

Testamenti Veteris Biblia Sacra, sive libri canonici priscae Iudæorum ecclesiæ Deo traditi

<https://hdl.handle.net/1874/397289>

LIBRI
APOCRYPHI,

sive

APPENDIX TE-

STAMENTI VETERIS

ad canonem priscae Ecclesiae adjecta, Lati-
naque recens e Graeco sermone facta,

& notis brevibus illustrata per

Franciscum Junium.

FRANCOFVRTI AD MOENVM

Ex officina Typographica And. Wecheli,

M. D. LXXIX.

Ordo librorum Apocryphorum.

HISTORICI, ex temporum serie dispositi.

<i>Tobiti lib. i</i>	72
<i>Oratio Menaschis</i>	90
<i>Judithæ lib. i</i>	92
<i>Baruci lib. i</i>	118
<i>Epistola Jirmeje</i>	126
<i>Adjectiones ad Daniielem</i>	130
<i>Hhezra lib. iiii</i>	1
<i>Hhezra lib. iiii</i>	27
<i>Adjectiones ad lib. Esteræ</i>	139
<i>Schimhthonis lib. i qui vulgo Macbæ- orum iiii</i>	252
<i>Macbæorum lib. i</i>	268
<i>Macbæorum lib. ii</i>	322

DIDASCALICI

<i>Liber Sapientie</i>	146
<i>Ecclesiasticus</i>	173

ILLVSTRISSIMO

DOMINO, D. GVILHELMO PRINCIPI AVRAICO, COMITI IN NASSAV, CATZENELBOGEN, DIETZ, ET Vianden, Domino in Breda, &c.

Domino suo clementissimo.

UOTIESCUNQUE mihi in mentem venit, Princeps Illustrissime, sententiæ illius quam olim canebat Lyricus, ὁ μέγας δὲ κίνδυνος ἀναλκίῃ ἔφωτα λαμβάνει, equidem aut a scribendo planè deterreor conscius imbecillitatis meæ, aut totus perhorresco si quando me vela, quod ajunt, dare ventis necesse est, & publico scriptum aliquod cōmittere. Nam quid est quod mea tenuitas ausit publico apertoque cælo in oculis & auribus omnium exponere? quid palam

Ecclesia Christi tot tantorum hominum scriptis ornata & culta proponere, nisi me in spectatum hoc literarum stadium sententiæ bonorum pertraherent? quibus post emensos veteris Testamenti libros canonicos visus sum aliquid præstare debere & posse in hoc scriptorum genere. Ac mihi quidem longè fuit antehac gravius aliquid in canonicos libros scribendum instituere: quorum autoritate cōstantissima ac fide certissima nititur Ecclesia Christi; ex quibus tanquam ex ubere vita sugendum & tanquam ex penu cibum liberis præbet esurientibus, ægrotantibusque medicinam; quorum nulla justa esse potest interpretatio sine studio pietatis maximo, sine cælesti sancti Spiritus illustratione, sine scientia peritiarum multiplice, & sine instrumentorum omnium commoditate ad rem tantã peritientium; quorum denique sensa tam multis veterum, recentium, probatissimorum, doctissimorumque; hominũ libris per vestigata & enucleata sunt, ut quicunque memoria nostra ad scribendum appellunt, magis actum agere videantur quam Ecclesia Christi satagere: & fuisset illud profectò futurum gravissimum, nisi secundum Deum fuisset fretus clarissimi viri ac mihi conjunctissimi D. Immanuelis Tremellii consortio, cujus peritia jamdiu Ecclesia cognita, mihi verò jam est exploratissima, conspectus fuit jucundissimus, & suavissima studiorum inter nos communicatio, quæ memoriã absentis fecerunt acerbicrem. Sed in hoc opere et si non ita deterret me librorum istorum autoritas fretum veteris Ecclesia canone (errare enim & labi in scriptis hominum adeò miserum non est ac periculosum quàm si in divinis offenderis) duæ res tamen exstiterunt quæ me ab hoc instituto multum & sepe deliberantem revocarunt, incipientem retardarunt, & sollicita verunt proVectum, ut me ad meum tranquillitatis navale reciperem, navigaremque in domestico meorum studiorum portu. Una est, quòd neque meus ille Immanuel mihi conjunctus adfuit, nec alter ab illo, cujus succedanea opera in hac

P R Æ F A T I O.

remigatione mihi commodaretur: sed solus necesse habui remos impellere Deo duce, pro Cynosura habens authenticos libros Scripturæ sacræ omni exceptione majores, & pro remigibus tenuem suppellectilem librariam meam. Altera, quod per multi ubique inveniuntur loci varii, distorti, depravati, depravati autem: imò profligati æquè in contextu Græco atque in translationibus: quos quidem locos partim ex canonicorum scriptorum autoritate, partim ex ipsorum autorū secum aut aliorum cum ipsis comparatione, partimq; ex judicio necesse fuit emendare: quod cum in aliis, tum in duobus Machæorum libris C. T. nullo negotio animadvertitur. Sed quid ego de illis dicam qui hos libros tanta animi contentione & canonicis venditant, ut actum esse de totius Scripturæ autoritate clamitent si expungantur isti ex albo canonis? Equidem & consuetudinem istam, immanè istam (ut Augustinus appellat) belluam ferumq; tyrannum expugnarem, & audaciam eorum qui primi autores fuerunt facti istius ostenderem qui rebus humanis divinum honorem tribuerunt, nisi plena essent hoc argumento pagina in libris veterum: quorum testimoniis ac potius autoritate Scripturæ canonica belluam istam expugnatam atque prostratam jacere putaremus. Quid enim si libri in hoc numero non pauci exstant canonici sacro adversantes quibusdam locis, & diversum a veritate Dei constantissima prædicantes? quid si interdum sibi non constant ipsi: quid si in Ecclesiæ veteris sacrario judicio certo nunquam fuerunt repositi, non tantum Iehudæis librariis Ecclesiæ nostræ, sed Ireneo ipso, Origene, Hieronymo, Augustino, Epiphanio, & Joanne Damasceno testibus? quid si post quadringentos demum annos a salute parta, non divina illa, sed Ecclesiastica autoritate donati sunt? Communis error in legem abiit, quod ne in causis quidem civilibus ju-recosserendum esse putaverunt. Quæ cum ita sint, cum his nominibus & compluribus aliis de his scriptis grave sit agere, maluissimè quidem certè heroem (ut ita dicam) & coryphaum aliquem Scripturæ sacræ peritissimum recipere in se laborem istum quam a me expeti, ut illius operâ tedium exhaustum, correctos locos, bestiamq; domitam atq; confectam videremus: sed quia res a me desiderata est, ecce, partibus meis qua fide potui & diligentiâ maxima perfunctus sum. Verum ut ad rem ipsam veniamus, habentur in hoc opere duo scriptorum generæ: nã pleraque sunt historica, & duo didascalica. Atque hos quidem libros ego collocare seorsim statueram, omnibusq; libris historicis ex temporum serie dispositis didascalicos unâ subnectere, nisi me hoc consilium imprudente aliorum facto fuisset abruptum. Cum autem res facta infecta esse nequeat, nos institutum illum ordinem hac epistola prosequentes, pauca de singulis istius operis libris præfabimur, judicium nostrum de autoribus illorum afferentes: de autoritate verò judicium sententiasq; Flavii Josephi & patrum quorundam submittemus, ne quis præjudicatum sibi a nobis fieri putaverit. **T O B I T I** liber varius est: Chaldaeus venit in manus Hieronymi, qui desideratur memoria nostra: Hebraei exstant duo, sed exercitationis gratia conficti, siquid in Hebraeo sermone possum judicare. Græcus liber, si finem exceperis, autore Tobito inscribitur. Certè in Chaldaea Assyriarum scriptus est, idq; (opinor) Chaldaicè ab homine pio quidem, sed eruditione mediocri & non paucis ex deportatione tenebris obruto, quibus hoc quoque scriptum of-

P R Æ F A T I O.

ptum offunditur. MENASCHIS oratio pia est, habetur Græcè, autore Menasche Rege an alio, incertum. JUDITHÆ librum Hebræum fuisse putat Hieronymus, Chaldaicum scribit habuisse: mirum est sanè historiam rei tam celebris in Jehudea gesta neq; in Ecclesia Hebraicè fuisse habitam, neque a Josepho præcone gentis suæ memoratam: hunc itaq; & Tobiti librum poema sacrum potius quàm historiam dixeris; adeò vir pius meritò veritatem utrobique, honestatem verò prudentiamq; in hac re, si quando gesta est, desideraverit. BARUCH & JIRMEJÆ epistolam non haberi inter Hebræos libros testis est Hieronymus: Græcè quidem habentur, sed novitatem sapiunt sermone suo. DANIELIS auctarium sive adjectio Græca est, pium canticum: reliquas Danijelis & Esteræ accessiones planè adscribo poematis. HHEZRÆ libros duos me tacente evincit veritas: quos neq; Hebraicè neque Græcè vidi, aut fuisse visos memini legere; sed justissima coràm Deo & bonis omnibus analogia rem ad veritatem, sermonem ad Latinitatem revocavi, verbis (quoad ejus fieri potuit) cum veteri exemplo conformatis. Nihil habent Hhezra quàm falsò emendatum nomen, & injurià maximà: Autorem enim quem puduit sui operis, longè amplius debuerat puduisse cum suis somniis nomè viri tanti præfigeret, & impudenter Ecclesiam vellet fallere. ESTERÆ fragmenta neque sunt canonica, neq; cum canone admodum consentiunt: scripsit ea Græcanicus aliquis mathematicus, qui sermonis sui elegantiam in postremo capite ostentavit. Tres postremos libros communi appellatione (ut apud Eusebium testis est Origenes) prisca Ecclesia apud Syros Scharbit sarbane el, id est, virgam rebellantium Deo nominavit, vel contumacium in Deum; Græci dixerunt τὰ μακκαλαίνα per synecdochen a maxima argumenti parte. SCHIMHHONIS, qui dicitur vulgò Machæorum tertius, liber ab eodem autore profectus est quo Sapientia: nam oratio non est magis simile quàm unius libri sermo sermoni alterius: fuit utrobique, sed redundat oratio, & eadem ferè verba ac sententias adhibet. Hunc ego Philonem Alexandrinum fuisse puto: adeò verba Philonium spirant, & Alexandrinum hominem arguit descriptio. Schimhhonem inscripsi de Sacerdotis qui tum erat nomine, sequutus exemplum Scripturæ canonice, in qua virorum primariorum qui pars suæ historiae fuerint in populo Dei, eorum inquam nomina tribuuntur libris: fuit enim Schimhhon sacerdos, quo tempore Ptolemao Philopatori visum est in sacrarium involare. Atq; hunc quidem librum sententia mea in Galeato prologo Hieronymus vocavit τὰς οὐκ, sive Pástorem Latino casu, non autem Pástorem, ut pleriq; omnes putaverunt: nempe τὸ τὴν πασάδος, sive πασάδος, id est ab atrio, in quo Sacerdos summus cum fideli comitatu suo intercessit ne Rex veniret in sanctuarium, quo ex principio reliqua historia consequuta est. Sed nos inscriptionem evidentem, licet novam, veteri obscura & de qua controuersi possit anteposimus. Quod enim tertius Machæorum liber nominatur, hoc fecit injuria temporū ex illa synecdochica loquutione quam modò diximus, cum post annos quinquaginta minimū, Judæa Machæorum nomen audiuerit: quapropter immutato ordine hunc librum ante alios collocavimus. PRIORUM Machæorum librum Hebraicè a se visum narrat Hieronymus, eumque

Histor. Ecclesiast. lib. 6. cap. 25.

P R Æ F A T I O.

temporibus Jochananis sive Joannis Hyrcani, qui filius fuit Schimhoni Mada-
 bai, verisimile est fuisse scriptum: hunc Græcè habemus tantum & corruptissi-
 mum, sed tamen haud quaquam argumento inutilem, neq; scriptum incommode.
 POSTERIOREM Græcum esse tantum & autor indicat cap. 2. & idem Hi-
 eronymus ostendit, & evincit phrasis. Autor quisquis fuerit, plus Jafoni Cyre-
 neo cuidam & sibi quàm veritati tribuit, inarticulus pariter & audax; re, rati-
 one, verbis ab omni lege discedens historiae, judicia sua intempestivè apponens pas-
 sim, ac nonnunquam etiam præter fidei sanctæ analogiam. Jam ad didascalicos veni-
 amus. SAPIENTIÆ liber (quem olim prisca Ecclesia, teste Epiphania,
 vocabat πανάρετον, id est, omniū virtutum librum) non pauca pietatis documenta
 & singulares e Scriptura sacra observationes continet. Hunc Hieronymus Phi-
 lonis (cujus antè meminimus) opus esse putat; Augustinus primùm quidem puta-
 vit Siracida duobus locis, sed postea illud ipsum quod opinatus fuerat revocavit;
 vulgus Schelomoni tribuit ex auctoris ipsius verbis. Compta ejus & fluens oratio
 fecit ut Philonis esse diceretur: utrumq; si dixeris, fortè a vero non aberraveris;
 nempe a Schelomone quidem fragmenta esse, prout capite nono verbis Schelomo-
 nis agitur, & Phitonem composuisse illa atq; interpretatū esse Græca factum.
 De ECCLESIASTICO, in suis præfationibus & quinquagesimo capite su-
 stulit autor omnem dubitationis causam tum a vi parentisq; tum suum ipsius no-
 men exprimendo: quo in libro Ethica sancta plurimùm compilavit. Hi autem
 omnes libri vulgo dicuntur Αποκρυφτοι, Apocryphi Græca appellatione, id est oc-
 culti, propterea quòd Ecclesia non fuerunt traditi cum certa Spiritus Dei testi-
 ficatione, ut in arca Ecclesiae conderentur ἀρχαία, & palàm ex authentico il-
 lorum canone Ecclesia doceretur; sed velut humanae artis opera clam tantum &
 inter privatos parietes, singularibus Ecclesiae membris, volentibus legere permisi-
 sunt, ut ex iis adjumenta fidei cum judicio expromantur, non autem profunda-
 mentis fidem obstringentibus censeantur. Hieronymus verò quibusdam locis ha-
 biographa hæc scripta nuncupat, voce apud ipsum quoque Hieronymum ambi-
 gua. Sed de autoritate postea. Atque hos quidem libros olim cum Scriptura ca-
 nonica fuisse conjunctos & Testamento veteri adaptatos communis veterum no-
 strorumque hominum docet consensus: ut jungerentur, etiam a nobis fuit postula-
 tum. Fecimus, utinam fructu tam magno quàm molestia. Etenim fructus quidem
 certè non mediocris ex his libris ad prudètes lectores & pios perventurus est; sive
 exempla historiarum spectes, quibus nihil ad delectandum suavius, nihil ad do-
 cendum accommodatius exponi potest; sive didascaliorum librorum argumenta
 ad docendum æquè ac permovendum pertinentia: molestia verò nunquam per-
 nitabit me, si communem aliquè in Ecclesia fructum enasci animadvertero, & T.
 C. placere operam. Tuam enim C. Princeps Illustrissime, hinc visum est appellare
 & tua ipsius causâ, & Illustrissimæ Principis ac conjugis tuæ, scæminæ lectissimæ.
 Quid ita? fortasse inquires. Certè quia utrique vestrum, si cuiquam homini Prin-
 cipi memoria nostra, multa evenerunt ejusmodi, qualia in historiis istis explican-
 tur: multa vidistis, sensistis, probastis, perpessi estis quæ legendis istis facile erit vo-
 bis memoria recolere, & res anteactas vestras tanquam in speculo contemplari
 coram.

οὐ λόγῳ ἀγ-
 κυρωτῶ.

Lib. 2. de do-
 ctr. Christ.
 Lib. 17. de
 civitate Dei
 cap. 20.
 Lib. 2. re-
 tract. ca. 4.

P R Æ F A T I O.

coram. Deinde quid restet expenditis & novistis, scio: iter lubricum, anceps, periculosum, præceps; ubi infracta pietas, fides, veritas, Zelus, prudentia, justitia, fortitudo, temperantiaque sunt opus, ut in nomine Domini consistatis: quarum omnium virtutum documenta hic amplissima obversantur aequè principibus viris ac tenuibus e plebe necessaria. Quid eventurum sit porro, didicistis jamdiu; & ex certissima Dei v. *ἠμῶν* (ut cum Poeta loquar) testificatione cognovistis promissiones Dei de vita præsentè futuraque fuisse pietati factas; ac proinde reverentibus Dominum, credentibus, quærentibus semper faciem ipsius, & intrepidè ac constanter adherentibus ipsi, æternam in cælis hæreditatem comparatam esse, quam traditurus est Dominus justus judex iis qui sanctè & sincere cõfessi fuerint nomen suum. Quas ob res primum supplex oro Deum opt. max. & Patrem Domini nostri Jesu Christi, ut T. C. infinitis penè molestiarum molibus oppressam procellosisque fluctibus jactatam magis ac magis in omni sancto pietatis humanitatisque confirmet officio, animum stabiliat gratia, & cunctis benedictionibus ex sancto verbo ac promissione sua ornet augeatque: deinde verò a T. C. obnixè peto ut meam hanc operam quam potui fidelissimè catholica Ecclesie præstitam & tibi oblatam accipias in bonam partem; & monimento hoc de meo erga T. C. studio officiiisque, si qua T. C. grata poterunt a mea tenuitate proficisci, amplius confirmeris.

Princeps Illustrissime, Deum iterum oro ut T. C. quàm diutissimè servet incolumem, tibi adsit, te suo Spiritu reverentiæ ac prudentiæ regat, & omni benedictionum genere exornet e cælis cumulatisimè.

T. C. studiosissimûs,
Franciscus Junius.

Φλαβίῳ Ἰωσήφῳ καὶ Ἀπίωνος α.

Εἰκότως, μάλλον δὲ ἀναγκάως (ἀτε μήτε τῶ ἰστογράφῳ ἀτε ἕξασίς πᾶσιν ὄντος, μήτε ἴανος ἐν τοῖς γραφομένοις ἐκείνης Διαφωνίας, ἀλλὰ μόνων τῶν περὶ τῆς ἀνατάτου καὶ παλαιότατα καὶ τῶν ἐπίπνοιαν τῶν ἀπὸ τῆς θεῆς μαρτυρούντων, καὶ δὲ καθ' ἑαυτὴν ὡς ἐγγύετο σαφῶς συγγραφόντων) ἐμμενιάδες βιβλίων εἰσὶ παρ' ἡμῖν ἀσυμφώνων καὶ μαρτυρῶν δύο δὲ μόνον πρὸς τοῖς εἰκοσι βιβλία, τῶ παρὸς ἔχοντα χρόνον τῶ ἀναγραφῆναι, καὶ δικήως πεπετυθμένα.

Καὶ μὲν ταῦτα.

Ἀπὸ δὲ Ἀρξάξερξος μέχρι τῆς καθ' ἡμᾶς χρόνος γέγραπται μὲν ἕκαστα, πῶς δὲ ἔχῃ ὁμοίως ἢ ἕνωται τοῖς περὶ ἑαυτῶν, ἀλλὰ τὸ μὴ γινώσκειν τῶν περὶ τῆς ἀρεῆς Διαδοχῆς.

Ἐπιφάνιος ἐν λόγῳ ἀγκυρωτῶν.

Αὐτὰ χρήσιμοι μὲν εἰσὶ καὶ ὠφέλιμοι ἀλλ' εἰς δεξιμὸν ῥητῆς ἔκ ἀναφέρεται, διότι ἐν ταῖς ἀρῶν ἀνετέθησαν, ἔτε ἐν τῇ τῆς Διαθήκης κωδωντῶν.

Hieronymus ad Dommionem & Rogatianum.

Nec Apocryphorum, tertii & quarti Esdrae libri somniis delectetur quifquam: quia & apud Hebraeos Esdrae Nehemiaeque sermones in unum volumen coartantur, & quae non habentur apud illos, nec de viginti quatuor libris sunt canonicis, senibus sunt procul abjicienda.

Augustinus libro 15. de civitate Dei, cap. 23.

In Apocryphis etsi invenitur aliqua veritas, tamen propter multa falsa nulla est canonica auctoritas.

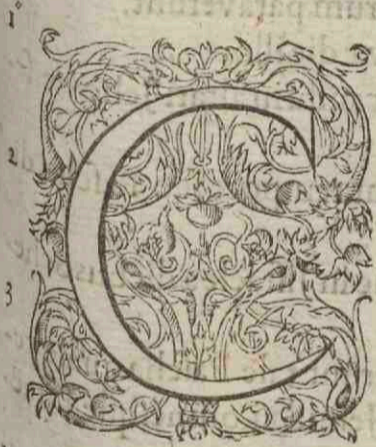

HHEZRÆE

Apocryphus Liber prior, qui vulgò
tertius appellatur.

Hic liber ex historia Chronicorum, Hhezra; & Nechemjæ confarcinatus est,
& eodem est argumento, si unam historiam exceperis de trium illorum judi-
cio coram Dario Rege pronantiato quid omnium esset fortissimum; unde
premium in Zerubbabelem collatum dicitur, & omnia bona communicata
cum Jehudaeorum gente.

CAPUT I.

CELEBRANS Joschija Jeruschalaimis Pa-^{2. Chron. 35.}
scha Jehovæ, jugulavit Pascha, quarto deci-
mo die mensis primi:

Postquam instituisset Sacerdotes in
custodiis suis vestibis indutos in domo Jeho-
væ;

Edixissetq; Levitis sacrorum administris
pro Jisraële, ut sanctificantes se Jehovæ pro-
ponerent *res sanctificatas* arcæ sanctæ Jeho-
væ in domo quam ædificavit Schelomo fi-

lius Davidis Rex;

Non incumbit vobis, *inquiens*, onus eam deportandi humero: nūc
servite Jehovæ Deo vestro, & curā habete populi ejus, Jisraëlis, ac præ-
parate per familias vestras secundum distributiones vestras ex præscri-
pto Davidis Regis Jisraëlis, & ex descriptione Schelomonis filii ejus;

Omnescq; in templo secundum partitionem familiæ paternæ suæ
state coram Jisraëlitis fratribus vestris:

Ita jugulate Pascha, & sanctificati parate pro fratribus vestris, faci-
entes secundum verbum Jehovæ *indictum* per Moschen.

Donavitq; Joschija populo qui aderat agnos ex ovibus & hædos
& capris tricies mille, & armentalium tria millia, eaque de facultatibus
Regis ex promisso tradita sunt:

- 8 *Principesq;* Sacerdotibus in Pascha pecudes bis mille *sexcentas*, & armentalia *tercentum*:
- 9 Conanja verò cū Schemahhja & Netaneele fratribus, Chaschabja quoque & Jehhiel & Jozabad in Pascha pecudum quinque millia & armentalia quingenta.
- 10 His ergo legitimè comparatis, steterunt Sacerdotes ac Levitæ per tribus utentes azymis,
- 11 Et per distributiones familiarum paternarum suarum in cōspectu populi obtulerunt Jehovæ, secundum ea quæ in libro Moschis præscripta sunt.
- 12 Nam assarunt Pascha igne pro ritu, hostias verò coxerūt in gabatis & in ollis pro arbitrato suo, cū transmisissent ad omnes populares:
- 13 Postea verò paraverunt sibi & Sacerdotibus.
- 14 Sacerdotes enim offerebant adipēs usque dum finita esset hora: quamobrem Levitæ illi paraverunt sibi & suis fratribus posteris Aharonis,
- 15 Et sacris cantoribus posteris Afaphi agentibus in statione sua, secundum præceptum Davidis *datum* Afapho, Hemani, & Jeduthuni videnti Regis,
- 16 Et janitoribus per singulas januas *observantibus*, quibus non erat recedendum a ministerio suo: his fratres ipsorum paraverunt.
- 17 Ita consummatus est totus cultus Jehovæ die illo,
- 18 Celebrando Pascha, & offerendo holocausta in altari Jehovæ secundum præceptum regis Joschijæ.
- 19 Celebrarunt enim Jisraëlitæ qui aderant tempore illo Pascha diemque festum azymorum diebus septem:
- 20 Neque celebratum est Pascha simile huic in Jisraële a diebus Schemuelis Prophetæ:
- 21 Nulli inquam Reges Jisraëlis celebraverunt tale Pascha quale celebravit Joschija, & Sacerdotes, Levitæq;, & Jehudæi, omnesque Jisraëlitæ, & qui aderant habitatores Jeruschalaimorum.
- 22 Octavo decimo anno, regnante Joschija celebratum est Pascha istud.
- 23 Ac directæ quidē sunt opera Joschijæ coram Jehova Deo ipsius, corde integro reverentis eum:
- 24 Quæ autē illi accidisse scripta sunt jam olim, ea propter illos qui peccaverunt & qui reverentiam Domini abjecerunt præ omni gente neque requisiverunt verbum Domini, in Jisraëlem *acciderunt*.
- 25 His omnibus a Joschija gestis, ascendebat Parrho rex Ægypti veniens itinere Carcemischum versus ad Euphratem, cui processit obviam Joschija:
- 26 Sed misit rex Ægypti ad Joschijam qui dicerēt, quid mihi tecum, Rex Jehudæ?

- 27 Non sum missus a Domino ut oppugnem te; ad Euphratem bellum meum spectat, festinans descende.
- 28 Non est autem averfus Joschija cum copiis, sed pugnare contra eum aggressus est, non attendens ad verbum illud propheticum ex ore Dei.
- 29 Et constituto cōtra eum prælio in convalle Megidduntis descenderunt Principes ad regem Joschijam,
- 30 Edixitq; Rex pueris suis, amovete me a prælio, nam infirmatus sum valde: & statim amoverunt eum pueri ipsius ab acie.
- 31 Tum ascendit currum secundarium suum, & perveniens Jeruschalaima vita functus est, ac sepultus in sepulcro majorum suorum:
- 32 Et in tota Jehudæa *populares* luxerunt Joschijam, magistriq; symphoniæ viri ac mulieres lamentati sunt de eo in hunc usque diem: mandatum enim est fieri semper in tota gente Jisraëlis.
- 33 Hæc autem scripta sunt in libro historiarum Regum Jehudæ: singulæ inquam res gestæ Joschijæ, & gloria intelligentiæq; ejus in lege Jehovæ, quæcunque gesta sunt ab eo, etiam quæ non scripta sunt in libro Regum Jisraëlis & Jehudæ.
- 34 Itaque assumentes qui erant e *Jehudeorum* gente Jochananem filiū Joschijæ, eum constituerunt regem pro Joschija patre ipsius, cum esset annorum viginti trium. 2. Chron
36.
- 35 Cumq; regnasset in Jisraële treis menses, amovit eum rex Ægypti, ne regnaret Jeruschalaimis:
- 36 Et gentem multavit centenis talentis argenti & talento auri,
- 37 Constituitq; Rex Ægypti Jehojakimum fratrem ejus regem Jehudæ & Jeruschalaimorum,
- 38 Obligās sibi regnum Jehojakimi, Jochananem verò fratrem ejus prehensens duxit in Ægyptum.
- 39 Annorum erat Jehojakim viginti quinque, cum regnare cœpisset in terra Jehudæ & Jeruschalaimis, & fecit malū in conspectu Domini.
- 40 Contra hunc autem ascendit Nebucad-netzar Rex Babylonæ, & ligavit eum æneo vinculo abducturus in Babyloniam,
- 41 Et sacra vasa Jehovæ accipiens Nebucad-netzar abstulit, cōsecrauitq; in templo suo Babylone.
- 42 De impuritate autem hujus & impietate scriptum est in Chronicis Regum.
- 43 Ita regnavit Jehojakin filius ejus pro eo, annos decem & octo natus cum rex institueretur.
- 44 Regnavit autem menseis tres & dies decem Jeruschalaimis, & fecit malum in conspectu Domini.
- 45 Itaque vertente anno mittens Nebucad-netzar deportavit eum Babylonem cum sacris vasis Domini,

46 Et constituit Regem Tzidkijam Jehudæ & Jeruschalaimorum, cum esset annorum viginti unius: qui regnavit annis undecim,

47 Et faciens malum in conspectu Domini non metuit sibi a verbis quæ dicta fuerant per Jirmejam Prophetam ex ore Domini;

Jirmej. 25.
& seq.

48 Sed cum jurejurando obstrictus fuisset Regi Nebucad-netzari, perjurans defecit, ac obdurata cervice sua animoque suo transgressus est jura Jehovæ Dei Jisraëlis.

49 Etiam principes populi Jehovæ multa iniquè gesserunt & impiè egerunt supra omnes abominationes gentium, polluentes templum Jehovæ quod sanctum erat Jeruschalaimis:

50 Cumque mitteret Deus majorum ipsorum & per nuntium suum revocaret ipsos, eo quod parcebat illis & habitaculo suo,

51 Ipsi subsannarunt nuntios ejus, & quando loquebatur Dominus, illuserunt Prophetis ejus:

52 Qui ad æstum iræ concitatus contra gentem suam propter impietatem ipsius, præcepit ascendere Reges Chaldæorum.

53 Hi occiderunt juvenes eorum gladio in circuitu sancti templi eorum, neque pepercerunt puero aut seni, virgini aut adolescenti, cum omnes traditi essent in manum ipsorum:

54 Et omnia sacra instrumenta Domini, regalesq; thesauros sumptos exportarunt in Babyloniam,

55 Et incenderunt domum Domini, ac demoliti muros Jeruschalaimorum tures eorum incenderunt igne,

56 Absumentes omnia quæ inerant desiderabilia & ad nihilum redigentes: eos verò qui reliqui fuerunt a gladio deportarunt in Babyloniam;

57 Ubi fuerunt servi Babylonio usquedum regnarent Persæ, ad implendum verbum Jehovæ dictum ore Jirmejæ,

58 Donec exsolvisset terra sabbatha sua, & omni tempore desolationis suæ quievisset, complendo annos septuaginta.

ANNOTATIO.

1 *Celebrans* In his libris duo desideramus, nempe autoris & librariorum fidem: nam multa ab autore contra librorum canonicorum veritatem audacter immutata, multa imperitè ab his præter autoris mentem corrupta sunt. Quamobrem quæ ex Scriptura verbum ferè de verbo hausta sunt, ea nos cum authentica historia conformavimus: quæ autem adducta aliunde, ea aut testimoniis, aut judicio probabilibusque conjecturis emendata notabimus. Hoc caput totum peritum est ex duobus ultimis cap. libri 2. Chronic. quamobrem ex eo loco censura hujus notæ que in hæc sunt conferenda. 2 *In custodiis* Hæbræam vocem Græci ἐπιμερία interpretatur: acque hæc utriusque est significatio, ἀποφυγία ἢ φυλακὴ καὶ ἐπιμερία, id est quotidiana custodia atque administratio. Hic autem scriptor vices dierum exponit, melius vicaria officia nominaturus. Sed lectorem rogatum velim ut hæc quæ restitimus ipse cum libris canonicis dignetur comparare: nos enim deinceps ab harum notarum molestia superfedebimus. 14 *Hora* videlicet offerendi, qua demum hora comedi jubetur Pascha, Exo. 12. 6. confer cum Exo. 29. 39. 23 *Ac dicitur* hi duo verus solummodo ad historiam libri Chronicorum adjecti sunt, quorum hæc sententia. Joschija vii summus & Dei reverentia præditus omnibus in rebus pietatis ergò secundatus est per benedictionem Dei: mors autem ipsius & caedes exercitus (quæ per ἐπιμερία μὲν reticentur hoc versu, ut quæ jam olim scriptum fuerit ipsi accidisse) ea non propter ipsius, sed propter populi peccata acciderunt: quem tam gratiosè hujus optimi Regis operâ revocatum, minime respicientem omnium, ac potius magis magisque a Deo & pietate descendentem hac tanti Regis jactura oportuit meritis pœnas luere: ut nominatim Jirmeja a capite 2. ad 14. prophetaverat, & in Lamentationibus desierit hæc σκηνασµὸν ad sequentem narrationem de occiso Joschija & suo exercitu. 24 *Ilos qui* id est, Jehudæos impios, desertores, transfugas, & contemptores infestissimos verbi Dei. 33 *Libro hist.* id est, in actis publicis, annalibus Regum, atque diaris: vide 1. Reg. 11. 41. *Libro Reg.* nempe Ecclesiastico, id est, 2. Reg. 22. & 23. & 2. Chronic. 34. & 35. 34 *Viginti trinum* id est, hominem audacem! nodum secuit quem nescivit solvere. vide in 2. Reg. 24. 1. & Jirmej. 23. 38 *Obligans* id est, Jehojakimum obstringens jurejurando, ut regnum suum in Ægyptio acceptum ferret, ac electus ipsius

Caput II.

5

scripsit beneficiarius; ut de Tzidkija dicitur infra ver. 48. 40 *Abduſturus*] cenſuræ cauſam vide in 2. Chronio. 36. 6. 52 *Reges Chald.*] id eſt, non ſolum Regem regum Nebucad-netzarem, ſed etiam Principes regni Babylo- nioi miniſtrantes ei: ſic 2. Reg. 18. 24. & Jeſcha. 10. 8. 58 *Septuaginta*] ſic legendum ex fide hiftoriæ authenticæ, & exemplarium veterum teſtimonio.

CAPUT II.

REGNANTE Cyro Rege Perſarum, ad cōſummatio-
nem verbi Jehovæ dicti ore Jirmejæ,
Suscitavit Jehova ſpiritum Cyri Regis Perſarum,
ut promulgaret per totum regnū ſuum etiā ſcripto,
Dicens, ſic ait Cyrus Rex Perſarum, me conſtituit
Regem orbi terrarum Jehova Deus Iſraëlis Domi-

2. Chron.
36. 22.
Hhezæ 1. 1.

1
2
3
nus excelfus,

4 Et commiſit mihi ut ædificem domū ſibi Jeruſchalaimis quæ ſunt
in Jehudæa.

5 Quisquis eſt e gente veſtra ædificaturus, aſſiſtente Domino ipſius a-
ſcendito Jeruſchalaima:

6 Quotquot verò hîc illîc reſederint, ſublevanto eos homines ipſius
loci auro & argento,

7 Donis, equis & jumentis, votivîſque oblationibus in ædem domi-
ni qui eſt Jeruſchalaimis.

8 Surrexerunt itaque principes paternarum familiarum ex tribu Je-
hudæ & Benjaminis, Sacerdotumq; & Levitarum, quos excitavit Deus
ut aſcenderent ad ædificandum domum Jehovæ qui eſt Jeruſchalai-
mis:

9 Et vicini eorum adjuverunt eos auro & argento ſuo, jumentis, ac
votivis compluribus, permulti quorum animus excitatus eſt.

10 Etiam Rex ipſe Cyrus protulit vaſa ſacra Domini, quæ trãſtulerat
Nebucad-netzar Rex Babylonix Jeruſchalaimis & cōſecraverat ido-
lo ſuo;

11 Eaq; prolata Cyrus Rex Perſarum tradidit Mithredati præfecto
arario,

12 Per quem tradita ſunt Schefſchbartzari Præſidi Jehudææ.

13 Eorum autem hic numerus: pelves aurei triginta, pelves argentei
mille, ſecepitæ viginti novem, crateres aurei triginta, crateres argentei
ſecundarii quadringenti decem, & alia vaſa per millia:

14 Omnia vaſa aurea & argentea, quinquies mille quadringenta.

15 Hæc numerata ſunt Schefſchbartzari cum iis proficiſcenti qui ex ca-
ptivitate Babylonica veniebant Jeruſchalaima.

16 Temporibus autem Artaxerxis Regis Perſarum ſcripſerunt ei
contra habitatores Jehudæ & Jeruſchalaimorum Biſſcham, Mithreda-
tes, Tabeel, Rechum præſes conſilii, & Schimſchai legiſperitus, cæteri-
que habitantes in Samaria & locis reliquis, epiſtolam ſequentem Artaxerxi regi:

Hhezæ
4. 7.

17 Quam Rechum præſes conſilii & Schimſchai legiſperitus condi-

derunt nomine servorum Regis & reliquorum curiæ ipsius iudicum in Cœle Syria & Phœnicia.

18 Notum sit Domino Regi, Jehudæos qui ascendentes a vobis ad nos venerunt Jeruschalaima civitatem rebellem ac pessimam ædificare, muros ejus perficere, ejusque templum excitare:

19 Quòd si civitas ista & muri consummati fuerint, eos tributa non esse duros, sed damnum Regibus allaturos.

20 Quia autem de templo prospeximus, justum fore arbitrati sumus si non despiceremus istud,

21 Sed notum faceremus Domino Regi; ut si visum fuerit Regi inquiratur in Commentariis majorum tuorum:

22 Et invenies in Commentariis de eis scriptum, cognoscesque civitatem istam fuisse rebellem, Regibusque & civitatibus damnosam,

23 Et Jehudæos rebelles, conspirationemque in ea fecisse inde a seculo; eamque ob causam civitatem istam fuisse devastatam.

24 Nunc ergo notum facimus Domino Regi, si ista civitas ex ædificata fuerit, & muri ejus perfecti, fore ut accessus tibi non pateat in Cœlen Syriam & Phœniciam.

25 Tunc rescripsit Rex Rechumo præfidi consilii, & Schimschαιο legisperito, & reliquis collegis eorum, habitantibusque in Syria & Phœnicia, ea quæ sequuntur:

26 Legi epistolam quam misistis mihi: itaque præcepi quæstionem haberi, & inventum est civitatem istam jam olim Regibus resistere,

27 Homines rebelles & conjurationum autores esse versatos in ea; etiam Reges potentissimos Jeruschalaimis dominatos esse, qui tributa exegerint a Cœle Syria atque Phœnicia.

28 Nunc ergo præcipio prohiberi viros istos ne ædificent civitatem, & ne quid amplius faciant,

29 Ut non procedant graviora unde processerunt mala, damnumque Regibus importetur.

30 Tunc recitatis iis quæ a rege Artaxerxe scripta fuerant, Rechum & Schimschaius legisperitus & collegæ eorum jungentes festinanter venerunt Jeruschalaima cum equitatu turba & agmine,

31 Cœperuntque ædificantes prohibere: ita vacarunt Jehudæi ab ædificatione templi Jeruschalaimis ad annum usque secundum regni Darii Regis Persarum.

A N N O T A T I O.

1 *Regnante*] Totum hoc caput ex Hhezræ 1. & 4. desumptum est: sed quia multis in locis fraus facta est veritati, nos hoc caput merito regulæ illius conformavimus. 12 *Schesebbatz. ar.*] sic legendum planè: propria enim nomina turpissimè hoc libro corrupta sunt, quæ satis erit deinceps in contextu sine alia notatione reponere. Deinceps verò in locum certissimæ veritatis immantia congenit mendaciorum plaustra. 13 *Eorum aut.*] Hæc recessio plurimum ab authentica discederet nisi sic reponeretur: scilicet videbat autor lumina cum partibus non sine convenire quas adducit Hhezra, eumque ut hominem ἀναγινώσκοντες putavit corrigendum. 15 *Numerata sunt*] pervenerunt in Babyloniā, ait Hhezra: hic verò quid? numerata quidem sunt, inquit, sed venerunt minime: cur autem? quia nō fuisset, opinor, locus fabulæ quæ proponitur infra 4. 4. 4. Hoc quidem certè inscitiamne an impietatem appellem nescio: sed ad cætera. 16 *Temporibus*] distingue tempora (ut vulgò dici solet) & concordabis Scripturas. Accommunium quidem optimè distinxerat Hhezra 4. 6. & 7. Nam Regum duorum tempora per hystero-logiam numeraverat,

verat, Assueri & Artaxerxis; e quibus Artaxerxes Cambysem sonat (est enim Artaxerxes communis regum Persarum appellatio, quasi primarium hominum bellatorum dicas) Assuerus verò Darium Hytaspis filium, qui etsi electione ad regni gubernacula pervenisset, tamen jus regni hæreditarium hoc nomine sibi arrogabat, quasi principem hæreditarium dicas: Horum ergo Regum duorum tempore averfa est ædificatio. Sed quid hic noster? Flavium Josephum, non Hhezram sequitur, & Assueri nomen ac tempus dissimulat, atque hoc pacto in gravissimos duos errores incidit: unum, quòd duorum temporum historiam ita narrat quasi a Cambyse solo gesta esset; alterum, quòd historiam Darii Artaxerxis Longimani attribuit Dario Hytaspis filio, capitibus seq. atque huc quidem lapsum ex ignorantia profectum perhumanè accipio; priorem verò, quòd versum illum e libro Hhezræ dissimulaverit, nequeo excusare. *Rechum præses conf.* De nominum depravatione jam autè monuimus: sed vide scriptoris iudicium: Rathamus Balthemus hoc versu dicitur: sequente ver. Rathamus ab accentibus, nempe quia Behhel-tehhem Chaldaicè dominum consilii, causæ, iudicijque significat, aut etiam Dominum accentuum: postremò verò ver. 25. dicitur Rathamus qui scribebat accidentia. Quæ duo posteriora librariorum oscitantia fuisse depravata non dubitaverim: sed tantum autorem hunc mallem sibi constituisse, nisi animadvertem voluisse his occasionibus Dominum piis consuleri, & impios illos revincere qui tantam his impuris & ineptis scriptis auctoritatem asserunt, quam tam libris suis canonicis impressit Deus.

CAPUT III.

REX Darius dedit cœnam magnam omnibus domesticis suis, omnibusq; magistratibus Mediæ & Persidis,

Et omnibus clarissimis, regulis, præsidibus, & præfectis qui suberant ipsi ab India ad Æthiopiam usque, centum viginti septem provinciis:

Qui cum edissent, bibissentque, & satiati rediissent domum, ascendit Darius Rex in cubiculum suum, dormivit parumper, & expergescit.

Tunc tres juvenes illi satellites qui custodiebant corpus Regis, dixerunt alter alteri,

Proponamus quisque dictum aliquod eximium, quandoquidem cujuscunque visus fuerit sermo præstare aliorum sermoni sapientia, daturus est illi Darius Rex dona magna:

Ut purpura induatur, ex aureo poculo bibat, inaurato cubili dormiat, curru vehatur cum equis adornatis auro, gestet cidarin byssinam & torquem appendentem collo,

Secundus sedeat a Dario propter sapientiam suam, & cognatus Darii vocetur.

Tunc scripserunt quisque dictum suum, obsignatumq; posuerunt ad cervical Darii Regis,

Dicentes, cum surrexerit Rex, dabimus ei scripta nostra; & cujuscunque e nobis tribus judicaverit Rex & Magistratus Persidis dictum esse sapientissimum, huic dabitur victoria sicut scriptum est.

Unus scripserat, forte est vinum:

Alter scripserat, fortior est Rex:

Tertius scripserat, fortiores sunt mulieres, supra omnia autem vincit veritas.

Cum itaque surrexisset Rex, accipientes scripta sua dederunt illi, & legit;

Deinde mittens vocavit omnes magistratus Persarum Medorumque, clarissimos, regulos, & præfectos,

Quibus confidentibus in consilio scripta prælecta sunt.

- 16 Postea edixit Rex, vocate juvenes qui exponant dicta sua: cumque vocati venissent intro,
- 17 Edixit illis Rex, exponite nobis ea quæ scripta sunt. Is itaque incipit primus qui prædicaverat fortitudinem vini, dicens,
- 18 O viri, quanto fortius est vinum omnibus bibentibus ipsum: sed dicit mentem,
- 19 Aequè Regis mentem ac orphanum efficit vanam, servi, liberi, pauperis, divitis,
- 20 Et omni menti securitatem ac jucunditatem affert, ita ut nullius tristitiæ debitivè meminerit;
- 21 Omnesq; animos reddit munificos, faciens ut vir potus neque Regem, neque magistratum recordetur, sed omnia talèta crepet os ipsius;
- 22 Aut postquam biberint, neque amicitia neque germanitatis ullius meminerunt; sed paulo momento arripiunt gladios;
- 23 Cùm autem e vino emergentes surgunt, non meminerunt factum.
- 24 O viri, nonne fortissimum est vinum? quis enim res tantas se effecturum vel cogitare ausit? atque hoc dicto conticuit.

A N N O T A T I O.

1 *Rex Darius* Quàm futilis & vanà hæc historia sit omnes oculati cùm ex tempore videre possunt, tū ex Chaggaii prophetia: nam quod ad tempus, imperitè conturbari rationem illius antè ostendimus cap. 2. quod ad prophetiam verò, nullus tam bonus artifex conciliationum futurus est quin omnibus tentatis fateatur aut hunc aut illum teneri mendacii. Illum mendacem ut dicamus absit, qui Zerubbabelem præfectum Judææ docet tanquam rem inaudita, eo demum tempore in opus Domini incumbendum esse; cui populus obnititur ut cõmementi Regum diplomata, qui & præfectos & populum ipsum partim mandatis Dei, partimque promissionibus excitavit; quo prædicante Spiritus Dei animavit ipsos, ac non Regis ullius autoritas: Superest hunc & Josephum & alios mendacium dicere qui narrationem hanc tradiderunt. Verùm quid multis opus est? Judæi adversariis & quæstoribus suis respondentes nullam hujus historię, nullam mandati a Dario mentionem faciunt, Hhezræ 5. 13. & 17. qua una profectio autoritate sublata fuisset omnis rixandi occasio: sed ne ipse quidè Darius adducit, Hhezræ 6. Valeant ergo qui fabulas istas Antihhezræ alicujus, non germana Hhezræ scripta cum libris Canonicis compactas & adæquatas volunt. 4 *Tunc* cùm rex Darius (ut isti volūt) experfactus suis lateronibus custodibúsque corporis problema suum attulisset, quid omnium esset fortissimum. 9 *Victoria* id est (ut Josephus ait) γέρας νικητήριον, victoria præmium a Rege propositum: et si huic scriptori cum Josepho non satis convenit.

CAPUT IIII.

- 1 **I**UM cœpit secundus dicere, qui prædicaverat fortitudinem Regis,
- 2 O viri, nonne fortissimi sunt homines? qui terram ac mare obtinent & omnia quæ sunt in eis.
- 3 Rex autem est illorum omnium fortissimus, qui ita dominatur illis ut quicquid edixerit ipsis faciant.
- 4 Nam si ipsos ad belligerandum miserit, abeunt; montes, muros, & tures subruunt;
- 5 Jugulantur & jugulant, ut mandatum Regis non transgrediantur; quòd si vicerint, omnia afferunt ad Regem quæ prædati fuerint.
- 6 Similiterque alii omnes qui in militiam minimè incumbunt, ac ne in ullum quidem prælium, sed colunt terram; hi cùm messuerint, afferunt tributa Regi.
- 7 Denique solus ipse si dixerit occidite, occidunt; si desinite, desinunt;
- 8 Si percutite, percutiunt; si exterminate, exterminant; si ædificate, ædificant;

9 Si excidite, excidunt; si plantate, plantant;

10 Omnes tenuous & potentes ipsi obediunt, eis instructus accumbit ac bibit, dormitq; eis custodientibus in circuitu ipsum:

11 Neque possunt abire ullus arbitrato suo ut curet res suas, sed dicto parent ipsius.

12 O viri, ecquâ non esset Rex fortissimus? quis enim ita commendatur: his dictis tacuit.

13 Tertius verò qui de mulieribus & veritate dixerat (is est Zerubbabel) cœpit dicere,

14 O viri, non Rex maximus, non hominum multitudo, non vinum est fortissimum: quis ergo est qui dominetur eis?

15 Nónne mulieres pepererunt Regem, omnemq; populum qui dominatur mari & terræ?

16 Nónne ab eis nati ac educati sunt qui plantant vineas, e quibus fit vinum?

17 Hæ conficiunt vestes omnium hominum, hæ gloriam afferunt hominibus, ab his viri nequeunt retrahi.

18 Si congregato auro & argento ac re qualibet pretiosa viderint aliquam mulierem habitam atque speciosam,

19 Omnia illa omittentes in eam intendunt defixis oculis inhiantes ei, & eam magis appetunt quam aurum & argentum & rem quamlibet pretiosam:

20 Vir patrem relinquit qui educavit ipsum, ac regionem suâ, & adjungit se mulieri,

21 Et cum muliere seipsum recreas neque patris meminit, neque matris, neque regionis suæ.

22 Atque hinc quoque oportet a vobis cognosci istud, mulieres dominari vobis: nónne dolores subitis,

23 Et accipiens homo gladium suum adit itinera commissurus furta & homicidia, per mare navigat & flumina,

24 Leonem videt, & de nocte ambulat; cumq; furtum fecerit, fraudes, & rapinas, comportat omnia ad amatam suam?

25 Quineriam diligi a viro uxorem ipsius magis quam patrem aut matrem evincit istud:

26 Nam multi dementes facti sunt propter uxores suas, multi servi facti sunt propter illas;

27 Multi perierunt & jugulati sunt, cum peccassent propter mulieres.

28 Jam verò, credite mihi, ut magnus sit Rex potentia sua, quem regionum omnium homines verentur contingere;

29 Vidi tamen Appajimam filiam Rab-schakis concubinam Regis magnificentissimi asidentem ad dexteram Regi,

30 Quæ auferens diadema de capite ejus imponebat suo, & feriebat Regem sinistra manu.

- 31 Atque hæc cum fiunt, Rex aperto ore intuetur eam; ea si arriserit ipsi, ridet; si indignata fuerit, ablanditur donec reconciliatus fuerit in gratiam.
- 32 O viri, ecquæ non essent mulieres fortissimæ? quis enim res faciat ejusmodi?
- 33 Tunc respicientibus Rege & clarissimis uno in alterum cœpit de veritate dicere,
- 34 O viri, nonne fortes sunt mulieres? magna verò est terra, excelsumque cœlum, & velox cursus Solis, in orbem conversantis cœlum, & locum suum repetentis uno die.
- 35 An verò non esset magnificus qui hæc fecit? maxima igitur est veritas, fortissimaque omnium.
- 36 Omnis terra veritatem invocat, cœlum etiam benedicit ipsi, & omnia opera commoventur ac contremiscunt ab ea, neque est apud eam iniquum quicquam.
- 37 Vinum iniquum, iniquus Rex, iniquæ mulieres, iniqui omnes filii hominum, & iniqua omnia illorum opera; neque est in ipsis veritas, sed peribunt in iniquitate sua:
- 38 At veritas manet, valensque in æternum vivit, & obtinet in omnia secula;
- 39 Apud quam neque est acceptio personarum, neque distinctio; sed jus reddit omnibus justis & injustis, qui omnes benignis fruuntur operibus ejus.
- 40 Non enim est in judicio ejus iniquitas, sed fortitudo, & regnū, potentiaque, & majestas in omnia secula. Benedictus sit Deus veritatis.
- 41 Hoc autem desinente loqui omnes præfecti exclamantes dixerunt, maxima est veritas, atque fortissima:
- 42 Rex verò dixit illi, Si quid voles supra quàm scriptum est, pere & dabo tibi: quando quidem inventus es sapientissimus, proximè affidebis mihi, & cognatus meus vocaberis.
- 43 Tum ille Regi, memor esto voti tui, "vovisse te ædificationem" Jeruschalaimorum quo die regnum accepturus esses,
- 44 Omniumque vasorum restitutionem exportatorum Jeruschalaimis, "quæ separans Cyrus cum potiretur Babylonis, voluerat illuc remittere;
- 45 Vovisse quoque ædificationem" templi quod incenderunt "Edomæi, quando Jehudæa vastata fuit a Chaldæis.
- 46 Nunc ergo hoc illud est quod postulo Domine ac peto, hoc illud est de quo rogo majestatem tuam, ut perficias votum quod vovisti Regi cœlesti ore tuo.
- 47 Tunc surgens Darius Rex osculatus est illum, & rescripsit omnibus quæstoribus, præfectis atque clarissimis ut deducerent eum ac comites ejus ascensuros ad ædificandum Jeruschalaima,
- 48 Omnibusque

48 Omnibusque procuratoribus qui erant in Syria Phœniciâque, & Libano ut curarēt devehiligna cedrina a Libano Jeruschalaima ad juvandum eos in civitatis instauratione;

49 Prætereà Jehudæis omnibus a regno in Jehudæam ascensuris libertatem pronuntians, ut nemini potentiori, magistratui, aut præfecto liceret invadere portas ipsorum,

50 Sed totam regionem quam obtinuerint *mandavit* liberam ab eis esse, Edomæosque cedere castellis quæ detinebant Jehudæorum;

51 Et in structuram templi dari quotannis talenta vicena donec edificatum esset,

52 Ad holocausta verò comburenda quotidie in altari sacro, quemadmodum præceptum est, alia talenta dena offerri per annos singulos;

53 Denique omnibus e Babylonia proficiscentibus ad instaurandum civitatem pronuntiavit libertatem, ipsis ipsorumque posteris.

54 Item omnibus Sacerdotibus & Antistitibus rescripsit vestimenta sacra numero certo dari quibus induti ministrarent;

55 Levitis quoque demensa dari usquedum cōsummata esset domus, & exstructa Jeruschalaima,

56 Et omnibus custodibus civitatis dari sortes atque stipendia;

57 Amandansque omnia vasa quæ separaverat Cyrus e Babylonia, quæcunque Cyrus edixerat hic etiam præcepit fieri & mitti Jeruschalaima.

58 Egressus itaque adolescēs ille, elata facie versus Jeruschalaima benedixit Regi cœlesti,

59 Dicens, abs te est victoria, a te sapiētia & lux; ego verò servus tuus sum;

60 Benedictus es, ô qui dedisti mihi sapientiam; celebrabo te Domine Deus majorum nostrorum.

61 Et acceptis literis profectus est Babylonem, veniensq; nuntiavit fratribus suis omnibus qui erant Babylone:

62 Qui benedixerunt Deo majorum suorum, quòd daret ipsis laxamentum & refrigerationem,

63 Ut ascendentes ædificarent Jeruschalaima & templum in quo invocatum est nomen ipsius; exultaveruntq; cum symphonia & lætitia diebus septem.

ANNOTATIO.

1 *Tum*] Eadem cum præcedente cap. historia, judicium idem. 29 *Appajimam fil.*] sic restituimus ex Flavii Josephi comparatione: nam ille vocat *Ἀππαϊμὴν τὴν πατρὸς Ἰσραὴλ τὸ θεῖμασιον παῖδα.* 43 *Vouisse re*] id est, te cum amicis regnum votum nuncupasse, & spondisse Domino fore si per voluntatem ejus ad fastigium regni pervenires, ut adeptus regnum ea præstares quæ sequuntur. Sic duobus locis interpretatur Josephus *ἀρχαιολογίας 14.* Hæc autē cum veritate pugnare omnia jam antè docuimus: nam quod ad ædificationē templi si probabatur ista, quid Chagrio Propheta fiet? quod ad instaurationem oppidi, quid fiet Nechemjæ historia? quod ad immunitatem, quid fiet Esteræ libro? nam duobus hisce capitibus eadem opera tres illæ historiæ convelluntur, earumque tempora confunduntur impudentissimè. Cætera quæ falsò hic illic dispersa sunt, jam antè suis locis perstrinximus. *Jeruschalaimorum*] contra historiam Nechemjæ 1. & 2. 44 *Quæ separ.*] vide supra in 2. 15. 45 *Templ.*] vide supra in 3. 1. *Edomæi*] de quibus Psal. 79. 12. & 137. 7. & Jirmej. 49. 7. & Jechezkel. 25. 12. 49 *Libertatem*] sive immunitatem, contra quam narratur Ester. 10. 61 *Babylonem*] erat enim Rex Ecbatanis, ut frigida conjectura divinatur ex Hhezræ 6. 2. 62 *Refrigerationem*] ut 4. Hhezræ 11. 46.

CAPUT V.

1° **D**icitur hæc autem electi sunt qui ascenderent principes paternarum familiarum per tribus ipsorum cum uxoribus, filiis, filiabusque; ipsorum, servis, ancillisque, & pecoribus ipsorum:

2° Et misit Rex Darius cum eis equites mille, qui ducerent Jeruschalaima cum pace Jehudæos utereis instrumentis musicis, tympanisque, & tibiis,

3° (Omnes enim fratres ludebant eis) iussitque illos cum eis ascendere.

4° Hæc autem sunt nomina virorum qui ascenderat per familias paternas suas in tribus suas in præfecturas suas:

5° Sacerdotum, e filiis Pinchasi filii Aharonis, princeps Jeschuahh filius Jehotzadaki cum Jehojakimo filio, & Zerubbabel filius Schealtielis e domo Davidis ex progenie Peretzi, princeps tribus Jehudæ,

6° Qui proloquutus est apud Darium Regem sermones illos mirabileis secundo anno regni ejus, mense Nisane, mense primo.

Hhezræ 2.
Nechem. 7.

7° Atque hi sunt ex Jehudæa qui ascenderat e captivitate illius deportationis quam deportaverat Nebucad-netzar Rex Babylonie in Babyloniam, qui reversi Jeruschalaima repetiverunt in partes Jehudææ unusquisque civitatem suam:

8° Qui venerant cum Zerubbabele, Jeschuhha, Nechemja, Hhazarja, Rahhamja, Nachamani, Mordecaio, Bilschane, Misperetho, Bigvaio, Nechumō, Bahhana, singulis principibus ipsorum: hic numerus popularium a principibus ipsorum.

9° Filii Parhhōschi, bis mille centum septuaginta duo; filii Schephatje trecenti septuaginta duo;

10° Posterii Arachi, sexcenti quinquaginta duo;

11° Posterii Pachath-moabi ex posteris Jeschuhhæ & Joabi, bis mille octingenti octodecim;

12° Posterii Hhelami, mille ducenti quinquaginta quatuor; posterii Zattu, octingenti quadraginta quinque; posterii Zaccai, septingenti sexaginta; posterii Binnui, sexcenti quadraginta octo;

13° Posterii Bebai, sexcenti viginti octo; posterii Hhazgadis, bis mille trecenti viginti duo;

14° Posterii Adonikami, sexcenti sexaginta septem; posterii Bigvai, bis mille sexaginta septem; posterii Hhaddinis, sexcenti quinquaginta quinque;

15° Posterii Ateris ex Chizkija, nonaginta octo; posterii Chaschumi, trecenti viginti octo; posterii Betzai, trecenti viginti quatuor;

16° Posterii Chariphi, centum duodecim;

17° Gibhthonitæ, nonaginta quinque;

18° Bethlechemitæ & Netophatai, centum octoginta octo; Hhanathotani centum viginti octo; Hhazmavechani quadraginta duo;

19° Kirjath-jehharimani, Cephirani, & Beerotani, septingenti quadraginta

- draginta tres; Ramani & Gebahhæi, sexcenti viginti unus;
- 20 Micmahæi, cētum viginti duo; Beth-elitæ & Hhajani, centum viginti tres;
- 21 Nebūtini alteri, quinquaginta duo; posterī Hhelami alterius; mille ducenti quinquaginta quatuor; posterī Magbischi, centum quinquaginta sex;
- 22 Posterī Charimi, trecēti viginti; Jerehuntini, trecēti quadraginta quinque;
- 23 Lodæi, Chadidæi, & Onuntini, septingenti viginti unus; Senaani, ter mille nongenti triginta.
- 24 Sacerdotes: posterī Jeschahhæ e familia Jeschuhhæ, nongenti septuaginta tres; posterī Immeris, mille quinquaginta duo;
- 25 Posterī Paschchuris, mille ducenti quadraginta septem; posterī Charimi, mille septemdecim.
- 26 Levitæ: posterī Jeschuhhæ cum Kadmiele e filiis Hodevæ, septuaginta quatuor;
- 27 Posterī Asaphi qui psallebant in templo, cētū quadraginta octo;
- 28 Ostiarii verò, posterī Schallumi, posterī Ateris, posterī Talmonis, posterī Hhakkubi, posterī Chatitæ, posterī Schobai, cētū triginta octo;
- 29 Sacerdotibus ministrantes in templo, posterī Tzichæ, posterī Chaschuphæ, posterī Tabbahhoti, posterī Kerosi, posterī Sihhæ, posterī Padonis,
- 30 Posterī Lebanæ, posterī Chagabæ, posterī Schalmal, posterī Chananis, posterī Giddeli, posterī Gachadis, posterī Reajæ, posterī Retzinis, posterī Nekodæ,
- 31 Posterī Gazami, posterī Hhuzzæ, posterī Pafeachi, posterī Bezai, posterī Mehhunimi, posterī Nephischesimi, posterī Bakbuki, posterī Chakuphæ, posterī Charchuris,
- 32 Posterī Barzelithi, posterī Mechide, posterī Charsche, posterī Barkofsi, posterī Siseræ, posterī Temachi, posterī Netziachi, posterī Chatiphæ.
- 33 Schelomonis Netinæi, posterī Sotai, posterī Sopherethi, posterī Peridæ, posterī Jahhalæ, posterī Darkonis, posterī Giddeli,
- 34 Posterī Schephatjæ, posterī Chatilis, posterī Pokereth-hatzebajimi, posterī Amonis,
- 35 Omnes Netinæi & posterī fervorum Schelomonis, trecēti nonaginta duo.
- 36 Hi sunt illi qui ascenderūt e Telmelacho & Telcharsa, eorūque principes Cerub, Adan, & Immer;
- 37 Sed nō potuerūt indicare civitates suas & progeniē suā, quē admodum essent ex Jisraële, posterī Delajæ, posterī Tobijæ, posterī Nekodæ:
- 38 E Sacerdotibus verò fungentibus Sacerdotio qui non sunt invēti esse, posterī Chabajæ, posterī Korzi, posterī Barzillai, qui accepta uxore e filiabus Barzillai vocatus est de nomine ejus.

39 Horum quæſita eſt ſcriptura generis quod prædicabãt, ſed non inventa eſt; quapropter ſunt prohibiti Sacerdotio fungi:

40 Edixit enim Regis legatus eis ne comederent res ſanctas, donec Sacerdos exſiſteret docturus veritatem Urimis & Tummimis.

41 Omnes Jiſraëlitæ erant quadragies bis mille trecenti ſexaginta,

42 Præter ſervos & ancillas eorum ſepties mille trecentos triginta ſeptem, cantores & cantatrices ducentas quadraginta quinque.

43 Equi eorum ſeptingenti triginta ſex, muli eorum ducẽti quadraginta quinque, cameli quadringenti triginta quinque, aſini ſexies mille ſeptingenti viginti.

44 Ex primoribus autem paternarum familiarum cùm perveniſſent ad domum Jehovah qui habitat Jeruſchalaimis, quidam ſponte ſe offerentes ad domum Dei ſtatuendam in ſede ipſius,

45 Pro facultate ſua dederũt in theſaurũ ipſius operis auri drachmas ſemel & ſexagies mille, argentiq; pondo quinquies mille, & tunicas Sacerdotum centum.

46 Et habitaverunt Sacerdotes ac Levitæ & qui venerant e plebe Jeruſchalaima atque in Jehudæã Netinai, cantoresq;, & oſtarii & omnes Jiſraëlitæ in regionibus ſuis.

Hhezra 3. 47 Cùm autem ſeptimus adveniſſet menſis, verſantibus Jiſraëlitis civitatibus ſuis, convenerũt unanimes in atrium quod erat ante portam Orientalem:

48 Ubi ſtãt Jehoſchuahh fili⁹ Jotzadaki cũ fratrib⁹ ſuis Sacerdotibus, & Zerubbabel filius Schealtielis cũ fratribus ſuis exſtruxerunt altare,

49 Ad offerendum in eo holocauſta, ſicut ſcriptũ eſt in lege Moſchis viri Dei.

50 Cumq; erexiſſent altare in ſede ſua, quamvis convenientibus contra ipſos populis aliarum gentium, obtulerunt in eo hoſtias & holocauſta Jehovah mane & vesp̄ri:

51 Et celebraverunt feſtum tabernaculorum ſicut præceptum eſt, ſacrificia in diem offerentes ſecundum ritum,

52 Itemq; holocauſtum juge, & hoſtias ſabbathorum ac neomeniarũ & dierum ſolennium, omneis res ſacras.

53 Quotquot voverũt Jehovah, a die primo mẽſis ſeptimi cœperũt offerre holocauſta Jehovah, cùm tẽpli Jehovah nõ eſſet jactũ fundamentũ;

54 Dederuntq; pecuniã putatoribus & fabris, cibũq; & potũ cũ oleo,

55 Tzidoniis ac Tyriis, ut adveherẽt ipſis ligna cedrina ex Libano rari⁹ in mare Japhonis, ſecũdũ facultatẽ a Cyro Rege Perſarũ ipſis datã.

56 Anno autem ſecundo ex quo venerant ad domum Dei Jeruſchalaima, menſe ſecundo, cœperunt Zerubbabel filius Schealtielis, & Jehoſchuahh filius Jotzadaki cum fratribus ſuis Sacerdotibus & Levitis,

& quicunque venerant e captivitate Jeruſchalaima,

57 Fundare domum Dei primo die ſecundi menſis anno ſecundo, quicunque

quicumque venerant in Jehudæam & Jeruschalaima.
 58 Cumq; statuissent Levitas a nato viginti annos & deinceps ut præ-
 essent operi domus Jehovæ,
 59 Assistens Jeschuahh, filii ejus, & cognati ejus, ac fratres eorum Le-
 vitæ simul præfuerunt opificibus in domo Dei:
 60 Steteruntq; Sacerdotes induti cū tubis, & Levitæ posteri Asaphi
 cum cymbalis,
 61 Collaudantes Jehovam & benedicentes canticis traditis a Davide
 Rege Jisraëlis:
 62 Totus verò populus vociferabatur vociferatione magna laudan-
 do Jehovam, cum excitaretur domus Jehovæ.
 63 Venientes autem ex Sacerdotibus, & Levitis, primoribusq; pater-
 narum familiarum senes qui viderant domum priorem,
 64 Ad hujus ædificationem flebant voce magna, & multi vocifera-
 bantur ex latitia magna,
 65 Adeò ut populus non internoſceret vociferationē ex latitia a vo-
 ce fletus populi, quia populus vociferabatur vociferatione maxima, ita
 ut longè audiretur.
 66 Audientes verò inimici Jehudæ & Benjaminis,
 67 Et cognoscētes deportatos istos ædificare templum Jehovæ Deo
 Jisraëlis,
 68 Accesserunt ad Zerubbabelem, & ad primores paternarum fami-
 liarum, & dixerunt eis, ædificemus vobiscum:
 69 Nā sicut vos auscultamus Deo vestro, & ipsi pariter adolemus in-
 de a diebus Esar-chaddonis Regis Assyriæ qui deportavit nos huc.
 70 Quibus dixit Zerubbabel & Jeschuahh cū primoribus paternarū
 familiarū Jisraëlis, nō est vestrū nobiscū ædificare domum Deo nostro;
 71 Sed nos soli ædificabimus Jehovæ Deo Jisraëlis, ut præcepit nobis
 rex Cyrus rex Persidis.
 72 Populi autē illarū regionū instantes in populū Jehudææ cōturba-
 bāt opus ædificationis, & insidiis, & hominib⁹ adductis ne ædificarent;
 73 Et grassationem exercentes impediabant ne consummaretur edi-
 ficium omnibus diebus Cyri Regis, protrahebantq; structuram⁹ usque
 ad annum secundum Darii Regis.

Hhezra 4.

ANNOTATIO.

1. *Post hæc*] Hi tres versus primi ex scriptoris officina sunt: reliquum caput ex Hhezra huc translatum est, & ex Ne-
 chemæ 7. (hæc enim confudit autoris imperitia) sed ita corruptum propriis nominibus, numeris, & sensu, ut nihil
 supra. Nos itaque ad ἀρχήτων revocavimus omnia, quæ partim scriptoris audaciæ accepta ferimus, partimque li-
 brariorum oscitantia. 4. *Hæc autem*] hyperbaton ad finem usque cap. 5. *Cum Jehojakmo*] sic omnino legen-
 dum est: fuit enim Jehojakim nō Zerubbabelis, sed Jehoschuhhæ filius, Nechem. 12. 10. 45 *Drachmas 61000*]
 id est, ut scriptor conjicit, minarum duodecim millia. At hunc scriptorem neque minarum pretia, neque drachmarū
 oportuit didicisse, aut aliud egisse cū ista scriberet. 62. *Vociferabatur*] 6 imperitum Legis & sermonis Hhebrei
 scriptorem, qui ex popularibus efficit tubicines: cū Hhebræa vox frequentius sonet vociferari quàm tuba clange-
 re. 66. *Audientes*] insipida, etiam puerda sunt quæ in hunc versum autor commentatus est: quare nos illa ut notha
 abdicavimus. 73. *Usque ad an.*] Somnolentus hæc scripsit, qui structuram putavit biennio solū fuisse ab hosti-
 bus impeditam: quod ipsa revincit veritas, cū per duorum Regum tempus a Cyri tempore fuisse impeditam nar-
 ret Hhezra 4. 6. & 7. & hujus loci verba planè aliter sonent Hhezra 4. 24.

CAPUT VI.

Hhezræ 5.

1

NONO autem secundo regni Darii prophetavit Chaggai & Zecarja filius Hhiddonis Prophetæ iis qui erant in Jehudæa & Jeruschalaimis, nomine Dei Jisraëlis.

2

Tunc surgens Zerubbabel filius Schealtielis & Jeschuahh filius Jotzadaki redorsus sunt ædificare domum Domini habitantis Jeruschalaimis, cum adessent eis Prophetæ Domini juvantes eos.

3

Quo tempore venit ad eos Tatnai princeps trans flumen, & Schetar-boznai cum collegio suo:

4

Et dixerunt eis, quo autore ædificatis domum istam & tectum istud, aliaque omnia perficitis? & qui nam sunt structores qui ista ædificant?

5

Sed gratiam hanc consequuti sunt respiciente Domino in reduces a captivitate Seniores Jehudæorum,

6

Ut non impedirentur ædificare, donec significatis Dario omnibus rebus istis responsum haberetur.

7

Exemplum epistolæ quæ miserunt Dario Tatnai princeps trans flumen, & Schetar-boznai, ac collegæ ejus qui erant trans flumen: Dario Regi salutem.

8

Notum sit Regi nos profectos in regionem Jehudææ & ingressos Jeruschalaima invenisse viros qui ædificant domum Dei magnam,

9

Templum ex lapidibus politis & maximis, pretiosaque materia ad parietes;

10

Et opus istud celeriter fieri, & prosperari in manibus eorum, magnificeque & quam diligentissime perfici.

11

Tunc interrogavimus Seniores dicendo, quo autore ædificatis domum istam, & opera hæc facitis?

12

Ideo autem interrogavimus eos ut notos faceremus tibi præpositos operi, & nomina eorum nobis de scripto dari postulavimus.

13

Qui responderunt nobis dicentes, nos sumus servi Dei qui fecit cælum & terram.

14

Ædificata autem fuerat hæc domus ante multos annos, & consummata a Rege Jisraëlis magno & potentissimo:

15

Sed ex quo majores nostri exacerbantes peccaverunt in Deum Jisraëlis, tradidit eos in manum Nebucadnetzaris Regis Babyloniæ, regis Chaldæorum,

16

Qui domum istam demolientes incenderunt, & populum captivum abduxerunt in Babyloniam.

17

Verum anno primo Cyri regis Babyloniæ rescripsit Cyrus rex domum hanc ædificari,

18

Et illa sacra vasa aurea & argentea quæ exportas Nebucadnetzar e domo quæ erat Jeruschalaimis consecraverat in templo suo, illa deprompsit Cyrus rex e templo Babylonico, & tradita sunt Zerubbabeli ac Scheschbatzari Præsidi:

19

Quibus mandatum est ut afferentes hæc vasa reponerent in templo quod

quod futurum erat Jeruschalaimis, & ipsum templum Dei curarent ædificari in loco suo.

20 Tunc Scheschbatar posuit fundamenta domus Dei quæ est Jeruschalaimis, atque ex eo tēpore huc usque ædificatur, necdum est absoluta.

21 Nunc ergo si videbitur tibi, ô Rex, perquiratur in tabulario Cyri Regis quod est in Babylonia,

22 An inveniatur ex autoritate Cyri Regis cœptam esse structuram domus Domini quæ est Jeruschalaimis, & iudicium domini nostri Regis de his rescribat nobis.

23 Tunc Darius Rex mandavit inquiri in chartophylaciis: & inventus est in oppido Ecbatanis in regione Mediæ locus unus in quo scripta erant ista: Hhezræ 6.

24 Anno primo Cyri Regis, Rex Cyrus mandavit domum Dei quæ est Jeruschalaimis ædificari, ubi ignis jugis accendatur,

25 Cujus altitudo sit cubitorum sexaginta, & amplitudo cubitorum sexaginta, ordinibus lapidum maximorum ternis, & ordine lignorum novorum; & impensas e domo regia tradi;

26 Et sacra vasa domus Domini aurea & argentea exportata per Nebucad-netzarem e domo Domini quæ erat Jeruschalaimis, ibidem reponi ubi fuerant posita.

27 Nunc itaque mando curę vobis esse, ô Tatnai princeps trans flumen, Schetar-boznai, & collegæ vestri Præsides qui estis trans flumen ut abstineatis ab eo loco:

28 Mando quoque omnino ædificari, & prospici ut adjuventur reduces Jehudæorum, donec consummatum sit templum Domini,

29 Et de canone transfluviali diligenter quātitatē dari viris illis, & Zerubbabeli præfecto ad sacrificia Domini in tauros arietesq; & agnos,

30 Similiter frumentum, sal, vinumq; & oleum indefinenter quotannis, prout Sacerdotes qui sunt Jeruschalaimis edixerint quotidie consumendum esse, ac sine mora:

31 Ut offerant libamenta Deo maximo pro Rege ac filiis ejus, orantes pro ipsorum vita.

32 Præterea denuntiator istud, quisquis transgressus fuerit aliquid eorum quæ rescripta sunt, a motum iri lignum a domo ipsius cui suspendatur, & bona ipsius ascribenda Regi.

33 Dominus verò cujus nomen invocatur illic, dejiciat omnem Regem & populum qui manum suam extenderit ad impediendum aut afficiendum malo domum Domini quæ est Jeruschalaimis.

34 Ego Darius Rex decrevi hæc fieri quàm diligentissimè.

A N N O T A T I O.

1 Anno] Hæc quidem rectè: nisi quòd ad Darium Hystaspis filium autor putavit pertinere. 3 Trans flumen] Syria & Phœnicia: interpretatur autor: sed hoc pacto non satis exprimit: nam fuerunt etiam Arabarchæ, & alii.
27 Nunc itaque] sic legendum vel autore invito.

CAPUT VII.

Hhezræ 6.
15.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

UNC Tatnai princeps trans flumen, Schetar-boznai,
& collegæ obsequentes mandatis Darii Regis,
Assistebant sacris operibus diligentissimè, & Senio-
res Jehudæorum adjuvabant:
Ita prosperabatur opera sacra, prophetis Chaggai
& Zecarja prophetantibus,

Et perfecta sunt omnia de sententia Domini Dei Jisraëlis, & ex vo-
luntate Cyri cum Dario & Artaxerxis Regis Persarum.

Finita autem domo nostra ad diem tertium mensis Adaris sexto an-
no Darii Regis,

Faciētes Jisraëlitæ, Sacerdotes ac Levitæ, & reliqui reduces depor-
tationis qui conscripti erant, secundum ea quæ præscripta sunt in libro
Moschis,

Obtulerunt in dedicationem templi Domini, juvencos centum, a-
rietes ducentos, agnos quadringentos,

Et hædos pro peccatis totius Jisraëlis duodecim ex numero tribuū
Jisraëlis:

Præfueruntq; Sacerdotes & Levitæ induti amiculis per distributio-
nes suas omnibus operibus Domini Dei Jisraëlis secundum præscriptū
libri Moschis, & ostiarii singulis januis.

Deinde celebrarunt reduces deportationis Pascha die quarto de-
cimo mensis primi, purificatis Sacerdotibus & Levitis.

Nam etsi omnes reduces non simul purificati sunt, tamen omnes
Levitæ purificati erant,

Immolaveruntq; Pascha pro omnibus reducibus deportationis,
& pro cognatis suis Sacerdotibus, ac pro seipsis,

Quod comederunt Jisraëlitæ qui reduces erant ex deportatione,
quicumque separaverant se ab omnibus execrationibus gentium terræ
quærentes Dominum,

Et celebraverūt festū azymorū septē diebus corā Jehova epulātes,

Quoniam converterat animum Regis Assyriæ erga ipsos ad con-
firmandum manus eorum in opere Domini Dei Jisraëlis.

CAPUT VIII.

Hhezræ 7.

1

2

3

EINDE histebus gestis, regnante Artaxerxe Persarū
Rege, accedens Hhezra filius Serajæ, filii Hhazarjæ,
filii Chilkijæ, filii Schallumi,

Filii Tzadoki, filii Achitubi, filii Amarje, filii Hha-
zarielis, filii Bukki, filii Abisshuhæ, filii Pinchasi, filii
Elhhazaris, filii Aharonis sacerdotis primarii,

Hhezra ergo ascendit e Babylonia (erat autem legisperitus prom-
ptus in lege Moschis, quam dederat Jehova Deus Jisraëlis, docenda ef-
ficiendaque)

- 4 Cùm dedisset ei Rex gloriosè atque munificè omne desyderium ejus; tantam consequutus erat gratiam in conspectu ejus:
- 5 Et ascenderunt cum ipso ex Jisraëlitis, sacerdotibusque, & Levitis sacris cantoribus templi, ostiariisque, & Netinæis Jeruschalaima.
- 6 Anno septimo regni Artaxerxis mense quinto, egressi e Babylonia primo die mensis,
- 7 Pervenerunt Jeruschalaima ipso autore, prout Dominus iter ipsorum prosperavit.
- 8 Nam Hhezra maximo studio attendebat ne prætermitteret quicquam eorum quæ sunt ex Lege Domini, præstando ea, & docendo Jisraëlem justitiam ac judicium omne.
- 9 Ascendentibus autem actuarii Artaxerxis Regis dederunt scriptum ab Artaxerxe Rege concessum Hhezræ Sacerdoti Legis perito, cujus exemplum subjectum est.
- 10 Rex Artaxerxes Hhezræ Sacerdoti perito legis Domini, salutem.
- 11 Humanius ego judicans benefacere, præcipio eis qui sponte voluerint ex gente Jehudæorum & ex Sacerdotibus ac Levitis qui sunt in regno meo comitari te Jeruschalaima,
- 12 Siqui ergo volent ire tecum, ut congressi proficiscantur ex placito meo & inimicorum septem consiliariorum meorum;
- 13 Ut revisentes quæ aguntur in Jehudæa & Jeruschalaimis observent ea ex Lege Domini quam habes ad manum,
- 14 Deferantque munera Domino Deo Jisraëlis, quæ vovimus ego & consilarii, Jeruschalaima, cum omni auro & argento quod inventum fuerit in regione Babyloniæ esse Domini habitantis Jeruschalaimis,
- 15 Ut aurum & argentum quod donatum fuerit ab ipsa gente in templum Domini ipsorum quod est Jeruschalaimis, collectum expendatur in juvencos, arietes, agnos, hædósque & quæ his conjuncta sunt,
- 16 Ut offerantur hostiæ Domino super altare Domini ipsorum Jeruschalaimis.
- 17 Quæcunque autem volueris cum fratribus tuis facere auro & argento, pro voluntate tua ex præcepto Dei vestri facitote:
- 18 Et sacrosancta vasa quæ data sunt tibi ad ministerium domus Dei tui reddens Jeruschalaimis,
- 19 Cætera quæ tibi obvenerint necessaria domui Dei tui dato de arario Regis.
- 20 Quæ volueris cum fratribus tuis facere auro & argento, fac secundum voluntatem Domini.
- 21 Ego quoque Rex Artaxerxes mando questoribus ararii qui sunt trans flumen, ut quicquid rescripserit Hhezra Sacerdos peritus legis Dei, diligenter detur ei usque ad argenti talenta centum,
- 22 Et ad frumenti coros centum, & vini bathos centum, totidemque olei, & falis quod abundet ei sine taxatione.

23 Omnia secundum legem Dei fiant Deo altissimo, ne fortè effervescat ira in regnum Regis, & filii, aut filiorum ejus.

24 Vobis autem indicitur, ut omnibus Sacerdotibus, & Levitis, & sacris cantoribus, Netinæisque, & ministris templi hujus

25 Nullum tributum neque indictio irrogetur, nec possit ullus imponere eis quicquam.

26 Tu autem Hhezra pro sapientia Dei constitue judices & arbitros trans flumen, & omnes qui legem Dei tui non noverunt doce,

27 Ut quicumque transgressi fuerint legem diligenter plectantur, sive morte, sive cruciatu, sive pecuniæ multatione, sive exilio.

28 Et dixit Hhezra Legisperitus, Benedictus Deus majorum nostrorum, qui indidit voluntatem hanc animo Regis, ornandi domum Jehovæ quæ est Jeruschalaimis,

29 Et me honore affecit coram Rege, consiliariisque ejus, & principibus potentibus ejus.

30 Ego itaque confirmatus animo, prout adfuit mihi Jehova Deus meus, congregavi ex Jisraële viros qui ascenderent mecum.

Hhezræ 8. 31 Hi autem sunt primores paternarum familiarum, & gētis suæ, qui mecum ascenderunt regnante Artaxerxe e Babylonia.

32 E posteris Pinchasi, Gerschom; e posteris Ithamaris, Danijel; e posteris Davidis, Chattusch;

33 E posteris Schecanje, e natis Parhhoschi, Zecarja; & cum eo reverfi sunt viri centum quinquaginta:

34 E posteris Pachath-moabi, Eljohhenai; & cum ipso viri ducenti:

35 E posteris Schecanjæ, filius Jachazielis; & cum ipso trecenti viri:

36 E posteris Hhadinis, Hhebed filius Jonathanis; & cum ipso quinquaginta viri:

37 Et e posteris Schephatjæ, Zebadja filius Micaëlis; & cū ipso octoginta viri:

38 E posteris Joabi, Hhobadja filius Jechielis; & cum eo ducenti octo-decim viri:

39 Ex posteris Schelomithi, fili⁹ Josiphjæ; & cū eo cētū sexaginta viri:

40 Ex posteris Bebai, Zecarja filius Bebai; & cū ipso viri viginti octo:

41 Ex posteris Hhazgadis, Jochanan filius Katanis; & cum ipso viri centum decem:

42 Ex posteris Adonikami posterioribus, quorum hæc nomina Elyphelet, Jehhiel, & Schemahhja; & cum eis sexaginta viri: denique e posteris Bigvai, Hhuthai & Zabbud; & cum eis septuaginta viri.

43 Cum autem congregassem eos ad fluvium Ahavæ, metati sumus illic triduo, & recognovi eos:

44 Sed ex filiis Sacerdotum & Levitarum neminem inveni illic.

45 Quapropter amandavi Elihhezerē, Arielem, Schemahhjam, Elnathanem, Jaribum, & Elnathanem, Nathanémque, & Zecarjam, ac Meschullamum primores, Jojaribū quoque & Elnathanem doctores;

46 Et dedi mandata eis ad Iddonem qui erat in Casiphjaloco,
 47 Jubēs eos dicere Iddoni, Achivo, & Netineis qui erāt in Casiphja
 loco, ut mitterēt nobis qui ministerio fungerētur in domo Jehovæ Dei
 nostri.

48 Qui adduxerunt nobis, prout manus Dei nostri valida adfuit no-
 bis, viros intelligentes e posteris Machli filii Levi filii Jisraëlis, Sche-
 rebjam cum filiis ejus & cognatis ejus octodecim;

49 Chaschabjam & Jeschahhjam e posteris Merari, cognatos ejus
 & filios eorum viginti;

50 Ex Netineis autē quos dederat David & principes ministerio Levi-
 tarum, Netinæos ducentos viginti, quorum omnium nomina scripto
 expressa sunt.

51 Tum proclamavi illic jejunium, ut affligētes nos in conspectu Dei
 quæreremus ab eo bonum iter pro nobis & comitibus nostris, filiisq; &
 pecoribus propter insidias:

52 Nam pudebat me petere a Rege pedites & equites ad comitatū,
 ut tuerentur nos contra adversarios nostros:

53 Quia dixeramus Regi virtutem Domini quærētibus ipsum ex to-
 to animo ad futuram.

54 Sic igitur deprecati Dominum Deum nostrum, eum exoravimus,
 & compotes facti sumus a Deo nostro.

55 Et separavi e principibus Sacerdotum viros duodecim; & Sche-
 rebjam Chaschabjamque, & cum eis ex cognatis eorum viros decem;

56 Quibus appēdi aurū & argētū & vasa sacerdotalia dom^o Dei nostri,
 quæ donaverat Rex & consiliarii ejus, principesq;, & omnes Jisraëlitæ,

57 Appensaq; tradidi talenta argenti sexcenta quinquaginta, vasa ar-
 gentea talentorum centum, & auri talenta centum,

58 Et crateres aureos viginti, & vasa ex orichalco præstante duo, pre-
 tiosa ut aurum.

59 Et dixi eis, & vos sancti estis Jehovæ, & vasa hæc sancta, etiam au-
 rum & argentum votivum est Domino Deo Patrum nostrorum:

60 Sedulo custodite donec expendatis ea principibus Sacerdotum
 Levitarūque, & principibus paternarum familiarum Jisraëlis Jeru-
 schalaimis in cellis domus Dei nostri.

61 Itaque susceperunt Sacerdotes & Levitæ aurum illud, argentum,
 & vasa inferenda Jeruschalaima in templum Domini.

62 Tunc promovimus a flumine Ahavæ die duodecimo mēsis pri-
 mi, venimusq; Jeruschalaima:

63 Ubi postquā cōsedissem⁹ triduo, die quarto expēsū est aurū & ar-
 gētū in domo Jehovæ Dei nostri Meremotho filio Urijæ Sacerdoti,

64 Et collegæ ipsius Elhazari filio Pinchasi, quibus cum erāt Joza-
 bad filius Jeschuhhæ, & Nohhadja filius Binnui Levitæ; ex numero &
 expondere universa.

65 Et scriptum est pondus ipsorum eadem hora.

66 Qui autē venerūt ex captivitate, obtulerunt holocausta Domino Deo Jisraëlis, juvencos duodecim p̄ toto Jisraële, arietes nonaginta sex,

67 Agnos septuaginta septem, & hircos pro peccato duodecim, omnia in sacrificium Domino:

68 Et legenda tradiderūt edicta Regis Satrapis regiis, & principibus trans flumen, qui honore affecerunt gentem & templum Domini.

Hhezræ 9.

69 His autē cōsummatis, accesserūt ad me principes dicēdo, nō separaverunt se gens Jisraëliitarum, & principes, & Sacerdotes, & Levitæ,

70 Ab alienigenis gentibus & nationibus terræ; immunditias suas a Cenahhanæis, Chittæis, Perizzæis, Jebusæis, Moabitis, Ægyptiis, & Edomæis habent:

71 Conjugati enim sunt filiabus eorum ipsi & filii ipsorum, & mistū est semen sanctum alienis gentibus: etiam participes sunt principes & antistites iniquitatis istius a principio.

72 Ut audivi ista, conscidi vestem & pallium meum, & vellens de capillis capitis mei & barbæ sedi dolens & mœstus.

73 Et convenerunt ad me quicūque movebātur verbo Domini Dei Jisraëlis lugētem propter iniquitatem istam, & sedebam tristis usque ad tempus sacrificii vespertini.

74 Tunc confurgens a jejunio conscissa veste & pallio, & flectens genua extendi manus ad Dominum,

75 Dicēs, Domine cōfusus sum, & pudet me cōparere ante faciē tuā:

76 Nam peccata nostra multiplicata sunt supra capita nostra, & iniquitates nostræ altæ sunt in cœlum usque,

77 Quoniam a temporibus majorum nostrorū sumus in reatu magno usque in diem hunc.

78 Itaque propter peccata nostra fuimus traditi, reges nostri & Sacerdotes nostri Regibus terræ gladio, captivitati, & prædæ, ac confusione usque in hodiernum diem.

79 At nunc quando contingit nobis misericordia ab te, Domine Deus, relinquire nobis radicem & nomen in loco sanctitatis tuæ;

80 Detegente lumen nostrum in domo Domini Dei nostri, dāte nobis cibum omni tempore servitutis nostræ;

81 Cūm serviremus, non derelinquire nos Domino Deo nostro, sed constituyente nos in gratia, & disponente ut nobis Reges Perfidis dent cibum,

82 Ut extollamus templum Domini Dei nostri, & instauremus vastitates Tzizonis, denique dāte nobis stabilitatem in Jehudæa & Jeruschalaimis:

83 Nunc inquam, quid dicemus Domine habentes hæc? transgressi enim sumus præcepta tua quæ dederas in manus servorū tuorum Prophetarum, dicens,

84 Terra quam ingressuri estis ad possidendum hæreditatem ejus terra polluta est coinquinationibus populorum ipsius, quorum immunditiis repleta est tota immunditia sua.

85 Nunc ergo filias vestras ne jungite filiis eorum, & filias eorum ne accipite filiis vestris:

86 Nec quærite pacem habere cū illis unquam, ut invalescentes comedatis fructus optimos terræ, & hæreditatē distribuatis filiis vestris usq; in seculum.

87 Postquā igitur quæ cōtigerūt nobis, omnia fuerūt ppter opera nostra pessima & maxima peccata nostra; & dedisti nobis tale residuum;

88 An rursus a versi transgredemur jura tua, & commisceremur immunditiæ alienigenarum & gentium terræ hujus?

89 Nōne iratus nobis perderes nos, donec non relinqueretur radix & nomen nostrum?

90 Jehova Deus Jisraëlis justus esses: sed derelicta est radix usque in hodiernum diem.

91 Ecce, sumus coram te in reatibus nostris, quamvis non sit stādum coram te in eis.

92 Cū autem oraret Hhezra, & confiteretur flens ac prostratus ante templum, cōgregati sunt ad eum Jeruschalaimis turba magna valde viri, & mulieres, juvenēsque, & juvenculæ: & fletus erat magnus in ipsa multitudine.

93 Exclamantiq; Hhezra dixit Schecanja filius Jechielis e posteris Hhelami, nos in Dominum peccavimus, quòd duximus mulieres alienigenas ex gentibus terræ.

94 Nunc verò spes est toti Jisraëli: hīc ergo detur jusjurandum Domino nos expulsuros omnes uxores nostras quæ sunt ex alienigenis cū natis earum.

95 Sicut tibi præceptū est a majorib⁹ ex lege Domini, surgēs explica:

96 Tibi enim hæc res incumbit, nos verò aderimus tibi: viriliter fac.

97 Itaque exsurgens Hhezra adjuravit principes Sacerdotum, Levitas, & totum Jisraëlem, ut facerent secundum rem hanc: qui juraverūt.

CAPUT IX.

1 **P**OSTEA surgens Hhezra ab anteriore parte templi abiit in cellam Jochanani filii Eljaschibi: Hhezra 10.6.

2 Ubi diversatus non gustavit cibum, nec aquam bibit propter iniquitatem multitudinis.

3 Et promulgatum est in tota Jehudæa & Jeruschalaimis, omnibus qui reversi erant ex captivitate, ut congregarentur Jeruschalaima:

4 Quicumque verò non venturus esset biduo vel triduo ex consilio principum ac seniorum, ejus facultates omneis sublatum iri, ipsum verò separatim iri a congregatione deportata.

5 Ita

- 5 Ita congregati sunt omnes tribules Jehudæ & Benjaminis triduo Jeruschalaima, mense nono, die vicesimo mensis;
- 6 Et confedit totus populus in area templi trementes propter præsentem hyemem.
- 7 Tunc exsurgens Hhezra dixit illis, vos iniquè fecistis quòd duxistis uxores alienigenas, superaddentes reatui Jisraëlis.
- 8 Nunc ergo cedite confessionem & magnificentiam Jehovæ Deo majorum nostrorum,
- 9 Et perficientes voluntatem ipsius discedite a gentibus terræ & ab uxoribus alienigenis.
- 10 Cui exclamans omnis multitudo dixerunt voce magna, sicut dixisti faciemus.
- 11 Sed quoniam multitudo magna est, & tempus hybernū, nec possumus sub dio stare, hoc autem opus non est unius diei neque bidui, quia plurimi in hac re peccavimus:
- 12 Stent principes multitudinis; & omnes qui inter nos habitāt quicumque habent uxores apud se alienigenas.
- 13 Sistent se præfinito tempore cum senioribus & iudicibus, usque dum solverint iram Domini ex negotio hoc:
- 14 Tātūm Jonathā fili⁹ Hhafaëlis, & Jachzeja filius Tikvæ susceperūt istud: Meschullam verò & Schabbetai Levitæ adjuverunt illos:
- 15 Feceruntq; secundum omnia hæc reduces ex captivitate.
- 16 Nam electi viri Hhezra Sacerdos, & primarii paternarū familiarū in familias paternas suas nominibus expressi sederunt a die primo mensis decimi, ut examinarent negotium istud;
- 17 Et determinarunt de viris habētibus uxores alienigenas usque ad diem primum mensis primi.
- 18 Et inventi sunt ex Sacerdotibus permisti qui habebant uxores alienigenas;
- 19 E filiis Jeschuhhæ filii Jehotzadaki & cognatis ejus, Mahhaseja, & Elihhezër, & Jarib, & Gedalja;
- 20 Qui adhibentes manus expulerunt uxores suas, litando ex grege arietem pro reatu suo:
- 21 Item e posteris Immeris, Chanani & Zebadja; & e posteris Charimi, Mahhaseja, Elija, & Schemahhja, & Jechiel, & Hhuzzija:
- 22 Et e posteris Paschchuris, Eljohhenai, Mahhaseja, Jischmahhel, Netaneel, Jozabad, & Elhhafa.
- 23 Item ex Levitis, Jozabad, & Schimhhi, & Kelaja qui idem Kelita, Petachja, Jehuda, & Elihhezër:
- 24 Et e musicis, Eljafchib;
- 25 Et ex ostiariis, Schallum, & Telem, & Uri.
- 26 De Jisraëlitis verò; è posteris Parhhoschi, Ramja, & Jezija, & Malcija, & Mijamin, & Elhazar, & Malcija, & Benaja:

- 27 Item e posteris Hhelami, Mattanja, Zecarja, & Jechiel, & Hhab-
di, & Jeremoth, & Elija:
- 28 Item e posteris Zattu, Eljohhenai, Eljaschib, Mattanja, & Jere-
moth, & Zabad, & Hhaziza:
- 29 Et e posteris Bebai, Jochanan, Chananja, Zabbai, & Hhathlai:
- 30 Et e posteris Bani, Mefchullam, Malluc, & Hhadaja, Jafchub, Sche-
al, & Ramoth:
- 31 Item e posteris Pachath-moabi, ex Hhadna & Celale, Benaja,
Mahhaseja, Mattanja, Betzaleel, & Binnui, ac Menafche:
- 32 Item e posteris Charimi, Elihhezer, Jifchija, Malcija, Schemahhja,
Schimhhon, Benjamin, & Malluc, & Schemarja:
- 33 Et e posteris Chafchumi, Mattenai, Mattatta, Zebad, Eliphelet,
Jeremai, Menafche, & Schimhhi:
- 34 Item e posteris Bani, Mahhadai, Hhamram, & Uël, Benaja, Bede-
ja, Celuhu, Vanja, Meremoth, Eljaschib, Mattanja, Mattenai, & Jahha-
fau, & Bani, & Binnui, & Schimhhi, & Schelemja, & Nathan, & Hha-
daja, Mabnadbai, Schafchai, Scharai, Hhazareel, Schelemja, Schemar-
ja, Schallum, Amarja, & Joseph:
- 35 Et e Nebuntinis, Jehhiel, Mattitja, Zabad, Zebina, Jaddau, Joël, &
Benaja.
- 36 Omnes isti duxerunt uxores alienigenas, & dimiserunt eas cum
filiis.
- 37 Ita habitaverunt sacerdotes ac Levitæ & Jifraëlitæ Jeruschalaimis Nechem. 8.
atq; in regione tota: novilunio autem mensis septimi dum erant Jifraë-
litæ in commorationibus suis,
- 38 Congregata est tota multitudo simul in aream quæ est ab Orien-
te portæ sacræ:
- 39 Et dixerunt Hhezra legisperito ut afferret legem Moschis tradi-
tam a Domino Deo Jifraëlis.
- 40 Tum afferens Hhezra sacerdos legem coram tota multitudine
eorum tam virorum quàm mulierum, & omnibus valentibus intelli-
gere Legem novilunio mensis septimi;
- 41 Legit in area quæ est ante portam sacram templi a prima luce usq;
ad meridiem, coram viris & mulieribus omnibus attendentibus ad
Legem.
- 42 Stabat autem Hhezra Legisperitus in suggestu ligneo qui fabri-
catus fuerat,
- 43 Adstantibus ei Mattitja, & Schemahho, Hhanaja, Urija, Chilkija,
& Mahhaseja ad dexteram;
- 44 Ad sinistram verò Pedaja, & Mischaële, Malcija, Chafchuino,
Chafchabaddana, Zecarja, & Mefchullamo;
- 45 Cùm sumeret Hhezra librum coram tota multitudine, præsidens
e superiore loco in conspectu omnium.

26 Hhezræ Lib. III. Cap. IX.

- 46 Deinde postquam absolvisset legem omnibus stantibus; benedixit Hhezra Jehovah Deo maximo, Deo exercituum omnipotenti,
- 47 Et respondit omnis populus, amen; elatisq; sursum manibus pro-
cidentes in terram adoraverunt Dominum.
- 48 Jeschuahh quoq; & Bani, & Scherebja, Jamin, Hhakkub, Schab-
bethai, Hodija, Mahhaseja, Kelita, Hhazarja, Jozabad, Chanan, Pelaja,
& alii Levitæ
- 49 Docebant legem Domini in multitudine, legentes legem Domi-
ni, & proponebant singuli ea quibus lectio intelligeretur.
- 50 Deinde loquutus legatus Regis cum Hhezra sacerdote legisperi-
to ac Levitis docentibus populum dixit, dies hic sanctus est Domino
(flebant enim omnes cum audivissent Legem)
- 51 Et dixit Hhezra, Digressi ergo comedite pinguißima quæq; & bi-
bite dulcia, ac mittite munera iis qui non habent,
- 52 (Sanctus enim est hic dies Domino) & nolite mæsti esse; nam Do-
minus gaudio afficit vos.
- 53 Levitæ quoq; denuntiarunt palàm omnibus dicentes, dies hic san-
ctus est, nolite mæsti esse:
- 54 Et abiverunt omnes ad comedendum & ad bibendum epulan-
dumq; & mittendum munera iis qui non habebant ut epularentur, &
magnificè lætati sunt de verbis quæ edocti fuerant.
- 55 Et congregati omnes Jeruschalaimis celebrarunt lætitiã secun-
dum dispositionem Domini Dei Israëlis.

ANNO TATIO.

¹ *Postea*] Tria hæc postrema capita ferè verbum de verbo transcripta sunt ex libro Hhezræ usque ad vers. 37. hujus
capitis, reliqua ex Nechem. 8. quamobrem nos ea libris Canonicis, id est regulæ veritatis, (a qua non mediocriter
aberrabant) jure conformavimus; ut diluta & abjecta falsitate, qua scatebat hic liber, sit soli æterno & immortalis
veritatis cognitori & vindici honor & gloria in sempiterna secula.

HHEZRÆ

HHEZRÆ

Apocryphus Liber secundus, qui
vulgò quartus appellatur.

Hic liber generis est prophetici, continens oburgationes populi immorigeri, & promissiones Ecclesiæ gloriose per doctrinam Evangelii comparandæ Christo: deinde verò visiones mirificas subnectens ad concionis suæ illustrationem ostendit malorum quæ Iehudeos opprimebant causas, venturorū signa, & formas usq; ad instaurationē Ecclesiæ per Christum autorem boni in suos & mali in adversarios: atq; ab expectatione illius pios & fideles animos consolatur.

CAPUT I.

LIBER Hhezre prophetæ secundus, filii Serajæ, filii Hhazarjæ, filii Chilkijæ, filii Schallumi, filii Tzadoki, filii Achirubi, filii Amarjæ, filii Hhazarjæ, filii Merajothi, filii Zerachjæ, filii Hhuzzi, filii Bukki, filii Abischuhhæ, filii Pinchasi, filii Elhhazaris, filii Aharonis ex tribu Levi; qui fuit deportatus in regione Medorum, regno Artaxerxis Regis Persarum.

- 4 Fuit igitur verbum Domini ad me, dicendo,
5 Abiens renuntia populo meo facinora ipsorum, & ipsorum filius
6 iniquitates quas admiserunt in me, ut renuntient posteris,
7 Peccata majorum aucta in ipsis esse: qui obliti mei sacrificaverunt
8 diis alienis.
9 Nonne ego eduxi eos e terra Ægypti, e domo servitutis? ipsi autem
10 irritaverunt me, & consilia mea spreverunt.
11 Tu itaq; excute comam capitis tui, & projice omnia mala super
12 ipsos; quoniam non obediverunt legi meæ, etiamq; populus iste disciplinam non accipit.
13 Quousq; tandem tolerarem istos, quibus tanta contuli beneficia?
14 Reges multos propter eos subverti; Parhonom cum servis ejus
& omnem exercitum ejus percussi:

- 11 "Omnes gentes a facie eorum perdidit in Oriente, provinciarum duarum; "populos Tyrum & Tzidonem usq; dissipavi, & omneis ad-versarios eorum interfeci.
- Exod. 14. 12 "Tu ergo alloquere istos dicens, Hæc dicit Dominus, 13 Ego vos per mare traduxi; & "plateas vobis jam olim munitas effeci; ducem vobis dedi Moschen, & Aharonem sacerdotem; 14 Lucem vobis columna ignis exhibui, & maxima miracula feci in vobis: vos autem mei obliti estis, ait Dominus.
- Exod. 16. 15 Hæc ait Dominus exercituum, Coturnix vobis signo fuit, "castris vestris ut præsidium circumdedi eam, cum illic murmuraretis, 16 Ac non triumpharetis in nomine meo de perditione inimicorum vestrorum; sed nunc adhuc etiam murmuratis. 17 Et ubi sunt beneficia quæ præstiti vobis: nonne in deserto esurientes inclamavistis me, 18 Dicendo, quare in desertum istud adduxisti nos? ut morte afficeres nos? præstitisset nos servire Ægyptiis quàm mori in deserto hoc:
- Psal. 78. 25. 19 Et condolens gemitibus vestris dedi vobis man in escam, panem angelorum manducastis. 20 Nonne cum sitiretis, petram excidi, & fluxerunt aquæ ad saturitatem? propter æstus ut foliis arborum obtexi vos? 21 Divisi vobis regiones opimas, Cenahhanæos, & Perizzæos, ac Pelischtæos a facie vestra projecit. quid faciã vobis amplius? ait Dominus.
- Exod. 15. 22 Hæc ait Dominus omnipotens, in deserto cum essetis "ad fontes amaros, sitientes & blasphemantes nomen meum, 23 Non ignem vobis immisi pro blasphemis, sed mittens lignum in aquam dulces feci fontes. 24 "Quid tibi faciã, Jahhakob? noluisti obedire, Jehuda: transferam me ad alias gentes, & exponã eis nomen meum, ut custodiãt statuta mea. 25 Quoniam me dereliquistis, ego quoq; vos derelinquam: quando petetis a me misericordiam, non miserebor: 26 Quando invocabitis me, ego non exaudiam vos: maculastis enim manus vestras sanguine, & pedes vestri excurrunt impigrè ad committenda homicidia. 27 Non me planè dereliquistis, sed vos ipsos, ait Dominus. 28 Hæc dicit Dominus omnipotens, nonne ego vos rogavi, agens ut pater filios, & ut mater filias, & ut nutrix parvulos suos, 29 Ut essetis mihi populus, & ego vobis Deus; essetisq; mihi filii, & ego vobis pater? 30 Ita vos collegi ut gallina pullos suos sub alas suas: modò autè quid facerem vobis? projiciam vos a facie mea. 31 Oblationem cum attuleritis mihi, avertam faciem meam a vobis: dies enim festos vestros, & neomenias, & circumcisiones repudiavi. 32 Ego misi servos meos Prophetas ad vos; quos acceptos interfecistis, &

stis, & laniastis corpora eorū: sanguinem eorum reposcā, ait Dominus.

33 Hæc dicit Dominus omnipotens, domus vestra deserta est: projeciam vos ut ventus stipulam,

34 Et filii non procreabunt, quoniam mandatum meum neglexerunt & fecerunt quod malum videtur in oculis meis.

35 Tradam domos vestras populo venturo, qui cum me non audiverint, credent; qui cum signa non ostendero ipsis, facient præcepta mea;

36 Qui cum Prophetas nõ viderint, recordabuntur iniquitates suas.

37 Testor populi venturi gratiã, cujus parvuli exultabunt lætitia, me quidem non videntes oculis carnis, sed spiritu credentes quæ dixi.

38 "Nunc verò frater aspice quæ gloria, & vide populum advenientem" ab ortu;

39 (Quibus daturus sum principatū Abrahami, Jitzchaki, & Jahhakobi, & Hofchehhe, & Hhamosi, & Micæ, & Joëlis, & Hhobadjæ, & Jonæ,

40 Et Nachumi, & Chabbakuki, Tzephanjæ, Chaggai, Zecarijæ, & Maleaci) & eum qui Angelus Domini vocatus est.

ANNOTATIO.

1 *Liber*] Hi tres versus primi generalem totius libri inscriptionem continent: reliqua pars hujus capitis eum sequens, ut vulgo dici solet. nam quod inter Hhezram Prophetam & Sacerdotem quibusdam visum est distinguere, est inanis sumum: quid enim aliud clamar generis recensio quam hunc eundem sacerdotem esse? Verum quisquis fuerit hic Pleudohhezas, profecto sui generis oblitus est cum ista scriberet. Quid enim sibi volunt illa quæ vulgata lectio habet in principio vers. 2. filii Achijæ, filii Pinchasi, filii Hheli? At qui hoc non dixit authenticus Hhezra atq; *אַחִיָּהוּ* cap. 7. Præterea quis nescit Hhelin, Pinchasum, & Achijam non esse de gente Elhazaris, sed Ithamaris procreatos? Quis verò huic libro tantā fidem deinceps arroget, qui in ipsa fronte navos tam infames, & in re tam evidente mendacia tam puerilia (ne quid gravius dicam) animadvertit? Quisquis es qui hunc librum legis, sume auctoritatē probandi atq; judicandi sermones ejus: non enim obstringit fidem tuam illius auctoritas, si qua est in tam crassis erroribus. Ego verò a lectore peto ne egrè ferat, si mutationum singularū (multa enim hic fuerunt permutanda ut res conformarentur aliquo pacto veritati) causas minutatim non attulerimus: quæ res infiniti laboris & temporis fuisset, verò utilitatem permagnā effecisset: nam ipsæ mutationes pro lectori se probaturæ sunt qui adhibuerit aliquid *judicii & diligentia*. *Secundus*] Priorem qui volat quærere, laterè lavaverit: nam primum illum, authenticū Hhezra non esse habendum in isto numero. Nisi fortè secundum dicas posuisse interpretem pro Hhezra voce quæ posteriori sonat, ut hoc nomine intelligas res posteriores, hoc est post venturas, hoc libro explicari. 4 *Fuit*] Prophetia hæc duorum capitum, membra duo continet: prius est de Synagogæ veteris abdicatione, usq; ad vers. 38. posterior de Ecclesiæ Christianæ vocatione & constitutione gloriosa, ad finem usq; cap. 2. In priore membro inest cõlatio quædam Christi cum Propheta *πρωτομάρτυρος*, usq; ad vers. 12. deinde prædicationis forma, vers. reliquis. *Double Patrem*] Jesu Christi, qui sermo & sapientia est Dei Patris æterna, verus Deus verus homo: quam obrem Deum appellat. *Inf.* 2. 5. & Hhezram fratrem, vers. 38. hujus cap. & alibi sæpe. *Dicendo*] hæc consultatio, ac potius *renunciatio* sequentis prædicationis continet primū sententiæ summam in peccatorum exprobratione & *judicii denuntiatione* positam, vers. 4. deinde confirmationem, 3. reliquis. 6 *Qui oblitus*] nempe majores multum, hi verò plurimum: quam obrem posteris suis renuntiantes debent testatam facere justitiam Dei. 8 *Tu itaq;*] denuntiatio in *denuntiatio*: vide *Jer.* 1. 10. 9 *Quousq;*] confirmatio, ut diximus in vers. 4. 11 *Omnis gentes*] hunc versum ita restitimus ex veritate historiarum. *In Orientem*] trans Jardenem, provincias quas Sichon Rex Emoræorum & Hhog rex *Philichanis* obtinebant. *Populos*] id est Cenahhanæos, usq; ad Tyri & Tzidonis terminos. 12 *Tu ergo*] hæc prædicatione primū contestatur peccata, usque ad vers. 24. deinde sententiam fert verbis & auctoritate Dei, reliquis vers. 13 *Plateas*] nempe in mari discedente. 15 *Castris de*] hanc veram esse intelligentiam confido agnuros omnes qui ad historiam Moschis animum propius adverterint. Sed de hac mutatione & sequentibus omnibus faciliè, tacente me, periti & pii lectores judicabunt. 20 *Obrexi vos*] diurna nube, tanquam si trichilas umbræve e foliis *confluxissem* vobis. 22 *Ad fontes amarus*] in flumine Amorrhæo, inquit vulgata. Ego verò affirmo corruptum esse, *Amoræo* pro amaro. Consultatur Mosche. 24 *Quid tibi*] sententia reprobationis, ut diximus in vers. 12. quæ *versum* *quæ* *correcto* ordine exornatur; rejectio usque ad vers. 35. vocatio verò gentium, vers. 35. & duobus seq. 35 *Quæ* *vero*] elegans descriptio populi fidelium voluntarii, ut appellatur *Psal.* 110. 3. & apud *Jeschabhjam* passim. 38 *Ab ortu*] nempe *Sol* *tempus* circumscribendum pertinent, & notandam filiorum Dei diligentiam. 40 *Et enim*] id est, Joannem Baptistam, qui præit ante faciem Domini & præluet Ecclesiæ ejus. Sic potest defendi Hhezra, ac potius mendacium ejus ad veritatem revocari, quam pius quisque huic Hhezra debet antepone.

CAPUT II.

1 **H**æc dicit Dominus, ego eduxeram populum istum de servitute, eisq; mādāta dederā per servos meos Prophetas: quos audire noluerunt, sed irrita fecerunt consilia mea.

2 Mater quæ istos genuit dicit eis, abite filii, nam ego vidua & derelicta sum.

3 Educaveram vos cum lætitia; sed amisi vos cum luctu & tristitia, quoniam peccastis coram Domino Deo vestro & fecistis quod malum videtur in oculis ejus.

4 Modò autem quid facerem vobis? ego vidua sum & derelicta: abite filii & petite a Domino misericordiam.

5 Ego verò te, pater, testem invoco in matrem filiorum istorum qui noluerunt testamentum meum servare,

6 Ut exponas eos confusio, matremq; eorum direptioni, ne progenies sit eis,

7 Dispergantur in gentes, nomina eorum deleantur e terra, quoniam spreverunt sacramentum jurisjurandi mei.

8 Væ tibi Aschur, qui abscondis iniquos penes te: ò gens improba, recordare quid fecerim Sedomo & Hhamoræ,

9 Quorum ager jacet, piceis glebis & aggesto cinere: sic efficiam eos qui mihi non auscultarunt, inquit Dominus omnipotens.

10 Hæc edicit Dominus Hhezræ, Indica populo huic meo me daturum ipsis regnum Jeruschalaimorum quod daturus fueram Jisraëli,

11 Recepturum ad me gloriam illorum, & daturum his tabernacula æterna quæ præparaveram illis;

12 Lignum vitæ fore his, unguentum odoratissimum, hos neq; labori neq; fatigationi infestos fore.

13 Pergite ut accipiatis: rogate pro vobis, ut dies paucos morentur: jam paratum est regnum, vigilate.

14 Testare cœlum & terram; contrivi enim malum & creavi bonum, ut vivo ego, ait Dominus.

15 Mater, amplectere filios tuos, educa illos cum lætitia sicut columba, confirma pedes eorum: quoniam te elegi, dicit Dominus.

16 Et excitans mortuos de locis suis, e monumentis educa illos: quoniam agnovi nomen tuum, Jisraël.

17 Ne timeas, ò filiorum istorum mater; quoniam te elegi, dicit Dominus.

18 Mittam tibi adjuutores servos meos Jeschahhjam & Jirmejam, & quorum consiliū sanctificavi ac paravi tibi, ut arbores duodecim gravidas variis fructibus,

19 Et totidē fontes fluentes lacte & melle, ac montes ingentes septem abundantes rosa & lilio; quibus gaudio explebo filios tuos.

- 20 Viduam absolve, pupilli causam age, egenti da, orphanum tuere, nudum vesti,
- 21 Confractum & debilem cura, claudum ne deride, defende mancum, & cæcum ad videndum claram lucem meam adhibe,
- 22 Senem & puerum intra muros tuos serua,
- 23 Mortuos ubi inueneris, involuens commenda sepulchro: & dabo tibi primam sedem in resurrectione mea.
- 24 Contine te & quiesce popule mi, nam requies tua adventura est.
- 25 Nutrix bona, nutri filios tuos, confirma pedes eorum,
- 26 Puerorum quos dedi tibi nemo intreat; eos enim ego reposcam de manu tua.
- 27 Sed ne defatigeris: nam cum aduenerit dies oppressionis & angustia, plorabunt & mœrebunt alij, tu autem hilaris & gaudiis copiosus eris.
- 28 Inuidebunt gentes, sed nihil aduersus te poterunt, inquit Dominus.
- 29 Manus meae protegent te, ne filii tui tormenta experiantur.
- 30 Hilaris esto mater cum filiis tuis, nam ego eripiam te, dicit Dominus.
- 31 Filiorum tuorum qui dormiunt recordare, quoniam ego eos educiturus sum e lateribus terrae, & misericordiam factururus eis, quia misericors sum, ait Dominus omnipotens.
- 32 Complectere natos tuos usque; dum veniam & faciam eis misericordiam: nam exuberant fontes mei, & gratia mea non deficiet unquam.
- 33 Ego Hhezra præceptum acceperam a Domino in monte Chorebi, ut adirem Jisraële: sed cum veni ad eos, reprobauerunt me, & respuerunt mandatum Domini.
- 34 Ideoque; vobis edico gentes quae auscultatis & intelligitis, expectate Pastorem vestrum requiem æternam daturum vobis: nam in proximo ille est qui temporibus ultimis erat adventurus.
- 35 Parati estote ad præmia regni, cum lux perpetua lucebit vobis in æterna tempora.
- 36 Fugite umbram istius seculi, percipite jucundissimam gloriam vestram: ego testor palam servatorem meum.
- 37 Commendatum donum percipientes hilares estote, gratias agentes ei qui vos ad regna cœlestia advocavit.
- 38 Agedum consistite, & respicite numerum obsignatorum ad convivium Domini,
- 39 Qui umbram effugientes seculi istius splendidas tunicas a Domino acceperunt.
- 40 Accipe, Tzizon, numerum tuorum, & reclude tuos vestibus candidis indutos qui legi Domini plene obsequuti sunt.
- 41 Filiorum tuorum quos optabas plenus est numerus: roga Domi-

num penes quem imperium est ut sanctificetur populus tuus qui ab initio vocatus est.

42 Ego Hhezra vidi in monte Tzizonis turbam magnam quam numerare non poteram, omnium canticis collaudantium Dominum:

43 In quorū medio erat juvenis statura celsus, eminens supra omnes alios, qui singulorum capitibus imponebat coronas, & eo magis exaltabatur: ego autem tenebar miraculo.

44 Tunc interrogans Angelum dixi, qui sunt hi, Domine?

45 Qui respondens mihi dixit, hi sunt qui mortalem tunicam deponentes immortalem induerunt, & confessi nomen Dei modò coronantur & accipiunt palmas.

46 Iterum dixi Angelo, Quis est juvenis ille qui coronas imponit eis, & palmas in manus tradit?

47 Qui respondens dixit mihi, ille est Filius Dei quem in seculo suo confessi sunt.

48 Cùm itaq; cœpisssem magnificare eos qui fortiter pro nomine Domini perstiterunt, edixit mihi Angelus, abi renuntia "populo meo, quales res & quàm mirabiles Domini Dei videris.

ANNOTATIO.

- 1 *Hac dicitur*] Secunda hæc prophetia (ad quam transitio facta est vers. 38. capitis præcedentis) similiter duobus membris continetur: primùm enim ponitur quædam narratio a Christo *πρὸς τὸν πατέρα*, usque ad vers. 10. deinde prædicatio, ad finem usque cap. Narratione exponit Christus verba Dei Patris ex postulantis de Synagoga, vers. 1. verba Ecclesiæ filios lugentis & revocantis ad Deum, 3. versib. ac postremò verba Christi cum Patre agentis de reprobatione Synagogæ, & flagellatione eorum qui ipsam recepturi essent, vers. quinque. *Eduxeram*] id est, egeram ut pater cum filiis, &c. quæ dixit sup. 1. 28. & seq. sed illi me non agnoverunt patrem. 2 *Mater*] Ecclesia quæ istos genuerat semine incorrupto verbi, ut viverent Deo: ex postulat autem cum illis, duobus vers. & eos admonet, vers. 4. *Relicta*] a Deo, spiritali conjuge. 5 *Ego verò*] verba Christi, qui ut sapientia æterna Patris statuit quid sit poterò, rebus ita constitutis, Synagoga & filiis ejus faciendum, tribus vers. & quid illius defensoribus, vers. 8. & 9. 7 *Sacramentum*] de quo Exod. 24. 10 *Hæc ed.*] prædicatio hæc tria in universum complectitur, promissionem Ecclesiæ Christianæ, tribus vers. propositionem documentorum ad Ecclesiam & liberos illius pertinentium, a vers. 13. ad vers. 38. & confirmationem, reliquis. *Populo huic*] advenienti, de quo sup. 1. 38. & seq. 11 *Illorum*] Israelitarum, & totius veteris Synagogæ. 13 *Morentur*] bona illa promissa, quasi dicat, ut brevi illa consequamini. Pertinent autem ad filios hortationes hujus vers. ad matrem verò hortationes vers. 15. cum promissione vers. 16. quæ duo posita est, Prophetas duodecim quorum posuit nomina sup. 1. 39. & 40. Hæc autem sic restituimus, ut locum gehennam vulgares simplicissimum. 23 *Primam sedem*] id est regnum, de quo sup. vers. 10. 29 *Tormenta*] quod gehennam vulgata lectio habet, hoc certè libri novitatem omnino arguit: nam hæc vox in toto vetere Testamento hac significatione minimè legitur. 33 *In monte Chor.*] vide ut Molchen alterum simul hic *ἵππασπινοὺς*: hoc verò nūquam in probata scriptura legitur, sed contrà Jehudæi sacerdoti Hhezræ paruisse, Hhezræ 10. 34 *Pastorem*] Christum, ut appellatur a Prophetis passim. 38 *Agedum*] Confirmatio, ut diximus in vers. 10. fit primùm hypotypos & demonstratio quadam fidei, quatuor vers. deinde narratione visionis, vers. 42. & sequentibus. 43 *Eo magis*] id est *Populo meo*] ut suprà vers. 10.

CAPUT III.

1 **A** NNO tricesimo ab urbe diruta, cùm essem in Babylonia, conturbatus fui recumbens in cubili meo, & cogitationes meæ obruerunt animum meum,

2 **Q**uoniam videbā desolationem Tzizonis, & multitudinem eorum qui erant in Babylonia.

3 **E**xagitato itaq; Spiritu meo valde, cœpi alloqui

4 **D**icens, Domine Jehova, tu verbo tuo ab initio statuisti terram solus, & in ea parasti "populum:

5 **T**u dedisti Adamo corpus mortuum (nam ipsum quoq; figmentū

Gen. 1.

Gen. 2.

manuum

manuum tuarum est) cumq; insufflaffes in illud spiritum vitæ, factus est vivens coram te:

6 Tu inducens eum in Paradisum, quem dextera tua confecerat antequam ille veniret in terram,

7 Mandaveras illi ut diligeret viam tuam: sed transgressus est illam; ideoq; sententiam tulisti in illum mortis, & in posteros illius.

8 Ita natis gentibus, tribubusq;, & populis, nationibusq; innumeris, ambulavit etiam unaquæq; gens arbitrato suo, & facientes quod malū videtur in oculis tuis spreverunt præcepta tua.

9 Quapropter succedente tempore induxisti diluvium in habitatores seculi, quo perdidisti eos:

10 Evenitq; singulis eorum, ut Adæ mors, ita diluvium eis:

11 Unum verò ex eis dereliquisti, Noachum cum domo ipsius, unde iusti omnes.

12 Fuit autem cum cœpissent multiplicari habitatores terræ in filios quam plurimos, unde populi ac gentes multæ dispersæ sunt, quando cœperunt iterum impietatem exercere plus quam priores:

13 Fuit, inquam, eis iniquè facientibus in conspectu tuo, ut eligeres tibi virum ex eis, cui nomen Abraham,

14 Et diligens eum demonstrares ei soli voluntatem tuam.

15 Ac constitueres ei fœdus æternum, dicens ei te nunquam esse derelicturum semen ipsius.

16 Itaq; dedisti ei Jitzchakum, Jitzchako verò Jahhakobum & Hhesavum: e quibus eligens Jahhakobum postquam Hhesavum separavisti, abiit Jahhakob in multitudinem magnam.

17 Fuitq; cum eductum semen ejus ex Ægypto adduxisses ad montem Sinai,

18 Ut inclinans cœlos quateres terram, commoveres orbem, tremefaceres abyffos, & conturbares seculum,

19 Et præeunte gloriæ tuæ in partes quatuor igne, & terræ motu, ventoq;, & gelida nube, dares semini Jahhakobi legem, & generationi Israël quod diligenter observaret.

20 Sed nō abstulisti cor malignū ab eis, ut ederet lex tua in eis fructū.

21 Core enim malignum primus gestavit Adam ex quo transgressione victus est, atq; etiam omnes qui nati sunt ex eo:

22 Et facta est permanēs infirmitas, a deoq; lex infirmitatis herēs cordi populi radice pessima, in qua discedere bonitate remāsit malignitas.

23 Cū autem procedentibus temporibus anni completi essent, quibus suscitasti tibi servum, nomine Davidem,

24 Indixisti ei ut exstructa civitate nomini tuo offerrentur tibi in ea thus & oblationes:

25 Quod ubi factum fuisset annis multis, dereliquerunt te habitatores civitatis,

- 26 Omnino facientes ut fecerat Adam omnesq; generationes ejus; & ipsi quoq; usi sunt maligno corde.
- 27 Quamobrem tradidisti civitatem tuam in manus inimicorum tuorum.
- 28 An verò melius faciunt habitatores Babylonis, ut propterea dominantur Tzijoni?
- 29 Fuit enim ex quo veni huc ut impietates innumerabiles viderim, & delinquentes multos viderit anima mea his triginta annis:
- 30 Quapropter deficit animus meus, quoniam video ut sustines peccatores istos & parcis impiè agentibus; perdis autem populum tuum conservans inimicos tuos, quod non significaveras.
- 31 Nihil venit in mentem mihi cur via hæc immota relinqui debeat: nam an melius facit Babylon quàm Tzijon?
- 32 Aut an alia gens cognovit te præterquam Jisraël? aut si quæ nationes crediderunt tuis fœderibus, ut fecit Jahhakob?
- 33 At horum merces non comparet, neq; labor attulit fructum suum: quacunq; verò peragravi in gentibus; vidi eas abundantes, quamvis immemores mandatorum tuorum.
- 34 Nunc ergo expende statera iniquitates nostras, & aliorum qui in hoc seculo habitant: non invenietur profectò nominis tui recordatio nisi in Jisraële.
- 35 Ecquando non peccaverunt in conspectu tuo qui habitant terram? aut quæ gens sic observavit præcepta tua?
- 36 Hos quidem nominatim comperies servasse mandata tua, gentes autem minimè comperies.

ANNO TATIO.

1 Anno 17.] Sequentium capitum omnium continens visio & revelatio est. Sed ut uno verbo dicam, deliria & comenta omnia. Nam falsam esse totam visionis hujus narrationem tam multa ostendunt, ut libro altero opus esset si quis singula deliria (ut Hieronymus optimè nominat) vellet percurrere. Inter cetera verò habetur puerilissima naturalis historiae fabulæ ex impurissima Talmudistarum lacuna haustæ, quas nos suis locis Deo volente notabimus. Quod autem numerum hunc attinet vide sup. 1. 1. Scilicet hoc anno & hoc tempore licet Jechudæus deportatis in miserâ captivitate Babylonie hos cætus colligere, & alia facere quæ vix videas unquam in populo libertino. Ego verò ab hoc scriptore veritatem in narratione tota, pietatem in multis desydero: & Christianam lectorem moneo ut iudicium sanctè habeat impiis aut fatilibus nugis discernendis, aut ab istius Hhezræ lectione omnino caveat, imprudenter ac rudibus plus damni quam emolumentum allatura. *Contrubatus sus* dieb. septem, quibus ex animi perurbatione jejunabat: ut docetur inf. 5. 13. & 6. 35. 4 *Populum* id est, genus quodq; animalium quibus tanquam incolis implevisti terram: sic accipio hic populum, ut Proverb. 30. 25. & seq. 31 *Via hæc* id est, agendi ratio, qua tuos perdis miserè & inimicos servas.

CAPUT IIII.

- 1 **R**ESPONDENS verò mihi Angelus missus ad me, cui nomen Uriel,
- 2 Dixit mihi, Gravissimè ergo defecit animus tuus, quòd in seculo hoc comprehendere cogitas viam altissimi.
- 3 Cui dicente me, ita Domine mi, respondens ille mihi, tres vias, inquit, missus sum ut ostendam tibi, & tres similitudines ut proponam coram te:
- 4 Equibus unam si exposueris mihi, ego vicissim demonstrabo tibi viam quam desyderas videre: & docebo te unde sit cor malignum.
- 5 Cùm

5 Cùm autem dixissem, eloquere Domine mi; dixit mihi, abi pondera ignis pondus quod referas mihi, aut metire flatum venti, aut revoca mihi diem præteritum.

6 Tum respondente me & dicente, quis mortalium ea facturum esset de quibus rogas me?

7 Dixit mihi, Si rogarem te dicendo, quantæ habitationes sunt in profundo maris? aut quantæ venæ in abyssu ima? aut quantæ venæ aquarum sunt in expanso? aut qui sunt exitus paradisi?

8 Diceres mihi fortasse, in abyssum non descendi, ac ne in sepulchrū quidem adhuc, neq; in cœlum ascendi unquam:

9 Nunc autem non rogavi te nisi de igne, & vento, & die quem præteristi, a quibus tamen separari non potes, & nō respondes mihi de illis.

10 Deinde dixit mihi, tu quæ tua sunt, tecum versantia, non potes cognoscere:

11 Et quomodo posset vas tuum capere viam Altissimi, etiam ex corrupto exterius seculo intelligere corruptionem quæ evidens est in cōspectu meo?

12 Me autem dicente illi, præstiterat nos non esse quàm adhuc vitam trahere inter impios & pati, quam obrem verò, non intelligere:

13 Respondit mihi, dicendo, Profectus sum aliquando ad sylvam arborum campestem, quæ iniverant consilium dicentes,

14 Agite, eamus & bellum geramus in mare, ut recedat coram nobis & faciamus nobis sylvas alias:

15 Similiterq; fluctus maris; hi quoq; iniverunt consilium dicentes, Agite, ascendamus & debellemus sylvas campi, ut ibi etiam conficiamus nobis aliam regionem.

16 Sed irritum fuit consilium sylvæ; ignis enim veniens consumpsit eam:

17 Et similiter consilium fluctuum maris; obstitens enim arena prohibuit eos.

18 Si ergo iudex istorum esses, utrum prius absolveres? aut utrum cōdemnares?

19 Cui ego respondens, utiq;, inquam, vanum consilium iniverunt: terra enim data est sylvæ; & maris locus, ut ferat fluctus ipsius.

20 Et ille mihi, Bene, inquit, iudicasti; & quare non aptas tibi ipsi hoc iudicium tuum?

21 Quemadmodum enim sylvæ data est terra, & maris locus fluctibus ipsius; sic habitatores terræ quæ sunt super terram ea solum possunt intelligere, cœlites verò quæ sunt in cœlorum altitudine.

22 Tunc respondens dixi, oro te Domine ut mihi detur mens intelligendi capax:

23 Non enim fuit animus rogandi de rebus tuis superioribus, sed de his quæ pervadunt nos quotidie: cur Israël expositus sit gentibus op-

probrio, & populus quem dilexisti traditus nationibus impiis; cur Lex patrum nostrorum interierit, & constitutiones scriptæ nusquam habeantur,

24 Pereuntibus nobis e seculo tanquam locustis, vitæq; nostra stupori & pavori dedita, quasi indigni essemus consequi misericordiam;

25 Quid item nomine suo de quo vocamur facturum sit: de his interrogavi.

26 Respondit autem ille mihi dicens, Quandoquidem scrutaris plurimum & frequenter admiraris, quod adeo festinè seculum hoc pertranseat;

27 Certè non est capax ut reportet ea quæ in futura tempora iustis promissa sunt, quoniam plenum iniustitia est hoc seculum & infirmitatibus.

28 Ea autem de quibus rogas enarrabo: nam seminatum est malum, sed nondum evenit destructio ipsius.

29 Si ergo non evertatur quod seminatum est, & non discedat e loco ubi seminatum fuerat malum; non proveniet bonum ubi seminatum fuerit.

30 Etenim granum mali seminis in corde Adami seminatum est ab initio: at quantum impietatis generavit usque adhuc, & generaturum est usque dum in aream deportetur?

31 Jam verò æstima apud te granum mali seminis quantam impietatis segetem generaverit:

32 Quando ergo secatæ fuerint spicæ quæ sunt innumeræ, quàm magnum areæ acervum tum primùm effecturæ sunt?

33 Cùm autem responderem dicens, quomodo, & quando ista? quare pauci sunt & mali anni nostri?

34 Respondens ille edixit mihi, Tu ne præfestinans contendas ut sis superior Altissimo (festinans enim frustra superior esse ipso) nam excessus tuus est maximus.

35 Nónne de his quando interrogaverunt iusti ipsi in suis cellis dicendo, Quousque sic speraturus sum? ecquando adventurus est fructus areæ & mercedis nostræ?

36 Respondens ad ea Jeremiel Archangelus dixit, quando completus fuerit numerus seminum vestrorum:

37 Nam qui statera ponderavit seculum, & dimensus est mensura, numeravitq; tempora accuratissimè, is non movet quicquam, nec præstiturus est usque dum præfixa mensura impleatur.

38 Tunc ego respondi dicens, ô Domine Jehova, at nos etiam omnes pleni sumus iniquitate:

39 Vide quæso ne fortè propter nos non impleantur iustorum areæ, propter peccata habitatorum terræ.

40 Respondens autè ille, abi, inquit, interroga prægnantem an completis

pletis novem mensibus ipsius adhuc possit vulva ipsius partum in seipsa continere:

41 Et dicenti mihi, non potest Domine, dixit ille, in sepulchro cellæ mortuorum sunt cum vulva comparandæ:

42 Quemadmodum enim festinat puerpera effugere necessitatem partus, sic etiam hæc ea quæ sibi fuerint commendata festinabunt reddere.

43 Jam tibi demonstrata sunt ea quæ ab initio cupiebas cognoscere.

44 Ego verò proloquutus dixi, Si inveni gratiam in oculis tuis, si fieri potest, si idoneus sum,

45 Demonstra mihi utrùm plura eventura sint quàm præterita, an verò plura præterita quàm futura sint.

46 Quid præteriverit scio, quid autem futurum sit ignoro.

47 Tum ille edixit mihi, Consiste ad dexteram, & demonstrabo tibi rem similitudine.

48 Consistens itaq; vidi quòd ecce fornax ardens transivit ante me; fuit autem cùm transeuntem flammam vidissem, quòd ecce supereffersumus:

49 Postea transiens ante me nubes plena aquæ imbrem demisit impetu; cumq; transivisset impetus pluvix, superfuerunt ex ea guttæ:

50 Et dixit ille mihi, Cogita apud te; ut pluvia amplius abundavit guttis & ignis fumo, ita mensuram eorum quæ præterierunt amplius abundare; quæ autem insuper ventura sunt, cum guttis & fumo comparari.

51 Quamobrem ego orans dixi, putasne me victurum usq; ad dies illos; & quid erit diebus illis?

52 Respondens autem ille mihi dixit, Signorum de quibus me interrogas partem possum tibi indicare: de vita autem tua non sum missus ut dicam tibi, nescio.

ANNO TATIO.

1 *Uriel* Hac voce significatur Christus, lux & sapientia Dei, cùm hoc loco, tum etiam in sequentibus: quamobrem deinceps dominus appellatur, ut supra 1.4. 3 *Vias* id est, rationes ordinariæ & aspectabilis hujus administrationis, quas si non comprehendisse te animadverteris, non debet videri mirum hanc a te minimè comprehendi posse. 7 *Paradisus* id est, cœlestis habitationis; ut nominatur in Testamento Novo, in Vetere autem nulquam: sic exponendum ex vers. seq. 11 *Quæ est* id est, spiritualem corruptionem & invisibilem, quam solus Deus novit qui in occulto videt. 23 *Constitutiones* hæc prima Jehudæorum fabula, quam deinde amplificat cap. 14. Statuit enim omnia Legis exempla intercidisse, ut hoc pacto confirmet se inspiratione Dei animatum (ut Moschen alterum) eam restituisse populo diebus quadraginta exscriptam: quasi verò aut Legem Monarchia illa, quam Danijel vocat aut eam, sustulerit, aut omnes servi Dei & Prophetæ tempore illo accuratè eam non conservaverint. O hominis impudentiam! sapientioris scilicet Danijele, infra 12. 11. & 36. 35 *Iusti ipsi* hunc locum ita reddidimus, quia Hebraicè ipsa expostulationis forma. Cellas autem eorum sic dicit, ut conclavia dixerat Jescha, 27. 1. quem locum hic non dubitamus respicere infra 5. 9. 36 *Jeremiel* hoc nomen in totis Bibliis non exstat; sed apud phanaticos Judæos est cognitum, & a Magis decantatum. Docti viderint. 44 *Ego verò* ab hoc loco quæstiones sequuntur otiosorum hominum quamplurimæ, & responsa suis quæstionibus non indigna.

CAPUT V.

DE signis igitur, ecce dies venturi sunt, quibus deprehendentur habitatores terræ in censu multo; sed abscondita veritatis viâ sterilis erit a fide regio,

- 2 Et multiplicabitur iniustitia supra quàm nunc vides, & quàm olim fuisse audiveris.
- 3 Eritq; cùm primùm vestigium apponetur, ut regio quam nunc regnare vides conspiciatur deserta.
- 4 Nam si vitam tibi dederit Altissimus, videbis post tertiam tubam, relucens subito Solem noctu, & Lunam interdiu:
- 5 Et tanquam ligno sanguinem stillante, & lapide edente vocem suã populi commovebuntur
- 6 Cùm regnabit is quem non sperant habitatores terræ, & volucres emigrabunt:
- 7 Mare autem Sedomi pisces ejiciet, & vocem edet noctu quam non noverunt multi, adeò ut omnes audiant vocem ejus.
- 8 Et solitudo fiet locis multis, velut igne frequenter immisso: etiam bestia agrestes emigrabunt, & mulieres ex mensibus laborantes parient monstra:
- 9 Tanquam si in dulcibus aquis inveniantur salsa, ita amici omnes inter se pugnabunt: & tunc latebit prudens, & intelligens separatus manebit tanquam in cella sua conditus,
- 10 Et quæsitus a multis non invenietur; sed multiplicabitur iniustus & incontinenens super terram.
- 11 Adeò ut si rogent incolæ regionis unius incolas alterius, dicentes, Nonne apud vos aliquis transiit iustitiam colens, qui iustè fecerit? hoc negent illi.
- 12 Quapropter erit illo tempore, ut quamvis sperent homines, non consequantur; quamvis laborent, non dirigantur viæ ipsorum.
- 13 Hæc signa ut indicarem tibi permissum est mihi: sed si orans iterum & flens, ut modò fecisti, jejunaveris diebus septem, adhuc istis majora audies.
- 14 Me autem evigilante corpus meum exhorruit valde, laboravitq; anima mea adeò ut deficeret:
- 15 Ideò tenens me Angelus qui venerat & alloquutus fuerat me, confirmavit me, atq; in pedes statuit me.
- 16 Fuit autem secunda nocte, ut veniens ad me Schealtiel princeps populi diceret mihi, ubinam fuisti? & quare est vultus tuus tristis?
- 17 An nescis tibi creditum esse Jisraëlem in regione deportationis suæ?
- 18 Exsurge ergo, & gusta cibum, ac ne derelinquas nos, ut pastor gregem suum lupis, in manu malignorum.
- 19 Cui dixi, discede a me, neq; propius accedito me: auscultans itaq; ut dixeram, discessit a me.
- 20 Ego verò jejunavi diebus septem, ejulans & plorans, sicut mandaverat mihi Uriel Angelus.
- 21 Fuitq; post dies septem, cogitationibus cordis mei argentibus me iterum valde,

22 Ut reciperet anima mea spiritum intelligentiæ, iterumq; inciperem loqui sermones coram Altissimo, dicens,

23 Domine Jehova, ex omni sylva terræ & omnibus arboribus ejus vineam unicam elegisti;

24 Et ex omnibus terris orbis elegisti foveam unam tibi; & ex omnibus floribus orbis tibi lilium unum elegisti;

25 Et ex omnibus abyssis maris plenum rivum unum tibi elegisti; & ex omnibus civitatibus ædificatis, tibi ipsi sanctificasti Tzizonem;

26 Et ex omnibus creatis volatilibus nominatim elegisti tibi columbã unã; & ex omnibus formatis pecoribus prospexisti tibi de ove una;

27 Et ex omnibus multiplicatis populis unum tibi populũ comparasti; & unã ex omnibus probatã legẽ donasti huic populo dilecto tuo.

28 Nunc autem Domine, quare unum hunc pluribus tradidisti? quare statuisti super unam hanc radicem arbores alias, & dispersisti unicum tuum in multos?

29 Et conculcant eum qui contradicunt promissis tuis, quiq; tuis fœderibus non credunt?

30 Etenim si ullo pacto odisti populum tuum, tuis manibus debuit castigari.

31 Fuit verò cum eloquutus essem sermones istos, ut missus ad me Angelus qui antè venerat ad me præterita illa nocte,

32 Diceret mihi, audi me & instituem te, attende ad me & plura exponam tibi.

33 Me autem dicente, loquere Domine mi; Valde, inquit ille mihi, animus tuus extra te rapitur causã Jisraëlis: an verò plus eũ diligis quàm qui fecit eum?

Infrã 7. 47.

34 Non Domine, inquam ego; sed ex dolore ita loquutus sum: torquent enim me renes mei omnibus horis, cupientem tenere viam Altissimi, & investigare partem judiciorum ejus.

35 Tum dixit ad me, non potes: & ego, quare Domine? quorsum igitur natus sum? aut cur vulva matris meæ non effecta est mihi sepulchri loco, ut non viderem laborem Jahhakobi, & defatigationem gentis Jisraëliticæ?

36 Qui dixit mihi, numera mihi quæ nondum evenerunt, collige mihi dispersas guttas, & viriditati restitue flores aridos,

37 Et aperiens mihi clausas specus producat ventos inclusos in eis, demonstra mihi vocis imaginem; & tunc ostendã tibi laboris istius causam quam rogas videre.

38 Cui ego, Domine Jehova, ecquis verò est qui hæc scire possit, nisi qui cum hominibus habitationem non habet?

39 Ego autem insipiens ecquĩ possem de his dicere de quibus interrogasti me?

40 Itaq; dixit mihi, Quemadmodum non potes facere unũ horum

quæ dicta sunt, ita non potes pervestigare iudicium meum, aut charitatis officia quæ promisi me facturum populo in fine.

41 Cui ego, Atqui ecce Domine, tu propinquus es iis qui in fine futuri sunt: quid ergo facturi sunt ii qui fuerunt ante me, aut nos, aut ii qui sunt sequuturi nos?

42 Et ille, Coronæ, inquit, simile effeci iudicium meum: ut non est ulla postremorum tarditas, sic nulla est primorum velocitas.

43 Tum ego respondens dixi, Annon poteras facere unà eos qui facti fuerunt, qui sunt, & qui futuri sunt, ut celerius iudiciū tuū ostenderes?

44 Respondens autem ille mihi dixit, non potest res creata festinare præ creatore, neq; unà sustinere seculum eos qui creandi sunt in ipso.

45 Cui ego, sicut dixisti, inquam, servo tuo te autorem vitæ indidisse vitam creaturis unà creatis a te, & sustinuisse creaturam; posses etiam nunc portare præsentem unà.

46 Tunc edixit mihi, interroga mulieris vulvam dicendo ei, si paris, quare per tempora? & roga eam ut edat denos unà.

47 Me autem dicente, non utiq; poterit, sed per tempora:

48 Et ego, inquit ille, statui quasi vulvam terræ iis qui seminati sunt in terra per tempora pariendis:

49 Quemadmodum enim ea non parit infantes qui deni sunt, sic ego disposui a me creatum seculum.

50 Tum interrogavi dicens, cum jam aperueris mihi viā, proloquar coram te: nam ecce mater nostra, quam dixisti mihi adhuc juvenem esse, jam senectuti propinqua est.

51 Respondens autem ille mihi dixit, interroga eam quæ parit ut dicat tibi,

52 Et dicito ei, quare ii quos nunc paris non sunt pares prioribus, sed minores statura?

53 Illa enim dictura est tibi, alii sunt qui in juventutis robore nati sunt, & alii qui sub tempus senectutis deficiente matrice sunt nati.

54 Considera tu ipse quoq; minore statura vos esse quàm ii qui antecesserunt vos,

55 Et qui post vos venturi sunt minores fore vobis, quasi jam senescentibus creaturis, & robur juventutis prætereuntibus.

56 Et ego, rogo te, inquam, Domine, si inveni gratiam in oculis tuis, demonstra servo tuo per quem visites creaturas tuas.

ANNOTATIO.

1 *In censu* Id est, divites quidem erunt auro, argento, & ære; fide verò & bonis operibus minimè: sic Lucæ 18. 8. Ceterum omnia sequentia ad historias accommodabit qui abundabit otio. 3 *Cum primium* Id est, in ipso dierum isto-
 rum principio evertetur regnum Babylonæ per Cyrum, de quo vers. 6. hæc enim προκατασκευη sequentibus, vers. ex-
 ponitur. 23 *Domine Jehova* oratio cum superioribus quidem convenit argumento: sed partim ludicris, partimq;
 falsis rationib. nititur. *Vineam* & ubinam olea? 24 *Foveam* illam puto Macpelæ quam emit Abraham, Gen. 23.
Lilium propositio ludicra. 25 *Plenum viduum* Schiloachum, de quo Jeseha. 8. & Psal. 46. 26 *Columbam* est e-
 nim turtur ex columbario genere: sed de avicula Levit. 14. imperata ipse viderit. *Ove* ubinam ergo bovillum & ca-
 est tandem, ex usu Hhezrorum: sed vide hominis argutiam, qui ineptis sophismatis cum Deo voluit παρασυλλογι-
 ζειν ex ambiguo. Nam dicente Deo ποιαν τῶ λαῶ ἐν τῇ γῇ, hic ita interpretatur ut si dixisset Deus λαῶ τῶ ἐν τῇ γῇ
 atque hinc sequens objectio.

CAPUT VI.

NUNC ille mihi, ab initio, inquit, orbis terrarum, imò antequàm starent processus seculi, & antequàm spirarent ventorum cœtus,

Antequàm personarent voces tonitruum, antequàm splenderent nitores coruscationū, antequàm statuerentur fundamenta paradisi,

Antequàm spectarentur decori flores, antequàm statuerentur ignotæ virtutes, antequàm colligerentur innumerabiles exercitus Angelorum,

Antequàm extolleretur alta aëris spatia, & antequàm nominatim definirentur mensuræ cœlorū, & antequàm arderent camini Tzijone,

Antequàm investigarentur præsentis anni, & antequàm a me alienarentur eorū qui nunc peccant inventiones, & seorsim consignati essent qui thesaurum fidei compararunt,

Jam tum cogitaveram; omnia facta sunt per me solum, ac non per alium; eorumq; finis per me, ac non per alium est dispositus.

Cùm autem proloquens dicerem, quæ erit separatio temporum? aut quando erit prioris finis, & sequentis initium?

Dixit mihi, Ab Abrahami usq; ad Jitzchaki tempus, quando genitis ab eo Jahhakobo & Hhesavo manus Jahhakobi teneret ab initio calcaneum Hhesavi:

Ut finis hujus seculi fuit Hhesavi calcaneum; & ut principium sequentis, manus Jahhakobi.

Inter calcaneum & manum aliud noli quærere, Hhezra.

Ego verò proloquutus dixi, Domine Jehova, si inveni gratiam in oculis tuis,

Oro ut demonstres servo tuo finem signorum tuorum, quorum partem mihi demonstraisti præcedente nocte.

Et respondens ille dixit mihi, surge in pedes tuos, & audies vocem sonitus amplissimam,

Et fiet quædam velut commotio, quamvis locus in quo stas non commovebitur.

Ideo cùm loquetur, ne expavescito; quoniam verbū de fine a fundamento terræ intelligitur,

Et de sermonibus istis tremiscit & commovetur: scit enim oportere ut finis eorum commutetur.

Fuit autem his auditis cùm surrexissem in pedes, ut audirẽ quòd ecce vox loquebatur, cujus sonus par erat sono aquarum multarum,

Dicens, ecce dies veniunt, eritq; cùm appropinquare incipiam ut visitem habitatores terræ istius,

Et cùm quæstionem habere incipiam de iis qui injustè nocuerunt injustitia sua, postquam suppleta fuerit humilitas Tzijonis.

- 20 Cùm ergo seculum hoc referabitur quod transire incipit, hæc signa faciam: libri aperientur coram cœlo adeò ut omnes videant simul:
- 21 Et infantes anniculi edent voces suas, prægnantesque parient immaturos partus ternùm & quaternùm mensium, qui vivent & suscitabuntur:
- 22 Apparebuntque repente loca sata semente vacua, & plena promptuaria subito invenientur inania:
- 23 Et tuba clangens personabit; qua audita omnes subito expavescent.
- 24 Eritque illo tempore ut amici debellent alii alios tanquam inimici, adeò ut expavescente ex his terra venæ fontium consistant & non decurrant horis tribus.
- 25 Tunc erit ut quisquis derelictus fuerit ex omnibus istis quæ prædixi tibi servetur ille, & videat salutem meam finemque vestri seculi:
- 26 Videantque homines qui recepti fuerint, qui mortem non gustaverint a nativitate sua, quando mutabitur cor habitatorum & convertetur in mentem aliam.
- 27 Delebitur enim malum, & extinguetur dolus:
- 28 Florebit autem fides corruptione victa, & ostendetur veritas quæ infructuosa fuerat tamdiu.
- 29 Fuit autem cùm alloquutus esset me, ut ego paulisper intuerer in eum ante quem stabam:
- 30 Quapropter dixit mihi, hæc veniens ostendam tibi tempore venturæ noctis alterius.
- 31 Si ergo denuò jejunans diebus septem de integro rogaveris, renuntiabo tibi majora istis denuò quâ die audivero.
- 32 Nam exaudita est vox tua ab Altissimo: vidit Deus fortis rectum consiliū tuum, & prospexit castitatem quam a juventute tua habuisti:
- 33 Propterea misit me ut his omnibus demonstratis tibi dicerem, Confide & noli timere:
- 34 Sed noli præfestinatione, ut prioribus temporibus, cogitare res vanas; ne præfestinando aberres a cognitione venturorum temporum.
- 35 Itaque fuit postea ut flerem iterum jejunaremque diebus septem, suppleturus tres hebdomadas quæ fuerant indictæ mihi.
- 36 Fuit verò octava nocte, ut animo meo de-integro turbato in me inciperem loqui coram Altissimo,
- 37 (Inflammabatur enim spiritus meus valde, & angebatur anima mea)
- 38 Et dicerē, Domine, tu loquutus es solūmodò initio creationis die primo, dicendo, fiat cœlum & terra; & verbo tuo opus perfectum est.
- 39 Cùmque esset Spiritus ubi tenebræ circumferebantur & silentium erat, sonus humanæ vocis nondum erat effectus a te:
- 40 Tunc edixisti de thesauris tuis proferri lumen lucidum, quo appareret opus tuum.

41 Tu die secundo creasti aërem expansi, & imperasti ei ut distingueret divisionemq; statueret inter aquas, ut pars earum sursum recederet, pars verò maneret deorsum.

42 Tu die tertio imperasti aquis ut congregarentur in partem septimam terræ; sex verò partes illius siccas conservasti, ut existerent ex iis quæ administri tui feminata a Deo colerent.

43 Verbo enim procedente ex te statim fiebat opus.

44 Processit itaq; subito fructuum multitudo immensa, delicia gustus multiformes, & flores colore non imitabili, & odora menta odore impervestigabili: hæc die tertio facta sunt.

45 Tu quoq; die quarto imperasti esse splendensolem, lucentem Lunam, stellas dispositas,

46 Mandans eis ut servirent homini qui formandus erat.

47 Tu quinto die dixisti parti septimæ ubi erat aqua congregata ut procrearet animalia, volucres & pisces: atq; ita factum est.

48 Aqua muta & inanima, quæ Dei nutu jubebatur animalia profundeabat, ut ex eo mirabilia facta tua nationes enarrarent.

49 Tunc autem reservasti duo animantia, quorū unum vocasti Bahamoth, alterum Livjathan;

50 Et separasti ea unum ab altero: non enim septima pars, ubi erat aqua congregata, poterat capere ea simul.

51 Itaq; dedisti Bahamothis unam partem quæ tertio die siccata fuerat ut habitaret in ea, ubi sunt montes mille:

52 Livjathani verò dedisti septimam partem humidam, & servasti ipsum ut devoret quos & quando voles.

53 Sexto autem die imperasti terræ ut procrearet coram te jumenta, bestias, & reptilia:

54 Atq; insuper Adamum fecisti ducē omnibus quæ feceras, ex quoeducti sumus nos omnes & populus quem elegisti.

55 Hæc autem omnia dixi coram te Domine; quia propter nos creati seculum;

56 Residuas autem gentes ab Adamo ortas dixisti nihil esse, aut salivæ similes esse, & quasi stillis vase decidentibus comparasti abundantiam earum.

57 At nunc ecce, Domine, gentes istæ quæ nihilo deputatæ sunt, cœperunt dominari nobis ac devorare nos:

58 Et nos populus tuus quem vocasti primogenitum, unigenitus, cuius es zelotypus, traditi sumus in manus eorum.

59 Quòd si propter nos creatum est seculum, quare non possidemus hæreditatem nostram cum seculo? quousq; tandem?

ANNO TATIO.

⁶ *Eorumq; finis*] Nempe desinentium priorum temporum desinens, & incipientium incipiens: nam fines seu extremitates duæ sunt temporum rerumq; omnium quæ mensura constant: quo modo accipi ostendit versus sequens. Rec-

sponsum autem planissimè a nobis redditum nemo non videbit oculus. 42 *Septimam*] hinc ab historia Mocheis in traditiones Jehudæorum delabitur, unde circumscriptio hæc profecta est: sic vers. 47. 49 *Tunc autem*] En crassissimas Jehudæorum fabulas, quas hic Propheta (si Deo placet) adducit seriò. Non intellexerunt Jehudæi quid significent verba Dei Ijobi 40. & 41. ignorantia autem suæ audaciam adhibuerunt ducem, & has fabulas commenti sunt, quas hic Propheta amplectitur, cæcus secutus cæcos. *Bahamoth*] sic legendum, non autem Henoch: ut Ijobi locus ostendit, & Jehudæorum fabulæ.

CAPUT VII.

- 1 **F**UIT autem cùm finissem eloqui verba hæc, ut missus
ad me Angelus qui missus fuerat ad me antecedenti-
bus noctibus,
2 Ediceret mihi, surge Hhezra, & audi sermones
quos veni eloquuturus ad te.
3 Me autè dicente, loquere Deus mi; dixit mihi, mare
positum est in spatiofo loco adeò ut sit altum & immensum:
4 Est autem ei accessus in angusto portu, ubi simile est fluminibus.
5 Quis enim unquam velit ingressus mare experiri ipsum aut domi-
nari ipsi, nisi transeat per angustum in latitudinem ipsius? quomodo
alioqui venire poterit?
6 Item alterum exemplum: civitas ædificata est & sita in campestri
loco, quæ plena est bonorum omnium:
7 Introitus ejus angustus est & in præcipitio positus, versante a dex-
tera quidem igne, a sinistra verò aqua alta,
8 Adeò ut semita unica sit inter hæc posita, puta inter ignè & aquam,
quæ semita non capit nisi solummodò vestigium hominis.
9 Si ergo dabitur civitas hæc homini in hæreditatem; si nunquam il-
le periculum quod antè positum est transeat, quomodo percipiet hæ-
reditatem suam?
10 Cùm autem dixissem ad hæc, ita est Domine; dixit mihi, sic etiam
est pars Jisraëlis:
11 Nam propter eos feci sæculum: sed quando transgressus est Adam
constitutiones meas, tum adjudicatum est ei illud quod factum est.
12 Et facti sunt introitus hujus sæculi angusti, dolore infesti, & labor-
riosi; pauci, inquam, & mali, & periculorum pleni, & labore operoso
cincti:
13 Alterius enim sæculi introitus spatiosi & securi sunt, & afferentes
immortalitatis fructum.
14 Quamobrem si nunquam ingressi fuerint homines viventes an-
gusta hæc & vana loca, non poterunt ea recipere quæ reposita sunt.
15 Nunc ergo quare conturbaris quod corruptibilis es? & quid eo
moveris quòd mortalis es?
16 Quare non præcipis animo tuo quod futurum est, sed in præsen-
te hæres?
17 Tunc ego respondens dixi, Domine Jehova, ecce disposuisti Lege
tua ut justi hæc possideant hæreditariò, impii autem pereant. 18 Justi

- 18 Iusti autem ferunt res angustas pro eo quòd sperabát spatiofa: qui enim impiè gesserunt? at hi angustias patiuntur, nec spatiofa visuri sunt.
- 19 Sed dixit mihi, non est iudex superior Deo, neq; intelligentior Altissimo.
- 20 Pereunt multi in præsentia, quia negligitur Lex Dei quæ proposta est.
- 21 Mandavit enim Deus omnino venientibus quando venerūt, quid faciendum vitam habituris, & quid observandum ne pœnas luerent:
- 22 Hi autem non persuasi contradixerunt ei, & proposuerunt sibi cogitationes vanas,
- 23 Et circumdantes sibi cohortes delictorum dixerunt de Altissimo non esse ipsum, & vias ejus non agnoverunt:
- 24 Et spernentes Legem ejus sponsiones ei factas abnegarunt, & constitutionibus ejus non habentes fidem opera ejus minimè perfecerunt.
- 25 Propterea, ô Hhezra, vacua vacuis, & plena plenis.
- 26 Ecce tempus veniet, & erit cum venerint signa quæ prædixi tibi, ut appareat spòsa, & emergēs ea demonstrabitur quæ nūc obducitur terrâ,
- 27 Et quisquis liberatus fuerit a prædictis malis videat facta mirabilia mea.
- 28 Revelabitur enim filius meus Jesus cum iis qui sequuntur ipsum, & recreabuntur qui relictī fuerint annis quadringentis.
- 29 Erit autem his annis exactis, ut moriatur filius meus Christus, & viventes omnes,
- 30 Et seculum convertatur diebus septem in antiquum silentiū, quale fuit judiciis antecedentibus, ita ut nemo superstes derelinquatur.
- 31 Sed erit elapsis diebus septem, ut moriente corrupto seculo illud seculum quod nondum vigilat excitetur,
- 32 Reddente eos terra qui dormiunt in ipsa, & pulvere eos qui in illo silentio habitant, & cellis reddentibus cadavera quæ sibi fuerint commendata.
- 33 Tunc apparebit Altissimus insidens judiciali throno, & præterlapsis miseris recipientur illi qui patientia usi fuerint longanima.
- 34 Nam iudicium solum remanebit, veritas stabit, & fides revalescet,
- 35 Unde operæ pretium subsequetur, & merces ostendetur, & iustitia erit pervigil, nec iniustitia ampliùs dominabitur.
- 36 Dixi autem, pater Abraham pro Sedomitibus oravit, & Mosche pro majoribus qui in deserto peccaverunt,
- 37 Et Jehoschuah successor ejus pro Jisraële in diebus Hhacanis, & Schemuel,
- 38 Et David pro confectione, & Schelomo pro iis qui venerunt ad sanctum locum,
- 39 Et Elija pro iis qui pluviam acceperūt, & pro mortuo ut revivisceret,
- 40 Et Chizkija pro populo dieb. Sancheribi, multi deniq; pro multis.

- 41 Si ergo modò, cùm increvit corruptio & iniustitia multiplicata est, oraverint iusti pro impiis; quare nunc etiam non sic futurum esset?
- 42 At ille mihi respondens dixit, præsens seculũ non est finis, gloria in eo versantes frequenter manet; propterea illi pro invalidis oraverũt.
- 43 Dies enim iudicii futurus est finis temporis istius, & initium temporis futuræ immortalitatis, quo perierit corruptio,
- 44 Soluta fuerit intemperantia, abscissa incredulitas, excreverit iustitia, exorta fuerit veritas.
- 45 Nam tunc nemo poterit eum qui periit servare, nec eum qui vicit perdere.
- 46 Ego verò respondens, hic est, inquam, sermo meus quem semper habui, melius futurum fuisse non dari terram Adamo, aut ea jam data coërceri ipsum ut non peccaret.
- 47 Quid enim prodest hominibus híc in tristitia vivere, & post mortem supplicium expectare?
- 48 O tu quid fecisti, Adam? quod enim tu peccasti nõ est factus tuus solius casus, sed & noster qui ex te provenimus.
- 49 Quid enim prodest nobis quòd promissa est nobis immortalitas? nos verò mortis opera egimus.
- 50 Quòd prædicta est nobis spes peremnis? nos verò pessimè evanuimus.
- 51 Quòd repõsita sunt nobis habitacula sanitatis & securitatis? nos verò malè conversati sumus.
- 52 Quòd proposita est gloria Altissimi protegens eos qui consideratè inceserunt? nos autem pessimis viis ambulavimus.
- 53 Quòd ostenditur paradìsus cujus fructus incorruptus perseverat, in quo est securitas atq; curatio?
- 54 Nos verò non ingrediemur, ut qui in locis ingratis conversati simus.
- 55 Quòd præ stellis fulgebunt facies eorum qui abstinerint se? nostræ autem facies tenebris nigriores erunt,
- 56 Quia viventes non cogitavimus quando faciebamus iniquitatẽ, nos post mortem incepturos pati.
- 57 Tum ille respondens dixit, hæc cogitatio est certaminis quo certaturus est homo qui in terra nascitur,
- 58 Ut si victus fuerit patiatur quod dicis; sin autem vicerit, percipiat quod dico:
- 59 Hæc enim vita est quam Mosche cùm viveret indixit populo, dicens, elige tibi vitam ut vivas.
- 60 Verùm non crediderunt ei, nec Prophetis post eum, ac ne mihi quidem cùm alloquutus sum ipsos,
- 61 Non futuram fuisse tristitiam eis perditione ipsorũ; sed futurum gaudium, sicut futurum est eis quibus persuasa est salus.

- 62 Hic ego respondens dixi, Scio Domine, Altissimum vocari misericordem, eo quod miseretur eorum qui nondum venerunt in seculum,
- 63 Quodque miseretur eorum qui convertunt se ad legem ipsius:
- 64 Et longanimum esse, eo quod longanimitatem exhibet peccatoribus quasi suis operibus:
- 65 Et munificum esse, eo quod donare vult cuique; prout res exigunt:
- 66 Et plurimum misericordem, eo quod magis ac magis multiplicat misericordias iis qui presentes sunt, qui preterierunt, & qui futuri sunt.
- 67 Multiplicat, si enim non multiplicaret misericordias suas, non servaretur hoc seculum cum iis qui obtinent ipsum hereditario:
- 68 Et condonat, si enim pro bonitate sua non condonaret, ut qui fecerunt iniquitatem in se venturam suis iniquitatibus, non posset decies-millesima pars hominum conservari:
- 69 Et iudex si non ignosceret iis qui curantur verbo ipsius, & deleter multitudinem contentionum,
- 70 Non plane reliqui fierent ex innumerabili multitudine, nisi paucivalde.

ANNOTATIO.

Qui enim Quasi dicat, utrum impietas populo tuo inest, ac non magis gentibus exteris? ut sup. 3. 28. 26 *Spondit* est, ecclesia, quae jam quasi sepulta atque obruta est, adeoque putrefacta, ut Iezechel. 37. 28 *Quadragesimo* hos annos rotundato numero agnosco dici: sed in accommodatione est labor: nam cum ab anno primo Cyri ad peressionem Christi anni sint ex Dan. jele 487. ad nativitate 453. haec autem anno 30. dicta sint ab everfis Jeruscha- lamis, hoc est 492. anno ante natum Christum, videtur hoc tempus ab eo tempore incipiendum in quod authenticus Hhezrae liber desinit, quasi sub illud tempus ab Hhezra hic liber fuisset scriptus: Ita subductis annis 49. usque ad nativitate Christi anni erunt 404. rotundato numero. Vide quae scripsimus in Actor. 13. 20. 29 *Videntes omnes* eo ordine qui deinceps proponitur.

CAPUT VIII.

- 1 **N**unc ille respondit mihi dicens, hoc seculum fecit Altissimus propter multos, futurum autem propter paucos.
- 2 Proponam autem tibi, Hhezra, similitudinem. Quemadmodum si rogares terram, dictura esset tibi se plus daturam terrae unde fiat fictile, minimum autem pulveris unde fit aurum; sic etiam habet se hoc praesens seculum.
- 3 Multi quidem creati sunt, sed servabuntur pauci.
- 4 Ego autem respondens dixi, absorbe ergo anima quod sentitur, & devora quod sapit.
- 5 Conveneras enim audiendi prophetandique consilio; sed non est tibi datum spatium nisi solummodo ad vivendum.
- 6 O Domine, si non permittas servo tuo ut oremus coram te, & des nobis semen cordi culturamque; sensui unde fructus efficiatur, qui vivere posset omnis corruptus qui inter homines locum habet?
- 7 Tu enim solus es, & nos una figmentum sumus tuarum manuum, prout loquutus es.
- 8 Nunc autem quando in vulva fingitur corpus, tu praestas membra: conservatur velut in igne & aqua creatura tua, cum novem mensibus fert opus tuum creaturam tuam creatam in ipso:

- 9 Ipsum inquam quod conservat & quæ conservatur in eo, utraq; servantur; & servata plerumq; iterum reddit vulva quæ creverunt in ipsa.
- 10 Imperasti etiã ex ipsis membris, præberi fructui lac mamillarum,
- 11 Ut nutriatur id quod formatum est ad tempus aliquod; & postea instituas eum in misericordia tua.
- 12 Enutris eum justitia tua, & erudiens eum in Lege tua corripis eum intellectu tuo:
- 13 Et mortificas eum ut creaturam tuã, & vivificas eum ut opus tuũ.
- 14 Si ergo perdis eum solo jussu tuo qui tanto labore fuit formatus, facile etiam fuerit ordinare ut id quod factum est servetur.
- 15 Nunc itaq; Domine eloquar: ac de omnibus quidem hominibus tu nosti optimè; verùm de populo tuo propter quem doleo,
- 16 Et de hæreditate tua propter quam lugeo, de Jisraële propter quæ tristis sum, & de Jahhakobo propter quem dolore affectus sum,
- 17 De eo incipiam orare coram te, pro me & pro eis: quoniam video lapsus nostros qui inhabitavimus terram,
- 18 Et audivi celeritatem judicis adventuri.
- 19 Ideò audi vocem meã, & intellige sermonem meum: eloquar coram te præcipuum verborum Hhezræ antequàm assumatur,
- 20 Dicens, Domine qui permanes in æternum; cujus oculi elati in supremo sunt atq; in aëre;
- 21 Cujus thronus æstimari non potest, nec comprehendi gloria; cui adstat exercitus Angelorum tremens,
- 22 Quorum observatio vento & igni committitur; cujus verbum verum, & dicta perstantia; cujus fortia jussa, & dispositio terribilis;
- 23 Cujus aspectus arefacit abyssos, & indignatio tabefacit montes, ut testificatur veritas:
- 24 Exaudi orationẽ servi tui, & auribus percipe preces figmenti tui;
- 25 Dum enim vivo, loquuturus sum; & dum sensum habeo, affuturus te.
- 26 Ne respicias ad delicta populi tui, sed ad eos qui tibi serviunt fideliter:
- 27 Ne attendas ad impia gentium studia, sed ad eos qui custodiverunt anxie testimonia tua:
- 28 Neq; reputes eos qui conversati sunt falsò in conspectu tuo, sed eorũ recordare qui ex voluntate tua cum reverentia tui agnoverunt te:
- 29 Neq; velis perdere eos qui pecudum mores habuerunt, sed respice ad eos qui Legem tuam luculentè docuerunt:
- 30 Nec indigneris eis qui bestiis pejores judicati sunt, sed eos diligas qui semper in tua justitia & gloria fiduciam habuerunt.
- 31 Nos enim & majores nostri ex morbis talibus languemus: tu autè propter nos peccatores misericors appellaberis.
- 32 Tunc misericors appellaberis, si voles exhibere nobis misericordiam,

diam, nobis inquam non habentibus opera justitiæ:

33 Justi enim, si quibus essent opera multa reposita, ex propriis operibus mercedem reciperent.

34 Quid verò est homo, ut indigneris ei? aut genus corruptum, ut ita acerbè agas cum ipso?

35 Etenim verè nemo natus est qui non impiè gesserit, & viventium nemo qui non deliquerit:

36 Hac autem in re annuntiabitur justitia tua, & bonitas tua Domine, quòd eorum misertus fueris quibus nihil est bonorum operum.

37 Tunc respondit mihi dicens, Rectè loquutus es quædam; ut sermones habuisti, sic etiam fiet.

38 Etenim revera non exigam rationem de factis eorum qui peccaverunt ante mortem, ante judicium, ante perditionem;

39 Sed delectationem capiens ex justorum cogitationibus, recordabor earum, peregrinationis quoque, & salutis, & recipiendæ mercedis.

40 Quomodo ergo loquutus fueram, sic etiam est.

41 Sicut enim agricola serit quidem super terram semina multa, plântasque plurimas plantat; sed non omnia quæ feminata sunt procedente tempore servantur, nec omnia quæ plantata sunt radican- tur: sic etiam qui in seculo feminati sunt non omnes servabuntur.

42 Ego autem respondens dixi, Si inveni gratiam, proloquar.

43 Quemadmodum semen agricolæ cum nō assurgit, sive non accepit pluviam tuâ tēpore suo, sive corruptū fuerit multitudine pluvix;

44 Sic etiam perit similiter homo qui manibus tuis formatus est, qui tua imago nominatur eo quòd similis est tibi, propter què omnia formasti; quandoquidem comparasti eum cum semine agricolæ.

45 Ne irascaris nobis; sed parce populo tuo, & miserere hæreditatis tuæ: tu enim creaturæ tuæ miserturus es.

46 Qui respondit mihi dicens, Quæ sunt præsentia, præsentibus; & quæ futura, futuris sunt.

47 Multum enim abes ut possis ampliùs diligere creaturã meã quam ^{suprà 5.33.} ego: te autem ipsum frequenter accessi propiùs, sed injustos nunquam.

48 Hac autem in re mirabilis videris coram Altissimo,

49 Quòd abjiciēs te ut decet, non judicas te dignum qui inter justos glorificeris plurimùm.

50 Quapropter miserix multæ ac miserabiles eveniēt habitatoribus seculi temporibus ultimis, quia in multa superbia ambulaverint:

51 Tu autem pro te intellige, & pro similibus tui inquire gloriam.

52 Vobis enim apertus est paradysus, plantata arbor vitæ, præparatū futurum tempus, comparata abundantia, ædificata civitas, probata requies perfecta bonitate, perfectaque sapientia.

53 Radix mali obsignata est ne hæreat vobis, infirmitas & tinea a vobis absconsa est, & in sepulchrum fugit corruptio, in oblivionis locum:

54 Præterierunt dolores, & ostenditur tandem adventurus immortalitatis thesaurus.

55 Noli ergo amplius inquirere de multitudine pereuntium.

56 Etenim isti assumptes licetiam spreverunt Altissimum, & Legem ejus contemnentes dereliquerunt vias ejus:

57 Præterea etiam conculcaverunt justos ejus,

58 Et dixerunt cum animo suo non esse Deum, & quidem scientes se morituros esse.

59 Sicut enim vos suscipient illa quæ prædicta sunt, sic eos invadent sitis atque cruciatus qui comparati sunt.

60 Non enim voluit Deus hominem disperdi; sed ipsi qui creati sunt coinquinaverunt nomen ejus qui fecit ipsos, & ingrati fuerunt ei qui præparaverat ipsis vitam:

61 Quapropter judicium meum modò appropinquat.

62 Atque hæc quidem non omnibus demonstravi, sed tibi & paucis tui similibus.

63 Tunc ego proloquens dixi, Ecce nunc Domine, demonstrasti quidem mihi multa signa quæ incipies facere ultimis temporibus; sed quo tempore non demonstrasti mihi.

ANNOTATIO.

4 *Absorbe*] Id est, in vitam præsentem incumbere: objectio ethopœtica, ut est 1. Cor. 15. 32. 22 *Quorum*] ut Psal. 104. 4. & Hebr. 1. 7. 37 *Ante mort.*] vide infra 9. 9. & sequentibus. 52 *Vobis*] elegantyporum congeries ad gloriam adumbrandam quæ suo tempore in filiis Dei revelabitur.

CAPUT IX.

1 **R**ESPONDIT autem mihi, dicēs, Tu si quo modo poteris, metire tempus in ipso: erit enim cum videris partem quãdam signorum quæ prædicta sunt transiisse;

2 Tunc intelliges illud esse tempus quo cœpturus est Altissimus visitare seculum quod ab ipso factum est:

3 Quando, inquam, videbitur in seculo terræ motus & populorum turbatio,

4 Tunc intellige Altissimum de iis diebus antecedentibus inde a principio loquutum esse.

5 Sicut enim quicquid est in seculo initium pariter & consummationem habet, ac consummationem manifestam:

6 Sic etiam Altissimi tempora initia habent manifesta prodigiis & potentibus factis, & consummationes manifestæ sunt & actu & signis:

7 Eritq; ut quisquis servabitur, qui poterit effugere labore suo per fidem qua credidistis,

8 Reliquis fiat ex prædictis periculis, videatq; salutare meum in terra mea & in terminis meis, ut sanctificavi me inde a seculo.

9 Tunc erunt in miseriis qui nunc abutuntur viis meis, & in tormentis morabuntur qui per contemptum eas abjecerint:

10 Qui enim nõ agnoverunt me, cum vivētes beneficia cōsequerētur;

- 11 Et qui fastidiverunt Legem meam cum adhuc facultatem haberent, cumque adhuc esset apertus eis poenitentiae locus non tamen adverterunt, sed spreverunt eam;
- 12 Hos oportet post mortem in cruciatu agnoscere.
- 13 Tu ergo noli amplius curiosè inquirere quomodo cruciabuntur impii, sed inquire quomodo servabuntur iusti, quorum & propter quos seculum est, & quando.
- 14 Ego verò respondens dixi,
- 15 Quod antè loquutus sum nunc etià dico & dicà in posterum, plures esse qui pereunt quàm qui serventur; sicut fluctus majores sunt guttis.
- 16 Ille autem respondit dicens,
- 17 Qualis ager, talia & semina; & quales flores, tales tincture; & qualis operator, tale op⁹; & qualis agricola, talis cultura: quoniã tēp⁹ est seculi.
- 18 Tunc enim cum ego pararem iis qui nunc sunt seculum (ut nondum factum fuerat) in quo habitarent, nemo mihi contradicebat:
- 19 Atq; ut tunc quidē, quisq; nunc etiã creatur in mūdo hoc parato, & messe indefinēte, & lege impervestigabili: sed corrupti sūt mores eorū.
- 20 Considerans itaque seculum quod ecce periculum àderat ei a cogitationibus quæ advenerant in ipsum,
- 21 Respexi & peperci ei valde: tandem servavi mihi acinum e botro, & plantam e plantario multo.
- 22 Pereat ergo multitudo quæ immeritò nata est, serveturq; acinus meus & planta mea, quæ multo cum labore perfeci.
- 23 Tu autē si adhuc alios septem dies remiseras (sed ne jejunato illis;
- 24 Ito in campum florum ubi domus non est ædificata, & comedito solum de floribus ipsius campi: ne carnem gustato, vinumq; ne bibito, sed flores solummodo)
- 25 Deprecans indefinenter Altissimū, veniam denuò & alloquar te.
- 26 Itaq; profectus sum, sicut dixerat mihi, in capū qui vocatur Ardati; ubi sedēs inter flores comedi de herbis agri, & cibo earū saturat⁹ sū.
- 27 Fuit autem post dies septem discumbente me super gramen, cum animus meus turbaretur de integro sicut antea,
- 28 Ut aperto ore meo inchoarem loqui coram Altissimo, & dicerē;
- 29 O Domine, tu quidem certè videndum te exhibuisti majoribus nostris in deserto avio & infructuoso cum egrederentur ex Ægypto,
- 30 Et dixisti planè, Tu Jisraël audi me, & semen Jahhakobi attēde ad sermones meos:
- 31 Ecce enim ego semino in vobis legem meam, qua efferente in vobis fructum, gloriam reportabitis de eo in seculum.
- 32 Verum majores nostri acceptam legem non servaverunt, & statuta tua non custodiverunt, fructus verò Legis non periit (nec enim poterat, quoniam tuus erat)
- 33 Nāq; acceperāt, pierūt nō custodiētes quod in ipsis seminatū fuerat.

34 Ecce autem consuetudo est, cum excepit terra semen, aut mare navem, aut vas aliquod escam vel porum; perdito eo in quo seminatum est, vel in quod immisum est,

35 Simul id quod seminatum immisumve fuerit & quæcunq; fuerint excepta perdi, eaq; jam non esse penes nos: nobis verò non ita accidit.

36 Nos quidem qui Legem accepimus, peccando periimus, & cor nostrum quod exceperat eam:

37 Lex verò non periit, sed permansit in suo robore.

38 Cum autem hæc loquerer apud animum meum, respiciens oculis meis vidi mulierem ad dexteram, quæ ecce lugens plorabat cum vociferatione magna, & animo dolebat valde, vestimētis suis discissis & cinere insperso capiti ipsius.

39 Omittens itaque cogitationes meas in quibus versabar, conversus sum ad eam,

40 Et dixi ei, quare fles? & quid doles animo?

41 Illa verò mihi, Sine me, inquit, Domine mi, flere & in dolore pergere; nam valde amaro sum animo, depressa sum valde.

42 Me autem dicente ei, quid perpessa es? dic mihi; respōdit illa mihi,

43 Sterilis fueram ego ancilla tua ac non pepereram triginta annis, cum haberem maritum:

44 Ego verò per singulas horas & per singulos dies annosq; triginta illos deprecabar Altissimum nocte ac die.

45 Fuit tandem post triginta annos ut exaudiret me Deus ancillam tuam, & respiciens abjectionem meam attendensq; tribulationi meæ daret mihi filium; de quo gavisa sum valde ego & vir meus & omnes cives mei, honoremq; Deo forti plurimum tribuimus:

46 Et educavi eum labore multo.

47 Fuit autem quum crevisset pervenissetq; ad eam ætatem qua uxorem ducturus erat, ut diem facerem epuli.

ANNO TATIO.

24 *Ubi domus* Propter typum, qui exponitur cap. 10. 26 *Ardatha* campus est sententia mea supra Babylonē a fungorum copia quasi fungosus appellatus, cujus in sinibus est ille vicus quem Herodotus Ardericam voce composita nominat, quasi fungolum & inanem dicas.

CAPUT X.

1 **H**oc facto, introiens filius meus in thalamū suum, cecidit mortuus.

2 Quamobrem evertimus omnes lumina, & surrexerunt omnes cives mei ad consolandum me, & continui me ad noctem usque diei alterius.

3 Fuitq; supersedentibus omnibus a cōsolatione mei ut quiescerem, fuit inquam ut surgens ea nocte fugerem, veniremq; (ut vides) in hunc campum.

4 Nūc autē cogito nō reverti in civitatē, sed hīc cōsistere, neq; comedere neq; bibere, sed sine intermissione lugendo jejunare usque dū moriar.

5 Omittens igitur sermones in quibus versabar, iratus respondi ei, dicens,

6 Tu mulierum omnium stultissima, nōne vides luctum nostrum, & quæ nobis accidunt?

7 Tzizonem matrem nostram omni tristitia cōtristari, & depressione deprimi, & lugere validissimè,

8 Nos nunc lugere omnes, & tristes esse? cū autem nos omnes contristamur, tu an contristaberis de uno filio?

9 Interroga enim terrā, & dicet tibi se eam esse quæ debeat tam multorum lugere casus qui in ea pullulant,

10 Et omnium qui ex ipsa ab initio nati sunt, & aliorum qui venturi sunt: nam ecce penè omnes in perditionem ambulāt, & exitio traditur plurima pars eorum.

11 Ultra igitur ampliùs lugere debet? hæc certè quæ tantam multitudinem perdidit magis quàm tu quæ pro uno doles.

12 Quòd si dixeris mihi, non est planctus meus similis planctui terre; quoniam fructum amisi ventris mei, quem cum mœroribus gestavi & cum doloribus peperii;

13 Terra autem pro modo terræ; sic abit ex ea multitudo præfens ut evenit antè:

14 Ego quoque dicturus sum tibi; Sicut tu cum labore peperisti, sic etiam terra dat fructum suum homini ab initio, ei qui infecit ipsam.

15 Nunc ergo cōtine apud te ipsam dolorem tuum, & fortiter fer qui tibi contigerunt casus.

16 Si enim tanquam justis acquieveris rebus a Deo determinatis, & consilium ejus percipies suo tempore, & istis in rebus laudaberis.

17 Regredere ergo in civitatem ad virum tuum.

18 Illa autem dicente mihi, non faciã, neque ingrediar civitatem; sed hic moriar:

19 Perrexi adhuc loqui ad illam, dicens,

20 Noli facere rem istam; sed assentire suadenti. Quot enim sunt casus Tzizonis? accipe cōsolationem propter dolorem Jeruschalaimorū.

21 Vides enim sanctuarium nostrum desolatum esse, & altare nostrū dejectum, templumq; nostrum destructum,

22 Psalterium nostrum humi prostratum esse, hymnum conticuisse, exultationem nostram dissolutam esse, lumen lychnuchi nostri extinctum, arcam fœderis nostri direptam, loca sancta nostra contaminata,

& nomen de quo vocati sumus penè profanatum; liberos item nostros esse contumeliam passos, Sacerdotes nostros succisos, Levitas nostros

in captivitatem abductos, virgines nostras inquinatas, mulieres nostras vim passas, justos nostros direptos, parvulos nostros perditos, juvenes

nostros in servitutem raptos, & forteis nostros infirmatos,

23 Et quod omnium est maximum, signaculum Tzizonis, resignatã

esse gloriam ipsius: nam tradita etiam est in manus eorum qui oderunt nos.

24 Tu ergo excute tuam tristitiam multam, & depone a te dolorum multitudinem, ut tibi propitius Deus fortis requiem præstet tibi Altissimus, requiem a laboribus.

25 Fuit autem me alloquente eam, ut facies ejus repente fulgeret, ac specie coruscus fieret aspectus ejus, adeò ut expavescens valde ab ea cogitarem quid illud esset.

26 Ecce autem subito emisit sonum vocis magnum & ita formidabilem ut moveretur terra ipsa a sono mulieris.

27 Cumq; respicerem, ecce mulier amplius non comparuit mihi, sed civitas ædificabatur & locus demonstrabatur a fundamentis magnus: & timens clamavi voce magna,

28 Et dixi, ubi est Uriel Angelus qui principio venit ad me? nam ipse fecit ut venirem in tantum hunc excessum mentis, quo finis meus quem spectabam evanescit, & oratio mea efficitur ridicula.

29 Me autem proloquente ista, ecce venit ad me;

30 Et respiciens me quòd ecce jacèrem ut mortuus, & intellectus meus ab alienatus esset, prehensens dexteram meam cõfirmavit me, & statuens me in pedes meos dixit mihi,

31 Quid tibi est? quòd turbata est mens tua & sensus cordis tui: quid conturbaris?

32 Cui ego, quoniam, inquam, dereliquisti me, qui faciens secundum sermones tuos veni in hunc campum: ecce autem videre mihi visus sum quæ non possum enarrare.

33 Ille autem dixit mihi, Sta viriliter, & docebo te.

34 Ego verò dixi, loquere, Domine mi, ad me; ne derelinquas me ut non frustratus moriar.

35 Nam vidi quæ nesciebam, & audio quæ nescio:

36 Aut an falleretur sensus meus, & somniaret anima mea?

37 Nunc ergo oro te ut exponas servo tuo excessum istum. Qui respondens mihi dixit,

38 Audi me & docebo te exponens ea tibi a quibus metuis: nam Altissimus revelavit tibi mysteria multa:

39 Vidit rectam viam tuam, te sine intermissione fuisse contristatum pro populo tuo, & valde luxisse propter Tzijonem.

40 Hæc ergo intelligentia visionis quæ tibi apparuit paulo antè.

41 Quòd vidisti lugentem quam cœpisti consolari,

42 Nunc autem speciem mulieris amplius non vides, sed visa est tibi civitas ædificari;

43 Et quòd illa narrabat tibi de casu filii sui; hæc solutio est:

44 Hæc mulier quam vidisti est Tzijon, quam etiam modò conspicias ut civitatem ædificatam:

- 45 Quòd dixit tibi se fuisse sterilem¹ triginta annis, dixit propterea quòd fuerunt anni triginta quando nò erat adhuc oblata in ea oblatio.
- 46 Sed fuit post annos triginta, ædificante Schelomone civitatem & oblationes offerente, tunc fuit quando peperit sterilis filium.
- 47 Quod dixit tibi se educasse eum cum labore, hi fuerunt habitatores Jeruschalaimorum.
- 48 Quod autem dixit tibi, filius meus veniens in thalamum suum mortuus est, & contigit ei casus; hæc est ruina Jeruschalaimorum quæ facta est:
- 49 Ecce autem vidisti similitudinem illius, & cum lugeret filium cœpisti consolari illam de iis quæ contigerant: hæc fuerunt tibi aperienda.
- 50 Nunc autem videns Altissimus te ex animo contristari, & ex toto corde condolere illi, ostendit tibi claritatem gloriæ illius, & pulchritudinem decoris illius:
- 51 Propterea enim edixeram tibi ut maneres in campo ubi domus nò est ædificata.
- 52 Nam sciebam Altissimum cœpturum esse tibi ostendere hæc;
- 53 Propterea edixeram tibi ut venires in hunc agrum ubi nullum est fundamentum ædificii:
- 54 Nec enim poterat opus ædificii humani sustineri in eo loco, ubi incipiebatur ostendi civitas Altissimi.
- 55 Tu ergo noli timere, neque expavescat cor tuum; sed ingredi, & vide splendorem ac magnitudinem ædificii, quantum potest videre aspectus oculorum tuorum:
- 56 Postea verò audies quantum auditus aurium tuarum audire potest.
- 57 Tu enim beatus es præ multis, & vocatus ab Altissimo quòd alii pauci.
- 58 Nocte autem quæ in crastinum ventura est maneto hîc,
- 59 Et ostendet tibi Altissimus eas visiones rerum extremarum quas efficiet Altissimus habitatoribus terræ ultimis temporibus.
- 60 Itaque dormivi illîc ea nocte & altera, sicut edixerat mihi.

ANNO TATIO.

¹ Hoc factio] Pessimè distinguuntur hæc a præcedente cap. sed parum, ac potius nihil in eo situm est. 14. *Ei qui*] amplificatio. q. d. homini, cujus viis corruptissimis corrupta etiam est & inquinata terra in homines injurios benefici. 22. *Arcam*] huic conveniat cum 2. Mac. 2. 23. *Resignatum*] id est, Deo resignante & referante libidini omnium expositum. 45. *Triginta*] fabulæ tam stollidæ, quam stollida est ea quæ sequitur typi accommodatio.

CAPUT XI.

UNc vidi somnium, quòd ecce ascendebat de mari aquila, cui erant duodecim alæ pennatæ & capita tria. Vidi autem, cum ecce expanderet alas suas in omnem ter-

- ram omnibus ventis cœli efflantibus in eam atque collectis,
 3 Vidi, inquam, e pennis ejus nasci contrarias pennas, quæ in pennu-
 las minutas & modicas evadebant:
 4 Et capita ejus quiescebant, quorum medium erat majus aliis capi-
 tibus: ipsa itaque quiescebat cum illis.
 5 Deinde vidi cùm ecce volasset aquila pennis suis, ut regnaret super
 terram & super habitatores ejus,
 6 Vidi ei subjici omnia quæ sunt sub cœlo, & neminem ei contradi-
 cere, ne unam quidem e rebus creatis quæ sunt super terram.
 7 Tum vidi quòd ecce surgens aquila in ungues suos alloquuta est
 pennas suas, dicens,
 8 Nolite omnes simul vigilare; dormite quæq; loco suo, & ad tempus
 vigilate:
 9 Capita autem ultimo loco serventur.
 10 Et vidi quòd ecce non prodibat vox e capitibus, sed e medio cor-
 pore ejus:
 11 Et numeravi contrarias pennas ejus, quæ ecce erant octo.
 12 Postea vidi quòd ecce a dextera parte surgens una penna regnavit
 super omnem terram:
 13 Fuit verò cùm regnasset, ut adveniente ei fine non appareret locus
 ejus: & sequens exsurgens regnavit, & multum obtinuit tempus:
 14 Sed fuit cùm regnasset, ut adveniente fine ipsius hæc non appare-
 ret sicut etiam prior.
 15 Ecce autem vox emissa est ad eam, dicens,
 16 Audi tu quæ tam diu obtinuisti terram, hæc annūtio tibi antequam
 incipias disparere:
 17 Nemo post te obtinebit tempus tuum, ac ne dimidium quidem
 illius.
 18 Tum exsurgens tertia tenuit principatum sicut & priores, & dif-
 paruit ipsa quoque.
 19 Et sic contigit omnibus aliis singillatim principatum gerere, ac
 deinde nusquam comparere.
 20 Vidi enim cùm ecce per tempus sequentes pennæ erigerentur a
 dextera parte, obtinere ipsas quoque principatum, & eas quæ obtine-
 bant non tamen comparere illicò:
 21 Et aliquas ex eis erigere quidem se, at principatum non obtinere.
 22 Sic vidi postea, cùm ecce non comparerent duodecim pennæ, &
 duæ pennulæ,
 23 Nihil superesse in corpore aquilæ, nisi duo capita quiescētia & sex
 pennulas.
 24 Vidi autem quòd ecce a sex pennulis divisæ duæ manserunt sub
 capite quod erat ad partem dexteram, quatuor verò manserunt in loco
 suo.

25 Et vidi quòd ecce hæ quæ alis suberant cogitabāt se erigere & obtinere principatus.

26 Nam vidi quòd ecce una erecta est, sed statim non comparuit:

27 Et sequentes etiam velocius quàm priores non comparuerunt.

28 Tum vidi quòd ecce duæ quæ supererant, apud seipsas cogitabāt etiam regnare:

29 Cùm autem cogitarent de eo, ecce unum quiescentium capitum quod erat medium evigilavit (hoc autem erat duobus aliis capitibus majus)

30 Et vidi conjunctis duobus aliis capitibus secum,

31 Quòd ecce conversum est caput istud cum aliis prosequentibus ipsum, & comedit duas illas subjectas alis quæ cogitabant regnare.

32 Hoc autem caput perterruit omnem terram & dominatum est in ea habitatoribus ejus cum labore multo, & dominium tenuit orbis terrarum supra omneis alas quæ fuerant.

33 Postmodùm autem vidi quòd ecce mediũ caput subitò disparuit, idque sicut alæ:

34 Superfuerunt autem duo capita, quæ & ipsa similiter regnaverūt super terram, & super habitatores ejus.

35 Et vidi quòd ecce devoravit caput dexteræ partis illud quod erat in læva.

36 Tunc audiui vocem dicentem mihi, Respice ex aduerso tui, & considera quod vides.

37 Et vidi quòd ecce quiddam simile leoni concitato e sylva rugienti; vidi, inquam, emittentem vocem humanam ad aquilam & loquentem, dicendo,

38 Audi tu, & eloquar ad te quæ dicit Altissimus tibi:

39 Nónne tu es illa quæ superes de quatuor illis animalibus quæ feci ut regnarent in seculo meo, idq; ut post eos veniret finis tēporũ istorũ?

40 Nam quartum veniens devicit omnia animalia quæ præterierāt, & dominatu obtinuit seculum cum tremore multo, & omnem orbem cum labore gravissimo, & habitavit tamdiu orbem terrarum cū dolo.

41 Tu non judicasti terram ex veritate;

42 Sed affixisti mansuetos, & læsisti quietos, & dilexisti mēdaces, & destruxisti habitationes eorum qui ferebant fructum, & muros eorum qui non nocebant tibi dejecisti,

43 Adeò ut ascenderit cõtumelia tua usque ad Altissimum, & superbia tua ad Deum fortem.

44 Respexit itaque Altissimus superbiæ tempora, quæ ecce finita sunt, & scelera ejus completa.

45 Propterea tu ne appareto aquila, & alæ tuæ horribiles, & pennulæ tuæ pessimæ, & capita tua maligna, & ungues tui pessimi, & totum corpus tuum vanum,

46 Ut refrigeretur tota terra, & liberata a vi tua convertatur, & speret jus ac misericordiam ab eo qui fecit ipsam.

ANNOTATIO.

i Tunc] Hoc somnium explicatur cap. sequente, fabulæque nō paucas cōtinet. 46 *Refrigeretur*] ut 3. Hhezræ 4. 62. metaphora convenientissima ab anhelis & ex labore fessis.

CAPUT XII.

- H**OC FACTO, CUM ALLOQUUTUS ESSET LEO HIS VERBIS AQUILAM, vidi,
- 2 **H** QUOD ECCE SUPERESSET CAPUT, NON AUTEM COMPARENT ILLE QUATUOR ALÆ QUÆ AD IPSUM TRANSIERANT: NAM ERECTÆ FUERANT UT REGNARENT, SED FUERAT REGNUM EARUM EXILE & TUMULTU PLENUM.
- 3 VIDI AUTEM CUM ECCE NON COMPARENT ILLÆ, TOTUM CORPUS AQUILÆ INCENDI: UNDE EXPAVIT TERRA VALDE, & EGO EX TUMULTUATIONE AC EXCESSU MENTIS METUQ; MAGNO EVIGILAVI, & DIXI SPIRITUI MEO,
- 4 ECCE TU PRÆSTAS MIHI HÆC, EO QUOD SCRUTARIS VIAS ALTISSIMI:
- 5 ECCE ADHUC SUM DEFESSUS ANIMO, & SPIRITU MEO INFIRMUS VALDE, NE MODICA QUIDEM INEST MIHI VIRTUS A TIMORE MULTO QUO EXPAVI NOCTE HAC.
- 6 NUNC ERGO ORABO ALTISSIMUM, UT ME AD FINEM USQUE CONFIRMET.
- 7 TUM DIXI, DOMINE JHOVA, SI INVENI GRATIAM IN OCULIS TUIS, SI Iustus effectus sum apud te prae multis, & si certè ascendit oratio mea in conspectum tuum;
- 8 CONFIRMA ME, & OSTENDE MIHI SERVO TUO INTERPRETATIONEM DISTINCTAM VISI HORRIBILIS ISTIUS, UT PLENISSIMÈ CONSOLERIS ANIMAM MEAM:
- 9 NAM DIGNUM ME HABUISTI CUI TEMPORA ULTIMA OSTENDERES.
- 10 ILLE AUTEM MIHI, HÆC EST, INQUIT, INTERPRETATIO VISIONIS HUIUS:
- 11 AQUILA QUAM VIDISTI ASCENDENTEM E MARI, REGNUM ILLUD EST QUOD VISIONE VISUM EST DANIJELI FRATRI TUO:
- 12 SED NON EST ILLI DATA INTERPRETATIO, NUNC AUTEM SUM INTERPRETATURUS TIBI.
- 13 ECCE DIES VENIUNT CUM EXSURGET REGNUM SUPER TERRAM, A QUO ERIT VEHEMENTIOR METUS QUAM AB OMNIBUS REGNIS QUÆ FUERINT ANTE IPSUM.
- 14 REGNABUNT AUTEM IN EO REGES DUODECIM UNUS POST ALTERUM:
- 15 QUI VERÒ SECUNDUS INCIPET REGNARE, IS PLUS TEMPORIS OBTINEBIT QUAM ULLUS E DUODECIM.
- 16 HÆC EST INTERPRETATIO DUODECIM ALARUM QUAS VIDISTI.
- 17 QUOD AUTEM VOCEM QUÆ LOQUUTA EST AUDISTI NON E CAPITIBUS EJUS EXEUNTEM, SED E MEDIO CORPORE EJUS,
- 18 HÆC EST INTERPRETATIO; POST TEMPUS REGNI ILLIUS NASCENTUR CONTENTIONES NON MODICÆ, PERICLITABITURQ; UT CADAT; NON TAMEN CADET TÛC, SED ITERUM RESTITUETUR PRINCIPIO SUO.
- 19 QUOD VIDISTI PENNULAS OCTO SUBJECTAS ALIS COHÆRENTES ALIS EJUS, HÆC

20 Hæc interpretatio: exsurgent in ipso Reges octo, quorum erunt tempora brevia & citati anni: ac duo quidem ex ipsis peribunt statim;

21 Appropinquante verò tempore, quatuor diutius servabuntur medio tempore, cum incipiet appropinquare tempus ejus ut finiatur, duo verò in finem servabuntur.

22 Et quòd vidisti tria capita quiescentia,

23 Hæc interpretatio: ultimis temporibus ejus suscitabit Altissimus tria regna in quæ reducturus est multa alia, & dominabuntur terræ, atque habitatoribus ejus,

24 Infestantia eos labore graviore quàm præcedentia: propterea vocati sunt Reges capita aquilæ.

25 Isti enim sunt qui recolligent impietates illius, & qui perficient extrema illius.

26 Quòd vidisti caput maximũ disparuisse, hæc interpretatio; unus ex eis super lecto suo morietur, sed tamen cum tormentis.

27 Duos autem qui perstiterint gladius consumet:

28 Unius enim gladius consumet alterũ, sed tamen ille quoque gladio tandem cadet.

29 Quòd vidisti pennulas duas subjectas alis trajicere subter caput quod erat in parte dextera,

30 Hæc est interpretatio: hi sunt quos servavit Altissimus in finem suum, hoc est regnum exile, & tumultu plenum.

31 Quòd etiam audivisti leonem, quem videras evigilantem profectum de sylva, rugientem, alloquentem aquilam, & arguentem eam factaq; injusta ejus omnibus sermonibus suis, sicut audisti:

32 Hic est Spiritus quem servavit Altissimus in finem contra eos & impietates eorũ, ut arguat eos, & eis objiciat in os dilanationes eorũ.

33 Sistet enim eos in judicio vivos: eritq; postquam arguerit eos, ut tunc demum corripiat eos.

34 Nam residuum populum meum liberaturus est a miseria, qui servati fuerint in finibus meis, & exhilarabit eos usque dũ finis adveniat, dies judicii de quo ab initio loquutus sum tibi.

35 Hoc somnium quod vidisti, & hæc interpretationes illius.

36 Tu verò solus fuisti dignus qui hoc secretum scires Altissimi.

37 Scribe ergo omnia hæc in libro quæ vidisti, & pone ea in loco abscondito:

38 Et docebis ea sapientes populi tui, quorum animos scis posse capere & servare secreta hæc.

39 Tu autem adhuc sustine hinc alios dies septem, ut tibi ostendatur quicquid visum fuerit Altissimo ostendere tibi. Ita profectus est a me.

40 Fuit autem cum audiisset omnis populus præteritis septem diebus me non fuisse reversum in civitatem, ut congregati omnes æquè parvi ac magni venirent ad me, & alloquerentur me dicentes,

- 41 Quid peccavimus in te? quid injustè egimus in te, quòd derelictis nobis sedisti in loco hoc?
- 42 Tu enim nobis superes solus ex omnibus populis, ut botrus e vinea, & sicut lucerna in loco obscuro, & sicut in portu navis servata a tempestate.
- 43 An non sufficiunt nobis mala quæ contigerunt?
- 44 Si ergo tu nos dereliqueris, quanto nobis fuisset melius succensos fuisse nos quoque cum Tzizonis incendio?
- 45 Nec enim sumus meliores eis qui ibi mortui sunt: & ploraverunt voce magna.
- 46 Respondens autem eis dixi, confide Jisraël, & noli contristari tu domus Jahhakobi:
- 47 Est enim memoria vestri coram Altissimo, & Deus fortis non obliviscitur vestri in tentatione:
- 48 Ego verò non dereliqui vos, neque discessi a vobis, sed veni in hunc locum ut deprecarer pro desolatione Tzizonis, ut quærerem misericordiam pro oppressione sanctificationis vestræ.
- 49 Nunc ergo abite unusquisque vestrum in domum suam: ego autem veniam ad vos post dies istos.
- 50 Et profectus est populus, sicut dixeram ei, in civitatem:
- 51 Ego autem sedi in capo septem diebus, sicut mihi mandavit Deus, comedens solummodò de floribus agri: ex herbis fuit esca mihi in diebus illis.

ANNOTATIO.

10 *Hæc est*] Si quis in summo otio velit negotiosus esse, poterit hæc interpretationem ad historias utcumque pertrahere: sed quid opus est tantam operam in opere tam fabuloso consumere? Hic certè nimis prædicat laudes suas cum Danijeli seipsum antepone, & nefariè quoque mentitur cum datam visi interpretationem Danijeli negat. Ego verum & fructuosum Danijelis agrum quàm hunc fallacem & lenticosum malo colere. 40 *Congregati omnes*] vide suprà in 3.1.

CAPUT XIII.

- 1 **F**UIT autem post dies septem ut nocte somniarem somnium,
- 2 **Q**uòd ecce de mari quidam ut ventus exurgebat, & conturbabat omneis fluctus ejus.
- 3 Vidi autem quòd ecce invalescebat ille homo cum millibus cœlitum: & quocumque vultum suum vertebat ut consideraret, tremeabant omnia quæ ab eo respiciebantur:
- 4 Et quocumque exibat vox ex ore ejus, exardescabant omnes qui audiebant vocem ejus, sicut ardet terra quando sentit ignem.
- 5 Et vidi postea, cum ecce congregaretur multitudo hominum innumera e quatuor partibus cœli ut debellarent hominem qui ascenderat e mari,
- 6 Vidi quòd ecce sibi ipsi exsculpsit montem magnum, & volavit super eum.
- 7 Ego autem quæsi vi regionem videre vel locum unde mons exsculptus esset, nec tamen potui.
- 8 Deinde

- 8 Deinde vidi quòd ecce omnes qui congregati fuerunt in eum ut expugnarent eum timebant valde, & tamen ausi sunt pugnare.
- 9 Ecce autem ut vidit impetum multitudinis venientis, non extulit manum suam, neque frameamprehendit, neque aliquòd instrumentum bellicum; sed solummodò, ut vidi,
- 10 Emisit ex ore suo sicut flatum ignis, & e labiis suis spiritum flammæ, & e lingua sua scintillantes procellas; quæ commista sunt omnia simul, flatus ignis, spiritus flammæ, & multitudo procellarum,
- 11 Quæ irruit impetu super multitudinē paratā ad pugnandum, & succedit omnes adeò ut repētē nihil videretur de innumera illa multitudine, nisi pulvis solum & fumus odorem mittēs: atq; hæc videns extimui.
- 12 Postea verò vidi hominem illum descendentem de monte, & vocantem ad se multitudinem alteram pacificam:
- 13 Accessitq; ad eum species hominum multorum quorundam gaudentium, & quorundam dolentium, quorum alii erant alligati, alii adducebant ex iis quæ offerri solēt: & infirmatus sum ex pavoris multitudine, & expergefactus dixi,
- 14 Tu ab initio demonstraisti seruo tuo res istas mirabiles, & dignum me habuisti cujus precationem susciperes:
- 15 Nunc ergo demōstra mihi adhuc interpretationem somnii istius.
- 16 Nam sicut existimo ex sensu meo, vā iis qui derelicti fuerint diebus illis, & multo ampliùs vā illis qui non fuerint derelicti:
- 17 Qui enim non fuerint derelicti, tristiores erunt.
- 18 Intellego nunc quæ sint repōsita in dies ultimos, ut his obveniant & iis qui derelicti fuerint:
- 19 Propterea enim venerint in pericula magna & necessitates multas, sicut ostendunt somnia hæc.
- 20 Attamen facilius est periclitantem venire in hūc diē, & tūc videre quæ contingent tempore ultimo, quàm pertransire sicut nubē à seculo.
- 21 Ille autem mihi respondens dixit, & visionis interpretationem dicam tibi, & de quibus loquutus es hæc adaperiam tibi.
- 22 Quòd de iis dixisti qui derelicti fuerint, hæc est interpretatio:
- 23 Qui perfert periculum, in illud tempus hic se custodivit, & qui in pericula inciderunt, hi sunt qui habent opera & fidem apud Altissimū.
- 24 Scito ergo beatiores esse qui derelicti fuerint iis qui sunt mortui.
- 25 Hæc interpretationes visionis: quòd vidisti virum ascendentem e medio maris,
- 26 Is est quem cōservat Altissimus multis tēporibus, qui per seipsum liberaturus est creaturas suas, & ipse dispositurus iis qui derelicti sunt sæculis.
- 27 Quòd autem vidisti de ore ejus exire sicut flatum & ignem & procellam,
- 28 Et quòd non tenebat frameam, neque instrumentum bellicum; cor-

rupit impetus ejus multitudinem quæ venerat ad oppugnandum eum;
hæc est interpretatio:

29 Ecce dies veniunt quãdo incipiet Altissimus liberare eos qui sunt
super terram,

30 Et veniens excessum mentis afferet iis qui inhabitant terram:

31 Et cogitabunt debellare alii alios, civitas civitatem, & locus locum;
gens insurget adversus gentem, & regnum adversus regnum.

32 Erit autem cum fient hæc & contingent signa quæ antè ostendi ti-
bi, ut tunc reveletur Filius meus quem vidisti ut virum ascendentem.

33 Eritq; quando audierint omnes gentes vocem ejus, ut derelinquat
unusquisque bellum suum quod habuerint inter se,

34 Et colligatur in unum multitudo innumerabilis, ut volentium ve-
nire & expugnare eum.

35 Ipse autem stabit super cacumen montis Tzizonis.

36 (Tzizon enim procedet ostendeturq; omnibus parata & edificata,
ut vidisti montem sculpi sine manibus)

37 Et ipse Filius meus arguet impietates gentium quas adinvene-
runt, malis quæ cum procella comparatur, & mala cogitata eorum cru-
ciamenis quibus incipient cruciari, assimilatis flammæ;

38 Et perdet eos sine labore per Legem quæ igni assimilata est.

39 Quod autem vidisti eum colligentem ad se aliam multitudinem
pacificam;

40 Hæ sunt decem tribus captivæ abductæ e terra sua diebus Ho-
schehhæ Regis, quem captivum abduxit Schalmanasar Rex Assyriorum;
quæ deportatæ cis flumen postea translatae sunt in terram aliam.

41 Ipsi autem sibi ceperunt hoc consilium, ut derelinquerent multi-
tudinem gentium profecti in ulteriorem regionem ubi nunquam ge-
nus humanum habitavit,

42 Et ibi observarent legitima statuta sua quæ non observaverant in
regione sua.

43 Per introitus autem fluminis Euphratis angustos introierunt,

44 (Fecit enim eis tunc Altissimus signa, sistens venas fluminis usque
ad transivissent)

45 Et in eam regionem perventuris fuit via magna, iter anni unius &
dimidii: regio autem illa vocatur Har-schareth.

46 Tunc habitaverunt ibi ad tempus usque ultimum: nunc autem
cum incipient reverti,

47 Iterum Altissimus sistet venas fluminis ut possint transire: propter-
eã vidisti multitudinem cum pace ambulantem.

48 Sed & qui derelicti fuerint e populo tuo, qui invenientur intra
terminum meum,

49 Fiet ergo, cum incipiet perdere multitudinem earum gentium
quæ collectæ fuerint, ut protegat eos qui e populo superfuturi sunt;

50 Et tunc ostendat eis multo plura portenta.
 51 Ego verò dixi, Domine Jehova, ostende mihi cur viderim virum
 ascendentem e medio maris.
 52 Et ille mihi, Sicut non potes, inquit, vel scrutari vel scire quæ sunt
 in profundo maris; sic nõ poterit quisquam super terram videre Filium
 meum vel eos qui cum eo sunt nisi tempore & die illo.
 53 Hęc est interpretatio somnii quod vidisti, & propter quod illumina-
 natus hęc fuisti solus.
 54 Nam dereliquisti viam tuam, & in meam incumbens legem quæ-
 sivisti eam,
 55 Vitamq; tuã disponēs sapiēter, illã ex animo tuo vocasti matrem.
 56 Ac propterea ostenditur tibi merces apud Altissimum: erit enim
 post tres dies alios; ut apud te alia proloquar, exponamq; tibi res gra-
 ves & mirabiles.
 57 Profectus itaque perrexi in campum, glorificans multum & lau-
 dans Altissimum de rebus mirabilibus quas suo tempore facit,
 58 Quòd gubernet tempus & quæ accidunt temporibus, & resedi il-
 lic tribus diebus.

ANNO TATIO.

⁴ Terra] Id est, res terrestres, metonymicè. ¹⁶ *Vas*] hæc non imprecantis sunt, sed prophetantis verba: gravis
 quædam inquit, eorum condicio futura est qui tum vivunt; sed eorum adhuc gravior qui antè sublati fuerint: illi enim
 in procellis agentur, videbunt tamen regnum Dei; hi verò præripientur morte & calamitatibus ne videant illud.
³⁷ *Et ipse*] hunc & sequentem versum imperitia librariorũ corruptissimũ sic restitui oportuit ex ver. 10. ⁴⁰ *Ter-*
^{ram allam}] id est, (inquiunt Judæorum fabulæ) trans montes Caspios, ubi regnũ est amplissimũ quod fluvio Schab-
 batione determinatur a reliquis gentibus: ut tradunt ipsorum libri, & docet historia illius mōstri quod memoria no-
 stræ per Carolum v. Cæsarem pœnas Mantuæ in Italia deditur impietatis & perfidiæ: nempe Schelomonis Regis,
 tale agypta ille prædicabat. En impiam falsamque historiã hoc propheticò (si credere fas est) libro confirmatam,
 & ab autore explicatam usque ad ver. 48. Qui librum hunc mirantur & pro divino habent, agnoscant ex hoc saltem
 loco, a quo spiritus isthæc ad nos allata sint: hæc enim verba eminentur planè veritatem Dei aliis in libris authenti-
 cis ab ipso Hhezra traditam. ⁴⁵ *Har-schareth*] id est, mons ministerii, seu montosa regio, in qua cultus Dei insti-
 tutus & observatus est. Hhezra appellatio. ⁵⁵ *Illam*] nempe legem meam. ⁵⁶ *Res graves*] scilicet ad imitatio-
 nem Moschis: ut iste videri voluit.

CAPUT XIII.

1 **F**UIT autem die tertio cùm sederem sub quercu, ut ec-
 ce vox exiens ad me e rubo diceret, Hhezra Hhezra,
 2 Cui dixi, Ecce me Domine, & surrexi in pedes meos.
 3 Tum ille mihi, Planè revelatus sum super rubum, &
 alloquutus sum Moschen, quando populus meus ser-
 viebat in Ægypto,

4 Et mittens eum eduxi populum meum ex Ægypto, & adducens eũ
 super montem Sinai detinui eum apud me diebus multis,
 5 Et enarras ei res multas admirabiles ostēdi ei tēporũ arcana & finē.
 6 Ac præcepi ei dicens, hæc palãm facies verba, & hæc abscondes.
 7 Nunc quoque edico tibi,
 8 Signa quæ demonstravi, & somnia quæ vidisti, & interpretationes
 quas audisti in corde tuo reponē.
 9 Tu enim recipieris ne omnia videas, adducēris reliquus factus con-
 filio meo cum similibus tuis usque dum finiantur tempora:
 10 Quoniã seculo periit juvētus sua, & tēpora propè est ut senescāt.

- 11 Nam in duodecim partes divisum est seculū, cujus transferunt decem, & dimidium partis undecimæ:
- 12 Superfunt autem ei quæ subsequuntur medium partis undecimæ.
- 13 Nunc ergo dispone domum tuam, & corripe populum tuum, ac consolare humiles eorum,
- 14 Et renuntians jam corruptelæ dimitte abs te mortales cogitationes, abiciensq; a te pondera humana exue te jam infirma natura, ac reponens seorsim molestissimas tibi cogitationes, festina migrare ab his temporibus:
- 15 Quæ enim vidisti nunc contigisse mala, iterū his deteriora faciēti.
- 16 Nam quo invalidius fiet seculum a senectute, eo multiplicabūtur amplius in habitatores mala.
- 17 Longius enim abibit veritas, & appropinquabit mendacium: jam autem festinat venire illa visio quam vidisti.
- 18 Ego verò respondens dixi, Placeant hæc coram te, Domine.
- 19 Ecce enim ego abiens, sicut præcepisti mihi, corripiam presentem populum: qui autem deinceps nati fuerint quis commonebit?
- 20 Positum est ergo seculum in tenebris, & habitatores ejus sunt sine lumine;
- 21 Quoniam lex tua exusta est: quam obrem nemo scit quæ a te facta sunt, vel quæ incipient fieri opera.
- 22 Si ergo inveni apud te gratiam, immitte in me Spiritum sanctum ut scribam quicquid fuit factum in seculo ab initio, quæ fuerunt scripta in Lege tua, ut possint homines invenire semitam tuā; & qui voluerint vivere ultimis temporibus, vivant.
- 23 Respondens itaque mihi dixit, Abi congrega populum, & indica to eis ut non quærant te diebus quadraginta.
- 24 Tu autem præpara tibi libros multos; & accipiens tecū Serajam, Debarjam, Schelemjam, Echanum, & Chatzielem, hos quinque viros paratissimos ad scribendum velociter, advenito huc;
- 25 Et ego accendam in corde tuo lucernam intellectus, quæ non extinguetur donec finita sint quæ inceperis scribere.
- 26 Iisq; perfectis quædam palàm facies, quædam sapientibus occultè trades: in crastinum autem hac hora incipies scribere.
- 27 Tunc ego profectus sicut præceperat mihi, congregavi omnem populum & dixi,
- 28 Audi Jisraël verba hæc,
- 29 Peregrinati sunt majores nostri olim in Ægypto, & liberati sunt inde,
- 30 Et acceperunt Legem vitæ quam non custodiverūt, & quam vos sequentes eos transgressi estis.
- 31 Traditaq; vobis terra in sortē & mōte Tzijonis, & patres vestri & vos iniquè fecistis, ac nō observastis vias quas præcepit vobis Altissim⁹:
- 32 Qui

- 32 Qui cum justus sit iudex, abstulit vobis ad tempus quod donaverat.
 33 Et nunc vos hic estis, & fratres vestri sunt ulterius quam vos.
 34 Si ergo imperantes sensibus vestris erudiveritis cor vestrum, vivi
 conservabimini, & post mortem misericordiam consequemini.
 35 Judicium enim post mortem adveniet quando iterum revivisce-
 mus; atque tunc justorum nomina apparebunt, & impiorum facta osten-
 dentur.
 36 Ad me vero nemo jam accedat, neque requirat me in dies quadra-
 ginta.
 37 Ita acceptis quinque viris sicut mandaverat mihi, profecti in cam-
 pum mansimus illic.
 38 Fuit autem postridie ut ecce vox me vocaret, dicens, Hhezra aperi
 os tuum, & bibe quod bibendum tibi dederō.
 39 Me itaque aperiente os meum, ecce calix plenus porrigebatur mi-
 hi, plenus rei liquida sicut aqua, sed colore igneo:
 40 Quem accipiens bibi; cumque bibissem ex eo, cor meum cruciaba-
 tur intellectu, & in pectore meo intumescibat sapientia, quam spiritus
 meus voluit conservare memoria.
 41 Quapropter ubi apertum fuit os meum, non fuit clausum amplius;
 42 Sed ut Altissimus dederat intellectum quinque illis viris, scripse-
 runt ea quae dicebantur excessu mentis, & quae non intelligebant:
 43 Ac nocte quidem sumebant cibum; ego vero per diem loquebar,
 & per noctem non tacebam.
 44 Sic fuerunt scripti per quadraginta dies libri ducenti quatuor.
 45 Fuit autem completis quadraginta diebus,
 46 Ut loqueretur Altissimus dicens, Quae priora scripsisti propone
 palam, ut legant digni & indigni;
 47 Posteriores vero septuaginta conserva, ut tradas eos sapientibus
 e populo tuo:
 48 In his enim est vena intellectus, & sapientiae fons, & scientiae flu-
 men. Atque ita feci.

A N N O T A T I O.

¹ Erubo] Scilicet e caelo hic Moses descenderat alter: nam in tota hac narratione sua Mosen simulat, ut mediis suis
 conciliet fidem. ⁶ Ac praecepti] Pentateuchum quidem habemus, sed librum qui haec doceat minimè. Haec & se-
 quentia multa non Propheta aut Sacerdos Dei, sed lymphatus enuntiaturus est. ²¹ Quoniam] Jam sequitur bla-
 phema & contumeliosa in Dei Ecclesiam fabula; amissa esse omnia exempla Legis, hunc vero Moschem alterum eam
 restituisse cum 40. dierum spatio jejunaret: quasi vero neque in tota deportata multitudine, neque in Jehudea fu-
 isset pius aut Propheta quisquam a quo unum Legis exemplum fuisset asservatum. Vide sententiam nostram supra
 in 4. 23. ²⁴ Libros] sic lego ex ver. 44. intelligit autem cortices ad scribendum pugillares, id est, pyctacia, unde
 vocem buxi in vulgatis libris corruptam reor. ³³ Ulterius] nempe trans montes Caspios & Imaum, si credere fas
 est: vide supra 13. 40. ⁴⁴ Ducenti quat.] nempe 136. libri documentorum, quos ego quidem minimè desyderā-
 retim, & 70. libri mysteriorum, quibus forte Elixir ostendebatur Chymisticis, & quintae essentiae per vestigandae ac
 consequendae ratio, ver. 47. & 48.

C A P U T X V.

 C C E eloquere in aures plebis meae sermones Prophetiae quos
 immifero in os tuum, ait Dominus,
 Et fac ut inscribantur chartae; nam fideles & veri sunt.

- 3 Ne timeas a cogitationibus adversum te, nec conturbent te incredula verba obloquentium:
- 4 Quoniam omnis incredulus in sua incredulitate morietur.
- 5 Ecce ego induco, ait Dominus, in orbem terrarum mala, gladium, famem, mortemque, & interitum,
- 6 Quia polluit vehementissimè omnem terram iniquitas, & completæ sunt noxiæ illorum.
- 7 Propterea sic ait Dominus,
- 8 Jam non silebo de impiis factis istorum quæ irreligiousè agunt, nec tolerabo in iis quæ iniquè exercent: ecce sanguis innoxius & justus in-clamat me, & animæ justorum clamant indefinenter.
- 9 Planè sumam vindictam de istis, ait Dominus, & recipiam omnem sanguinem innoxium ab istis ad me.
- 10 Ecce populus meus quasi grex ad occisionem ducitur: jam non patiar illum habitare in terrâ Ægypti;
- 11 Sed educam eum manu forti & brachio excelso, & percutiens plaga sicut prius corrupam omnem terram ejus.
- 12 Lugebit Ægyptus cum fundamentis suis, verberata plaga & castigatione quas inducet ei Deus.
- 13 Lugebunt agricolæ arantes terram, quoniã deficient semina ipsorum ab uredine & grandine, & a syderatione terribili.
- 14 Væ huic seculo, & iis qui habitant in eo;
- 15 Quia appropinquavit gladius & contritio eorum: nam gens exsurgit contra gentem ad prælium cum gladio in manibus suis.
- 16 Nec erit stabilitas inter se hominibus, nec curabunt alii invalescentes aliis Regem suum & Principes; sed vias rerum gerendarum statuent in potentia sua,
- 17 Adeò ut desyderans homo in civitate sua ire, non possit.
- 18 Nam propter superbiam eorum civitates turbabuntur, domus evertentur, homines metuent.
- 19 Non miserebitur homo proximi sui propter famem panis & tribulationem multam, delendo gladio domos eorum, & diripiendo facultates eorum.
- 20 Ecce ego convoco, inquit Deus, omnes Reges terræ ad verèdum me, qui sunt ab Occidente, ab Austro, ab Euro, & a Libano, ut convertentes se reddant quæ ademerunt illis:
- 21 Sicut faciunt adhuc electis meis, sic faciens reddam in sinum eorū, ait Dominus Jehova:
- 22 Non parcat dextera mea peccatoribus, nec cessabit gladius irruere in effundentes sanguinem innoxium super terram.
- 23 Exiens ignis ab ira ejus devorabit fundamēta terræ, & peccatores, ut stramen accensum.
- 24 Væ eis qui peccant & non observant mandata mea, ait Dominus:
- 25 Non

25 Non parcam illis: discedite filii a potestate illorum, nolite contaminare sanctuarium meum:

26 Quoniam novit Dominus omnes qui delinquant in ipsum, propterea tradidit illos Deus morti & occisioni, dicens,

27 Jam ecce venerunt super orbem terrarum mala, & manebitis in illis: non enim liberabit vos Deus propterea quod peccastis in eum.

28 Ecce visio horribilis, cujus aspectus est ab Oriente.

29 Nam exhibunt nationes^s deserta colentium Arabum cum multis curribus; & sicut ventus, eorum numeri ferentur super terram, adeo ut etiam timeant trepidentq; omnes qui de illis audient:

30 Carmanii quoque infanientes ira exhibunt ut apri e sylvā, & advenientes cum copiis magnis consistent in bello conjuncti illis, & vastabunt portionem terræ Assyriorum.

31 Postea verò supervalescēt incolæ deserti memores ortus sui, & conversi conspirabunt ad persequendum eos copiis magnis:

32 Ii autem turbati quiescent a copiis horum, & convertent se in fugam.

33 Tunc a regione Assyriorū subsessor veniens obsidebit eos & consumet unum ex eis, eritq; timor & tremor in exercitu eorum & contentio in Reges ipsorum.

34 Ecce nubes ab Oriente & a Septentrione ad Meridiem usque, quarum aspectus horret valde, plenus iræ procellarūque:

35 Et collidentes inter se elidēt sydus amplum quod super terram est, sydus istorum; eritq; sanguis a gladio fusus ad ventrem usque,

36 Et fimus hominis usque ad avertam cameli: eritq; timor & tremor multus super terram:

37 Et horrebunt qui iram illam viderint, & tremor occupabit illos.

38 Postmodum enim movebuntur nimbi copiosi a Meridie & Septentrione, & pars alia ab Occidente,

39 Invalescētq; insuper venti ab Oriente, & nubes quas suscitabit in ira Deus recludent eos, & sydus eorum perterrefaciens Orientis & Occidentis tractum violabitur:

40 Et exaltabuntur nubes magnæ validæq; plenæ ira, & sydus earū, exterrituræ omnem terram & habitatores ejus, effusuræq; in omnem locum altum & eminentem syderationem terribilem,

41 Ignem, & grandinem, & gladios volātes, & aquas multas adeo ut etiam impleantur omnes cāpi, omnesq; rivi plenissimè, ut aquis multis.

42 Et demolientur civitates, & muros, & montes, collēsque, & ligna sylvarum, fœnumq; pratorum, & frumenta agrorum:

43 Et transibunt constanter Babylonem usque, ac eam exterent.

44 Convenient in eam, & circumfidentes eam effundent syderationē omnemq; iram super eam, & subeūte pulvere ac fumo in cœlum usque omnes in circuitu lugebunt eam:

- 45 Qui verò sub ea manserint servient iis qui extriverint ipsam.
 46 Tu autem Asia¹ concors in spem Babylonis, & gloria personæ
 ejus,
 47 Væ tibi misera, propterea quòd imitata es eam, ornans filias tuas
 ad scortationem, ut placerent & gloriarentur de tuis amatoribus qui
 tecum semper cupidè scortati sunt.
 48 Exosam imitata es in omnibus operibus ejus, & inventionibus e-
 jus: propterea, inquit Deus,
 49 Immittam tibi mala, viduitatem, paupertatem, famem, gladium,
 & pestem ad devastandum domos tuas violenta morte.
 50 Gloria virtutis tuæ sicut flos siccabitur, cum exsurget ardor emis-
 sus super te,
 51 Infirmaberis ut paupercula plagis affecta & castigata a mulierib⁹,
 ut non possint te amplius suscipere potentes amatores tui.
 52 Numquid ego sic ductus zelotypia tecum agerem, inquit Do-
 minus,
 53 Nisi occidisses electos meos omni tempore, ad percutiendum ex-
 tollens manus,
 54 Et² dicens, in morte eorū cum inebriata esses, exorna speciem vul-
 tus tui?
 55 Merces scortationis tuæ in sinu tuo est, propterea accipies retribu-
 tionem.
 56 Sicut facis electis meis, dicit Dominus, sic faciet tibi Deus & ex-
 ponet te malo:
 57 Et nati tui fame interibunt, & tu gladio cades, & civitates tuæ at-
 terentur, & homines omnes tui in campo concident gladio:
 58 Et qui erunt in montibus, pereuntes fame manducabunt carnes
 suas, & sanguinem bibent ex fame panis & siti aquæ.
 59 Infelix per maria ibis, & rursus accipies mala:
 60 Nam transeuntes allident civitatis accisæ incolas, & exterentes a-
 liquam portionem terræ tuæ partem gloriæ tuæ perdēt, cum reverten-
 tur rursus ad Babylonem³ everfam.
 61 Destructaq; illis eris pro stipula, & ipsi erunt tibi ignis:
 62 Ablument enim te & civitates tuas, terram tuam, & montes tuos,
 omnes sylvas tuas, fructiferasque arbores comburent igne:
 63 Filios tuos captivos ducēt, & censum tuum habentes in prædam,
 perdent gloriam faciei tuæ.

A N N O T A T I O.

¹ *Ecce*] Videntur hæc duo capita ea summatim exponere quæ 136. libris continebantur: nam ut in versis distributa sunt proximè ad numerum eundem accedunt, maximè si quatuor versus primos qui ad rem illam propriè non pertinent exceperis. ¹⁰ *Jam*] his quàm bene conveniat cum Jirmejæ 44. pius lector, obsecro, judicet. ²⁹ *Deserta* col.] Dracones interpret reddidit non intellecta Hhezræ voce quæ habetur *jeschahh*. 13. 21. sic ver. 31. Qui hæc vo-
⁴⁶ *Concors*] nam Gygadibus Asiæ tum imperantibus fœdus erat cū Babylonio, ut ostendimus Jirmej. 50. ⁵⁴ *Di-*
 fuit domita quàm obsideretur Babylon. ⁶⁰ *Everfam*] id est, quam dixi everrēdam esse: nam alioqui prius Asia

CAPUT XVI.

- 1 **V**æ tibi Babylon, & Asia: væ tibi Ægypte & Syria.
 2 Præcingite vos saccis & ciliciis, plāgite filios vestros & do-
 3 lete, quoniam appropinquavit contritio vestra.
 4 Immisso vobis gladio, ecquis est qui avertat illum?
 5 Immisso in vos igne, ecquis est qui exstinguat illum?
 6 Immissis in vos malis, ecquis est qui repellat ea?
 7 Numquid repulsurus esset aliquis leonem esurientem in sylva? aut
 8 mox exstincturus esset ignem in stipula cū cœpit ardere?
 9 Numquid repulsurus esset aliquis sagittam immissam a forti sagit-
 10 tario?
 11 Dominus Deus fortis immittit mala, ecquis est qui repellat ea?
 12 Exit ignis ex ira ejus, ecquis est qui exstinguat eum?
 13 Coruscat, ecquis non timebit? tonat, ecquis non pavebit?
 14 Domino cōminante ecquis non funditus conteratur a facie ipsius?
 15 Terra tremit & fundamēta ejus, mare fluctuat e profundo, & fluct⁹
 16 ejus disturbantur ac pisces ejus a facie Domini, & a gloria virtutis ejus:
 17 Quoniam fortis est dextera ejus quæ arcū tendit, sagittæ ejus acu-
 18 tæ quæ ab ipso mittūtur, nō deficient cū cœperint mitti in fines terre.
 19 Ecce mittuntur mala, & non avertentur donec supervenerint
 20 terræ:
 21 Ignis succenditur, & non exstinguetur donec consumat funda-
 22 menta terræ:
 23 Quemadmodum non redit sagitta missa a valentē sagittario, sic
 24 non revertentur mala quæ missa fuerint in terram.
 25 Væ mihi, væ mihi: quis me liberabit diebus illis?
 26 Initium dolorum, & multi erunt gemitus; initium famis, & multi
 27 interitus; initium bellorum, & formidabunt potentissimi; initium ma-
 28 lorum, & trepidabunt omnes in eis.
 29 Quid faciam, cū evenerint mala ista?
 30 Ecce fames, & plaga, tribulatiōque & angustia, missa sunt flagella
 31 ad emendationem:
 32 Sed his omnibus non revertentur ab iniquitatibus suis, sed erunt
 33 flagellorum semper immemores.
 34 Ecce ut fuerit annonæ vilitas in terra adeò ut sibi putent disposi-
 35 tam esse pacem, tunc pullulabunt mala super terram, gladius, fames, &
 36 magna confusio:
 37 A fame enim plurimi interibunt habitatores terræ, & gladius per-
 38 det cæteros qui superfuerint a fame;
 39 Et mortui sicut stercora projicientur, & non erit qui consoletur
 40 eos: nam derelinquetur terra deserta, & civitates ejus dejicientur.
 41 Non derelinquetur qui colat terram, & qui seminet in ea:
 42 Arbores dabunt fructus, sed quis demeteret illos?

- 27 Uva maturefcet, fed quis calcaret illam? erit enim locis omnibus magna defolatio.
- 28 Cupiet enim homo videre hominem, & vel vocem ejus audire.
- 29 Nam reliqui fient e civitate deni, & bini ex agro, qui absconderint fe in denfis nemoribus & fciffuris petrarum:
- 30 Quemadmodum derelinquuntur in oliveto fingulis arboribus ternæ aut quaternæ olivæ,
- 31 Aut ficut in vinea vindemiata reliqui fiunt racemi ab iis qui diligenter fcruantur vineam;
- 32 Sic reliqui fient diebus illis terni aut quaterni a perfcruantibus domos ipforum gladio,
- 33 Et relinquetur terra deferta, & agri ejus veterafcent, & via ejus omnésque femitæ germinabunt fpinas, eo quod non trãfibunt homines per eam.
- 34 Lugebunt virgines non habentes fponfos, lugebunt mulieres non habentes viros, lugebunt filiæ earum non habentes adjumentum,
- 35 Sponfis earum bello confumptis, & viris earum attritis fame.
- 36 Audite verò ifta, & cognofcite ifta, ô servi Domini.
- 37 Ecce verbum Domini, excipite illud: ne diis credatis, in quos dicit Dominus,
- 38 Ecce appropinquant mala, & non tardant.
- 39 Quemadmodum prægnans cum paritura eft a nono mense partum fuum; appropinquante hora partus ejus, ante horas duas vel tres, dolores circueunt uterum ejus, & prodituro infante ex utero non tardat punctum unum:
- 40 Sic non morabuntur mala proditura fuper terram; fed gemefculum & dolores comprehendent illud.
- 41 Audite verbum plebs mea: parate vos ad pugnam, & in malis fic eftote ut adveniat terra:
- 42 Qui vendit, quali qui fugiat; & qui emit, quali perditurus:
- 43 Qui mercatur, quali non capturus fructum: qui ædificat, quali non habiturus:
- 44 Qui feminat, quali non melfurus: & qui vineam putat, quali non vindemiaturus:
- 45 Qui nubunt, quali non genituri liberos: & qui non nubunt, quali vidui.
- 46 Propterea quod qui laborant, laborant fruflra.
- 47 Fructus enim illorum metent alienigenæ, & fubftantiam illorum rapiant, domos evertent, & liberos eorum captivos ducent; quia in captivitate & fame gignunt natos fuos.
- 48 Nam qui negotiantur ex rapina, quo magis exornant civitates & domos fuas, poffeffionesque & feipfos,
- 49 Eo magis perfcquar ipfos zelotypia, pro peccatis ipforum, ait Dominus.
- 50 Quomodo invidet adulteræ mulier honefla & proba valde;
- 51 Sic invidet iuftitia iniquitati quod exornat fe accufabit eam in os, quum advenerit is qui prohibet omne peccatum accurari fuper terram.
- 52 Propterea

- 52 Propterea nolite imitari illam, neque opera illius:
 53 Nam adhuc pusillum, & sublata iniquitate e terra iustitia regnabit in vos.
 54 Ne dicat peccator se non peccasse: quoniam carbones ignis accedent super caput suum qui dicit, non peccavi coram Domino Deo & gloria ipsius.
 55 Ecce Dominus cognoscit omnia opera hominum, & inventiones, cogitationesque, & corda illorum.
 56 Dixit enim, fiat terra, & facta est; fiat cœlum, & factum est;
 57 Et verbo illius stellæ constitutæ sunt, & novit numerum stellarum.
 58 Qui scrutatur abyssum quamque & thesauros illarum, qui mensus est mare & conceptaculum ejus,
 59 Qui conclusit mare inter aquas, & suspendit terram super aquas verbo suo,
 60 Qui extendit cœlum ut cameram, super aquas fundavit ipsum,
 61 Qui fecit in deserto fontes aquarum, & ad verticem montium lacus, emittens flumina ab eminente petra ad irrigandum terram,
 62 Qui finxit hominem, & posito corde ejus in medio corporis indidit ei spiritum, vitam, & intellectum;
 63 Et Spiritus Dei omnipotentis qui fecit omnia, & scrutatur omnia absconsa in abditis partibus terræ,
 64 Hic novit inventionem vestram, & quæ cogitatis in cordibus vestris, peccantes & volentes occultare peccata vestra.
 65 Et propterea quod Dominus planè scrutatus est omnia opera vestra, ideo traducet vos omnes;
 66 Et vos confusi eritis cum procedent peccata vestra coram hominibus, & ipsæ iniquitates vestræ ut accusatores sistent se in die illo.
 67 Quid facietis? aut quomodo abscondetis peccata vestra coram Deo & Angelis ejus?
 68 Ecce iudex Deus, timere eum, desinite a peccatis vestris, & jam obliviscimini in æternum committere iniquitates vestras: & Deus educet vos liberabitque ab omni tribulatione.
 69 Ecce enim incenditur ardor super vos, o turbæ amplissime, & rapient quosdam ex vobis quos cibent idolothytis,
 70 Et qui consenserint eis, erunt eis ludibrio, & probro, ac conculationi:
 71 Erit autem singulis in locis & in vicinis civitatibus insurrectio multa in timentes Domini.
 72 Erunt quasi insani, nemini parcentes, diripiendo & devastando adhuc timentes Domini:
 73 Nam devastabunt & diripient facultates eorum, & de domibus eorum ejicient eos.
 74 Tunc probatio apparebit electorum meorum, ut auri quod probatur igne.

75 Audite dilecti mei, inquit Dominus; ecce adsunt dies tribulationis e quibus liberabo vos.

76 Ne timeatis, neque hæsitetis, quoniam Deus dux vester est:

77 Quin potius servate mādāta & p̄cepta mea, ait Dominus Deus, ne gravia sint in vos peccata vestra, neve supra vos se efferant iniquitates vestræ.

78 Væ iis qui constringuntur peccatis suis, & obteguntur suis iniquitatibus:

79 "Quemadmodum ager qui a sylvescentibus vepribus occupatur, & cujus semita quā transit homo spinis obtecta occluditur, is traditur consumendus igni; sic illi futuri sunt.

A N N O T A T I O.

1 *Væ tibi*] Transicio ad alteram prophetiam. q. d. ut v̄z tibi, ô Babel & Asia, futurum est, sic etiam Ægypto & Syria: 50 *Quomodo*] hunc locum sic legi ut reposuimus, omnino postulat comparatio. 69 *O turba*] apostrophe ad populum Dei. 79 *Quemadmodum*] similis locus habetur 2. Schemu. 23. 6. & 7. unde hic sumptus est.

TOBIT.

Tobit Naphtalita æquè adversis ac secundis rebus in Deum pius, & in fratres officiosus, facultatum amissione, exsilio, & cecitate probatus, postea benedicitur à Deo, visum recipiens, videns filium cum nuru adventantem, & sobolem numerosam habens ex eis: quibus omnibus moriens benedicit, & ex prophetarum doctrina consulit.

CAPUT I.

1 *a* *Græc.* liber sermonum, vel rerum: Hebraism⁹, ut 1. Reg. 11. 41.

2

COMMENTARIUS Tobiti filii Tobjelis filii Chañnancelis, filii Hhiddui, filii Gebahhelis; è semine Jachtzielis de tribu Naphtali:

"Qui captivus abductus est dieb⁹ Schalman-asaris regis Assyriorum" e Tischbe, quæ regio sita est ad dexteram ejus quæ proprie dicitur Naphtali in Galilæa, supra Ascheris tribum.

3 *b* *Græc.* viis veritatis & justitiæ: Hebraismus, cui similem vide 1. Reg. 3. 6. & infra 3. 5. *c* *Græc.* juvene existente me.

"Ego Tobit⁹ fideliter ac justè ambulavi singulis diebus vitæ meæ, elemosynas multas faciens fratribus meis, ac genti meæ, & iis qui venerant mecum in regionem Assyriorum Nivenen.

4 Nam cum essem in regione mea in terra Jisraëlis⁹ juvenis adhuc, deficiente tota tribu Naphtali patris mei à domo Jeruschalaimorum, quæ electa fuerat ex omnibus tribubus Jisraëlis,

5 Ut

5 Ut sacrificarent illic omnes tribus, ubi sanctificatum fuerat templū pro tabernaculo Altissimi, ex quo exstructum fuerat, in generationes omnes eternas; & omnibus tribubus, quæ unà defecerant, sacrificantibus Bahhali deo, cum domo Naptali patris mei:

d Græc. Tabernaculi.
e Græc. seculi.

6 Ego tamen solus ibam sæpe Jeruschalaima diebus festis, quemadmodum præscriptum est toti populo Jisraëlis præcepto æterno, primitias decimasq; fructuum, & prima vellera habens; & dabam ea sacerdotibus posteris Aharonis ad altare ministrantibus.

f Græc. potestati Bahhals.
Exod. 22.
Num. 18.

7 Primas omnium fructuum decimas dabam posteris Aharonis, qui ministrant Jeruschalaimis; secundas verò decimas vendebam, & profectus expendebam eas Jeruschalaimis unoquoq; anno:

g Græc. primas tonsuras.

8 Tertias deniq; dabam iis quibus conveniebat dari, quemadmodum præceperat Debora mater patris mei; quia orphanus relictus fueram a patre meo.

9 Cumq; ad viri ætatem pervenissem, ducens Channam uxorem gente nostra, genui ex ea Tobijam.

h Græc. factus essem vir.

10 Sed cum captivus Nineven abductus essem,

i Græc. e semine familia nostræ.

11 Omnibus fratribus meis ac gentilibus meis vescentibus cibis gentium;

k Græc. panibus: Hebraismus, ut vers. 20.

12 Ego continui me ipsum, ne comederem eos:

l Græc. animam meam.

13 Quia memor eram Dei ex toto animo meo.

m Græc. dedit, ut Exod. 3. 21.

14 Conciliavit autem Altissimus gratiam decoremq; mihi coram Schalmanasare, ut essem opsonator ipsius.

n Græc. formam.

15 Itaq; profectus sum in Mediam:

16 Deposuiq; apud Gebahhelem fratrem Gobrajæ Rageschi civitate Mediæ argenti talenta decem.

17 Postquam verò mortuus est Schalmanasar, regnavit Sancherib filius ejus pro eo.

18 Cujus rationes cum incertæ essent, non potui ampliùs proficisci in Mediam.

o Græc. via.

19 Ac in diebus quidem Schalmanasaris eleemosynas multas feceram fratribus meis,

20 Cibos meos dederam esurientibus, & vestimenta mea nudis; & si quem ex gente mea videram mortuum, projectumq; ad murum Nineves, eum sepeliveram.

p Græc. in Nineven.

21 Præterea si quem occidebat Sancherib rex, cum venisset fugiens ex Jehudæa, furtim abripiens sepeliebam eum (multos enim perdebat indignatione sua) & requisita a rege corpora eorū non inveniebantur.

22 Profectus verò quidam Ninevitarum indicavit regi me sepelire eos, quamobrem abdidi me, & cognoscens me quæri ad mortem, ex metu me recepi aliò.

q Græc. mori.

23 Tum raptæ sunt omnes facultates meæ; neq; relictum est mihi quicquam præter Channam uxorem meam, & Tobijam filium meum.

2. Reg. 19. 24 Sed non præteriverant dies quinquaginta quinque, cum occide-
 runt eum duo filii ipsius, fugeruntq; in montes Armeniæ, & regnavit
 37. r Grac. Ara-
 rati: vid. Ge-
 nef. 8. 4. "Esarchaddon filius ejus pro eo, qui præfecit Achikarum filium fratris
 mei Chananeelis omnibus rationibus patris sui, & toti procurationi.
 25 Postulante itaq; Achikaro mea causa, reversus sum Nineven: (erat
 enim Achikar a poculis, & ab annulo, procuratorque, & rationarius,
 constitueratq; eum Esarchaddon secundum a se, filium fratris mei)
 1 Grac. a se-
 cunda.
 1 Grac. erat
 autem filius
 fratris mei. 26 Reversoq; mihi domum restituta est Channa uxor, & Tobija fi-
 lius meus.

ANNOTATIO.

1 *Commentarius*] Hujus libri varia quidem sunt exemplaria: nam ex Chaldæo transtulit Hieronymus, memoriaq; nostra duo Hebræa in lucem prodierunt, quæ ab audaculis hominibus fuisse scripta spondeo, & maiè cum de Hebræa lingua tum de Ecclesia merentibus: Nos verò editionem Græcam omnium probatissimam judicamus. Quam obrem in hac translatione nostra plurimum sequemur vestigia ejus, & mutationum (si quæ adhibebuntur) causas explicabimus. Scriptus est a Tobito liber, cujus inscriptio versus duos continet in historia liber reliquus consumitur. Tempus ex hoc capite est evidentissimum. *Jachrselû* sic restituendum ex 1. Chron. 7. 13. 2 *Qui capti*] vide 2. Reg. 17. & 18. *Schalmanasarû* vel Schalmanaseris ex 2. Reg. 17. 3. & 18. 9. nam quod Græci Encellarû legunt corrupta est appellatio, ut infra vers. 14. 17. & 19. *Tischbe*] non civitatis, sed regionis bello partæ nomine, cujus situm optimè describunt sequentia: vide 1. Reg. 17. 1. annot. *Ad dexteram*] id est, ad Orientem tribui Naphthali. *Ego Tobit*] hic versus per prolepsin duas partes exponit quæ reliquo capite enarrantur: unam de instituto vitæ quod Tobija in solo natali suo secutus est; alteram, de ratione vitæ postquam in Assyriam fuit deportatus, quarum partium enarratur prior usque ad versum 10. posterior reliquo capite. Hanc verò distributionem (quam Hieronymus minime intellexit) nos adjecta conjunctione fecimus evidentiorē. 4 *Domo*] id est templo Dei, ut sequentia verba docent exegeticè. 6 *Solus*] id est, aut sine comitatu, aut certè comitatu minimo, tanquam essem solitarius, utiple ait infra 5. 21. 7 *Omnium fatuum*] hæc verba in contextu Græco imperitè conjunguntur præcedenti versui, ut res ipsa loquitur. De hoc autem triplice decimarum genere, quæ hoc loco distinguuntur evidentissimè, vide Num. 18. & Deut. 14. 22. & sequentibus. 13 *Quia memor*] hoc est, nolebam finire ut meus animus ullo pacto a recollectione reverentiæque Dei abduceretur, insecutus allectamentis gentium: vide annotata Danijelis 1. 8. 14 *Observator*] sic Græcam vocem reddit Athenæus: Sitonen vel Sitarchum vocant Jureconsulti, aut etiam Sirocomum, id est, annonæ curatorem. 15 *Itaq;*] nempe quia regis aulam tenebar sequi pro officio Sirocomiæ. Reges enim stationem astitam habebant in Media, ut annotavimus Hhezr. 6. 2. 16 *Deposuiq;*] nempe pecuniam in loculis obfirmatam, quam Tobit Gebahheli accepta cautione chirographi dederat allervandam, ut ostenditur infra 9. 6. & 7. *Rageschi*] id est, in oppido, quod de nomine regionis ipsius Ecbatana vocant Geographi: vide infra 6. 11. 18 *Cujus rationes*] id est, cum præpeditis occupationibus non posset vacare constituendis & disponendis officiis domesticorum. Nam primùm ex eade patris conturbatis omnibus fuit regno adversus fratres consulendum: deinde verò expeditiones suscipiendæ, de quibus 2. Reg. 18. & 19. 20 *Ad murum*] sibi habebatur forum, ex usu veterum: quo modo apud Romanos promœrium fuit appellatum. Sic intelligendum docent verba filii infra 2. 2. 24 *Esarchaddon*] Græcè Achirdon quidem appellatur, aut Serchaddon; sed utrumq; corruptum est, ut alia in his libris quam plurima. 25 *Procuratorq;*] nempe qui regis negocia mandato ipsius administraret; quæ Jureconsulti Græci *δυναστευ* appellant, Dorotheus, Theophilus, Harmenopolus, & alii.

CAPUT II.

1 Grac. factū est prandium bonū.

- 1 DIE festo pentecostes, qui dies sanctus est septimanarū septem, comparatū est prandium lautū mihi: cumq; accumbens ad edendum contemplerer cibaria multa, edixi filio, abi, adduc quemcunq; inveneris fratrum nostrorum egentem, qui memor sit domini: Ecce autem sum expectaturus te.
 2 Ille adveniēns dixit, pater, quidam e genere nostro projectus jacet in foro strangulatus.
 3 Tum ego antequam gustarem, exiliens sustuli eum, & exportavi in domum quandam, donec occidisset sol.
 4 Deinde reversus lavi, & comedi cibum meum tristis,
 5 Recordando prophetiæ Hhamosi, quemadmodum dixerit,
 6 Convertentur feriæ vestræ in luctum, & omnia hilaria vestra in lamentum; ac flevi.
 7 Cum

- 7 Cùm autem occidisset sol, abii, & effossa fovea sepelivi eum.
- 8 Vicini verò me irridebant dicentes, non amplius metuit iste interfici propter factum istud, quamvis antè aufugerit: Nam ecce mortuos iterum sepelit: Suprà 1. 22.
- 9 Eademq; nocte decubui pollutus ad murum hypæthri, facie mea non oblecta; neq; animadverti passeret in eo muro esse.
- 10 Itaq; oculis meis apertis excreverunt passeret calidum stercus in oculos meos, unde enata sunt albugines in oculis meis; & quamvis adirem medicos, tamen non adjuverunt me. Achikar verò aluit me, donec profectus esset in Elymada.
- 11 Channa autem uxor mea lanificium exercebat in gynæceis:
- 12 Cui, cùm remisisset opus suum dominis, rependerunt quoq; illi mercedem, & amplius etiam donarunt hædum.
- 13 Cum verò venisset ad me, balare cœpit: Quamobrem dixi ei, unde hædulus iste? nōne furto sublatus est? Redde eum dominis, nam nefas est comedere furto ablatum quicquam: dicente verò illa, dono datus est mihi, præter mercedem, tamen non credidi illi, sed edixi reddi eum dominis. d Grac. donum.
- 14 Me itaq; contra illam exardescente, respondens illa mihi dixit, ubi sunt tuæ eleemosynæ, & justè facta tua? Ecce spectata sunt omnia apud te. e Grac. turbente.

A N N O T A T I O.

1 *Septimanarum septem*] Sic appellatur pentecoste Exod. 34. 22. Levit. 23. 15. Et Deut. 16. 10. *Prandium laurum*] ex lege Deut. 16. 11. *Sum exsp.*] quasi dicat, non antè gustabo cibum quam fratres egenteis adduxeris. 2 *In fo-*
vide sup. 1. 20. 4 *Lavi*] ex lege Levit. 21. 9 *Pollutus*] ex mortuo, cujus tactus hominem inquinabat, Num. 9. 6. *Hypæthri*] vel subdialis ambulationis. Hoc enim sonat Græcum ἀυλῆς vocabulum, teste Athenæo lib. 5. di-
 philosophistarum. Hoc autem faciebat Tobit ex luctus sui gravitate, a cubiculo, recto, & cubili abstinens. 10 *Itaq;*] hæc verba viam sternunt ad eam fabulam, quæ traditur inf. cap. 6. & 11. *Profectus esset*] sic restitutum ex con-
 ducta, sublata litera una. Nam Tobitum ex eo loco minimè profectum esse docet caput 14. Achikarum verò de sua
 dignitate dejectum esse, ipse Tobit narrat inf. cap. 14. 10. De hoc autem Achikaro vide sup. 1. 24. & 25. *Elymada*] regione Assyriæ, de qua vide 1. Mac. 6. 1. 11 *Gynæceis*] id est, muliebribus officinis, quæ gynæcea sive gynæconi-
 tidas antiqui appellarunt, eorumque præfectos Gynæciarios, qui pensa distribuunt singulis, & munerabantur ope-
 ras. Hæc autem gynæcea cellas familiares Vitruvius nominat lib. 6. de Architect. cap. 10. atque in hæc gynæcea
 non dubito quin Tobiti uxor per Achikarum admitta sit. 12 *Dominis*] id est, Gynæciariis, de quibus modò dixi-
 mus. 13 *Nonne*] his verbis Tobit non inculcat uxorem furti, eoq; nomine pertinaciter in eam contendit; sed
 potius admonet per multa in aulis principum furto injuriæ: dominis justis adimi, ac propterea se ab hædulo quem
 Gynæciarii uxori dederant de industria abhorere, ne ullo pacto cum injuria illorum communicet, rem ullam ac-
 cipiens ab injustis possessoribus. Nam justus (ait Ambrosius) non tantum crimen metuit, sed contagionem peccati.
Dominis] id est, Gynæciariis, ut superiore versu diximus. quasi dicat, illi sunt domini, si placet: ego rerum datam
 natarum nolim esse dominus, quia de alieno magis, quam de suo fere largiuntur. *Non credidi*] nempe rem datam
 volenti retinere. 14 *Exardescente*] propterea quòd rem datam reculeret reddere ex mandato meo. *Ubi sunt*
ele.] quasi dicat, quid? tene unum putas esse præditum bona fide & conscientia, qui tam malè de viris bonis, ac de no-
 bis optimè meritis judicare audeat: quin potius respice ad te, & fidem tuam explora: Nam si optima fide eleemosynas
 tuas & similia antè præstitisses, putarène futurum fuisse, ut tu his malis obruereris a Deo? Spectata verò sunt facta
 tua: & quo animo antehac usus sis, res præsentis omnes plus satis clamitant: sic Ijobi 4. 6. & alibi passim.

CAPUT III.

- 1 **I**TAQUE contristatus flevi, & oravi cum dolore, dicendo,
- 2 Justus es Domine, omniaq; opera tua & omnes viæ tuæ sunt misericordia & veritas: etiam judicio vero, justoq; tu judicas in seculum. a Grac. judicium verū.
- 3 Memento mei, & respice ad me: ne ulciscaris me pro peccatis meis,

- 3 atq; ^b erroribus meis, & majorum meorum qui peccaverunt coram te.
 4 Nam nō ^c obedivimus præceptis tuis: quamobrem ^e exposuisti nos
 direptioni & captivitati mortiq; , & dicitur ^d probroso omnibus apud
 quos dispersi sumus.
 5 Nunc ergo, ^e multa judicia tua sunt & vera, me facito propter pec-
 cata mea majorumq; meorum, quia non fecimus præcepta tua (non e-
 nim ambulavimus ^f fideliter coram te)
 6 Nunc, inquam, ^f prout placuit tibi facito me; præcepto ^g tolle spiri-
 tum meum ut dissolutus redigar in terram: quoniam utilius est mihi
 mori quam vivere, quando quidem exprobrationes falsas audivi, ac tri-
 stitia multa ^g incessit me; præcipe inquam me solurū a ^h necessitate hac,
 jam concedere in æternum locum; ne avertas faciem tuam a me.
 7 Eo ipso die accidit filia Rehuelis Sara ^h in Ecbatanis Media, ut i-
 psi quoq; objiceretur probum ab ancillis patris ipsius,
 8 Quia tradita fuerat viris septem; sed ⁱ Aschmadæus improbū illud
 dæmoniū occiderat eos, antequam cōgrederētur cū ea, ut sit mulierib.
 9 Dicebant enim ipsi, ⁱ an nondum intelligis te præfocare viros tuos?
 10 Jam septem viros habuisti, neq; vocaris de ullius eorum nomine.
 11 Quid nos verberas propter illos, si quidem mortui sunt? abi cum
 illis: ne videamus ex te filium aut filiam in seculum.
 12 Hęc cū audisset, tristata est valdè, adeò ut strangulatione preme-
 retur: sed dixit, equidem unica sum patri meo; ^j si fecero hoc, probro-
 sum fuerit ipsi; & senium ejus deduxero cum dolore in sepulcrum.
 13 Postea oravit ad ^k fenestram quandam, dicens,
 14 Benedictus es, Domine Deus mi, & benedictū nomen gloriæ tuæ,
 sanctū & pretiosum in secula; benedicāt tibi omnia opera tua in seculū.
 15 Nunc autem, Domine, oculos meos & faciem meā ^k converti ad te,
 16 Dicens ut liberares me ab hac terra, ac non audiam amplius expro-
 brationem.
 17 Tu nosti, Domine, me puram esse ab omni ^l peccato viri,
 18 Ac non coinquinasse nomen meum, neq; nomen patris mei in ter-
 ra captivitatis meæ.
 19 Unica sum patri meo, neq; est ipsi alter natus qui percipiat hære-
 ditatem ejus:
 20 Neq; ^l agnatus propinquus, neq; filius ex eo, ^m cui me conservem
 ut nubam ipsi.
 21 Jamq; perierunt mihi septē: quorsum me ^m in tempus reliquū vivere?
 22 Quod si non visum fuerit tibi occidere me;
 23 Præcipe respiciens ad me, & misertus mei, ut non audiā amplius
 exprobrationem.
 24 Exaudita autem est oratio utriusq; coram gloria Dei maximi:
 25 Et missus est Rephaël curaturus hos duos, Tobiti desquamaturus
 albugines, & Saram Rehuelis filiam traditurus Tobijæ Tobiti filio
 uxorem,

b Grac.igno-
 rationibus.
 c Grac. tradi-
 disti nos in
 direptionē,
 &c.
 d Grac. ex-
 probratio-
 nis.

e Grac. in ve-
 ritate.
 f Grac. se-
 cundum pla-
 citum corā
 te, facito
 mecum.
 g Grac. tol-
 lere præci-
 pe: Hebrai-
 simus.
 h Grac. est in
 me.

i Grac. dedi.

k Grac. fra-
 ter.
 l Grac. ut cō-
 servem me
 ipsam illi
 uxorem.

m Grac. ut cō-
 servem me
 ipsam illi
 uxorem.

uxorem, ac ligaturus Aschmadæum improbum illud dæmonium, quia Tobijæ *jus* acciderat, ut illam hæreditariò duceret: eodemq; momento reversus Tobit ingressus est domum suam, & Sara Rehhuelis filia descendit e cœnaculo suo.

ANNOTATIO.

¹ *Fleſſus*] Egreſſus ex ædibus in aliquam ſolitudinem, ut apparet inf. verſ. 25. ⁴ *Obediſſimus*] eſt quidem plurale verbum perſonæ tertie in contextu Græco: ſed facilis fuit mutationis lapſus, & quod Hieronymus prima perſona legit, judicamus eſſe adjunctis convenientius. ⁶ *Neceſſitate hæc*] ducendæ vitæ & audiendorum probrorum, quæ duo invitus facio, ex neceſſitate non ex voluntate. ⁷ *In Ecbaranis*] montofa regione Mediæ, ubi fuit metropoliſ Ragesch quam vocant Geographi κατ' ἐφεξῆς Ecbatana: vidè Hæzta 6. 2. & ſuprà 1. 16. ⁸ *Aschmadæus*] hoc nomen in ſcripturis Canonicis nuſquam legere memini, nec dubito ex portentofis Judæorum fabulis profectum eſſe, qui Aschmadai. Syra voce appellânt principem dæmoniorum; ſive a perditione & proſtigatione hominũ, ſive ab apoſtaſia, quæ duo Syrorũ verbo denotantur. Atq; huſpectat quod nominatim additur impuri illius dæmonii epitheton, quæ phraſis illorum fabulã, non ſcripturæ veritatem ſapit. Quamobrem, ut nomen fabuloſum, ita etiã quæcumque hic ab eo dicuntur geſta fabuloſa eſſe confirmamus. Nam certè non eſt tantum otii a rebus ſuis dæmoniorum principi, ut neglecta hominum perditione ſtudeat amoribus, & rivalem agat. ⁹ *An non intelligis*] id eſt, an ſemper amore cæco rapieris? an ſemper dolore de vitis amiſſis excæcaberis? an ſemper tibi indulgebis, & in alios immerenteſ fures? an ſemper in nos tam indignè lævies, quàm ſi viris tuis intuliſſemus mortem? at ejus ſi qua culpa in ullo reſider, ea profectò eſt in te quæ viuos enecas, mortuorũ verò deſyderio conſumeris. ¹¹ *Illos, ſiquid*] Græcas voces ita diſtinguimus, τὴν μὲν κατ' ἰσχύος πρὸς αὐτῶν, ἢ ἀπὸ τῶν; &c. id eſt, nulla profectò cauſa eſt cur tam indignè nos excipias plagis, niſi fortè dolorem tuum de amiſſis viris in nos deoneris impotentiffimè; in quorum morte ſi qua culpa eſt, eam nos minime, ſed tu ipſa præſtare debes. Si ergo furis amore illorum, abi ad illos, & nos tandè aliquando ſine quiete. Hæc ita accipienda eſſe, oſtendunt verba Sara, verſ. 17. ¹² *Sed dixit*] nempe animũ relumens, & ſe confirmans a ſtrangulationis periculo, quod periculum mulieres terè ex mœnore opprimit. *ſi fecerò*] id eſt, ſine animo abjecto contingat ſtrangulari. ¹³ *Fenſtram*] ſuperioris contignationis, ut ſinis capitis demonſtraretur. ¹⁵ *Rephael*] hoc nomen Hebræum nihil aliud ſonat quàm curatorem Dei fortis, id eſt, a Deo forti miſſum: Quod nomen in canonicis ſcripturis extare non meminimus de Angelo dictum; in Judæorum verò commentariis plurimũ. Quamobrem hitoriam quæ de Rephaelis curatione dicitur, tanidem facimus quàm amatorios illos furores Aschmadæi.

CAPUT III.

DIE illo recordatus Tobit pecuniæ quam deposuerat apud Gebahhelem Rageschi civitate Mediæ, Dixit apud se ipsum, ego postulabam mortē: quid non advoco Tobijam filium meū, ut ipsi indicem antequam moriar? Itaq; vocato illo dixit,

Fili, cum mortuus fuero, sepeli me, ac ne despicias

matrem tuam: honora eam omnibus diebus vitæ tuæ, & fac quod placuerit ei, neq; contristes eam.

Memento, fili, ipsam multa pericula expertam esse propter te latentem in utero.

Cum mortua fuerit, sepeli eam apud me in eodem sepulcro.

Omnibus diebus, fili, Domini Dei nostri recordare, neq; voluntarie pecces, & transgrediaris mandata ejus; sed justitiam exerce omnibus diebus vitæ tuæ, ac ne ambules viis iniquis: nam te colente veritatem prosperi successus aderunt tuis operibus, & omnibus exercentibus justitiam.

De facultatibus tuis fac eleemosynam, ac ne invideto oculus tuus cum facies eleemosynam, ne avertas faciem tuam ab ullo paupere, & a te minime avertetur facies Dei.

Prout tibi aderunt in multitudinem, facito ex eis eleemosynam:

Sin parum tibi fuerit, pro paucitate ne metuas facere eleemosynam: Thesaurum enim bonum comparas tibi ipsi in diem necessitatis:

Exo. 20. 12.
a Græc. placitum ei.
b Græc. vidisse.
c Græc. velis peccare & transgredi.
d Græc. fac sic deinceps.
e Græc. iniquitatis.
f Græc. faciente.
Inf. verſ. 17.
Deut. 15.
g Græc. omni.

h Græc. thesaurizas.

11 Nam eleemosyna a morte liberat, nec finit autorem suum ingredi in tenebras:

12 Donum enim bonum est eleemosyna omnibus facientibus eam, coram Altissimo.

i Grac. attē-
de tibi.
Exo. 20. 14.

4 Grac. a se-
culo memē-
to, filii, oēs i-
stos sumpsi-
se uxores e
fratrib. suis.

1 Grac. super-
bias in cor-
de tuo a fra-
tribus, & fi-
liis filiabus-
que populi
tui.

m Grac. agre-
sti naturā.
Prov. 11. 2.
Levit. 19. 13.

n Grac. ebrie-
tas; pro eo
quod He-
brei dicerēt,
vir ebrieta-
tis.

o Grac. pa-
ne; sic versu
sequente.

p Grac. ino-
mni.

q Grac. o-
mnis. He-
braismus, ut
sup. vers. 7.
r Grac. cor-
de.

s Grac. pla-
cium corā
ipso.

13 Attentè cave tibi ipsi, fili, ab omni scortatione; & uxorem inprimis assume de semine majorum tuorū, ac ne assumes uxorem exteram, quæ non sit de tribu patris tui, quia filii prophetarū sumus: Noachum, Abrahamum, Jitzchakum & Jakhakobum majores nostros olim mento, filii, omnes istos duxisse uxores e cognatis suis, & benedictos fuisse in filiis suis, ac semen ipsorum terram hæreditariò possessurum esse.

14 Nunc etiam, fili, dilige fratres tuos, ac ne superbè fastidias cum animo tuo de fratribus tuis, & popularibus tuis, de illis, inquam, sumere tibi ipsi uxorem: nam superbiæ adest perditio multa, ac non stabilitas; & arrogantiæ diminutio indigentiaq; maxima: arrogantia enim mater est famis.

15 Merces omnis hominis qui operam commodaverit tibi apud te ne pernoctato, sed redde ei illicò; quòd si servieris Deo, reddetur tibi.

16 Attende tibi ipsi, fili, in omnibus operibus tuis, ut sis eruditus in tota conversatione tua; Itaq; quod odisti nemini feceris; vinū ad ebrietatem ne bibas, neq; ambulet tecum ebrius in via tua.

17 De cibo tuo da esurienti, & nudis de vestibus tuis; omnium quæ abundaverint tibi fac eleemosynam; neq; invideat oculus tuus cum facies eleemosynam.

18 Effunde cibos tuos in monumētū justorū, neq; des peccatoribus.

19 Consiliū ab omni prudente quære, neq; contempnas unquam consilium utile.

20 Omni autem momento benedic Domino; & ab eo postula ut viarum efficiantur rectæ, & omnes calles tui consiliaq; tua prosperè succedant. Nam gens ulla nō habet consilium, sed ipse Dominus dat omnia quæ bona sunt, & quem vult deprimit prout vult. Nunc ergo, fili, recordare mandata mea, ac ne deleantur ex animo tuo.

21 Jam verò indico tibi decem talenta argenti esse, quæ deposui apud Gebahhelem filium Gobrajæ Rageschi Mediæ; neq; propterea metuas, fili, quòd pauperes facti sumus; sunt tibi multa, si timeas Deū, & desistsens ab omni peccato feceris quæ placent ipsi.

ANNO TATIO.

1 Pecunia] De qua sup. 1. 16. 10 In diem necessit.] id est, in illud tempus, quo rerum difficultatibus & angustiis opprimēris, reposita erit, tanquam thesaurus, beneficii tui compensatio; vide Eccles. 11. 11 Liberat] id est, libera-
tores comparat, qui beneficiorum acceptorum memores a suis benefactoribus propulsant mortis pericula, & a re-
nebris, id est calamitatibus, vindicant: Nam tenebrarum nomine adversitates, ut contrā res prosperæ nomine in eis
designantur. 12 Coram Altissimo] id est, si pio & casto animo, qui Deo acceptus est, conferatur eleemosyna: ut
Matth. 6. 13 Prophetarum] id est, ex eorum genere, quos Deus adoptavit gratuito fœdere in Christo, ut gloriam
ipsius prædicemus. Nam prophetæ in scriptura appellantur non tantum qui res futuras prædicunt, sed etiam quicumq;
spiritu Dei acti fœdus ipsius profitentur, & gloriam prædicant: ut Genes. 20. 7. Et psal. 105. 15. Ipsorum] nempe
quæ mulierum ac virorum; proinde extraneis non esse promissiones factas. 15 Merces] contextus Græcus canit
no ita distinguendus est. Quòd si] quasi dicat, penes Deum solum esto facultas retinendi mercedem, apud quem
certissimè est reposita: quam obrem illi servito fide, &c. 16 Neq; ambulet] id est, ne confociator cum isto hominif
genere.

genere. 18 Effundo cibos id est, benefaciendum quidem est omnibus, sed imprimis domesticis fidei, Galat. 6. 10. Neq; tantum illis, sed etiam illorum posteris tanquam hæredibus ejusdem benedictionis, ut hac beneficentia ostendas vicum bonum a te & viventem coli & mortuum, ut loquitur Ruth 1. 8. Hæc autem beneficentia in virorum bonorum recordationem collata allegoricè hic exprimitur ab usitata illis temporibus forma humanitatis, qua amici singuli posteris qui parentibus orbat erant, convivia exhilarandis eis & recreandis adhibebant; de quibus vide Jir. 16. 7. Est ergo τὰ φῶς τῶν δικαίων, idem quod δι δίκαιοι τὰ φέροντες: hypallage Rhetorum.

CAPUT V.

1 **U**m respōdēs Tobija dixit, pater faciā quæcūq; mādasti mihi:
 2 Verum quomodo potero recipere pecuniam illam, cum non cognoscam eum?

3 Itaq; dedit ei pater chirographum, & dixit ei,
 4 Conquire tibi ipsi aliquem, qui dum vivo proficiscatur tecum, & dabo ei mercedem; ita profectus pecuniam illam recipe.

5 Abiens igitur ad conquirendum aliquem invenit Rephaëlem, qui
 6 Erat Angelus, sed nesciebat Tobija:

7 Et dixit ei, an posses proficisci mecū in civitatem Mediæ Rageschū?
 8 Et an peritus es locorum illorum?

9 Cui dixit Angelus, sum profecturus tecum, & apud Gebahhelem
 10 agnatum nostrum commoratus sum.

a Grac. fratrem.

11 Dixit verò ei Tobija, expecta me, ut dicam patri meo: qui dixit ei, abi, ac ne tardes.

12 Ingressus itaq; dixit patri, ecce inveni qui proficiscatur mecū: edicente autem patre, voca illum ad me, ut cognoscam, ex qua tribu sit, & an certus homo sit ad proficiscendum tecum, vocavit eum:

13 Cumq; venisset intrò, salutarunt alter alterum:
 14 Et dixit ei Tobit, frater, ex qua tribu, & ex qua familia es tu? Indica mihi.

15 Quo dicente ei, tūne tribum & familiam quæris, an mercenariū, qui proficiscatur cum filio tuo? dixit illi Tobit, cupio, frater, cognoscere genus & nomen tuum.

b Grac. volo.

16 Dixit verò ille, ego sum Hhazarja nomine, genere verò filius Chananjæ illius magni & fratris tui.

17 Tum dixit Tobit, prosperè adveneris, frater:
 18 Sed ne irascaris mihi, quòd quæsi vi tribum tuam, & familiā tuam cognoscere.

c Grac. salvus.

19 Tu verò agnatus meus es ex optimo genere, Novi enim Chananjam, & Jonathanem filios Schemahjæ illius magni:

d Grac. pulchro & bono: Hellenismus: sic infra 7. 7. e Grac. com muniter, ut infra 9. 8.

20 Ut qui iverimus unà Jeruschalaima adoraturi, afferentes primogenita animalia decimasq; fœtuum:

21 Et ipsos novi non seductos esse errore fratrum nostrorum.

f Grac. radice.

22 Ex stirpe magna es, mi frater; sed dic quam tibi mercedem daturus sim; drachmam in diem spondeo, & quæ erunt opus, ut etiā filio meo; etsi amplius adjecturus sum tibi ad mercedem hanc, si incolumes reversi fueritis.

Atq; hoc modo inter ipsos convenit.

- g* *Grac.* pa- 23 Tum edixit Tobijæ, ^a compara te ad iter istud, & itinere prospero
ratus effici-
tor. utimini.
- 24 Paravitq; filius, quæ ad iter illud *pertinebant*; cui dixit pater illius,
proficiscere cum homine hoc: qui autē in cælo habitat Deus, prospe-
ret iter vestrum, & Angelus Dei proficiscatur vobiscum.
- 25 Itaq; egressi sunt ambo ut proficiscerentur, & ^b canis filii comita-
tus est eos. Flevit autem Channa mater ejus, & dixit Tobito, quid emi-
sisti filium nostrum? nonne scipio manus nostræ est, ^b res nostras agens
arbitratu nostro?
- 26 ^c Utinam argentum ^d huic argento non antecessisset, sed ^e ramenta
nos circumstantia filii nostri essent.
- 27 Nam prout datum est nobis ^f unde vivamus a Domino, hoc suf-
ficiens nobis est.
- 28 Dixit verò ei Tobit, ne curam habeas soror; incolumis veniet, &
oculi tui videbunt eum:
- 29 Angelus enim bonus proficiscetur cum eo, & prosperabitur itere-
jus, reverteturq; incolumis: ita clamare destitit.

h *Grac.* in
eo quod in-
grediebatur
ille, ac egre-
diebatur co-
ram nobis:
Hebraism⁹,
ut Num. 27.
17.
i *Grac.* vi-
vere.

ANNO TATIO.

15 *Ego sum*] Hunc locum in contextu Græco corruptum esse, tum ipsa Tobiti quæstio, tum series historiarum evincit manifestissimè. Quamobrem ex verbis Hieronymi, & sequentium comparatione ita restituimus. Nam hic se Hhazarjam nominat, non Hhazarjæ filium Angelus; atque ita deinceps appellatur. Hoc autem mendacium est, quo neque Deus, neque veri ipsius angeli in Canonicis libris leguntur usi; quod mendacium ut excusemus, non magno opere putamus esse laborandum; quia (ut multæ rationes hinc inde comportentur) mendacium est mendacium, a Deo & ab electis ejus Angelis alienissimum. 19 *Afferentes*] vide sup. 1. 6. 25 *Canis*] cujus fit mentio propter historiam capitis II. 26 *Utinam*] sensus est, quem non incommode expressit Hieronymus, utinam nunquam fuisset pecunia ista pro qua misisti eum, nec alia tibi antehac pecunia adfuisset, quàm hæc quæ nobis præsens est: Nam etsi præsens hæc pecunia nostra vix digna est, quæ cum ramentis facultatum quas prius habebamus, comparetur, tamen filio nostro futura fuisset satis, quæ nobis satis est. *Huic argento*] id est, præsentis pecuniæ nostræ, quam hic habemus. *Ramenta*] id est, tenues hæc facultates nostræ, quas tanquam ramenta tergendo radendoque agrè corrallimus. Hunc locum ut ita interpretemur, tum Græca verba effecerunt, tum versus sequentis ratio.

CAPUT VI.

- 1 **I**LLI autem profecti eo itinere, venerunt vespere ad ^a Tigrim
fluvium, ubi commorati sunt.
- 2 Cumq; filius loturus descendisset, exiit piscis ex eo fluvio;
- 3 Qui volebat devorare filium.
- 4 Dixit verò Angelus illi, prehende piscem istum.
- 5 Itaq; firmè prehendens piscem illum filius projecit eum in terram;
- 6 Dixitq; ei Angelus, disseca piscem istum, & excipiens cor, heparq;
& fel, repone ea turò.
- 7 Fecit ergo filius ut dixerat ipsi Angelus; piscem verò assatum com-
ederunt, perrexeruntq; ambo, donec appropinquarent ad Ecbatana.
- 8 Cumq; dixisset filius Angelo, Hhazaria frater, ^a quid sibi volunt cor
istud, & hepar, ac fel istius piscis?
- 9 Dixit ei, ^a cor & hepar istud, si quem turbet demonium aut spiritus
malus, ea adole coram viro aut muliere illa, ac minimè turbabitur am-
plius.

a *Grac.* quid
est.

- 10 Felle inunge hominē q̄ habet albugines in oculis suis, ita curabitur.
- 11 Cūm autem ad Rageschum appropinquassent,
- 12 Dixit Angelus ille filio, frater, hodie commoraturi sumus apud Rehhuelem, qui idem est cognatus tuus: est autem ei filia unigenita, nomine Sara: loquar de ea ut detur tibi illa in uxorem.
- 13 Nam tibi accidit jus hæreditatis illius, quia tu solus es ex genere illius: puella autem pulchra & prudens est.
- 14 Nunc ergo ausculta mihi, & compellabo patrem illius, cumq̄ revertemur Ragescho, celebrabimus nuptias: Nam scio Rehhuelem minime daturum esse illam viro alteri, secundum legem Moschis; neq; si tibi comparaturum mortem: quia tibi convenit ut hæreditatem percipias, potius quàm ulli homini alteri.
- 15 Tunc dixit filius Angelo, Hhazaria frater, audivi ego puellam septem viris fuisse traditam, & omnes in thalamo ipso periisse:
- 16 Nunc autem ego unicus sum patri, & metuo ne ingressus moriar, ut etiam priores illi, quia dæmonium diligit eam, ut quod neminem injuria afficiat præter eos qui accedunt ipsam: Nunc, inquam, metuo ne moriar, & deducam vitā patris mei, & matris meæ ex dolore mea causa percepto in sepulchrum ipsorum: Filius autem alter non est ipsis, qui sepeliat ipsos.
- 17 Dixit verò ei Angelus, annon meministi sermonum quos præcepit tibi pater, ut assumeres uxorem de gente tua?
- 18 Nunc ergo ausculta mihi frater, nam tua erit uxor, illius verò dæmonii nullam rationem habe:
- 19 Nam hac ipsa nocte tradetur tibi illa in uxorem: cūm autem ingressus fueris thalamum, si accipiens cinerem thymiamatū imposueris de corde istius piscis & hepate, atq; adoleveris,
- 20 Cūm odoratum fuerit Dæmonium, fugiet; neq; amplius revertetur ut impetum faciat in sempiternum.
- 21 Sed quando eris congressurus cum ea, exsurgite ambo, & inclamate Deum misericordem, qui misertus conservabit vos.
- 22 Ne metuas; nam illa tibi jam olim erat præparata, & tu illam servabis, ac proficiscetur tecū: etiam præcipio animo tibi fore ex ea liberos.
- 23 Cūmq; Tobija audivisset ista, dilexit eam, & animus ipsius adhæsit ei pervalde: sic venerunt in Ecbatana.

b Græc. faciemus.
c Græc. se debitorum cōstituturum mortis.

d Græc. de me.

e Græc. tibi erit in uxorem.

f Græc. in seculū seculi.

g Græc. a seculo.

ANNOTATIO.

1 Tigris] Tigris enim anfractuosa est, & ventrem facit amplissimum Adiabenen versus, quā faciendum est iter Nivee petentibus Ecbatana. 9 Cor & hepar] consilium non divinum aut cœlestē, sed planè magicum: ut partim doctrina Democriti magi, quæ apud Plinium habetur, partimque impura Judæorum traditione possumus confirmare, qui harum nugarum doctores sunt aliis, & inter se quoque exercitores superstitionis illius, ut ipsorum libri usuales (ut ita vocem) ostendunt. Quamobrem cūm argumento hoc, tum multis aliis adducor, ut Judæum aliquem thalipedum fuisse hujus libri consarcinatorem putē. 11 Rageschum] id est, regionem Rageschanā quæ una voce dicitur Ecbatana: Rehhuem enim habitabat in Ecbatana, sed in civitate Rageschi minime: vide supra 1. 16. & 3. 7. & infra 9. 19 Thymiamatum] nempe eorum quibus tu ex legis analogia vespere uteris in tuis precibus: Nam thymiamata ut signa precum conjuncta erant precibus, ut interpretatur David psalm. 141. 2. 22 Servabis] ut Epluf. 23.

CAPUT VII.

- 1 DVENERUNT itaq; ad domum Rehuelis; Sara autem
 2 obviam facta illis salutavit illos, & illi *resalutarunt* eam.
 3 Postea introduxit illos domū, dixitq; Rehuel Hhed-
 4 nae uxori suae, quā similis est adolescens iste Tobito co-
 5 gnato meo? (gnato meo!)
 6 Rogavitq; eos Rehuel, unde estis, fratres?
 7 Qui dixerunt ei, e filiis Naphtali, qui captivi sunt Nineves.
 8 Dixitq; illis, nostis Tobitū cognatū meū? Qui dixerunt, novimus.
 9 Dicente autem illo, valētne? dixerunt ipsi, & vivit & valet; dixitq;
 10 Tobija, pater meus est.
 11 Tum exsiliens Rehuel, & osculatus eum flevit, & benedixit ei, di-
 12 cens ei, optimi viri filius es. Audiens verò Tobitum amisisse oculos su-
 13 os, dolore affectus est, & flevit:
 14 Hhedna quoq; uxor ipsius & Sara filia ipsius fleverunt.
 15 Postea excipientes eos studiosè mactarunt arietem subrumū, ap-
 16 posueruntq; cibaria multa: dixit verò Tobija Rephaeli, Hhazarja fra-
 17 ter, loquere de iis quae dicebas in itinere, ut perficiatur negotiū: ita com-
 18 municavit reni cum Rehuele.
 19 Tum dixit Rehuel Tobijae, comede & bibe, & age hilariter: ti-
 20 bi convenit filiam meam ducere:
 21 Verumtamen indicabo tibi veritatem; dedi filiam meā septem vi-
 22 ris, & quando congressuri erant cū ea, mortui sunt de nocte: sed in praes-
 23 entia hilariter age.
 24 Dixit verò Tobija, non gustabo quicquā hīc donec adstantes cō-
 25 stitueritis mecum. Itaq; dixit Rehuel, accipito illam jam ex jure: tu
 26 agnatus es illius, & illa *vicissim* tua.
 27 Misericors autem Deus prosperet vos rebus optimis.
 28 Cū autem vocasset Saram filiam suam, venit ad patrem suum:
 29 Quiprehendens manum illius tradidit illam Tobijae uxorem di-
 30 cens, ecce secundum legem Moschis accipe illam, & abduc ad patrem
 31 tuum; & benedixit eis.
 32 Deinde vocavit Hhednam uxorem suam, & accipiens libellū scri-
 33 psit instrumentum conventionis, atq; obsignavit.
 34 Tum cœperunt edere.
 35 Postea vocavit Rehuel Hhednam uxorem suam, & dixit ei, soror
 36 praepara alterum cubiculum, & introduce eam:
 37 Quae fecit prout dixerat, & introducens eam illuc flevit, mutu-
 38 asq; lacrymas accepit filiae suae:
 39 Dixitq; ei, bono animo esto filia; Dominus caeli & terrae det tibi
 40 læticiam pro tristitia hac tua: Bono animo esto, o filia.

ANNOTATIO.

12 *Adstantes*] Nempe tu & uxor, & si qui sunt alii, ad quos hujus connubii cognitio pertinebit. 15 *Tradidit*] ex
 prisco matrimoniorum ritu. 18 *Præpara*] sponsæ enim priores in thalamo jugali a matribus familiis honestè col-
 locabantur, ante adventum viri: Quæ ratione factum est, ut falleretur Jahhakob Genes. 29. 23.

1 CUM

CAPUT VIII.

1 **M** autem absolvissent cœnare, "introduxerunt Tobijam ad illam:

2 Qui adiens meminit verborum Rephaelis, acceptoq; cinere thymiamatum impositū cor illius piscis, & hepar adolevit:

3 Quem odorem quando sensit dæmonium, abiit in partes superiores Ægypti, & ligavit eum Angelus.

4 Conclusis autem duobus illis simul ascendit Tobija in lectum, & dixit, surge soror, precemurq; ut misericordiam faciat nobis Dominus.

5 Itaq; cœpit Tobija dicere, benedictus es, ô Deus majorum nostrorum, & benedictum nomen tuum sanctum, gloriosumq; in secula: benedicant tibi cœli, & omnes res creatæ tuæ.

6 Tu fecisti Adamum, & dedisti ei adjumentū Chavam, firmamentum uxorem ipsius, e quibus factum est hominum ^a genus: tu dixisti ^{men.} non esse bonum ut sit homo solus, faciamus ipsi adjumentū simile ipsi.

7 Nunc autem, Domine, non ad scortationem accipio sororem meā hanc, sed ^{hanc,} ex veritate.

8 Præcipe misertus mei ut cum hac consenscam: quæ dixit cum eo, Amen. Ita cubuerunt ambo ea nocte.

9 Surgens autem Rehhuel abiit, effoditq; sepulchrum dicens, nōne hic etiam mortuus fuerit?

10 Et veniens Rehhuel domum suam, dixit Hhednæ uxori suæ,

11 Mitte unam ancillarum quæ videat an vivit: sin minus, ^{ut} renuntiet, ut sepeliam eum, & nemo noverit.

12 Tum veniens ancilla cum aperuisset januam, invenit duos ipsos dormientes:

13 Egressaq; renuntiavit eis illum vivere.

14 Itaq; benedixit Rehhuel Deo, dicens, benedictus es, ô Deus, omni benedictione pura, & sancta, & benedicant tibi omnes sancti tui, omnesq; res creatæ tuæ, benedicant, inquam, tibi omnes angeli tui & electi tui in omnia secula: benedictus es quod exhilaraveris me, ac nō fuerit factum mihi pro ut animo præceperam, sed pro multa misericordia tua ^b te gesseris erga nos.

15 Benedictus es quod duorum unigenitorū misertus sis: fac eis Domine misericordiam, fac ut percurrant vitam suam incolumes cum letitia, & misericordia. ^c

16 Jussitq; famulis ut obruerent sepulchrum.

17 Postea exhibuit eis nuptiale convivium dierum quatuordecim; dixitq; ei Rehhuel ante quā absolverentur dies nuptiales adhibito juramento, eum non egressurum esse, donec completi essent illi quatuordecim dies nuptiales convivii:

18 Tum verò accepto dimidio facultatum ejus abiturū incolumem

^bGrac. feceris nobiscū.

^cGrac. eorū vitam perficere.

ad patrem : reliqua verò, *inquit*, accipies cùm mortui fuerimus ego & uxor mea.

ANNO TATIO.

1 *Introduxerunt*] Nempe Rehuel & Hhedna uxor, pro eo ritu quem superiore capite attingimus. 2 *Verborum*] de quibus vide sup. 6. 9. 3 *Partes sup.*] id est Montanilla, quibus Ægyptus a Libya dirimitur, Fabulosum argumentum, ut in 6. caput docuimus. 7 *Ex veritate*] id est, ex verbo tuo, & lege, quæ lex veritatis est. 11 *Renuntiat*] ellipsis frequens quam ex vers. 16. implevimus. 17 *Quatuordecim*] nempe septenarium dierum in sponsum & sponsam unigenitos, ut dixerat sup. vers. 15. alioqui septemdiaria erant nuptiarum convivia, Genes. 29. 27. & Judic. 14. 15. & sequentibus, & infra 11. 20.

CAPUT IX.

- 1 **T**UM vocans Tobija Rephaëlem
 2 Dixit ei, Ahazarja frater,
 3 Accipe tecum puerum & duos camelos, ac proficiscere Rageschum Mediæ ad Gebahhelem, & referens ad me pecuniam illã, ipsum adduc ad nuptias : quandoquidem juravit Rehuel, me non egressurum esse:
 4 Nam pater meus numerat hos dies:
 5 Quòd si tardavero multum, dolebit admodum.
 6 Ita profectus Rephaël commoratus est apud Gebahhelem, & exhibuit illi chirographum ipsum:
 7 Ille verò afferens oculos ipsos cum sigillis, vicissim tradidit ei.
 8 Postea manè surgentes, simul venerunt ad nuptias, & benedixit Gebahhel Tobijæ & uxori ejus.

* *Græc. com munitur* : ut sup. 5. 19.

ANNO TATIO.

6 *Chirographum*] Nempe quo Tobito pecuniam deponenti depositarius caverat se aut ipsi Tobito, aut alteri mandatario ipsius redditurum qui exhibuerit chirographum, ut sup. 5. 3. 8 *Et benedixit*] sic contextum Græcum visum est emendare, tum ex rei natura, tum ex Hieronymi ipsius testimonio.

CAPUT X.

- 1 **P**ATER autè illius Tobit supputabat unoquoque die:
 2 cumq; impleti essent dies profectionis, nec venissent illi, dicebat Tobit, an fortè confusus est?
 3 An fortè mortuus est Gebahhel, ut nemo illi reddat pecuniam istam?
 4 Et contristabatur valde : dicebat verò illi uxor,
 5 perit puer, quando quidem tardavit.
 6 Cœpitq; ea lugere ipsum dicens:
 7 Eheu, pœnitet me fili, quòd dimiserim te, lucem oculorū meorū.
 8 Cui dixit Tobit, tace, ne curam habeas, incolumis est.
 9 Sed dicebat illa ei, tace, ne fallas me, perit puer meus, & abibat quotidie in viam foràs, quã discesserant.
 10 Interdiu autem cibum non capiebat, noctes verò rotas non desinebat lamentari Tobijam filium suum,
 11 Tan-

* *Græc. pænē nō comedebat*, Hebraismus.

9 Tantisper dum absoluti essent dies quatuordecim nuptiarū, quos juraverat Rehhucl eum illic^b consumpturum esse.

^b Græc. facturum.

10 Dixit autem Tobija Rehhucl, dimitte me, nam pater meus & mater mea non amplius sperant visuros esse me.

11 Cui dixit ipsius socer, mane apud me, & ego mittā ad patrem tuū, qui significant ipsi^c res tuas. Sed Tobija dixit, nequaquā: verūm dimitte me ad patrem meū. surgens itaq; Rehhucl dedit ipsi Saram uxorem ipsius cum dimidio facultatum, corporibus, jumentisq; & pecunia.

^c Græc. ea quæ de te sunt.

12 Et benedicens eis dimisit eos, dicendo, prosperum successum det vobis Deus, o nati, Deus cœli, antequam moriar: dixit verò filia suā, honora^d soceros tuos: illi nunc parentes tui sunt: audiam de te^d sermonem bonum; & osculatus est eam.

^d Græc. auditionem.

13 Hhedna autem dixit Tobijæ, frater care, constituat te Dominus cœli; & det mihi ut videā liberos tuos ex Sara filia mea, ut exhilarer coram Domino. Ecce autem depono apud te filiam meam in depositum: ne ergo contristes eam. postea abiit etiam Tobija benedicens Deo, qui prosperaverat viam suā, cum benedixisset Rehhucl, & Hhednæ uxori ejus.

ANNOTATIO.

¹ Confusus est] Id est, lusit operam, & consumpsit frustra: nempe ea ratione quam exponit Tobit vers. seq. bonus vir bene de Gebahhele cogitans. ⁵ Eben] non dubium est cum ex Hieronymi interpretatione, tum ex rei ipsius argumeto, quin verba Græca corrupta sint. Est enim $\beta\iota$ pro $\delta\upsilon$ legendum, qua mutatione facta totus locus est evidensissimus. ¹¹ Corporibus] nempe humanis, id est, mancipiis $\kappa\alpha\tau' \epsilon\pi\omicron\chi\eta\nu$. ¹² Soceros tuos] id est, socerum & socram Hebraismus.

CAPUT XI.

1 **U**M autē profectus esset donec appropinquarent ipsi ad Nineven,

2 Dixit Rephaël Tobijæ, nosti frater, ut dimiseris patrem tuum:

3 Præcurramus ante uxorem tuam, ut comparemus domum:

4 Et accipe ad manum istud fel piscis.

5 Ita processerunt, & unā abiit canis^e secutus eos.

6 Channa autē sedebat circumspiciens pro filio suo in via & animadvertens eum venientem dixit patri ejus:

7 Ecce filius tuus advenit, & vir ille qui erat profectus cum eo, & dixit Rephaël, scio ego, Tobija, aperturū oculos suos patrem tuum esse:

8 Tui itaq; inunge felle hoc oculos ipsius, nam^f mordicatus exteret, abjicietq; albugines, & videbit te.

9 Accurrens verò Channa^g irruit in collum filii sui, & dixit ei, videam te fili, deinceps moriar; fleveruntq; ambo.

^g Græc. incidit, sic infra versu 11.

10 Tobit quoq; exhibat ad januam; sed impedit: filius autem ejus accurrit ad eum, & prehensens patrem suum insperfit fel illud oculis patris sui, dicens,^h bono animo esto pater; ut autem mordicati sunt, extri-

^h Græc. aude.

vit oculos suos, & desquamatae sunt de angulis oculorum ejus albugines.

11 Ita videns filium suum irruit in collum ejus & flevit:

12 Deinde dixit, Benedictus es, ô Deus,

13 Et benedictum nomen tuum in secula:

14 Et benedicant tibi omnes sancti tui Angeli, quia flagellasti, & misericordia usus es:

15 Nam ecce video Tobijam filium meum.

16 Itaq; ingressus est filius ejus gaudens,

17 Et renuntiavit patri suo res illas magnas, quae factae fuerant in Media.

c Grac. in oculo
cursum nurus.

18 Tum egressus est Tobit obviam nurui suae gaudens & benedicens Deo, ad portam Nineves, & mirantibus iis qui contemplabantur ipsum incedentem, eo quod recepisset visum, Tobit profitebatur coram omnibus misertum ipsius fuisse Deum; cumque appropinquasset

d Grac. in oculis.

Tobit ad Saram nurum suam, benedixit ei dicens, prosperè adveneris filia; benedictus sit Deus qui adduxit te ad nos, & pater tuus, ac mater

e Grac. fratribus.

tua; fuitq; letitia omnibus qui erant Nineves cognatis ejus.

19 Adfuit enim Achikar, & Nitzba filius fratris ejus,

f Grac. cum letitia.

20 Et agitatae sunt nuptiae Tobijae hilariter diebus septem.

ANNOTATIO.

5 *Secutus eos*] Inde a profectio, ut dictum est supra 5. 25. nam hoc praeviente signo intelligitur Channa e longinquo Tobijam filium agnovisse. 8 *Mordicatus*] illi tellis acrimonia. 10 *Desquamatae sunt*] id est, pelliculae squamis similes ex oculis ipsius exciderunt. 14 *Et benedicant*] ad verbum sic habetur, & benedicti omnes sancti Angeli tui. Sed quorsum hoc ad agendas de curatione gratias? Quamobrem ego sic legendum sentio ut reposuimus, aut certe intelligendum passivum verbum ex Atticorum usu. 19 *Achikar*] de quo supra 1. 24. Hunc autem locum sic legendum suspicor, *Αχιχαρος ο υα Νιτσα* sive (ut Graeci legunt) *Ναοβας*, pro eo quod est, Achikar qui etiam appellatur Nitzba, quasi dicas praefectus, sive procurator, & gestor negotiorum regis, quod significatur appellatione Nitzba. 20 *Septem*] vide supra 8. 17.

CAPUT XII.

Suprà 5. 21.

1 **P**OSTEA advocans Tobit Tobijam filium suum dixit ei, vide fili ut des mercedem homini huic, qui profectus est tecum: etiam amplius ei oportet addere.

a Grac. non laedor dans ei.

2 Cui dixit Tobija, pater non esset mihi grave dare ipsi dimidium eorum quae attuli,

3 Quia me reduxit ad te incolumem, & uxorem meam curavit, & pecuniam meam attulit, deniq; te curavit consimiliter; dixitq; senex, justè fiet si dabitur ei.

4 Et accersens Angelum dixit ei:

5 Accipe dimidium eorum quae attulistis,

6 Ita discede incolumis.

b Grac. date.

7 Tum Angelus vocans duos ipsos clam dixit eis, benedicite Deo, eumq; celebrate, & amplitudinem tribuite ei; celebrate, inquam, coram omnibus viventibus, pro iis rebus quas fecit erga vos; bonum est benedi-

benedicere Deo, & efferre nomē ejus, res a Deo gestas honorificè ostēdendo, ac ne pigremini celebrare ipsum. c Græc. sermones Dei, Hebraicū.

8 Arcanum enim regis bonum est occultare, opera autem Dei revelare gloriosum; bonum facite, & malum non assequetur vos.

9 Bona res est oratio cum jejunio, misericordiāq; & justitia: melius est parum cum justitia, quā multum cum injustitia: melius exercere misericordiam, quā auri thesauros comportare. misericordia enim ex morte liberat, & ipsa expurgat omne peccatum. qui^d exercent misericordiam & justitiam omnimodam, implebuntur vita: d Græc. faciunt misericordias ac justitias.

10 Qui autem peccant, hostes sunt suæ ipsorum vitæ.

11 Minimè occulturus sum a vobis ullum verbū, ut qui dixerim arcanum regis occultare bonum esse, opera verò Dei revelare gloriosum. e Græc. omne.

12 Jam itaq; quando orabas tu & sponsa tua Sara, ego afferebam monumentum orationis vestræ coram sancto;

13 Et quando sepeliebas mortuos, similiter aderam unà tibi, & quando non dubitabas surgere ac relinquere prandium tuum ut profectus circumtegeres mortuum, ^f non erat ignotum mihi benefactum tuum, f Græc. non latebas me beneficiēs. sed tecum eram.

14 Nunc ergo emisit me Deus ad curandum te, & sponsam tuam Saram.

15 Ego sum Rephaël, unus ex septē Angelis illis sanctis qui referunt preces sanctorum, & egrediuntur coram gloria sancti.

16 Ipsi autem duobus turbatis, & procidentibus in faciem, quia metuebant,

17 Dixit, ne metuite, pax enim vobis futura est:

18 Verūm Deo benedicite; quia non mea ipsius gratia, sed voluntate Dei nostri veni; quamobrem benedicite ei in secula.

19 Quotidie spectabar a vobis, ac non comedebam, neq; bibebam; g Græc. omnibus diebus. sed visum vos contemplantur.

20 Nunc autem celebrate Deum, quia ascendo ad eum qui miserat me; & scribite omnia quæ confecta sunt in libro.

21 Tum surrexerunt; cumq; ampliùs non viderent eum, celebraverunt opera magna adeoq; mirabilia Dei.

ANNOTATIO.

4 Accersens Nempe senex Tobit: quamobrem plurali utitur sequente versu dicens, dimidium eorum quæ attulistis. 12 Ego afferebam possent quidem hæc verba de Christo accipi, qui Angelus est æterni nostri cum Deo scederis, ut Justius Martyr cōtra Tryphonem, & plerique patrum multos veteris Testamenti locos sanctè de Christo interpretati sunt. Sed cum sequentia omnia circumspicimus, hæc omnia (ut pleraque hujus argumenti) deputamus fabulæ: neque laboramus, ut autorem hunc (qui dogmata non pauca corrasit ex Judæorum fæce) ampliùs hoc loco quàm in aliis excusemus, alioqui nulquam scriptura istud officium Angelis tribuit, sed Christo soli vindicat. 13 Et quando Japostrophe ad Tobitum, ut ad Tobijam sermonem convertit in fine sequentis versus. 15 Ex septem Ipsi unus hic locus extaret ad revincendam libri istius impuritatem, mihi quidem satis futurus esset: nihil enim profectò in toto orbe terrarum magicum dici potest, aut hoc ex principiis magiæ petum est, quorum doctores primarii ex India & Bactriana profecti cum Judæis suum virus communicaverunt: Nam statuunt illi Angelos horarios, diarios, & alios cœli regionibus attributos, principes, ministros, &c. ex quibus Zoroastres Bactrianus, Menastor Indus, & alii scelerum concinnatores suas magiæ observationes elaboraverunt. Atque hoc quidem vitio Judæos fuisse non mediocriter inquinatos, ostendit Epiphanius tomo 1. sui Panarii, ubi de Phariseis agit; & ipsorum quoque libri, diurnæque

observationes testantur, quibus diem Solis Rephaeli, diem Lunae Gabrieli, diem Martis Sammaeli, diem Mercurii Micaeli, diem Jovis Tzidkieli, diem Veneris Hhanaeli, diem Sabbathi Keparjeli tribuunt, eosque dominos statuunt totius administrationis in diem illum necessariae. Quamobrem ita statuimus, qui ex hoc libro veritatem petunt, aut se confirmaturos putant, eos perinde facere, atque si molem gravissimam statuminare velint arundine. *21 Sur- rexerunt* e terra, in quam prociderant. *Non viderent* ut ascendendo ex oculis ipsorum disparuerat.

CAPUT XIII.

- 1 **P**OST QUAM ergo apparuisset ipsis Angelus Domini, Tobit
 2 **D**escripsit orationem ad exultationem, dicens,
 3 Benedictus sit Deus vivus in secula, & regnum ipsius, quia
 ipse flagellat misereturque, deducit ad inferos & reducit, neque est qui ef-
 fugiat manum ipsius.
 4 Celebrate eum filii Israelis coram gentibus, quandoquidem ipse disseminavit nos
 in eis, ibi ostendite amplitudinem ejus, & exaltate ipsum coram omni vivente, quia
 quandoquidem ipse Dominus noster est, & Deus ipse pater noster in omnia secula.
 5 Si flagellabit nos propter injusta facta nostra, at rursus miserabi-
 tur, & congregabit nos ex omnibus gentibus, in quibus nos dissemina-
 verit: si quidem convertemini ad ipsum toto corde vestro, & toto ani-
 mo vestro ad exercendam coram ipso veritatem, tunc convertetur ad
 vos, & minimè abscondet faciem suam a vobis, sed contemplabimini
 quae facturus est erga vos. (tissimo, atque exaltate regem seculorum.
 6 Celebrate igitur eum toto ore vestro, & benedicite Domino potentia.
 7 Ego in terra captivitatis meae celebri eum, & indico robur ac am-
 plitudinem ejus genti peccatrici. (ricordiam nobis?
 8 Quis novit, utrum benevolè sit accepturus nos, & facturus misere-
 ricordiam nobis?
 9 Deum meum exalto, & animus meus regem caeli, qui exultabit de
 10 Dicant omnes, & celebrent eum justè. (amplitude ejus.
 11 Jeruschalaima civitas sancta, flagellabit quidem te propter opera
 filiorum tuorum; sed rursus misericordiam faciet filiis justorum:
 12 Celebra Dominum, quoniam bonus est, & benedic regi seculorum, ut
 rursus tabernaculum ejus extruatur in te cum laetitia, (generationes seculi.
 13 Et exhilarer in te captivos tuos, idque diligendo in te miseros in omnes
 14 Gentes multae longinquo venient ad nomen Domini Dei, dona
 in manibus habentes; dona regi caeli offerendo; generationes omnes
 laudabunt te, & dabunt exultationis munera. (te in seculum.
 15 Maledicti omnes qui oderunt te, benedicti erunt omnes qui diligunt
 16 Laetare & exultare propterea quod filii justorum congregabuntur,
 & benedicent Domino justorum dicentes,
 17 O beatos qui diligunt te, laetabuntur de tua prosperitate, beatos
 qui contristati sunt pro omnibus flagellis tuis; quia de te laetabuntur
 18 contemplantes omnem gloriam ejus, & gaudebunt in seculum. (precioso;
 19 Anima mea benedicat Deo regi magno: (precioso;
 20 Quia extruentur Jeruschalaima sapphiro, & smaragdo, ac lapide
 21 Muri tui, turreisque, ac praemunitiones ipsae auro puro;
 22 Et plateae Jeruschalaimorum beryllo, & carbunculo, lapillisque infi-
 tis ophirino tessellabuntur: dicentque omnes, incolae vicorum civitatis il-
 lius, Halleluja; & laudabunt dicentes,
 23 Benedictus Deus, qui exaltavit nos, in omnia secula. 1 POSTEA

CAPUT XIII.

OSTEA cessavit celebrare Tobit.

Erat autem annorum quinquaginta octo,

Quando amisit oculos; post annos vero octo recepit visum,

Et fecit opera misericordiae,

Perrexitque timere Dominum Deum, & celebrare ipsum.

a Grac. misericordias.

6 Plurimum autem cum senuisset, vocavit filium suum cum sex nepotibus suis, & dixit ei, fili accipe filios tuos (ecce confenui, & jam prope est ut excurram ex hac vita) abi in Mediam, fili, quia persuasus sum de his omnibus quae dixit Jona propheta de Nineve, ipsam eversum iri (in Media vero plus erit pacis ad tempus) & fratres nostros qui in ipsa terra sunt dispersum iri ex optima illa terra, & Jeruschalaima fore deserta, domumque Dei illic exustum iri, desertamque fore ad tempus usque;

b Grac. filiis filii sui.
c Grac. ad excurrendum ex hac vita sum.

7 Sed iterum miserturum ipsorum Deum, & reducturum ipsos in terram illam, ubi aedificaturi sunt domum cum priore minime comparandam, donec completae sint tempestates seculi: postea vero reversuros ex variis suae captivitatis locis, & aedificaturos Jeruschalaima honorifice, domumque ipsam Dei illic aedificatum iri, & in omnes generationes seculi aedificium gloriosum, quemadmodum locuti sunt de eo prophetae:

d Grac. non qualis prior.

e Grac. captivitatibus suis.

8 Et omnes gentes conversum iri ex veritate ad timendum Dominum Deum, suffossurasque idola sua, & benedicturas omnes gentes Domino; ac populum ejus celebraturum Deum, Dominum vero exaltaturum populum suum: ita laetabuntur omnes, qui diligunt Dominum Deum, in veritate & justitia, exercentes misericordiam erga fratres nostros.

f Grac. vere.
g Grac. facientes misericordiam fratribus.

9 Nunc ergo, fili, abite Nineve, quia omnino futura sunt, quae dixit propheta Jona; tu vero observa legem & praecipua, estoque studiosus misericordiae, & justus, ut tibi bene sit; & sepeli me honeste, matremque tuam mecum, neque amplius commoramini Nineves.

10 Fili, observa quid fecerit Haman Achikaro, qui educaverat ipsum; quemadmodum ex luce deduxerit eum in tenebras, & quantis malis compensaverit eum.

11 Ac Achikar quidem servatus est, illi vero retributio est facta, cum ille in tenebras descenderit: Nitzba in misericordia se occupaverat, & servatus est e laqueo mortis quem posuerant ipsi, Haman vero incidens in laqueum periit.

h Grac. erat.

12 Nunc ergo, fili, vide quid misericordia faciat, & quomodo justitia liberet.

13 Haec autem dicente illo, exhalata est anima ejus in lecto, (erat autem annorum centum quinquaginta octo) & sepelivit eum gloriose filius.

i Grac. deliquit anima ipse.

14 Cumque mortua esset Channa mater ipsius, sepelivit eam cum patre suo: abiit vero Tobija cum uxore sua liberisque in Ecbatana ad Rehuelé socerum suum:

- 15 Ubi consenuit honoratè, mortuosq; soceros suos sepelivit gloriosè, hæreditatemq; percepit facultatum illorum, & Tobiti patris sui.
 16 Obit autem ipse quoque annos centum viginti septem natus in Ecbaranis Mediæ:
 17 Et audivit antequàm moreretur perditionem Nineves, quam cepit Nebucadnetzar & Assuerus: itaque ante mortem de Nineve lætatus est.

ANNO TATIO.

3 *Oculos*] Id est, visum oculorum; synecdoche: nam oculos quidem habebat, sed obrectos squamis albuginis. ⁶
Jona] de his Jona prophetis nihil exstat, sed Nachum hoc argumento prophetavit: erratum puto. *In ipsa terra*] id est, in Jehudæa. 7 *Completa*] usque ad illam temporum plenitudinem qua venturus erat Christus, ut vocat Apostolus ad Galat. 4. 4. 10 *Haman*] de hac historia nihil alibi legitur: videtur quidem in mortis genere ad Hamanem illum alludere, cujus historia in libro Esteræ narratur. sed si ita est, toto cælo errat. *In tenebras*] id est, in conditionem obscuram miseramque: sic deinceps. 11 *Nitzba*] hanc vocem in contextu Græco certissimis argumentis corruptam suspicor, neque his verbis a re præsentis discendi puto: quamobrem pro Menaschis voce qua ibi legitur, conjicio legendum esse *Naobas*, ut supra 11. 19. quo facto evidentiam habet locus. 15 *Soceros*] ut supra 10. 12. 17 *Nebucadnetzar & Assuer.*] id est, Cyaxares Phraortis filius, & Astyages Medorum Reges: quorum alter Nineven cepit post obsidionem gravissimam, alter captam evertit sub extremum Tobiti tempus. vide in prophetam Nachum.

ORATIO MENASCHIS

Regis Iehudæ.

MENASCHE *vinctus fidem suam confirmans a natura Dei confitetur peccata sua, gratiam & misericordiam petit, & votum laudis nuncupat Domino.*

- 1 **D**OMINE Deus omnipotens majorū nostrorū, Abrahami, Jitzchaki, & Jahhakobi, ac feminis eorum,
 2 Qui fecisti cælum & terram cum toto ornatu eorum,
 3 Qui obsignasti mare verbo præcipiente tuo, qui conclusisti abyssum obsignatam terribili & glorioso nomine tuo,
 4 Quem omnia horrent, & contremunt a facie potente tua,
 5 Quia perferri non potest majestas gloriæ tuæ, aut sustineri interminatio iræ tuæ contra peccatores,
 6 Cujus promissionum immensa & impervestigabilis est misericordia, quoniam tu Domine altissimus, benignus, longanimis, & plurimum misericors, pœnitentia duceres erga filios hominum,
 7 Tu Domine, qui pro amplitudine bonitatis tuæ promissisti pœnitentia te adductum iri, & remissurum iis qui peccaverint in te, & multitudine

titudine miserationum tuarum ex decreto tribuis respicientiam peccatoribus ad salutem:

8 Tu, inquam, Domine Deus justorum non imposuisti poenitentiam justis Abrahamo, Jitzchako, & Jahhakobo, iis qui nō peccaverunt contra te; sed imposuisti poenitentiam mihi, qui sum peccator,

9 Quoniam plus peccavi quā numerosa sit arena maris; plurimæ sunt iniquitates meæ, Domine, plurimæ sunt iniquitates meæ; nec sum dignus qui intentis oculis contuear altum cœlum præ multitudinem iniquitatum mearum:

10 Incurvatus sum graviter vinculo ferreo, ad eum ut non possim efferre caput meum; sed non est relaxatio mihi, quia excitavi iram tuam, faciens quod malum videtur in oculis tuis, cum non fecerim voluntatem tuam, & mandata tua non observaverim, sed statuerim abominaciones, & offensas multas commiserim.

11 Nunc ergo flecto genua cordis mei exoptans a te benignitatē tuā; peccavi Domine, peccavi, & iniquitates meas agnosco.

12 Quamobrem peto & oro te, remitte mihi, Domine, remitte mihi, ac ne perdas me cum iniquitatibus meis, neque in æternum iratus afferes mala mihi, aut damnatum adjudices me locis infimis terræ, quia tu Deus es, Deus poenitentia;

13 Sed ostende in me totam bonitatē tuam, indignum me servando, secundum magnam misericordiam tuam.

14 Et laudabo te semper singulis diebus vitæ meæ, quoniam te laudat omnis virtus cœlorum, & tua est gloria in sempiterna secula, Amen.

IUDITH.

JUDITH Schimhbonitis, Nebucadnetzare Babylonia Rege per Holophernem potentissimarum copiarum ducem Judæam infestaturo, & Beth choglam obsidente, ad Holophernem proficiscitur in castra; ubi freta formæ suæ elegantia paucos dies intacta ab Holopherne consumens eum mendaciis decipit, & de nocte circumvento cervicem præcidit ei. Quo facto, caput ad cives suos reportans consilium dat eis, quo Assyrii fusi & profligati, Jehudei liberati sunt, nomen ipsi comparatum, & gratia cantata Domino.

CAPUT I.

a Græc. altitudinē muri.

b Græc. fundans latitudinem.

c Græc. excitata.

d Græc. ad processus copiarum, &c.

e Græc. filiorum Gelod.

f Græc. habitantes secundum faciem maritimæ.
g Græc. eos qui sunt in gentibus.

A N N O duodecimo regni Nebucadnetzaris, qui regnabat Nineves in civitate magna temporibus Arpacschadi regnum tenentis Medorum Ecbatanis,

(Qui exstruxit Ecbatanis circūquaq; muros ex lapidibus cæsis in longitudinem cubitorum ternū, in latitudinem cubitorū ternū, faciens murum altum cubitos septuaginta, & latum cubitos quinquaginta,

3 Et tures ejus imposuit portis ejus centenū cubitorum,

4 Statuens latitudinem fundamentorū ejus in cubitos sexaginta,

5 Fecitq; portas ejus portas exstantes in altitudinem cubitorum septuaginta, quarum latitudo cubitorum quadragenū fuit, ut procedere possent copiarum potentes ejus, & acies instrui peditatus ejus)

6 Gessit ergo bellū temporibus illis rex Nebucadnetzar contra regē Arpacschadum in planitie magna, quæ planities est in finibus Cragi, ad quem convenerant omnes qui incolebant montana, & omnes accolentes Euphratem, & Tigrim, & Hydaspem, & planitiem Arjoci regis Elymæorum, & convenerant gentes multæ admodum ex Gelodeis in aciem.

7 Misit autem Nebucadnetzar rex Assyriorum ad omnes habitatores Persidis, & ad omnes habitantes occasum versus, id est, incolentes Ciliciam, & Damascum, Libanumq; & Antilibanum, omnesq; accolas maris,

8 Et ad gentes Carmelum & Gilhhadem, superioremq; Galilæam, & magnam planitiem Chatzar-allem incolentes,

9 Et omnes habitantes Samariam ac civitates illius, deniq; trans Jardenem usq; Jeruschalaima, & Batanæam, & Aulonas, & Kadeschum; & flu-

& flumen Ægypti, & Daphnas, & Rameffesum, & totam regionem Gofchenis,

10 Usq; quâ venitur ad ulteriora Taneos & Mempheos, denique omnes habitantes Ægyptum usq; quâ venitur ad fines Æthiopiæ.

11 Sed nihili fecerunt omnes habitatores regionum istarum verbum Nebucadnetzaris regis Assyriorum, neque convenerunt ad ipsum ^b bellaturo, quia nō metuebant ipsum; sed ⁱ videbatur ipsis nō majoris quàm alius quilibet, & remiserunt legatos ejus ^k re infecta ignominiosè a conspectu suo.

b Græc. ad bellum.
i Græc. erat coram ipsis ut vir unus.
k Græc. vacuos in ignominia.

12 Quamobrem animatus Nebucadnetzar contra omnes regiones istas valde, juravit per thronum & regnum suum omnino se ulturū esse omnes fines Ciliciæ, & Damasci, Syriæq; ac sublaturum gladio suo omnes habitantes in regione Moabi, & Hammonitas, & totam Judæam, omnesq; Ægyptios, usq; quâ venitur ad fines utriusq; maris.

13 Et aciem instruxit copiarum suarum contra Arpacschadum regē anno decimo septimo, ubi confirmatus ipse in bello suo cum omnibus curribus ipsius dominatus est civitatibus ejus,

14 Et perveniens Ecbatana usq; occupavit tures, & devastavit plateas civitatis illius, & ornatum illius ^l exposuit opprobrio:

l Græc. dedit in probrum.

15 Ipsum verò Arpacschadum capiens in montanis Cragi confixit jaculis ipsius, atq; profligavit eo ipso die;

16 Eoq; confecto rediit Nineven ipse ^m cum tota turba miscella sua, multitudinem hominum bellatorum permagna, ubi soluto animo convivatus est ipse cum copiis suis per dies centum viginti.

m Græc. post eum.

A N N O T A T I O.

Anno duodecimo] Historiam hanc quàm variè interpretentur quicunque eam attigerunt nihil attinet dicere; tantum tres sententias in hunc locum afferre statumus paucis, & quid magis probemus ostendere. Ac veterum quidem sententia fuit, teste Augustino lib. 18. de civit. Dei, cap. 16. hæc ad historiam Cambysis filii Cyri Persarum regis pertinere. Arpacschadum verò esse Arpacschadum quendam, quo autore (cum Cyri apud Massageras clades audita est) Medi in regem Persarum rebellaverint: quam sententiam ex Hebræorum testimoniis confirmare volebat Beda, eo quòd Cambyses Hebræi Nebucadnetzarem alterum vocaverint: sed neque tam diu regnavit Cambyses, ut hic dicitur, & infra 2. 1. neque rex Assyriorum diceretur. Altera sententia est eorum qui Philonem secuti Dario Hytaspis filio hæc tribuerunt: sed ne hoc quidem probatur nobis, quia illud historia sacra planè repugnaret, & præterea Nineven longo antea tempore ab Astyge evertam fuisse confitentur historiici. Quamobrem nos sententiam aliam magis amplectimur, nempe cum Nebucadnetzar commune sit regum Babyloniorum nomen, Nebucadnetzarem hic eum appellari, quem Scriptura vocat Merodac-Baladanem, avum Nebucadnetzaris illius qui fuit magni Nebucadnetzaris pater, per quem Menasche rex Judææ captus, in Babyloniam deportatus, ac postremò vinculis solutus est. Is enim rex Babyloniæ primùm, postea verò Assyriæ quoque effectus est, succedens in regnum Elar chaddoni magno, cui fratres illius patriciæ regno indigni haberentur, unde tota Asia mutuis bellis exarsit diutissimè. *Arpacschad*] id est, Artacem, qui Media divisa regnum suum Nineves confirmavit, ut eo propugnaculo fretus tum Dejocis regi, tum irrupentibus aliis hostibus obstitet. *6 Cragi*] Græcam vocem Ragan sic omnino intelligendum esse ostendit historia cum Geographicis comparatio, & legendum *ραγίου*. Est autem Cragus pars Tauri montis, cui subest campus amplissimus in accessu Mediæ. Cragum nominat Plinius lib. 5. natural. histor. cap. 27. *Arpacschad*] id est Dejocis, qui alteram Mediæ partem obtinebat. *Gelodes*] id est Scythis, & superioribus gentibus trans montem Taurum ad septentrionem habitantibus, Gelas vocant Geographi, Græci Cadusios. *8 Adgentes*] id est, ad novos terræ Jisraëlis incolas, per Schalmanasarem & Esarchaddonem missos, de quibus 2. Reg. 17. *Chatzarabom*] hanc vocem in Canonicis libris legere non meminimus, sed tantum hoc in libro hic & inf. 3. 14. & 7. 3. Quibus ex locis campum esse intelligimus inter montana duo, ex forma vestibuli protractum in magnam longitudinem: qua ex forma Chatzar, id est atriam, appellatur, Allom verò a montibus sylvois campum illum definitivertorem, id est Samariam, protenduntur. *9 Batanæam*] id est, Trachonicidem, & cæteras partes in ventre montium Alfidamorum sitas, ut appellat Ptolemæus. *Aulonæ*] Græcam vocem Chellos sic interpretamur, quia fit ex Hebræa Cholon sive Chillen, quam vocem imitati Græci Aulonæ dixerunt, affini significatione cum Chatzar, de quo modo dicebamus. Duo autem fuerunt Aulonæ in terra Jisraëlis, ut ex sacris libris est manifestissimum; sed hic

Aulonesii sunt intelligendi qui secundum montes Arabiæ ad Ægyptum usque protenduntur, ad quos Hhamonica regio, Moabitica, Nabathæa, & aliæ pertinent.

CAPUT II.

Suprà 1.12.

1 **A** NNO autem decimo octavo, die vigesimo secundo mensis primi factus est sermo in domo Nebucadnetzaris regis Assyriorum de ulciscendis omnibus illis regionibus, quemadmodum dixerat.

2 Convocatis enim omnibus ministris ejus, & omnibus magnatibus ejus, proposuit eis arcanum cō-

a Grac. convocans.

filii sui, ^a colligens omne malum regionum istarum ore suo,

3 Illi autem judicarunt profligandam esse omnem carnem eorū qui non obsecuti essent verbo oris ipsius.

4 Fuit itaq; cū absolvisset consultationem suā, ut vocaret Nebucadnetzar rex Assyriorum Holophernem primarium ducem copiarū suarum, qui secundus erat ab ipso, ac ediceret ei,

b Grac. in occursum totius regionis.

5 Hæc dicit rex ille magnus Dominus totius terræ, ecce tu profectus a conspectu meo assumito tecum viros fretos robore suo, peditum ad centum viginti millia, equorum verò multitudinem cum fessoribus ad duodecim millia: & procedito ^b contra totam regionem illam quæ ab occasu est, quia non paruerunt verbo meo; ac denuntiato ipsis, ut terrā

c Grac. captivitatem.

• & aquam comparent mihi, quia indignatione mea superventurus sum ipsis, & obtegens totam superficiem terræ pedibus copiarum mearum expositurus ipsos direptioni eis, ad eò ut faucii illorum impleantur, ac torrentes illorum, & fluvii exundantes mortuis illorū impleantur;

d Grac. castigationis illorum.

deniq; acturus turbam ^c captivam illorum in extremitates totius terræ: tu ergo egressus præoccupam mihi totum terminum illorum, cumq; dent se ipsos tibi, conserva eos mihi ad diem illum ^d quo sum castigaturus eos:

e Grac. tradas.

• 6 Erga eos autem qui erunt immorigeri ne clementia utitor oculus tuus, ut ^e exponas eos cædi & rapinæ in tota terra tua; quia ut vivo ego & potentia regni mei constat, ita quæcūq; locutus sum ea quoq; efficiam manu mea. Tu igitur ne transgreditor ^f quicquam verborū Domini tui; sed ^g omnino conficito prout præcepi tibi, ac ne longior esto in efficiendis illis.

f Grac. unū aliquod.

g Grac. conficiens conficito.

7 Egressus itaq; Holophernes a cōspectu Domini sui, vocavit omnes dynastas, ducesq; & præfectos copiarum Assyriæ, numeravitq; lectissimos viros in aciem, quemadmodū præceperat ipsi Dominus ipse ad myriadas duodecim, & equites sagittarios duodecies mille:

h Grac. ad apparatus ipsorū, quorum non erat numerus.

8 Quorū aciem instruxit, quemadmodū militaris multitudo disponi solet, & sumpsit camelos asinosq; ad impedimenta ipsorū multitudinis permagna, & oves bovesq; & capras, ^h ut expeditiores essent, innumeras:

i Grac. in multitudinem.

9 Item commeatum in virum quemq; numerosissimum,
10 Aurumq; & argentum ex domo regis permultum.

11 Ita

11 Ita processit ipse cum omnibus copiis suis in expeditionē præiturus regi Nebucadnetzari, ut obtegeret totam superficiem terræ ad occasum *sitæ* curribus & equitibus, peditibusq; lectissimis ipsorum: multi etiam miscelli conveniebant ad ipsos *numerosè* ut locustæ, aut ut arena terræ: innumerabiles deniq; erant præ multitudine.

12 Processerunt ergo Nineve itinere trium dierum ^{in campū} Betilath, castraq; fecit supra Betilathum prope montem illum qui a dextra est superioris Ciliciæ, ubi assumens omnes copias suas, pedites, & equites, atq; currus suos discessit inde in regionem montanam.

Græc. in faciem campi.

13 Et concidit Phudum, ac Ludum, vastavitq; omnes Tarsenses, & Jischmahhelitas, qui ad Austrum erant in superficie deserti Aulonū, cum trajecisset Euphratem & transisset Mesopotamiam.

Græc. filios Tarsis, & filios Jischmahhelis.

14 Nam subruit omnes civitates excelsas impositas torrenti Arbonæo, donec veniatur ad mare;

15 Et occupans terminos Ciliciæ concidit omnes qui obsistebant sibi, pervenitq; ad terminos usq; Japhonis meridiem versus, & ⁱⁿ prospectum Arabia.

Græc. faciem.

16 Postea circumveniens omnes Midjanitas incendit tabernacula eorum, & vastavit caulas eorum,

17 Descenditq; in campū Damasci tempore messis triticeæ, ubi incidens omnes agros illorum, & greges armenta; exponens delenda, civitates eorum deprædatus est, & agros eorum excutiens cæcidit omnes adolescentes eorum acie gladii.

Græc. diebus.
Græc. dans ad delentionem.
Græc. ore.

18 Itaq; accidit metus & tremor de eo omnibus habitantibus regionem maritimā, qui erant Tzidone, & Tyri, habitantibusq; Suri, & Hhacone, omnibusq; habitantibus Jemnane: etiamq; habitatores Aschdodi, & Aschkelonis timuerunt ab eo valdè.

ANNOTATIO.

¹ *Colligens omne malum*] id est, congerens ea omnia animo insensissimo, quæ malè facta ab illis fuisse confitebar, ut eo pacto commune odium in consiliariorum suorum animis incenderet. ⁴ *Holophermem*] Chaldaicum esse Cholparneabh: sed usitatam vocem hic vitium est retinere. ¹² *Betilath*] vocem hanc corruptam esse res ipsa loquitur. Ego si quid conjectura possum, existimo regionem esse & planitiem illam, quæ inter montem Taurum & Eilellam sita est, ubi Bithias & Samosata in Geographis a Ptolemaeo collocantur: Est enim Bet-tilla Chaldæis agnominum locus, ut ferè sunt pascua montanis subjecta. Erat autem hic locus ad Euphratem trajiciendū commodissimus. ¹³ *Phudum*] id est, Cappadocia, & Armenia minoris incolæ. Est autem hic veritas prolepticus, lumnatim exponens ea quæ postea minutatim explicantur. *In superficie*] id est, in toto illo deserto, quod secundum montes a summa Syria ad Arabiam & Ægyptum usque protenditur. ¹⁴ *Arbonæo*] ex notatione vocis (Hebraicè enim dicitur Charbonai ex nigrore) & natura ipsius fluvii quam tradunt historiographi, fluvius est Meias Cappadociam & Armeniam minorem præterfluens. *Mare*] nempe Cilicium. ¹⁸ *Suri*] locus est maritimus inter Tyrum & Ptolemaida, quem a situ Geographi vocarunt Sandalium. *Hhacone*] id est, Ptolemaide, ut Plinius testis est: vide in Judic. 1. 31. Sed Græca vox est corruptissima. *Jemnane*] oppidò sito sub Carmelo monte. *Habitatores*] id est, Pelischtrai, tyneodochiæ.

CAPUT III.

QUAMOBREM miserunt ad eum legatos, qui verbis ad pacem spectantibus dicerent,
Ecce nos servi Nebucadnetzaris regis magni expositi sumus tibi:

^a *Græc. pueri.*
^b *Græc. adsumus corā te; ut Genes. 13. 9. sic deinceps.*

e Grac. faci-
cui tuæ.

3 Utere nobis, quemadmodum placuerit tibi.

4 Ecce prædia nostra, & omnia loca nostra, omnesq; agri tritici, gregesq;, & armenta, & omnes caulæ tentoriorum nostrorum expositæ sunt tibi, utere, quemadmodum placuerit tibi.

5 Ecce etiam civitates nostræ, & qui incolunt eas, servi tui sunt; veniens^d exhibe te illis, ut videtur bonum in oculis tuis.

d Grac. occurre illis quod est bonum.

6 Cum ergo accedentes viri illi Holophernem, renuntiavissent ipsi in hanc sententiam,

e Grac. secundum verba hæc.

7 Descendit in maritimam regionem ipse cum copiis suis.

8 Et custodia imposita civitatibus excelsis, acceperunt ex eis ad auxilium viros delectos.

9 Exceperunt autem cum ipsi cum tota circumjacente regione ipsorum coronis, choreisq;, & tympanis.

10 Ipse vero evertens omnes terminos eorum lucos eorum excidit:

11 Placebat enim ipsi profligare omnes Deos terræ,

12 Ut solum Nebucadnetzarem illum colerent omnes gentes; & omnes linguæ, atq; nationes ipsorum, illum invocarent Deum.

13 Cum autem venisset e regione "Chatzar-allomi prope "Dothajima, qui locus est ex adverso "Serræ magnæ, ut vocant Jehudæi,

f Grac. dierum.

14 Castra fecit inter Gebahhū & "Scythopolin; ubi fuit mensem integrum, ut omnia impedimenta copiarum suarum colligeret.

A N N O T A T I O.

13 *Chatzar-allomi*] De quo sup. 1. 8. *Dothajima*] de quo Genes. 37. 17. *Serra magna*] sic vocant Jehudæi accessus angustos per fauces montium, cum longiores sunt angustæ; quia montes utrinque inter se advertentes figuram ferræ denticulatæ quodam modo exprimunt. Atque hanc quidem fuisse regionis illius constitutionem apparere ex 2. Reg. 6. Quamobrem eum ad commoditatem exercitus in omnes terræ partes transmittendi occupavit, ut fecit Jo-nathan, 1. Mach. 9. 73. Hæc autem Serra, id est, ferrata quodammodo angustia, magna dicitur discretionis ergo; quia minor fuit Serra prope Micmaschum, cujus habetur mentio 1. Schem. 13. & 14. & 17. Et Jelcha. 10. Has serras veteres Hebræi potius Mahhberoth, id est transitus, nominarunt. 14 *Scythopolin*] quam Hebræi prius Beth-scheanem appellabant.

C A P U T I I I I.

a Grac. filii
Jisraëlis; sic
deinceps.

U D I E N T E S vero "Jisraëlitæ, qui habitabant in Judæa, quæcunq; fecerat gentibus Holophernes primarius Dux Nebucadnetzaris regis Assyriorum, & quomodo spoliasset omnia loca sacra earum, eaq; delevisset:

b Grac. dedisset in deletionem.

c Grac. a facie jus.

2 Metuerunt valdè ab eo, & Jeruschalaimorum causa ac templi Jehovæ Dei ipsorum conturbati sunt, quia recens ascendebant e captivitate, & nuper totus populus congregatus fuerat ex Judæa, vasaq; & altare ac domus ipsa a profanatione fuerant sanctificata.

3 Itaque miserunt in totum terminum Samariæ & vicos illius, & Bethchoronem, & "Bahhal-majima, & Jerichuntem, & Mecholam, & Tzorhham, & convallē "Schalemi qui præoccuparent omnes vertices montium excelsorum;

4 Et

- 4 Et muris cingentes vicos qui erant in eis^o deponerent illic com-
 meatum ad apparatus belli, quia recens fuerant agri eorum demessi.
- 5 Scripsit etiam^o Jojakim sacerdos magnus, qui erat^o tempore illo Je-
 ruschalaimis, ad habitatores^o Beth-chogle, & Beth-haschitte, quæ sita
 est e regione Charzar-allomi^o adversus agrum propinquum Dothaji-
 mis, edicens ut obtinerent ascensus montanæ regionis,
- 6 Quia per ipsos ingressus patebat in Judæa, eratque facile prohibere
 illos aggredientes, cum angustus esset transitus in viros^o ad summum
 binos.
- 7 Feceruntq; Jisraëlitæ prout constituerat ipsis Jojakim sacerdos ma-
 gnus, & senatus totius populi Jisraëlis, qui confidebant Jeruschalaimis.
- 8 Et inclamaverunt^o omnes Jisraëlitæ Deū contentione magna, de-
 primentes animos suos contentione magna ipsi cum uxoribus suis,
- 9 Et infantes ipsorū, ac jumēta ipsorū cum omni inquilino & merce-
 nario, & mancipio ipsorum pecunia empto, imposuerūt cilicia lūbis suis.
- 10 Et unusquisque vir, mulierque, & pueri, atq; habitatores Jeruscha-
 laimorum prociderunt^o ante templum,
- 11 Et inspergentes cinere capita sua expanderunt cilicia sua corā Do-
 mino,
- 12 Et altare ipsum cilicio circumdederunt:
- 13 Exclamaveruntq; apud Deū Jisraëlis unanimiter^o contentione ma-
 gna, ne exponeret direptioni liberos ipsorum, & uxores prædæ, & civi-
 tates^o hæreditarias ipsorū deletioni, & res sanctas profanationi & pro-
 bro, unde lætaturæ essent gentes.
- 14 Et exaudiens Deus deprecationem ipsorum ex tribulatione ipso-
 rum servavit eos:
- 15 Cùm jejunaret populus dies complures in tota Judæa & Jeruscha-
 laimis coram^o loco sancto Domini omnipotentis,
- 16 Et Jojakim sacerdos magnus omnesque qui astabant coram Do-
 mino sacerdotes, & qui ministrabant Domino, ciliciis accincti lumbos
 suos offerrent holocaustum^o jube, & vota & voluntaria dona populi,
- 17 Et versante cinere super cidares ipsorum inclamarent Dominum
 omnibus viribus^o ut benignè respiceret in totam domum Jisraëlis.

d Grec. die-
bus illis.

e Grec. con-
tra faciem
agri.

f Grec. om-
nes.

g Grec. om-
nis vir Jis-
raëlis.

h Grec. con-
tra faciem
templi: sic
deinceps.

i Grec. con-
tentē.

k Grec. hæ-
reditatis.
l Grec. lati-
tæ gentibus.

m Grec. san-
ctis.

n Grec. ju-
guatis.

o Grec. ad
bonum ut
visitaret.

ANNOTATIO.

1. *Qui recens* Hæc de Babylonica deportatione & reversione minime intelligenda esse supra in primū caput ostendimus: sed potius ad illud tempus referenda esse, quo Menasche solutus vinculis ex Babylonia redierat: quo tempore captivi quidem reversi sunt; sed cultus Dei, quem ipse contaminaverat, instauratus est Jeruschalaimis, quem admodum legimus 2. Chronic. 33. 13. agnovisse Menaschen, quod Jehova sit Deus, &c. 3. *Babhalmajima* has voces depravatas ita restituendas esse videbitur facile quisquis tum historiam sacram, tum chorographiam cognoverit: apparet ex Jehosch. 16. & 17. & Judic. 7. *Schalemi* de qua Gen. 14. 4. *Deponerent* sic legendum esse non contextu Græco, ipso meridie clarius est. 5. *Jojakim* hic verò is esse minime putandus est, qui Darit & Artaxerxes temporibus vixit, de quo Nechem. 12. 10. & 26. sed ille potius cujus sit mentio in historia Chizkijæ, 2. Reg. 18. & 19. de quo insignis habetur prophetia Jescha. 22. Quam prophetiam si quis huic historie aptare velit, nō magnopere contendam: nam idem est Jojakim & Eljakim. Nec obstat quòd eo tempore regnabat Menasche, cujus hic est mentio: nam prudentis regis fuit ab his negotiis in speciem abstinere, & Jehojakimo viro auctoritate summa se pro committere curam agendi quæ fuerunt opus eum in regno Jehudæ, tum in locis finitimis: quod si procurator Rex, speciem rebellionis habuisset. *Beth-chogle* cujus mentio est Jehosch. 18. 19. & 21. civitas fuit partim in Benjamin, partimque ad Ephrajimum pertinens. *Bethhaschitte* ut Judic. 7. 22. 9. *Et infantes* vide in loc. 3.

CAPUT V.

- 1 **S**ED cùm renūtiatum esset Holopherni primario duci copiarum Assyriæ Jisraëlitas se comparavisse ad bellum, & accessus regionis montanæ occlusisse, muroq; firmasse omnem verticem montis excelsi, & in agris disposuisse^a res ad quas impingeret:
- 2 Iratus^b & indignatus vehemēter accersivit omnes principes Moabii omnesque duces Hhammonitarum, & omnes satrapas regionis maritimæ, & dixit eis,
- 3 Renūtiatē jam mihi, o^c Cenahhanæi, quis sit populus iste qui confidet in regione montana, quæ civitates quas habitant, quæ multitudo copiarum ipsorum, qua in re positum sit robur ipsorum & potentia ipsorum, quis exstiterit apud eos rex aut princeps exercitus ipsorum,
- 4 Et quamobrem contrā statuerint quā omnes habitantes ab occasu, ne^d obviam mihi procederent.
- 5 Cui dixit Achior dux omnium^e Hhammonitarū, audiat jam Dominus meus^f rem ex ore servi sui: nam renuntiabo tibi veritatem de populo isto domicilia habente prope te, qui inhabitat mōtanam regionem istam. non enim prodibit mendacium ex ore servi tui.
- 6 Populus iste^g à^s Chaldæis oriundus est;
- 7 Fuerunt autem inquilini primū in Mesopotamia, eo quòd nollet obsequi Diis majorum suorum, qui erant in terra Chaldæorum;
- 8 Sed excedentes ex instituto gentis suæ adorarent Deum cæli, Deū quem agnoverant: quamobrem ejicientibus ipsos patribus à conspectu deorum suorum fugerunt in Mesopotamiam, ubi fuerūt inquilini diebus multis; cumq; edixisset Deus ipsorū, ut egressi ex incolatu suo proficiscerentur in terram Cenahhanis, inquilini fuerunt illic, & multiplicati sunt auro & argento, ac pecoribus multis valdè.
- 9 Postea descenderunt in Ægyptum (obtexerat enim superficiem terræ Cenahhanis fames) & inquilini fuerunt illic, donec reverterentur; ubi^h abierant in multitudinem plurimam, adeò ut innumerum esset genus ipsorum.
- 10 Cùm autem insurrexisset in eos rex Ægypti, ut astutis consiliis opprimerent eos, & labore acⁱ lateritio opere deprimentes eos^k efficerent eos servos:
- 11 Inclamaverunt Deum suum, qui percussit totam terram Ægypti plagis immedicabilibus, adeò ut ejicerent eos Ægyptii à cōspectu suo:
- 12 Et exarefecit Deus mare rubrum coram eis:
- 13 Et adducens eos in montem Sinai & Kadeschū Barnehhæ, ejecit omnes qui habitabant in deserto.
- 14 Ita habitaverunt in terra Emoræorum,
- 15 Et omnes Cheschbonis incolas profligarunt potentia sua.
- 16 Et postquam trajecerunt Jardenem,
- 17 Hæreditariò possederunt montanam istam regionem totam,
- 18 Ejecitq;

^a Græc. of-
fendicula.
^b animo.

^c Græc. filii
Cenahhanis.

^d Græc. in
occursum
mihi.

^e Græc. filio-
rum Hhā-
monis.

^f Græc. ser-
monem.

^g Græc. sunt
progeniti
Chaldæorū.

^h Græc. facti
sunt.

ⁱ Græc. la-
tere.
^k Græc. po-
nerent eos
in servos.

18 Ejectisq; a conspectu suo Cenahhanæ, & Berizzæ, Jebusæoque, & Schecemita, & Girgasc hæis omnibus habitarunt ibidem diu.

l Græc. dies multos.

19 Denique tantisper dum non peccaverunt coram Deo suo, fuerunt penes ipsos bona, quia Deus osor iniquitatis adest ipsis:

20 Quando verò discesserunt à via quam disposuerat ipsis, profligati sunt multis bellis quamplurimum,

21 Et captivi abducti in terram alienam, & templū Dei ipsorum^m æ-

m Græc. factum in solum.

quatum solo, & civitates ipsorum captæ ab adversariis.

22 Nunc autem conversi ad Deum suum ascenderunt è dispersionis locis, in quæ dispersi fuerant, & obtinentes Jeruschalaima (ubi sanctuarium ipsorum est) habitatores effecti sunt regionis istius môtanæ, quòd deserta esset.

23 Nunc ergo, Domine imperator, si quis est error in populo isto, & peccavit contra Deum suum, considerandum est: quia hoc ipsis offendiculo futurum est, & ascendentes debellabimus eos.

24 Sin autem non est iniquitas in gente istorū, prætereat quæso Dominus meus; ne fortè protegat Dominus ipsorum & Deus ipsorū ipsos, simulq; probro coram universa terra.

25 Fuit autè cum desivisset Achior loqui sermones istos, ut murmuraret totus populus, qui in circuitu tentorii circumstabat,

26 Dicerentq; magnates Holophernis, & omnes habitatores regionis maritimæ & Moabitidis, ipsum discindendum esse; non enim metuemus, *inquirebant,* ab Jisraëlitis. Nam ecce populus est cui non adsunt vires, neque robur ad aciem validam *constituendam:*

n Græc. à facie filiorum Jisraëlis.

27 Quamobrem jam ascendemus, eruntque^o tâquam esca devoranda toti exercitui tuo, Domine Holophernes.

o Græc. in devorationem.

CAPUT VI.

1 **P**OST QUAM verò cessavit tumultus hominum qui cōfessum circumstabant, dixit Holophernes primarius dux copiarum Assyriæ Achioriⁿ coram toto populo alienigenarū,

2 "At quis nam es? quòd tu Achior coram toto populo alienigenarum & apud omnes "Moabitas," & quicumque sunt mercenarii Ephrajimi, quòd tu prophetavisti apud nos, prout *audimus* hodie, & dixisti gentem Jeruschalaimorum non esse debellandam, quia Deus ipsorum sit protecturus ipsos: at quis Deus est nisi Nebucadnetzar?"

a Græc. filios Moabi.

3 Hic missurus est potentiam suam, & profligaturus eos è superficie terræ: neque liberabit eos Deus ipsorum, sed nos servi illius profligabimus eos tanquam virum unum: neque sustinebunt potentiam equorū nostrorum, nam iis proculcabitur illos.

4 Imò illorum montes inebriabuntur sanguine illorum, & illorum campi cōplebuntur mortuis ipsorum; neque obsistet vestigiū ullū pedū ipsorum ex adverso nostri, sed peribunt^b planè, ait rex Nebucadnetzar Dominus totius terræ: dixit enim, "non irrita fient verba^c mea."

b Græc. perditione. c Græc. sermonum meorum.

d *Grac.* Ægyptum, id est, Ægyptios istos.

5 Tu vero Achior mercenarie Hhāmonita, qui prolocutus es sermones istos die iniustitiæ tuæ, non visurus es amplius faciem meam, inde à die hoc, donec ultus fuero gentem istorum^d advenarum Ægypti, ac tum pervadet ferrum exercitus mei, & grex servorum meorum latera tua, & corrues inter vulneratos istorum, quando revertar ad te.

e *Grac.* alcēsum.

6 Quamobrem constituēt te servi mei *abducentes* in regionem montanam & collocabunt te in una ex civitatibus, ad quas ascensuri sumus; neque peribis, donec profligeris cum illis. Quòd si speras animo tuo fore ut nonprehendantur, ne cōcidat vultus tuus: dixi, & nullum verborum meorum excidet.

7 Præcepit itaque Holophernes servis suis, qui aderant tentorio suo, ut comprehendentes Achio rem statuerent eum ad Beth-choglam, & traderent in manus Jisraëli tarum:

f *Grac.* viri civitatis.

8 Et comprehendentes eum servi illius abduxerunt eum extra castra in campum, & profecti è medio campestris regionis in mōtanam pervenerunt ad fontes qui subsunt Beth-chogle: cumq; viderent eos^f oppidani qui erant in vertice montis, omnes funditores obtinuerūt ascensum^g quò contendebant illi, & lapides in eos immiserunt.

g *Grac.* illorum.

9 Quamobrem illi subeuntes montem ligaverunt Achio rem, & dimiserunt abjectum sub radice montis: postea ad Dominum suum reverterunt.

10 Descendentes verò Jisraëlitæ è civitate sua adstiterunt ipsi, & solventes eum abduxerunt Beth-choglam,

11 Stiteruntq; eum apud principes civitatis suæ, qui erant eo tempore Hhuzzija filius Micæ è tribu Schimhhonis, & Chabri filius Hhotnielis, & Carmi Malcielis.

12 Hi postquam accersivissent omnes seniores civitatis, concurrentibus omnibus adolescentibus eorum & mulieribus in cōgregationem, stiterunt Achiorē in medio totius populi sui, & interrogavit eū Hhuzzija quidnam accidisset:

13 Qui respondens renuntiavit eis verba confessus Holophernis, & omnia verba quæ prolocutus fuerat apud principes Assyriæ, & quæcunque magnificè jactaverat Holophernes contra domum Jisraëlis.

14 Itaque procidentes populares adoraverunt Deum, & inclamaverunt Deum dicentes,

h *Grac.* superbias.

15 Domine Deus cæli, respice ad^h immensam superbiam ipsorum, & miserere abjectionis gentis nostræ, ac intuere faciem eorum qui sanctificati sunt tibi hoc tempore.

16 Deinde consolati Achio rem laudaverunt eum valdè.

i *Grac.* fecit.

17 Et assumpto eo Hhuzzija ex congregatione in domum suam, exhibuit convivium senioribus:

18 Qui invocaverunt Deum Jisraëlis ad auxilium tota nocte illa.

ANNOT.

ANNO TATIO.

¹ *Coram toto*] Hæc circumstantia non mediocriter amplificat Holophernis arrogantiam; quòd non huic tantum, sed exteris quoque & sociis omnibus propter hunc cõrumeliosus fuerit: quod sequètis versus oratio indicat. ² *At qui nam*] hi duo versus leguntur variè, sed nos illud sequimur quod probabilius judicavimus. *Et quicumque*] sic perstringit Holophernes Achioris perfidiam, & aliorum in castris versantium, quos dicit à Judæis & Ephraimitis redemptos esse, ut ita propheterent & frangant militum animos: quomodo Achiozem mercenarium Hhammonitam vocat vers. 5. ³ *Non irrita fient*] q. d. Rex dixit, & statuit potius movere omnia, quàm ferre ut verbum suum intercidat. *Die iniustitia tua*] id est hodie, cum perfidiam tuam ut mercenarius improbus retexisti. *Quando revertar*] id est, quando recipiam te è medio illorum, quos fudero potentia mea; sic accipiendum esse docent sequentia. ⁶ *Ne concidat*] id est, si ita securus es de salute illorum, nihil de tua merito: nam vestra fors communis futura est.

CAPUT VII.

DOSTRIDIE verò denūtiavit Holophernes toti exercitui suo & toti populo suo, iis qui advenerant ad auxilium ipsius, ut conjunctis copiis ascendentes cõtra Beth-choglam ascensus regionis montanæ præoccuparent, & inferrent bellum^a Jisraëlitis.

Ita conjunctis copiis eo ipso die procedentes quique viri potentes ipsorum (quorum copiis erant^b bellatorum peditum centum septuaginta millia, & equitum duodecim millia, præter impedimenta, & viros alios qui pedibus comitabantur ipsos multitudinem quàm plurima)

^a *Græc. filiis Jisraëlis: sic deinceps.*

^b *Græc. virorum bellatorum, sic versu 7.*

³ Castra posuerunt in valle propinquo Beth-choglæ, ad fontem, pro-tenderuntq; in latitudinem à Dothajimis usque Bahhalmajima, & in longitudinem à Beth-chogla usque ad Fabarium agrum, qui est è regione Chatzar-allomi.

⁴ Jisraëlitæ verò ut viderunt eorum multitudinem, turbati sunt valdè, dixeruntque^c alter ad alterum: nunc occludent isti superficiem totius hujus terræ: & neque montes excelsi, neque convalles, neque colles sustinebunt^d gravem hunc numerum istorum.

^c *Græc. quisque ad proximum suum.*

^d *Græc. gravitatem.*

⁵ Et assumptis quisque armis suis bellicis cum accendissent pyram in turribus suis, manserunt excubantes totam noctem illam.

⁶ Die autem^e postero eduxit Holophernes totum equitatum suum in os Jisraëliitarum qui erant Beth-choglæ, ut recognosceret ascensus civitatis ipsorum:

^e *Græc. secundo.*

⁷ Et fontes aquarum ipsorum invadens occupavit eos, ac instituit in eis præsidia bellatorum: ipse verò conjunctis copiis ad populum suum regressus est.

⁸ Nam accedentes eum omnes principes^f Edomæorum, & omnes ductores populi Moabitarum ducésque regionis maritimæ dixerant, audiat jam sermonem Dominus noster, ne fiat^g labes in copiis tuis:

^f *Græc. filiorum Hhesarum. sic versu 12.*

^g *Græc. factura.*
^h *Græc. altitudinibus montium.*

⁹ Nam populus iste Jisraëliitarum non confidunt hastis suis, sed^h istis præaltis montibus in quibus ipsi habitant: non enim fuerit facile ipsos antevertere per vertices montium ipsorum.

¹⁰ Nunc ergo Domine, ne bellum gerito contra eos, ut sit bellum instructa acie: & nõ cadet ex populo tuoⁱ vel unus: permane in castris tuis præservans unumquemque virum in copiis tuis, & obtineant servi tui

ⁱ *Græc. ut ne unus.*

fontem aquæ, qui egreditur è radice istius montis (nam illinc aquantur omnes habitatores Beth-choglæ) ita tollet eos sitis, aut dedit civitatē suam: nos verò & populus noster conscendemus propinquos vertices montium, & in eis castra metabimur ad præsidium, ne exeat civitate ullus; & cõtabescant fame ipsi, uxoresq; ipsorum, & liberi ipsorum; denique antequàm gladius superveniat eis, subvertentur in plateis habitationis suæ. Sic repēdes ipsis ¹malum, eò quòd seditionem moverint, neque auscultaverint tibi placidè.

*& Græc. re-
tributionē
malam.
l Græc. fa-
ciet tuæ in
pace.
m Græc. cõ-
ram Holo-
pherne &
coram o-
mnibus.*

11 Atque horum sermones placuerant ^mHolopherni, & omnibus ministris ejus, constitueratq; facere prout locuti fuerant.

12 Profecta igitur castra Hhammonitarum, & cum eis quinque Assyriorum millia, metata sunt in valle, & præoccuparunt aquas & fontes aquarum Jisraëlitarum. Ascendentes verò Edomæi & Hhammonitæ metati sunt in regione montana ex adverso Dothajimorum, ex quibus miserūt ad Notum & Subsolanum ex adverso ^oBeth-hharabæ, quæ est propinqua ^oKerzitzo ad torrētem ^oMochmur: reliquo Assyriorum exercitu castra metantibus in campo, adeò ut obtegerent totam superficiem terræ, cùm tentoria & impedimenta ipsorū metata essent in multitudinem quàm plurimam.

13 Tunc Jisraëlitæ inclamarunt Dominum Deum suum minuto spiritu ipsorum, eò quòd ipsos circumdedissent omnes hostes ipsorum; adeò ut non esset effugiendi è medio illorum via. Cùm enim mansissent in circuitu ipsorum tota congregatio Assyriorum, pedites, currusque, ac equites ipsorum dies triginta quatuor, deficiebant omnes habitantes Beth-choglam omnia vasa aquaria ipsorum, ac cisternæ ita exhaustæ erant, ut non haberent aquam unde biberēt ad satietatem die uno, quia ex demenso dabatur bibenda ipsis. Itaque abjicientes animum liberi ipsorum & mulieres ac adolescentes deficientes ex siti concidebant in plateis civitatis, & in biviis portarum; nec erat virtus amplius in ipsis. Et congregati sunt totus populus ad Hhuzzijam, & principes civitatis, cum adolescentibus mulieribusque & liberis, & exclamantes voce magna dixerunt coram omnibus senioribus, judicet Deus inter nos & vos, quādoquidem affecistis nos injuria magna, qui non locuti estis ^ode pace cum Assyriis.

*m Græc. pa-
cifica cum
filiis A-
schur.*

14 Nunc autem non est adjutor noster, sed vendidit nos Deus in manus illorum, ut sternamur coram eis siti & perditione magna.

*o Græc. ad
direptionē.*

15 Nunc igitur accersite eos & tradite civitatem totam ^odiripiendam populo Holophernis, & omnibus copiis ejus.

*p Græc. in
servos.*

16 Præstat enim nos ipsis rapinæ esse, quàm siti emori. Erimus enim ^oservi; sed vivet anima nostra, neque videbimus mortem infantium nostrorum oculis nostris, & mulieres liberósque nostros deficientes animis ipsorum.

17 Contestamur vobis cælum & terram, Deumque nostrum & Do-
minum

minum majorum nostrorum, qui ulciscitur nos secundum peccata nostra, & peccata majorum nostrorum; *videte* ut nō faciat, quemadmodum diximus hodierno die.

18 Ita fuit fletus magnus omniū unanimiter^q in ecclesia, in clamantiū dominum Deum voce magna.

^q *Grac.* in medio ecclesiar.

19 Dixit verò ad illos Hhuzzija, bono animo estote, fratres: toleremus adhuc dies quinque, quibus advertet dominus Deus noster misericordiam suam in nos; non enim derelicturus est nos^r in æternum:

^r *Grac.* ad finem.

20 Quòd si præterlabentur illi, nec supervenerit nobis auxilium, faciam secundum sermonem vestrum. Sic disperfit populum in^s stationes ipsius; qui ad muros, & turre civitatis suæ abeuntes, in domos suas uxores liberósque remiserūt, fueruntqueⁱ plurimùm abjecti in civitate illa.

^s *Grac.* castra.

ⁱ *Grac.* in abjectione magna.

ANNOTATIO.

1. *Beth-hharaba*] Sic legimus ex Jehoſch. 18. 22. transpositis literis. *Ketzitzo*] sic appellatur ibidem Binjaminarum oppidum. *Mochmar*] id est, atrum & palustrem; quamobrem etiam torrens kana, id est arundine abundans, appellatur Jehoſch. 16. 8. & sequentibus. 17 *Videte*] ellipsis, ut Gen. 3. 27. Sensus est, videte ne per vos fiat, ut armis victi gravius ab hoste ex victoria inſoleſcente cruciemur.

CAPUT VIII.

1 **U**DIENS verò diebus illis Judith filia Merari, filii Achſai, filii Joſephi, filii Hhuzzielis, filii Chilkije, filii Chananej, filii Gidhhonis, filii Rephanis, filii Achitubi, filii Elijæ, filii Eliabi, filii Nethanaëlis, filii Sammielis, filii Schimhhonis, filii Jiſraëlis:

2 Cujus vir Menasche ex tribu & familia eadem mortuus erat^a tempore messis hordeaceæ.

^a *Grac.* diebus.

3 (Instabat enim *messoribus* ligantibus manipulos in campo, & superveniente æstu capiti ejus decubuerat in cubili suo, sepeliverantq; eum cum majoribus ejus in agro inter Dothajima, & Bahhalmajima sito.

4 Fuerat autem Judith domi suæ^b in viduitate annos tres & menses quatuor,

^b *Grac.* viduam agēs.

5 Et fecerat sibi tentorium in cœnaculo domi suæ, imposito lumbis ipsius cilicio, & indutis vestibus viduitatis suæ.

6 Jejunabatq; omnibus diebus viduitatis suæ præterquam^c pridie sabbathorum, & sabbathis, & pridie noviluniorum & festis, hilariisque domus Jiſraëlis.

7 Eratq; speciosa forma, & venusta aspectu valdè, cui reliquerat Menasche vir ipsius aurum, & argentum, famulosque, & ancillas, & pecora, & agros in quibus manebat:

8 Nec erat qui^c inſimularet eam rei ullius malæ, quia timebat Deum valde)

^c *Grac.* inferret in eam verbum malum.

9 Audiēs igitur verba populi iniqua adversus magistratum, quia minutus erat ipsorum animus ex aquarum raritate, audiēs quoque omnes sermones Judith, quibus allocutus erat Hhuzzija ipsos, ut jurasset eis se

traditurum civitatem post dies quinque Assyriis, missa puella honoraria sua quæ præerat omnibus facultatibus ipsius, vocavit Huzzijam & Chabrim, & Carmin seniores civitatis suæ:

10 Qui cum venissent ad ipsam dixit eis, audite, quæso, me principes habitatorum Beth-chogla: nam non est rectus sermo vester, quem elocuti estis coram populo hodierno die; statuentes jusjurandū illud quod locuti estis, inter Deum atque nos; & dicentes vos tradituros civitatem hanc hostibus nostris nisi intra dies illos conversus Dominus auxilietur nobis.

11 Nunc enim qui nam estis vos, qui tentetis Deum hodierno die, & stetis loco Dei inter filios hominum?

d Græc. in medio filiorum.

12 Nunc enim Dominum omnipotentem disquirite, & nihil pernoſcetis unquam.

e Græc. ut que in seculum.

13 Nam profunditatem cordis humani non invenitis, & verba cogitationis ipsius non cōprehenditis; & quomodo Deum qui fecit omnia hæc scrutabimini, & mentem ejus pernoſcetis, & ratiocinationem ejus percipietis mente?

14 Nequaquam, fratres; ne provocate ad iram dominum Deum nostrum. nam si nolit intra hos quinque dies adjuvare nos; ipse habet potestatem, quibuscunque vult, imò omnibus diebus protegendi nos, aut etiam profligandi nos coram inimicis nostris.

15 Vos autem ne pignoremini consilia domini Dei nostri: non enim similis Deus est homini ad sumēdas ultiones, neque similis filio hominis ad judicia statuenda.

16 Quamobrem expectantes salutem quæ ab ipso est, invocemus eū ad auxilium nostrum; & exaudiet vocem nostram, si placuerit ipsi:

17 Quandoquidem non exstitit in generationibus nostris, neque est hodierno die neque tribus, neque familia, neque populus, neque civitas ex nobis qui adorent Deos manufactos,

18 Quemadmodum factum est antegressis temporibus, quorum causa traditi sunt gladio & direptioni majores nostri, concideruntque casu magno coram hostibus nostris.

19 Nos verò Deum alterum non novimus; unde speramus ipsum nō despecturum nos, neque ullum è gente nostra.

20 Neque verò si deprehendamus ita, nominabitur Judæa *amplius,* sed prædæ erit sanctuarium nostrum, & reposcet profanationem ejus ex ore nostro, & metum qui fratres nostros invasit & captivitatem *in-* *colarum* terræ, & vastitatem hæreditatis nostræ adversus nos profunderit in capita nostra apud gentes ubi servi fuimus, erimusque publico dictorio & probro coram possessoribus nostris. Non enim reddetur servitus nostra gratiosa, sed ignominiosam efficiet ipse dominus Deus *no-* *ster.*

f Græc. sancta nostra, sic sequente ver.

g Græc. fratrum nostrorum.

h Græc. dirigetur servitus nostra in gratiam, sed in ignominia ponet.

21 Nunc itaque fratres demonstramus fratribus nostris, quandoquidem a

dem à nobis p̄det animus illorum, & sanctissimum locum & domum & altare¹ firmè h̄erere nobis: pr̄ter omnia h̄ac agamus gratias domino Deo nostro, qui tentat nos ut etiam majores nostros.

¹ *Grac.* firmatum esse in nobis.

22 Mementote quæcunque fecit erga Abrahamum,

23 Et quibus tentavit Jitzchacum, & quæ acciderunt Jahhakobo in Mesopotamiensi Syria, pascenti pecudes Labanis fratris matris suæ.

² *Grac.* Mesopotamia Syria.

24 Etenim quemadmodum illos probavit igne ad examinationem cordis ipsorum; ita etiam nos non planè ulciscitur, sed ad institutionem flagellat dominus eos qui propè accedunt ipsum.

25 Tum dixit ad eam Hhuzzija, quæcunque dixisti ex optimo corde elocuta es, neque est quisquam restiturus verbis tuis: non enim hodie primùm die sapientia tua manifesta est; sed à primis diebus tuis novit totus populus^m animum intelligentem tuum, bonam esse commendationem cordis tui: sed populus sitim validam passus est; ita coëgerunt nos¹, prout locuti sumus, facere ipsis, & obstringere nos jurejurando, quod minimè sumus transgressuri.

¹ *Grac.* principio dierum tuorum.

^m *Grac.* intelligentiã.

^o *Grac.* adducere jurejurandum supernos.

26 Nunc autem ora tu pro nobis cum mulier pia sis, & immittet dominus pluviam² ad implendum cisternas nostras, ut non deficiamus amplius.

^p *Grac.* ad implendum cisternarum.

27 Dixit verò ad illos Judith, auscultate mihi, & faciam facinus quod perveniet in generationes³ omnes ad posteros gentis nostræ.

^q *Grac.* generatione.

28 Vos stabitis ad portam hac nocte, & egrediar ego cum ancilla honoraria mea; atque intra dies illos quibus elapsis dixistis vos tradituros esse hostibus nostris civitatem h̄ac, inviset dominus Jisraëlem manu mea.

29 Vos verò ne perscrutemini⁴ quid factura sim: non enim sum indicatura vobis, donec perfecta sint, quæ ego factura sum.

^r *Grac.* factum meum.

30 Cui Hhuzzija dixit & principes, abi⁵ feliciter, & dominus Deus præeat tibi ad ultionem hostiũ nostrorum: tum reversi ex t̄torio ejus ad suos ordines abierunt.

^s *Grac.* ad pacem.

ANNOTATIO.

¹ *Schimbonis*] Sic omnino legendum est ex Hieronymo, & versu 2. capitis sequentis. ³ *Instabas*] hos septem versus hyperbaticos esse, res ipsa loquitur. Quam obrem parenthesis signo inclusimus. ⁵ *Cænaculo*] sic accipitur his libris *δῶμα*, ut rectè observat in epistolis Hieronymus. ⁶ *Pridie sabbathorum*] hic locus apertè ostendit librum hunc fuisse à Judæo aliquo concinnatum superstitionum amatore. Nam sancti quidem erant sabbathorum dies, & neomeniæ solennitatè que hilares ex lege, sed proximè antecedentes dies cum illis sanctificare Judaicum est: quemadmodum videmus hodie Judæos, ne diebus festis vitium afferant, pridie toto tempore pomeridiano ferari, tanquam si Deus hoc nomine in ære ipsorum futurus esset. ¹¹ *Sretis loco*] id est, locum Dei autoritatè que vobis allumatis. ¹² *Disquirite*] verba sunt *ὑποπυρῖνα*. q. d. experimini si forte scrutari potestis Deum; nunquam profectò vel tantillum majestatis illius pervestigando consequemini: cujusmodi argumentatio est Ijobi 37. & sequentibus. ¹⁵ *Ne pignoremini*] humanitas dictum, pro eo quod est, ne putetis vos posse consilia Dei, judicia & actiones ejus pignori aut nexui dedere; irrita omnes sponfiones vestræ futuræ sunt, si temerè agatis cū Deo. *Adsumenda ult.*] id est, viæ illius non sunt viæ humanæ, neque humanis motibus & instabilibus atque tepentinis ad ulciscendum aut judicandum abripitur. ²⁰ *Si deprehend.*] id est, si rei erimus tantæ temeritatis, qualem in vos impudenter recepistis, mox de Judæa actum erit, & nomen ejus delebitur. *Fratres*] nempe reliquos Jisraëlitæ, qui in captivitatem abrepti sunt. *Publico disterio*] vulgo legitur offendiculo, sed nos ex lege malimus interpretari *ὑβρισμῶν*. ²⁸ *Inviset*] vide Gen. 27. 1.

CAPUT IX.

a Græc. nu-
data.

UDITH verò procidēs in faciem imposuit cinerem capiti suo & cilicium, ^a posita quam induerat veste, cū adhuc offerretur Jeruschalaimis in domo Domini suffitus vesperæ illius, & exclamavit voce magna Judith, dicens,

b Græc. ad
ultionem a-
lienigena-
rum.

c Græc. tra-
didisti in cæ-
dem: sic de-
inceps.

d Græc. ad
divisionem
filiorum.

e Græc. in
adjutorem.

f Græc. san-
cta.

g Græc. glo-
ria tua.

h Græc. cre-
ationem, ut
infra 12. 8.

2 Domine Deus patris mei Schimhhonis, ^b cui tra-
didisti gladium ^b ad ulciscendum alienigenas, qui aperuerant vulvam
virginis ad inquisitionem, & nudaverant femur ad rem pudendam,
contaminaverantque virginitatem ad probrum (nam dixerat non ita
futurum esse) fecerantque res quarum nomine ^c exposuisti principes
eorum cædi, quæ cubile ipsorum fraude oppressum irrigavit sanguine,
& percussisti servos cum potentioribus, ac potentiores in thronis ipso-
rum:

3 Qui exposuisti uxores eorum prædæ, & filias eorum captivitati, om-
niâque spolia eorum ^d dividenda filiis dilectis à te, qui etiam zelotypi
fuerunt zeli tui, & abominantes inquinamentum sanguinis sui, invo-
caverant te, ^e ut adjutor ipsorum esses; ô Deus, Deus mi, exaudi me vi-
duam.

4 Tu enim fecisti res antegressas illis, & illas, & consequentes, etiamq;
præsentes & venturas comprehendis mente, quemadmodum adfuerunt,
eæ quarum consilium ceperas, & dixerunt ecce adsumus.

5 Etenim omnes viæ tuæ sunt paratissimæ judiciâque tua per provi-
dentiam.

6 Nam ecce Assyrii multiplicati sunt copiis suis, elati sunt equo &
fessore, gloriantur brachio peditum, spem habent in clypeo sagittâq; &
funda, neque agnoscunt te esse Dominum cõterentem bella, Jehovam
esse nomen tuum.

7 Tu frange robur eorum potentia tua, & rumpe vires eorum indi-
gnatione tua:

8 Nam consilia inierunt profanandi ^f sanctuarium tuum,
9 Inquinandi tabernaculum quietis nominis ^g gloriosi tui, & dejici-
endi ferro cornu altaris tui.

10 Respice ad superbiam eorum:

11 Immitte iram tuam in capita eorum:

12 Inde manui meæ quæ vidua sum, vires quas præcepi mente,
13 Percute servum labiis fraudulentis meis cum Domino, & Domi-
num cum servo ipsius:

14 Frange eorum ^h erectas cervices manu sceminae.

15 Non enim vires tuæ in multitudine, neque potentia tua in valen-
tibus *sita est*; sed humilium es dominus, & minimorum es adjutor, de-
fensor infirmorum, deploratorum protector, desperatorum servator;
næ næ, ô Deus patris mei, & Deus hæreditatis Jisraëlitarum.

16 Domine

16 Domine cœlorum & terræ, creator aquarum, rex omnium rerum
 creatarum tuarum,

17 Tu exaudi orationem meam:

18 Et præsta ut sermo meus sit fraudi, & vulneri, & cicatrici istis; qui
 contra testamentum tuum, & domum sanctificatam tuam, verticemq;
 Tzijonis, & domicilium possessionis filiorum tuorum consilia dura in-
 iverunt;

19 Denique affer in omni gente notitiam tui, & totius potentia tuae
 viriûmque, non esse alium qui protegat gentem Jisraëlis præter te.

Grac. da sermonem meum esse & fraudem, & vulnus, &c.

Grac. fac.

ANNOTATIO.

1 Nota] Græca verba unius literæ mutatione sic legenda esse ex scripturæ usu est manifestissimum. Cum adhuc] laest, inter duas vespas: sic enim ferè scriptura loquitur, & circumseribit tempus; ut 1. Reg. 18. 29. 2. Custradi-] diste] hujus orationis impuritatem duo loci evincunt manifestè; unus, quòd ea historia, quæ habetur Genes. 34. & à spiritu sancto damnatur Gen. 49. 5. & sequentibus, hic contra laudibus amplissimis effertur: alter, quòd mendaciis à Deo benedici perit, & ad ea se comparat Judith; tanquam si mendacia (ut Augustinus vocat) officiosa accepta essent Domino.

CAPUT X.

1 **U**IT autem, cum desivisset inclamare Deum Jisraëlis, & per-
 2 fectis omnibus verbis suis surrexisset ex procubitu suo,

3 Ut vocaret ancillam honorariam suam, & descendens in
 domum in qua versabatur diebus sabbathi & festis diebus suis, atque e-
 4 volvens cilicium quo induta erat, exueret vestimenta viduitatis suæ.

5 Deinde circumluit os aqua, & ungens unguento optimo disposuit
 capillos capitis sui, & imposita sibi mitra induit vestimenta festiva sua,
 quibus ornabatur quo tempore vivebat vir ipsius Menasche.

*a Grac. pin-
 gui.
 b Grac. ju-
 cunditatis.
 c Grac. die-
 bus vitæ viri.*

6 Cumq; sumens sandalia adhibuisset pedibus suis, & circumposuif-
 7 ser brachialia, & armillas, annulosque, & inaures, ac totum mundum suum,
 denique venustè se composuisset valdè ad decipiendum oculos virorum,
 quicumque visuri essent ipsam,

*d Grac. ad
 deceptionem
 oculorum.*

8 Dedit ancillæ honorariæ suæ ligneum utrem vini, & vas olei, peramq;
 implevit farina, & palathis, panibusque & caseis, quæ circumvolvens
 omnia vasa sua imposuit ei.

9 Ita exiverunt unà ad portam civitatis Beth-choglæ, inveneruntq;
 adstantes ei Hhuzzijam & seniores civitatis Chabrin & Carmin:

10 Qui ubi viderunt eam altera specie, & mutata veste, admirati pul-
 chritudinem ejus quamplurimum,

*e Grac. ut e-
 rat alteratus
 aspectus
 ejus.*

11 Dixerunt ei, Deus Deus majorum nostrorum efficiat te gratiosam,
 & perficiat instituta tua ad gloriationem Jisraëlitaram, & exaltationem
 Jeruschalaimorum; atque adoraverunt Deum.

*f Grac. det
 te in gratia.
 g Grac. filio-
 rum Jisraë-
 lis.*

12 Illa verò dixit eis, præcipite aperiri mihi portam civitatis, ut egre-
 diar ad perficiendum sermones, quos locuti estis mecum. præceperunt
 itaque adolescentibus, ut aperirèt ei quemadmodum dixerat: qui fece-
 runt ita.

13 Egressa igitur Judith ipsa & ancilla ipsius cum ea, prospectabant
 ad eam

ad eam oppidani, donec descendisset montem, & transivisset vallem, neque amplius viderent eam.

11 Abierunt autem per vallem rectà, ubi occurrente ipsi prima Assyriorum custodia prehenderunt eam, & interrogarunt eam, ex quibus es? & unde venis?

12 Quæ dixit, filia sum Hhebræorum; & fugio à conspectu eorum, quia futurum est ut tradantur vobis^b devorandi.

^b Græc. in devoratio- nem.

13 Ego verò venio in conspectum Holophernis primarii ducis copiarum vestrarum, ut renuntiem^c res veras: nam demonstrabo^d ei viam per quam proficiscens dominium totius montanæ regionis obtinebit; nec disperibit virorum ipsius ullus, aut ullum animal.

^c Græc. verba veritatis.
^d Græc. ante faciem ejus.
^e Græc. nec dissonabit virorum ejus caro ulla, neque spiritus vitæ.

14 Cùm autem audissent viri isti verba illius, & consyderantibus faciem ejus^m videretur valde admirabilis pulchritudine,

^m Græc. esset coram ipsis.

15 Dixerunt ei, servastiⁿ te ipsam, quòd festinaveris descendere in conspectum domini nostri: nunc ergo accede ad tentorium ejus, & quidam ex nobis deducent te, donec te in manus ejus tradiderint.

ⁿ Græc. animam tuam.

16 Verùm, quando stabis coram ipso, ne metuas^o animo tuo; sed renuntia^p in hanc sententiam, & benefaciet tibi. ita delegerunt^q ex suo numero viros centum quos adjunxerunt ei & ancillæ honorariæ ejus,

^o Græc. corde.

deduxeruntque eam ad tentorium Holophernis. Fuit autem concursus in totis castris, cùm pervasisset clamor tentoria de adventu ejus: venientésque circumdabant eam quando stabat extra tentorium Holophernis, donec renuntiassent ei de illa; & admirantes pulchritudinem ejus admirabantur Jisraëlitæ.

^p Græc. lectū- dum hæc verba tua.

17 Dicebat enim alter alteri, quis contemnat populum istum, qui habet apud se mulieres hujusmodi: non est bonum relinqui ex iis virum unum, qui dimissi possent arte circumvenire omnes incolas terræ.

^q Græc. ex te.

18 Postea egressi qui excubabant in tentorio Holophernis, omnesque administri ejus, introduxerunt eam in tentorium.

19 Quiescebat autem Holophernes super cubili suo in conopæo, quod erat ex purpura auroque; & smaragdo, & lapidibus preciosis contextum; sed cùm renuntiassent ipsi de ea, exiverat in proscenium cum lampadibus argenteis, præeuntibus ipsi.

20 Cùmque venisset Judith in cōspectum ejus & administorum ejus, admirantibus omnibus pulchritudinem faciei ejus, procidēs in faciem inclinavit se ei; sed servi illius erexerunt eam.

ANNOTATIO.

^s *Cafes*] Græcè quidem legitur κατὰ πόρην, id est, puris panibus; sed non dubium est, quin præferenda sit Hieronymi lectio ἄρτων, id est, & cafeis. Quamobrem nobis placuit in contextum eam reponere. 12 Et fugio] de hoc mendacio, & sequente simulatione tota, quid iudicii faciendum sit, supra docuimus 9.2.

DIXIT verò Holophernes ei, bono animo esto, mulier, ne timeas apud^a animum tuum. Nam ego malo non affeci^b quemquam, qui certo consilio voluerit servire Nebucadnetzari regi totius terre:

^a *Grac. cor.*
sic deinceps.
^b *Grac. ho-*
minem.

Atque etiam nunc in populares tuos habitantes montanam regionem istam, nisi me fecissent nihili, non fuisset sublaturus hastam meam: sed ipsi sibi confecerunt ista.

3 Nunc itaque dic mihi cuius rei causa effugeris ab eis, & veneris ad nos: venisse enim tibi salutare futurum est. Esto bono animo: hac nocte victura es, & deinceps: Non enim est qui faciat injuriam tibi, sed benefaciet quisque tibi, ut fit servus domini mei Nebucadnetzaris regis.

^c *Grac. ve-*
nisti enim
ad salutem.

4 Cui dixit Judith, accipe verba ancillæ tuæ, & loquatur famula tua coram te: Non enim renuntiabo mendacium domino meo nocte hac: sed si sequaris sermones ancillæ tuæ, perfectè negotium faciet tecum Deus, neque decedet dominus meus institutis suis.

^d *Grac. in-*
facie tua.

5 Nam ut vivit rex Nebucadnetzar totius terre, & vivit potentia illius, qui misit te ad correctionem omnis animæ, non solum homines per te serviunt ei; verum etiam bestia agri, & pecudes, & volucres cœli, robore tuo victuræ sunt sub Nebucadnetzare, & tota domo illius.

6 Audivimus enim sapientiam tuam & versutias animi tui, & renuntiatum est toti huic terre, te unum peritissimum esse in toto regno, & potentem scientia, & admirabilem administratione bellica.

^e *Grac. bo-*
num.

7 Jam verò de sermone, quem locutus est Achior in confesso tuo, audivimus verba illius: quia asciverunt eum Bethchoglani, & renuntiavit eis, quæcunque elocutus fuerat apud te. Propterea domine imperator, ne omittas sermonem ejus; sed reponere eum in animo tuo, quia verus est:

8 Nam genus nostrum non fert ultionem, nam non prævalet gladius eis, nisi peccaverint in Deum suum.

9 Sed nunc (ut dominus meus non dejiciatur spe, & re infecta abeat) & accidit mors in conspectum eorum, & occupavit eos peccatum, quo provocant Deum suum quodcumque fecerint rem alienam:

^f *Grac. nō sit*
dejectus, &
sine facto.

10 Quoniam defecerunt eos alimenta ipsorum & rara est omnis aqua, ideoque consilium iniverunt invadendi pecudes suas, & quæcunque discrevit ipsis Deus in legibus suis ne comedant, decreverunt consumere:

^g *Grac. ab-*
surditatem.

11 Et primitias frumenti, decimasque vini & olei, quas sanctificatas custodiebant sacerdotibus qui adstant Jeruschalaimis in conspectu Dei nostri, statuerunt absumere, quæ ne manibus quidem conveniebat contingere quemquam popularium.

12 Miserunt autem Jeruschalaima: quod si ii etiam qui illic habitant assenserint eis qui reportarunt his remissionem a senatu, manebunt qui-

^h *Grac. se-*
cerint eadē
eis.

*Grac. in
profligatio-
nem.*

dem hi donec renuntietur ipsis, sed *ita* facient: tradetur tibi' profligan-
di eo ipso die.

13 Itaq; ego ancilla tua cognoscens omnia hæc, aufugi a conspectu
illorum, & misit me Deus ad conficiendum res tecum, de quibus ob-
stupescant in tota terra quicumq; eas audiverint:

14 Nam ancilla tua pia est, & serviens noctu atq; interdiu deo cęli.
Nunc ergo mi domine, maneam apud te, & exiens ancilla tua de nocte
in vallem istam orabo Deum ut renuntiet mihi, quando commiserint
peccata ipsorum: veniensq; referam ad te, ut progrediaris cum omni-
bus copiis tuis, nec erit ex eis, qui obsistat tibi:

15 Et ducam te per medium Jehudęę, donec pervenias e regione Je-
ruschalaimorum:

16 Et ponam sedem tuam in medio civitatis illius, ut agas eos tanquā
pecudes, quibus non est pastor:

17 Ac ne canis quidem mutiet lingua sua adversum te: hæc enim mi-
hi dicta sunt ex prænotione mea, & renuntiata mihi, quę missa sum ut
renuntiem tibi.

*Grac. corā
Holopherne
& coram om-
nibus.*

18 Placuerunt autem sermones ejus Holopherni, & omnibus admi-
nistris ipsius, qui admirantes sapientiam ejus dixerunt,

*Grac. ab
extremitate
usque ad ex-
tremitatem
terre.*

19 Non est ab extremitate una terrę ad alteram mulier ejusmodi,
pulchritudine vultus, & peritia sermonum.

20 Et dixit Holophernes ei, bene fecit Deus, qui præmisit te populo
isti, ut adsit manibus nostris robur, perditio verò iis qui nihili fecerunt
dominum meum. Nunc autem ut tu venusta es specie, & grata sermo-
nibus tuis,

21 Si feceris pro ut locuta es, deus tuus erit mihi Deus, & tu in domo
regis Nebucadnetzaris sedens eris nominatissima in tota terra.

ANNOTATIO.

9 *Et accidit* id est, jam rei mortis sunt Judæi ex peccato suo, quod sequentibus exponitur. hic versus obscuritatem quidem habet non mediocrem: sed nos ex adjunctarum collatione in hanc sententiam accipimus. Jam quidem Senatus Beth-chogla rem esse liberam & in tantis angustiis concessam judicavit: verum quia in rebus dubiis sententia fuit roganda Synedrii & Sacerdotis Hierosolymitani, Deut. 17. placuit Reipub. homines mittere Jeruschalaima qui sententiam illius cognoscerent: ut si res ab illo comprobabitur quā Senatus Beth-chogla concesserat, ita fiat: sin minus, ut abstineatur. Jam verò (inquit Judith) si ve probent illi, si ve improbent, Beth-chogla rei sunt peccati ex consilio suo: sed tamen si Jeruschalaimis (ut futurum præcipio animo) res comprobabitur, tum de-
mum peccatum erit commune omnium: atq; hoc pacto spondeo te positurum Jeruschalaimis & Jehudęę tota.
20 *Nunc autem ut* elegantissima perturbati ex amore animi figuratio, cum Holophernes ex aspectu solo mulieris istius percitus, amantium more per illam jurat, cujusmodi πᾶσι apud Plautum & alios non pauca exstant.

CAPUT XII.

*Grac. in-
troducere.*

1 **T**UM jussit introduci eam in locū ubi deponeretur argē-
tea supellex ipsius, & præcepit instrui mensam ei de opo-
niis ejus, & de vino suo bibendum dari:

*Grac. se-
cuta sunt
me.*

2 Cui dixit Judith, non comedam ex eis, ne qua fiat
offensa; sed de iis quę mecum allata sunt, victus ministrabitur.

3 Dicente verò Holopherne ei, at si defecerint ea quę habes penes
te, unde habituri sumus similia eis, quę demus tibi? Non enim est no-
biscum quisquam e gente tua:

4 Re-

4 Respondit ei Judith, ut vivit anima tua domine mi, non consumet ancilla tua hæc quæ sunt penes me, donec fecerit dominus manu mea, quæ statuit consilio suo.

5 Cùm itaq; abduxissent eam ministri Holophernis in tentorium illud, somnum cepit ad mediam usq; noctem, deinde surrexit sub matutinam vigiliam,

6 Et misit ad Holophernem dicens, præcipiat quæso dominus meus, ut sinatur ancilla tua ad precandum egredi: præcepitq; Holophernes custodibus suis, ne prohiberent ipsam.

7 Ita permansit in castris triduo; noctu verò egrediebatur in vallem Bethchoglæ, & abluebat se ad fontem illum aquæ in castris:

8 Cùmq; ascenderet orabat dominum Deum Jisraëlis, ut dirigeret viam ipsius ad erigendum populares suos.

9 Et ingressa permanebat munda in tentorio, usq; dum afferret ancilla alimentum ipsius sub vesperam.

10 Fuit autem die quarto, ut exhibito Holophernes convivio servis suis solùm, neq; vocato ad epulas ullo eorum qui negotiis præerant,

diceret Bigvaio eunucho, qui præerat omnibus rebus ipsius, profectus jam persuade mulieri isti Hhebrææ, quæ est apud te, ut veniat ad nos, & convivetur nobiscum:

11 Ecce enim turpe nobis est si mulierem ejusmodi omittamus, nec conversetur cum ea. Nam nisi eam pertraxerimus, derisura est nos.

12 Egressus itaq; Bigvai a conspectu Holophernis accessit eam & dixit, ne pigretur puella hæc pulchra venire ad dominum meum, ut gloriam consequatur in conspectu ejus, & bibere nobiscum hilariter vinum, ac fieri hodierno die ut aliqua filiarum Assyriarum, quæ adstant in domo Nebucadnetzaris.

13 Cui respondit Judith, & quæ sum ego, quæ contradicam domino meo?

14 Nam quicquid placiturum est in oculis ejus, studiosè factura sum: atq; hoc mihi futurum est exultationi ad diem usq; mortis meæ.

15 Ita exurgens ornavit se veste & toto mundo muliebri suo: cumq; accedens ancilla ejus stravisset ei coram Holopherne humi eas pelles, quas acceperat a Bigvaio ad quotidianum usum suum, ut comederet accumbens in eis, ingressa Judith accubuit.

16 Tū obstupescēte corde Holophernis de ea, & cōmoto animo ei, fuit illius cupiētissimus admodū congrendi cum ea: nam observabat occasionem decipiendi eam ex quo die primū eam viderat.

17 Dixitq; Holophernes ei, bibe jam, & esto nobiscum hilaris.

18 Cui Judith, jam bibam, inquit, domine, quia magnificentiam ad-
cepta vita mea videtur in me hodie plus quàm vlllo die ex quo nata sum.

19 Accipiensque comedit & bibit coram eo, quæ ancilla ipsius præparaverat.

e Grac. ad e-
rectionem
filiorum po-
puli sui.

d Grac. solis.
e Grac. vo-
cationē vel
invitationē.
f Grac. uli-
bus.

g Grac. com-
edat & bi-
bat.

h Grac. ad
hilaritatem.
i Grac. filio-
rum Assur.

k Grac. ad
hilaritatem.

l Grac. nati-
vitatē meæ.

20 Quamobrem lætatus Holophernes de ea bibit multum vini admodum, quantum non biberat unquam die uno ex quo natus erat.

A N N O T A T I O.

^a *Ne qua fiat off.*] nempe in Deum, quem a se coli antè professa est 11. 14. ³ *Quisquam*] nempe qui cibaria curat ejusmodi, iis legibus & cautionibus, quas observat gens tua. ⁵ *Tentorium illud*] nempe Bigvati, infra vers. 11. ubi argentum & res omnes preciosæ custodiebantur, vers. 1. ⁷ *Fontem illum*] de quo supra 7. 3.

¹⁵ *Stravissit*] ex prisca accumbendi forma.

C A P U T X I I I.

^a *Grac. ve-*
^{sperafacta}
esset.

^b *Grac. fe-*
^{stinaverunt}
recipere; sic
vers. 14.

^c *Grac. suis-*
^{sent potus.}

T autem ^a advesperavit, ^b festinantes servi ejus receperunt se; Bigvatus verò conclusit tentorium ejus foris, cum dimisisset adstantes a conspectu domini sui, & discessissent ad cubilia sua.

^d *Grac. cir-*
^{eumfusum}
erat ei vinu.

2 Erant enim omnes defatigati, eò quòd plurimum ^c usi essent potus: Judith verò sola in tentorio illo relicta est,

3 Et Holophernes, qui antè procubuerat in lecto suo, quia ^d perfusus erat vino.

4 Judith autè edixerat ancillæ suæ, ut stans extra cubiculū ipsum observaret egressum ipsius, prout quotidie fecerat; nam dicebat se egressurā esse ad precationem suam: & Bigvatum allocuta erat in eandem sententiam. Itaque abiverant omnes a conspectu ejus, & nemo relictus fuerat in eodem cubiculo, neque parvus, neque magnus.

^e *Grac. a*
parvo ulque
ad magnū:
sic vers. 15.

^f *Grac. in*
corde suo.

^g *Grac. ad*
exaltationē
Jerusalai-

^h *Grac. con-*
fractionem
hostium, sic
vers. 24.

5 Tū consistens Judith ad lectum illius dixit ^e apud animum suum,

6 Domine Deus omnis potentia, respice hora hac ad opera manuum mearum, ^f ut exaltemur Jeruschalaima: quandoquidem jam tempus est defendendi hæreditatem tuam, & efficiendi instituta mea ^g ad confringendum hostes, qui insurrexerunt in nos.

7 Et accedens ad ^h regulam lecti quæ erat ad caput Holophernis, deprompsit ex eo ⁱ acinacem, & appropinquans lectoprehendit pugna comam capitis ejus dicendo:

8 Corroboram me, domine Deus, hodierno die.

9 Et incussit in collum ejus duos ictus robore suo, auferensque ^j caput ejus ab eo devolvit corpus ejus e strato,

10 Et abstulit a columnis ^k conopeum ipsum.

11 Egressaque paulo post tradidit ancillæ honorariae suæ caput Holophernis, cum indidisset illud in peram cibarii sui.

12 Ita egressæ sunt ambæ simul pro sua consuetudine ad precationem, & trajicientes castra circumiverunt ^l vallem illam, ascendentesque montem Bethchoglae venerunt ad portas illius:

13 Dixitque Judith elonginquo custodibus qui erant ad portas, aperite modò portam hanc, nobiscum Deus Deus noster est ad faciendū adhuc ^m res potentes in Jisraële, & robustas cōtra inimicos, quem admodum etiam fecit hodierno die.

ⁿ *Grac. po-*
^{tentiam in}
Jisraële &
robur.

14 Fuit autem cum audissent viri civitatis illius vocem ejus, ut festinantes descenderent ad portam civitatis suæ, & seniores civitatis illius convocarent:

15 Concur-

15 Concurfantesq; omnes æquè parvi ac magni, eò quòd præter opinionem videbatur ipsis reverti illam, & aperientes portam susceperunt eas.

16 Cumq; accendissent ignem ⁴ lucis causâ circumstabant eas.

4 Grac. ad lucem.

17 Illa verò voce magna dicebat eis,

18 Laudate Deum, laudate, laudate Deum: quia non abstinit misericordia ejus a domo Jisraëlis, sed diffregit inimicos nostros mea manu nocte hac:

19 Proferensq; caput illud e pera sua ostendit, & dixit eis, Ecce caput Holophernis primarii ducis copiarum Assyriæ: ecce quoq; conopeum cui incumbibat ebriosus, ubi percussit eum dominus per manum foemina.

1 Grac. in ebrietatibus suis.

20 Nam ut vivit Dominus qui conservavit me in hac via mea, qua ambulavi, decepit eum vultus meus ad perditionem ipsius; nec tamen commisit peccatum mecum ^m impurum aut pudendum ullum.

m Grac. ad pollutionē aut pudorē.

21 Tum obstupuit totus populus admodum, & inclinantes se adoraverunt Deum.

22 Dixeruntq; uno animo, benedictus es Deus noster, qui in nihilū redegisti hodierno die inimicos populi tui.

23 Hhuzzija verò dixit ei, tu benedicta es, ô filia, a Deo altissimo supra omnes mulieres, quæ versantur in terra,

24 Et benedictus dominus Deus, qui creavit cælos & terram, quòd direxerit te ad diffringendum caput principis inimicorum nostrorū.

25 Nam non absistet spes tua a mente hominum recordantium robor Dei in seculum: faciat itaq; Deus hæc tibi ad exaltationem æternā, ut respiciens ad te perfundat te bonis, quando quidem non pepercisti vitæ tuæ, propter abjectionem gentis nostræ: sed prevenisti casum nostrum rectâ ambulans coram Deo nostro.

n Grac. ad respiciendum te in bonis.
o Grac. anima.

26 Dixitq; totus populus, Amen Amen.

p Grac. Fiat, fiat.

A N N O T A T I O.

⁷ *Regulam lecti* id est impagem illam transversam, cui cervical apponitur: nam illa in cubilibus eadem ratione appellatur regula, qua in prælis, & trapetis apud Græcos & Latinos autores trabes circūstantes dicuntur regulæ. Utrumque est aut viatoribus militibusq; ut gladium zonam pecuniamq; cervicali subdant. *Acimacem* gladium persicum, per quem fere jurabant illi: de cujus forma apud veteres leguntur multa. ¹⁰ *Conopeum* id est quidem conopeum illud quod propter infesta animalcula adhiberi solet, quæ Græci appellant *κόνωπας*: sed hic potius accipiendum est infimum stratum, quo molliores viri utuntur in grabatis castrensibus: quod conopeum sine solo lineo, aut alio sustentaculo columnis lecti & spondeæ appingitur. Qua autem causa hoc fecerit vide infra vers. 19. ¹² *Vallem illam* de qua supra 6. ²⁵ *Non absistet* id est, pii omnes semper tuæ pietatis & fidei speiq; quam in domino collocasti, mentionem facient.

CAPUT XIII.

1 I X I T verò Judith illis, auscultate mihi jam fratres, & accipientes caput istud suspendite ipsum in projectura summa muri nostri.

2 Eritq; illucescente matutino, & ex oriente sole super terram, ut assumatis quisq; arma bellica vestra, &

procedat omnis vir potens extra civitatem, cum imposueritis ducem eis, tanquam descēsurus in campum ad primam custodiam Assyriorum, quamvis minimē descensurus estis.

3 Tum assumentes isti omnia arma sua ibunt in castra sua, excitabūtque duces copiarum Assyrię,

4 Cumq; accurrentes ad tentorium Holophernis non invenerint ipsum, irruente in eos metu fugient à conspectu nostro.

5 Tum verò insequentes vos & quicumq; habitant totum terminum Jisraēlis, prosternite eos * ubicumq; fuerint.

6 Verum antequam faciatis ista, arcessite mihi Achiorē Hhammonitā, ut videns agnoscat illū qui nihili faciebat domum Jisraēlis, & qui ipsum * tradendum morti miserat ad nos: vocaverūt itaq; Achiozem e domo Hhuzziję, qui cum venisset, vidēs caput Holophernis ad manū cujusdam viri in congregatione populi, procidit in faciem, tanquā soluto spiritu suo. Cum autem resumpsissent eum, accidit ad pedes Judithę, & inclinans se coram ea dixit, Tu verò benedicta es in omni tentorio Judę, & in omni gente; quę audito nomine tuo turbabuntur: nunc autem renuntia mihi quę feceris diebus istis; renuntiavitq; Judith ei in medio populi quęcumq; fecerat, ex quo die exiverat usq; dum erat allocuta ipsos; cumq; desuisset loqui, voce magna jubilavit populus, edideruntq; vocem hilarem in civitate sua.

7 Videns verò Achior quęcumq; fecerat Deus Jisraēlis, credidit Deo admodum, & circumcissus carne præputii sui adjunctus est domui Jisraēlis usq; ad diem hunc.

8 Matutina autem lux cum ascendisset, suspenderunt caput Holophernis de muro, & assumens quisq; vir arma sua processerunt per acies in ascensus montis; quos cum viderent Assyrii, transmiserunt ad ductores suos.

9 Venerunt igitur illi ad duces, & chiliarchos, & ad omnem principem ipsorum; qui accedentes ad tentorium Holophernis, dixerunt præfecto prætorio ejus,

10 Excita jam dominum nostrum; nam audent ista mancipia descēdere contra nos in pugnam, ut profligentur prorsus.

11 Ingressus autem Bigvai pulsavit vestibulum tentorii,

12 Suspiciabatur enim eum cum Juditha dormire:

13 Sed cum nemo exaudiret, aperiens ingressus est in cubiculum,

14 Ubi invenit eum jacentem super strato mortuum, capite ejus ablato ab eo, exclamavitque voce magna cum fletu ac gemitu & clamore valido, dirumpens vestimenta sua:

15 Deinde ingressus tentorium ubi solebat Judith pernoctare, nō invenit eam: quamobrem profiliens ad populum clamavit, prævaricati sunt servi, ^fattulit confusionem unica mulier Hhebręorum domui regis Nebucadnetzaris: nam ecce Holofernes humi jacet, & caput ejus non adest ei.

16 Hęc

a *Grac.* in viis ipsorum.

b *Grac.* ad mortem.

c *Grac.* secundum cohortem.

d *Grac.* ei qui erat super omnes res ejus. *e* *Grac.* in faciem.

f *Grac.* fecit.

16 Hæc autem verba cum audissent principes copiarum Assyriæ, dis-
tulerunt statim tunicas suas, & turbatus est animus eorum valdè:

17 Eorumq; clamor & vociferatio magna valdè in castris effecta est. ^g Grac. in medio castrorum.

CAPUT XV.

1 **S**ED cum audissent ii qui erant in tentoriis, obstupuerunt de
eo quod factum fuerat, & accidit eis timor & trepidatio,

2 Adeò ut non maneret quisquam in conspectu proximi
sui ampliùs; sed effusi uno animo fugerent in omnem viam planitie &
regionis montanæ, & ii quoq; qui in regione montana circum Beth-
choglam castra posuerant, in fugam verterentur.

3 Tum verò filii Jisraëlis unusquisque, inquam, bellator ex eis effusi ^a Grac. vii bellator.
sunt in eos:

4 Et misit Hhuzzija Eschtemonem, & Bethbirein, Chobamque, &
Cholonem, deniq; in omnem terminum Jisraëlis, qui renuntiarent de
iis quæ confecta erant, indicerentq; ut omnes impetu effunderentur
contra hostes ad tollendum eos.

5 Quod cum audissent Jisraëlitæ, omnes uno animo irruerunt in eos
Chobam usque, similiterq; ii qui Jeruschalaimis advenerant, & ex tota
regione montana, quia renuntiaverant ipsis ea quæ facta fuerant ca-
stris inimicorum suorum:

6 Et qui in Gilhade, quiq; in Galilæa habitabant, irruentes fuderunt
eos plaga magna, donec præterissent Damascum & terminos ejus.

7 Ac habitatores quidem Bethchoglae reliqui irruerunt in castra As-
syriorum, & prædati eos divitiarum plurimum adepti sunt:

8 Jisraëlitæ verò a cæde reversi reliquiis potiti sunt, viciq; & civitates
quæ in montana & campestri regione erant, obtinuerunt multa spo-
lia: erat enim multitudo eorum magna valdè.

9 Jojakim verò sacerdos ille magnus, & senatus Jisraëlitæ habitantes
Jeruschalaimis venerunt, ut constituerent bona quæ fecerat
Deus Jisraëli, & visa Juditha alloquerentur eam verbis pacis.

10 Ingressi autem ad eam benedixerunt ei uno animo dicentes ei:

11 Tu exaltatio Jeruschalaimorum, tu exaltatio magna Jisraëlis, tu
gloriatio magna es gentis nostræ; quòd feceris hæc omnia manu tua, &
te afficiente bonis Jisraëlem Deus profecutus sit eos benevolentia: be-
nedicta sis ab omnipotente domino in æternum tempus; dixitque po-
pulus totus, Amen.

12 Spoliavit autem populus castra per dies triginta:

13 Dederuntq; Judithæ tentorium Holophernis instrumentaq; argenti
omnia, & lectos, urnasq;, & omnia supellectilia ejus; quæ accipiens illa
imposuit alia mulæ suæ, aliaq; junctis plaustris suis cumulans imposuit.

14 Tum concurrens vnaquæq; mulier Jisraëlitæ ad videndum eam,
benedixerunt ei, & exhibuerunt ei choream ex numero suo.

15 Cumq; illa accipiēs thyrsos in manus suas dedisset quoq; mulieribus, quæ comitabantur ipsam, vicissim coronam oleæ imposuerunt ipsi, & ipsius comiti. Ita processit coram toto populo in chorea dux omnium mulierum, & secuti sunt omnes Jisraëlitæ armati cum coronis, & hymnis ore ipsorum *decantatis*.

A N N O T A T I O.

4 *Eschtemonem* Hæc locorum nomina ex cōjectura restituere hoc modo visum est propter sequentes voces, & in omnem terminum, etc. Nam tres his quidem vocibus termini videntur designari, quibus Assyrii poterant effugium sibi investigare: occidentis terminus hic nullus ponitur, quia mare omnem effugiendi spem fuisset adempturum. Sunt autem duo priora loca ad meridiem sita in tribu Jehudæ & Schimhonis: Choba verò ad septentrionem est, Gen. 14. 15. Cholon deniq; orientem versus, ubi Aulona Græci quoq; scriptores statuerunt. 9 *Jojakim* de quo supra 4. 5. *Constituerent* id est, ut rebus sanctè & prudenter prospicerent, ordine rebus omnibus imposito, ne aut Dei offensa, aut administrationis imprudentia tantum bonum per gratiam Dei exstructum, labefactaretur.

15 *Ipsius comiti* id est, ancillæ honorariæ, quæ ipsam fuerat profecuta.

C A P U T X V I.

1 **N**AM incipiente Juditha professionem hanc apud totum Jisraëlem, totus populus post eam prolocutus est laudationem hanc.

2 Dixit ergo Judith, incipite Deo meo *canere tympanis*, modulamini ei psalmos, laudemq; exaltate & invocare nomen ejus:

3 Quia Deus conterens bella, quia in castra *incurrans* in medio populi eduxit me e manu persequentium me.

4 Venerat Assyrius e montibus, a Borea,

5 Venerat cum myriadibus copiarum suarum, quarum multitudo obthuraverat torrentes, & quarum equitatus tegebat colles:

6 Dicebat se incensurum terminos meos, & adolescentes meos sublatum gladio, lactentesq; abjecturum in solum, & infantes meos expositurum depopulationi, virginesq; meas prædaturum:

a *Grac.* positurum.

b *Grac.* daturum.

c *Grac.* irritos fecit, vel deposuit.

7 Sed dominus omnipotens deturbavit eos manu sceminae.

8 Non enim cecidit potens ille a juvenibus, neq; posteri Titanū percusserunt eum, neq; excelsi gigantes aggressi sunt eum; sed Judith filia Merari pulchritudine vultus sui dissolvit eum.

d *Grac.* altitudinem laborantium Jisraëlitarū.

9 Exuerat enim stolā viduitatis suæ ad exaltandū Jisraëlitæ laborantes: 10 Unxerat faciem suam unguento, & devinxerat crines suos infertos mitræ, ceperatq; stolam lineam, ut deciperet eum.

11 Hujus sandalium abripuit oculum illius, & pulchritudo hujus captivam tenuit animam illius: pervasit acinaces collum illius.

12 Horruerunt Persæ audaciam illius, & Medi ad facinus audax illius perturbati sunt.

13 Tum jubilarunt humiles mei, & exclamarunt infirmi mei, cum illi perterrefacti sunt; exaltarunt vocem suam, cum retroversi sunt.

e *Grac.* filii puellarum. f *Grac.* fugitivorum.

14 Puelli confoderunt eos, & tanquā pueros fugitivos vulnerarunt eos, perierunt ab instructa acie, domini Dei mei.

15 Cantabo domino hymnum novum.

16 Domine magnus es & gloriosus, admirabilis potentia, & inexsuperabilis.

17 Tibi

17 Tibi seruiat omnis creatura tua; quia dixisti & facta sunt; misisti spiritum tuum qui ædificavit, neq; est qui obsistere possit voci tuæ.

18 Montes enim a fundamentis cum aquis commoverentur, & petreæ a conspectu tuo, ut cera liquecerent.

19 Erga eos autem qui timentes sunt tui, tu propitius futurus es planè. Nam parva res videtur tibi omne sacrificium ad odorem gratum, & minima omnis adeps ad holocaustum tuum, sed qui timet dominum, omnino magnus est.

20 Ve gentibus quæ insistant in genus meum: Dominus omnipotens ulciscetur eas die iudicii,

21 Indendo ignem vermesq; carnibus earum quorum sensu fleant in seculum.

22 Ingressi autem Jeruschalaima adoraverunt dominum; & postquã fuit purificatus populus, obtulerunt holocausta sua, & voluntarias oblationes, ac donaria sua.

23 Obtulit verò Judith omnia instrumenta Holophernis, quæ dederat ipsi populus, & conopeum ipsum quod acceperat e cubiculo illius donarium^s sacravit domino.

24 Populus verò hilaria agens Jeruschalaimis^b coram sanctuario per tres menses, & Judith cum ipsis mansit.

25 Quibus diebus transactisⁱ junctis equis reversus est quisq; in hæreditatem suam, & Judith profecta Bethchoglam, mansit apud facultates suas.

26 Fuitq; tempore suo gloriã illustris in regione tota.

27 Et quamvis multi concupiscentes ambirent eam, non tamen cognovit eã quisquam omnibus diebus vite ejus, ex qua hora mortuus erat Menasche vir ejus, usq; dum aggregata est ad populum suum.

28 Sed profecta est, ut erat magna valdè, consenuitq; in domo viri sui ad annos centum quinq;, dimisitq; ancillam honorariam suam^k in libertatem. Ita mortua est Bethchoglæ, & sepelierunt eam *civēs* in spelunca viri ipsius Menaschis, luxitq; eam domus Jisraëlis diebus septem.

29 Distribuit autem facultates suas antequàm moreretur omnibus proximè Menaschem virum suum, & proximè genus suum attingentibus:

30 Nec fuit ampliùs qui metum^l Jisraëlitis injiceret diebus Judithæ, & diebus multis^m post mortem ipsius.

A N N O T A T I O.

^a *In terminos meos*] Verba totius ecclesiæ cum Juditha continetis, ut dicitur versu 1. ^b *Tiranum*] hæ voces, Tiranum & Gigantum, planè ostendunt hunc librum a recentiore aliquo autore conscriptum esse; nusquam enim se loquitur in libris authenticis sanctus Dei Spiritus simplicissimus veritatis doctor.

^g *Græc.* de-
dit.

^h *Græc.* in
conspectu
sanctorum;
sic accipiun-
tur sancta
suprà 4. 15.
& 8. 20.

ⁱ *Græc.* jun-
xit.

^k *Græc.* libe-
ram.

^l *Græc.* filius
Jisraëlis.

^m *Græc.* post-
quam mor-
tua est ipsa.

BARUC.

BARUC deportata in Babyloniam Jehudaorum parte, eodem data occasione profectus cum deportatis fratribus communicat: qui collectam mittentes Jeruschalaima pro cultu Dei, scribunt ad fratres qui erant in Jehudæa reliqui literas de agnitione & confessione peccatorum, de resipiscencia, & Evangelicis in resipiscentes promissionibus. Ac postremò epistolam Jirmeja ad deportatos subjicit, qua illi adversus idola & idololatriam confirmantur.

CAPUT I.

1 **B**AC autē sunt verba libri quę scripsit Baruc
 2 filius Neriję filii Machseię, filii Tzidkiję, filii
 3 Chaschabję, filii Chilkiję in Babylonia,
 4 Anno quinto, septimo die mensis illius,
 5 eodem tempore quo ceperat Chaldæi Jeru-
 6 schalaima, eaq; incenderant igne.

Hujus ergo libri verba legit Baruc ^aaudi-
 ente Jeconja filio Jehojakimi rege Judę,

4 Et audiente populo toto convenientib;
 5 ad lectionem libri, & audientibus potentioribus, & filiis ^cprincipum,
 6 & senioribus, deniq; audiente toto populo ^dæquę parvo ac magno, iis
 7 omnibus qui habitabant in Babylonia ad fluvium Sudi:

8 Quum flentes jejunarunt, & voverunt ^evota coram domino.
 9 Cogerruntq; pecuniam prout uniuscujusq; potuit ^ffacultas;
 10 (Quam miserunt Jeruschalaima ad Jehojakimum filium Chilkiję,
 11 filii Schallumi sacerdotę, & ad sacerdotes alios, & ad populares omnes,
 12 qui præsentés erant cum eo Jeruschalaimis,

13 In terram Jehudæ die decimo ^gSivans, ut accipiens ille restitueret
 14 vasa domus domini, quę elata fuerant e templo, vasa argentea quę cu-
 15 ravit fieri Tzidkija filius Joschiję rex Jehudæ,

16 Postquam deportans Nebucadnetzar rex Babylonię Jeconjam &
 17 principes ac potentes quosq; vinctos, & populum terrę Jeruschalaimis
 18 abduxisset in Babyloniã)

19 Et dixerunt, Ecce misimus ^had vos pecuniam; ita comparate vo-
 20 bis pecunia hac holocausta, & oblationes pro peccatis, ac thus; & confi-
 21 cientes ⁱmunus offerite ad altare domini Dei nostri:

22 Et orate pro vita Nebucadnetzaris regis Babylonię, & pro vita
 23 Beltschatzaris ^jfilii ejus, ut sint dies illorum pares diebus cœli impen-
 24 dentis terrę:

25 Dabitq; dominus vires nobis, illuminans oculos nostros, ut viven-
 26 tes sub umbra Nebucadnetzaris regis Babylonię, & sub umbra Belt-
 27 schatzaris filii ejus serviamus eis diebus multis, & consequamur grati-
 28 am coram eis.

^a Grac. in
 auribus; sic
 deinceps.

^b Grac. ad
 librum.

^c Grac. re-
 gū; sed hoc
 nomine
 principes
 quoq; regię
 stirpis ap-
 pellantur.

^d Grac. a
 parvo ad
 magnum.

^e Grac. ma-
 nus.

^f Grac. inve-
 niebantur.

^g Grac. inve-
 niamus.

13 Item

- 13 Item orate pro nobis dominum Deum nostrum, quia peccavimus domino Deo nostro; necdum averſa eſt indignatio & ira ejus a nobis in hunc uſq; diem.
- 14 Et legite libellum hunc quem miſimus ad vos, pronuntiantes in domo domini diebus feſtis, & diebus ſolennibus,
- 15 Dicentes, domino Deo noſtro juſtitia; nobis verò confuſio vultus ineſt, prout eſt hodiernus dies, Jehudæo cuique, & habitatoribus Jeruſchalaimorum,
- 16 Et regibus noſtris, ac principibus noſtris, & ſacerdotibus noſtris, & prophetis noſtris majoribusq; noſtris;
- 17 Eò quòd peccavimus coram domino, & fuimus ei immorigeri,
- 18 Neq; auſcultavimus voci domini Dei noſtri, ut ambularem in præceptis ejus, quæ expoſuerat in conſpectu noſtro.
- 19 Ex quò die eduxit dominus majores noſtros e terra Ægypti, uſq; ad diem hunc fuimus immorigeri erga dominum Deum noſtrum, eumq; parvi fecimus, ut non auſcultarem voci illius:
- 20 Et quamvis adhæſerint nobis mala & maledictio illa, quam conſtituerat dominus Moſchi ſervo ſuo, quo tempore eduxit dominus majores noſtros e terra Ægypti, ut daret nobis terrã affluentem lacte & melle, ut hodierno die:
- 21 Non tamen auſcultavimus voci domini Dei noſtri in omnibus verbis prophetarum, quos mittebat ad nos;
- 22 Sed ambulavimus unusquiſq; in cogitatione cordis ſui nequam, colendo Deos alios, & faciendo quæ mala videntur in oculis domini Dei noſtri.

ANNO TATIO.

1. Hæc autem] Hujus libri inſcriptio tam multis verbis implicata eſt, ut vix adhuc iudicio meo fuerit ab ullo explicata. Summa eſt, Barucum anno a Jeſohakini deportatione quinto verſantem in Babylonia, ut peritus erat ſcriba, ſcribitis deportatis communicato cõſilio tradidit exemplum literarum, quod ipſe exaraverat, ut ad fratres qui in Judæa adhuc manſerant, mitteretur. Quarum literarum ſumma partibus duabus comprehenditur: una eſt conſeſſio peccatorum & deprecatio, a verſu 15 hujus capituli ad verſum 9. cap. 3. Altera eſt officii ad omnes pertinentis explicatio, ad finem uſque: quæ quidem epiſtola eò quòd longior eſt, libellus appellatur. Itaque continentur tria hoc capitulum eſt inſcriptio, novem verſibus ſecundum familiare conſilium & communicatio deportatæ multitudinis, verſibus quinque; poſtremum verò principium ejus libelli, quem Baruc captivorum nomine conſcripſerat. *in Babylonia*] Alibi quidem legi non meminimus, quando aut quomodo Baruc in Babyloniã profeſtus ſit ante deportationem regis Tzidkijæ: ſed tamen ſi qua conjectura huc afferri poteſt, probabile eſt, eum anno quarto regni Tzidkijæ eum Seraia fratre in Babyloniã profeſtum eſſe, Jirmejæ 51. 59. *2. Anno quinto*] a deportatione Jeconjæ, ut ex illo Jirmejæ loco colligimus. *Menſis illius*] qui menſis fuerit, præciſe ex ſcriptura ſtatui non poteſt, ſed ſequentibus verbis circumſcribitur, q. d. præciſe quinto poſt anno, & eodem tempore, quo capta fuerant Jeruſchalaima. *Incenderunt*] hoc me uſquam legere non memini. Quamobrem ſi cui placebit credere, erit intelligendum ignem a Chaldæis ſubjectum fuiſſe, ſed eo reſtincto oppidum conſervatum: alioqui poſt annos ſeptem caſa Jeruſchalaima, 2. Reg. & 2. Chronic. & Jirm. ultimis capitulis. *4. Ad ſtadium Sudi*] niſi me animus fallit, ſtadium ille eſt qui ex Euphrate derivatus circumfluit Babyloniã una ex parte, & in paludes Chaldaicas influit: ex quo ſtadium Sudi, tanquam vaſtati & deſolati agri, appellatur. *5. Vota coram*] nempe earum oblationum, quæ ſequentibus verbis exponuntur. *8. In terram*] hic verſus ex moleſtiſſima ſynchyſi laborat inſeruiſſe, ut ſacerdos magnus ex oblatione illa curaret argentea vaſa fieri loco aureorum quæ per Nebucadnezarem fuerant exportata, 2. Reg. 24. 13. quod poſtea autoritate Regis Tzidkijæ curatum fuiſſe dicitur. *8. Vanis*] qui ſatis noſtro ex parte reſpondet. *10. Ad vos*] ſic alloquebantur deportati Barucum & legationem totam, quali eum *21. Filius*] id eſt nepotis. Nam Eylimero dicitur fuit Nebucadnezaris filius, & hujus pater, 2. Reg. 25. 27. *20. Uſ hodierno die*] nempe adhuc poſſidemus beneficio Dei. Nam hæc dicuntur in perſona eorum qui remanſerant Jeruſchalaimis.

CAPUT II.

- 1 **D**E O præstitit dominus verbum suum, quod prolocutus
 erat contra nos, & contra Judices nostros, qui judicabant
 Jisraëlem, & contra reges nostros, & contra principes no-
 stros, denique contra Jisraëlitas & contra Jehudeos,
- 2 Se adducturum contra nos mala magna, quæ non facta fuerint sub
 toto cælo, prout factum est Jeruschalaimis secundum ea quæ scripta
 sunt in lege Moschis,
- 3 Vescituros nos quemque carnibus filii sui, & quemque carnibus
 filie sue:
- 4 Et reddidit eos subjectos omnibus regnis circumstantibus nos
 probro, & desolationi in via, omnibus populis circumstantibus nos, ubi
 disseminavit eos dominus,
- 5 Fueruntq; inferiores, ac non superiores: quia peccavimus domino
 Deo nostro, & non auscultavimus voci illius.
- 6 Domino Deo nostro justitia; nobis verò & majoribus nostris inest
 confusio vultuum, pro ut est hodierno die:
- 7 Quæ elocutus fuerat Dominus contra nos, omnia mala illa super-
 venerunt nobis.
- 8 Non enim precati sumus faciem domini, ut averteret unumquemque
 que a cogitationibus cordis sui nequam:
- 9 Idcirco invigilavit dominus malis istis, quæ adduxit dominus su-
 per nos. Nam justus est dominus in omnibus operibus suis, quæ man-
 davit nobis.
- 10 Nos verò non auscultavimus voci ejus, ut ambularem in præ-
 ceptis domini, quæ exposuerat in conspectu nostro.
- 11 Nunc ergo, domine Deus Jisraëlis, qui eduxisti populum tuum e
 terra Ægypti manu robusta, signisq; & portentis, ac potentia magna,
 & brachio excelso, & comparasti tibi ipsi nomen, prout est hodie:
- 12 Peccavimus, impiè fecimus, injusti fuimus, domine Deus noster,
 in omnibus statutis tuis.
- 13 Avertatur indignatio tua a nobis, quando quidem relictus sumus
 pauci in gentibus, ubi disseminavisti nos.
- 14 Exaudi, domine, orationem nostram & deprecationem nostram,
 ac extrahe nos propter te; & inde nobis gratiam in conspectu eorum
 qui deportaverunt nos:
- 15 Ut noscat tota terra te esse dominum Deum nostrum, & de nomi-
 ne tuo vocari Jisraëlem, & genus illius.
- 16 Domine, respice e domo sancta tua, & cogitationem adverte ad
 nos, inclina domine aurem tuam & audi.
- 17 Aperi, domine, oculos tuos, & vide: Non enim qui mortui sunt in
 sepulchro, quorum receptus est spiritus ex visceribus ipsorum, ii tribu-
 turi sunt gloriam & laudem justitiæ domino:

a Græc. virū
 Jisraëlis &
 Jehudæ.

b Græc. virū.

c Græc. ad
 non auscul-
 tādum: quæ
 corrupta est
 Hebraismi
 interpreta-
 tio.

d Græc. de-
 derat.

e Græc. feci-
 sti.

f Græc. no-
 men tuū in-
 vocari super
 Jisraëlem.

g Græc. justitiam.

18 Sed anima dolens de magnitudine^b depressionis & infirmitatis in qua ambulat; & oculi deficientes, animaq; famelica cedent tibi gloria & justitiam Domine. ^b Græc. depressa & infirma.

19 Non enim rectè factorū a majoribus nostris regibusq; nostris nomine effundimus nos' miseram deprecationem nostram in conspectu tuo, Domine Deus noster: ^c Græc. misericordiam.

20 Nam immisisti indignationem tuā, & iram tuā in nos, quemadmodum locutus fueras^d per servos tuos prophetas, dicens, ^d Græc. manu servorū, sic vers. 24. & 28.

21 Sic ait Dominus, inclinate humerum vestrū, & servite regi Babylonæ, & confidete in terra, quam dedi majoribus vestris.

22 Quòd si non auscultaveritis voci Domini serviendo regi Babylonæ,

23 Faciam' ut deficiat ex civitate Jehudæ, & extra Jeruschalaima^e vox lætitiæ & vox gaudii, vox sponsi & vox sponsæ, sitq; tota terra invia, deserta habitatoribus. ^e Græc. defectum.

24 Cumq; non auscultaverimus voci tuæ, serviendo regi Babylonie, præstitisti verba tua quæ prolocutus fueras per servos tuos prophetas, fore ut efferrentur ossa regum nostrorum, & ossa majorum nostrorum e loco suo.

25 Nam ecce sunt projecta ad æstum diei & gelu noctis, & mortui sunt in laboribus gravissimis, fame, gladio, atq; dissectione.

26 Et exposuisti domum tuam quæ vocatur de nomine tuo, pro ut est hodie, propter improbitatem domus Jisraëlis & domus Jehudæ.

27 Deniq; fecisti nobiscum, Domine Deus noster, secundū omnem æquitatem tuam, & secundum omnem tuam miserationem magnam:

28 Quemadmodum elocutus fueras per servum tuū Moschem, quo die mandasti ei ut scriberet legem tuam coram^f Jisraëlitis, dicens: ^f Græc. filiis Jisraëlis.

29 Nisi auscultaveritis voci meæ, utiq; examen illud magnū ac multum illud convertetur in numerum parvum, in gentibus, ubi disseminabo eos.

30 Novi non esse auscultaturos mihi, quia populus dura cervice est:

31 Sed si reversi ad seipsos in terra deportationis suæ agnoverint me esse Dominū Deum ipsorum, me indente ipsis cor & aures audientes, ^g Græc. ad cor tuum.

32 Et laudaverint me in terra deportationis suæ, recordantes nominis mei,

33 Et reversi fuerint ab *aversatione* humeri sui^h obdurati, & ab improbitatibus actionum suarum, eo quòd recordati fuerint viæ majorū suorum qui peccaverunt coram Domino: ^h Græc. duri.

34 Etiam reducam eos in terram, quam juratus promisi majoribus ipsorū, Abrahamo, Jirzchako, & Jahhakobo, ut dominantur ei; & multiplicabo eos, ac nullo pacto minuentur:

35 Deniq; constituam eis fœdus æternum, me fore ipsis Deum, ut ipsi mihi sint populus, neq; amovebo amplius populū meum Jisraëlē a terra quam dederō eis.

21 *Considerare*] Id est, si non deficientis ab obsequio regis Babyloniarum, estote certi, vos minimè deportatum iri; sed in hac terra cum bona regis venia permanuros esse. Sic Genes. 20. 7. 22 *Vox latitia*] vide Jirm. 7. 34. 29 *Examen*] metaphora ab apibus sumpta.

CAPUT III.

- 1 **D**OMINE omnipotens, Deus Jisraëlis, anima in angustiis *versans* & spiritus anxius in clamavit te.
- 2 Exaudi, Domine, & miserere, quoniã Deus es misericors; miserere inquam, quia peccavimus corã te:
- 3 Tu enim sedes in seculum, nos verò *an* periremus in seculum?
- 4 Domine omnipotens Deus Jisraëlis exaudi jam orationem mortuorum Jisraëliitarum, id est, filiorum qui peccant corã te, qui non auscultaverunt voci Domini Dei sui, unde nobis adhærent hæc mala.
- 5 Ne recorderis iniquitates majorum nostrorum; sed recordator manus tuæ, & nominis tui hoc tempore;
- 6 Te Dominum Deum nostrum esse; & laudabimus te, Domine.
- 7 (Nam propterea indidisti cordibus nostris timorẽ tui ad invocandum nomen tuũ) & laudabimus te in loco deportationis nostrę, quando quidem revocavimus in animũ nostrum totam iniquitatem majorũ nostrorum, qui peccaverunt coram te.
- 8 Ecce nos hodie in deportatione nostra ubi disseminasti nos, probro, & execratione, ac exactione infesti sumus secundũ omnes iniquitates majorum nostrorum, qui defecerunt a Domino Deo nostro.
- 9 Audi, Jisraël, mandata vitæ; auribus percipite, ut cognoscatis prudentiam.
- 10 Quid est Jisraël, cur verferis in terra inimicorum, consenueris in regione aliena,
- 11 Inquinatus habearis cum mortuis, reputeris inter eos qui sunt in sepulchro?
- 12 Dereliquisti fontem sapientiæ.
- 13 Si via Domini ambulasses, habitasses in pace æterna.
- 14 Disce ubi sit prudentia, ubi sit robur, ubi sit intelligentia, ut cognoscas pariter ubi sit longæ vitas ac vita, ubi sit lux oculorum & pax.
- 15 Quis invenit locum illius? & quis ingressus est thesauros illius?
- 16 Ubi sunt principes gentiũ, & qui dominantur bestiis terrestribus?
- 17 Qui volucris cœli illudunt, & argentum recondunt atq; aurũ cui confidunt homines, quorum deniq; innumera est possessio?
- 18 Nam qui argentũ fabrefaciunt, & curant sollicitè, & quorũ opera non possunt pervestigari,
- 19 Deleti sunt, & in sepulchrũ descenderunt, aliiq; exstiterunt pro eis.
- 20 Juniores viderunt lucem habitantes in terra, sed viam scientiæ nõ agnoverunt:

a Græc. seculum.

b Græc. quæ super terrã.

c Græc. non est finis possessionis.

d Græc. non est pervestigatio operum.

21 Neq;

- 21 Neq; intellexerunt calles ejus, neq; susceperunt eam filii illorum, a via ejus procul abfuerunt:
- 22 Neq; audita est in Cenahhane, neq; visa in Temane:
- 23 Neq; Hagareni exquirentes intelligentiam eorum quæ in terra ^{e Græc. filii Hagaræ.} sunt, mercatores Medanæi & Temanitæ, & Rhetores, & scrutatores intelligentiæ habent eam, viam sapientiæ non agnoverunt, neq; recordati sunt calles ejus.
- 24 O Jisraël, quàm magna est domus Dei, quàm amplus locus possessionis ejus?
- 25 Magna, adeò ut infinita sit; alta, adeò ut immensa.
- 26 Illic fuerant Gigantes illi nominati, qui principio erant permagni, periti rei militaris:
- 27 Non hos elegit Deus, neq; viam scientiæ tradidit eis;
- 28 Sed perierunt eo quòd carerent prudentia, perierunt propter vaucuitatem consilii, ^f ex qua laborabant.
- 29 Quis ascendens in cœlū accepit eam, & deduxit eam e nubibus? ^{f Græc. ipsorum.}
- 30 Quis trajiciens mare invenit eam, & allaturus est eam pro auro le-ctissimo?
- 31 Non est qui cognoscat viam ejus, non qui animum advertat ad callem ejus,
- 32 Sed qui novit omnia, is cognoscit eam; invenit eam intelligentia sua, qui comparavit terram in æternum tempus, qui implevit eam jumentis quadrupedibus:
- 33 Quo mittente lucem abit, revocante obsequitur ei^s tremens: ^{g Græc. tremore.}
- 34 Quo vocante stellas splenduerunt ipsæ in stationibus suis lætantes, & dixerunt, adsumus:
- 35 Splenduerunt cum lætitia coram factore suo.
- 36 Is Deus noster est, non æstimatur alius cum ipso comparatus.
- 37 Invenit omnem viam scientiæ; quam dedit Jahhakobo filio suo, & Jisraëli dilecto suo: postea in terra visa est, & inter homines ea conversata est.

ANNO TATIO.

4 Mortuorum] Nempe in peccatis, ut loquitur Apostolus Eph. 2. 1. quod sequentium verborum exegesis docet. 7 Quandoquidem] hæc omnia respiciunt ad promissionem, quæ ex Deut. posita est sup. 2. 29. & sequentibus. 8 Secun- dum omnes] id est, ut promeriti sumus nostris iniquitatibus; quæ geminæ sunt quodammodo & pares iniquitatibus majorum nostrorum. 9 Audi] isf.] altera pars literarum, ut diximus sup. 1. 1. qua Jisraëlitis gratia a Deo oblata exponitur, hoc capite & principio sequentis; deinde ad obsequium & fidem revocantur, reliquo libello. 12 Fontem] nempe legem Dei, ex qua sapientia in homines erat manatura; ut ipse enarrat toto capite reliquo, & concludit discretis verbis principio capitis quarti. 14 Disce] ἐγγασία præcedentis sermonis de præceptis vitæ, & prudentiæ ad vitam consequendam. quasi dicat, jam ex tuis calamitatibus cognosce, non esse vitam prudentiamque in manu hominum industria hominum, neque in corporum vastitate; sed a Deo accipiendam esse; ac non esse quidem in manu hominum industriaque ostenditur usque ad versum 24. non esse penes homines proceros, usque ad vers. 32. sed penes Deum esse docetur sequentibus. Utrique autem, prudentiæ inquam & vitæ, adjunguntur attributa duo, hoc versu, ad exornationem pertinentia. 15 Quis invenit.] nempe hominum, qui aut potestate freti sunt, versu 16. & tribus sequentibus; aut exemplis, versu 20. & 21. aut industria & arte, versu 22. & 23. 23 Medanæi] de quibus Genes. 37. Rhetores] sic interpretatur Græcam μῦθοι vocem, ex antiqua significatione μῦθοι. Nam Temanæi ubique in scriptura sapientiæ nomine celebrantur, quæ ex Philosophorum omnium consensu in verbis & rebus sita est. 25 Magna] nempe dignitate & præstantia, quia in ea solum sapientia & vita emicant, ut ostenditur Deut. 4. 6. & sequentibus, & 30. 15. 26 Illic] alter locus amplificationis ab hominum magnitudine, ut diximus in versum 14. simile argumentum vide Ijob. 28.

- 1 s est liber præceptorum Dei, & lex subsistens in seculum, quamprehendentes omnes ad vitam *pertinent*: qui autem relinquunt eam, morituri sunt.
- 2 Convertere Jahhakob, & prehende eam; perge ad splendorem coram lumine illius:
- 3 Ne cedas alteri gloriam tuam; & genti alienæ ea quæ conferunt tibi.
- 4 Beati sumus, ô Jisraël, quòd ea quæ placet Deo sunt nobis cognita.
- 5 Bono animo esto, popule mi, monumentum Jisraëlis.
- 6 Venumdati estis gentibus, nõ tamen ad perditionem; sed quia ad iram provocastis Deum, traditi estis adversariis:
- 7 Nã exacerbastis eũ qui fecit vos, sacrificantes demonib. ac nõ Deo:
- 8 Obliti autem estis Dei illius æterni qui genuit vos, & dolore affecistis urbem Jeruschalaimorum, quæ educavit vos.
- 9 Videns enim superventuram vobis iram a Deo dixit, audite, ô vicinæ Tzijonis, induxit mihi Deus luctum magnum.
- 10 Vidi enim captivitatem filiorum meorum, filiarumq; , quam super eos adduxit æternus:
- 11 Nam educavi illos cum lætitia, sed dimisi illos cum fletu & luctu.
- 12 Nemo lætetur de me, quòd vidua sim & derelicta a multis; desolata sum propter peccata filiorũ meorũ, eò quòd declinaverũt a lege Dei:
- 13 Non autẽ statuta ejus agnoverunt, neq; ambularunt viis mandatorum Dei, neq; callibus institerunt disciplinæ traditæ justitia ejus.
- 14 Accedant vicinæ Tzijonis, & recordamini captivitatis filiorum meorum, filiarumq; , quam induxit eis æternus.
- 15 Induxit enim gentem in eos e longinquo, gentem impudentem, & diversa utentem lingua,
- 16 Cujus homines nõ sunt reveriti senem, neq; miserti pueri, sed abduxerunt dilectos viduæ, & solitariam filiabus ipsius desolaverunt.
- 17 Ego verò quid possem adjumenti afferre vobis?
- 18 Nam qui induxit vobis mala ista, is vos e manu inimicorũ vestrorum exempturus est.
- 19 Abite liberi, abite. Ego verò derelicta sum, desolata.
- 20 Exui stolam pacis, & indui cilicium deprecationis meæ; inclamatura æternum diebus meis.
- 21 Bono animo estote, liberi, inclamate Deum; & eximet vos e potestate, e manu inimicorum.
- 22 Ego enim jam concepi spem in æterno salutis vestræ, advenitq; mihi lætitia a sancto propter misericordiã, quæ vobis eventura est brevi ab æterno servatore nostro:
- 23 Nam emisi vos cum luctu & fletu, sed Deus vos redditurus est mihi cum gaudio & lætitia in seculum.

a *Grac. in justitia ejus.*

b *Grac. in celeritate; sic versu 24. & 25.*

24 Quemadmodum enim modò viderunt vicinae Tzizonis captivitatem vestram; ita visuræ sunt brevi salutem vestram a Deo, quæ adventura est vobis cum gloria magna & splendore æterno.

25 O liberi, patienter tolerate iram quæ a Deo supervenit vobis: Nã persecutus est quidem te inimicus tuus, sed tu videbis ejus perditionem brevi, & eorum cervicibus supergredieris.

26 Deliciæ meæ ambulaverunt viis asperis, sublatae sunt tanquam grex direptus ab inimicis. c Græc. delicatime.

27 Bono animo estote, liberi, & in clamate Deum; erit enim recordatio vestri ab eo qui induxit ista.

28 Quemadmodum enim fuit vobis animus aberrandi a Deo, nunc d Græc. cogitatio vestra.

conversi decies amplius requirite eum. e Græc. decuplate querere.

29 Nam qui induxit vobis mala ista, inducet vobis æternum gaudiũ cum salute vestra.

30 Bono animo esto, urbs Jeruschalaimorum; nominatim vocans te consolabitur te.

31 Miseri, qui te affligunt, & qui lætantur de casu tuo:

32 Miserae civitates, quibus serviverunt liberi tui: misera, quæ accipit filios tuos.

33 Nam quemadmodum lætata fuerit de ruina tua, & gavisã de casu tuo: ita dolore afficietur de sua ipsius desolatione.

34 Cũ auferam ejus exultationem de frequentia multa, & gloria ejus vertetur in luctum. f Græc. erit.

35 Ignis enim superveniet ei ab æterno diutissimè, & habitabitur a demoniis per multum tempus. g Græc. in dies longos.

36 Circumspice ad orientem, urbs Jeruschalaimorum, & vide lætiam tibi evenientem a Deo:

37 Ecce veniunt filii tui, quos emiseras; veniunt congregati ab ortu ad occasum usq;, verbo sancti, & lætantes de gloria Dei.

ANNOTATIO.

1 *It est*] Hæc verba omninò cum superioribus jungenda sunt, ut pessimè distributa sunt permultis locis capita. *Monumentum*] *Isf.* id est, renes reliquæ Jisraëitarum, quæ nunc tantum quoddam veluti monumentum estis, vestigiumque populi, si cum prioris populi frequentia comparemini. *Videns*] similem Ecclesiæ prospopcciam vide 4. Hhezr. 2. 36 *Circumspice*] hypotyposis, tanquam si reliquæ Jeruschalaimorum spectantes orientem versus observarent Jehudas et Babylonia gloriosè revertentes: quò etiam totum sequens caput pertinere docent verba ipsa evidentissimè.

CAPUT V.

1 **H**XUE, urbs Jeruschalaimorum, stolam luctus & afflictionis tuæ, ac indue decorem gloriæ a Deo collatæ in seculum.

2 Amici diploidem justitiæ donatæ a Deo, impone capiti tuo mitram gloriæ Dei æterni.

3 Deus enim demonstrabit omni genti, quæ sub cœlo est, splendorem tuum. (pietatis.

4 Nam vocaberis nomine tuo a Deo in seculũ, pax justitiæ & gloria a Græc. vocabitur nomen tuum.

5 Exurge urbs Jeruschalaimorum, & cōsistens in loco edito circumspice orientem versus, & vide liberos tuos congregatos a solis occasu ad ortum verbo sancti, & lætantes ad Dei recordationem.

6 Nam egressi sunt a te pedites abducti ab inimicis, adducit verò Dominus eos ad te, elatos cum gloria ut filios regni.

7 Constituit enim Deus deprimi omnem montem excelsum, & litora peremnia, atq; convalles impleri ad æquandam terram, ut eat Jisraël securè ad gloriam Dei.

b Grac. equationem terrar.

8 Exsilieruntq; etiam sylvæ, & omne lignum odoratum coram Jisraële præcepto Dei.

c Grac. cum læticia.

9 Deducetur enim populus Jisraëlis lætus, lumine glorioso ipsius, per misericordiam & justitiam quæ ab ipso est.

CAPUT VI.

EXEMPLUM Epistolæ quam misit Jirmeja ad eos qui agendi erant in Babyloniam a rege Babyloniorum, renuntians eis quem admodum mandatum acceperat a Deo.

1 **P**ROPTER peccata quibus peccastis coram Deo, abduce mini in Babyloniam captivi a Nebucadnetzare, rege Babyloniorum.

2 Cùm itaq; veneritis in Babyloniam, eritis illic annos multos, & tempus longum usq; in generationes septem: postea verò educam vos inde cum pace.

3 Nunc autem visuri estis in Babylonia deos argenteos, aureosq; & ligneos sublatos humeris, qui metum ostentant gentibus.

a Grac. conformati.

4 Cavete igitur ne vos etiam ullo pacto alienigenis conformemini, & vos occupet metus ab eis,

5 Cùm videbitis turbam ante & post eos adorantium eos, sed dicite cogitatione vestra, te oportet adorare, Domine.

6 Nam Angelus meus vobiscum est, qui idem reposciturus est animas vestras.

7 Lingua enim illorum est expolita a fabro, ipsaq; idola deaurata & argentata: sed falsa sunt, cùm loqui non possint.

8 Etiam tanquam virgini amanti mundum, accipientes aurum

9 Comparant coronas, imponuntq; capitibus deorum suorum: aliquando verò etiam subducentes sacerdotes a diis suis aurum & argentum, in usus suos consumunt:

b Grac. sciplos.

10 Donantq; ex illis etiã meretricibus quæ sub tecto ipsorū sunt, & ornāt deos ipsos argēteos aureosq; & ligneos, tāquā homines, vestimētis.

11 Hi autem non servant eos constanter ab ærugine & tincis:

12 Quamvis circumamicti sint indumento purpureo, extergentes faciem eorum propter pulverem ex æde qui plurimus est in eis.

c Grac. vit.

13 Ac habet quidem sceptrum, ut iudex aliquis regionis, qui tamen ullum peccantem in se non sublaturus est:

14 Habet

14 Habet quoq; gladium in dextera, & securim; seipsum verò ex bello latronibusq; non eximit; unde ^dperspectum est non esse Deos.

d Grac. perspecti sunt.

15 Ne igitur metuatis ab eis: nam æquè ac vas hominis contractum inutile est, ejusmodi sunt illorum dii:

16 Cùm illi constituti sunt in suis domibus, oculi ipsorum pleni sunt pulvere a pedibus ingredientium:

17 Et sicut alicui qui regem offenderit, circumsepta sunt atria; tanquam in virum qui ad mortem rapiendus est domos illorum muniunt sacerdotes, januis & claustris, & vectibus, ne a latronibus spolientur.

18 Lucernas accendunt, ac plures quàm sibi ipsis, quarum nullam videre possunt: est enim profectò tanquam trabs aliqua earum quæ in æde sunt.

19 Intima verò illorum ajunt ^eelingi terrestribus ^finsectis comedentibus ipsos, & indumentum suum ipsorum non sentiunt:

e Grac. corda; Hebraismus.
f Grac. reptilibus.

20 Atrantur facie sua ex fumo, qui ab æde est:

21 Super corpus ipsorum & super caput advolant noctuæ, hirundines, & aviculæ, similiterq; etiam feles:

22 Unde cognituri estis non esse Deos; ne igitur metuatis ipsos.

23 Nam ex auro quod circumjacet ad pulcritudinem nisi quis extenderit æruginem, minimè fulgebunt; neq; enim senserunt quâdo fundebantur.

24 Omni precio empta sunt ea quibus non inest spiritus.

25 Carentes pedibus humeris feruntur, demonstrantes suam ipsorum ignominiam hominibus.

26 Pudore verò etiã urgentur qui ministrant eis: quia si quando in terram ceciderit, non exsurgit per se, neq; si quis eum erectum statuerit, movetur per se; neq; si inclinatus fuerit, unquam erigitur: sed tanquam mortuis ^gpalmas eis adhibent.

g Grac. pudentiunt.

27 Sacrificia verò illorum vendentes sacerdotes ipsis abutuntur; similiterq; etiam mulieres ex eis ^hfalsamenta facientes, nihil mendico neq; impotenti impertiunt.

28 Sacrificia eorum, quæ ex mensibus laborat & puerpera contingunt. cognoscite igitur ex his non esse Deos; nec timeatis illos.

29 Unde enim vocarentur dii? *scilicet* quia mulieres offerunt diis argenteis, aureisq; & ligneis.

30 In domibus ipsorum sacerdotes sedent, habentes tunicas discissas, & capita barbasq; raras, quorum capita resecta sunt, (mortuum facto.

31 Rugiuntq; clamantes coram diis suis, ut quidam solent in epulo ad

32 Ex indumento illorum ablato sacerdotes vestiunt uxores suas & liberos.

33 Neq; si malum perficiatur ab ullo, neq; si bonum, possunt reddere; neq; constituere regem possunt, neq; tollere.

34 Similiter neq; diuitias, neq; æs ullo pacto possunt dare: si quis, ubi votum voverit eis, non præstiterit, minimè reposcitur sunt.

35 Ex morte quemquam minimè liberant, neq; inferiorem a potentiore unquam eripiunt.

h Grac. hominem.

36 Hominem cæcum ad visum minimè revocant, versantem in necessitate hominem minimè eximunt.

37 Viduæ non misentur, neq; orphano benefaciunt.

38 Erutis e monte lapidibus dii similes sunt, idola lignea, & deaurata, & argentata: & qui ministrant eis, pudorem consequentur.

39 Quomodo igitur existimandum est, aut pronuntiandum illos esse Deos?

40 Quin-etiã ipsi quoq; Chaldæi ignominia afficiunt ea; qui quando viderunt mutum, non valentem loqui, ad Belum adducentes,

41 Petunt ut loquatur tanquam posset illud esse, nec possunt ipsi percipientes mente relinquere illa: nam sensu carent ipsi.

42 Mulieres verò cinctæ funiculis in viis ipsis sedent accendentes acus eorum.

43 Sed quando aliqua illarum abstracta ab aliquo uno ex transeuntibus compressa fuerit, alteram probro afficit quòd non fuerit appetita, sicut ipsa fuit, neq; funiculus ipsius disruptus fuerit.

Græc. propinquam.

44 Omnia quæ fiunt in illis falsa sunt: quomodo igitur putandum est, aut prædicandum, deos illos esse?

45 A fabris & auri fusoribus comparata sunt, nihil aliud futura quàm quòd esse voluerint ea artifices:

46 Et ipsi fabricatores eorum minimè longævi futuri sunt: & quomodo ergo quæ ab ipsis fabricata sunt, possent esse dii?

47 Reliquerunt enim mendacia & probra iis qui adsunt ad ipsa.

48 Nam cum supervenerit eis bellum & mala, ineunt consilium de eis sacerdotes, ubi simul abscondentur cum eis.

49 Quomodo igitur non potest ex sensu cognosci hos non esse Deos? qui neq; servant se ipsos ex bello, neq; ex malis.

50 Quæ sunt lignea & deaurata atq; argentata, hæc cognoscuntur postea a gentibus omnibus esse falsa, regibusq; manifestum erit non esse Deos, sed opera manuum humanarum, nec ullum Dei opus inesse eis.

51 Qua igitur re cognoscendum est non esse deos?

52 Nã reges minimè instituunt regionis, neq; pluviam dant hominibus,

Græc. iudicant, sicut in 63.

53 Iudiciumq; minimè faciunt illorum, neq; liberant ab injuria, ut qui impotentes sunt: sunt enim quasi corniculæ inter cælum & terram.

54 Etenim cum acciderit deorum ligneorum ædi, aut deauratorum, aut argentatorum ignis, fugiunt quidem sacerdotes illorum, & servantur, ipsi verò tanquam trabes medii comburuntur:

55 Regi autem hostibusq; minimè resistunt, quomodo igitur existimandum, aut accipiendum istos esse Deos?

56 Neq; à furibus, neq; a latronibus planè conservari possunt dii lignei, argentatiq; & deaurati,

57 Quorū illi valentiōres ipsis detrahunt aurū & argentū & indumentū quod circumstat eos, & habentes discedunt, cum illi ne se ipsos quidē adjuverint.

58 Itaq;

58 Itaq; præstat esse regem, qui ostendat suam ipsius fortitudinem, aut instrumentum domui utile quo utatur possessor, quàm deos falsos esse; aut etiã januam domi servantem quæ in ea sunt, quàm falsos deos; aut ligneam columnam esse in basilicis, quàm falsos deos:

59 Nam Sol quidem, & Luna, & astra, quæ splendida sunt, cum mittuntur ad usum suum, optimè auscultant:

60 Similiterq; fulgur cum apparet perspicuum est, & ipse ventus regionem toram perspirat:

61 Et cum nubibus mandatũ est a Deo, ut obeant totum orbem habitabilem, conficiunt quod imperatum est:

62 Et ignis demissus supernè ad desolandum montes & sylvas, facit quod imperatum est:

63 Ista autem ne formis quidem facultatibus suis conformata sunt: quamobrem neq; putandum, nec prædicandũ est istos esse Deos, cum non possint isti neq; iudicium facere, neq; benefacere hominibus.

64 Scientes igitur non esse deos, ne timeatis illos:

65 Nam neq; regibus maledicturi sunt, neq; benedicturi:

66 Signaq; apud gentes in cœlo minimè ostensuri sunt, neq; ut sol lucebunt, neq; lumen præbebunt ut luna.

67 Bestiæ ipsæ meliores sunt eis, quæ fugientes in specum possunt sibi ipsis prodesse.

68 Igitur manifestum est nobis, nullo pacto esse deos: quapropter ne timeatis eos.

69 Nam quemadmodũ in cucumerario pudenda statua nihil observans; ita sunt dii illorum lignei, & deaurati, & argentati eodem modo; & quemadmodum in horto rhamnus, cui avis quælibet insidet:

70 Similiterq; etiam mortuo projecto in tenebris similes sunt dii illorum lignei, deauratiq; & argentati:

71 Quæ non esse deos cognitari estis a purpura & splendore, qui inerat illis, putrescente; & eo quod ipsa postea exeduntur, itaq; sunt probro regioni suæ.

72 Itaque melior est homo justus non habens idola. Nam procul a probro futurus est.

A N N O T A T I O.

Generaciones sep. Id est, decadas annorum, sive bina lustra; qua quidem significatione in veterè Testamento spondere possumus non accipi generationis vocabulum. Quamobrem epistolam hanc, ut alia id genus, adulterinam esse confirmamus; etsi rem & argumentum ducimus non esse inutile. 6 Angelus] de quo Exod. 23. 20. 8 Aman-
 mundum] ludit ex ambiguo autor: est enim φιλόκοσμος qui mundum hunc creatum amat, & qui mundum mulie-
 brem: quam posteriorem interpretationem magis probant sequentia. 19 Elings] id est, ipsa idola testantur, se fa-
 cillimè quasi suctu quodam a tenuissimis vermiculis lingi & erodi in partes intimas usque. 26 Palmas] id est ma-
 nus, synecdochicè, ad erigenda idola collapsa. Hanc enim propriam esse significationem δῶρον, fatentur Græci, & Vi-
 truvius ac Plinius testantur. 27 Salsamenta] nempe ut condita sibi asservent ea, quæ in egestes fuissent erogan-
 da. 31 Epulo] id est, silicènio una voce; vide Jirm. 16. 40 Belum] id est, summum Deum, de quo Jeschahb. 46.
 1. quasi dicat, cum dii minorum gentium curare non possunt, recurrunt ad eum qui in summa apud Assyrios & Ba-
 bylonios existimatione est. 42 Funiculis] e junco, ut vox Græca indicat, quia duplicem utum præstabat mererri-
 bus; alter est, quod ex junco faciebant fucum & καλλωπισματα, unde Schæniculæ Latinis præcis dicebantur; alter
 verò, quod illa præcinctioe artem suam prostebantur, & facilitatè soluendæ zonæ suæ ac potius frangendæ osten-
 debant. Acus eorum] id est, glumam, paleas, & quisquillas minutas junci, quas ad præcinctioem suam videbant
 ineptas esse, aut ex vitili junco inter conferendum decidere: quod genus Latini veteres titivillitium nominabāt. Hæc

autem impura Babyloniorum prostibula ante Deorum templa fecisse meritoriam, testatur Herodotus. ⁶⁹ *pu-
denda stultitia* Græca vox nihil aliud sonat, quàm rubrum hortorum Deum, ut vocat Horatius: nam infamis illa st-
tua præferebat pudenda amplissima, quæ Græci appellant *παυδνους*: quamobrem nos rem infamem attingimus ca-
sta appellatione. Alioqui *προβασηνών*, si justam vocis notationem spectes, illud sonat quod Festus appellat *προβασηνών*.

ADIECTIONES IN Danielem.

Ad tertium caput Danijelis.

24 MBULABANT autem in medio flammæ
25 celebrantes Deū & benedicentes Domino.
26 Nam cōsistens Hhazarja oravit hoc mo-
do, & aperiens os suum in medio ignis dixit,
27 Benedictus es, Domine Deus majorum
nostrorum; laudandum, & gloria afficien-
dum nomen tuum in secula;
28 Quia justus es in omnibus quibus affe-
cisti nos, & omnia opera tua veracia, recteq;
via; tuæ, & omnia judicia tua vera.

a Græc. veri-
tate & judi-
cio; ἐν δὲ
δὲ.

28 Cūm judicia vera exercueris per omnia, quæ induxisti in nos, & in
ciuitatem sanctam majorum nostrorum Ieruschalaima. Nam ^a verissi-
mo iudicio induxisti hæc omnia in nos propter peccata nostra.

29 Peccavimus enim, & iniquè fecimus deficientes a te, & quidem
supra modum peccavimus in omnibus,

30 Cūm mandatis tuis non auscultaverimus, neq; observaverimus,
neq; fecerimus prout mandaveras nobis, ut bene esset nobis.

31 Idcirco quæcunq; induxisti in nos, & quæcunq; fecisti nobis, ve-
race iudicio fecisti:

b Græc. totā
terram.

32 Quòd tradideris nos in inimicorum iniquorum manus, defecto-
rum inimicissimorum; & regi injusto, ac improbissimo supra ^c omnes
incolas terræ.

33 Nunc itaq; non est nobis *facultas* aperiendi os, (confusioni & pro-
bro sumus expositi) *nobis, inquam*, servis tuis & colentibus te.

c Græc. finē. 34 Ne tradas nos, quæsumus, in ^e perpetuum propter nomen tuum,
neq; dissipet fœdus tuum:

d Græc. pro-
pter Abraha
mū, &c. qui-
bus elocu-
tus fueras,
&c. traje-
ctio fre-
quens.

35 Et ne amoveas misericordiam tuam a nobis, ^d propterea quòd A-
brahamo dilecto a te, & Jitzchako servo tuo, & Jisraëli sancto tuo

36 Elocutus es, dicens te multiplicaturum semen ipsorum, ut sunt
astra cœli, & ut est arena quæ circumstat ^e littus maris.

37 Nam, Domine, diminuti sumus supra omnes gentes, & sumus ab-
jecti in tota terra hodie propter peccata nostra:

38 Neq;

- 38 Neq; est hoc tempore princeps, & propheta, & dux, neq; holocaustum, neq; sacrificium, neq; oblatio, neq; suffitus:
- 39 Non locus offerendis fructibus coram te, & consequendæ misericordiæ tuæ: sed ut sumus animo contrito, & spiritu ^fabjectissimo, accipiamus: f Græc. abjectionis vel humilitatis.
- 40 Tanquam si essent holocausta arietum taurorumq;, & tanquam myriadibus agnorum pinguium oblatis; ita sit sacrificium nostrum coram te hodie, ut litetur a prosequentibus te. Non enim confusio evenit fiduciam habentibus in te.
- 41 Nunc itaq; prosequimur te ex toto animo, & timemus te, & faciē tuam quærimus:
- 42 Ne confusioni exponas nos, sed fac nobiscum secundum æquitatem tuam, & pro amplitudine misericordiæ tuæ,
- 43 Et exime nos secundum facta mirabilia tua, gloriamq; compara nomini tuo, Domine:
- 44 Ita pudore afficiantur omnes, qui designant in servos tuos mala, & confusi decidant ab omni potestate, & vires eorum conterantur,
- 45 Ut cognoscant te esse Dominum Deū solum & gloriosum in toto terrarum orbe.
- 46 Cū autem non cessarent qui injecerant eos administri regis incendere fornacem naphtha, & pice, stupaq;, & malleolis;
- 47 Diffusa flamma supra fornacem in cubitos quadraginta novem ita pervasit,
- 48 Ut incenderet Chaldaeos quos invenit circa fornacem ipsam. g Græc. Chaldaeorum.
- 49 Angelus verò Domini in fornacē illā descendit cum ^bHhazarja: b Græc. iis q; circum Hhazarjam: helenisimus.
- 50 Et excutiens flammam ignis e fornace effecit mediū fornacis tantam si aër fuisset perspersus rore, adeò ut non attigerit eos omnino ignis, neq; molestia affecerit, neq; turbaverit eos.
- 51 Tunc tres illi, quasi ore uno laudarunt, benedixeruntq;, & glorificarunt Deum in fornace dicentes,
- 52 Benedictus es, Domine Deus majorum nostrorum, & laudandus ac exaltandus supra omnia in secula, & benedictum nomen gloriæ tuæ sanctum, supraq; omnia laudandum & exaltandum in secula.
- 53 Benedictus es in templo sanctæ gloriæ tuæ, & supra omnia laudatus gloriosusq; in secula.
- 54 Benedictus es in throno ^fgloriosi regni tui, & supra omnia laudatus summeq; gloriosus in secula. f Græc. gloria.
- 55 Benedictus es qui vides abyssos insidens Cerubinis, & supra omnia laudatus, summeq; gloriosus in secula.
- 56 Benedictus es in firmamento cœli, & supra omnia laudatus, ac glorificatus in secula.
- 57 Benedicite omnia Domini opera Domino, laudate & supra omnia exaltate eum in secula.

- 58 Angeli Domini benedicite Domino, laudate & supra omnia exaltate eum in secula.
- 59 Cœli benedicite Domino, laudate & supra omnia exaltate eum in secula.
- 60 Benedicite aquæ omnes, quæ supra cœlos estis, Domino, laudate & supra omnia exaltate eum in secula.
- 61 Benedicite Domino omnes potestates Domini, laudate & supra omnia exaltate eum in secula.
- 62 Sol & Luna benedicite Domino, laudate & supra omnia exaltate eum in secula.
- 63 Astra cœli benedicite Domino, laudate & supra omnia exaltate eum in secula.
- 64 Omnis imber & ros benedicite Domino, laudate & supra omnia exaltate eum in secula.
- 65 Omnes venti benedicite Domino, laudate & supra omnia exaltate eum in secula.
- 66 Ignis & æstus benedicite Domino, laudate & supra omnia exaltate eum in secula.
- 67 Frigus & calor benedicite Domino, laudate & supra omnia exaltate eum in secula.
- 68 Rores & pruina benedicite Domino, laudate & supra omnia exaltate eum in secula.
- 69 Noctes & dies benedicite Domino, laudate & supra omnia exaltate eum in secula.
- 70 Lux & tenebræ benedicite Domino, laudate & supra omnia exaltate eum in secula.
- 71 Gelu & frigus benedicite Domino, laudate & supra omnia exaltate eum in secula.
- 72 Glacies & nives benedicite Domino, laudate & supra omnia exaltate eum in secula.
- 73 Fulgura & nubes benedicite Domino, laudate & supra omnia exaltate eum in secula.
- 74 Benedicat terra ipsa Domino, laudet & supra omnia exaltet eum in secula.
- 75 Montes & colles benedicite Domino, laudate & supra omnia exaltate eum in secula.
- 76 Quæcunq; nascuntur in terra, benedicite Domino, laudate & supra omnia exaltate eum in secula.
- 77 Fontes benedicite Domino, laudate & supra omnia exaltate eum in secula.
- 78 Maria & fluvii benedicite Domino, laudate & supra omnia exaltate eum in secula.
- 79 Cete & quæcunque movemini in aquis benedicite Domino, laudate &

- date & supra omnia exaltate eum in secula.
- 80 Omnes volucres cœli benedicite domino, laudate & supra omnia exaltate eum in secula.
- 81 Bestiæ omniq; pecora benedicite domino, laudate & supra omnia exaltate eum in secula.
- 82 Filii hominum benedicite domino, laudate & supra omnia exaltate eum in secula.
- 83 Jisraëlitiæ benedicite domino, laudate & supra omnia exaltate eum in secula.
- 84 Sacerdotes domini benedicite domino, laudate & supra omnia exaltate eum in secula.
- 85 Servi domini benedicite domino, laudate & supra omnia exaltate eum in secula.
- 86 Spiritus & animæ justorum benedicite domino, laudate & supra omnia exaltate eum in secula.
- 87 Sancti & humiles corde benedicite domino, laudate & supra omnia exaltate eum in secula.
- 88 Chananja, Hhazarja, & Mischaël benedicite domino, laudate & supra omnia exaltate eum in secula: quia exemit nos è sepulchro, & servavit nos à morte, liberans nos è media fornace ardentis flâmæ, atque è medio igne liberans nos.
- 89 Celebrate dominum, quoniam bonus est, quoniam in seculum misericordia ejus.
- 90 Omnes qui colitis dominum benedicite Deo deorum, laudate, & celebrate in omnia secula esse misericordiam ejus.

Græc. à manu mortis: Hebraïsmus.

ANNO TATIO.

24 Ambulabant Hæc additamenta Danielis non esse, multis argumentis cõfirmari potest. Ac primùm quidem si ab ipsis qui periculum tantum subierunt, sive ab alio homine pio fuerit factum, non improbamus argumenti nomine: cætera verò cur explodamus, multæ causæ afferri possunt; à quibus hoc loco supersedebimus, singula suis locis, annuente domino, indicaturi. *40 A prosequentib.* Jid est à nobis, ut ostendit sequentis versus accommodatio. *46 Naphtha* bitumine Babylonico, de quo apud Geographos leguntur multa.

CAPUT XIII.

- 1 **R**AT autem vir habitans Babylone, cui nomen Jojakim,
- 2 Qui duxerat uxorem nomine Susannam filiam Chilkijæ, pulchram valde & timentem Domini:
- 3 Nam parentes illius justi docuerant filiam suam ex lege Moschis.
- 4 Eratq; Jojakim dives valdè, habès hortum propinquum domi suæ, & conveniebant ad eum Jehudæi, eò quòd præ omnibus esset in existimatione.
- 5 Fuerant autem designati duo seniores ex populo judices anno illo, de quibus dixit dominus prodiisse iniquitatem Babylone à senioribus judicibus, qui videbantur gubernare populum.

- 6 Isti constanter manebant in domo Jojakimi, & adibant eos quicumque iudicium expetebant.
- 7 Erat verò, cum excurrisset populus meridie, ut ingressa Susanna ambularet in horto viri sui.
- 8 Videntes itaque eam duo seniores isti ingrediētem quotidie atque ambulāntem, lapsi sunt in concupiscentiam ejus:
- 9 Et pervertentes suam ipsorum mentem declinaverunt oculos suos, ne respicerent in se, neque recordarentur iudiciorum iustorum *è cælo*.
- 10 Et quamvis essent uterque trāsfixi amore illius, tamen non renuntiaverunt alter alteri dolorem suum:
- 11 (Nam pudebat eos enuntiare concupiscentiam suam, se velle cum ea concumbere)
- 12 Sed observabant sollicitè quotidie, ut viderent eam.
- 13 Cumq; dixissent alter alteri, eamus jã domū, quia hora est prandii,
- 14 Egressi quidem discesserunt alter ab altero, sed reflectentes venerunt eòdem, & sciscitantes alter ab altero causam, confessi sunt inter se concupiscentiam suam, atque tum communi consilio constituerūt occasionem, cum eam possent invenire solam.
- 15 Fuitq; observantibus illis diem appositum, ut veniens Susanna sicut antea, cum duabus solū puellis desyderaret lavari in horto, quia *æstus* erat.
- 16 Nemo autem erat illic præter quàm illi duo seniores abditi, & observantes eam:
- 17 Dixerat enim puellis suis, afferte mihi oleū & smegmata, & januas horti occludite ut laver.
- 18 Quæ facientes prout edixerat, occluserant januas horti, cum exirent per obliquas portas, allaturæ ea quæ fuerant imperata ipsis; neque viderant seniores illos, eò quòd essent absconditi.
- 19 Fuit ergo, ut egressis puellis insurgerent duo seniores illi, & incurrentes in eam dicerent:
- 20 Ecce januæ horti istius clausæ sunt, & nemo contemplatur nos; sumus autem affecti concupiscentia tui: propterea assentire nobis, & concumbe nobiscum:
- 21 Sin minus, testabimur contra te fuisse tecum juvenem, ac propterea te emisisse puellas à te.
- 22 Tunc ingemiscens Susanna dixit, angustia sunt mihi undique: nã sive hoc fecero, mors mihi adest; sive non fecero, non sum effugitura manus vestras.
- 23 *Malò* tamen non commissa offensa incidere in manus vestras, quàm peccare coram Domino.
- 24 Itaque exclamavit voce magna Susanna, exclamaveruntq; illi duo seniores quoque adversus eam,
- 25 Et accurrens unus aperuit januas illius horti.

a Græc. heri, nudius tertius: ut Gen. 31. 5.

b Græc. eligendum mihi est.

26 Audientes

- 26 Audientes verò clamorem in horto domestici, insilierunt per obliquam januam visuri quid accidisset ei:
- 27 Sed cùm dixissent seniores illi sermones suos, pudore affecti sunt servi valdè, quia nunquam fuerat habitus de Susanna sermo ejusmodi.
- 28 Fuitq; postridie ubi convenisset populus ad virum ejus Jojakimū, ut venientes duo seniores illi, pleni iniqua cogitatione contra Susannā ad morte afficiendum eam,
- 29 Dicerent coram populo, mittite ad Susannā filiam Chilkijæ, quæ uxor est Jojakimi: & miserunt illi.
- 30 Venit igitur illa cum parentibus suis, & filiis suis, & omnibus cognatis suis.
- 31 Erat autem Susanna delicata valdè, & pulchra specie.
- 32 Isti verò iniqui jusserunt regegi ipsam: erat enim obtecta, ut exple-
rentur pulchritudine ipsius:
- 33 Flebantq; qui aderant ei, & omnes qui videbant eam.
- 34 Surgentes autem seniores illi duo in medio populi imposuerunt manus suas capiti illius.
- 35 Illa verò flens respiciebat in cœlum, quia animus illius fiduciam habebat in domino.
- 36 Dixerant enim seniores illi, ambulantes nobis in horto solis, ingressa ista cum duabus puellis occlusit januas horti, cùm dimisisset puellas:
- 37 Et veniens ad istam juvenis qui erat abditus, accubuit cum ea.
- 38 Nos autem qui eramus in angulo horti, videntes iniquitatem istā incurrimus in eos, nempe videntes congregari ipsos.
- 39 Ac illum quidem non potuimus vi comprehensum retinere, quia valentior est nobis; sed aperiens januas exiit.
- 40 Istam verò cùm prehensissemus, interrogabamus quis esset ille juvenis: sed noluit enuntiare nobis. hæc testamur.
- 41 Tum credente eis congregatione, tanquam senioribus populi judicibusque, condemnarant eam ad mortem.
- 42 Exclamans verò magna voce Susanna dixit, ô Deus æterne abditorum cognitor, qui nosti omnia, antequam sint,
- 43 Tu scis istos res falsas contra me testificatos esse: ecce autē morior, cum nihil commiserim eorum quæ isti improbè commenti sunt contra me.
- 44 Tunc exaudivit Deus vocem illius.
- 45 Cùmq; abduceretur illa ad interitum, excitavit Deus spiritum sanctum pueruli junioris nomine Danijelis, qui clamavit voce magna,
- 46 Purus sum ego à sanguine hujus.
- 47 Convertit autem se totus populus ad illum, dixeruntque, quid sibi vult sermo iste, quem tu elocutus es?
- 48 Ille verò stans in medio eorum dixit, adeò stulti estis, ô Jisraëli-

e Grac. mō-
ri.

d Grac. antē
ortū eorum.

tæ, ut non habita quæstione, neque re certa cognita cõdemnetis Jisraëlitidem?

49 Revertimini in iudicium. nam isti res falsas contra eam testificati sunt.

50 Reverso itaque toto populo cum festinatione dixerunt illi puero seniores, ades dum, jam sede in medio nostrum, & renuntia nobis; quandoquidem tibi dedit Deus seniorum munus.

51 Edixit verò Danijel illis, separate istos alterum ab altero procul, & exquiram illos.

e Grac. unus
ab uno.
f Grac. die-
rũ malorũ.
g Grac. pec-
cata tua.

52 Cũ autem separati essent^e alter ab altero, accersens unum eorũ, dixit ei, ò inveterate^f in diebus malignis, nunc venerunt^g supplicia peccatorum tuorum, quæ committebas antea,

53 Judicans iudicia injusta; innocentes quidem condemnans, noxios verò dimittens; cũ dicat dominus, innocentem & justum non interficies.

54 Nunc igitur hanc siquidem vidisti, dic sub qua arbore videris eos congregantes inter se;

55 Qui dixit, sub lentisco. dixit verò Danijel, rectè, mentitus es in tuũ ipsius caput; ecce enim^h nuntius Dei accepta sententia à Deo medium discindet te.

56 Postea seponens eum iussit adduci alterum; cui dixit, ò semen Cenhannis ac non Jehudæ, pulchritudo decepit te, & concupiscẽtia pervertit animum tuum.

57 Sic faciebatis filiabus Jisraëlis, quæ timentes congregiebantur vobiscum; at non sustinuit filia Jehudæ iniquitatem vestram.

58 Nunc ergo dic mihi sub qua arbore deprehenderis eos congregantes inter se; qui dixit, sub ilice.

59 Tum dixit ei Danijel, rectè, mentitus es tu quoque in tuum ipsius caput. Expectat enim nuntius Dei gladium habens ad secũdum te medium, ut profliget vos.

60 Et exclamans tota congregatio voce magna, benedixerunt Deo servanti eos, qui spem collocant in ipso:

61 Et insurrexerunt in duos seniores istos, eò quòd reos cõfecisset eos Danijel ex ore ipsorum falsi testimonii,

Deut. 19.

62 Et fecerunt eis secũdum legem Moschis, quemadmodum improbè cogitaverant facere propinquo suo; & interfecerunt eos; ita servatus est sanguis innocens die illo.

63 Chilkija verò & uxor ejus laudaverunt Deum de filia sua Susanna cum Jojakimo viro ejus, & cognatis omnibus, quòd non esset deprehensum turpe factum in ipsa.

64 Danijel verò effectus est magnus corã populo à die illo in posterũ.

65 Rex autem Astyages cũ aggregatus esset majoribus suis, suscepit Cyrus Persa regnum illius.

ANNOT.

¹ *Erant* Historiam hanc argumento piam esse agnoscimus; sed ut gestam fuisse minimè credamus, per multis rebus adducimur: maximè verò, quòd neque magistratus, neque judicia ulla nedum capitalia Babylone fuisse Judæis attributa, credibile est; quibus tamòni fundamentis duobus tota hæc historia nititur: demde quòd Danijelis nomen aliaratione dicitur innotuisse, quàm quæ ab ipso Danijele conscripta est. ³⁴ *Imposuerunt manus* ad interficiendum eam, velut criminofam, ex lege Deut. 17. 7. ⁵⁵ *Nuntius Dei* id est, iustus iudex, sententiam laturus verbis illius, sic versu 59. ⁶⁵ *Rex autem* hic verus sequenti capiti planè conjungendus est, nihil enim ad præcedentem historiam facit; nisi fortè quispiam hoc argumento velit amplius falsitatem ejus revincere.

CAPUT XIII.

1 **Q**ONVIXIT autem Danijel huic regi, & gloria superavit omnes amicos ejus.

à Græc. erat convictor regis.

2 Erat verò idolum Babyloniis, cui nomen Bel, in quod consumebant unoquoque die similia^a artabas duodecim, & oves quadraginta, viniq; metretas sex.

3 Colebat autem rex illud, & abiens unoquoque die adorabat illud: Danijel verò adorabat Deum suum, quamobrem dicebat ei rex, quare non adoras Belum?

4 Cui dixit ille, quia non adoro idola manufacta, sed viventem Deum, qui creavit cælum & terram, & habet dominium in omnem carnem.

5 Rege autem dicente illi, an non videtur tibi Bel esse Deus vivens? an non vides, quàm multa comedat unoquoque die?

6 Dixit Danijel ridès, ne errato, ô rex: hic enim intus quidem lutum est, æs verò foris; neque comedit, neque bibit unquam.

7 Tum indignatus rex accersivit sacerdotes suos, & dixit eis, nisi dixeritis mihi quis comedat impensam istam, morituri estis:

8 Sin autem ostenderitis Belum comedere ista, morietur Danijel, eò quòd in Belum blasphemaverit: dixitq; Danijel regi, fiat secùdum verbum tuum.

9 (Erant autem sacerdotes Beli septuaginta sine uxoribus & liberis) venitq; rex cum Danijele in ædem Beli.

10 Ubi dixerunt sacerdotes, ecce nos excurrimus foras, tu autem rex appone illa edulia, & vinum miscens propone, & occlusam portam anulo tuo obsigna.

11 Quòd si veniens manè non inveneris omnia comesta à Belo; moriamur nos, aut Danijel, qui mentitus est contra nos.

12 Ipsi autem eo contemnebant quòd fecissent sub mensa occultum aditum, quo ingrediebantur semper, & tollebant ea.

13 Fuit autem, cum egressis illis rex apposuisset edulia Belo, ut præciperet Danijel pueris suis, qui afferentes cinerem constraverunt eo totam ædem corà rege: postea egressi clauserunt portas, & obsignarunt anulo regis, abiveruntque.

14 Sacerdotes verò ingressi nocte pro more suo, & uxores, liberique eorum comederunt omnia, atque abierunt.

15 Cùm itaque surrexisset rex manè, & Danijel adesset ei,

16 Dixit rex, integra sunt sigilla, Danijel, qui dixit, integra sunt, ô rex.

17 Sed fuit, simulac aperuisset portas, ut respiciens rex ad mèsam cla-

mareret voce magna, magnus es, ô Bel, neq; est apud te dolus vel unicus.

18 Ridens verò Danijel detinuit regem ne ingrederetur intrò, & dixit, aspice solum, & agnosce cujus hæc vestigia sint.

19 Tum rex, video, inquit, vestigia virorum, mulierumque, & puero-
rorum:

20 Et iratus rex comprehendit tum sacerdotes, uxoresque, & liberos eorum, qui demonstrarunt ipsi occulta ostiola, quibus ingrediebantur, ut consumerent quæ imponebantur mensæ:

21 Quamobrem interficiens eos rex donavit Belum Danijeli dono, qui evertit eum cum æde ipsius.

22 Erat quoque Draco magnus in eo loco, quem colebant Baby-
lonii.

23 Dixit autem rex Danijeli, non etiam hunc esse dices æreum. Ecce vivit, & comedit, & bibit: non potes dicere hunc non esse viventem Deum: itaque adora eum.

24 Cui Danijel, Dominum, inquit, Deum meum adoraturus sum, quia is Deus vivens est.

25 Tu verò rex da mihi potestatem, & interficiam draconem istum sine gladio & fuste: cui dixit rex, do tibi.

26 Itaque Danijel accipiens picem, adipemque, & pilos, quæ coxit unâ, fecit massas quas indidit in os draconis illius, & disruptus est draco.

*b Græc. cul-
turas ve-
stras, vel ve-
nerationes.*

Tum dixit Danijel, ecce numina vestra.

27 Fuit autem, cum audissent Babylonii, ut indignarentur valde, & conversi in regem dicerent, rex iste Jehudæus factus est, Belum destru-
xit, & draconem interfecit, ac sacerdotes ipsos jugulavit.

28 Postea venientes ad regem dixerunt, trade nobis Danielem; sin mi-
nus, interficiemus te, & domum tuam.

29 Cum itaque videret rex se ab illis urgeri vehementer, necessitate
coactus tradidit eis Danielem.

30 Ii autem conjecerunt eum in foveam leonum, ubi fuit dies sex.

31 Erant verò in fovea illa leones septem, quibus dabatur in diem bi-
na corpora, & binæ oves. sed tunc non erant data eis, ut comederent Da-
nielem.

32 Erat autem propheta Chabbakuk in Jehudæa; qui cum coxisset
pultem, & intrivisset panes in magide, abibat in campum ut ferret ea
messoribus.

33 Verum edixit Chabbakuko angelus Domini, defer prandiū quod
habes, Babylonem ad Danielem in foveam leonum;

34 Cui dixit Chabbakuk, Domine, Babylonem non vidi, & fovea il-
la ubi sit nescio.

35 Tum prehendit eum angelus Domini vertice, & bajulās coma ca-
pitis ipsius deposuit eum delatum Babylonem supra foveam imperu
spiritus ejus.

36 Exclamavitq; Chabbakuk dicens, Danijel, Danijel, accipe prandium hoc, quod tibi mittit Deus.

37 Danijel verò dixit, Etenim meministi mei, Deus, qui nò deserueris eos qui requirunt te.

38 Ita exsurgens comedit Danijel: Angelus verò Dei restituit Chabbakukum confestim in loco ipsius.

39 Rex autem venerat die septimo ad lugendum Danielem, & veniens ad foveam inspexerat, cùm ecce sederet Danijel.

40 Quamobrem exclamans rex voce magna dixit, Magnus es, domine Deus Danijelis, neque est alius præter te, & extraxit eum:

41 Eos verò qui in causa erant perditionis ejus, conjecit in foveam illam, & devorati sunt statim in conspectu ejus.

ANNO TATIO.

¹ *Convixit*] De hac historia idem iudicium ac de superiore facimus. ² *Artabas*] id est, 12. medimnos Articos, & chenicis 36: nam artaba, teste Herodoto, medimnum Articum capit cum 3. chenicibus. *Merretas*] id est cados, qui denos congios capiebant. ³² *Chabbakuk*] cùm hæc Cyri temporibus dicantur facta, Chabbakuk verò ante Nebucadnezaris adventum prophetaverit, nemo est qui nesciat hæc aut falsa dicenda, aut Chabbakuko alteri tribuenda esse, cujus tamen nusquam scriptura meminit. ³⁵ *Ejus*] nempe domini, cujus in principio versus facta est mentio.

ADIECTIONES AD
librum Esteræ.

CAPUT X.

4^a **E**T dixit Mordecai, à Deo facta sunt ista:
5 Recordor enim illius somnii, quod videram de
6 rebus istis, nam non præteriit earum quicquam.
Parvus fons, qui fluvius effectus est exorta luce
& sole, & aqua multa, hic inquam fluvius est Ester,
quam duxit rex & reginam fecit.

7 Duo verò dracones sumus ego & Haman:
8 Atque hæ gentes, quæ prætereà convenerant ad perdendū nomen
Jehudæorum:

9 Gens autem mea ipsa est Jisraël, quicumque inclamāt Deum & servātur. nam servavit Dominus populum suum, liberavitque nos dominus ab omnibus malis istis, & præstitit Deus signa, & prodigia hæc maxima, quæ non sunt facta in gentibus.

10 Propterea effecit sortes duas, unam populo Dei; & alteram omnibus gentibus.

11 Veneruntque hæ duæ sortes in horam & momentum & diem iudicii coram Deo constituti apud omnes gentes,

12 Cùm recordatus est Deus populi sui asseruitque justitiam hereditatis suæ.

13 Quapropter agitabuntur his dies illi mense Adare, die decimo quarto illius mensis, cum cœtu & gaudio lætitiâq; coram Deo per generationem quamque in seculum apud populum illius.

A N N O T A T I O.

4 *Et dixit*] Hæ adjectiones omnes quàm fabulosæ sint, & quàm à sermone spiritus divini aliene, res ipsa loquitur. Nam quod in omnibus ferè apocryphis observandum est, facile fuit fatari, cum Ecclesia dissipata jaceret in captivitate, aut postliminio reverfa gravissimis procellis quateretur, scripturam sanctam his nugis etiam hominum nimè malorum opera infarcire. De his autem vide capite sequente. 12 *Recordatus*] vide Gen. 3. 1.

CAPUT XI.

1 **I**NNO quarto regnante Ptolemæo & Cleopatra attulit Dositheus qui se dicebat esse sacerdotem & Levitam, & Ptolemæus filius ejus hæc epistolam Purim, quam dicebant esse ipsam, & interpretatum Lysimachum filium Ptolemæi qui erat Jeruschalaimis.

2 Anno secundo regnate Artaxerxe Magno, primo die Nisanis somnium vidit Mordecai filius Jairi, filii Schimhhi, filii Kischii ex tribu Benjaminis, homo Jehudæus habitas in urbe Susis, vir magnus, qui erat administer in aula regis.

3 Erat autem ex captiva turba, quam captam Nebucadnetzar rex Babylonie Jeruschalaimis cum Jeconja Jehudææ rege deportaverat: atq; hoc illius somnium.

4 Ecce enim vox tumultus, tonitrua, & terræ motus, ac perturbatio super terram; & ecce Dracones duo magni parati processerunt ambo ad concertandum, quorum fuit sonus maximus,

5 Adeò ut sono illorum compararentur omnes gētes ad prælium, ut oppugnarent justorum gentem.

6 Ecce itaque dies tenebrarum & caliginis, tribulatio & angustia, afflictio & conturbatio magna supervenit terræ:

7 Qua conturbatum est totum genus justum, qui timentes sua ipsorum mala, comparaverunt se ad interitum.

8 Sed cum inclamavissent Deum, ad clamorem ipsorum factus est quasi ex parvo fonte fluvius magnus, aqua multa:

9 Et lux atque sol exortus est, humilésque exaltati sunt, & absumpserunt gloriosos.

10 Postea expergefactus Mordecai qui viderat somnium hoc, & quid Deus consilii cœpisset facere, retinuit somnium hoc in animo suo, & omniratione voluit cognoscere illud ad noctem usque illam.

A N N O T A T I O.

1 *Regnante*] Nempe Philadelpho, cui uxor fuit Cleopatra, quique inde ab anno tertio regni in statu eadē bibliotheca amplissima operam consumpsit, & septuaginta interpretes in exponēdo vetere testamēto occupavit, ut Josephus narrat Antiquit. Judaic. lib. 12. *Purim*] id est sortitionum, ut habetur interpretatio Ester 3. 7. 10 *Ad noctem usque*] cuius habetur mentio Ester 6. 1.

CAPUT XII.

1 **Q**UIESCENS autem Mordecai in vestibulo cum Bigtane & Terecho duobus eunuchis regis, custodibus vestibuli,

2 Audiit illorum cogitationes; & studia eorum perscrutatus cognovit eos se comparare, ut manus injiceret in Artaxerxem

taxerxem regem ; & indicavit regi^a consilia eorum.

³ Quamobrem exquirente rege duos eunuchos suos , confessi illi fuerunt strangulati.

⁴ Et scripsit rex negotia hæc in commentario: & Mordecai conscripsit de iisdem rebus.

⁵ Deinde præcepit Rex Mordecaiū ministrare in aula, eiq; dedit donaria hujus rei causa.

⁶ Haman verò filius Hammedatæ Agagæus cū gloriosus esset apud regem , quærebat malefacere Mordecaio , & populo ejus propter duos illos eunuchos regis. Epistolæ autem illius exemplum est hujusmodi.

^a Græc. de eis.

ANNOTATIO.

¹ Bigiane] De quibus Ester 2. 21. ⁶ Epistola] quam flagitante & extorquente Hamane rex Artaxerxes scripserat, de qua Ester 3. 12. & sequentibus.

CAPUT XIII.

¹ **R**EX magnus Artaxerxes magistratibus & toparchis subditis provinciarum centum viginti septem ab India Æthiopiam usque hæc scribit.

² Multis imperans gentibus, & universum orbē terrarū obtinens, volui non fiducia hujus potestatis elatus, sed equius semper & cum lenitate agens subditos expertes fluctuum in vita omnino efficere, & regnum tranquillum perviumque ad terminos usque exhibens etiam renovare pacē omnibus hominibus exoptatam.

³ Me autem consulente consiliarios quomodo istud ad finem perduciposset, Haman vir prudentia apud nos excellens, & benevolētia immutabili ac firma fide^a spectatus, qui secundum regni honorem reportavit,

^a Græc. demonstratus.

⁴ Indicavit nobis singulis tribubus per orbem terrarum permixtum esse exosum populum quendam, adversantem legibus quæ sunt apud omnes gentes, & continenter regum instituta omittētem, ut non procedat principatus ille qui à nobis inculpatè dirigitur.

⁵ Cū itaque percepissemus gentem istam unicam ex adverso semper cuivis homini objectam per adjectionem legum extraneam mutare & dissentire à rebus nostris, ac mala pessima consummare, idq; ut regnum hoc convenientem statum minimè assequatur:

⁶ Mandavimus itaque ut quicumque significantur vobis literis scriptis ab Hamane præfecto negotiis & secūdo à nobis, cum uxoribus & liberis pereant radicitus inimicorum gladiis, sine ulla misericordia & clemētia, decimo quarto die Adaris mēsis duodecimi, præsentis anni:

^b Græc. paritate.

⁷ Ut isti olim & nunc exosi die uno violenter in sepulchrum descendentes, in posterum tēpus sinant negotia nostra bene constituta & perturbationibus vacua continenter procedere.

8 Ille

8 Ille autem oravit dominum, recordatus omnium operum domini, & dixit, domine domine, rex omnipotens, quia omnia sunt in potestate tua,

9 Et non est qui obsistere possit tibi volenti servare Jisraëlem,
10 (Quia tu fecisti cœlum & terrâ, & quicquid mirabile est in regione subjecta cœlo;

11 Et dominus es omniū, ac non est qui tibi Domino possit resistere)
12 Tu omnia nosti, tu scis, domine, me non contumelia, neque superbia, neque cupiditate gloriæ fecisse istud, quod non incurvaverim me isti superbo Hamani:

13 Nam grato animo vellem osculari vestigia pedum ejus ad salutem Jisraëlis;

14 Sed me fecisse illud ne gloriam hominis supra gloriam Dei statuerem;

15 Non enim adoraturus sum quemquam præter te, domine, neque tamen superbiæ causa facio istud.

16 Nunc verò, domine Deus rex, parce populo tuo, quando quidem intuentur nos ad perditionem *afferendam*, & cupiunt perdere hæreditatem, quæ tua est inde à principio:

17 Ne despicias partem tuâ, quam tibi ipsi redemisti è terra Ægypti.

18 Exaudi orationem meam, estoque propitius sorti tuæ, & convertet luctum nostrum in gaudium, ut viventes laudemus nomen tuum, Domine, neque deletos laudantium te, Domine.

** Grac. ex
robore i-
psorum.*

19 Omnes quoque Jisraëlitæ clamaverunt quàm maximè potuerūt, quia mors ipsorum obverfabatur oculis ipsorum,

CAPUT XIII.

1 **H**STER regina similiter confugit ad dominum, cum in agone mortis se deprehensam esse conspiceret:

2 Nam positis vestimentis gloriæ suæ induit vestimenta angustiae & luctus, & pro superbis deliciis cinere sordibusque perfudit caput suum corpus suum abiciens valdè, omnemque locum exaltationis suæ replevit contortis crinibus suis:

3 Et orans dominum Deum Jisraëlis dixit:

4 Domine mi, tu rex noster unus es, adjuva me solitariam, & quæ adjutorem non habeo nisi te, quia periculum meum adest manui meæ.

** Grac. recepisse.*

5 Ego audivi à nativitate mea in tribu familiari mea te, Domine, recipientem Jisraëlem ex omnibus gentibus, & patres nostros ex omnibus majoribus ipsorum, ad hæreditatem æternam adoptasse, ac fecisse eis quæcunque dixeras.

6 Nunc autem peccavimus coram te; ideo tradidisti nos in manus inimicis nostris, eò quod gloriam tribuimus diis istorum: justus es domine.

7 Nunc verò non fatis habent acerbitate servitutis nostræ:

8 Sed

8 Sed⁸ datis manibus suis in manus idolorum suorum sponderunt,
9 Se sublaturus decretum oris tui, & deleturos hæreditatem tuam, &
obstructuros ora laudantium te, extincturosq; gloriam domus tuæ, &
altaris tui:

10 Ora verò gentium aperturos ad virtutes vanorum *prædicandas*, &
mirabilem efficiendum regem carnalem in seculum.

11 Ne tradas, domine, sceptrum tuum iis qui nihil sunt, neque rideât
de casu nostro: sed converte cõsiliu istorum in ipsos, & eum qui prin-
ceps hujus consilii est contra nos in iti, in exemplum statue.

12 Memento, domine, innotescito tempore afflictionis nostræ, & mi-
hi audaciam adde, ô rex gentium, & omnem dominatum obtinens.

13 Inde sermonem compositum ori meo coram¹³ leone ipso, & traduc
animum illius in odium ejus qui oppugnat nos, ad interitum ipsius, &
eorum qui consentiunt ipsi:

14 Nos autem libera manu tua, & adjuva me solitariam; ac non ha-
bentem alterum adiutorem nisi te. Domine, omnium cognitionem
habet,

15 Et scis me odisse gloriam iniquorũ, & abominari cubile incircum-
cisorum, & omnis extranei.

16 Tu scis necessitatem¹⁶ mihi impositam, me detestari signum istud *b* *Grac. meâ.*
meum superbiæ, quod in capite meo gero: quibus diebus me spectan- *c* *Grac. die-*
dam præbeo, me detestari istud ut pannuculum¹⁶ ex mensibus, neque *bus specta-*
gestare istud¹⁶ quibus diebus conquiesco: *tionis meâ.*
d *Grac. mē-*
struatorum.

17 Neque comedisse ancillam tuam¹⁷ è mensa Hamanis, neque glori- *e* *Grac. die-*
am tribuisse convivio regis, neque bibisse vinum libaminum, *bus quietis*
meâ.

18 Neque lætatam esse ancillam tuam ex¹⁸ quo die huc translata sum *f* *Grac. mē-*
usque adhuc, nisi in te, domine Deus Abrahami. *sam, meto-*
nymicè.

19 O Deus, qui robore supra omnes vales, exaudi vocem desperato- *g* *Grac. die*
rum, & libera nos è manu hominum consilia improba ineuntium: me *trāslationis*
denique libera à timore meo. *meâ.*

A N N O T A T I O.

² *Contortis*] Torquendo laceratis. ⁸ *Datis manib.*] synecdoche elegantissima fœdus & confociationem signi-
ficans, à signo, ut Jerin. 50. 15. ¹³ *Leone*] id est principe, metaphoricè. Nam rex inter homines principatum ob-
tinet, ut leo inter belluas. Sic 1. Chronic. 11. 22. Et si hic autor humanum regem videtur potius crudelitatis arguere,
ut ostendit ver. 7. capitis proximè sequentis.

CAPUT XV.

1 **U**IT autem tertio die, cum desisset orare, ut exuens
vestimenta illa luctus amiciret se¹ glorioso ornatu *a* *Grac. glo-*
suo: *riæ.*

2 Ita cum esset² insigniter ornata, invocans omnium *b* *Grac. insi-*
spectatorem & servatorẽ, assumpsit duas ancillas ho- *gnis.*
norarias suas;

3 Quarum uni quidem innitebatur quasi delicatam ageret;

4 Altera verò ponè sequebatur allevans indumentum ejus.

5 Illa

c Grac. vi-
gore.

5 Illa autem rubore perfusa cum ^a elegātia pulchritudinis suæ, & vultu suo hilari, velut amabili, animo verò angustato à metu.

6 Ingressa omnes januas constitit coram rege, qui insidebat throno regni sui, indueratque omnes vestes insignes suas, totus ornatus auro & lapidibus pretiosis, eratq; valde formidabilis.

d Grac. i-
gnitum.
e Grac. vi-
gore iræ.

7 ^a Tollens enim vultum suum ^a coruscantem gloria, ^a vehemente ira intuitus est; quamobrem procidens regina mutavit colorem suum defectione, & reclinavit in caput ancillæ honorariæ suæ, quæ antegrediebatur.

8 Sed mutavit Deus spiritum regis in mansuetudinem, qui celeriter contendens exsiliit è throno suo, & recepit eam in ulnas suas, donec restituta esset, consolans eam verbis pacificis, & dicens ei, quid est Ester? Ego sum frater tuus; bono animo esto, nequaquam morieris: nam ^c commune præceptum nostrum est,

9 Accede; & sublatam auream virgam suam imposuit collo illius,

10 Amplexatusq; eam dixit, alloquere me.

11 Quæ dixit ei, vidi te, domine, tanquam angelum Dei, & conturbatus est animus meus metu gloriæ tuæ:

f Grac. gra-
tuis.

12 Quia mirabilis es, domine, & vultus tuus ^f omni gratia plenus.

13 Ea autem loquens recidit ex defectione sua.

14 Rex verò turbatus cum toto servitio suo consolabatur eam.

A N N O T A T I O.

7 *Tollens*] Quisquis hæc scripserit, putavit se honorem maximum accessione hac scriptis authenticis facturum esse: sed tamen ex eorum comparatione non dubito quin hæc sint à veritate aliena. 8 *Commune*] hoc est, non spectat, neque attingit te, quod in gentem Judæorum à nobis fuit imperatum. Nam æquè lex tua est ac mea: quamobrem æquè tu atque ego legis illius acerbitate soluta es. 11 *Vidite*] vide ut mentiatur Ester, si huic auctori credimus; aut verò mentiatur auctor supra ver. 7.

C A P U T X V I.

a Grac. iis
qui res no-
stras cogi-
tant.

1 **R**EX magnus Artaxerxes satrapis & principibus centū viginti septem regionū ab India Æthiopiam usque, & nostris procuratoribus salutem.

2 Multi plurima eorum à quibus beneficia acceperunt bonitate frequentius honorati, plus æquo sapiunt;

3 Ac non solum subditis nostris quærunt malefacere, sed quia ^a satietatem non possunt ferre, etiam in eos qui ipsis benefecerint aggrediuntur machinationes:

4 Et non tantum gratiarum actionem ex hominibus contra quam debuerant tollentes, verum etiam elati vètosus illis cogitationibus hominum virtutis expertium statuunt, se judiciū effugituros Dei omnia spectantis semper, quod improbis invisum est:

5 Sepè etiam multos eorū qui in potestatibus constituti sunt, quibus cōmissa sunt tractāda amicorum negotia, hortatio ista efficiens participes cædis innocētum, circumdedit calamitatibus immedicabilibus,

6 Quando mendace improborum morum circumventionem abducunt à ratione simplicem eorum qui amplius possunt benevolentiam.

7 Hoc

7 Hoc autem considerare licet tum ex antiquioribus (ut traditæ sunt nobis) historiis, tum ex iis quæ si exquiramus, ante pedes sunt iniquè consummata, eorum qui indignè dominatum obtinent pestilentia.

8 Proinde attendere ad ea quæ deinceps futura sunt, ut regnum turbis vacuum omnibus hominibus exhibeamus cum pace,

9 Utentes mutationibus, & quæ in conspectum venient semper discernentes, ^b obviam eundo æquissimè.

10 Ut enim Haman Hammedathæ filius, ^c Macedo, revera alienus a Persarum sanguine, multumq; distans a bonitate nostra, & hospitio acceptus a nobis, humanitatem qua sumus in omnes gentes consecutus esteò usq;, ut diceretur pater noster, ^d Græc. cum æquiore occurfu.

11 Et adorari ab omnibus pergeret, velut secundus a regali throno:

12 Non ferens ille tantam præstantiam, instituit dominatu privare nos, ipsoq; spiritu;

13 Et servatorem nostrum modisq; omnibus benefactorem Mordecaium, & inculpatam regni consortem Esteram cum tota illorum gente multiplicibus & ^e artificiosis circumventionibus expetens ad interitum. d Græc. methodorum.

14 (His enim modis putabat se postquam nos solitarios deprehendisset, Persarum dominationem ad Macedonas translaturum)

15 Nos verò Jehudæos ab isto ^e consceleratissimo homine traditos ad deletionem, deprehendimus non esse maleficos, sed justissimis administrari legibus; e Græc. ter exitiali.

16 Et filios esse altissimi maximi Dei viventis, qui erexit & nobis & majoribus nostris regnum in hac dispositione elegantissima.

17 Rectè igitur feceritis, si non utamini amplius literis ab Hamane missis filio Hammedathæ,

18 Cùm iste qui confecerat hæc ad Susarum portas cum familia tota crucifixus fuerit, condignum illi iudicium rependente Deo celeriter, qui omnia obtinet.

19 Exemplum verò hujus epistolæ proponentes in omni loco, liberè sinatis Jehudæos uti suis ipsorum legibus;

20 Et conjunctis viribus adjuvetis eos, ut si qui tempore angustie invadant eos, ulciscantur die decimo tertio mensis Adaris duodecimi, eo ipso die.

21 Hunc enim Deus qui omnia potenter administrat, ^f lætum conficit ipsis loco excidii electo generi comparati. f Græc. lætitiã.

22 Quamobrem vos quoq; in celebribus vestris feriis, insignem illud diem cum omni lætitia ducite:

23 Ut & nunc & deinceps salutis nobis & benevolentibus Persis, iis verò qui insidiantur nobis perditionis monumentum exstet.

24 Omnis autem civitas, aut in univèrsam regionem, quæ secundum ista minimè fecerit, ferro & igne cum indignatione consumetur, & non so-

lùm in via hominibus, verùm etiam bestiis & volucris in omne tempus constituetur, ut inimicissima.

ANNO TATIO.

1 *Rex*] Hæ literæ sunt quidem elegantes verbis, & industria aliqua exarata; sed argumento plurimum discedunt ab eo quod scriptum est Ester 8. 13. quia (ut credibile est) volebat autor locupletare historiam, sed fidem suam eadem opera minuere. 3 *Satiatatem*] id est, ut ipsi amplius expleantur bonis per eos qui student ipsis benefacere. Videtur quisquis autor fuerit hunc locum sumfisse ex Pindaro Olymp. α. ubi de Tantalò agens his verbis utitur elegantissime, ἀλλὰ γὰρ καταπίει μέγαν ὄλεον οὐκ ἐδωάσθη κέρη δ' ἔλεν ἄταν ὑπὲρ ὄλεον, &c. 7 *Tradita*] vocem passivam pro activa legimus, sive placuerit insolenter verbum activum significatione passiva reddere; sive ex activo ἠγαγῆται passivum facere παρεδόθημεν. 10 *Macedo*] hoc apertum est audaciæ argumentum, cum Agagæus Hhamalekitam sonet, non autem Macedonem. Nam Macedones communi Græcorum appellatione apud Hebræos nomen a Javane habent permultis locis apud Danielem; in libris autem Apocryphis ex communi errore, qui jam tam invaserat, appellantur Citthim: ut in primum Mac. ostendemus. Atq; hæc una ratio satis futura est ex omnium historicorum testimonio sumpta, quòd hujus regis tempore, ac vix post annos octoginta fuit aliqua vel mediocris inter Græcos mentio Macedonum cum Persis congregientium.

LIBER SAPIENTIAE.

LIBER Sapientia sermone elegans atq; accuratus, argumento non inutilis est.

- Primum enim documenta justitiæ & pietatis affert ad sanctè instituendam vitam necessaria: deinde verò oratione ad Deum conversa, pias meditationes subjicit de hominum vanitate constantissimaq; Dei misericordia: & admirabilitatem cum judiciorum Dei in adversarios, tum beneficiorum in suos ab exemplo Egyptiorum ac Jisraelitarum percurrit artificiosissime.

CAPUT I.

a Græc. judi
cantes ter-
ram.

b Græc. inve-
nitur: ut Pf.
III. 2.

1 **D**ILIGITE justitiam, ò "judices terræ; sentite de Domino bonitate, & simplicitate cordis quærite ipsum.

2 Nam expositus est iis qui non tentant ipsum, & patefit iis qui non infidi sunt ei.

3 Perversæ enim ratiocinationes separant a Deo, & probata illius potentia arguit insipientes,

4 Eo quòd in malitiosam animam non ingreditur sapientia, neq; habitat in corpore quod subjectum est peccato.

5 Sanctus enim spiritus disciplinae fugit dolum, & absistit a ratiocinationibus hominum vacuorum intelligentiâ; & indicatur cum advenit iniquitas.

6 Nam humanus est spiritus sapientiæ; sed non liberat blasphemum a maledicto labiorum ipsius, quia renum ipsius testis est Deus, & cordis ipsius observator verus, & auditor linguæ:

7 Cum

7 Cum spiritus Domini impleat orbem terrarum, & idem continens omnia cognitionem habeat vocis.

8 Propterea qui loquitur rem injustam nullus occultus futurus est, neq; praeteritura ipsum justitia illa arguens.

9 Nam consiliis impii adest quaestio, & auditio verborum ejus ad Dominum perventura est, ut arguat iniquitates ejus.

10 Quia auris zelotypa audit omnia haec, etiam sonus murmurationis non est abditus ei.

11 Cavete igitur a murmuratione inutili, & ab obrectatione continere linguam; quia sermo occultus non est impunè abiturus, & os

contra illum mentiens perdit animam.

12 Ne studeatis morti errore vitae vestrae, neq; attrahatis perditionem operibus manuum vestrarum:

13 Quia Deus mortem non fecit, neq; delectatur perditione viventium;

14 Nam omnia creavit ut sint, & salutare sunt ortus hujus mundi, in quibus non est pharmacum exitiale, neq; inferorum regnum super

15 Justitia autem immortalis est:

16 Impii vero manibus & sermonibus accersiverunt mortem amicam arbitrati eam, contabuerunt ubi conventionem statuerunt cum ea; quia digni sunt qui cedant in partem illius.

ANNOTATIO.

1 Bonitate] Nempe cordis: nam hoc ἀπὸ τοῦ νοῦ ex sequente membro repetimus. 3 Probata] id est, tentata ab improbis, ex precedente versu. 5 Inducatur] id est, tum demum seipsum indicat & vires suas revincendis improbis exercit, cum tentatur ab iniquitate hominum: ut dictum est vers. 3. 6 Nam hum.] occupatio elegans, non est ita durus & asper spiritus Dei, inquit improbus: respondetur vero, humanus quidem est, fateor; sed tamen non propterea injustus est, qui hominis blasphemi maledicta impunè abire sinat. Verus] id est certissimus, coram quo nihil latere potest: quod significat dictionis Graecae notatio. 8 Arguens] de qua sup. vers. 3. & 5. 9 Consilii imp.] id est, eo ipso tempore quo de malis consultat impius, hoc ipsum quaeritur a Deo atque cognoscitur: metaphora a re forensi. 10 Auris zelo.] id est Dei, qui zelotypus passim in Scripturis dicitur. 14 Salutare] id est, ad salutem spectabant omnia creationis lege; ut quae carerent injustitia (quae exitii pharmacum appellatur) & potentiae tenebrarum ac peccati, qua definitur inferorum regnum verbis sequentibus.

CAPUT II.

DI X E R U N T enim apud se ipsos ratiocinantes improbe, brevis & molesta est vita nostra, neque remedium est adversus mortem humanam, nec cognitus est ullus qui ab inferis reverterit:

2 Nam casu nati sumus, postea vero ita futuri sumus quasi non fuisset: quia fumus est respiratio narium nostrarum, & sermo prolatus motu cordis nostri scintilla est,

3 Qua extincta in cinerem abiturum est corpus nostrum, & spiritus noster ut aer mollis diffundetur:

4 Quo tempore oblivioni erit nomen nostrum, & nemo recordabitur operum nostrorum: ita transitura est vita nostra ut vestigia nubis, & quasi nebula dispergetur infestata a radiis solis & a calore ejus gravata impulsam.

e Grac. ad arguione iniquitatum.
d Grac. zelotypia.

e Grac. particite linguar.
f Grac. vacuus.

g Grac. & mulmini.

h Grac. exiti.

i Grac. illius partis esse.

a Grac. in naribus nostris.

b Grac. cinis.

c Grac. persequuta, si passivè dici potest.
d Grac. gravata.

5 Nam *ut* umbræ transitus est tempus nostrum, neq; est remeatio a morte nostra; quia ob signata est, & nemo revertitur.

6 Agite ergo, fruamur præsentibus bonis, & possessione hac tanquã in juventute utamur studiosè.

e Grec. flos aëris: hypalage. 7 Vino pretioso & unguentis impleamur, ac ne prætereat nos, jucundus aër:

8 Coronemur rosarum calyculis, antequàm marcescant:

9 Nemo nostrum expers sit nostræ lascivię; ubiq; relinquamus symbola lætitiæ: nam hæc est portio nostra & fors hujusmodi.

10 Potentia opprimamus pauperem justum, ne parcamus viduæ, neque senis vereamur longæ vos canos:

11 Sed esto robur nostrum lex justitiæ; infirmitas enim deprehenditur inutilis.

12 Insidiamur autem justo, quia incommodus est nobis & adversans operibus nostris: exprobrat nobis peccata in legem, & infamiam irrogat nobis peccatorum vitæ institutæ nostræ:

f Grec. disciplina: nostra. 13 Profitetur cognitionem se habere Dei, & filium Domini se ipsum nominat:

g Grec. redargutione cogitationu. 14 Factus est nobis ad redarguendum cogitationes nostras:

h Grec. visus. 15 Gravis est nobis etiam ad aspectum, quia dissimilis est aliorum vita illius, & alio spectantes semitæ ejus:

i Grec. in reprobum. 16 Argentum reprobum æstimamur ab ipso, & abstinet a viis nostris tanquam ab immundis rebus; beatos prædicat fines justorum, & Deum patrem jactitat.

k Grec. in eventum ejus. 17 Videamus sintne sermones ejus veri, & experiamur quæ sint eventura ei:

18 Nam si justus iste filius est Dei, suscipiet eum & liberabit eum a manu adversantium.

l Grec. istius. 19 Contumelia & tormento quæstionem habeamus de eo; ut cognoscamus æquitatem illius, & probemus quam habet iste malorum tolerantiam.

20 In mortem turpem condemnemus istum: nam illius erit prospicere ex sermonibus istius.

21 Hæc ratiocinantes erraverunt: etenim excæcavit eos malitia ipsorum,

22 Et non agnoverunt arcana Dei, neque mercedem speraverunt sanctitatis, neque judicaverunt præmium esse animis inculpatis.

23 Deus enim creaverat hominem ad conditionem incorruptam, & imaginem ipsissimæ naturæ suæ fecerat eum:

m Grec. proprie proprietatis. 24 Sed invidentia diaboli mors venit in mundum, & tentant illum qui cedunt in partem istius.

7 *Ne praterat*] Id est, ne sinamus commodum tempus præterfluere in sereno cælo expatiantes, voluptatibus nostris perfruamur. 9 *Lascivæ*] id est, juvenilis perulantia, quam senectus persequi neque potest ex imbecillitate, Ecclesiastæ 12. neque ex officio debet: unde vox Græca dicta est. 13 *Filium*] vel puerum & servum: quod utrumque designat vox Græca. 16 *Argentum reprobum*] ut Jerm. 6. 29. & 30. 19 *Æquitate illius*] nempe Dei, qui istum ex æquo & bono propugnabit si filium suum esse agnoverit: hæc ita accipimus ex præcedente & sequente vers. 20 *illius*] nempe Dei, ut modò diximus.

CAPUT III.

1 **I**STORUM verò animæ sunt in manu Dei, ut minime attingat eos cruciatus.

2 Videntur in oculis insipientium mori, & æstimatur malum esse exitus ipsorum,

3 Et discessus a nobis contritio: hi verò versantur in pace.

4 Etenim ad aspectum hominum si puniuntur, horum tamen spes immortalitatis plena est:

5 Et paulum castigati plurimum afficientur bonis; quoniam Deus tentaverit ipsos, eosq; dignos se ipso deprehenderit,

6 Tanquam aurum in fornace probaverit ipsos, & tanquam holocaustum sacrificium acceperit ipsos.

7 Itaq; tempore visitationis ipsorum relucebunt, & tanquam scintillæ accendentes stipulam perficient cursum:

a Græc. percurrent.

8 Judicabunt gentes & dominabuntur populis, regnante Domino eorum in secula.

9 Qui confidunt ipsi, intelligent veritatē, & fideles in charitate manebunt apud ipsum: nam gratia & misericordia inest sanctis ejus, & visitatio electis ejus.

10 Impii verò prout ratiocinati sunt perferent supplicium, qui neglexerint justum & a Deo defecerint.

b Græc. habebunt.

11 Nam qui nihili facit sapientiam & disciplinam miser est; etiam inanis est spes illorum, & labores infructuosi, inutiliaq; opera illorum.

12 Uxores eorum insipientes sunt, & improbi liberi illorum,

13 Maledictaq; generatio illorum: nam beata est sterilis quæ polluta non est, quæ non experta est cubile flagitiosè, & perceptura fructum in visitatione animarum.

c Græc. in delicto.

14 Similiter eunuchus qui non operatus est manu iniquitatem, neq; res improbas contra Dominum cogitavit: nam dabitur ei gratia fidei lectissima & fors in templo Domini animo gratissima.

d Græc. gratior: comparationis enallage.

15 Bonorum enim laborum fructus celebris est, & non excidit radix prudentiæ:

16 Liberi verò mœchorum non consequentur perfectionem, sed semen ex illegitimo cubili natum delebitur.

17 Etenim sive longævi sint, nihili æstimantur, & inhonora ad finem usq; est senectus istorum:

18 Sive celeriter moriantur, neq; spem habent neq; consolationem in die cognitionis.

19 Nam generis iniqui dura sunt exitia.

ANNOTATIO.

4 *Spes*] Id est, res sperata, quam consequuntur a morte; metonymicè, ut ostendunt sequentia. 7 *Visitatio*] id est, iudicii, quo Deus lustrans & recognoscens suos separabit, ut oves ab hœdis. 9 *Visitatio*] id est, agnitio & cura paterna Dei indefinenter respicientis ad suos & promissa præstantis, ut Genes. 21. 1. & Psal. 8. 5. 10 *Ratiocinatio*] id est, in alios facere cogitaverunt. 15 *Bonorum*] id est, omnia benefacientibus a Deo sunt omni ex parte benedicta. 16 *Non consequuntur*] sic visum est Græcam dictionem reddere ex comparatione & interpretatione loci qui habetur infra 4. 5. 18 *Cognitionis*] id est, quo de rebus ipsorum cognoscetur, & quasi visitabuntur acta: ut visitatio dicta est supra vers. 6. & 13.

CAPUT IIII.

^a *Grac.* melior est carètia liberorū cum virtute.

¹ MELIUS est carere liberis servata virtute: nam immortalitas inest memoriæ illius, quia & a Deo & ab hominibus agnoscitur,

² Quam præsentem imitantur, & desyderant abeuntem, quæ in seculo hoc triumphat, coronam gestatura & certamen præmiorum pollutione carentium reportatura.

³ Plurimum verò sobolescens impiorum multitudo neque utilitatem afferet, neque ex adulterinis stolonibus radicem in profundum

^b *Grac.* dabit.

⁴ aget, neq; stabilem pedem ponet:

⁴ Etenim quamvis ramis ad momentum effloruerit, infirmè procedentes a vento commovebuntur, & ipsa vi ventorum eradicabitur.

⁵ Circumquaq; diffringentur rami imperfecti, & fructus ipsorum inutilis, immaturus ad cibum, & nulli rei aptus.

^c *Grac.* somnis.

⁶ Nam ex illegitimis congressibus geniti liberi testes sunt improbitatis adversus parentes, cum de ipsis habetur quæstio:

^d *Grac.* in inquisitione ipsorum.

⁷ Justus verò si matura morte obierit, in quiete futurus est.

^e *Grac.* occu-paverit mori.

⁸ Non enim quæ longæva est senectus honorata est, neq; numero annorum *multorum* mensurata;

⁹ Sed prudentia hominibus est canities, & vita immaculata est senilis ætas.

Genes. 5.

¹⁰ Qui placens Deo diligebatur, cum viveret inter peccatores, fuit translatus;

¹¹ Ereptus est ne malitia mutaret intellectum ipsius, aut dolus deciperet animum ipsius:

¹² Nam fascinatio improbitatis obscurat quæ bona sunt, & circumagitatio concupiscentiæ transvertit mentem carentem malitia.

¹³ Sanctificatus, brevi implevit longa tempora:

¹⁴ Grata enim Domino erat anima ipsius, propterea festinavit eum tollere ex improbitatis medio.

^f *Grac.* ponunt in intelligentia istud. Suprà 3. 9.

¹⁵ Populi autem vident, & non considerant neq; intelligentiam advertunt ad istud, gratiam & misericordiam adesse sanctis ejus, visitationemq; electis ejus.

15 Con-

15 Condemnat justus moriens viventes impios, & juvenus confecta celeriter annosum senium injusti.

16 Vident enim mortem sapientis; neq; animadvertunt quid consilii ceperint de eo, & quorsum in tuto statuerit eum Dominus.

17 Vident & nihili faciunt, Dominus verò deridebit ipsos.

18 Erunt enim postea ruinae ignominiosae & contumeliae expositi apud mortuos in seculum; cum franget ipsos prærepta voce præcipites, & commovebit eos a fundamentis, atq; ad extremum usque desolati erunt in dolore, & peribit memoria eorum.

19 Inibunt rationes peccatorum suorum pavidi, & revincent eos ex adverso iniquitates ipsorum.

ANNO TATIO.

² *Qua in seculo*] Id est, quæ sibi bene conscia, & jam in hac vita spem venturi boni præcipiens animo, triumphat in fide, ut victoriam certissimam reportatura & coronam vitæ æternæ ex Christiana victoria. ⁴ *Ipsa*] nempe multitudo impiorum tanquam radix infixæ terræ. ¹⁰ *Qui placens*] confirmatio ab exemplo Chanoci, de quo Genes. 4. & Hebr. 11. *Peccatores*] nam inde a temporibus Enochii cœperat Ecclesia Dei corrumpi & cultus perverti ex Kajinitarum conversatione, Genes. 4. & 6. ¹² *Obscurar*] id est, quasi nebulas fascino obducit, & præstringit etiam virorum optimorum animos. *Circumagitatio*] sive rotatio & circumductio in gyrum; qua ferè hominum hebetatur sensus, idque eo vehementius quo velocior est agitatio: metaphora a rhombis. ¹³ *Sanctificatus*] sic interpretatur sensus, idque eo vehementius quo velocior est agitatio: metaphora a rhombis. ¹³ *Sanctificatus*] sic interpretatur vocem hanc ex Scripturæ usu, cujus exempla in Epistola ad Hebræos existant quamplurima.

CAPUT V.

1 **N**unc stabit confidentia magna justus in conspectu eorum qui afflixerint ipsum, & qui abjecerint labores ipsius:

2 Videntes turbabuntur timore gravi, & stupefient propter salutem inopinatam eorum;

3 Dicentque apud se ipsos resipiscentes, dicent (inquam) gementes propter angustiam spiritus, hic erat quem habebamus quondam ludibrio & communi probro.

4 Stulti vitam ejus æstimabamus furorem, & finem ejus ignominiosum.

5 Quomodo relatus est in filios Dei, & in sanctis est fors illius?

6 Planè erravimus a via veritatis, justitiæ luce non lucente nobis, & sole justitiæ non exorto nobis.

7 Iniquitatis & perditionis callibus expleti sumus, & perambulavimus deserta avia; viam autem Domini non cognovimus.

8 Quid juvit nos superbia? & quid divitiæ cum gloriatione contulerunt nobis?

9 Præterierunt illa omnia tanquam umbra, & tanquam nuntius prætercurrens,

10 Tanquam navis permeans fluctuantem aquam; quæ cum transivit, non potest inveniri vestigium neque via meatus ejus in fluctibus;

11 Aut tanquam ave volante per aërem nullum invenitur indicium

a Græc. inopinatum salutis.

b Græc. in sum & in probro.

- meatus, sed turbans ictu verberatum levem aëra & scissum vi stridentem motis alis permeat, posteaq; non invenitur signum progressus in eo:
- 12 Aut tanquam sagittâ in scopum missâ sectus aër statim in se ipsum resolvitur, adeo ut ignoretur transitus illius.
- 13 Ita etiam nos nati defecimus.
- 14 Ac virtutis quidem signum nullum valuimus ostendere, sed in malitia nostra planè absumpti sumus.
- 15 Nam spes impii ut lanugo delata a vento, & tanquam spuma tenuis a procella impulsâ, & tanquam fumus a vento dissoluta est, aut etiam præterit ut diversorii in diem unum recordatio.
- 16 Justi verò in seculum vivunt, quorû merces est in Domino, & quorum cura est apud Altissimum.
- 17 Propterea regnum decoris accepturi sunt, & diadema pulcherrimum e manu Domini; nam dextera sua proteget eos & brachio defendet eos:
- 18 Sumet ad totam armaturam zelum suum, & armabit creaturam ad ultionem inimicorum:
- 19 Induet pro thorace justitiam, & imponet pro galea iudicium minime simulatum:
- 20 Sumet in scutum inexpugnabile sanctitatem:
- 21 Acuet verò severam iram pro gladio, & belligerabit cum eo ad finem usq; mundus ipse contra insipientes istos.
- 22 Procedent directa tela fulgurum; & ex nubibus, tanquam ex arcu bene in orbem adducto, insilient in scopum;
- 23 Et grandines confertæ, ab indignatione lapides jaculante projicientur; indignabitur in eos aqua maris, fluviiq; simul severe exundabunt:
- 24 Instabit in eos spiritus potentia, & tanquam procella ventilando ejiciet eos: desolat enim totam terram iniquitas, & thronos potentum evertit maleficientia.

ANNOTATIO.

3 *Resipiscentes*] Non quidè secundû Deum, sed tantum vi malorum pressi, ut sequens exegesis docet. 18 *Sumet*] elegans descriptio paternæ providentiæ Dei in piorum salutem incumbentis, cui ex adverso respondet illa Christianni militis descriptio Ephel. 6. 19 *Minime simul*. id est, verissimum & simplicissimum.

CAPUT VI.

- 2 UDITE igitur reges, & intelligite; discite, ô iudices extremitatum terræ:
- 3 Auribus percipite dominatores multitudinis, & superbientes de turbis nationum.
- 4 Nam data est a Domino potentia vobis, & potestas ab Altissimo; qui quæstionem habebit de operibus vestris, & consilia perscrutabitur.

5 Quando

5 Quandoquidem cum ministri sitis regni ipsius non iudicastis recte, neq; observastis legem, neq; ex consilio Dei ambulastis;

6 Horribiliter & celeriter instabit in vos: nam iudicium ^a severum exercetur in eos qui praesunt.

7 Minimus enim quis ^b condonationem habet misericordiae; potentes vero potenter exquirentur.

8 Nam Dominus omnium non dissimulabit personam, neq; verebitur magnitudinem; cum parvum ac magnū ipse fecerit, & pariter utatur providentia in omnibus.

9 Sed potentibus vehemens instat inquisitio.

10 Ad vos itaq; o reges, pertinent sermones mei, ut discatis sapientiam, & non excidatis:

11 Nam qui sancte servant res sanctas sanctificabuntur, & qui eas edocti fuerint defensionem consequentur.

12 Expetite igitur sermones meos, & ^c cupido animo institui mini.

13 Praeclara est & nunquam marcescit sapientia; quae facile spectatur ab iis qui diligunt ipsam, & invenitur ab eis qui quaerunt ipsam:

14 Imò occurrit cupientibus, ut ante noscatur.

15 Qui manè attendit ad ipsam, nō laboraturus est; nam assidentem foribus suis inveniet eam:

16 Nam cogitare de illa prudentia perfectissima est, & qui vigilaverit propter eam celeriter vacuus erit cura:

17 Quoniam illa dignos se circummeundo quaerit, & in callibus quibusq; apparet eis benevolè, atq; in omni cogitatione occurrit eis.

18 Nam verissimum principium illius est disciplina cupiditas;

19 Cura autem disciplinae est charitas, & charitas observatio legum illius; attentio vero ad leges est incorrupta vitae firmamentum;

20 Vita autem incorrupta facit ut simus propinqui Deo:

21 Igitur cupiditas sapientiae perducit ad regnum eius.

22 Si ergo delectamini thronis & sceptris, reges populorum,

23 Honorate sapientiam, ut in seculum regnetis.

24 Quid autem sit sapientia, & quomodo exstiterit, renuntiabo, nec celabo vos mysteria; sed a principio ortus per vestigans exponam ^b perspicue cognitionem eius, nec praeteribo veritatem ipsam:

25 Neq; etiam cum invidia tabifica ambulabo, is enim non est communio adepturus sapientiae.

26 Multitudo autem sapientum est salus mundi, & rex prudens stabilimentum populi:

27 Quamobrem erudimini verbis meis, & utilitatem capietis.

^a Grac. praecisum.

^b Grac. condonabilis est miser.

^c Grac. tyrannicè vest.

^d Grac. inveniunt.

^e Grac. cupite & institui mini: Hebraeus.

^f Grac. prudentiae perfectio.

^g Grac. circumquirit.

^h Grac. invidens.

11 *Defensionem*] Id est, excusationem a vita antea facta sua & peccatis precedentibus. 14 *Ante noscatur*] nempe quam ingenerata sit iusta in animis illorum cupiditas. 18 *Nam verissimum*] gradatio elegantissima per inductionem, quam mutatis interdum vocibus figuravit autor, sed plane eodem sensu. 25 *Is*] nempe qui cum invidia ambulaverit.

CAPUT VII.

a *Grac. pro-*
toplasto.

1 **S**UM quidem ego quoque mortalis homo, & equalis omnibus; & progenitus ab homine primo ex terra factus:

b *Grac. veni-*
entem cum
somno.

2 Et in utero matris figuratus sum caro tempore decem mensium; coagulatus cum sanguine ex semine viri, idque per voluptatem conjunctam somno:
3 Et ego quoque factus traxi communem nobis aërem, & in hanc terram iisdem perpeffionibus infestus decidi; primam vocem similem omnibus emisi flens:

c *Grac. in cō-*
patatione
ejus.

4 In fasciis educatus sum & curis.
5 Nemo enim rex aliud habuit initium naturæ suæ;
6 Sed unus est omnium ingressus in hanc vitam, & par exitus.
7 Propterea oravi, & prudentia data est mihi; invocanti mihi advenit spiritus sapientiæ.
8 Prætulit eam sceptris & thronis, & divitias nullas duxi cum ea comparandas esse:

d *Grac. ma-*
nibus ejus.

9 Neque æquavi ei lapidem pretiosum; quia omne aurum respectu ejus arena exigua, & tanquam lutum aestimatur argentum ad eam:
10 Præ sanitate & specie dilexi eam, & proposui consilium mihi habendi eam pro luce; quia non occumbit proficiscens ex ea lux.
11 Advenerunt autem mihi hæc bona simul cum ea omnia, & innumera divitiarum per eam:
12 Et lætatus sum de omnibus, quod eorum dux esset sapientia; quamvis ignorarem hanc eorum genitricem esse.
13 Hanc & sine dolo didici, & sine invidia trado; divitias hujus non abscondo.

e *Grac. sapi-*
entia.

14 Thesaurus est hominibus qui nunquam deficit; quo qui utuntur, cum Deo contrahunt amicitiam, donis ex eruditione profectis comendati:
15 Mihi verò Deus dedit ut loquar ex sententia, & cogitem dignè donatis rebus: nam ipse & ad sapientiam dux est, & constans sapientum rector.

f *Grac. cir-*
culos.

16 Etenim in manu ipsius sumus, & nos, & sermones nostri, omnisque prudentia, & opificiorum scientia.
17 Ipse enim mihi dedit eorum quæ sunt cognitionem certam, ut cognoscam constitutionem mundi & vim elementorum,
18 Principium & finem mediumque temporum,
19 Solstitiorum mutationes, & varietates tempestatum, anni circuitus, & stellarum situs,

20 Naturas animantium, & animos bestiarum, spirituum vires, & cogitationes hominum, differentias plantarum, & radicum facultates:

21 Deniq; quæcunq; sunt occulta & manifesta novi; artifex enim omnium docuit me sapientia:

22 Nam inest ei spiritus intelligens, sanctus, simplex, multiplex, subtilis, mobilis, splendidus, impollutus, perspicuus, perpeffionis expers, amans boni, acutus, expeditus, beneficis, g Græc. unigenus.

23 Humanus, stabilis, certus, securus, omnipotens, omnia intuens, & permeans omnes spiritus intelligentes puros & summè subtiles:

24 Nam omni motu res mobilior est sapientia, & pervadit ac permeat omnia puritate sua.

25 Nam vapor est potentiæ Dei, & syncerus fluxus a gloria omnipotentis; propterea nihil inquinatum in eam incidit:

26 Nam splendor est a luce æterna, & speculum efficacitatis Dei expers maculæ, ac imago bonitatis ejus:

27 Cumq; una sit, omnia potest, & in se ipsa manens innovat omnia, & per ætates singulas in animas sanctas transiens amicos Dei & prophetas comparat.

28 Nihil enim diligit Deus, nisi eum qui habitat cum sapientia:

29 Nam ea est speciosior sole, & superat omnem stellarum sitū, cum luce comparata prior esse deprehenditur:

30 Etenim illam excipit nox: sapientiæ verò non est prævalitura mortalitia.

ANNO TATIO.

3 *isdem perpeff.*] Græcam vocem legendam nominandi casu ipsum argumentum clamitat: quamobrè nobis hoc modo placuit reddere. 20 *Spirituum*] hæc non ad ventos pertinere, sed ad animi humani facultates ex adjunctis perspicue cognoscitur. 21 *Artifex enim*] elegans Christi & Spiritus æterni ex Deo Patre & Filio procedentis te-
29 *Prior*] dignitate & præstantia, ut exponitur ver. seq.

CAPUT VIII.

1 **B**ERTINGIT autem a fine uno ad alterum fortiter, & disponit omnia utiliter. a Græc. fine ad finem.

2 Hanc amavi & exquisivi a juventute mea, & quærens ducere hanc sponsam mihi amore pulchritudinis hujus correptus sum. b Græc. amator sui pulchritudinis.

3 Nobilitatem suam hac gloria exornat, quòd convictum Dei habet, Dominusq; omnium amavit eam:

4 Hæc enim est quæ docet scientiam Dei, & quæ eligit opera illius. c Græc. mysta enim est sciëntiæ Dei, & electrix operum.

5 Quòd si divitiarum oprabilis est possessio in vita, quid sapientia divitiis hæc omnia operante?

6 Et si prudentia operatur, quis eorum quæ in natura sunt artifex potius est quam ipsa?

7 Et justitiam si quis diligit, elaboratæ ab ea res sunt virtutes: nam temperantiam & prudentiam edocet, justitiam & fortitudinem, quibus utilius nihil est in vita hominibus. d Græc. labores ejus.

- 8 Sin etiam multiplicem experientiam desyderat aliquis, hæc novit vetera & futura conjicit, scit versutias sermonum & solutiones enigmatum, signa & portenta prænoscit eventusq; tempestatum ac temporum.
- ^{e Græc. mihi.} 9 Judicavi itaq; hanc ducendam ad convictum meum, sciens futuram esse mihi consultricem bonorum, & consolationem a curis & molestia.
- 10 Per hanc gloriam in turbis habiturus sum, & honorem apud seniores juvenis:
- 11 Acutus inveniar in iudicio, & in conspectu potentum admirationi ero:
- 12 Tacentem me expectabunt, & loquentem attentè audient, etiam loquente ampliùs manum imponent ori suo.
- 13 Per hanc habebò immortalitatem, & memoriam æternam venturis post me derelinquam:
- 14 Administrabo populos, & gentes subjicientur mihi:
- 15 Metuent me cum audierint tyranni horribiles, in multitudine bonus videbor, & in bello virilis, ingressus domum meam acquiescam ei:
- 16 Non enim acerbitem habet conversatio ejus, neq; dolorem convictus ejus; sed lætitiã & gaudium.
- 17 Hæc ratiocinatus mecum & curans cum animo meo, immortalitatem esse in cognatione sapientiæ,
- 18 Et in amicitia ejus delectationem bonam, & in laboribus manuum ejus divitias indefinentes, & in communi colloquio cum ea exercitatione prudentiam, & celebritatem in communicatione sermonum ejus; circummivi quærens ut assumerem eam apud me:
- 19 Eram autem puer bona indole, animamq; bonam sortitus eram;
- 20 Ac potius ut bonus eram, in corpus impollutum veneram:
- 21 Sed cum agnoscerem me non aliter fore compotem illius nisi Deus dederit; atq; hoc ipsum novisse cujus sit gratia, esse prudentiæ; accedens Dominum oravi eum, & dixi ex toto animo meo:

CAPUT IX.

- 1 DEUS majorum & Domine misericordiæ, qui fecisti omnia verbo tuo,
- 2 Et sapientia tua constituisti hominem; ut dominetur creaturis quæ a te factæ sunt,
- 3 Et administrans mundum sanctitate & justitia recto animo iudicia exercent:
- 4 Da mihi sapientiam ad sestricem throni tui, ac ne reprobes me numero filiorum tuorum:
- 5 Nam ego servus tuus sum & filius ancillæ tuæ, homo infirmus, & vitæ brevis, & tenuior adhuc in iudicii ac legum intelligentia.
- 6 Etenim ut perfectus sit aliquis inter filios hominum, absente sapientia

^{a Græc. in re}
 3
 Etitudine a-
 nimæ judi-
 cium judi-
 cet.

^{b Græc. thro-}
 norum tuo-
 rum: enalla-
 ge empha-
 tica; ut vers.
 12.

entia quæ a te est nihili reputandus est.

c. Græc. in nihilum.

7 Tu me ante elegisti regem populi tui, & judicem filiorum filiarumque tuarum:

8 Dixisti ut ædificem tibi domum in monte sancto tuo, & in civitate habitationis tuæ altare, imaginem tabernaculi sancti quod ab initio præparavisti.

9 Tecum autem est sapiëntia, quæ novit opera tua, & quæ adfuit cum faceres mundum, & quæ scit quid placeat in oculis tuis, & quid rectum ex mandatis tuis.

10 Emitte illam è sanctis cœlis, à throno inquam gloriæ tuæ mitte illam, ut præsens versetur mecum in labore, & cognoscam quid gratum sit apud te:

d. Græc. meo cū præsens laboret.

11 Illa enim novit omnia atque intelligit, estq; ductura me in actionibus meis moderatè, & conservatura me in gloria sua;

12 Eruntq; accepta opera mea cum judicabo populum tuum justè, & ero dignus throno patris mei.

13 Quis enim hominum cognoscat consilium Dei? aut quis cogitare possit quid velit Deus?

14 Nam ratiocinationes mortalium sunt timidæ, & instabiles cogitationes eorum.

15 Infestum enim corruptioni corpus aggravat animam, & deprimit terrena habitatio mentem multis curis plenam:

16 Et vix conijcimus ea quæ in terra sunt, & quæ ad manus sunt laboriosè invenimus; quæ autem in cœlis sunt quis pervestigavit?

17 Et consilium tuum quis noverit, nisi tu dederis sapientiam, & miseris sanctum spiritum tuum e locis altissimis?

18 Sic enim correctæ sunt eorum qui in terra versantur semitæ, & res quæ placent tibi homines edocti sunt:

19 Itaque sapientia fuerunt servati.

ANNOTATIO.

1. *O Deus* Ab hoc capite ad finem usque libri oratio est & meditatio homine pio non indigna; cujus exemplum videntur patres in suis meditationum, confessionum, & soliloquiorum libris imitati. 5. *Tenuior* q. d. tenuis quidem corpore, sed mente animoque tenuissimus. 8. *Tabernaculi sancti* id est, illius cœlestis & æterni quod Deus ostendit Moschi, Exod. 25. 40. ut interpretatur Apostolus Hebr. 8. 5. nam sic accipiendum ostendunt verba sequentia. 14. *Instabiles* id est proclives, ac potius præcipites ad lapsum: quod Græca vox propriè denotat.

CAPUT X.

1 **H**æc primum formatum parentem mundi qui solus creatus est conservavit, Genes. 1.

2 Et eximens eum à delicto ipsius dedit ei potetiam dominandi omnibus rebus. *a. Græc. proprio.*

3 Discedens autem ab hac injustus ira sua, unà periit cum furoribus quibus occidit fratrem. Genes. 4.

4 Propter quem diluvio inundatam terram iterum servavit sapientia, quæ exiguo ligno justum gubernabat. Genes. 7.

5 Hæc etiam in consensu improbarum gentium confusarum agno- Genes. 11.

- b* *Grac.* visce
 ribus filii.
 Genes. 22. scens justum, servavit eum inculpatum Deo; & in ⁶ summa filii *sui* mise-
 ratione fortem custodivit.
- Genes. 19. 6 Hæc justum pereuntibus impiis liberavit fugientem ab igne in ci-
 vitates quinque descendente:
- 7 Cujus adhuc testimonium nequitia constituta est solitudo fumo
 diffluens, & plantæ inutili pulchritudine ferentes fructum, & statua sa-
 lis constituta animæ non credentis monumentum.
- e* *Grac.* co-
 gnoscunt:
 hebraismus. 8 Nam qui sapientiam præteriverunt non tantum eo acceperunt da-
 mnum, quod res bonas non obtinent; sed etiam reliquerunt suæ ipso-
 rum insipientiæ monumentum huic vitæ, ut ne iis quidem in rebus la-
 teant in quibus lapsi sunt:
- 9 Sapientia verò cultores suos e laboribus liberavit.
- d* *Grac.* pro-
 fugum iræ:
 Genes. 28. 10 Hæc ⁴ fugientem ab ira fratris justum deduxit callibus rectis, de-
 monstravit ei regnum Dei, & dedit ei cognitionem sanctorum; locu-
 pletavit eum in ærumnis, cum multiplicaret labores ejus:
- Genes. 31. &
 32. 11 Cum avaritiâ dominatus exerceretur in ipsum, hæc adfuit & dica-
 vit ipsum:
- 12 Conservavit ipsum ab inimicis, & ab insidiantibus tutata est, cer-
 taminiq; validi præmium dedit ei, ut cognosceret omni re potentiorē
 esse pietatem.
- Genes. 37.
 & 39. 13 Hæc venditum justum non dereliquit; sed ex peccato liberavit eū:
 unā cum ipso descendit in foveam,
- Genes. 41. 14 Neque in vinculis dimisit eum; sed *constanter adfuit* donec contulit
 ipsi sceptrum regni, & potentiam in eos qui tyrannicè vexabant eum,
 mendacesq; demonstrans illos qui vituperaverant eum dedit gloriam
 æternam ei.
- Exod. 12. 15 Hæc populum sanctum & semen inculpatum liberavit a gente af-
 fligentium.
- Exod. 5. &
 sequentib. 16 Ingressa est in animam administri domini, & formidabilibus regi-
 bus obstitit portentis & signis.
- Exod. 14. 17 Reddens sanctis mercedem sanctitatis laborum suorum dedu-
 xit eos via mirabili, & fuit eis tegumentum interdiu, & lux ⁷ stellaris
e *Grac.* stel-
 larum. noctu.
- 18 Traduxit eos trans mare rubrum, & transvexit eos trans aquas
 multas;
- 19 Hostes verò eorum inundatione perdidit, cum ex profunditate
 abyssi ⁸ eduxisset eos.
- f* *Grac.* fe-
 cissentur e-
 bullirent iii:
 sic 2. Mac.
 1. 12. 20 Propterea justis spoliatis impiis cantaverunt, Domine, nomen
 sanctum tuum, & animo uno laudaverunt manum tuam propugn-
 tem ipsos.
- Exod. 15. 21 Nam sapientia os mutorum aperit, & linguas infantium disertas
 reddit.
- g* *Grac.* po-
 nit.

ECIT ut succederent opera eorum^a administratione
 Prophetæ sancti.

^a Græc. man-
 u.

Permearūt desertum inhabitabile, & in locis aviis
 impegerunt tentoria:

Deur. 8.

Restiterunt hostibus, & inimicos ulsi sunt:

Sitientes invocaverūt te, & data est ipsis aqua è pe-
 tra abrupta, & è lapide duro remedium sitis.

Exod. 17.

Per quæ supplicio affecti sunt inimici ipsorum,

Per eadem ipsi in difficultatibus versantes sunt affecti beneficio.

Nam loco fontis peremnis fluvii qui sanguine sanioso turbatus fu-
 erat ad redargutionem mandati^b de cedendis infantibus,

^b Græc. in-
 fanticida.

Dedisti ipsis aquam ex insperato largam,

Cùm demonstravisses per sitim quæ tum fuerat quomodo adver-
 sarios punivisses.

Cùm enim tentati fuerunt, quamvis misericordia erudirentur, a-
 gnoverunt quomodo ira iudicati impii sint tormenta passi.

Etenim hos tanquam pater admonens probavisti, illos verò tan-
 quam rex^c severus condemnans in quæstionem adduxisti,

^c Græc. præ-
 cificus.

Qui & absentes & præsentés pariter cruciati sunt.

Nam^d duplex eos occupavit dolor & gemitus, rerum præteritarū
 recordantes:

^d Græc. re-
 cordationi-
 bus præteri-
 torum.

Cùm enim audivissent suis ipsorum suppliciis illos bono affectos
 esse, persenserunt Dominum.

Nam^e quem^f expositum olim abjectūque pro deplorato ludifi-
 cantes habuerant, eum^g posterioribus eventis mirati sunt^h quando siti
 fuerunt affecti à justorum siti dispare.

^e Græc. in
 expositione.

^f Græc. in fi-
 ne evento-
 rum.

Pro insipientibus autem ratiocinationibus injustitiæ ipsorum,
 quibus errantes colebant reptilia rationis expertia & bestias viles mis-
 isti contra eos multitudinem animantium rationis expertium ad vin-
 dictam;

^g Græc. non
 similia justis
 sitientes.

Ut cognoscerent per quæ aliquis peccat per eadem puniri i-
 psam.

Non enim difficultatibus distinebatur omnipotens manus tua &
 quæ creavit mundum ex informi materia, quin posset immittere ipsis
 multitudinem urforum, audacésve leones,

Aut plenasⁱ juvenis animi bestias incognitas, aut ignivomum ef-
 flantes halitum strepitūve vētilati fumi, aut instar fulguris ejaculan-
 tes ab oculis scintillas graves;

^h Græc. re-
 cens creatæ.

Quarum non tantūm noxa eos poterat simul atterere, sed etiam
 aspectus perterrefaciens perdere.

ⁱ Græc. per-
 sequuti: ut
 passivè di-
 camus.

Quinetiam sine his uno afflatu cadere poterant à justitia^j perse-

quente, & ventilati à spiritu potentia tua: verum omnia mensura, numeroque, & pondere disposuisti.

& Grac. multum posse.

22 Nam quod multum potes hoc tibi semper adest, & robori brachii tui quis restitutus esset?

l Grac. matutina.

23 Quandoquidem tanquam momentum è lancibus est totus mundus coram te, & tanquam gutta roris descendens manè in terram;

m Grac. ad resipiscencia.

24 Misereris autem omnium quia omnia potes, & dissimulas peccata hominum ut resipiscant.

25 Nam diligis omnia quae sunt, & nihil abominaris eorum quae fecisti: nec enim comparasti quicquam quod haberes odio.

n Grac. non vocatum à te.

26 Ecqui autem mansurum fuisset aliquid nisi tu voluisses? aut conservatum fuisset quod non accersivisses?

27 Sed parcis omnibus eo quod tua sunt, o Domine, animarum a-

ANNOTATIO.

1 *Propheta sancti* id est Moschis, quem servum Domini vocavit supra 10. 16. 13 *Duplex* nempe quod ipsi horrendam sitis gravitatem experirentur, & quod iis ipsis rebus juvari populum Jehudæorum cognoscerent. 15 *Quem expof.* id est Moschen, periphrastice. 19 *Juvenis animi* id est ferocissimi, ut solent juvenes feræ (quæ nondum adversa expertæ sunt) audaciores & ferociiores esse.

CAPUT XII.

NAM spiritus incorruptus tuus inest omnibus:

Ideo qui excidunt eos paululum corripis, & revocans in memoriam quibus in rebus peccaverint admones, ut ab alienati à malitia credant in te, Domine.

3 Etenim antiquos habitatores sanctæ terræ tuæ odio habens,

4 Eo quod inimicissima facerent opera veneficiorum, & sacra impia,

5 (Qui & liberorum occisores erant immisericordes, & viscera comedebant humanarum carnum)

a Grac. sanguinis.

6 Et facerent epulum sanguinarium ex abominatione mystæ cruenti sacrificii, & interfectores animarum ope carentium parentes voluisti perdere manibus majorum nostrorum,

b Grac. dignum incolatum filiorum Dei.

7 Ut dignos incolas acciperet Dei filios hæc terra apud te omnium pretiosissima.

Exod. 23. Jehoschuhh. 24.

8 Sed etiam his tanquam hominibus pepercisti, & misisti præcursores tui exercitus vespas, ut illos paulatim profligarent ex ea:

c Grac. impotens.

9 Non quod potentia deficeret te impios in acie tradendi in potestatem justorum, aut bestiis gravibus aut verbo præciso ad unum atterere;

10 Sed

- 10 Sed iudicium exercens paulatim dabis locum pœnitentiæ, non ignorâs improbam esse naturam illorum, nativamq; malitiam illorum, & nequaquam mutarum iri ratiocinationem illorum in seculum;
- 11 (Nam semen erat maledictum inde à principio) neque timens aliquem in peccatis ipsorum securitatem dabas.
- 12 Quis enim dixerit, quid fecisti? aut quis restitutus sit iudicio tuo? & quis sit accusaturus te nomine gentium perditarum quas tu fecisti? aut quis constitutus adversum te veniat vindex pro injustis hominibus? d Grac. ad consistentiã tibi.
- 13 Nam non est Deus præter te, cui curæ sunt omnia ut ostendas te non injustè iudicasse:
- 14 Neque rex aut tyrannus oculum obfirmare poterit in te propter eos quos pœna affecisti;
- 15 Sed ut justus es, justè omnia disponis, alienum ducens à potentia tua ut condemnes eum qui pœna non debet affici:
- 16 Nam potentia tua iustitiæ principium est, & quod omnibus dominaris hoc facit ut parcas omnibus.
- 17 Cùm enim non crederis pro perfectione potentiæ robur demonstrare, etiam in iis qui agnoscunt audaciam istam redarguis.
- 18 Tu autem dominium habens roboris ex æquitate iudicas, & cum summa indulgentia administras nos: adest enim tibi quando vis potentia.
- 19 Docuisti autem populum operibus huiusmodi oportere ut justus humanus sit, & bonam spem effecisti in filiis tuis; quando quidem tribuis in peccatis resipiscentiã. e Grac. bonæ spei fecisti filios tuos.
- 20 Si enim filiorum tuorum inimicos & reos mortis cum tanta attentione punivisti, tribuens tempus & modum quibus abalienarentur à malitia ista: f vel locum: sed hoc malimus.
- 21 Quanta cum accuratione iudicasti filios tuos, quorum majoribus iuramenta & conventiones tradidisti bonarum promissionum?
- 22 Nos itaque erudiens inimicos nostros infinite castigas; ut tuam bonitatem curemus iudicantes de eis, iudicati verò exspectemus misericordiam. g Grac. decies millies.
- 23 Unde etiam eos qui imprudente vita injustè vixerunt propriis cruciavisti abominationibus. h Grac. imprudentia vita.
- 24 Etenim per vias erroris erraverunt longius, deos existimantes esse etiam in honora inimicorum suorum animalia; decepti tãquam infantes vacui prudentia.
- 25 Propterea tanquam pueris rationis expertibus iudicium ad ludificandum eos immisisti. i Grac. ad ludificationem.
- 26 Qui autem ludibriis increpationis non commonefiunt, iustum Dei iudicium experturi sunt:
- 27 Nam de quibus illi, cùm perpererentur mala, cum indignatione k Grac. indignabantur.

erant solliciti, de iis inquam quos putabant deos; cum se iisdem puniri viderunt, verum agnoverunt Deum quem olim novisse negaverant: ideoque extrema illa condemnatio supervenit illis.

l. Grac. terminus ille condemnationis.

A N N O T A T I O.

3 *Antiquos hab.* id est, Cenahhanæos, de quorum maleficiis vide Levit. 18. & sequentibus. 6 *Et facerent* hic dicitur novum verbum repetimus quod habetur ver. 4. quo facto locus apertus est. *Ex abominat.* id est, ex abominanda liberorum cede. *Mystra cruenti* harum vocum interpretatio cum propter obscuritatem, tum propter lectionis varietatem difficilis est: nam alii legunt *μύσας θείας ού*, quod quid sibi velit nequeo divinare: alii *μύσας θείας ού*, quam vocem divinum furorem significare hoc loco autumant, quia revera non divino, sed diabolico furore abripiebantur cultores isti. Ego ad veterem scripturam iudico magis accedere si legas *θυάσων*, quam vocem Græci veteres pro cruentis sacrificiis acceperunt: unde apud illos *θυάσων* dicti, quibus sacra erant communia ad fidem inter se obstringendam. *Animarum* id est, liberorum suorum, qui egentes ope fuissent eam a parentibus imploraturi. 13 *Occulum obfirmare* id est, obtutu fixo inrueri faciem tuam, ut vel uno verbo obstitat tibi. 16 *Audaciam* qua crederis non esse perfectam potentiam; aut si perfecta est, eam non demonstrare. 17 *Ex aequitate* non autem severo iudicio audaciam istam redarguis. 23 *Inhonora* id est, pecora ipsa Israelitarum, quorum hostes erant Aegyptii: vide Exod. 8. 26. 26 *Cum se isrl.* id est, cum viderent animalia sua (quæ sententia ipsorum erant divinitate prædita) a Deo profligari, Exod. 9. *Negaverant* Exod. 5. 2. & sequentibus.

CAPUT XIII.

TENIM vani sunt omnes homines à natura, quibus inest Dei ignorantia; cum ex iis quæ vident bonis non potuerint eum novisse qui est, neque ad opera attendentes agnoverint artificem;

Sed aut ignem, aut ventum, aut citum aërem, aut orbem stellarum, aut violentam aquam, aut luminaria cæli Deos rectores mundi esse putaverint.

3 Quorum si delectati specie ista deos esse statuerunt, agnoscant quanto istis melior est dominus: nam ille naturalis pulchritudinis autor creavit illa.

4 Quod si potentia ac efficacitate in admirationem traducti, intelligant ex istis quanto sit potentior is qui comparavit ista:

5 Nam ex magnitudine & specie ac creatis rebus convenienter naturæ, earum opifex spectatus est.

6 Verumtamen in rebus istis criminatio est parva: etenim ipsi fortasse errant quærentes Deum & volentes invenire:

7 Nam in operibus illius conversantes perscrutantur, & persuadentur visu, quia res quæ videntur pulchræ sunt.

8 Verum è diverso ne isti quidem sunt digni venia:

9 Nam si tantum valuerunt cognoscere ut potuerint conjecturis assequi seculum, istarum rerum dominum quomodo non invenerunt citius?

10 Miseri verò sunt, & mortuis incumbunt spes eorum qui appellant deos operam manuum hominum, aurum & argentum arte elaboratum, & figurationes animalium, aut lapidem inutilem, opus antiquæ manus.

11 Sin autem etiam aliquis faber materiarius aptam operi arborem succidens ferra circumraserit scite omnem corticem illius, & artem conve-

a Grac. artis elaborationem.

convenienter adhibens comparaverit utile instrumentum ad ministerium vitæ,

12 Et resereminibus operis ad comparationem alimenti consumptis sese expleverit;

13 Quod autem ex istis rejectum fuerit nullam ad rem utile, lignum tortuosum, & ramis adnatis plenum sumens sculpsit ^b accurato otio suo, & perita intelligentia formaverit illud, assimilaverit illud imagini humanæ,

b Grac. ac-
curatione
otii sui.

14 Aut animanti alicui vili illud fecerit simile, inunxerit rubrica & fucis, rubefecerit colorem ejus, & omnem maculam quæ in eo est, obli-
verit,

15 Et faciens ei domunculam dignam eo in muro posuerit illud, & ferro confirmaverit:

16 Hic igitur providerit quidem illi ut non decidat, sciens illud non posse sibi ipsi adjumentum afferre: etenim imago est, & opus habet ad-
jumento.

17 Sed cum de possessionibus, & nuptiis suis, & liberis orat;

18 Non pudet ipsum alloqui rem inanimam: sed de sanitate quidem invocat id quod nullis est viribus, pro vita verò quod mortuum est ro-
gat, & pro auxilio ^c quod nullam planè sui experientiam exhibuit sup-
plicat,

c Grac. im-
peritissimū:
si hoc acci-
pio activa
significa-
tione.

19 Et de profectioe ab eo quod ne gressu quidem uti potest, & de
quæstu & opere ac manuum consequutione ab eo quod ignavissimum
est manibus commodam effectioem petit.

ANNO TATIO.

⁶ *Εστ* | *Νοσ κατὰ τι* accipiendum est. q. d. isti homines duobus argumentis in sententiam hanc adducuntur, nempe specie & operatione eorum quæ habent pro diis; ac proinde digniores sunt excusatione quàm illi de quibus deinceps à ver. 10. nec tamen propterea planè sunt excusandi, ver. 8. ⁹ *Seculum* id est, res naturales quæ in seculo sunt, in-
dagare.

CAPUT XIII.

1 **D**I V E R S O aliquis se ad navigandum comparas & feros permeaturus fluctus, lignum putridius inclamat eo quod fert ipsum:

2 "Hoc etenim cupiditas quæstum excogitavit, & arti-
fex peritia comparavit,

3 Tuâque, ô pater, gubernat providentia: nam ^d proposuisti etiam in mari viam, & in fluctibus securum callem,

d Grac. de-
disti.

4 Demonstrans te posse ab omni re servare, ut etiam sine arte aliquis possit ^e supergredi,

5 Neque vis otiosa esse opera sapientiæ tuæ: propterea etiam minimo ligno credunt homines ^f se ipsos, & pervadentes fluctum ^g rate conser-
vantur.

e Grac. ani-
mas.

6 Nam etiam principio pereuntibus superbis gigantibus, spes mun-

- Genes. 6. di ad ratem confugiens reliquum fecit seculo semen naturæ nostræ gubernata manu tua.
- 7 Benedictum enim lignum fuit per quod est iustitia:
- 8 Illud verò manu factum maledictum est, ipsum, & qui fecit illud: quoniam hic quidem elaboravit, illud verò corruptum nominatur Deus.
- 9 Ex æquo sunt exosa Deo, & qui facit impiè, & impietas ipsius:
- 10 Etenim quod factum est cum eo qui fecit punietur.
- 11 Propterea etiam in idola gentium animadversio futura est, quia inter creaturas Dei ad rem abominadam facta sunt; ut quæ sint offendicula animis hominum, & laqueus pedibus insipientium:
- 12 "Principium enim scortationis est idolorum excogitatio, & illorum inventio corruptela vitæ:
- 13 Nam neque à principio erant, neque in seculum futura sunt,
- 14 Cùm vana opinione hominum venerint in mundum, ac propterea præcisus illarum finis excogitatus sit.
- 15 "Acerbo enim luctu vexatus pater cùm filii citò sublatis imaginem fecisset; hominem tunc quidem mortuum, nunc verò ut Deum affecit honoribus, & subditis mysteria sacrificiaq; tradidit.
- 16 Deinde procedente tempore invalescens hæc impia consuetudo tanquam lex custodita est, & tyrannorum præceptis cultus sculptilibus attributus est:
- 17 Quos cùm^f in os non possent honoribus prosequi homines eo quod longè habitarent; longinquam eorum faciem effigurantes, cõspiciam imaginem regis quem honorabant fecerunt, ut absentis studiosè tanquam præsentis assentarentur.
- 18 Ad^h incrementum autem cultus ignorantes etiam provocavit ambitio artificis.
- 19 Etenim hic fortasse dominatori volens placere detorsit arte similitudinem ad aliquid pulchrius:
- 20 Multitudo verò pertractum optima operis gratia hominem, qui paulò ante honorabatur, jam numen esse duxerint.
- 21 Atque hæ fuerunt in vitam hanc insidiæ, quod aut calamitati, aut tyrannidi servientes homines nomen illud lapidibus & lignis imposuerunt quod communicari cum illis non potest.
- 22 Deinde nõ satis fuit errare in Dei cognitione; sed etiam in magno viventes bello ignorantia, tanta mala appellant pacem:
- 23 Nam aut sacrificia ex cæde liberorum, aut occulta mysteria, aut furiosas ex alienis legibus comestiones agentes,
- 24 Neque instituta vitæ, neque nuptias amplius puras custodiunt; sed alter alterum aut insidians tollit, aut adulterans dolore afficit:
- 25 Omnia denique se promiscuè habent, sanguis, & cædes, furtum, & dolus, corruptela, perfidia, tumultus, perjurium, perturbatio bonorum,

26 Gratia oblivio, animarū inquinatio, naturę immutatio, nuptiarū confusio, adulterium, & impudicitia.

27 Nam idolorum quę ne nominanda quidem essent cultus principium omnis mali, causaque, & finis est:

28 Aut enim lætantes furunt, aut prophetant res falsas, aut vivunt injuste, aut pejerant citò:

29 Nam qui inanitis idolis confidunt, quando jurarunt improbè, non expectant ut⁴ injustitię arguantur.

⁴ Græc. inju-
sti sint: He-
braismus.

30 De utrisque verò, subsequenter ipsos ea quę justa sunt, eo quòd malè senserint de Deo attendentes idolis, & injustè juraverint dolo cõ-
temnentes sanctimoniam:

31 Non enim eorum per quos juratur potentia, sed⁷ jus peccantium semper injustorum hominum transgressioni supervenit.

ANNO TATIO.

² Hoc etenim] Institutam comparationem inter lignum idoli & navis, ver. 1. deinceps explicat; agens de ligno navis, usque ad versum 8. de idolis verò, sequentibus. ⁴ Supergrèdi] id est, super mare ambulare cum voles. ⁵ Rare] vel potius navi tumultuariè facta, qualis est ea quam Festus caudicariam vocat. ⁷ Per quod est] id est, quo Ecclēsia, thesaurus justitię tuę, fuit conservata & adhuc permanet. ¹² Principium enim] nam ex quo idola inventa sunt, timor Dei intercidit, & janua ad omnem nequitiam amplissima aperta est. ¹⁴ Illarum] nempe opinionū. ^{q. d.} falsi dolores sola opinione in stultorum mentibus ingenerati idola invexerunt, quibus superstitioni excogitarūt se dolorem suum brevi emolliuros & superaturos esse. ²¹ Nomen illud] id est, nomen Dei. ²⁷ Causaq;] id est, efficiens ut inde a principio fuerit atque sit: nam cessante causa (ut aiunt illi) effectus cessat. sic ergo causę nomen progressum & continuationem denotat. ³⁰ Eo quòd] id est, propter impietatem atque injustitiam, ut Rom. 1. ³¹ Jus peccantium] id est, in peccantes à Deo latum, non ab idolis importatum.

CAPUT XV.

1 **U** autem, ò Deus noster, bonus es, & verax, lōganimis, & misericordiā administrans omnia:

2 Etenim si⁵ peccaverimus, tui sumus nos qui novimus potentiam tuam: nō sumus autem peccaturi, scientes nos in tuis reputatos esse.

3 Nam cognoscere te absoluta est justitia, & nosse potentiam tuam radix immortalitatis.

4 Neque enim seduxit nos improbæ artis humana cogitatio, neque umbra picturarum, qui labor infructuosus est, species maculata coloribus diversis,

5 Quarum aspectus insipientibus⁶ appetentiam excitat, quę concupiscit mortuę imaginis speciem carentem spiritu.

⁶ Græcè, ad appetentiam venit.

6 Rerum malarum amatores, digniq; talibus expectationibus sunt & qui faciunt, & qui concupiscunt, & qui colunt eas:

7 Etenim figulus teneram terram premens laboriosè quidem fingit ad ministerium nostrum unumquodque vas; sed ex eodem luto finxit cum vasa operibus mundi servientia cõtrariãque omnia similiter, quorum utriusque quis sit cujusque usus judicat figulus:

8 Tum improbè laborans Deum vanum ex eodem fingit luto, illius imaginem⁷ qui paulò antè è terra natus paulò pòst proficiscetur in eã ex qua

qua desumptus est, cum repetitum fuerit debitum presentis vitae.

9 Enimvero curae est ei non quod laboraturus sit, neque quod brevem vitam habeat, sed concertat cum aurificibus, & argentariis, & fabros avarios imitatur, & gloriae ducit quod res adulterinas fingit:

10 Cinis est cor illius, & terra vilior est spes illorum, & vita illius luto inhonoratior:

11 Quia ignoravit eum qui finxit se, & qui inspiravit ipsi animam efficacem, & sufflavit in ipsum vitalem spiritum.

12 Verum ratiocinati sunt rem ludicram esse vitam nostram, & vitam hanc publicum mercatum esse quaestuosum: nam oportere dicunt undecunque etiam ex malo acquirere:

13 Hic enim supra omnes novit se peccare, qui materiae terreae fragilia vasa sculptaque fabricatur.

14 Omnes vero insipientissimi sunt, miseri inquam, insipientiores animis infantium, inimici populi tui, qui potentia in ipsum abutuntur:

15 Quandoquidem omnia idola gentium deos esse reputant, quibus neque oculorum usus ad aspectum est, neque nares ad contractionem aeris, neque aures ad audiendum, neque digiti manuum ad contractationem, & quorum pedes inanes sunt ad gressum.

16 Homo enim fecit illa, & spiritus mutuatus effinxit illa: nam nemo homo similem illis potest Deum fingere:

17 Sed cum sit mortalis, rem mortuam operatur manibus iniquis: melior enim est suis numinibus; quippe cum ipse quidem vivat, illa vero minime.

18 Quin etiam animalia colunt inimicissima: nam etiam si dementia inter se comparentur, aliis deteriora sunt;

19 Neque ita pulchra sunt ad aspectum inter animantia, ut desideremus ea; sed fugerunt & Dei laudem & benedictionem ejus.

ANNOTATIO.

2. *Peccaverin. us* Id est, si vixerimus in peccatis, consci sumus potentiae tuae: sed a peccatis abstinemus conscii aeternae misericordiae. 8 *Qui paulo ante* id est, hominis mortalis: periphrasis. 9 *Cura est ei* id est, neque laboris sui gravitatem, neque vitae brevitatem expendit; modo ambitionem gloriam suam ex officio tuo consequatur. 18 *Dementia* id est, ab homine dementissimo, qui ipse (ut ut mente careat) neque ea desideranda, neque servanda iudicabit; sed a natura sentit animalia esse laude & benedictione carentia, ac proinde minime esse colendas illorum species: quod ostenditur sequente ver. 19 *Fugerunt* id est, & illaudata sunt ipsa per se, ac potius turpia, & maledicta apud omnes: ut sunt serpentes, quos Aegyptii coluerunt.

CAPUT XVI.

a *Grac. dignè.*

Exod. 17.

b *Grac. ad concupiscentiam appetentia.*

UAPROPTER a similibus puniti sunt^a merito, & a multitudine bestiarum cruciati.

Cujus punitionis loco benefecisti populo tuo, quibus^b concupiscente appetentia alimentum praeparasti novi gustus coturnicem:

Ut illi quidem concupiscentes ab alimento averterentur^c propter demonstratam illam appetentiam eorum qui emittentur

bantur etiam necessariam, hi verò paulisper indigētes effecti etiam novum participarent gustum.

4 Oportebat enim illis quidem qui tyrannidem exercebant indigentiam supervenire inevitabilem, his verò solùm ostendi quomodo hostes ipsorum cruciarentur.

5 Etenim quando illis sævus supervenit bestiarum furor, morsibusq; tortuosorum anguium corrupti sunt;

6 Non ad extremum usque mansit ira tua: sed ut admonerentur ad breve tempus fuerunt conturbati, symbolum habētes salutis ad recordationem mandati legis tuæ. Numer. 21.

7 Nam qui advertebat ad illud, non per illud servatus est quod videbatur ab ipso; sed per te servatorem omnium:

8 Atque hoc pacto persuasisti hostibus nostris te esse qui liberas ab omni malo.

9 Hos enim locustarum & muscarum occiderunt morsus, neque inventum est remedium animæ istorum; quia digni erāt qui ab huiusmodi rebus punirentur: Exod. 2.

10 Filios verò tuos ne venenatorum quidem draconum superarunt dentes, quoniam misericordia tua ex adverso veniens sanavit illos.

11 Nam ad recordationem sermonum tuorum velociter conservati sunt quando aculeis confixi fuerant, ne in profundam oblivionem decedentes ab alienarentur à beneficio tuo. e Grac. immobiles fierent.

12 Etenim neque herba neque malagma curavit eos; sed tuus, Domine, sermo qui sanat omnia:

13 Tu enim vitæ ac mortis potestatem habes, & deducis ad portas inferni reducisque.

14 Homo quidem occidit malitia sua; sed egressum spiritum non reducet, neque religaturus est animam desumptam:

15 Tuam verò manum nihil potest effugere.

16 Nam impii qui negabant te à se cognosci, flagellati sunt robore brachii tui, novis pluviis, grandinibusque, & imbribus^d exagitati quæ non poterant effugere, & igne consumpti. d Grac. persequuntur inevitabiliter.

17 Quod enim mirabile supra omnia est, in aqua exstinguēte omnia plus efficacitatis habebat ignis; quia hic mundus justorum propugnator est:

18 Nam modò quidem mitescebat flamma ne combureret animalia quæ contra impios immissa erant, sed ipsi intuentes agnoscerent se exagitari iudicio Dei:

19 Modò verò etiam inter aquam supra ignis facultatem ardebat, ut terræ injustæ fœtus corrumperet.

20 Quorum loco alimento Angelorum cibasti populum tuum, & comparatum panem sine labore è cœlo misisti ipsis, qui ad omnem voluptatem & omnem convenientem gustum poterat temperari. Psal. 78. 25.

21 ^o Substantia

21 Substantia enim tua patefaciebat tuam erga liberos suavitatem, cum occurrentis cuiusque subserviens desiderio temperabatur secundum illud quod volebat quisque.

22 Nix autem & glacies sustinens ignem non tamen liquecebat, ut agnoscerent ignem ardentem in nive & in pluviis coruscantem fructus hostium consumpsisse.

23 Hic verò e contrario ut alerentur iusti, etià propriæ facultatis oblitus est.

24 Nam creatura tibi qui fecisti omnia subserviens ad punitionem contra injustos intenditur, & remittitur ad beneficentiam pro iis qui confidunt in te.

25 Propterea etiam in omnia tunc transformata, gratiæ tuæ omnium altrici subserviebat ad voluntatem egentium;

26 Ut discerent filii tui quos dilexisti, Domine, naturas fructuum non alere hominem; sed verbum tuum eos qui tibi credunt conservare.

27 Illud enim quod ab igne non consumebatur, simpliciter à radio solis calefactum brevi liquecebat:

28 Ut notum esset oportere ut antevertamus solem ad gratias agendas tibi, & ad exortum solis oremus te.

29 Nam spes ingrati tanquam hyberna glacies liquecet, diffluetque ut aqua inutilis.

ANNO TATIO.

3 *Propter demonstr.* Id est, propterea quòd Israëliitarum (quos eiciebant ex Ægypto) penuriam videntes non curaverant, neque naturalis illorum appetentiæ quæ necessaria est miseri fuerant. 20 *Comparatum pan.* Iperiphrasis man, qua autor consultò utitur ut propriam Hebrææ vocis notationem indicet: vide Exodi 16. 16. 21 *Substantia* Id est, substantia man à te creata & data populo tuo: sic malim accipere quàm referre ad naturam Dei.

CAPUT XVII.

1 **N**AM magna sunt tua iudicia & inenarrabilia; quapropter ineruditi animæ erraverunt.

Exod. 10. 2 **I**niqui enim, qui se dominatu abusuros in gentem sanctam præsumebant, detenti vinculis tenebrarum, & compositi inclusi tectis noctis longissimæ, perfugæ a providentiæ æternæ jacuerunt.

3 Nam cum statuerent se in occultis peccatis obscuro oblivionis velamento latituros esse, dispersi sunt expavescentes graviter & simulacris perturbati.

4 Neque enim spelunca quæ continebat ipsos vacuos metu conservavit; sed soni conturbantes ipsos circumstrepebant, & visa tristitia ætæ bilibus formis apparebant.

5 Ac ignis quidem nulla vis poterat illustrare, neque lucidæ astrorum flammæ sustinebant illuminare atram illam noctem;

6 Sed apparebat ipsis solùm pyra timore plena ultrò, exterritiq; à visione illa quæ non erat aspectabilis, ea quæ videbant ducebant⁶ pessimat⁷ Ita

⁴ *Grac.* non videntibus faciebus.

⁶ *Grac.* pejora: Atticini.

7 Ita jacebant magicę artis ludibria, & contumeliosum indicium arrogantium prudentiæ suæ incumbentium.

8 Nam qui promittebant timores & perturbationes a laborante animo depellere, hi ridiculo ex timore laborabant.

9 Etenim si nihil ipsos turbulentum conterruerat;

10 Bestiarum transvectionibus, & reptilium sibilis abacti peribant tremebundi, & recusantes aërem intueri quem nulla ex parte poterant effugere:

11 Nam res timida est improbitas teste proprio condemnata, & semper res graves præsumit dum constringitur conscientia:

12 Nihil enim est metus nisi abjectio eorum adjumentorum quę a

*e Græc. pro-
ditio: sic ver-
su seq. & 15.*

13 Cùm autem intrinsecus minor est ista abjectio, eo majorem ratio-

13 cinatur esse ignorantiam illius causę quę tormentum præbet.

*d Græc. im-
possibilem.*

14 Modò portentis agitabantur fantasmatum, modò abjectione ani-

14 nimi sui deficiebant, cùm repentinus ipsis & non expectatus timor supervenisset:

*e Græc. dil-
solveban-
tur.*

15 Deinde hoc pacto quicumq; tandem illuc inciderat custodiebatur conclusus carcere carente ferro.

16 Nam sive agricola quis esset, sive pastor, sive laborum qui in de-

*f Græc. in-
dissolubile.*

17 fertis occupantur operarius, præoccupatus istam inevitabilem neces-

17 sitatem sustinebat:

18 Una enim tenebrarum catena omnes constricti erant.

18 Sive sibilans ventus, sive commoda vox avium inter densos ra-

*e Græc. re-
fracta, sive
repercutu
infracta, ut
loquitur Pli-
nius.*

19 mos, sive numerus aquę euntis violentiâ, sive fragor immanis dejecta-

19 rum petrarum, sive lascivientium animalium cursus invisus, sive rugi-

20 entium immanissimorum animalium vox, sive reflexa e cavitate mō-

20 tium echo, hæc illos exterrentia dissolvebant.

21 Tota enim mundus lucido perlustrabatur lumine, & in expedi-

21 tis occupabatur operibus:

22 Solis autem illis supernè protensa erat nox gravis, imago tene-

22 brarum quę ipsos erant suscepturæ; sed ipsi sibi graviores erant te-

22 nebris.

ANNO TATIO.

1 Nam magna] His verbis explicatur causa cur pios oporteat solem antevertere sanctis officiis, ut dictum est su-
pra 16. 28. & cur e contrario Dei opera ab impiis non percipiuntur. 4 Spelunca] i. vana illa præfidentia qua
stauerant fore ut obscuro oblivionis velo, tanquam in spelunca latitarent, ut dixerat vers. proximo. 7 Contu-
meliosum indic.] i. contumeliosa illa in Deum & Moschen magia, qua se jactaverant effecturos ut signa a Mosche
edita essent ludibrio. 13 Abjectio] Græcè quidem legitur προσδοκία, i. expectatio; sed vocem hanc pro altera
consimili non dubito irrepsisse quam ex præcedente versu & 15. reposuimus: sensus est quò minus urgetur consci-
entia, eò magis improbos confidere ignorari mala sua, quę sunt ipsorum cruciatus cause. 18 Commoda
Vox] sic vertimus τὸν ἄνεμόν, sequenti Vitruvium; est enim commodum quicquid partes habet inter se se modulus con-
venientibus.

CAPUT XVIII.

1 T sanctis tuis maxima erat lux; quorum vocem quidem audientes, sed non videntes formam,

2 Prædicabant beatos illos quòd non paterentur eadem etiam quæ ipsi, & gratias agebant quòd non nocerent quamvis antè injuria affecti essent, & quòd discrepassent ab illis^a veniam precabantur,

^a Græc. gratiam.

Exod. 13.

3 Quorum loco igne flagrantem columnam, quæ & dux esset perfectionis ignotæ & sol innocuus magnificæ peregrinationis, præbuisisti.

4 Etenim illi digni erant qui privarentur luce & custodirentur in tenebris, qui inclusos custodiverant filios tuos, per quos incorrupta legis lux seculo danda erat.

Exod. 1.

Exod. 2.

Exod. 14.

5 Cumq; consilia inivissent illi occidendi infantes sanctorum; & exposito & servato^o uno filio ad redargutionem abstulisti illis multitudinem filiorum, quos uno animo insequentes perdidisti in aqua vehementi.

6 Illa nox^o prius innotuerat majoribus nostris, ut securè cognoscentes quibus credidissent juramentis freti illis bono essent animo.

7 Sic accepta est a populo tuo tum salus justorum, tum inimicorum perditio.

8 Ut enim puniveras adversarios, sic etiã nos accersens glorificabas.

^b Græc. divinitatis.

9 Nam occultè sacrificaverant sancti bonorum pueri, &^c divinam legem concordia disposuerant, eorundem pariter & bonorum & periculorum participes fore sanctos, jam majorum laudes animo præceptas concinentes.

10 Resonabat verò absonus inimicorum clamor, & miserabilis huc illuc ferebatur vox lamentantium puerorum,

11 Cùm servi pari jure cum domino puniti, tum popularis eadem perpetientis cum rege.

^e Græc. in uno nomine mortis.

^d Græc. honorator.

12 Unoq; animo omnes^e mortem unam^o nominantes mortuos habebant innumerabiles: neq; enim ad sepeliendum sufficiebant vivi, cum momento uno^d honoratissima ipsorum generatio corrupta esset.

13 Nam qui nihil crediderant propter^e veneficia, in primogenitorum interitu confessi sunt populum filium esse Dei:

^e Græc. propria velocitate.

14 Cùm enim quietum silentium contineret omnia, & nox in^e suo veloce cursu media esset,

^f Græc. thronis regibus, ut sup. p. 4.

15 Omnipotens tuus sermo e coelis e^f throno regali præcisus bellator in medium interitui adjudicatæ illius terræ desiliit,

16 Ut gladium acutum ferens mandatum tuum non simulatum, qui consistens implevit omnia morte; cœlum quidem pertingens, sed etiam in terra ambulans.

17 Tunc repente & visa somniorum gravium exturbarunt eos, & insisterunt timores inopinati:

18 Et

18 Et alius alibi prostratus semimortuus patefaciebat quam ob causam moreretur.

19 Nam somnia quæ turbaverat eos hoc antè indicaverant, ne ignorantes cur malè afficiebantur perirent.

20 Contigit quidem aliquando justos etiam tentatio mortis, & fractio multitudinis facta est in deserto; sed non diu permansit ira: Num. 19.

21 Festinans enim vir inculpatus propugnavit, arma sui ministerii orationem & suffitus placationem afferens obsticit iræ & finem imposuit calamitati, ostendens se tuum servum esse.

22 Vicit enim vastatorem illum non robore corporis, non armorum efficacitate: sed verbo subjecit ultorem, juramenta majorum fœderaq; recordatus.

23 Nā cum jamq; acervatim cecidissent alii super alios mortui, intermedium stans rescidit iram, & divisit viam quæ ad vivos spectabat:

24 Quoniam talari vestimèto impositus erat totus ornatus, & majorum gloriæ inerant sculpturæ lapidum ordinibus quatuor dispositæ, & majestas tua super diadema capitis illius.

25 His cessit vastator, & hæc timuit: nam sola illa sufficiebat iræ tentatio.

ANNOTATIO.

5 Uno filio] Mosche. 6 Prius innotuerat] nam Deus imperaverat, Exodi 11. & Mosche verbis illius denuntiaverat, Exod. 12. 12 Mortem] i. cam nominatim accersentès ex animo præ doloris sui gravitate. 13 Veneficæ] i. artes magicas, de quibus supra 17. 7. 24 Quoniam] i. quoniam sacerdotis summi officio defungebatur, qui in Lege typus erat Christi, ut Apostolus ad Hebræos docet.

CAPUT XIX.

1 **M**PIIS verò ad finem usque animus insticit immitericors:

2 Prænoverat enim res etiam futuras illorum fore, ut cum ipsi permisissent discedere & studiosè deduxissent illos, pœnitentia ducti persequerentur. a Græc. cum studio.

3 Nam cum adhuc haberent præ manibus luctus, ejularentq; ad sepulchra mortuorum, alteram adhibuerunt cogitationem amentia, & quos emiserant supplicantes eos ut fugitivos persequuti sunt. Exod. 14.

4 Trahebat enim ipsos ad finem istum digna ipsis necessitas, quæ eorum quæ acciderant oblivionem injecerat, ut plenè perferrent punitonem tormentis illis deficientem,

5 Ac populus quidem tuus iter opinionem superans transfret, illi verò novam consequerentur mortem. b Græc. inveniunt.

6 Tota enim creatura in suo genere de integro supernè reformabatur, ut deserviret propriis mandatis, ut tui pueri custodirentur illæsi.

7 Castra inumbrans nubes, & ex aqua quæ antè illic fuerat fundus arida terræ fuit conspicuus, ex rubro inquam mari via expedita, & viridans campus e fluctu violento, c Græc. receptio vel revestitio: ut ita loquamur.

- 8 Per quem tota gens qui protegebantur manu tua transiverunt, spectantes portenta admirabilia.
- 9 Nam velut equi pasti sunt, & velut agni exultaverunt laudantes te, Domine, liberatorem suum.
- 10 Memores enim adhuc erant eorum quæ evenerant in terra peregrinationis suæ; quomodo pro generatione animalium terra eduxisset muscas, & pro aquatilibus eructasset fluvijs ranarum multitudinem.
- 11 Postea verò ipsi quoque viderunt novam progeniem avium, cum abducti concupiscentia peterent escas delicatas.
- 12 Nam ad consolationem ipsorum ascenderunt e mari coturnices.
- 13 Atque hæc quidem pœnæ supervenerunt peccatoribus, non sine antegressis signis, vi fulgurum: justè enim patiebantur a suis ipsorum improbitatibus: etenim gravissimum peregrinorū odiū exercebant.
- 14 Cum illi quidem ignotos homines advenientes non acciperent, hi verò beneficos peregrinos servituti manciparent:
- 15 Neq; solùm istud, sed quæcunq; tandem sit horum consideratio, cum illi inimicè alienos exceperint, hi verò postquam festivè acceperant homines jamq; juris ejusdem participes laboribus gravibus affligerint.
- 16 Itaq; percussi sunt etiam cæcitate, sicut illi ad fores illius justì cum vastis circumamicti tenebris quisq; suarum forium viam perquireret.
- 17 Elementa enim per se cõmutata sunt, quemadmodũ in Psalterio soni nomen numerosum mutant, etsi voces ubiq; permanent: quod quidem ex accurato rerum quæ factæ sunt aspectu licet conjicere.
- 18 Nam terrestria in aquatica mutabantur, & natatilia transibant super terram.
- 19 Ignis valebat in aqua propriæ facultatis oblitus, & aqua naturam extinguendi non recordabatur.
- 20 Flammæ e diverso carnes animantium corruptioni infestarum non tabefaciebant, cum hîc ambularent, neq; liquabile man, glaciali specie, genus ad liquefcendum commodum alimenti supra quàm humani.
- 21 Nam in omnibus, Domine, magnificasti populum tuum, & affecisti gloria, neq; despexisti quin omnitempore & loco adstiteres.

A N N O T A T I O.

Animus i. spiritus Dei in illos infestus: nam hæc vox ἀπὸ κατὰ ad sequentem quoque versum transferenda est.

4 *Tormentis illis* i. quæ sola punitio desiderabatur ad tormenta antecedentia.

13 *Gravissimum* i. quam gravitatem sequentibus autor amplificat per Sedomitarum comparationem.

14 *Illi* i. puta Sedomita, quorum instituitur cum Agyptiis comparatio.

15 *Quæcunq; tandem* i. utcunq; istorum inter se comparatione placebit dispicere.

20 *Neque liquabile* hîc repetendum est ἡλιωτῆρος tabefaciendi sive liquefaciendi verbum: sensus est, neq; flammæ ad quas coquebatur man hoc poterant efficere quod Solis radii præstabant: nam ad Solem man liquebat facillimè; ad ignem verò coquebatur, non autem disperibat igne: cum alioqui constitutione glaciali esset, & aquè dissolveretur. Sole ac exaresceret: vide Exod. 16.

ECCLÉSIA- STICVS, SIVE SAPIEN-

tia Jesu filii Sirachi.

Incerti autoris præfatio.

Hic Jesus Sirachi erat filius, nepos Jesu ejusdē nominis. Hic ergo temporibus inferioribus vixit post captivitatem & revocationem *populi*, & post Prophetas omnes fermè.

Avus autem ipsius Jesus, quemadmodū hic quoq; testatur, vir fuit inter Hhebræos laboris studiosus ac prudentissimus:

Qui non solum aliorum hominum prædicatorum intelligentia qui ante ipsum fuerant sapienter dicta contulit, verum etiam ipse sua quædam pronuntiavit permultæ intelligentiæ & sapientiæ plena.

Cum igitur librum hunc primus Jesus ferè bona ex parte collectū relinquens e vivis excessisset, Sirach ille post eum iterum assumēs proprio filio Jesu reliquit illum.

Atq; hic eundē sapiens totū convenienter aptatum in unū volu-
mē cōportavit, cum sapientiā de suo, patrisq; adeoq; de avi nomine ap-
pellasset; ex ipso nomine sapientiæ alliciens, ut ampliore studio audi-
tor ad hujus libri meditationem accederet.

Itaq; sermones prudentiæ, ænigmataq; & parabolas continet, & cum singulares quasdam veteres Deoq; gratas historias de viris qui bene placuerunt Deo, tum orationem & hymnum illius: præterea etiam quibus beneficiis dignatus sit Deus populum suum *prosequi*, & quibus expleverit malis inimicos ipsorum.

Sectator Schelomonis hic Jesus fuit, nihil minus quàm ille incubens probandæ sapientiæ & eruditioni: qui verè & multiplex fuit scientia, & appellatus est.

ANNOTATIO.

1. *Nepos*] E gente Elhazari ut habent quidam libri infra 50. 21. 3 *Inter Hhebræos*] sic interpretari malimus ex versu ultimo. 8 *Incumbens*] Græcam vocem sic interpretor, cum ex notatione illius, tum ex veritate hujus comparationis: nam alioqui blasphemum fuerit hujus sapientiam cum Schelomonis æquare sapientia.

Prologus autoris in sapientiam Iesu filii Sirachi.

VM multa & magna nobis per legem & Prophetas aliosque qui hos sequuti sunt tradita fuerint, quorum causa laudandus est Jisraël eruditionis nomine & sapientia;

Ppp iij

2 Atq; ita non solum ipsos cum legent sapientiores fieri opus sit, sed etiam oporteat ut qui discendi erunt studiosi exteris utiles esse possint cum dicendo, tum etiam scribendo:

** Græc. pã-
riorum.* 3 Avus meus Jesus, postquam se plurimum in lectionem dedisset tam legis prophetarumq; quam aliorum librorum* quos a patribus accepimus, atq; in eis aptam facultatem consequutus esset;

4 Adductus est ipse quoq; ut aliquid scriberet earum rerum quæ ad eruditionem & sapientiam pertinent,

5 Ut disciplinæ studiosi & qui horum facti sunt participes amplius adhuc aucescant legitima institutione vitæ.

*ð Græc. le-
ctionem hæc
faciatis.* 6 Itaq; moniti estote ut lectioni huic cum benevolentia & attentione incumbatis, nobisq; detis veniam si facultate vocum quarumdam destitui videbimur quibusdam in locis, in quibus interpretandis studiosè laboravimus:

7 Non enim æquè valent eadem per se cum dicuntur Hhebraicè, & cum in linguam alteram transferuntur:

*c Græc. li-
brorum.* 8 Neq; solum ista; sed etiam alia, & lex ipsa, & prophetiæ, & libri reliqui non mediocriter antecellunt sermone suo enuntiata.

9 Nam trigesimo octavo anno Evergetæ regis, cum venissem in Ægyptum & aliquod tempus ibi consumpserim, inveni non mediocri disciplinæ viaticum.

10 Quapropter summè necessarium esse statui ut ipse aliquod studium laboremq; conferrem ad interpretandum hunc librum, multis vigiliis ad scientiam hanc adhibitis illo temporis intervallo:

11 Ut ad finem librum perductum ederemus, atq; hoc pacto eos qui in peregrinatione voluerint studio disciplinæ incumbere, antè informarem in moribus quibus ex lege vitam traducerent.

A N N O T A T I O.

9 *Trigesimo octavo.* Aut hic locus corruptus dicendus est, aut ex eo corrigendum Eusebii Chronicon ubi Evergetes scribitur annos viginti sex tantum regnum Ægypti tenuisse: quod posterius malim. 10 *Illo temporis in-* nempe quo a regione mea abfui conversans in Ægypto. 11 *Peregrinatione* i. hac vita, in qua peregrinamur absentes a Domino, ut Psal. 39. 13. & 119. 18. & 2. Corinth. 5. 6.

C A P U T I.

1 M N I s sapientia a Domino, atq; apud ipsum est in seculum.

2 A Renā maris, & guttas pluvie, diesq; seculi quis enumeret?

3 A ltitudinem cœli, & latitudinem terræ, abyssumq; & sapientiam quis pervestiget?

4 Prior omnibus creata est sapientia, & intellectus prudentiæ ab æternitate.

5 Fons sapientiæ est sermo Dei *versantis* in altissimis, & viæ ejus man data æterna.

6 Radix sapientiæ cui resecta est, & callida ejus facta quis novit?

7 Unus est sapiens, reverendus valde, insidens throno suo,

8 Domi-

- 8 Dominus; is creavit eam, & novit ac recensuit eam,
- 9 Et effudit eam in omnia opera sua, adest omni carni pro donatione ejus; & suppeditavit eam diligentibus ipsum.
- 10 Reverentia Domini est gloria, & prædicatio, lætitiæq; , & coronæ exultationis.
- 11 Reverentia Domini delectatura est cor, & inditura lætitiæ, gaudiumq; , & longævitatē.
- 12 Timenti Dominum bene futurum est ad finem usq; , & die mortis ejus benedicetur illi.
- 13 Principium sapientiæ est revereri Dominum: hæc adest fidelibus, in utero cum ipsis creata est.
- 14 Cum hominibus fundamentum æternitatis nidificavit, & cum semine eorum quibus credita est.
- 15 Plenitudo sapientiæ est revereri Dominum: nam inebriat eos suis fructibus,
- 16 Omnem domum eorum implet^a desideratis rebus suis, & cellas a Græc. desideratis.
- 17 Utraque autem sunt dona Dei ad^o pacem.
- 18 Corona sapientiæ est revereri Dominum, progerminans pacē & incolumitatē^b salutarem: nā gloriationem amplificat diligentibus eum. b Græc. salutis, vel curationis.
- 17 Scientiam & cognitionem^c intelligentem velut imbrem profundit sapientia, & gloriam exaltat eorum qui obtinent ipsam. c Græc. intelligentiæ.
- 18 Radix sapientiæ est revereri Dominum, & rami ejus sunt^d longævitatē. d Græc. longævitas.
- 19 Reverentia Domini depellit peccata, & permanens avertit iram.
- 20 Non potest iracundus^e quisquam justificari; nam momentum iracundiæ ejus est ruinæ ipsi. e Græc. vitæ.
- 21 Ad tempus sustinet lōganimus, & postea editura est se lætitiæ ipsi:
- 22 Ad tempus occultaturus est sermones suos, & labia multorum enarrabunt intelligentiam ejus.
- 23 In thesauris sapientiæ sunt parabolæ^f scitiæ; sed abominationi est peccatori pietas. f Græc. scitiæ.
- 24 Si cupis sapientiam, observa mandata; & Dominus eam suppeditabit tibi:
- 25 Sapientia enim ac eruditio est reverentia Domini, &^g per placet ei g Græc. placitum ejus.
- 26 Ne diffidas reverentiæ Domini^h cum egebis, neque accedas eum h Græc. indigens auxiliis.
- 27 Ne simulatus estoⁱ ut si ora humana habeas, & labiis tuis ne i Græc. corde.
- 28 Ne exaltes te ipsum, ut cadens non inducas animæ tuæ ignominiam: k Græc. in oculis humanis.
- 29 Nam revelaturus esset Dominus omnia occulta tua, & in medio congregationis dejecturus te;

30 Quoniam non accesseris ex veritate ad reverentiam Domini, sed animus tuus fuerit dolo plenus.

A N N O T A T I O.

1 *Ejus*] p̄ta sapientiæ, id est, viæ quibus pervenitur ad sapientiam, sunt mandata æterna Dei. 14 *Fundamentum æterni*] i. instravit inde a conceptu viam fidelibus qua perventuri sunt ad vitam æternam. 15 *Plenitudo*] vel exundatio; quam significationem spectare videtur inebriandi verbum. 16 *Pacem*] i. prosperitatem affectuam; respicit enim ad reverentiam Dei & sapientiam. 27 *Ur̄sora*] i. ut si duas aut plures personas ageres, aut duo plurave ora haberes in capite tuo: hoc ita accipiendum adjuncta confirmant.

C A P U T II.

a *Græc.* animam tuam, sic vers. 21.

b *Græc.* inductionis.

c *Græc.* seculi.

d *Græc.* desipxit eum: sed passivè ad evidentiam reddidimus.

e *Græc.* invict.

f *Græc.* beneplacitum apud eum.

- 1 **F**ILI, si ad serviendum Domino accesseris, compara te ipsum ad tentationem.
- 2 Dirige cor tuum & perdura, neq; præfestines tempore quo inducetur illa.
- 3 Agglutinator ei ac ne absistiro, ut augearis ad finem usque tuum.
- 4 Quicquid inductum fuerit tibi, accipe libenter; & ad commutationem dejectionis tuæ sperandam esto longanimus:
- 5 Nam ut igne probatur aurum, sic homines accepti camino dejectionis.
- 6 Crede ipsi, & suscipiet te, & dirige vias tuas, spemq; colloca in illo.
- 7 Qui reveremini Dominum, credite ipsi; ac non decidet merces vestra.
- 8 Qui reveremini Dominum, spem habetote de bonis, & de lætitiæ æternitatis ac misericordiæ:
- 9 Qui reveremini Dominum, expectate misericordiam ejus; neque declinate ut non decidatis:
- 10 Aspicite ad antiquas ætates, & videte,
- 11 Quis fiduciam habens in Domino p̄defactus est?
- 12 Aut quis manens in reverentia ejus derelictus est? aut quis invocavit eum & despectus est ab eo?
- 13 Quoniam pius & misericors Dominus, longanimus, ac plurimus misericordia, & remittit peccata, & servat afflictionis tempore.
- 14 Væ cordibus timidis, & manibus remissis, & peccatori ingrediendi calles duos.
- 15 Væ cordi remisso; quia non credit, propterea non protegetur.
- 16 Væ vobis qui perdidistis patientiam:
- 17 Ecquid facturi estis cum animadvertet Dominus?
- 18 Qui reverentur Dominum, non diffident verbis ejus; & qui diligunt eum, conservabunt vias ejus.
- 19 Qui reverentur Dominum, quærent ut placeant ei:
- 20 Et qui diligunt eum explebuntur lege.
- 21 Qui reverentur Dominum, præparabunt corda sua, & coram eo abjicient se ipsos,
- 22 Dicentes, incidamus in manus Dei, ac non in manus hominum.
- 23 Nam

23 Nam ut majestas ejus, ita etiam est ejus misericordia.

ANNOTATIO.

24 Calles duos] i. incerto homini, qui huc illuc ex dubitatione diffidentiaq; impellitur, Jacob. 1. 8. 23 Nam us] l. que hæc atque illa apud Deum infinita est: elegans consolationis locus.

CAPUT III.

1 **M**E patrem audite filii, & ita facite ut salvi sitis.

2 Nam Dominus gloriam attribuit patri ^a ut superior sit liberis, & judicium matris firmavit in filios. ^a *Græc. suæ per liberos.*

3 Qui honorat patrem, expiatur a peccato:

4 Et qui gloriam tribuit matri suæ, similis est ei qui thesaurum colligit.

5 Qui honorat patrem, de filiis lætabitur, & die orationis suæ exaudietur.

6 Qui gloriam tribuit patri, longævus erit:

7 Et qui auscultat Domino, quietem afferet matri suæ.

8 Qui reveretur Dominum, honoraturus est patrem, & tanquam dominis serviturus iis qui genuerunt ipsum.

9 Opere & sermone honora patrem tuum matremq; ut superveniat tibi ab hominibus benedictio:

10 Nam patris benedictio statuminat domos liberorum, maledictio verò matris eradicat fundamenta.

11 Neglorieris de ignominia patris tui; nam non est tibi ^b gloriæ patris ignominia. ^b *Græc. gloriæ.*

12 Gloria enim hominis *existit* ex honore patris ipsius, & ^c probro est liberis mater ignominiosa. ^c *Græc. probro.*

13 Fili suscipe in senectute patrem tuum, neque dolore afficias eum in vita tua:

14 Et si quando deficietur intelligentia, da veniam, ac ne dedecore afficias illum; *sed honorem habe* omnibus viribus tuis.

15 Misericordia enim ^d erga patrem tuum non tradetur oblivioni, sed ^d *Græc. patris.* contra peccata ^e statumen domus erit adstructum tibi:

16 Die afflictionis fiet mentio tui, velut serenitate glaciei superveniente ita dissolventur peccata tua.

17 Tanquam blasphemus est qui derelinquit patrem suum, & execratione perfusus a Domino qui ad iram provocat matrem suam.

18 Fili, opera tua ^e mansuetè ad finem perduc, & ab homine accepto diligèris. ^e *Græc. in mansuetudine.*

19 Quò major es, eò magis te ipsum abjice; & coram Domino ^f consequeris gratiam. ^f *Græc. invenies.*

20 Multi sunt excelsi & gloriosi supra modum; sed mansuetis revelantur arcana: nam magna est potestas Domini, sed ab humilibus gloriam adipiscitur.

21 Difficiliora ^g captu tuo ne quæras temerè, & valentiora ^h viribus tuis ne exquiras insipienter; quæ mandata sunt tibi hæc sanetè cogita: ^g *Græc. te.* ^h *Græc. te.*

- i* *Grac.* oculis quæ intuearis. 22 Non enim opus est tibiⁱ ut occulta intuearis oculis.
- Grac.* in redundantibus sermonum. 23 ⁱ Ut redundantes sint sermones tui ne curiosè laborato:
- Grac.* intellectu hominum. 24 ⁱ Nam pluraⁱ quàm intellectus humanus capiat demonstrata sunt tibi.
- Grac.* in ultimis. 25 Multos seduxit præsumptio ipsorum vana, & suspicio prava labefactavit cogitationem eorum: pupillas non habens indigebis luce; sed si cognitionis es expertus, ne annuntiato.
- Grac.* in inductione superbiz. 26 Cor durum affligetur tandem; & qui amat periculum, in illo periturus est.
- 27 Cor durū gravabitur rebus laboriosis, & peccator peccata addet peccato.
- 28 ⁱ Cū inducitur superbo afflictio, non est curatio: itinera ejus radicis convellentur, quia planta improbitatis radicata est in eo.
- 29 Cor intelligentis cogitabit de parabola, & auris hujusmodi auditorisⁱ a sapiente exoptatur.
- Grac.* concupiscentia est sapiens. 30 Ignem flammantem extinguet aqua, & misericors beneficentia expiabitur a peccato:
- Grac.* tempore casus sui inveniatur statumen. 31 Nam Dominus qui reddit gratiosè facta, in posterū recordaturus est; adeò utⁱ quo tempore ceciderit ille, statumen consequuturus sit.

ANNO TATIO.

Ab hominibus si a parentibus quibus auctoritatem & jus attribuit Dominus suæ benedictionis conferenda; ut Exod. 20. 11. sic interpretatur sequens vers. 14 *Sed honor* ellipsis contrarii ut Genes. 18. 18. 15 *Statumen* sic interpretatur ex vers. 11. 24 *Nam plura* elegans ætologia à rerum sive materiæ quam Deus nobis explicavit verbo amplitudine. q. d. ne anquiras fucos & lenocinia verborum, cū hoc neque Dei exemplo præceptivè, neque rerum dignitati & amplitudini conveniat. 25 *Pupillas* hoc modo comparantur cæcis quicunque præsumptionibus animi & suspicionibus circumfluentes se putant esse linceos.

CAPUT IIII.

- Grac.* oculos indigentes: sic sequi versu. 1 **I**L I, vitam pauperis ne destituito, nequeⁱ oculis indigentibusⁱ protrahas beneficentiam.
- Grac.* in egestate ipsius. 2 **A**nimam esurientem ne afficias molestia, neque protrahas viroⁱ cū in egestate est.
- Grac.* irritatum, nempe inopia. 3 Corⁱ exacerbatum ne ampliùs turbes, neque protrahas donum ab indigente:
- 4 Supplicem afflictū ne abjicias, neque avertas faciem tuam a paupere:
- 5 Ab egente ne avertas oculum, neque des locum homini maledicendi tibi:
- 6 Maledicentis enim te ex acerbitate animi sui orationem exaudiet qui fecit ipsum.
- Grac.* facti. *Grac.* magnati. 7 Amicum te ipsumⁱ exhibe congregationi, & coram magnate mitte caput tuum.
- Grac.* in mansuetudine pacifica. 8 Inclina aurem tuam ad pauperem libenter, & responde eiⁱ mansuetè verbis pacis.
- 9 Exime eum cui fit injuria è manu injurii, neque sis minuto animo cū judicas.
- Grac.* conum. 10 Esto orphano tanquam pater, & pro viro matris orphanorum:
- 11 Ita futurus es tanquam filius Altissimi, & diliget te magis quam mater tua.

- 12 Sapiencia exaltat filios suos, &prehendit manu eos qui quarunt ipsam.
- 13 Qui diligit eam, diligit vitam, & qui manè incumbunt in eam, letitia explebuntur.
- 14 Qui obtinet eam, hæreditatem percipiet glorię; & quocunq; ingreditur ea, *illic* benedicit Dominus.
- 15 Qui serviunt illi, sunt ministraturi^o sancto: nam diligentes illam diligit Dominus.
- 16 Qui obedit illi, judicaturus est gentes; & qui attendit ad illam, confidenter habitabit.
- 17 Si crediderit, hæreditatem percipiet illius; & in possessione erunt horum^o posterii.
- 18 Nam distortè *quidem* ambulatura est cum eo^o primùm,
- 19 Timorem & metum adductura super eum, & cruciatura eum eruditione sua, donec crediderit anima ipsius & tentaverit ipsum in statutis suis:
- 20 Sed rursus redibit ad ipsum rectà & lætificabit ipsum,
- 21 Detegens ipsi occultas res suas.
- 22 Si seduct^o fuerit; deseret ipsū, & tradet ipsum^o potestati casus ipsi^o.
- 23 Conserva occasionem; & cave a malo:
- 24 Ac ne pudeas^o precio animæ tuæ:
- 25 Nā est pudor adducens peccatū, & pudor est^o gloriosus & gratus.
- 26 Ne suscipias personam^o damno animę tuę, ac ne reverearis ad ru-
inam tuam.
- 27 Ne prohibeas sermonem tempore salutis,
- 28 Ac ne occultes sapientiam tuam^o ut bellus videaris.
- 29 Nam sermone cognoscitur sapientia & eruditio ex verbis linguę.
- 30 Ne contradicas veritati^o ullo modo, sed verecundia cohibetor^o nementiaris inopia eruditionis tuę.
- 31 Ne verecunderis confiteri peccata tua, neq; vim affer defluxioni fluminis.
- 32 Ne substernas te ipsum^o cuiquam stulto, ac ne suscipias personam potentis.
- 33 Ad mortē usq; certa pro veritate, & dominus Deus pugnabit pro te.
- 34 Ne sis audax lingua tua, iners verò ac remissus in tuis operibus.
- 35 Ne sis tanquam leo domi tuę & tanquam ex viso percutiens ad percutiendum inter famulos tuos.
- 36 Ne esto manus tua extenta ad accipiendum, ad reddendum verò contracta.

A N N O T A T I O.

1. *Extrahas* Nempe suppeditare quod ad vitam est necessarium: quod nos exprimimus uno beneficentię nōmine.
 15 *Sancto* i. Deo, quemadmodum hoc epitheto Hebræi plurimum Deum notare solent. 17 *Crediderit* nempe sapientia se ipsam homini commiserit. q. d. nunquam extorquebitur a Deo quicum se illa commiserit: sic accipitur hoc verbum versu 19.

h Græc. generationes.
i Græc. in primis.

h Græc. in manus casus; hebraismus.
l Græc. pro anima tua.
m Græc. gloria & gratia.
n Græc. contra animam tuam.

o Græc. ad belliciam.

p Græc. ne quidem secundum unum.
q Græc. de mendaciorum in eruditionis tuę.
r Græc. homini.

- 1 **N**E innitaris pecuniis tuis, ac ne dixeris sufficientes mihi sunt ad vitam.
- 2 **N**E persequaris animam tuam & robur tuum ambulando in viis cordis tui.
- 3 Ne dixeris, quis in me iudicem ageret propter opera mea? nam Dominus^a omnino injuriam tuam ulturus esset.
- 4 Ne dixeris, peccaveram; ecquid mihi adfuit molestum? nam Dominus est longanimus, nequaquam verò dimissurus te.
- 5 De expiatione ne securus esto^b cum abundaveris, addendo peccata peccatis;
- 6 Ac ne dixeris, miseratio illius multa est, multitudinem peccatorum meorum expiabit:
- 7 Nam misericordia & ira apud ipsum citæ sunt; sed super peccatores incubabit ejus indignatio.
- 8 Ne differas te ad Dominum convertere; neq; rejicias^c de die in diem:
- 9 Subitò enim prodibit ira domini, qua attereris quando curam abjeceris ejus, & tempore ultionis disperderis.
- 10 Ne innitaris pecuniis^d injustè partis: nam nihil adjuvaturæ sunt quo die ultio adducetur.
- 11 Ne ventiles ad omnem ventum, neq; pergas in omnem viam: ita est peccator bilinguis:
- 12 Esto stabilis certa tua intelligentia, & unus esto sermo tuus.
- 13 Esto celer^e ad bene audiendum, estoq; ex veritate vita tua, & cum tolerantia responsionem rectam eloquere.
- 14 Si tibi est intelligentia, responde to proximo; sin minus, manus tua super os tuum esto.
- 15 Gloria & ignominia in loquutione est, & lingua hominis est^f ruina ipsi.
- 16 Ne voceris susfurro, ac lingua tua ne insidiator:
- 17 Nam furi quidem inest laboriosa turpitudine, sed bilingui pessima condemnatio.
- 18 In re magna æquè ac parva ne ullam quidem rem ignorato.

A N N O T A T I O.

² Ne persequaris] i. ne similiter voluntati tuæ ad eam explendam, aut robori tuo ad demonstrandum illud innitaris. ¹⁸ In re magna] i. utrisque in rebus certò explora voluntatem Dei; ut certior de ea factus securo animo obsequaris.

CAPUT VI.

^a Græc. pro amico ne &c.

1 **N**PRIMIS^a pro eo quod amicus es ne efficiaris inimicus; nam malum hoc nomen pudoris & probri hæreditatem percipiet: ita peccator bilinguis ignominiam habiturus est.

2 Ne efferas te ipsum in consilio anime tuæ, ut non huc illuc rapiatur, velut taurus, anima tua.

3 ^a Folia

3 Folia tua comedere, sed perdes fructus tuos, ac te ipsum relinques ut lignum aridum.

4 Anima prava perdit possessorem suum, qui ludibrium inimicorum ipsam effecturus est.

5 Guttur suave multiplicat amicos suos, & lingua bene loquens multiplicat qui bonis verbis compellent ipsam.

6 Qui pacem colant tecum, multi sunt; consilarii vero tui unus e millenis.

7 Si comparaturus es amicum, in afflictione compara eum; neq; cito credas te ipsum ei:

8 Nam est amicus tempore suo, qui non permanet die afflictionis tuæ:

9 Est item amicus qui ad inimicitiam traducitur, & certamen pro-

10 brosum tibi revelaturus est.

11 Item amicus est mensarum particeps, qui non permanebit die afflictionis tuæ;

12 Sed rebus secundis tuis erit tanquam tu, & in familiares tuos utetur libertate:

13 Sin deprimeris, contra te stabit, & a facie tua occultabitur.

14 Ab inimicis tuis separator, & ab amicis tuis tibi attende.

15 Amicus fidus valida est protectio; quem qui adeptus est, thesaurum adeptus est.

16 Amici fidi non est precium quo permutetur, & nullum est pondus æquans pulchritudinem ejus.

17 Amicus fidus medicamentum est vitæ; quem qui timent Dominum, consequentur.

18 Qui timet Dominum, diriget amicitiam suam; quia prout ipse est, sic etiam propinqui ipsius futuri sunt.

19 Fili, a juventute tua elige eruditionem, & ad canos usq; consequeris sapientiam.

20 Cujus bonos fructus expectato.

21 Nam in elaboratione ejus paululum fatigaberis, sed citò comedes de fructibus ejus.

22 Quàm aspera est valde rudibus; cum in ea non permaneat excors.

23 Tanquam lapis indicaturæ fortis apud illum futura est, nec tardabit abjicere eam:

24 Nam sapientia secundum nomen suum est, neque est multis manifesta.

25 Audi, fili, & elige sententiam meam, neq; abjice consilium meum, sed infer pedes tuos in pedicæ ejus, & in collare ejus collum tuum.

26 Subde humerum tuum, & bajula eam, neq; inimicè feras vincula ejus.

27 Extoto animo tuo accede eam, & totis viribus tuis conserva vi-

28 as ejus:

b Græc. trāf-
portatur.
c Græc. probri.

d Græc. invenit.

e Græc. pulchritudinis ejus.

f Græc. secundum ipsum.

27 Investiga, & quære, & innotescet tibi; deinde compos factus eam ne dimittito:

f Grac. inul-
timis inve-
nies.

28 Tandem enim consequeris requiem ejus, & vertetur tibi in lætitiā:

29 Eruntq; tibi pedicæ illius pro tegumento roboris, & collaria ejus pro stola gloriæ:

30 Nam ornamentum aureum est ei, & vincula ejus sunt glomus hyacinthinum.

31 Ut stolam gloriæ indues eam, & coronam exultationis tibi ipsi circumdabis.

32 Si cupiveris fili, erudieris; & si dedas animum tuum, eris solers:

33 Si dilexeris audire, recipies intelligentiam; & si inclinaveris aurem tuam, sapiens eris.

34 In multitudine seniorum confiste, & qui sapiens est huic agglutinare; omnem narrationem divinam cupito audire, & parcem̄ intelligentiæ ne effugiant te.

35 Si virum intelligentem videris, manè adito eum; & gradus januarum ejus deterito pes tuus.

g Grac. con-
cupiscentia
sapientiæ.

36 Cogitationem habe in mandatis Domini perfectè, & præcepta ejus meditare semper: ipse stabiliet cor tuum, & concupita sapientiæ tradetur tibi.

ANNOTATIO.

1. *Malum hoc* Nempe mutabilitatis & inconstantia in amicitia continendis. 2. *Ut non* quasi dicat, ne si non ipsius consilio aquirescas, ac non aliorum consilia complectaris; labores ex consiliorum instabilitate, & tanquam canis ferociens incerto & vago impetu huc illuc feraris: quod malum alienis ferè consiliis corrigitur. 3. *Folia tua* loquutio est *ovyyoypuvn*, qua sapiens hominem consiliis suis præfidentem compellat allegoricè tua (inquit) consilia sunt velut folia recens enata, quibus si utaris, & fructus tuos & te ipsum ita perdidideris, ut si quis tenera folia germinaque arborum comederet. 22. *Tanquam lapis* id est, non pluri facier eam quam lydiū lapidem quilibet aurum nescit, sed perinde abjicit ut gemmam gallus Æiopicus. 23. *Secundum nomen* id est, sapientum est lo-
lum, qui sunt paucissimi.

CAPUT VII.

1 **N**E facias mala, & mala non deprehendent te.

2 Absiste ab injusto, & peccatum declinabit a te.

a Grac. ea se-
ptupla.

3 Fili, ne serito in sulcis injustitiæ, & minime septuplum eorum metes.

4 Ne requiras a Domino principatum, neque a rege cathedram gloriæ.

5 Ne justitiā tibi asseras coram Domino, neq; coram rege sapientiā.

6 Ne quæras fieri judex, ne non valeas injustè facta tollere; ne quando metuas a facie potentis, & ponas offensionem in recto itinere tuo.

7 Ne pecces in multitudinem civitatis, & ne immittas te ipsum in turbam.

b Grac. alli-
ges bis pec-
catum.

8 Ne alligeris bis peccato: nam uno non eris innocens.

9 Ne dixeris, ad multitudinem donorum meorum respiciet, & cum obtulero Deo altissimo accipiet: ne parvo animo sis in oratione tua, & ne

& ne despicias exercere misericordem beneficentiam.

10 Ne derideas hominem^c cujus anima in acerbitate versatur: est enim qui deprimat & qui exaltet.

c *Grac.* qui est in acerbitate animæ suæ.

11 Ne exares mendacium in fratrem tuum, neq; amico facias^d similiter.

d *Grac.* simile.

12 Ne velis mentiri ullo mendacio: nam assiduitas ejus non est futura^e bono.

e *Grac.* ad bonum.

13 Ne verbosus sis in multitudine seniorum, neq; repetas sermonem in oratione tua.

14 Ne oderis laboriosum opus, & agricolationem creatam ab Altissimo.

15 Ne referas te ipsum in multitudinem peccatorum:

16 Memento iram non tardaturam esse.

17 Deprime valde animam tuam, cum ultio impii ignis & vermis futura sit.

18 Ne commutes amicum^f ulla re quæ sit indifferens, neque fratrem germanum auro^g ophirio.

19 Ne aberres ab uxore sapiente & bona; nam gratia ejus est superior auro.

20 Ne affigas famulum opus facientem^f fideliter, neq; mercenarium qui tradit^g se ipsum.

f *Grac.* in veritate.

g *Grac.* animam suam.

21 Famulum intelligentem diligit anima tua, ne prives eum libertate.

22 Si pecora tibi sunt, inspice illa: quod si utilia sunt tibi, permanent tibi.

23 Si liberi sunt tibi, erudi eos; & flecte a juventute collum eorum.

24 Filia sunt tibi, attende ad corpus earum; neque hilarem præbeas erga illas vultum tuum.

25 Eloca filiam, & confeceris opus magnum: sed viro intelligenti trade illam.

26 Uxor est tibi ex animo, ne ejicias eam; exosa verò te ipsum ne addicito.

27 Ex toto corde gloria affice patrem tuum, & matris dolores ne obliviscaris:

28 Memento te per illos fuisse genitum: quid enim redditurus es eis, quemadmodum illi fecerunt tibi?

29 Ex toto animo tuo reverere Dominum, & sacerdotes ipsius admirare; ex totis viribus dilige eum qui fecit te, & ne derelinquas ministros ejus.

30 Time Dominum, gloriaque affice sacerdotem:

31 Et da ei partem prout mandatum est tibi,

32 Primitias, & sacrificium^h pro reatu,

h *Grac.* pro delicto.

33 Et donumⁱ armorum, & sacrificium sanctificationis, primitiasq; sanctorum:

i *Grac.* brachiorum.

34 Et mendico porrige manum tuam, ut consecrata sit benedictio tua.

- 35 Gratia doni coram omni vivente *spectata est*; etiam ⁹ super mortuo gratiam ne avertito.
- 36 Ne recedas a flentibus; sed cum lugentibus luge.
- 37 Ne pigeris infirmū in visere: nam ex huiusmodi *rebus* amaberis.
- 38 In omnibus sermonibus tuis memento ¹ finis tui, & in ¹ æternum non peccaturus es.

⁹ *Græc. ultimorum tuorum.*
¹ *Græc. seculum.*

A N N O T A T I O.

⁹ *Ne parvo animo*] Sensus est, ne putes fore ut misericordiam donariis & oblationibus consequaris; sed omissa illa inani fiducia toto animo implora Dei misericordiam, qua una Deus tibi propitius est & tu acceptus illi: & eandem misericordiam quam a Deo expetis pro viribus tuis exerce, quam ille ut pater præstat, & tu ut filius misericordis patris. 17 *Ne referas*] id est, ne facias peccatis tuis ut peccatoribus accensearis a Deo; sed iudicii venturi metu in officio continetor. 18 *Ulla re qua*] sensus est, amicitiam tantisper contine dum potes bona in Deum fide & conscientia; neq; propter ullam rem mediam sive indifferentem, quam sine fidei damno pius acquirere potest aut amittere, amicitiam jacturam facito: sic infra 28.1. *Ophirio*] Græca verba depravata sunt, pro quibus ita legendum spondæo, *μὴ ἀδελφὸν γησιόν σου ἐν χρυσῷ ἰφίρ.* 33 *Sanctorum*] id est, quæ cum sanctis communicanda sunt ex lege, & ad sanctum locum pertinent. 35 *Super mortuo*] id est, etiam in mortuorum nomen in posteris ipsorum cole, ut loquitur Scriptura Ruth 1.8. quod genus loquutionis explicant sequentia.

CAPUT VIII.

- 1 **N**E contendas cum homine principatum obtinente, ne quando incidas in manus ipsius:
- 2 Ne rixeris cum homine divite, ne quando ¹ statuat adversum te libram:
- 3 Multos enim perdidit aurum, etiam regum animos inclinavit.
- 4 ¹ *Græc. linguæ.* Ne contendas cum homine ¹ verboso, neque aggeras ad ignem illius ligna.
- 5 Ne ludificeris cum rudi, ¹ ut non afficiantur ignominia progenitores tui.
- 6 Ne probro afficias hominem revertentem a peccato; memento nos omnes esse ¹ infestos increpationibus.
- 7 Ne ignominia afficias ¹ ullum de senectute ipsius, etenim ex ¹ numero nostro senescunt *homines*.
- 8 Ne læteris de mortuo tibi inimicissimo, memeto nos omnes mori.
- 9 Ne despicias narrationem sapientum; sed in proverbiiis illorum conversare:
- 10 Nam ab illis disces eruditionem, etiam ad ministrandum rectè magnatibus.
- 11 Ne aberres a narratione senum: etenim didicerunt ipsi a suis parentibus.
- 12 Quia ab ipsis disces intelligentiam etiam ad dandum tempore necessitatis responsum.
- 13 ¹ *Græc. flamme.* Ne incendas carbones peccatoris, ne comburaris igne ¹ flamante illius.
- 14 Ne resiliās a conspectu contumeliosi, ut non insideat velut insidiæ ori tuo.
- 15 Ne mu-

- 15 Ne mutuum des homini potentiori te; quòd si dederis mutuum, ita esto quasi perdideris.
- 16 Ne spondeas supra vires tuas: quòd si sponderis, ita curam habe quasi soluturus.
- 17 Ne iudicio experiaris contra iudicem, nam secundum opinionem illius^f iudicabitur.
- 18 Cum audace ne^f facias iter, ut non sit gravis in te; hic enim pro voluntate sua facturus est, & unà peribis huius insipientia.
- 19 Cum iracundo ne^b in eas certamen, ac ne^f facias cum eo iter solitariu: ita enim videtur sanguis in oculis illius, quasi nihil esset; & ubi non est auxilium, ibi deiciet te.
- 20 Cum stulto consilium ne in eas, nam non posset celare verbum.
- 21 Coram alieno rem occultandam ne facias: nescis enim quid pariturus sit.
- 22 Cuivis homini ne exponas^k animum tuum, & ne referat tibi gratiam falsam ullus.

^f Grac. iudicabur eum; Hebraism.
^g Grac. ambules in via.

^b Grac. facias.
ⁱ Grac. ambules cum eo solitudine.

^k Grac. cor: ut vers. 3.

ANNOTATIO.

^a Statuat adversum. Id est, ne muneribus oblati ita praveat iudicio contra te, ut sit cum lanci alteri plus pondus imponitur: sic accipiendum demonstrat verus sequens, cum dicitur etiam libra aut precio appolito inclinari animos regum, qui tamen precio minus corrumpi possunt. ⁵ Ut non affic. id est, ne sis dedecori tu s parentibus, ex proverbio Dionysodori Trezenii apud Plutarchum, *13* *Ne incendus* id est, ne provocet & irritet hominem sceleratum.

CAPUT IX.

- 1 **N**e sis zelotypus uxoris^a versantis in sinu tuo, neq; doceas eam contra te disciplinam malam.
- 2 Ne dedas mulieri^b te ipsum, ut illa supra te ipsum ascendat.
- 3 Ne occurras mulieri meritoria, ne quando incidas in laqueos ejus.
- 4 Cum psaltria ne sis assiduus, ne quando capiaris institutis illius.
- 5 Virginem ne studeas habere notam, ne quando offensionē subeas increpationibus illius.
- 6 Ne des te ipsum meretricibus, ut non perdas hæreditatem tuam.
- 7 Ne circumspicias eam per vicos civitatis, etiam in solitariis illius viis ne erres.
- 8 Averte oculum a muliere formosa, neq; studeas habere notam pulchritudinem alienam.
- 9 Nam pulchritudine mulieris multi seducti sunt, & ab ea tanquam ignis amor accenditur: ne ergo accumbas in ulnis complectens eam.
- 10 Cum muliere nupta ne sedeas planè, neque^f symbolam cum illa conferas ad vinum:
- 11 Ne quando declinet anima tua ad illam, tuoq; spiritu in perditionem delabaris.

^a Grac. sicut tui, id est, tibi carissime: ut Deut. 28. 54.
^b Grac. animam tuam: sic deinceps.

- 12 Ne relinquantur amicum veterem, nam recens non est æqualis illi.
- e Græc. cum læticia.* 13 Ut vinum novum, amicus novus: si in veteratum fuerit, tum suaviter comprehende ipsum.
- 14 Ne invidias glorię peccatoris; nescis enim quæ sit illius subversio.
- d Græc. ne placeas tibi placitis impiorum.* 15 Ne placeant tibi impiorum placita: memento eos ad inferos usque; minimè justos fore.
- 16 Longè abliste ab homine qui potestatem habet occidendi, ut minimè suspiceris timorem mortis.
- e Græc. in medio laqueorum.* 17 Quod si accesseris, ne delinquant; ut non eripiat statim vitam tuam.
- 18 Cognosce te in mediis laqueos pervadere, & in projecturis murorum civitatis ambulare.
- f Græc. pro-pinquo.* 19 Pro viribus tuis conjecturam fac de altero, & cum sapientibus in consilia; cum intelligentibus esto confabulatio tua, & tota narratio tua de lege altissimi.
- 20 Viri justi sunt convictores tui, & in reverentia Domini esto gloriatio tua.
- g Græc. manu.* 21 Opera artificum laudatur opus, & dux populi sapiens sermone suo.
- h Græc. linguax: ut supra 8.4.* 22 Formidabilis est in civitate sua vir verbosus, & qui præceps est sermone suo odio futurus est.

ANNO TATIO.

2 *illa*] Nempe quæ ex lege viro subjecta est & tenetur lege illius, Roman. 7. 1. & 1. Corinth. 7. 39. quam obrem *umard pas* appellatur infra vers. 12. 5. *inreparationibus illius*] id est, cum illa increpabitur facti sui nomine. 10 *Symbolam*] aliud est symbolum, id est, hospitalis tessera, aliud verò symbola, id est, collatum pretium nomine hostii; hic verò planè de symbola verba accipienda sunt. 15 *Ne placeant*] hunc verum cum præcedente putamus conjungendum prout duo membra inter se respondent, pro eo quod est, neque illorum gloriam appetas neque studia & institutum vita: *Ad inferos usque*] id est, unquam.

CAPUT X.

- 1 **I**UDEX sapiens erudit populum suum, & principatus intelligentis ex ordine institutus est.
- a Græc. secundum iudicium populi; sic etiam, &c.* 2 Qualis est iudex populi, tales etiam sunt ministri ejus; & qualis est dux civitatis, tales omnes habitatores ejus.
- 3 Rex rudis perdit populum suum, civitas verò intelligentia potentum habitabitur.
- 4 In manu Domini est potestas hujus terræ, & eum qui utilis est in ea suscitabit suo tempore.
- 5 In manu Domini est prosperus successus viri, qui faciei literati gloriam suam appositurus est.
- b Græc. contumelia.* 6 De ulla injuria ne irascaris proximo, & ne agas quicquam contumeliosus factis.
- 7 Odiosa est coram Domino & hominibus superbia, & ab utrisque ejicitur delictum injustum.

- 8 Regnum a gente una ad alteram traducitur propter injuste facta, & contumelias, pecuniasque; dolo partas: quamobrem superbit terra & cinis? c Grac. gente in gente.
- 9 Avaro etenim nihil est iniquius: d Grac. in vita eius.
- 10 Nam hic etiam suam ipsius animam venalem efficit, quia dum vivit abjiciunt eam interanea ipsius.
- 11 Longam infirmitatem resecat medicus; & qui rex est hodie, cras etiam moriturus est:
- 12 Mortuo enim homine haeres serpentum & bestiarum ac vermium futurus est.
- 13 Principium superbiae est cum homo absistit a Domino, cum ab opifice suo absistit animus ipsius: e Grac. cor.
- 14 Nam principium peccati est superbia; & qui tenet eam contumeliosus quidem abominandis afficit, sed subvertetur tandem.
- 15 Propterea admirabiles inducit castigationes Dominus, & tandem subvertit eos: f Grac. misificat (ut ita loquamur) Dominus inductiones.
- 16 Thronos magistratum tollit Dominus, & collocat mites in locis illorum intus:
- 17 Radices gentium superbarum evellit Dominus, & plantat in gloria humiles earum loco:
- 18 Regiones gentium subvertit Dominus, perdens eas usque ad fundamenta terrae.
- 19 Sustulit ex eis, eosque perdidit;
- 20 Et amovit e terra memoriam eorum.
- 21 Non est a creatione indita hominibus superbia, neque ira animi natalis mulierum.
- 22 Semen securum est eorum qui reverentur Dominum, & pretiosa planta eorum qui diligunt ipsum; semen ignominiosum est eorum qui non attendunt legi, semen errabundum est eorum qui mandata transiliunt. g Grac. securitatis. h Grac. ignominia. i Grac. erroris. k Grac. in medio fratrum.
- 23 Inter fratres qui dux ipsorum est honoratus est; sed qui reverentur Dominum in oculis illius sunt honorati.
- 24 Ante sortem principatus est reverentia Domini, duritas vero superbiaque; amissio est principatus. (mini.)
- 25 Divitis & gloriosi, ac pauperis, horum gloriatio est reverentia Domini.
- 26 Non est justum ut pauper intelligens afficiatur ignominia, neque convenit gloria affici virum peccatorem.
- 27 Magnates quidem, iudicesque, & potentes afficiuntur gloria; sed non est eorum quisquam major eo qui reveretur Dominum.
- 28 Famulo intelligenti ministrabunt liberi, & vir scientia praeditus cum eruditur, non obmurmurabit.
- 29 Ne sapientem age in opere tuo faciendo, neque gloriosum age tempore angustiae tuae.
- 30 Nam melius est ei qui operatur & abundat omnibus, quam qui gloriosum agit & indiget pane.

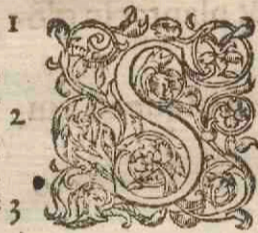
- 31 Fili, mansuetudine gloriam compara animæ tuæ, & da honorem ei prout digna est.
- 32 Eum qui peccat in animam suam quis justum pronuntiet? & eum qui vitam suam afficit ignominia quis ornet gloria?
- 33 Pauper afficitur gloria propter scientiam suam, dives verò afficitur propter divitiâs suas:
- 34 Is autem qui in paupertate afficitur gloria, quanto magis etiam afficeretur in divitiis?

A N N O T A T I O.

7 *Et ab utrisque*] Hunc locum ex sermonis Hæbraici comparatione hoc modo reddimus, & sequentium verborum ratione: docetur enim sequentibus primùm ut ab hominibus expelluntur potentes qui autoritate sua abutuntur; deinde verò ut deturbantur a Deo, sive morte, sive judiciis extra ordinem effectis. 10 *Abiciunt eam*] id est, nihil minus quàm suam ipsius animam possidet, cum eam perinde exponat ac si ultrò omnes hominis parres etiam intimæ conclamarent nullam animæ rationem haberi a se. 11 *Qui rex est*] id est, & longam tyrannidem pestemque reipublicæ resecat mors. 24 *Ante sortem*] id est, antequàm vir bonus obtineat principatum & honores sortiatur apud Deum, tamen tam est in precio quàm magistratus ullus; ut contra qui dignitatem obinet, si improbus est, nullus est pretii. 26 *Virum*] virum hoc loco ex Hæbræorum usu accipe, pro eo qui divitiis aut alia re præstat: atque hoc pacto constabit antithesis.

C A P U T X I.

a *Græc.* in medio magnatum.
b *Græc.* virum.
c *Græc.* hominem: sic deinceps.

1 SAPIENTIA humilis viri exaltabit caput ipsius, & inter magnates faciet ut confideat.
2 Ne laudes quemquam de pulchritudine ipsius, neque abomineris ullum ex aspectu ipsius.
3 Parva est inter volucres apis, sed principatus est condimentorum dulcium fructus illius.

4 De amictu vestimentorum ne glorieris, & die honoris ne extolaris; nam admirabilia sunt opera Domini, occultaque opera ejus hominibus.

d *Græc.* in pavimento.

5 Tyranni multi refederunt humi, & is de quo nulla fuerat suspicio gestavit diadema.

6 Multi potentes ignominia valde affecti sunt, & gloriosi traditi in aliorum manus.

7 Priusquàm perquisiveris, ne crimineris: cognosce primùm, atque tum increpa.

8 Priusquàm audiveris, ne respondeas; & in medium sermonum ne immittas verbum.

e *Græc.* non est tibi.

9 De re quæ non attinet te ne litiges, & in judicio peccatorum ne confideas.

10 Fili, ne in multis occupentur actiones tuæ; nam si multis incubueris, non eris innocens; & si persequaris multas, minimè consequeris; & si aufugeris, minimè effugies.

11 Est qui defatigatur laborans & festinans, atque eo magis deficitur.

f *Græc.* ad bona.

12 Est ignavus indigens sublevatione, deficiens robore, & abundans paupertate, quem oculus Domini beneficentissimè intuetur, & quem

- & quem erigit ex abjectione ipsius,
- 13 Cujus exaltavit caput e contritione, & de quo multi contemplan-
tes admirati sunt.
- 14 Bona & mala, vita & mors, paupertas divitiarumque sunt a Domino.
- 15 Sapientia, scientiaque, & cognitio legis a Domino; charitas & via
bonorum operum ab eo sunt.
- 16 Error & tenebrae creatae sunt cum peccatoribus; sed qui exultant
in malis, cum eis malum consenscit.
- 17 Donum Domini permanet piis, & benevolentia ejus successum
bonum confert in seculum.
- 18 Est qui ditescit attentione & parsimonia sua: atque haec portio i-
psius est e mercede ipsius,
- 19 Quod cum dicit ille inveni requiem & jam comedam indefinen-
ter de bonis meis, nescit tamen quale tempus praeteribit ipsum, ut ea
relinquat aliis moriens.
- 20 Consiste in foedere tuo, & versare in illo, atque in opere tuo ve-
terasce.
- 21 Ne admireris opera peccatoris; sed crede Domino, & permane in
labore tuo.
- 22 Nam leve est factu in oculis Domini, ut quam citissime ditet pau-
perem.
- 23 Benedictio Domini est in mercede pii, qui hora cita progerminat
benedictionem ipsius.
- 24 Ne dicas, quae est utilitas mihi ab officio? & quae deinceps mihi g. Graec. plar.
citi.
futura sunt bona?
- 25 Ne dicas, sufficiunt mihi, & satis multa sunt mihi quae habeo, quid
ergo deinceps affligem me in vita mea?
- 26 Tempore bonorum est malorum oblivio, & tempore malorum
non est bonorum recordatio:
- 27 Nam facile est coram Domino ut die mortis reddat homini se-
cundum opera ipsius.
- 28 Afflictio horae oblivionem deliciarum efficit, hominis vero con-
summationem revelatio operum ipsius.
- 29 Ante mortem beatum ne praedices quemquam; etiam de liberis
suis vir agnoscitur.
- 30 Ne quemvis hominem inducas in domum tuam: nam multae sunt
insidiae diaboli.
- 31 Ut perdix venatrix in cavea, ita est cor superbi, & velut speculator
invadens ad ruinam:
- 32 Nam bona in mala convertens insidiatur, etiam iis qui stant a suis
partibus imponit maculam.
- 33 E parva scintilla multae conficiuntur prunae, & homo peccator in
sanguinem insidiatur *multum*.

34 Attentè cave a malefico: nam res pravas fabricatur, ne quando in-
dat tibi maculam in seculo *duraturam*.

35 "In domum recipe alienum, & te pervertens conturbatione abali-
enabit te a rebus quæ tibi propriæ sunt.

A N N O T A T I O.

4 *Die honoris*] Id est, quemadmodum considerato homine indignum est ut se de suis vestibus efferat, ita etiam in-
dignum est ut de honoribus gloriatur, cum tam variè a Deo subministrantur exitus. 16 *Cum peccatoribus*] id est,
cum omnibus hominibus qui a natura peccatores sunt, sed alii sapientiam a Deo obtinent præcedente versu. alii in
naturali tua constitutione veterascunt. 18 *Atque hæc porr.*] videlicet quæ exponitur sequente versu. 20 *Fa-*
dere tuo] videlicet quod tu cum Deo inivisti & accepta ab eo promissionum fide confirmasti te in functione tua per-
mansurum ut exponitur sequente versu. 26 *Tempore bonorum*] hic versus ad verba quoque præcedentia pertinet
illius hominis qui dicit se usurum rebus præsentibus, & quandoquidem sibi bona adsunt se mala oblivione sepultu-
rum & de illis tum demum fore sollicitum cum supervenerint. quæ verba redarguntur sequentibus. 28 *Affli-*
ctio] comparatio est a minore ex præcedente hypothese: si ita est ut dicis (inquit) tempore malorum non esse boni re-
cordationem & unius horæ afflictionem affertur deliciarum omnium oblivionem, quid ergo futurum putas cum in
iudicio tuo opera hominis revelabit Deus. 35 *In domum*] ironico principium versus accipiendum est. Alladi-
tur autem ad proverbium qui canem alit externam, &c.

CAPUT XII.

^a *Græc. crit. I*

UANDO benefacies cognosce cui facias, & referetur
gratia tuis beneficiis.

2 Benefac pio, & retributionem consequeris, quòd
si non ab ipso, at ab altissimo.

3 Non erunt bona ei qui assiduè incumbit in mala
& qui misericordie beneficentia non gratificatur, da
pio ac ne peccatorem suscipias.

4 Benefac humili ac ne des impio, impedito panes tuos ac ne des ei
ut non illis potestatem in te comparet: nam duplicia mala comperies
obvenire tibi pro bonis omnibus quibus eum affeceris.

5 Nam etiam altissimus peccatores odit & piorum gratia redditurus
est ultionem, sed custodit eos ad diem illum validum ultionis eorum,
da viro bono ac ne suscipias peccatorem.

6 Non ejicitur secundis rebus amicus iste, sed non occultus erit in
adversis inimicus.

7 Secundis rebus alicujus tristes sunt inimici ejus, adversis autem il-
lius etiam amicus separatur.

8 Ne credas inimico tuo in seculum.

9 Nam sicut æs affert æruginem, sic etiam pravitas illius.

10 Etiam si abjiciat se & inflexus ambulet, insiste animæ tuæ & custo-
di ab illo *ipsam*: sic eris erga ipsum tanquam qui abstergit speculum &
cognosces non intulisse æruginem ad extremum usq;.

11 Ne statuas eum apud te ipsum ne quando cum subverterit te con-
sistat in loco tuo, ne colloces eum ad dexteram tuam ne quando sedem
tuam quærat occupare, & tandem cognoscas sermones meos & pun-
garis verbis meis.

^b *Græc. in ex-
tremis.*

12 Quis misereatur incantatoris a serpente morfi aut omnium acce-
dentium bestiis: sic hominis peccatorem accedentis & se admiscens
peccatis ejus nemo miserturus est.

^c *Græc. unâ
fermentati.*

13 Horam

13 Horam unam tecum permanebit in statione justa; sed si declinaveris nequaquam perdurabit:

14 Aclabiis quidem suis aget suavem inimicus; sed in animo suo verbabit consilia te in foveam evertendi:

15 Oculis suis lachrymabitur, sed si occasionem invenerit non poterit impleri sanguine; mala si obveniant tibi, ibidem priorem quam te invenies illum, & quasi velit succurrere supplantabit calcem tuam.

16 Caput suum movebit, & applaudet manibus, & hinc illic susurrabit multa, ac vultum suum commutabit.

ANNO TATIO.

⁶ Non eicitur] Hic versus de improborum amicitia dicitur hoc modo, cum bene est, non agnoscuntur amici infidi, ac proinde eici non possunt; sed rebus advertis non erit obscura illorum inimicitia: quod argumentum hoc toto capite exornatur. 9 Præstus] nempe vitium affert amicitia, ut æs rebus adjunctis æruginem. 10 Non vitulisse] id est, experieris hac cautione adhibita non fore tibi damnosam illius æruginem, quam alioqui ex diuturno contagio contracturus esses. 16 Caput suum] id est, te evertum ludificabitur, nec amplius dissimulabit odium; loquutiones sunt paræmiæ, ut 2. Reg. 19. Psalm. 22. & alibi passim.

CAPUT XIII.

1 **Q**ui atrectat picem, inquinabitur ea; & qui communicat eum superbo, similis fiet ei.

2 Pondus^a superans vires tuas ne tollas in vita tua, & cum eo qui robustior est te aut ditior te ne communices.

3 Quid communicatura esset olla cum lebete? illa si allidet, eadem conteretur.

4 Dives cum injuriam fecit, rogatur tamen; pauper cum injuriam fecit, hic etiam minatur amplius.

5 Si utilis fueris, opera tua utitur; quod si deficiaris, afflictorus est te.

6 Et si habueris, victor erit tuus; cumq; exhausterit te, tum non laborabit ipse.

7 Si opus te habuerit, & seducet te arridens tibi, & faciet tibi spem alloquens te bonis verbis & dicens, quid opus est tibi?

8 Sed pudore afficiet te cibis suis bis aut ter oblati donec exhausterit te, & tandem deridebit te; ac postea videns te derelinquet te, & caput suum movebit adversum te.

9 Attentè cave ne seducaris mente,

10 Et ne abjiciaris hac lætitia cordis tui.

11 Accersente potentiore te, esto ut qui subducit se; & eo magis te perget accersere.

12 Ne irruas, ut non detrudaris nullo iudicio habito; & ne longè absistas, ut non tradaris oblivioni.

13 Nedes operam ut ex æquo alloquaris eum, & ne credas pluribus verbis ejus: nam multa loquutione probaturus est te, & tanquam arridens perquisiturus res occultas tuas.

^a Græc. suprate.

^b Græc. rogant ipsum: Hebraism^o.

^c Græc. operatur in te: Hebraism^o.

^d Græc. inultimis.

- 14 *Immisericors* est qui non custodit sermones: nam afflictioni tuæ & vinculis non parciturus est.
- 15 *Conserva* & attende valde ut audias, nā cum casu tuo obambulas.
- 16 Audiens ista, in somno tuo vigila.
- 17 *Tota* vita dilige Dominum, & invoca eum ad salutem tuam.
- 18 *Omne* animal diligit simile sibi, & omnis homo diligit propinquum sibi.
- 19 *Omnis* caro congregatur cum suo genere, & ad similem sibi agglutinatur vir.
- 20 *Quid* communicaturus esset lupo cum agno? similiter peccator cum pio?
- 21 *Quæ* pax esset hyenæ cum cane? & quæ pax diviti cum paupere?
- 22 *Ut* venationes leonum sunt onagri in deserto, ita pascua divitum sunt pauperes.
- 23 *Ut* abominationi est superbis abjectio, ita est abominationi apud divitem pauper.
- 24 *Dives* jactatus statuminatur ab amicis, pauper verò cadens amplius ab amicis depellitur.
- 25 *Divitis* collapsi multi sunt defensores; cum res tacendas eloquutus est, tamen justum ipsum pronuntiant:
- 26 *Si* humilis lapsus est, increpatur ipse; si enuntiaverit ^{verbum intelligentiam.} intelligentiæ, non tamen tribuitur ipsi locus.
- 27 *Divite* loquente omnes silent, etiam sermonem ejus exaltaverunt ad nubes usq;.
- 28 *Paupere* loquente dixerunt, quis iste est? & si offenderit amplius, subvertere solent ipsum.
- 29 *Bonæ* sunt divitiæ quibus non inest peccatum, & mala paupertas in ore impii.
- 30 *Cor* hominis mutat vultum ipsius, sive ad bona spectet, sive ad mala: nam animus in delectatione virescens bonum vultum efficit.
- 31 *Vestigium* cordis in bonis ^{versantis} est vultus virens, inventio autem parabolarum est laboriosa cogitatio.

*Græc. intel-
ligentiam.*

*Græc. cura
labore.*

ANNOTATIO.

5 *Similis*] Apostrophe ad pauperem. 8 *Cibus suis*] id est, uno aut altero convivio obstringet te ita ut pudor futurum sit tibi, nisi operam tuam universam ei commodaveris arbitrato ejus. 10 *Hac lassitia*] id est, hac inani honoris specie, quæ te imprudentem videretur primum læticia perfundere. 14 *Immisericors*] puta in se ipsum. quasi dicat, qui verba non temperat & librat coram potentioribus, is vitæ suæ pessimè consulit. 16 *In somno tuo*] id est, quisquis cum potentioribus versaris, etiam tum cum dormis istud documentum in eum cogitare debes. 18 *Propterea*] id est, conditione non absimilem. 24 *Jactatus*] vel ejectus procellis & rerum adversarum fluctibus. 31 *In bonis versantis*] id est, quod jamque bona præsentia percipit & iis cum delectatione fruitur: cui commode ex adverso opponitur parabolarum inventio, id est, cum torquendus est animus in dictis excogitandis, aut rebus pervestigandis quæ fugiunt nos.

CAPUT XIII.

BEATUS est vir qui non labitur ore suo, ac non pungitur peccatorum multitudine:

2. Bea-

- 2 Beatus quem non condemnat anima ipsius, & qui non decidit de spe sua in Dominum.
- 3 Viro sordido non sunt bonæ divitiæ, & viro invido quorsum pecuniæ? a Græc. par-
vi verbi,
- 4 Qui colligit^b subtrahendo animæ suæ, colligit aliis; & de bonis illius facient delicias alii. b Græc. ab
anima sua.
- 5 Qui sibi ipsi malus est, cuinam erit bonus? non enim latatur de pecuniis suis.
- 6 Non est pejor eo qui sibi ipsi invidet, atque hæc retributio est malitiæ illius.
- 7 Nam si benefecerit sibi, invitus facit, & tandem declarabit malitiam suam. c Græc. in
ultimis.
- 8 Invidus ad aspectum oculi malus est, avertens faciem despicit animas.
- 9 Avari oculus non impletur parte, & injustitia improbi exsiccat animam ipsius.
- 10 Oculus malus invidet pani, & indigens est in mensa sua.
- 11 Fili, prout habueris, tibi ipsi benefacito, & oblationes dignè offer to Domino.
- 12 Memento mortem non tardare, & pactum^d cum sepulchro non fuisse demonstratum tibi. d Græc. se-
pulchri.
- 13 Antequàm moriaris benefac amico, & pro facultate tua extende beneficium & dato ei.
- 14 Ne defrauderis die bono, & pars cupiditatis bonæ ne prætereat te.
- 15 Nonne alteri relicturus esses labores tuos, & defatigationes tuas divisuris hæreditatem? e Græc. in
divisiones
hæreditatis.
- 16 Da & accipe, & sanctè regito animam tuam: f Græc. sati-
cificato.
- 17 Nam non est in sepulchro cur alimentum quæras.
- 18 Omnis caro tanquam vestimentum veterascit: nam hæc constitutio est inde à seculo, omnino moriturus es. g Græc.
morte.
- 19 Quemadmodum folium virens in densa arbore illud abjiciente & hoc producente, ita etiam se habet generatio carnis & sanguinis: illa moritur, hæc verò gignitur.
- 20 Omne opus putrescens deficit, & cum eo abiturus est opifex illius.
- 21 Beatus vir qui cum sapientia res honestas meditatur, & qui intelligentia sua res sanctas differit;
- 22 Qui considerat vias suas cum corde suo, etiam res occultas^h illius percipiet mente: ⁱpersequere illam ut vestigator, & velut insidiator vias illius explora. h Græc. exi
post illam.
i Græc. insi-
diare vias
illius.
- 23 Qui flexus inspicit per fenestras illius, & ad januas illius auscultat,
- 24 Qui versatur proxime domum illius, & pangit ad muros illius palum, statuens tentorium suum ad manum illius:

25 Hic diversabitur in diversorio^o bonorum, ponet liberos suos sub tegmine illius, & sub ramis illius acquiescet.

26 Protegetur ab illa adversus æstum, & in gloria illius diversabitur.

ANNOTATIO.

22. *Illius*] Puta sapientiæ, de qua sequentia omnia dicuntur per allegoriam elegantissimam, ut est Proverb. 9.
25. *Bonorum*] id est, quo in diversorio omnia bona à Deo circumfluunt.

CAPUT XV.

1 **U**I reveretur Dominum facturus est^o ista, & potius cognitione legis adipiscetur illam,

a Græc. virginitatis.

2 Quæ tanquam mater occurret ipsi, & tanquam^o virginalis conjunx excipiet ipsum,

3 Cibabit ipsum pane intelligentiæ, & bibendam præbebit ipsi aquam sapientiæ.

4 Statuminabitur super illam, ac minimè inclinabitur; & incumbet illi, ac minimè pudore afficietur.

5 Nam efferet eum supra proximos ipsius, & in medio Ecclesiæ aperiet os ejus.

6 Lætitiâ & coronam exultationis adipiscetur, & nomen æternum erit hereditarium ei:

7 Nequaquam verò homines insipientes illam apprehensuri sunt, & viri peccatores ne utiquam visuri illam,

8 Procul abest à superbia, & viri mendaces non faciunt mentionem illius.

9 Non est speciosa laus in ore peccatoris, quoniam a Domino non est immissa ei.

10 Nam per sapientiam prædicanda est laus, & Dominus prosperum ei successum daturus est.

11 Ne dicas, per Dominum factum est ut deficerem; nam quæ odio habet ea non faceres.

12 Ne dicas, ipse finxit me; nam non habet opus viro peccatore.

b Græc. non est amata.

13 Omnem rem abominandam odit Dominus: itaque^o non amatur illa ab iis qui reverentur ipsum.

14 Ipse à principio cum fecit hominem permisit ipsum cõsilio ipsius, dicens; si voles, custodies mandata & fidem, faciendo quod placet.

15 Apposuit tibi ignem & aquam, ad utrũ volueris extẽde manũ tuã.

16 Coram hominibus est vita & mors:

17 Et utrumcunque placuerit dabitur ipsi.

18 Nam multa est sapientia Domini & validus est potentia & videns omnia,

19 Et oculi ejus intuentur eos qui reverentur ipsum, & ipse cognoscit omne opus hominis.

20 Non præcepit cuiquam ut faciat impiè, nec dedit cuiquam peccandi licentiam.

ANNOT.

ANNOTATIO.

¹ *Istæ* Quæ antè dicta sunt inde à versu 22. ¹⁶ *Coram homin.* Jid est, humano genere in Adamo. hîc autem frequentes anastropha sententiam illuminant.

CAPUT XVI.

- N**E expetas inutilem liberorum multitudinem, neque lateris de filiis impiis, si multi fuerint: ne lateris de ipsis, nisi adsit ipsis reverentia Domini.
- 2 Ne fidenter incumbas vitæ illorum, neque innitaris illorum multitudine:
- 3 Præstat enim justus unus *aliis* mille,
- 4 Et mori sine liberis quàm impios habere liberos.
- 5 Nam ab uno intelligente^a instrui civitas habitatoribus potest, im-
piorum verò tribus citò desolabitur. ^a *Græc.* cō-
habitabitur
civitas.
- 6 Multa hujusmodi vidit oculus meus, & potētiora his audivit auris mea.
- 7 In congregationem peccatorum accenditur ignis, & in gentē contumacem exardescit ira.
- 8 Non fuit placatus in omnes illos veteres gigantes, qui defecerant
robore insipiente suo: Genes. 6.
- 9 Non pepercit viciniori Loti, quos abominatus est propter superbiam ipsorum: Genes. 19.
- 10 Non misertus est gentis^b perditæ eorum qui procedebant cū peccatis suis quæ^c perpetraverant: Exod. 14.
^b *Græc.* per-
ditionis.
^c *Græc.* se-
cerant.
- 11 Atque ita sexcenta millia peditum quæ collecta fuerant, in duritia cordis ipsorum flagellans, miserans, verberans, curansque Dominus misericordia & eruditione conservavit; nam si quis fuerit dura cervice in populo, mirandum est istud si impunè tulerit:
- 12 Misericordia enim & ira sunt apud illum.
- 13 Celeriter princeps est^d placidissimus aut effundens iram: prout est
multa misericordia ejus, ita etiam reprehensio ejus; quemque secundum opera ipsius judicaturus est. ^d *Græc.* pla-
cationem.
- 14 Non effugiet cū rapina peccator; ac minimè deficiet pii tolerātia.
- 15 Omni misericordie beneficentiæ da locum: nam quisque secundū
opera sua inventurus est. Dominus induraverat Parhonom ne cognosceret ipsum, ut agnoscerentur efficacitates ipsius rebus creatis sub cœlo: omni creaturæ misericordia ejus manifesta est, nam lucem suam ac tenebras^e adamante dispescuit. Exod. 9. 16.
- 16 Ne dicas, a Domino abscondar & apud excelsum quis mei memor futurus est?
- 17 In populo^f quamplurimo nequaquam erit recordatio mei: nam
quæ est anima meā^g inter res creatas immentas? ^e *Græc.* plū-
re.
^f *Græc.* in
immenta
creatura.
^g *Græc.* cœ-
li.
- 18 Ecce cœlum & cœlum^h summū, abyssus, & terra, & quæ in eis sunt, ad aspectum ejus commoventur; totus mūdus qui factus fuit & qui est, ad voluntatem ejus.

- 19 Unà montes ipsi & fundamenta terræ, respiciente ad ea Domino, concutiuntur tremore.
- 20 Neque condignè cor de istis cogitare potest: nam vias illius quis percipiat animo?
- 21 *Est* procella quam nemo videre potest; verùm plurima ipsius opera sunt in abditis.
- 22 Opera justitiæ ejus quis annuntiare, aut quis sustinere possit? nam *longè* est fœdus ipsum & exquisitio rerum omnium in morte.
- 23 Qui submittit se, cogitat ista; sed vir insipiens res stultas seductus cogitat.
- 24 Audi me, fili, & disce scientiam, atque ad sermones meos attende ^h animo tuo.
- 25 Ostendam ⁱ pensitatè eruditionem, & accuratè enuntiabo scientiã ejus.
- 26 Nam ex judicio Domini sunt opera ejus inde à principio; & ^l ex quo facta sunt, disposuit partes eorum.
- 27 Ornavit in seculum opera sua, prout in manu ejus sunt principia illius in ^l generationem quamque: neque esurierunt neque fatigati sunt ^l in opificiis ejus, neque defecerunt ab operibus ejus.
- 28 Alterum non fuit alteri angustia,
- 29 Et in seculum usque non sunt immorigera sermoni ejus:
- 30 Nam ^m postea in terram respiciens Dominus implevit eam bonis suis.
- 31 ⁿ Cadaver omnis animãtis tegit superficies illius, & in illam ⁿ revertuntur ipsa.

^h Grac. corde.

ⁱ Grac. in pondere eruditionem & in accurate.

^l Grac. a factura ipsorum.

^l Grac. generationes generationum.

^m Grac. animam: ut Levit. 21. 1.
ⁿ Grac. reversio ipsorum est.

ANNOTATIO.

15 *Adamante*] Id est, firmissimè & validissimè: nam adamantinum ex natura gemmæ appellamus quicquid invictum est & robustissimùm, ut Ismenias apud Plutarchum dicit amoris inter populares vincula esse adamantina ad rempubl. continendam. 18 *Ad voluntatem*] puta commovetur: quod ἀποκρίνω oportet repeti. 21 *Est procella*] comparatio est à minore, & sensu integerrimo. 22 *Longè est*] id est, ne tum quidem cum ad tempus mortis pervenit homo, aut fœdus Dei perfectè comprehendere, quantumvis sit eruditus ac pius, aut opera perquirere & perstringere potest: quemadmodum sapiens in Ecclesiaste docet. 27 *In opificiis*] id est, quo tempore creabat Deus, nihil effecerunt omnia: sed tantùm fuerunt præstò ad mandatũ Dei. 30 *Postea*] nimirum quàm creata sunt à Deo.

CAPUT XVII.

- 1 **D**OMINUS creavit è terra hominem,
- 2 Et rursus in eam convertit ipsum.
- 3 ^a Dies ^a numeratos & præfinitum tempus dedit ipsis, cum daret ipsis potestatem in ea quæ super terram sunt:
- 4 Et induens eos robore ^b pro conditione ipsorum, secundum imaginem suam fecit ipsos:
- 5 Imposuit timorem ejus cuilibet carni, ut in speciem bestiarum & volucrum dominaretur.
- 6 Sed partem tribuens, ^c sexto loco dedit ipsis mentem, ^d septimòque sermonem ad interpretationem efficacitatum ejus.
- 7 Consilium,

^a Grac. numeri.

^b Grac. secundum ipsos.

^c Grac. sextum.
^d Grac. septimum.

- 7 Consilium, & linguam, oculosque, aures, & cor dedit ad cogitandum illis; scientia intelligente implevit eos, bonaque & mala demonstravit eis:
- 8 Adhibuit oculum suum ad corda eorum, dedit ut per secula gloriari possint de factis mirabilibus ipsius; ut intelligenter enarrent opera ipsius,
- 9 Et nominatissimam sanctificationem ipsius electi laudent: e Græc. nomen sanctificationis.
- 10 Adjecit eis scientiam, & legem vitæ hæreditariam dedit eis, ut percipiant animo se nunc mortales esse:
- 11 Fædus perpetuum statuit cum eis, & judicia sua demonstravit eis. f Græc. seculi.
- 12 Magnificam gloriam viderunt oculi eorum, & gloriosam vocem ejus audivit auris eorum, cum diceret eis, g Græc. gloriam vocis.
- 13 Attentè cavete ab omni injustitia, & mandata eis singulis de pro- h Græc. attendite.
pinq̄uo daret.
- 14 Non sunt absconditæ ab oculis ejus viæ illorum, perpetuò sunt ei expositæ; sed omnis homo a juventute ad res malas spectat: itaque non potuerunt corda sua pro lapideis facere carnea.
- 15 Nam cum dividerentur gentes totius terræ, unicuique genti constituit ducem; sed assumpsit Jitraëlem pro parte sua, quem ut primogenitus est nutrit eruditione, & in partem communicans lucem dilectionis non dimittit eum. i Græc. in divisione gentium. Deut. 32. 8. k Græc. sibi partem.
- 16 Quapropter omnia opera ipsorum sunt tãquam sol coram illo, & oculi illius assiduè intuentur vias ipsorum.
- 17 Non fuerunt occulta ab eo injusta ipsorum facta, sed omnia peccata ipsorum exposita fuerunt Domino; Dominus verò, qui bonus est & agnoscit figmentum suum, neque dimisit eos, neque reliquit quin l Græc. parcens.
parceret ipsis.
- 18 Nam misericordia in virum est tanquam sigillum penes ipsum, & gratiam erga hominem velut pupillam conservat, impertiens filiis suis filiabusque resipiscentiam; postea verò exurgens retribuet ipsis, retributionem inquam ipsorum retribuet in caput ipsorum.
- 19 Verumtamen resipiscentibus cõversionem dedit, & revocavit eos qui tolerantiam deserebant. m Græc. viri. n Græc. hominis.
- 20 Revertere igitur ad Dominum, & relinque peccata: precare in os, & minus offende. o Græc. ante faciem, & minue offendentium.
- 21 Reduc te ipsum ad altissimum, & converte ab injustitia: nam ipse dux futurus est e tenebris ad illustrationem salutarem: p Græc. salutis.
- 22 Et valde odio habe rem abominandam.
- 23 Altissimum quis laudet in sepulchro, loco viventium & edetium celebrationem?
- 24 A mortuo, tanquam si non esset, perit celebratio.
- 25 Vivens & incolumis corde laudat Dominum,

26 Magnam esse misericordiam Domini Dei nostri, & placationem revertentibus ad ipsum sanctè:

27 "Non enim posse omnia inesse hominibus, cum non sit immortalis filius hominis.

28 Quid lucidius sole? at hic tamen deficit: item vir qui cogitat carnem & sanguinem.

g Grac. altitudinis
cœli.

29 Potentiam quidem altissimi cœli ille considerat, sed homines omnes sunt terra & cinis.

ANNOTATIO.

6 *Sexto loco*] Nempe post quinque *αὐδοῦντῶν*, id est, sensus instrumenta, quæ cum reliquis animantibus homini sunt communia. 14 *Non poruerunt*] sed hoc potest unus qui promisit Deus, Jechezk. 11. 19. & 36. 26. 18 *Misericordia*] hanc germanam esse hujus versus interpretationem nobis tacentibus confirmat adjuncta omnia. sensus est, Deum arcano suo consilio habere obfirmatam misericordiam suam, quæ suos in gratiam accepturus & velut pupillam oculi conservaturus est. 27 *Non enim posse*] ac propterea illos Dei misericordia opus habuisse. 28 *Item*] q. d. cum sol ipse quantum acunque sit luce præditus amittat eam, non mirum est si homo quoque deficit, qui nihil nisi humanum à natura sapit humano & carnali modo. 29 *Ille*] nempe qui vivit & incolumis est corde, ver. 25. hic quidem Deum agnoscit, ad quem omnis potestas in cœlo terraque pertinet; sed hoc a gratia, non autem ex natura est: qui enim posset terra & cinis supremam cœli potestatem agnoscere?

CAPUT XVIII.

1 **U**I vivit in seculum, is creavit omnia communi lege,
2 Dominus, solus justus, cum non sit præter eum alter; qui fecit habitabilem mundum palmo manus suæ, cujus voluntati obediunt omnia: nam ipse rex omnium est, distinguens in eis potentia sua a prophanis res sanctas.

a Grac. efficit.

3 Cui nam contulit ut enuntiet opera ipsius? aut quis pervestigavit magna ipsius facta?

b Grac. enarrare.

4 Robur majestatis ipsius quis enumeret? & quis propositurus sit enarrationem miserationum ejus?

5 Non possunt minuere aut addere, neque pervestigare possunt homines mirabilia opera Domini.

6 Cum abolverit homo, tum principium est; cumque desiverit, tum dubitaturus est unde incipiat.

7 Nam quid est homo? & quis usus illius? quodnam est bonum illius? & quod malum illius?

c Grac. non supputabili autè omnibus numero est cujusque dormitio.

8 Numerus dierum hominis, ut sint plurimi, est annorum centum: sed cuique præfinitum obdormiendi tempus omnium ratiocinio non potest computari: tanquam gutta aquæ è mari, & tanquam calculus arenæ, ita sunt mille anni inter dies seculi.

9 Propterea longanimus est Dominus erga illos, & diffundit misericordiam suam in illos.

10 Vidit & agnovit exitum eorum malum futurum esse:

11 Propterea copiosam adhibuit placationem suam.

12 Misericordia hominis est erga proximum suum:

13 Misericordia verò Domini erga omnem carnem.

14 Arguens, erudiensque, docens, & convertens, ut pastor gregem suum,

15 Excipientium eruditionem miseretur, & festinantium ad judicia ejus.

- 16 ^d Fili, ^d secundis rebus utens ne præbeas reprehensionis argumen- d Græc. in bonis ne des reprehensionem.
tum, neque in ulla oratione molestiam sermonis improbi.
- 17 Nonne æstum sedat ros? sic melior est sermo donatione.
- 18 Ecce nonne sermo superat donationem bonam? at utrumque est penes hominem gratia præditum.
- 19 Stultus ingrati exprobrat, & donum invidi tabefacit oculos.
- 20 Priusquam loquaris disce, & ante in valetudinem cura.
- 21 Ante iudicium compara te ipsum ut benefacias, & hora animad- e Græc. invenies.
versionis placationem consequeris.
- 22 Antequam infirmeris, abjice te continentia, & tempore peccatorum demonstra conversionem.
- 23 Ne impedias quin reddatur tempestivè votum, neque differas ad mortem usque^f ut justè facias. f Græc. justificari.
- 24 Antequam voveas, compara te ipsum; ac ne esto similis viro tentanti Dominum:
- 25 Recordare indignationem^g venturam diebus mortis, & tēpus vindictæ^g venturum^g cum faciem avertet Deus. g Græc. in aversione faciei.
- 26 Recordare tempus famis tempore abundantia, paupertatem & indigentiam^h quando eris dives. h Græc. in die divitiarum.
- 27 A matutino ad vespertinum usque cōmutatur tempus, & omnia ista sunt cita coram Domino: homo sapiens in re qualibet religiosè metuet, & diebus peccatorum attentè cavebit à delicto; insipiens verò nō observat tempus.
- 28 Omnis vir intelligens sapientiam & eruditionem agnovit, i Græc. invenit.
- 29 Et ei qui adeptus est illam celebrationem tribuit.
- 30 Qui intelligentes sunt ii quoque sermonibus sapientiam testantur, & destillat paræmias accuratas in vitam: optima est fiducia in Dominum solum, quando quidem mortuum cor adhæret rei mortuæ. k Græc. melior.
- 31 Ne sequaris cōcupiscētiās tuas, sed phibe^l te a tuis appetitionibus. l Græc. necas post.
- 32 Si suppeditaveris animo tuo rem quam cōcupiscit, quæ lubet ipsi; facies^m ut gaudeant inimici tui de eo, qui invident tibi. m Græc. gaudium inimicorum tuorum.
- 33 Ne lateris de multis deliciis tuis, neque requiras cōsiliū illarum adipiscendarum.
- 34 Ne fias pauper convivia ex scēneratione frequēter exhibēdo, cum nihil est in marsupio tibi: nam famosus esses insidiator tuæ ipsius vitæ.

ANNOTATIO.

ⁱ *Communi lege* Nempe rebus creatis omnibus, ut ortum & interitum habeant: & penes ipsum solum in rebus omnibus constat perfectio, ut docent sequentia. 16 *Fili* id est, vide ut secundis & ad veritas rebus, sive abundes si ve indigeas, sive des si ve petas, ut sermonem tuum temperes, & omnem offensam avertas. 25 *Venturam* nempe si temerè tentaveris Dominum, ut Ecclesiast. 5. 30 *Quandoquidem mōr.*] ætiologiam hanc accipio hoc modo: Deus solus vivens, adeoque vita ipsa est; ac proinde quisquis alteri quàm Deo confidit, non tantum rem mortuam pro vivente amplectitur, sed etiam ipse jam cō mortuus est quod derelinquit vitam.

CAPUT XIX.

PERARIUS ebriosus nō solet ditescere, & qui nihili facit res parvas paulatim ruit.

- 2 Vinū & mulieres seducunt intelligentes; & qui agglutinatur scortis, est audax:
- a* *Grac. in*
traductione
maiore. 3 Tineæ & vermes hæreditariò possidebunt illum, & arefiet traductus in exemplum infamiæ maximæ.
- b* *Grac. animam*
suam. 4 Qui citò credit *se illis*, levis est animo; & qui peccat, in se ipsum delinquit.
- 5 Qui lætatur de constitutione prava, condemnabitur; qui verò oculum contra voluptates intentum habet, coronam parat vitæ suæ.
- c* *Grac. non*
pugnanti
conviver. 6 Qui compos est linguæ suæ, cum altero sine pugnis traducet vitam; & qui odit loquacitatem, minimè afficitur malo.
- 7 Nunquam repetas sermonem, & nihil tibi detrimento erit.
- d* *Grac. vitas*
alienas. 8 Ne enarra apud amicum aut inimicum rationes alienæ vitæ; & nisi in te redundaturum esset crimen peccati, ne reveles:
- 9 Nam qui audiverit te, & observaverit te, is suo tempore odio habiturus est te.
- 10 Audivisti sermonem? moriatur apud te, & bono animo esto; non enim rumpet te.
- e* *Grac. a facie*
sermonis. 11 A sermone stultus cruciatur doloribus, ut a foetu parturiens.
- 12 Ut sagitta fixa in femore hominis, ita est sermo in ventre stulti.
- 13 Argue amicum, ne quando fecerit; & si fecerit, ne quando pergat:
- 14 Argue proximum, ne quando dixerit; & si dixerit, ut non repetat.
- 15 Argue amicum; nam sæpe existit vana calumnia, & ne cuius sermoni credito animus tuus.
- f* *Grac. cor.* 16 Est qui labitur sermone, sed non ex animo; ecquis autem est qui nò sit lapsus lingua sua?
- 17 Argue proximum antequàm mineris, & concede locum legi Altissimi cum ira vacas.
- g* *Grac. principium*
acceptionis. 18 Reverentia Domini principium est quo ad accipiendum proximum adduceris, & sapiëntia ab eo dilectionem comparat: cognitio mandatorum Domini est eruditio vitæ, & qui faciunt res placentes ei percipiunt immortalitatis fructum: reverentia a Domino est tota sapiëntia, & omni sapiëntiæ adest effectio legis & cognitio omnipotentæ ejus; servus qui dicit Domino, ut placet tibi non faciam; & si postea faciet, irritat altorem suum.
- h* *Grac. arbitrium,*
metonymicè:
Hebraism. 19 Improbitalis scientia non est sapiëntia; neque est prudentia, ubi consilium peccatorum est.
- 20 Est improbitas quæ eadem abominanda est, sed est insipiens qui parum valet sapiëntia.
- 21 Præstat timidus qui trepidat in intelligentia, eo qui abundat prudentia & transgreditur legem Altissimi.
- 22 Est astutia accurata quæ ipsa injusta est, & est qui pervertat gratiam in proferendo iudicio; sed qui iustè iudicia pronuntiat hic sapiens est.

- 23 Est qui pravè agēs flexus ambulat pullatúsque; sed apud se plenus est ignito dolo. *i. Græc. pul-
litia.*
- 24 Unà quidem deflectit vultum, & surdum voluntariè agit, sed ubi non cognoscitur priùs te afficiet malo. *& Græc. præ-
veniet tibi
malefacien-
do.*
- 25 Etiam si præ tenuitate roboris impeditus fuerit a peccando; si occasione in venerit, afficiet malo.
- 26 Ex aspectu cognoscitur vir, & ex obvia personæ specie cognoscitur qui valet mente. *i. Græc. oc-
cursione
personæ.*
- 27 Ornatus viri, & risus dentium, gressusq; hominis enuntiant constitutionem ejus.
- 28 Est redargutio quæ intempestiva est, & qui tacet eam, is quoque prudens est.

ANNOTATIO.

⁸ *Nisi in te*] Id est, nisi tu ipse dissimulando onerares te crimine, aut suspicione criminis. ¹² *Ita est*] id est, non magis a stulto contineri potest quàm fœtus a parturiente, aut sagitta a transfixo homine. ¹⁷ *Concede locum*] id est, ne priùs transversus abripiaris ira quàm ex proximo cognoveris id cuius nomine putabas irascendum. ¹⁸ *Servus*] explicatio proximè præcedentis dicti ab exemplo domestico: ut servus qui reveretur herum suum, sapit & facit voluntatem ejus agnoscens imperium ejus; sic etiam pius hos officiorum gradus persequitur erga Deum & Dominum suum. ²⁰ *Est improbitas*] q. d. scitè distinguendum est inter eos qui certa malitia improbè in peccatis se ipsos occupant, & eos qui animi imbecillitate abducuntur: quæ duo genera deinceps amplificantur. ²⁴ *Prius*] nempe quàm percipiatur aut cognoscatur a te.

CAPUT XX.

- 1** **U**EM AD MODUM melius est redarguere, quàm occultè indignari: sic qui redarguenti confitetur, à detrimento prohibebitur.
- 2** " Ut concupiscentia eunuchi de vitianda puella, ira est quisquis vi exercet judicia.
- 3** Est tacens qui sapiens deprehèditur, & est aliquis odiosus præ multiloquacitate sua.
- 4** Est tacens eo quòd non habet responsionem, & est tacens qui oportunitatem novit.
- 5** Vir sapiens taciturus est ad opportunitatem usque; procax verò & insipiens opportunitatem transilit.
- 6** Qui abundat sermone, abominationi est; & qui potentiam sibi arrogat, odio est.
- 7** Quàm pulchrum est hominem reprehensum declarare resipiscentiam! sic enim voluntarium peccatum fugiturus es.
- 8** Placent quidem mala viro peccatori, sed invètum est ad detrimentum ipsius.
- 9** Est donatio quæ tibi non profutura est, & donatio est cujus dupla futura est retributio.
- 10** Accidit diminutio propter gloriationem, sed est qui per humilitatem extulit caput.
- 11** Est qui parvo emit multa, sed illa persolvit septuplo.
- 12** Sapiēs se ipsum reddit sermonibus amabilem, stultorum verò gratiæ effunduntur:

13 Donatio

- 13 Donatio insipientis non est tibi si acceperis profutura, similiterq;
a *Grac. ejus.* etiam invidentis, propter necessitatem * ab eo impositam: nam oculi e-
 jus *spectant* ut pro uno accipiant multa.
- 14 Pauca dabit; sed exprobrabit multa, & aperiet os suum tanquam
 præco.
- 15 Hodie mutuo dabit, & cras repetet, odiosus Domino & hominib⁹
vir hujusmodi.
- 16 Stultus dicet; non est amicus mihi, non est gratia⁹ beneficiorum
b *Grac. bo-*
n *is meis.* meorum:
- 17 Qui comedunt^c cibum meum sunt vani lingua.
c *Grac. pa-*
n *em.*
- 18 O quoties & quàm multi istum derisuri sunt! * nam neque illud
d *Grac. ac-*
cepit. quod habuit, ^d acceptum recto sensu dedit; neque similiter quod nò ha-
 bet ipsi perinde est.
- 19 Lapsus a pavimento tolerabilior est quàm lapsus a lingua: ita rui-
 na malorum^f studiosè advenit.
- 20 Homo ingratus, ^f sermo intempestivus in ore rudium assidue fu-
 turus est.
- 21 Ab ore stulti *prolata* reprobatur parabola; nequaquam enim dicit
 eam tempore suo.
- 22 Est qui vetatur peccare præ indigentia, ac ne in sua quidem quie-
 te compungitur.
- 23 Est qui perdit se ipsum pudore, & quidem personæ observatione
 se ipsum perdit.
- 24 Est qui gratiam ex verecūdia promittit amico, deinde gratis eum
 inimicum parat.
- 25 Labes mala est in homine mendacium, & in rudium ore assidue
 versatur.
- 26 Optabilior est fur quàm^e mendax assiduus, utrique verò perditio-
e *Grac. mē-*
daci. nis hæreditatem consequentur.
- 27 Mores hominis mendacis sunt^f ignominiosi; & pudor ejus comi-
f *Grac. ig-*
nominia. tatur ipsum assidue.
- 28 Sapiens provecturus est se ipsum sermonibus, & vir prudens ma-
 gnatibus placiturus.
- 29 Qui^g colit agrum suum, altiorem faciet acervum suum; & qui
g *Grac. ope-*
tatur terrā. magnatibus placet, veniam exorabit injustitiæ suæ.
- 30 Xenia & dona excæcant oculos sapientum, & velut pastomis ori
 indita avertunt reprehensiones.
- 31 ^h In sapientia occulta, & thesauro abdito, quænam est utrobique
h *Grac. sa-*
pientia ab-
ditā & the-
saurus non
apparet,
quæ utilitas
in ambob⁹
pleonasmus
Hebraicus.
i *Grac. non*
averfabilis. utilitas?
- 32 Præstat homo occultans stultitiam suam homini occultanti sapi-
 entiam suam.
- 33 Præstat tolerantiaⁱ infracta in quærendo Domino, homini suam
 ipsius vitam sine Domino⁹ agitati.

ANNOTATIO.

¹ *Quemadmodum*] Sensus est: utrumque horum æquè salutare est, peccantem officiosè redarguere, & peccatum confiteri; nec facilè iudices utrius libertas anteponenda sit, reprehendentis, an confitentis culpam. ² *Ut concupiscentia*] id est, corrumpuntur quidem iudices; sed iudicia ipsa ac potius iustitia minimè: nam iustitia non est ab hominibus, qui circumveniri possunt; sed à Deo, cujus integritas in dicendo iure non magis ab homine constuprari potest quam ab eunucho impotentissimo virgo: quod enim differtur, non aufertur iudicio ipsius ineluctabili. ¹⁸ *Nam neque*] id est, duobus nominibus in ludibrium iste traducitur: primùm enim donum ipsius non est donum, cum alia mète donaverit quàm donatorem hilarem & gratiosum decet; deinde verò tam dolet de re donata, quàm si ea carere minimè poruisset. hic autem duo sunt Hebraismi sententià meà; metalepsis in accipiendi verbo, quam bene Hieronymus observavit, ut Exod. 25. 2. deinde ellipsis negationis ἀποκρίσις in posteriore membro. ¹⁹ *Studio*] id est, ultrò sese offeret ac diligentissimè: metaphora. ²⁰ *Sermo intempest.*] id est, hominis ingrati atque inepti sermones alieni sunt: sed appositio in verbis Hebræis gratiam habitura esset Latino sermone insolens. ³³ *Agitantis*] id est, circumducenti & quasi rotis huc illuc versanti instabilitate maxima.

CAPUT XXI.

¹ **F**ILI, cum peccasti, ne pergas amplius; sed priorum causa deprecare.

² Tanquam "à serpente fuge à peccato: nam si accesseris ipsum, mordebit te. ^a *Græc. a facie serpentis.*

³ Dentes leonis sunt dentes ejus, tollentes animas hominum:

⁴ Similis gladio ancipiti est omnis iniquitas, plagæ illius non est curatio.

⁵ Insultatio & contumelia desolant divitias: ita superborum domus desolabitur.

⁶ "Precatio pauperis ab ore ipsius ad aures solum illius; sed iudiciū illius studiosè advenit.

⁷ Qui odit reprehensionem, vestigio insistit peccatoris; sed qui reveretur Dominum, convertetur ex animo suo.

⁸ Notus è longinquo est, qui valet lingua; sed cōsideratus novit, cum ille labitur.

⁹ Qui ædificat domum suam pecuniis alienis, est ut qui colligit sibi ipsi lapides ad tumulum sepulturæ suæ:

¹⁰ Stuppa coacta est iniquorum congregatio, & consumit eos flamma ignis ad perditionem. ^b *Græc. consummatio eorum et flamma.*

¹¹ Via peccatorum lapidibus quidem complanata est; sed in extremo ejus est mortis fovea.

¹² Qui custodit legem Domini, tenet intelligentiam ejus.

¹³ Assumptio autem sapientiæ est consummatio reverentiæ Domini.

¹⁴ Non erudietur is qui non est solers.

¹⁵ Solertia enim est quæ multiplicat illi acerbiteratem.

^c *Græc. amaritudinem.*

¹⁶ Cognitiō sapientis velut inundatio multiplicari solet, & cōsiliū ejus ut castus fons vitæ.

¹⁷ Intestina stulti similia sunt con fracto vasi: ullam scientiam non tenent in vita sua.

¹⁸ Sermonem sapientem cum audiverit scitus, laudat eum & adhibet sibi; sin eum audivit qui caret intelligentia, & displicet ipsi, & avertit eum post tergum suum. ^d *Græc. ad se apponit.*

¹⁹ Narratio

- 19 Narratio stulti est tanquam onus in via: in labiis verò intelligentis invenitur gratia.
- 20 Os prudentis in Ecclesia requiri solet.
- 21 Tanquam domus deleta, ita est stulto sapientia: cujus sermones si cum animo reputentur, cognitioni hominis vacantis intelligentia sermones insunt quos nequeas perquirere.
- ^{e Grac. pedicæ.} 22 Pro pedicis est in pedibus dementium eruditio, & velut manicæ ad manum dexteram.
- 23 Stultus in risu extollit vocem suam, vir autem solers vix placidè arisurus est.
- 24 Tanquam mundus aureus est prudenti eruditio, & tanquam armilla imposita brachio dextero.
- ^{f Grac. citus in domo.} 25 Pes stulti citò infertur in domum alterius, sed homo peritus multarum rerum pudore ab ea continebit se.
- 26 Imprudens à foribus flexus in domum introspicit, sed vir eruditus consistit foris.
- ^{g Grac. auscultare.} 27 Ruditas est hominis cum auscultat ad fores, prudens verò ignominiam istam gravabitur.
- 28 Multiloquorum labia res narrant quæ non attinēt ipsos, prudentum verò sermones statèra ponderantur.
- 29 In ore stultorum est cor ipsorum, in corde autem sapientum est os ipsorum.
- 30 Cùm execratur impius satanam, is suam ipsius animam execratur.
- 31 Inquinat suam ipsius animã susurro; & ubicunque inquilius fuerit, odio futurus est.

ANNO TATIO.

6 *Precatio*] id est, cùm pauper divitem contumeliosum deprecatur, aures quidem illius, sed animum minimè afficit; ac propterea iudicium Dei contumeliosum hominem affecturum est duritiæ tantæ & inhumanitatis nomine.

14 *Solers*] nempe in custodienda lege Domini; nam hic versus & sequentes sunt duorum præcedentium exegeticæ.

18 *Adhibet sibi*] id est, sibi ipsi applicat; sic accipiendum docet antichefis. 30 *Satanam*] qui homicida est a principio, mendacium & impiorum pater.

CAPUT XXII.

- 1 **L**APIDI conspurcato comparatur piger, & quisque exhibilat ignominiam ejus.
- 2 Stercori bubulo è sterquiliniis comparatur piger, quem quisquis tollit, manum solet excutere.
- 3 Pudor patri est in genitura filii carentis eruditione, & filia talis ad detrimentum gignitur.
- 4 Filia prudēs hæres viri sui futura est, quæ autem pudore afficit eum, ad tristitiam genitoris afficit.
- 5 Patrem virumq; pudore afficit audax, sed apud utrosque ignominiosa futura est.
- 6 Musicorum sonorum in luctu narratio intempestiva est, flagella verò & correctio tempore sapientiæ.

- 7 Liberi qui cum vita bona educantur, suorum genitorum abscondunt ignobilitatem; liberi qui in contemptu & ruditate exultant, inquinant nobilitatem cognationis suæ.
- 8 Conglutinat testam qui docet stultū, & excitat dormientes e profundo somno; narrat dormitanti qui narrat stulto: nam ^a consummata narratione dicet, quid est? a Grec. in consummatione.
- 9 Mortuum desse, quia defecit eum lux; & stultum desse, quia defecit eum intelligentia.
- 10 Suavius desse mortuum, quia requievit:
- 11 Nam stulti vita ^b gravior est morte. b Grec. supra mortē est.
- 12 Luctus mortui septemdialis est, sed stulti ac impii *luctus perdurat* omnibus diebus vitæ ejus.
- 13 Cum insipiente ne habeas sermonem multum, neq; ambules cum eo qui caret intelligentia: nam ut nullo sensu est, omnia tua nihili facturus est.
- 14 Cave ab illo ut molestiam non habeas, & ^c quisquiliis ejus minime inquineris. c Grec. excussione.
- 15 Declina ab illo & requiem ^d consequeris, & nequaquam securus esto in dementia ejus: d Grec. invenies.
- 16 Plumbo futurum esset aliquid gravius, & si quod aliud nomen est rei alicui graviori plumbo.
- 17 Arenam, & salem, & massam ferri facilius est ferre, quàm hominem vacantem intelligentia.
- 18 Coaxatio lignea devincta ad ædificium concussione non dissolvitur: ita cor statuminatum super ^e consulta cogitatione nullo tempore timore perterrebitur. e Grec. consilii.
- 19 Cor fundatum super intelligente cogitatione est ^f velut ornatus arenati in pariete xyphi. f Grec. arenatus.
- 20 Valli in alto siti ex adverso venti nequaquam mansuri sunt;
- 21 Ita cor meticulosum in cogitatione stulti ex adverso cujusq; timoris minime permansurum est.
- 22 Qui pungit oculum, elicit lachrymas; & qui pungit cor, provocat sensum.
- 23 Qui mittit lapidem in volucres, abigit illas; & qui probris afficit amicum, dissolvit amicitiam.
- 24 Si in amicum strinxeris gladium, ne desperes: est enim ^g reconciliationis via. g Grec. regressio.
- 25 In amicum si aperueris os, ne verearis; est enim componendi ratio, præterquam ex probro, superbiaq; & arcani revelatione, & doloso ictu: ex his enim omnis amicus aufugit.
- 26 ^h Fide utere erga propinquum in paupertate illius, ut læteris rebus secundis illius. h Grec. fidē posside.
- 27 Tempore afflictionis permanc apud illum, ut cohæres sis hære-

i *Grac.* circumscriptionem.

ditatis illius: "neque enim semper" circumharentem constitutionem oportet contemnere, neque admirabilis est dives qui non habet mentem.

& *Grac.* sanguines.

28 Ante ignem *præit* vapor camini & fumus, sic ante *caedes* cõvitiã.
 29 Amicum protegere non erubescam, & a conspectu ejus nequam abscondam me;
 30 Quòd si mala mihi per ipsum evenerint, quisquis audiverit cavebit ab illo.
 31 "O si quis inderet mihi ad os meum custodiam, & ad labia mea sigillum solers; ut non corruerem repente ab illa, & me non perderet lingua mea.

ANNO TATIO.

14 *Quisquiliis*] Id est, ne per ludibrium pedes excutiat contra te, & velut ramentis pedum in te coniectis te ipsum commaculet. 16 *Plumbo*] id est, si dissimulare secure dementiam stulti, tandem experientia cognoscere eam plumbo, & si qua alia res gravior plumbo nominari potest, longè graviorem esse, ut sequens versus explicat. 19 *Velut*] id est, convenientissimum est, quemadmodum in xystis five hypæthis ambulationibus atque gymnasiis convenientissimum est parietes arenato aut marmorato æquabili & politissimo incrustari. 27 *Neque enim*] id est, non decet virum bonum ex præsentis specie temporibusque judicare. 31 *O si quis*] optantis verba ex Hebræorum usu.

CAPUT XXIII.

1

DOMINE pater & dominator totius vitæ, ne derelinquas me in consilio istorum, neq; sinas me inter istos cadere.

2

(Quis institueret in cogitationem meam flagella, & in corde meo eruditionem sapientiæ?) "ut in peccatis errore commissis tu mihi parcas Domine, & nò

sinas eorum contumelias qui ex professo peccatores sunt:

3 Ut non multiplicentur errores mei & abundant peccata mea ad contritionem; itaq; corruam coram adversariis, & gaudeat de me inimicus meus, ii quorum spes procul est a misericordia tua.

4 Domine Pater & Deus vitæ meæ, elationem oculorum ne tribuas mihi, & giganteum animum semper amove a servis tuis.

5 Spes inanes & cupiditates averte a me, & contine semper eum qui cupit servire tibi: ventris appetentia & concubitus ne occupent me, & animo impudenti ne tradas me famulum tuum.

6 Audite, liberi, eruditionem oris veracis; quam qui servabit, minimè deprehendetur labiis ipsius.

7 In sua imprudentia intercipietur peccator, & convitiator superbq; offendent istis.

8 Juramento ne assuefacias os tuum, & nominare sanctum ne assuefacias.

a *Grac.* non minuitura vibice.

9 "Nam quemadmodum famulus" non paucis vibicibus afficitur, de quo assidue habetur quæstio; ita qui jurat & Deum semper nominat, a peccato minimè mundus erit.

- 10 Vir qui multum jurat plenus est iniquitate, & non abscedet a domo ejus flagellum.
- 11 Cum abundabit peccatum ejus in ipso, etiam si despexerit, peccat dupliciter.
- 12 Quod si inaniter juravit, justus non habebitur: nam implebitur domus ejus inductis flagellis. *b* *Grac.* indu-
ctioe.
- 13 Est sermo circumvestitus morte, ne deprehendatur iste in hereditate Jahhakobi.
- 14 Nam a piis omnia hæc abstitura sunt, qui in peccatis non involventur.
- 15 Intemperanti juramento ne assuefacias os tuum: huic enim culpa inest peccati. *c* *Grac.* intem-
perantiæ ju-
ramenti.
d *Grac.* ser-
mo.
- 16 Recordare patris & matris tuæ, nam inter magnates confidebis,
- 17 Ne fortè oblivioni tradaris coram illis, & consuetudine tua ipsius marcescas; velles enim te non natum esse, & diem execrereris partus tui.
- 18 Homo consuescens sermonibus probrosis, omnibus diebus suis nequaquam erudietur. *e* *Grac.* pro-
bri.
- 19 Duo genera multum peccant, & tertium adducit iram:
- 20 Animus fervidus ut ignis ardens, qui non extinguitur donec consumptus sit: *f* *Grac.* mul-
tiplicat pec-
cata.
- 21 Homo scortator peccans in suo ipsius corpore, qui non desinit donec ignem accenderit.
- 22 Scortatori homini quilibet cibus suavis est, nequaquam cessaturus est donec moriatur.
- 23 Homo digrediens e cubili suo, dicens cum animo suo, quis videt me?
- 24 Tenebræ circumstant me, & parietes tegunt me, & nemo videt me, quid vereretur peccata mea minimè recordabitur altissimus:
- 25 Cui timori sunt oculi hominum, quasi non noverit oculos Domini altissimi millies sole lucidiores esse,
- 26 Qui inspiciunt omnes vias hominum, & considerant in partes occultas usque,
- 27 Cui antequàm hæc omnia crearentur nota erant omnia, similiterq; postquam consummata sunt pervidet omnia.
- 28 Hic in plateis civitatis vindicabitur, & ubi non suspicatus fuerit deprehendetur.
- 29 Similiter etiam mulier relinquens virum suum, & hæredes ex alio parans. *g* *Grac.* hæ-
reditatem.
- 30 Etenim primùm non paruit legi Altissimi, ac secundò in virum suum deliquit, tertio verò scortatione adulteravit, & ex alio viro præbuit liberos.
- 31 Hæc in Ecclesia producet, & in liberos hujus animadversio erit.

- Sapientia
3. & 4.
- 32 Non mittent in diversum filii istorum radicem, & rami istius non ferent fructum:
- 33 Relinquet ad execrationem memoriam sui, & probrum istius non delebitur.
- 34 Ita cognoscent qui reliqui facti fuerint, nihil esse melius reverentia Domini, & nihil suavius eo qui attendit mandatis Dei.
- h Graec. accipi.
35 Gloria magna est sequi Deum, & longitudo vitæ *in eo sita est*, ut accipiaris ab illo.

A N N O T A T I O.

1 *Istorum*] Qui ex professo peccatores sunt, prout sequente vers. nominantur: relativum prziens antecedenti ex Hebræorum usu. 2 *Ut in peccatis*] id est, ut non sinas me per errorem peccata committere, tanquam si parceres flagellis & eruditioni meæ, ac proinde me non domitum manu tua peccatis permitteres: sic accipiendum docent sequentia. 9 *Nam quemadmodum*] ut justa sit comparationis huius *ἀπόδοσις*, duo versus coniugendi sunt: quod quicumque non animadvertent, plurimum in huius loci interpretatione laborarunt. sensus est, servum de quo propter maleficia continua habetur quæstio, eodem loco habendum esse atque hominem juramentis deditum: utrumque reum esse peccati, hoc versu; & indefinenter flagellatum iri, vers. sequente. 11 *Dupliciter*] nempe quod peccat, & quod despiciens peccati gravitatem Deum ipsum despicit, & in peccatis magis ac magis involvitur. 13 *Est sermo*] nempe juramentum ejusmodi: nam in sermone de juramentis pergit usque ad versum 18. 19 *Duo genera*] hæc tria proponit deinceps ad finem usque capitis: hominem animo æstuantem, versu sequente; adulterum, usque ad versum 32. & adulteram, reliquo capite.

CAPUT XXIII.

a Graec. ani-
mam suam.

- 1 SAPIENTIA laudat se ipsam, & in medio populi sui gloriatur.
- 2 In Ecclesia Altissimi os suum aperit, & coram potentia eius gloriatur, *dicens*,
- 3 Ego ex ore Altissimi proveni, & tanquam nebula cooperui terram:
- 4 Ego in excelsis *locis* tentorium habui, & *fuit* thronus meus in columna nubis:
- 5 Rotunditatem cæli circuivi sola, & in profunditate abyssorum ambulavi:
- 6 In fluctu maris & in tota terra, atque in omni populo ac gente acquisivi:
- 7 Et apud hæc omnia quæsiui requiem, ut in hæreditate alicujus commorarer.
- 8 Tunc mandavit mihi creator omnium, & qui creavit me fecit ut requiesceret tentorium meum, *dicens*,
- 9 In Jahhakobo tentorium pone, & hæres esto Jeruschalaimis.
- 10 Ante seculum a principio creavit me, & in secula minimè defectura sum, in tentorio sancto coram illo ministravi.
- 11 Atq; ita Tzijone stabilita sum, in civitate sanctificata similiter fecit ut quiescerem, & Jeruschalaimis est potestas mea.
- 12 Itaq; radicata sum in populo affecto gloria, in parte Domini, hæreditatis ipsius.
- 13 Tanquam cedrus in Libano exaltata sum, & tanquam cupressus in montibus Chermonis:

14 Tanquam

- 14 Tanquam palma ^{Hh}hengedi exaltata sum, & tanquam plantæ rosæ Jerichuntinæ:
- 15 Tanquam olea decora in specioso campo, & tanquam platanus ex aquis exaltata sum:
- 16 Tanquam cinnamomum, & tanquam pila aromatica, & tanquam myrrha electa ^eemisi odorem bonum: *b* *Græc.* dedi.
- 17 Tanquam galbanum, & onyx, stacteque, & tanquam thuris vapor in tabernaculo.
- 18 Ego velut terebinthus extendi ramos meos, suntque ^egloriosi & gratiosi rami mei. *e* *Græc.* gloria & gratia.
- 19 Ego tanquam vitis germinans protuli odorem bonum; & flores mei ^dafferunt fructum gloriosum & divitem. *d* *Græc.* sunt fructus gloriae & divitiarum.
- 20 Ego mater sum dilectionis optimæ, reverentiæque, & cognitionis, & spei sanctæ.
- 21 Quas communico cum liberis meis omnibus, semper futuras iis qui indicuntur ab ipso.
- 22 Accedite ad me qui cupitis me, & fructibus meis quos gigno implemini:
- 23 Nam memoria mei dulcior est melle, & hæreditas mea favo mellis.
- 24 Qui comedunt me, adhuc esurient; & qui bibunt me, adhuc erunt sitientes mei.
- 25 Qui auscultat mihi, pudore non afficietur unquam; & qui colunt me, non aberrabunt. *e* *Græc.* operatur in me: metaphora a terra.
- 26 Hæc omnia dicit liber fœderis Dei altissimi,
- 27 Lex quam mandavit nobis Mosche hæreditariam in congregationibus Jahhakobi: ne deficiatis, quin robore valeatis in Domino: ut confirmet ipse vos, agglutinamini ipsi: Dominus omnipotens Deus solus est, neque est amplius præter ipsum servator. *Deut.* 33. *f* *Græc.* dissolvamini valere.
- 28 Qui implet omnia tanquam ^{Pis}chon sapientia sua, & tanquam Tigris diebus novorum fructuum:
- 29 Qui replet tanquam Euphrates intelligentia, & tanquam Jarden diebus messis:
- 30 Qui demonstrat tanquam lucem eruditionem scitã, & tanquam Gichon diebus flavescens segetis.
- 31 Non agnovit primus perfectè illam, similiterque ultimus non per- *e* *Græc.* consummavit agnoscere. vestigavit illam:
- 32 Nam ex mari plurimæ emergunt cogitationes illius, & consiliū illius ex abyssu magna.
- 33 Ego sapientia tanquam fossa ducta e flumine,
- 34 Et tanquam aquæ ductus, processu in paradysum:
- 35 Dixi, irrigabo optimum hortum meum, & inebriabo areolam justam meam:

36 Ecce autem factus est mihi ex fossa fluvius, & ex fluvio meo factum est mare:

37 Quia eruditionem tanquam matutinum tempus illustro, & demonstro eam in longinquum usq;

38 Quia doctrinam ad prophetiam effundo, quam relicturus sum in generationes æternas.

39 Videtis me non mihi soli laborasse, sed omnibus qui exquirunt illam.

ANNO TATIO.

1 *Laudat*] id est, se ipsam prædicat per spiritum Dei ius laudibus quæ sequuntur inde a versu 3. 14 *Ehanged*] id est, quo vide Genes. 14. sic autem legendum cum libri veteres ostendunt, tum ipsa sententia. 21 *Qui indiscuntur*] id est, quos mihi dedit pater, ut Christus loquitur Joh. 10. 25 *Non aberrabunt*] a vero scopo qui priorum animis obiectus est: sic interpretatur Græcam vocem ex notatione illius, & præcedentis membri comparatione. 28 *Pischo*] de his nominibus quatuor vide Genes. 2. 11. & sequentibus: pertinent enim ad fluvios duos Euphratem & Tigrin, qui Babyloniam atque Seleuciam fecundant restagnatione sua, ut testantur Herodotus, Diodorus, & Plinius lib. 18. Naturalis hist. cap. 17. & 18. Hic autem ellipsis est relati, & sequentibus versibus, pro eo quod est tanquam *Pischo* & c. replent adjacentem agrum. 30 *Fla vescentis seg.*] nam sub illud tempus exundant Euphrates & Tigris, quod significatur voce Græca: et si alii interpretantur vindemiam, quæ in Babylonia & circum Euphratem nulla est; dicitur enim *αὐγυγος* non *αὐτὸ τῆς αὐγυγός*, id est, a vino; sed ab ariditate quæ segetem maturat, ac proinde ei *αὐγυγος* & *αὐγυγῶν* nomen dedit; quamvis a verbo *αὐγυγῶν* deducit Phavorinus. 32 *Ex mari*] id est infinito fonte, metaphoricè. 38 *Ad prophetiam*] hoc est, ut eos qui accipiunt me efficiam prophetas, ex quorum ventre (ut loquitur Christus) fluunt rivi salientis aquæ. Joan. 7. 38. atque huc spectavit author cum exemplum suum adduceret sequente versu.

CAPUT XXV.

1 **I**RIBUS rebus speciosus effectus sum & surrexi speciosus coram Domino, coram Domino & hominibus: 2 Concordia fratrum, & amicitia propinqui, & viro ac muliere quibus inter ipsos convenit. 3 Tria verò genera odit anima mea, & infensus sum valde vitæ illorum:

4 Pauperem superbum, & divitem mendacem, senemq; mœchum

a Græc. minutum intelligentia.

5 In juventute tua si nihil coegeris, quomodo poteris in senectute tua consequi?

b Græc. invenire.

6 Quàm speciosum est canitiei iudicium, & senioribus cognitio consilii!

7 Quàm speciosa est senum sapientia, & gloria præditis decora cogitatio atque consilium!

8 Corona senum est experientia multiplex, eorumq; gloriatio reverentia Domini.

9 Novem cogitata prædicavi beata esse ex animo meo, & decimum proloquar lingua mea.

10 Homo de liberis latans beatus est, & qui vivens videt ruinam inimicorum:

11 Beatus qui habitat cum uxore intelligente, & qui lingua non labitur, & qui non servit homini indigno se:

c Græc. invenit: sic deinceps.

12 Beatus qui adeptus est prudentiam, & qui eam narrat ad aures audientium.

13 Quàm

13 Quàm magnus est qui adeptus est sapientiam / sed nemo est qui superet reverentem Domini.

14 Dilectio autem Domini supra omnia excellit ad illustrationem.

15 Qui tenet eam, cui comparari posset?

16 Reverentia Domini principium est dilectionis ejus, fides verò principium agglutinationis^d ad illum.

d *Grac.* illius.

17 "Omnem plagam, modò ne plagam cordis; & omnem improbitatem, modò ne improbitatem mulieris;

e *Grac.* ac nò, & sic deinceps.

18 Omnem^f invasionem, modò ne invasionem^o osorum; & omnem ultionem, modò ne ultionem inimicorum:

f *Grac.* inductionem.

19 (Non est caput valentius capite serpentis, neque est animus valentior animo inimici)

20 Habitare cum leone & dracone malim, quàm habitare cum improba muliere.

21 Improbitas mulieris mutat faciem illius, & faciem illius offundit tenebris *ut sit* tanquam urfa.

22 Inter propinquos suos accumbens vir illius etiam^s invitus propter illam ingemiscet.

g *Grac.* invitet.

23 Exigua est omnis improbitas ad improbitatē mulieris, forte peccator accidat illi.

h *Grac.* fors peccatoris.

24 Ut ascensus arenosus ad pedes senis, ita est mulier garrula quieto viro.

25 "Ne accidas ad pulchritudinem mulieris, & mulierem ne concupiscas" deliciarum causa.

26 Ira, & impudentia, ac turpitudine magna^a inest mulieri, si suppetaverit quæ opus sunt viro suo.

i *Grac.* est mulier: sic verbis sequentibus duobus.

27 Cor humile, faciemq; mœstam, & plagam cordis efficit mulier improba;

28 Manus remissas, & genua soluta quæ non consolatur virum suum in angustia.

29 A muliere principium est peccati, & per eam nos omnes morimur.

30 Ne des aquæ effluendi locum, neque mulieri improbæ licentiam exeundi.

31 "Si non ambulat ad manum tuam,

32 A^t carne tua resecā illam, da libellum & dimitte illam.

k *Grac.* carnis tuis.

ANNO TATIO.

¹ *Speciosus*] id est, deterfō mœre omni recreor tantopere ut vultu testatam faciam latitiam meam. 17 *Omnem plagam*] hi versus propter ellipsin verbi obscuritatem permagnam habere visi sunt immeritò, cum verbum habeatur verf. 20. quod cum his verbis conjungendum est. sensus est, se a Domino paratum esse omnes plagas perferre ab hominibus, omnes astus, omnemque violentiam, modo Deus eas plagas, rethnas, violentiamque avertat quæ hic describuntur: quamobrem eas exorat auctor sequentibus & se ipsum explicat. 18 *Oforum*] id est, quam osoros & inimici voluerint, quasi dicat, modò ne tradatur anima mea desiderio inimicorum meorum, quemadmodum permultis locis orabat David. 21 *Tanquam urfa*] id est, ferocissima & nemini parcens: similitudo est in scripturis frequentis, ut 2. Schem. 17. 8. 25 *Ne accidas*] id est, ne abjicias te: quod Latine dicas, ne accidas ad genua aut pedes mulieris raptus amore forna. *Deliciarum causa*] id est, propter delicias illius te victurum sperans in deliciis. 31

Si non ambulat id est, si in te qui vir ipsius es minimè acquiescit, sed se nefariè adjungit alteri discedens a manu tua, cui se data conjugii fide obstrinxerat.

CAPUT XXVI.

Inf. vers. 21. 1

MULIERIS bonæ beatus est vir, & numerus dierum ejus duplex.

a *Grac. pace.*

2

Mulier fortis lætitiâ affert viro suo, & annos vitæ illius implet prosperitate.

b *Grac. reverentium.*

3

Bona mulier bona portio est, in partem reverentibus Dominum dabitur:

4

Divitis enim ac pauperis animus bonus est erga Dominum, omni tempore vultum habentes hilarem exultant.

5

A tribus formidat cor meum, & a quarti conspectu metuo.

6

Calumniâ civitatis, & concio populi,

7

Et obtrectatio, ista omnia supra mortem laboriosa sunt:

c *Grac. onus cordis, & luctus.*

8

Sed onerosa cordi & luctifica est mulier æmulans zelotypiâ mulierem alteram:

9

Et flagellum est linguæ cum omnibus de re communicans.

10

Jugum boum exagitatum facit mulier improba: qui habet eam ita est ut quiprehendit scorpionem.

11

Iram magnam efficit mulier ebriosa, & vertiginosa, quæ inhonestam constitutionem suam minimè contegit.

12

Scortatio mulieris in elatis oculis atque in palpebris ejus cognoscitur.

d *Grac. non averfabilè: sic vers. 29.*

13

In filiam inverecondam confirma custodiam, ut cum invenerit sibi licentiam esse non utatur ea.

e *Grac. post impudentè oculum observa.*

14

Impudentem oculum a tergo observa, ac ne mireris si delinquat in te.

15

Quemadmodum viator sitiens os aperit invento fonte, & de omni aqua propinqua bibit, ita adversum omnem palum sessura esset, & adversus telum apertura pharetram.

16

Gratia mulieris delectat virum ipsius, ossaque illius pinguefacit scientia illius.

17

Donatio Domini est mulier taciturna atque benevola, neque est quicquam quo erudita illius anima commutari possit.

f *Grac. com mutatio eruditæ animæ.*

18

Gratia suprema est pudica & fidelis mulier:

g *Grac. super gratiam.*

19

Neque est pretium ullum æquè pendendum ac temperans anima illius.

20

Ut sol Domini oriens in altissimis, ita pulchritudo bonæ mulieris est in ornamento domus ipsius.

21

Ut lucerna elucens in lychnucho sancto, ita est pulchritudo vultus illius in ætate stata.

22

Ut columnæ aureæ impositæ basibus argenteis, ita sunt pedes speciosi in pectoribus firmis illius.

23 Fili,

23 Fili, florem ætatis tuæ conserva sanum, ac ne des alienis robur tuum.

24 Cùm requisiveris ex omni agro ¹fecundam sortem, sere propria semina fretus bono genere tuo:

25 Ita fœtus tui superstites, & audenter generosum animum obtinentes ²augeſcent.

26 Mulier ³meretrix æqualis ⁴sui reputabitur; quæ autem subest viro, turris ⁵defendens a morte reputabitur utentibus.

27 Mulier impia in partem iniquo dabitur, pia verò datur reverenti Dominum.

28 Mulier inhonesta ignominiam ⁶in virum excitabit, filia verò honesta etiam virum verebitur.

29 Mulier inverecunda ut canis reputabitur, quæ autem ⁷verecundiam habet verebitur Dominum.

30 Mulier honorans virum suum omnibus apparebit sapiens, quæ autem non honorat eum ⁸superbè impia ab omnibus agnoscerur.

31 Bonæ mulieris vir beatus est, numerus enim annorum ejus futurus est duplex.

32 Mulier clamosa & loquax spectata est, ad arcendos inimicos ⁹apta:

33 Et hominis cujusque anima ¹⁰quæ similiter arcetur istis, in bellicis seditionibus ¹¹sibi ipsi degendum cogitat.

34 Duobus ¹²nominibus afficitur tristitia cor meum, & de tertio advenit mihi indignatio:

35 Si vir bellator inopia deficit, & viri intelligentes si ¹³floci fiunt,

36 Et si quis revertitur a justitia ad peccatum: hunc comparabit Dominus ¹⁴ut cædatur gladio.

37 Vix eximitur mercator e delicto, neque justus est a peccato caupo.

ANNOTATIO.

¹ *Disis* Nempe qui bonam uxorem habet. 10 *Jugum* id est, conjuges inter se sunt veluti conjugati boves: quòd si mulier improba est, nihil jugo illo miserius. 24 *Fecundam sortem* allegoria qua electa uxor cum agro fertili comparatur. 26 *Sus* id est, porcæ altili: sic enim Græci appellant *οία λον*, ut a syagro distinguatur. 33 *Quæ similiter* Græcam vocem aliud fere significare no vimus: sed si quis adjuncta benè expenderit, videbit eam non ex nomine *τροπος* (ut vulgus fecit interpretum) componendam esse, sed potius ex *τροπή*, quæ posita est præcedente versu: atque hoc pacto hic locus habet evidentiam.

CAPUT XXVII.

RE indifferentis gratia peccaverunt multi; & qui quaerit abundare, oculum suum avertit.

Inter compages lapideas pangitur clavus, & inter venditionem atque emptionem peccatum ¹ultrò citroq; teritur.

Qui non obtinet ²studiosè reverentiam Domini, hujus citò subvertetur domus.

^h Græc. magni evadent, ⁱ Græc. mercenaria, ^k Græc. mortis.

^l Græc. contra teret.

^m Græc. in superbia.

ⁿ Græc. animam suam transfigit.

^o Græc. stercorentur, ut ita dicam^o.

^p Græc. ad gladium.

^a Græc. conteritur.

^b Græc. per studium in reverentia.

- 4 Dum excutitur cribrum, remanent fordes; similiterq; exuvia hominis in eloquutione ejus.
- 5 Vasa figuli caminus probat, tentatio verò hominis colloquio ipsius probatur.
- 6 Culturam arboris demonstrat fructus illius, sic eloquutio cogitationis quæ inest cordi hominis.
- 7 Ante eloquutionem ne laudaveris quenquam, hæc enim est tentatio hominum.
- 8 Si sequaris jus, comprehendes ipsum; & indues ipsum velut talarem vestem gloriæ.
- 9 Volucres ad similes sibi divertunt, veritas verò ad eos revertitur qui colunt ipsam.
- e Grac. operantur.* 10 Leo infidiatur venationi, similiterq; peccatum iis qui operantur malum.
- 11 Narratio pii semper est cum sapientia, imprudens verò mutatur ut luna.
- 12 Inter eos qui carent intelligentia observa tempus; inter confyderatos verò assidue versare.
- d Grac. offensio.* 13 Narratio stultorum offensioni est, & risus eorum hæret deliciis peccati.
- e Grac. sepi-
mentum au-
rium est.* 14 Sermo illius qui plurimum jurat capillos arrigit, & certamen istorum facit ut obstruamus aures.
- f Grac. effusio sanguinis est superb.* 15 Effusionem sanguinis facit superborum pugna, & convitiatio illorum gravis auditu est.
- 16 Qui revelat arcana, amittit fidem; ac nequaquam amicum inventurus est ex animo suo.
- 17 Benevolentia prosequere amicum, & fidus esto cum eo:
- g Grac. post eum.* 18 Quòd si revelaveris arcana ejus, nequaquam persequaris eum.
- 19 Quemadmodum enim perdit homo inimicum suum, ita perdit propinquum suum.
- 20 Et quemadmodum si volucrem e manu tua dimiseris, ita propinquum dimisisti, & minimè venando consequeris ipsum.
- h Grac. venaberis.* 21 Ne prosequaris ipsum: nam abstinit procul, effugitque ut dorcas e laqueo:
- 22 Nam vulnus obligari potest, & de convitio est reconciliatio:
- 23 Sed qui revelavit arcana amisit fidem.
- 24 Qui nutat oculo, fabricatur mala; & qui novit eum, abstet ab eo.
- 25 E regione quidem oculorum tuorum suave efficiet os suum, & sermones tuos mirabitur; sed postea pervertet os suum, & tuis sermonibus offensiones addet.
- i Grac. multa.* 26 Permultum odi, neq; est quem ei comparem, & Dominus odio habiturus est.

27 Qui lapidem in altum mittit, super caput suum mittit; ita plaga dolosa diducit vulnus.

28 Qui fodit foveam, in ipsam incidet:

29 Et qui statuit laqueum, capietur ipso.

30 Malefico mala supervenientia morabuntur apud ipsum, quamvis minimè cognoscat unde adveniant ipsi.

31 Illusio & probrum superborum est, vindictaque ut leo insidiatur illis.

32 Laqueo capientur qui latantur de ruina piorum, & dolor consumet eos ante mortem ipsorum, simulas, & ira, & quæcunque sunt res abominandæ: hujusmodi vir inquam peccator possidetur istis.

h Græc. possessus est istorū: nam vocem Græcā passivè sumit Siracides.

ANNOTATIO.

¹ *Rei indifferentis*] Id est, ejus rei qua homines bona fide & conscientia carere possent, ut mercatores & caupones lucro: sic supra 7.18. *Avertit*] nempe a justo oculus suum adjicit ad rem indifferentem. ⁴ *Exavia*] id est, tanquam spolia adempta ipsi, cum inter loquendum excutitur & perturbatione animi ad sermonem fundendum adducitur: elegans metaphora, quam exponunt sequentes versus. ¹² *Obsera tempus*] nempe quo subterfugas eorum consortium, ut docet antitheton. ¹⁹ *Perdit*] id est, æquè perdit amicum suum relegendis arcanis ac si inimicus esset. ²⁶ *Odi*] nempe istum qui reteggit arcana amici sui.

CAPUT XXVIII.

1^a **V**LTORI obveniet ultio a Domino, qui peccata ejus constanter servaturus est.

a Græc. ulciscens a Domino inveniet ultionem.

2^a Dimitte injuriam proximo, ac tum deprecanti tibi solventur peccata tua.

b Græc. servans.

3^a Homo in hominem conservat iram, & a Domino curationem petat.

4^a Et in hominem similem sibi non adhibens misericordiam pro peccatis suis deprecetur?

5^a Cùm ipse qui caro est conservet similitatem, ecquis expiet peccata illius?

6^a Memento finis, & desine inimicitias gerere:

c Græc. ultimorum.

7^a Ac ne similitatem exerceas in proximum ad corruptionem & mortem, sed in mandatis permane.

8^a Memento mandatorum, neq; similitatem exerceas in proximum:

9^a Et memento fœderis altissimi, ac despice rem ignoratione commissam.

d Græc. ignorationem.

10^a Abstine a lite & minues peccata: nam homo iracundus incendit pugnam.

11^a Vir peccator amicos turbat, & inter eos qui pacem habent immitit calumniam.

12^a Prout est materia ignis, ita accenditur: prout est confirmatio pugnae, ita augetur ignis: prout est robur hominis, ita furor est illius: & prout sunt divitiæ hominis, ita illius extollunt iram.

e Græc. secundum materiam: sic sequentia.

13ª Contentio accelerata accendit ignem, sed pugna accelerans effundit sanguinem.

- 14 Si flaveris in scintillam, accenditur; sin exspueris in illam, extinguitur; ambo verò ex ore tuo exeunt.
- 15 Sufurronem ac bilinguem execramini: multos enim habentes pacem perdiderunt.
- f* *Grac.* gente ad gentem. 16 Lingua duplex multos divexavit, & dissipavit eos ab una gente ad alteram:
- 17 Et civitates munitas sustulit, domosq; magnatum subvertit.
- 18 Lingua duplex mulieres fortes ejecit, & privavit eas laboribus ipsarum.
- 19 Qui attendit ei, nequaquam requiem consequetur, neque habitabit cum tranquillitate.
- 20 Plaga flagelli efficit vibicem, sed plaga linguæ confringit ossa.
- 21 Multi ceciderunt acie gladii, sed non tam multi quàm qui propter linguam ceciderunt.
- g* *Grac.* a facie ejus. *b* *Grac.* pertransivit in furore illius. 22 Beatus est qui protegitur ^s adversus illam, qui non ^b expertus est furorem illius;
- 23 Qui non traxit jugum illius, & vinculis illius non alligatus est.
- 24 Nam jugum illius jugum est ferreum, & vincula ejus vincula arrea.
- i* *Grac.* mors illius. 25 Mors pessima est quæ affertur ab illa, & sepulcrum utilius est illa.
- 26 Illa piis minimè dominatura est, & flamma illius minimè comburentur.
- 27 Qui derelinquunt Dominum, incident in illam: atque in his accendetur ac non extinguetur unquam, immittetur in ipsos tanquam leo, & tanquam pardalis perimet ipsos.
- 28 Ecce circumsepi possessionem tuam spinis; at ori tuo fac januas & vectes.
- 29 Argentum tuum & aurum tuum colliga, sed sermonis tui crucinam confice, & ori tuo fac januam & vectem:
- k* *Grac.* insidiante. 30 Et attende ne quando labaris illis, ut non concidas coram ^e insidiatore.

ANNOTATIO.

9 Despicere] Id est, injuriam ab homine acceptam ita dissimula, quasi ab imprudente fuisset facta. *27 Pardalis]* sive pardus foemina, quam mare longè atrociorum esse ac fraudulentiorum testantur omnes. *28 Ecce]* *Pardalis]* similitudines *ovyx* *parvini*, quibus demonstratur studium ad sermones nostros adhibendum.

CAPUT XXIX.

a *Grac.* facit. *b* *Grac.* manu.

c *Grac.* necessitatis ejus.

d *Grac.* firma.

e *Grac.* necessitatem tuam invenies.

QUI ^a exercet misericordiam, sceneratur propinquo; & qui se pro illo confirmat ^b facultate sua, servat mandata.

Mutuuum da propinquo tempore ^c quo opus habet, iterumq; redde propinquo tempore suo.

^d Firmum exhibe sermonem tuum, & fidus esto

erga illum: ita omni tempore ^e quod opus erit tibi consequeris.

4 Multi tanquam rem inventam existimaverunt scenus, & laborem exhibuerunt iis qui ipsos adjuverant.

5 Usque

5 Usque dum acceperit, osculatur manus illius, & pro pecuniis propinqui submittit vocem:

6 Tempore autem restitutionis protrahit tempus, & affert excusationem socordie, ac causatur tempus: f. Grac. red- dit sermonē socordie.

7 Quod si potuerit dare, vix reportabit dimidium, & reputabit illud tanquam rem inventam.

8 Sin minus, cum privaverit eum pecuniis suis, & immeritò inimicum eum comparaverit, g. Grac. gratiis.

9 Exsecrationes & convitia rependet ei, pro gloria ignominiam reddet ei.

10 Multi itaque propter improbitatem istam averfantur hominem, & privari metuunt.

11 Verumtamen afflicto propinquo longanimus esto, & in conferenda misericordi beneficentia ne protrahas eum. h. Grac. in afflictione.

12 Propter mandatum suscipe pauperem, & in egestate ipsius ne averseris eum.

13 Perde argentum propter amicum & fratrem, ac ne abscondas illud subter lapidem, ut pereas. i. Grac. ad perditionē.

14 Colloca thesaurum tuum secundum mandata Altissimi, quod utilius erit tibi quàm aurum ipsum.

15 Concludito misericordem beneficentiam in penuariis tuis, eaque te ex omni afflictione eximet:

16 Supra scutum robustissimum & supra hastam validam contra hostem propugnabit te.

17 Vir bonus spondebit pro altero; sed qui amisit pudorem derelinquet illum.

18 Beneficiorum sponsoris ne obliviscaris; exposuit enim animam suam pro te.

19 Sponsonem bonam evertit peccator.

20 Sponsore usus fugit peccator, atque inutilis vir animo suo relinquit eum qui liberavit ipsum.

21 Sponsio multos commodè agentes perdidit & agitavit eos ut fluctus maris: k. Grac. diligentes.

22 Viros potentes ejecit domibus, qui erraverunt per alienas gentes.

23 Peccator transgrediens mandata Domini in sponsonem incidet, & qui persequitur operarum conductiones incidet in judicia.

24 Suscipe propinquum pro facultate tua, & attentè cave tibi ipsi ne incidas.

25 Præcipua vitæ humanæ sunt aqua & panis, vestisque & domus regens imbecillam conditionem. l. Grac. principatus.

26 Melior est vita pauperis sub tegmine trabium, quàm epulæ splendida ex alienis rebus.

27 Equè parvis ac magnis rebus acquiesce, ac ne audias probrum domus tuæ.

- 28 Mala est vita migrantis de domo in domum: nam ubi inquilinus es, non audes aperire os.
- 29 Hospites accipies, & potum præbebis ingratis, & adhuc præterea res acerbis audies:
- 30 Adveni, inquiline, instrue mēsam, & si quid est penes te pasce me;
- 31 Abi, inquiline, a conspectu gloriæ; opus est domo, hic frater mihi in hospitium advēnit.
- 32 Gravia sunt ista prudenti increpatio de domicilio, & fceneratoris probrum.

ANNO TATIO.

7 *Repus abis illud* i. videbitur sibi in eum esse beneficium a quo accepit beneficium. 15 *Concludit* i. pro eo quod thesaurum colligis argenti & auri, thesaurum compara misericordiam. 19 *Sponsionem* i. virum bonum qui pro ipso fidei iussit: sic accipimus ex sequentium interpretatione. 23 *Qui persequitur* i. redemptor & publicanus: hi enim ferè sponsores & fidei iussores exigunt. 25 *Imbecillam cond.* i. naturam infirmam nostram, quæ sub dio (ut fit in aliis animalibus) non potest perdurare. hic autem transitur ad secundum locum capitis. 29 *Res acerbis* quæ per *μίσωσις*, duobus versibus proximè sequentibus exponitur. 31 *Gloria* i. hominis gloriosi, quem pluris facio quàm te. 32 *Grævia* conclusio duas summas capitis partes repetens *ὄργιστον πρότερον*.

CAPUT XXX.

- 1 **Q**ui amat filium suum, assidue flagella ei adhibiturus est ut lateatur de eo tandem.
- 2 Qui erudit filium suum, lætabitur de eo, & inspectatos de eo gloriabitur.
- 3 Qui docet filium, invidentiam acuit inimici & coram amicis de eo exultaturus est.
- 4 Defuncto illius patre ita est tamen quasi non esset mortuus; nam similem sibi reliquit post se.
- 5 Quem in vita sua videns lætatus est de eo, neque in obitu suo afficitur tristitia;
- 6 Quia contra hostes reliquit vindicem, & qui amicis referat gratiam.
- 7 Qui strigilem adhibet filio, colligat vulnera illius, quamvis ad omnem clamorem turbentur viscera ipsius.
- 8 Equus indomitus evadit molestus, & filius sibi permissus evadit præceps.
- 9 Blandè educa filium, & terrorem incutiet tibi, collude ipsi, & tristitia afficiet te.
- 10 Ne rideas cum ipso, ut non afficiaris dolore, & tandem collidas dentes.
- 11 Ne des ei licentiam in juventute, ac ne despicias errata ejus.
- 12 Flecte collum ejus in juventute, & frange latera ejus dum est infans; ne fortè induratus sit tibi inobsequens, & dolori sit animæ tuæ.
- 13 Erudi filium tuum, & operam da ei, ut non offendas turpi condicione ejus.
- 14 Præstat pauper sanus & constitutione sua valens diviti flagellis affecto in corpore suo.
- 15 Sanitas

a *Grac.* de ultimis ejus.

b *Grac.* redat.

c *Grac.* circumgradit.

d *Grac.* durus.

e *Grac.* lacta.

f *Grac.* tibi.

g *Grac.* operare in eo.

h *Grac.* habitu.

- 15 Sanitas & bona constitutio quolibet auro melior est, & corpus validum immensis opibus.
- 16 Non sunt divitiæ quæ meliores sint sanitate corporis, neque est lætitia superans gaudium cordis.
- 17 Potior est mors quàm vita acerba, aut invaletudo permanens. Græc. amara.
- 18 Res bonæ inclusæ ad os clausum sunt *velut* fercula ciborum ad sepulcrum sita.
- 19 Quid prodest holocaustum idolo? nam neque edit, neque odoratur: ita est is quem persequitur Dominus. Græc. qui persequitur a Domino, ut passivè dicamus.
- 20 Qui videt oculis, & gemit, tanquam eunuchus amplectens virginem, atque ingemiscens.
- 21 Ne tradas tristitiæ animum tuum, neque angas te ipsum consilio tuo. Græc. in tristitiam.
- 22 Lætitia cordis est vita ipsa hominis, & exultatio producit dies viri. Græc. productio dierum.
- 23 Dilige animum tuum, & consolare cor tuum, tristitiâq; procul a te siste.
- 24 Multos enim perdidit occiditq; tristitia.
- 25 Invidia & iracundia minuunt dies, & ante tempus senectutem adducit sollicitudo. Græc. zelus.
- 26 Cor splendidum & bene affectum in epulis ciborum suorum curam habet. Græc. bonum.

ANNOTATIO.

7 *Quamvis ad omnem* i. quamvis invito animo eò adducatur patet ut filium veluti strigile perfricat, & clamoribus illius dum flagellatur afficiatur non mediocriter: qua eadem similitudine Schelomo in Proverbis usus est.

13 *Ut non offendas* i. ne tandem nequitia illius ad gravem aliquam offensionem provoceris fractus impatentia.

14 *Flagellis* i. infirmitatibus corporis, ut plerunque appellantur in Testamento novo & interpretantur sequentia.

18 *Ad os clausum* i. ante os illius qui eis non audent uti, impeditus adversa valetudine. 19 *Holocaustum* Græcam vocem sic interpretamur ex usu veterum, ut confirmant sequentia; non edit res appositæ, neque odoratur res quæ cremantur igne. 26 *In epulis* i. hilariter epulatur, neq; cibum suum onerat varia sollicitudine, quæ maxime inter edendum infesta est valetudini: est ergo hic ellipsis particule solùm. q. d. in epulis curam habet solùm ciborum suorum, ac non rei alterius quæ ipsum torqueat.

CAPUT XXXI.

- 1 **V**IGILIE divitiarum *causa* tabefaciunt carnes, & cura earum amovent somnum.
- 2 Sollicitudo pervigil postulat dormitationem, & infirmitatem gravem eluit somnus. Græc. vigilia.
- 3 Defatigatur dives in cogendis pecuniis, & in quiete impletur deliciis suis. Græc. coactione pecuniarum.
- 4 Defatigatur pauper penuria victus, sed in quiete sua efficitur egentior.
- 5 Qui amat aurum, non erit justus; & qui persequitur corruptionem, hic implebitur ea.
- 6 Multi fuerunt vincti propter aurum; & perditio eorum occurrit eis. Græc. suis in contemptu eorum.
- 7 Lignum offensionis est iis qui sacrificant ipsi, & omnis imprudens capietur eo.
- 8 Beatus est dives qui inculpatus deprehenditur, & qui non sectatur aurum. Græc. it post aurum.

- 9 Quis est ille, ut beatum prædicemus eum? fecerit enim in populo suo res admirabiles.
- Græc. sic in gloriatione.* 10 Quis probatus est, perfecte versatus est, ut extollatur gloria? quis cum posset transgredi non transgressus est? & cum posset malum facere non fecit?
- 11 Propterea confirmabuntur bona ejus, & beneficia misericordiarum ejus enarrabit Ecclesia.
- 12 Ad mensam magnificam assidens ne aperias fauces tuas in ea:
- 13 Neque dicas, multa certe sunt imposita ei.
- 14 Memento malam rem esse oculum nequam.
- 15 Quid oculo nequius creatum est? propterea de omni aspectu lacrymatur.
- 16 Quocumque inspexeris, ne extendas manum tuam:
- 17 Ac ne cum eo in patina collidas.
- 18 Intellige res propinqui ex te ipso, & de omni verbo cogita: comedet ut homo quæ apposita sunt tibi; neque devora, ne odio habearis.
- Infrà 37-32.* 19 Cessa primum eruditionis gratia; neque esto insatiabilis, ne forte offendas:
- f. Græc. prior.* 20 Quod si inter plures confederis, ne primus eorum extendas manum tuam.
- 21 Quam sufficit homini erudito res modica: nam in cubili suo non anhelat, somnus sanus cum intestino mediocri surgit mane, compos animæ suæ:
- Græc. fanitatis.*
h. Græc. & anima ejus est cum eo. 22 Laboriosæ vigiliæ, & cholera, torminaque adsunt viro insaturabili:
- Græc. labor vigiliæ.* 23 Quod si coactus fueris in epulis, exurge, deambulans vomere, & quiesces.
- Græc. in ultimis.* 24 Audi me, fili, ac ne contempnas me; & tandem comperies sermones meos.
- 25 In omnibus operibus tuis esto promptus, & ulla infirmitas minime obveniet tibi.
- 26 Splendido in cibis benedicunt labia, testimonium est fidei bonitatis illius:
- 27 Improbo propter cibum obmurmurat civitas, & accuratum est testimonium improbitatis illius.
- 28 In vino ne agas virum: nam vinum multos perdidit.
- 29 Fornax probat id quo duratur acies ex immersione; ita vinum in corde superborum ex ebrietate facit.
- Græc. in mensura ejus.* 30 Tanquam vita est vinum hominibus, si moderate illud biberis.
- 31 Quænam vita est homini qui destituitur vino? hoc enim creatum est ad lætitiâ hominibus.
- 32 Exultationem cordis, lætitiâque animi efficit vinum potum tempestive, quod satis est.
- Græc. acerbitas animæ est.* 33 Acerbam animam facit vinum multum potum, irritatione & adverso casu.

34 Augēt animū ebrietas imprudentis ad offensionem: hic minuit robur, & acquirit vulnera.

35 In convivio vinoso ne redarguas propinquum, neque facias eum nihili in lætitia ejus:

36 Sermonem^o probrosum ne dixeris ei; neque angas eum^o obversantem tibi.

^o Græc. ciprobrationis.
^o Græc. in occurſu ejus.

ANNOTATIO.

7 *Qui sacrificant*] i. qui requirunt aurum studiosè, & illud velut numen colunt. 15 *Oculo*] nempe isto qui nequam est, ut dicitur præcedente versu: nam eo nequam est quòd ad cujuslibet rei aspectum lacrymatur, quasi jam animo eam devorasset: quòd significant verba sequentia. 17 *Acne*] i. ne committas ut æquè manus tua in patinam involans aliis offensionem sit, prout est oculus tuus; sed ex te ipso de aliis judica, qui nolles ab altero patinam exhauriri. 18 *Neque de vora*] nempe ut bestia: hominis antitheton. 21 *Mediocris*] i. mediocriter pasto, ac non factio. q. d. commodè dormiunt qui cibo utuntur mediocri. 23 *Quòd si*] præceptum *ιαρπιξόν*. 26 *Splendido*] i. homini in ratione victus minimè sordido benedicunt omnes, & restantur pietatem ejus: sordido verò contra, seq. versu.

CAPUT XXXII.

Uctorem si te cōstituerunt homines, ne extollitor; esto eis tanquam unus ex ipsis:

Curam eorum habe, atque ita sede.

Et omnem tui copiam facito; cumque probaveris te, requiescito: ut per illos afficiaris lætitia, & ornamentum causa coronam adipiscaris.

4 Alloquerē seniore: hoc enim decet te:

5 Sed cum accurata scientia agitur, musicos etiam modulos impedi.

^a Græc. in accuratiōe scientiæ.
^b Græc. a-croama.

6 Ubi est concentus, ne effundas eloquium, neque intempestivè agas sapientem.

7 Sigillum carbunculi impositum ornamento aureo est concentus musicorum in vinoso convivio.

^c Græc. vini.

8 Sigillum smaragdi in aureo instrumento est musicorum melos ad vinum suave.

9 Loquere adolescens vix, si opus erit tibi, si bis interrogatus fueris:

^d Græc. capitula, ut ita loquamur.

10 Summatim sermonem contrahe: paucis multa.

11 Esto tanquam is qui novit, & silet tamen.

12 Inter magnates æqualem ne præbeas te, & ubi senes sunt ne multa effutias.

13 Ante tonitru celer præit fulgur, & ante verecundū procedit gratia.

14 Tempestivè expergiscere, ac ne aciem extremam agito; excurre domum, ac ne desideto:

15 Ibi lude & fac que cogitaveris; sed sine peccatis, & sermone supbo:

16 Atq; his fruens benedic ei qui fecit te, & qui inebriat te bonis suis.

17 Qui reveretur Dominum, excipiet eruditionem ejus; & qui manē incumbunt, adipiscuntur benevolentiam.

18 Qui quærit legem, explebitur ea; simulator verò offendet in eam.

19 Qui reveretur Dominum, consequentur judicium, & jura accendent & lucem.

20 Homo peccator declinat redargutionem, & pro voluntate sua invenit iudicia sibi convenientia.

e Grac. con-
fili.
f Grac. alie-
nus a confi-
lio.

21 Vir consultus minimè cogitationem negligit: inconsultus verò & superbus non pertimescit metum:

22 Sed postquam fecit, apud se sine consilio est.

23 Sine consilio ne facias quidquam, & cum feceris ne pœniteat te.

24 Viâ in qua adversus casus est ne ambules, & ne offendas in lapidosis locis.

25 Ne credas viâ quæ sine offendiculo est, sed a filiis tuis cave:

g Grac. ani-
mæ tuæ.

26 In omnibono opere crede tibi ipsi: hæc enim est mandatorum observatio.

27 Qui credit Domino, attendit mandato; & qui fidem habet in eo, non minuetur.

ANNO TATIO.

2 Curam] i. postquam eorum curam habueris, tum vacato tibi solutus curis. *4* Seniore] i. conviviis bonis & gravitate præditis conversare. *9* Loquere] i. esto tardus ad loquendum, & ad audiendum velox, ut verus. *11* quod postea exponitur *κατά τινος* q. d. committe potius ut bis rogeris, quam ut præceptus sis in loquendo. *14* Ex-
curre] nempe a negotiis & occupationibus tuis. *19* Jura accend.] i. facient ut omnia juris officia exhibentes omnibus præluceant velut faces & animos accendant in studio & cognitione juris. *20* Iudicia] i. quarit homines qui ad blandiantur nequitie suæ. *25* Quæ sine offendic.] i. quæ alioqui tibi videtur esse tutissima, ad-
ed ut ne liberis quidem tuis credas te: seq. verum.

CAPUT XXXIII.

RE VERENTI Dominum non obveniet malum: sed in tentatione etiam iterum eripiet ipsum Deus.

a Grac. si-
mulans.

2 Vir sapiens non odit legem, hypocrita verò in ea versatur ut in procella multorum fluctuum.

3 Homo intelligentia præditus se credit legi, & lex ei fidelis futura est.

4 Utcunque interrogatio manifesta sit, præpara sermonem, atq; ita audieris, colligato eruditionem, & tunc respondeo.

5 Rota plaustrum sunt viscera stulti, & cogitatio ipsius est velut axis qui vertitur.

b Grac. in
admissurâ.

6 Equus admissarius est tanquam amicus irrisor: sub omni fessore hinnit.

7 Quamobrem dies superat diem, & omnis lux diei per annum a sole data?

8 Cognitione Domini disparata sunt,

9 Qui mutavit tempora & ferias:

10 Nam ex illis alios exaltavit & sanctificavit, alios ex illis reposuit in dierum numero.

11 Homines quoque omnes qui e solo sunt, prout e terra creatus est Adam,

c Grac. mul-
titudine sci-
entiar.

12 Plurima scientia Dominus disparavit ipsos, & mutavit vias ipsorum.

- 13 Ex ipsis aliis benedixit, exaltansq; ex ipsis sanctificavit & admovit sibi; ex ipsis *verò alios* execratus est, & abjecit, evertitq; eos e sedibus ipsorum.
- 14 Velut figuli lutum in manu ejus sunt.
- 15 Omnes viæ ejus ex placito ipsius sunt, ita est homo in manu illius qui fecit ipsum redditurus ipsis secundum judicium suum.
- 16 Ex adverso mali bonum est, & ex adverso mortis vita; similiter ex adverso peccatoris pius est, similiterque ex adverso viri pii peccator; denique similiter (intuere in omnia opera Altissimi) *bina sunt omnia, u-* d. Græc. duo duo.
- 17 Ego verò ultimus evigilavi, tanquam is qui spicas legit post messores; profeci benedictione Domini, & tanquam vindemiator implevi torcularis lacum.
- 18 Considerate me mihi non soli laborasse, sed omnibus quærentibus eruditionem.
- 19 Audite magnates, & ductores Ecclesiæ auribus accipite.
- 20 Filio, & uxori, fratri, aut amico ne des potestatem in te ipsum, dum vivis; neque des alteri pecunias tuas, ut non de illis roges cum e Græc. in vita tua.
- 21 Dum adhuc vivis & spiritus est in te, ne alienaveris te *mancipans* f Græc. omni.
- 22 Melius enim est ut liberi precentur te, quàm ut tu respicias ad manus filiorum tuorum.
- 23 In omnibus tuis operibus^s superiorem administrationem obtine, neq; afficias labe gloriam tuam. g Græc. esto superagens, & ne des labem in gloria tua.
- 24 Quo die consummabuntur dies vitæ tuæ, & tempore mortis, divide hæreditatem. h Græc. die consummationis dierum.
- 25 Pabula, virgaque, & onera sunt opus asino; cibus, & castigatio, operaque famulo.
- 26 Utere operâ ejus cum castigatione, & quæret requiem: sine remissas illi manus, & quæret libertatem.
- 27 Jugum & lorum curvant cervicem illi; famulo verò malefico tormenta & cruciatus.
- 28 Immitte eum ad opus, ut non otietur: nam multum malum docuit otium.
- 29 Ad opera constitue eum, quemadmodum decet eum:
- 30 Quòd si non obsequatur, fac compedes habeat graviores; sed ne esto nimius in ullam carnem, & sine judicio ne facias quidquam.
- 31 Si est tibi famulus, esto tibi tanquam tu ipse, quia sanguine parasti ipsum: si est tibi famulus, age eum ut fratrem, quia est tanquam tu ipse. i Græc. anima tua, bis eodem vers.
- 32 Indigebis eo si afflixeris eum injustè & movens aufugerit, qua viarequireret ipsum?

5 *Roraplans.* .i. planè instabiles volubilesque sunt cogitationes illius. 10 *In diurnum*]puta profectorum
 ellipsis contrarii. 17 *Messores*]sic accipiendam esse vocem hanc docet præcedens spicilegi, ut etiam ostendi-
 mus supra 24.30. 31 *Si est tibi sum.* .i. si ut decet ex officio famulatur tibi. *Quia est tanq.*] hæc altera
 est ratio ab humanitatis jure; prior verò fuit ab utili; sed hanc posteriorem non animadvertit vulgus interpretum
 propter distinctiones depravatas: quæ tamen & natura & lege Dei confirmatur.

CAPUT XXXIII.

- 1 **V**ANÆ sunt expectationes & mendaces viro caren-
 ti intelligentia; somniaq; addunt alas insipientibus.
 2 Ut qui captat umbram & persequitur ventos, ita
 est qui se adhibet somniis.
 3 *Rem hanc secundum illam exhibet somniorum*
visio, ut ex adverso faciei exhibetur similitudo faciei.
 4 De re immunda quid mundari potest? & de mendace quid ve-
 rum esse?
 5 Divinatio, auguriaque, & somnia vana sunt, & tanquam puerpe-
 ræ visa habet cor tuum.
 6 *6 Græc. in* Nisi ab Altissimo demittantur qui invisat te, ne adhibeas ad illa
visitatione
tua. cor tuum:
 7 Multos enim seduxerunt somnia, & exciderunt qui spem in eis ha-
 buerant.
 8 Sinemendacio perficitur lex, & sapientiæ in ore fideli est con-
 summatio.
 9 Vir qui erravit, novit multa; & qui multa expertus est, enarrat ser-
 mones intelligentes:
 10 Qui non est tentatus, novit pauca;
 11 Qui verò erravit, multam calliditatem habet.
 12 *12 Græc. signi-* Multa vidi in errore meo: itaque intelligentiæ meæ sunt que ser-
ta sermonū
meorum, si-
ve forma-
tiones. monibus meis informantur.
 13 Sepe ad mortem usq; periclitatus sum, & conservatus sum:
 14 Propterea spiritus vivet reverentium Dominum,
 15 Cùm spes eorum incumbat ei qui servat ipsos.
 16 Qui reveretur Dominum, nihil extimescit, neque expavescit; quia
 ille spes ipsius est.
 17 Reverentis Dominum anima beata est.
 18 Cui adhibet se, & quod est statumen illius?
 19 *19 Græc. pro-* Oculi Domini intenti amantibus ipsum, protectio potentissi-
fectio potē-
tia & statu-
men robo-
ris. ma, & statumen valentissimum, tegmen ab æstu, tegmen inquam a
 meridiano, custodia ab offensione, & adjumentum in casum,
 20 Exaltans animam, & illustrans oculos, curationem afferens, vi-
 tam, ac benedictionem.
 21 Sacrificantis ex injusto oblatio ridicula est, neq; placitura sunt
 iniquorum dona.
 22 Non

22 Non placent Altissimo oblationes impiorum, neq; multitudine sacrificiorum placatur peccati nomine.

23 Mactat filium coram patre ipsius qui offert sacrificium de pecuniis pauperum.

24 Panis vita est pauperum indigentium; quem qui adimit, homo sanguinarius est.

25 Occidit propinquum qui aufert communem victum,

26 Effunditq; sanguinem qui fraudat mercede mercenarium.

27 Uno ædificante & altero destruente, quid amplius proficiunt ultra labores *uterque?*

28 Uno orante & altero execrante cujus vocem exauditurus est Dominus?

29 Qui lavatur ex mortuo *tacto* & iterum tangit eum, *huic* quæ utilitas est ex lotione ipsius?

30 Sic homo est qui jejuna de peccatis suis, rursusq; abiens eadem facit: quis exauditurus esset orationem istius? & quid profecerit humiliter abjiciendo se?

f. Græc. sanguinum.

ANNO TATIO.

1 *Addunt alii* si faciunt utrepentē ad fabulas convolent, tanquam volucres libero cælo. 3 *Exhibetur* nempe in speculo aut re lucente quavis. 5 *Tanquam puerp.* [cujus ex puerperio ferē ita percelluntur sentus, ut vira infinita se illi offerant nisi quietē continebitur. 8 *Sine mendacio* si studio rerum verarum; ac non fallacium, ut sunt somnia: sic etiam os fidele accipiendum est. 9 *Qui erravit* si regiones multas peragravit, non aurem animo instabili in somniis versatus est. 27 *Uno ædific.* harum omnium similitudinum ἀποδοῖς continetur in versu ultimo.

CAPUT XXXV.

1 **U**i observat legem, abundè oblationum facit:

2 Sacrificat hostiam salutarē, qui attendit mandatis:

3 Et qui refert gratiam, ita facit quasi offerat simi-

lam; & qui exercet misericordiam, quasi offerat sa-

4 crificium laudis.

5 Quod placet Domino est ut desistatur ab impro-

6 bitate, & litatio est desistere ab iniquitate.

7 Ne appareas coram Domino vacuus:

8 Nam hæc omnia propter mandatum *facienda sunt.*

9 Oblatio justi cū pinguefacit altare, gratus odor illius est coram

10 Domino.

11 Sacrificium viri justi acceptum est, & memoria ejus non excidet

12 oblivione.

13 Oculo bono glorifica Dominum, & ne minuas primitias manu-

14 um tuarum.

15 In donatione qualibet hilarem præbe vultum tuum, & cum læti-

16 tia decimas sanctas confer.

17 Da Altissimo prout dedit ipse, & bono oculo, prout adest manui

18 tuæ:

19 Nam Dominus est qui reddit, & redditurus septuplum: ne reseca-

20 to dedonis;

a Græc. abundat oblationibus.

b Græc. sacrificet.

c Græc. exhilara.

d Græc. secundum donum ipsius.

e Græc. secundum inventum manus: hebraismus.

- 13 Non enim accepturus esset: ne ergo attendas injusto sacrificio.
 14 Nam iudex est Dominus, apud quem non est personæ ullius gloria.
 15 Non est accepturus Dominus personam^f quæ invadat pauperem;
 sed orationem ejus injuria affecti exauditurus.
 16 Nequaquam despecturus est supplicationem orphani; & viduam
 cum effuderit eloquutionem suam.
 17 Nonne lacryma viduæ in maxillam descendit? etiam illius exclamatio
 in eum qui eduxit illam.
 18 Qui colit bono animo, acceptus erit; & precatio ejus ad nubes usque
 continget.
 19 Oratio humilis viri transit nubes; & minimè consolationem accepturus
 est donec appropinquaverit; minimeq; destitutus donec inspexerit
 altissimus, qui jus dicet justis, iudiciumq; exsequetur.
 20 Nam Dominus nequaquam tardaturus est, neq; longanimus in
 eorum causa futurus ille fortis; donec contriverit lumbos immiseri-
 cordium:
 21 Sed gentibus retribuet ultionem, donec sustulerit multitudinem
 contumeliosorum, & injustorum sceptrum contriverit,
 22 Donec reddiderit homini secundum actiones ejus, mercedes in-
 quam hominum secundum cogitationes ejus,
 23 Donec confecerit iudicium populi sui, lætitiãque illis attulerit
 misericordia ejus.
 24 Quàm tempestiva misericordia est tempore afflictionis! quasi
 nubes est pluviæ siccitatis tempore.

A N N O T A T I O.

16 Effuderit. i. lacrymas eloquutione conjunctas, ut sequens versus ostendit: syllepsis Hæbræorum. 19 Con-
 solationem accept. i. ab oratione sua destitutus. q. d. cum ipse apud Dominum importunus erit, tum Deus ut patet
 misericors ad eum statim exaudiendum paterno animo adduceatur.

C A P U T XXXVI.

- 1 **M**ISERERE nostri, Domine Deus omnium & respice:
 2 Ac immitte timorem tui in omnes gentes quæ non ex-
 quirunt te.
 3 Attolle manum tuam in gentes alienas, videant potestatem
 tuam.
 4 Quemadmodum coram ipsis sanctificatus es in nobis, ita magni-
 ficeris ante nos in ipsis:
 5 Et agnoscant te, prout etiam nos te agnovimus; non esse Deum pre-
 ter te, Domine.
 6 Ede nova signa, & fac res alias mirabiles.
 7 Gloriam compara manui & brachio dextero, ut enarrent mirabi-
 lia tua:
 8 Excita furorem, & effunde iram:
 9 Tolle adversarium, & inimicum extere.
 10 Accelera tempus recordatus iræ, & enarrent te mirabilia tua.
 11 Ira

f Grac. in
 pauperem.

g Grac. fa-
 ciet.
 h Grac. in
 cis.

i Grac. ope-
 ra: hebrai-
 sinus.

a Grac. in-
 nova signa,
 & muta mi-
 rabilia.

- 11 Ira ^bignita devoretur qui servatus est, & qui malis afficiunt popu- ^b Gra. ignis.
lum tuum perdicionem ^cconsequantur. ^c Gra. inven-
12 Contere capita principum in gentibus dicentium, nemo est præ-
ter nos princeps. ^c niant.
- 13 Congrega omnes tribus Jahhakobi, & tribue hæreditatem ipsis,
sicut principio.
- 14 Miserere populi qui de nomine tuo vocatur, Domine; & Jisraëlis
quem primogenitum nominavisti.
- 15 Miserare civitatem sanctificationis tuę, Jeruschalaima, locum
quietis tuę.
- 16 Comple Tzizonem extollendo sermones tuos, & gloria tua po-
pulum tuum.
- 17 Da testimonium rebus quās creavisti in principio, & prophetas
excita in nomine tuo.
- 18 Da mercedem expectantibus te, & Prophetę tui ^dfideles demon- ^d Gra. fide-
strentur. ^d lesfiant.
- 19 Exaudi, Domine, orationem famulorum tuorum *habitam* pro po-
pulo tuo secundum benedictionem Aharonis, ut agnoscant omnes
qui in terra sunt te Dominum seculorum esse.
- 20 Omnem cibum comedit venter; sed cibus cibo melior est.
- 21 Fauces gustant cibos venaticos, ita cor intelligentia præditum
sermones mendaces.
- 22 Cor distortū tristitiā ^eaffert, vir aut multorum peritus rependit illi. ^e Gra. dan.
- 23 ^eQuemlibet marem accipit mulier: sed est puella una elegantior
altera, & *magis accepta viro.*
- 24 Species mulieris exhilarat faciem, & superatam omnem concu-
piscenciam hominis abducit.
- 25 Si inest linguę illius misericordia, & mansuetudo, atque curatio;
non est vir illius ^fquales sunt homines alii. ^f Gra. se-
cundum fi-
lios homi-
num.
- 26 Qui comparat mulierem adjumentum simile sibi & columnam
requietis, incipit possessionem *constituere.*
- 27 Possessio cui non est sepes, dirumpitur, & cui non est uxor, is in-
gemiscit errans.
- 28 Quis enim fidem habiturus est ^gexpedito latroni gliscenti de ci- ^g Gra. bene-
vitate in civitatem? ita *etiam* viro qui non habet nidum, sed diversatur ^g cincto.
- ubique ad vesperaverit.

A N N O T A T I O.

¹ Miserere] Documentis superioris capitis de precibus oblationibusque piorum, optimè hic sancta oratio sub-
jicitur, usque ad versum 20. cujus plana est sententia. 11 Qui servatus est] puta superstes ex impiis. 23 Quem-
libet marem] i. promiscuè observatur virorum forma, non autem mulierum: ac propterea mas quilibet non habita-
ratione formæ a muliere accipitur: sed vir in muliere amplius habet rationem formæ. Est ergo Quilibet accipien-
dum pro eo qui specie valet aut qui non valet promiscuè. Hic verò membrum quod per ellipsin contrarii desiderà-
batur sive ἀνατραπέδορον ad evidentiam supplevimus, ut confirmant faciendum esse versus seq. 25 Non est vir]
i. hic planè aliis beatiore putandus est, ac non habendus in communi aliorum sorte.

CAPUT XXXVII.

1

MNIS quidem amicus dicit, ego quoque amicitiam colui; sed est amicus solum amicus nomine.

2

Nonne tristitia manet ad mortem usq; cum socius & amicus ad inimicitiam convertitur?

3

O improba cogitatio, unde es devoluta, quæ te geres aridam fraudulentia?

a Græc. in lætitia.
b Græc. ad-
versum: sic
versu seq.

4 Socius cum amico victitat lætè, & tempore afflictionis adversarius est.

5 Socius cum amico laborat ventris causa, & adversans ei accipit scutum hostile.

6 Ne obliviscaris amici cum animo tuo; sed ne recorderis illius qui pecuniis tuis amicus est.

Infra 11.

7 Ne consilium ineas cum eo qui subdolè observat te, & ab invidentibus tibi consilium absconde.

c Græc. ad se
ipsum.
d Græc. ani-
mam tuam
custodi.

8 Consiliarius quisque extollit consilium; sed est qui consilium det pro se ipso.

9 A consiliario tibi ipsi cave, & prius nosce quæ sit ipsius necessitas (etenim ipse sibi ipsi consulturus est)

10 Ne fortè detrudat aleam in te, & dicens tibi bona est via tua, ipse stet ex adverso visurus quid eveniat tibi.

Suprà 7.

11 Ne ineas consilium cum eo qui subdolè observat te, & ab invidentibus tibi consilium absconde:

12 Neq; cum uxore de amula ipsius, & cum metuloso de bello, cum mercatore de permutatione, & cum emptore de venditione, cum invidio de agendis gratiis, & cum immisericordi de benignis moribus;

13 Cum pigro de omni opere, & cum mercenario in annum conducto de consummatione operis, servo otioso de omni labore.

14 Ne attende ad istos de ulla consultatione:

15 Sed cum viro pio assiduus esto, quem agnoveris observare mandata Domini;

e Græc. in anima sua sit secundum animam tuam.

16 Qui animo suo conveniat cum tuo, & qui cum cecideris indolescat tecum.

17 Itaq; consiliū cordis tui stabilito, nemo enim tibi fidelior est illo.

18 Nam animus viri interdum renuntiare solet melius quàm septem speculatores sedentes in sublimi specula.

19 Sed supra hæc omnia ora Altissimum, ut dirigat veritas ipsius viam tuam.

20 Principium omnis operis est oratio, & consilium omnem actionem anteit, vestigium quæ lætitiæ mutata est vultus.

f Græc. mutationis lætitiæ.

21 Quatuor partes oriuntur, bonum, malum, vita, mors; sed quæ horum dominatum assiduè obtinet est lingua.

22 Est vir callidus eruditor multorum, qui suæ ipsius animæ est inutilis.

- 23 Qui sapientem agit verbis, est odiosus; hic omni sapientia destituitur:
- 24 Non enim data est ipsi a Domino gratia, cum careat omni sapientia.
- 25 Est sapiens sibi ipsi, cujus intelligentiæ fructus in lingua versantes sunt laudabiles. g Grac. pro-
pria animæ.
- 26 Vir sapiens populum suum erudit, & fructus intelligentiæ ipsius sunt stabiles. h Grac. fides.
les.
- 27 Vir sapiens impletur benedictione, eumq; beatum prædicant videntes omnes.
- 28 Vita cujusque continetur numero dierum; sed dies Israëlitis sunt innumerabiles.
- 29 Sapiens in populo suo hæreditariam percipiet gloriam, & nomen illius stabit in seculum. i Grac. crit.
- 30 Fili, dum vivis, periculum fac animi tui; & vide quid sit malum illi, ac ne des illi: k Grac. in
vita tua.
- 31 Non enim omnia conferunt omnibus, neque omnis animus omni re existimationem adipiscitur.
- 32 Ne esto insaturabilis omnibus deliciis, neque projectus esto ad escas: suprà 31. 19.
l Grac. ef-
fusus.
- 33 Nam multis cibis adhæret morbus, & insatiabilis voracitas proximè accedit choleram. m Grac.
inest.
- 34 Voracitate insatiabili multi sunt mortui: sed qui attendit sibi, vitam prorogaturus est.

ANNOTATIO.

3 Avidam] id est terram, quæ est hominum fraudulentorum sedes: sic appellatur Genes. 11. 10 Aleam] vel formem: sed hoc est evidentius. 13 De consummatione] puta operis accelerandi & perficiendi, ut plura curentur condictionis anno. 18 Septem] id est multi: numerus finitus pro infinito, Hebræorum more. 20 Principium] sensus est, quæcunque accidunt hominibus ea certis ex causis accidunt & signis agnoscuntur: accidunt autem alia tanquam opera, quæ nihil aliud ex se efficiunt; alia verò tanquam actiones quæ alias effectiones pariunt: operum factas in oratione maximè & lingua posita est, ut exponitur sequente versu, actionum verò in consiliis præcedentibus, ut antè dictum est: utriusque autem index est vultus in homine. hæc distributio cum philosophica doctrina re quidem convenit; sed philosophorum verba autor non planè sequutus est. Distribuantur enim a philosophis res omnes in theoreticas, practicas, & poeticas; de quibus Basilius in primam Homiliam de creatione elegantissimè. 21 Partes] nempe operis, ut appellavit præcedere versu. 33 Proximè acced.] id est, hominem ita nauhabundantia facit ut bilis vehementissima.

CAPUT XXXVIII.

- 1 **A**FFICE medicum suis honoribus conveniētibus usui ipsius; etenim ipsum creavit Dominus; n Grac. hō-
nora.
- 2 Nam ab Altissimo curatio est, cujus nomine etiam a rege percepturus est gloriam.
- 3 Scientia medici exaltat caput ipsius, adeò ut coram magnatibus sit admirationi.
- 4 Dominus creavit è terra pharmaca; quapropter vir prudens non gravabitur illis.

- Exod. 15. 25. 5 Nonne à ligno aqua dulcis facta est, ut robur illius ab homine cognosceretur?
- 6 Etiam ipse dedit hominibus scientiam, qua gloriosi efficerentur rebus admirabilibus ipsius.
- 7 Illis curat hominem, & tollit laborem ejus.
- 8 Unguentarius illis facit unctionem; & nunquam consummata sunt opera illius, estque pax ab illo in superficie terræ.
- 9 Fili, in tua invaletudine ne despicias, sed ora Dominum ut ipse curet te.
- g* *Grac.* dirige. 10 Absiste à delicto, & manum^b in recto occupa; atque ab omni peccato cor munda.
- e* *Grac.* momentum simila: est autem momentum idem quod suffitus, Hebraeorum more. *d* *Grac.* pinguefac oblationem. 11 Exhibe odorem bonum, & suffitum conjunctum simila; & pinguem oblationem offer, ut qui non coeperis.
- 12 Deinde medico da locum, etenim ipsum creavit Dominus; neque absistito ab eo, etenim opus est eo.
- 13 Est interdum tempus, cum manibus eorum prosperus successus advenit.
- 14 Etenim ipsi Dominum oraturi sunt ut det eis quietem sanitatemque ad vitam.
- 15 Qui peccat adversus opificem suum, incidat in manus medici.
- 16 Fili, de mortuo lacrymas educito, & tanquam res graves passus ordire lamenta; sed pro ratione ejus circumtege corpus ejus, neque despicias sepulturam ejus.
- e* *Grac.* exacerba fletum, & calfac planctum. 17 Fletu acerbo utere, & calente planctu.
- 18 Et fac luctum pro dignitate ejus diem unum aut duos, propter calamitiam; & consolationem accipe tristitiæ causa:
- 19 Nam a tristitia evenit mors, & tristitia robur cordis reflectit.
- f* *Grac.* inductione: ut supra 2. 2. 20 Cum inducitur malum, una manet etiam tristitia: sed vita pauperis est maledictio cordis.
- g* *Grac.* ultima. 21 Ne dedas tristitiæ cor tuum, absiste ab ea recordatus finem.
- 22 Ne obliviscaris: non enim est reversio, & illum non juvaturus es, & te ipsum affecturus malo.
- 23 Memeto juris tui, hoc quoque jus tuum esse: mihi heri, & tibi hodie.
- h* *Grac.* in quiete mortui. *i* *Grac.* in exitu spiritus. 24 Requiescente mortuo fac ut quiescat memoria ejus, & consolationem de eo percipe egresso spiritu ejus.
- k* *Grac.* scriba in opprobriate otii: sed qui minuta est actio. *l* *Grac.* filiis. 25 Sapientia juris periti opportuno otio comparatur; sed qui parum attendit actioni suæ, non efficietur sapiens.
- 26 Qua in re efficeretur sapiens? qui tenet aratrum, & gloriatur de hostili stimuli, boves agit, & nutritur inter opera eorum, & cujus narratio est de taurorum foetibus,
- 27 Hic animum suum adjicit ad edendos sulcos, & vigiliæ ejus occupantur in pabulis juvenearum.
- m* *Grac.* sculpturas sigillorum. 28 Similiter omnis faber & architectus qui noctem ut diem transigit, qui scalpunt sigilla sculpturis, & cujus assiduitas versatur in varietate

rate commutanda, animum suum ad effingendam picturam, & cujus vigiliæ in opere consummando.

29 Ita faber ærarius assidens incudi, & addiscens in operibus ferri, cujus carnes tabefacit vapor ignis, & qui æstu camini oppugnatur,

30 Cujus auremⁿ novè personat mallei & incudis sonus, & ⁿ cujus oculi spectant ex adverso instrumenti similitudinem, ⁿ Grac. innovat.

31 Animum suum adhibet ad operum consummationem, & vigiliæ ejus *versantur* in ornando ad consummationem opere.

32 Similiter figulus assidens operi suo, & convertens pedibus suis rotam, qui^o sollicitus incumbit semper operi suo ut numerosa sit tota elaboratio sua, ^o Grac. in sollicitudine.

33 Brachio suo figurat lutum, & eo quod ante pedes est^o flectit robur suum,

34 Cor adhibet ad^o oblinèdum perfectè, & vigiliæ sunt ejus in mundando camino: ^o Grac. consummandū linitionem.

35 Omnes isti manibus suis fidem habent, & quisque procurat ut sapiat in opere suo:

36 Sine istis non ædificatur civitas, neque *civēs* incolunt neque ambulant in ea; in consilio verò populi non desyderantur, neque in cōcionè transcendunt,

37 ^q In sede judicum non sedent, & dispositionem judicii non discernunt, neque eruditionem judiciūque exponunt, ^q Grac. in parabolis.

38 Neque instructi sententiis gravibus inveniuntur; sed possessionem seculi confirmant, & optatum eorum est de elaboratione artis.

39 Nisi qui adjecerit animum suum & cogitet de lege Altissimi, non efficietur sapiens.

ANNO TATIO.

¹ *Assice*] Id est, honestè munerare. ⁸ *Illius*] puta medici, quasi dicat, semper est ubi occupetur. *Pax*] id est, prosperitas & incolumitas corporibus opera illius. ¹¹ *Ut qui non cap.*] id est, ut qui non anteverteris Dominum benedictionibus; sed ille beneficentia inde a principio prævenit te: sic accipitur verbum *ὄρα* ab Homero in *Odyssæa*, pro eo quod posteriores Græci *κατάρα* dixerunt. ¹⁸ *Propter calum.*] id est ut calumniam vites: quo sensu etiam subjicitur tristitiæ causa, id est, ad levandam atque delendam tristitiam. ²⁰ *Cem inducitur*] id est, nunquam advenit tentatio aut malum, quin eadem opera dolor tristitiæque incessat animum: sed nihil est miserius & nulla (ut ita dicam) pauperies humanæ vitæ potest tanta accidere, quàm si quis præ tristitia suo ipsius animo maledicat & malefaciat, ut ferè faciunt pauperes egentissimi. ²² *Obliscaris*] nempe finis, qui proximè nominatus est. ²⁵ *Sapientia*] postquam de morbis & morte actum est; jam venitur ad consilia publica, quorum autores ex Hebræorum usu appellantur scribæ: ac quæstio quidem proximè sequente versu, & solvitur versu 39. exornatur verò 39. cap. ³⁰ *Cujus oculi*] id est, qui intendit oculos in exemplum operis ad ejus imitationem fabricetur suum. ³³ *Flectit*] id est, refringit: illud incumbens in laborem usque ad lassitudinem. ³⁶ *Transcendunt*] id est, ad superiores cellas evēhantur.

CAPUT XXXIX.

¹ **H**ic sapiētiam antiquorum omnium exquirat, & in prophetiis occupatur:

² **H**ic Narrationem virorum nominatorum conservat, & instructus variis parabolis cum eis ambulat: ^a Grac. in variationib^o parabolatū: sic versu seq.

³ Occulta *sensa* proverbiorum exquirat, & instructus^b ænigmaticis parabolis conversatur: ^b Grac. ænigmatis parabolatū.

- 4 Inter magnates ministrat, & coram ducibus spectatur:
 5 In terra alienarum gentium perambulat, quia bona & mala inter homines expertus est:
 6 Cor suum adhibet ad Dominum manè accedens suum opificem, & precatur coram altissimo,
 7 Et aperiens os suum in oratione de peccatis suis deprecatur.
 8 Cùm Dominus ille magnus voluerit, impletur spiritu prudentiæ.
 9 Is profundens verba sapientiæ suæ etiam in oratione celebrat Dominum:
 10 Is dirigit consilium suum atque scientiam, & de occultis suis rebus cogitat:
 11 Is exponit eruditionem disciplinæ suæ, & de lege fœderis Domini gloriatur.
 12 Laudant intelligentiam ejus multi, quæ in seculum minimè delabitur:
 13 *Nec* desistet memoria ejus, sed nomen ejus vivet in omnes generationes.
 14 Sapientiam ejus narrabunt gentes, & laudem ejus enuntiabit Ecclesia.
 15 Sive maneat, nomē relinquit amplius quàm mille; sive requiescat, comparat sibi.
 16 Quod cogitavi amplius enarrabo, nam velut in medio mense est luna plenus sum.
 17 Audite me sancti, & germinate tanquam rosa plantata ad flumen humidum,
 18 Ac proferte florem ut lilium, edite odorem, & laudate cantico.
 19 Benedicite Domino de omnibus operibus ejus odis^a vocalibus & citharis, atque hoc modo dicite^c celebrantes.
 20 Opera Domini omnia sunt bona valde, & omne præceptum suo tempore est: non est unde dicas, cur istud est? nam omnia ista suo tempore^f sunt exposita.
 21 Sermone ipsius aqua stetit tanquam acervus frugum, & verbo oris ejus aquarum conceptacula.
 22 Præcepto ejus *existit* quicquid placet, neque est qui possit minuire quod servaturus est.
 23 Opera cujusque carnis sunt^g exposita ei, neque est unde abscondantur ab oculis ejus.
 24 ^bEx quo seculum est, in seculū inspicit, & nihil est coram ipso^h mirabile.
 25 Non est unde dicas, quid istud est? omnia enim ad ministeriū suum creata sunt.
 26 Benedictio ejus, ut fluvius operuit, atque ut inundatio inebriavit aridam.

c Græc. generationem generationum.

d Græc. laborum.
e Græc. in celebratione.

f Græc. requiruntur: Hebraism^o, ut Psal. 111. 2. Exod. 14.

g Græc. coram ipso.

h Græc. a seculo.

- 27 Ita iram ejus gentes hæreditatis nomine percepturæ sunt, ut convertit aquas in fæluginem. Genes. 19.
- 28 Viæ ejus sunt rectæ sanctis, similiterque iniquis sunt 'offendiculo. Græc. offendicula.
- 29 Bona bonis creata sunt ab initio, similiter peccatoribus mala.
- 30 Præcipuum omnis usus ad vitam hominis est aqua, & ignis, ferrumque, & sal, & similago tritici, & lac, & mel, sanguis uvæ, oleumque, & vestimentum:
- 31 Omnia hæc piis bona sunt; ita peccatoribus convertuntur ad mala.
- 32 Sunt spiritus qui ad ultionem creati sunt & quorum furore flagella eorum confirmavit; tempore consummationis effundunt robur, & furorem ejus qui fecit illum sedant:
- 33 Ignis, & mare, & fames, atque mors, omnia ista ad ultionem creata sunt.
- 34 Bestiarum dentes, & scorpium, viperæque, & gladius ulciscens ad interneccionem impios,
- 35 Latantur cum oritur ipse.
- 36 Et in terrâ ad ministeria comparata sunt, suisque temporibus sermonem non sunt transgressura.
- 37 Propterea à principio confirmatus ubi cogitavi, commisi scripto.
- 38 Opera Domini omnia bona sunt, & omne ministerium suppeditat suo tempore.
- 39 Nec est unde dicas, hoc illo pejus est; nam omnia tempore suo probata erunt.
- 40 Nunc ergo ex toto corde & ore laudate nomen Domini, ac benedicite.

ANNO TATIO.

23 *Sic emaneat*] Id est, si superstes proficiscatur aliò, sive morte ad quietem concedat, semper nomen optimum sibi conciliaverit. 24 *Mirabile*] vox Hhebræa cujus loco *θαυμάσιον* posuit autor, potius occultum quam mirabilem sonat: sed hoc per metalepsin, illud verò propria significatione: quamobrem uramque significationem in hoc loco conjugendam statuo. 32 *Quorum furore*] id est, quæ præterea irritat & accendit Deus, ut flagellis quibus a natura fuerunt armata in homines sæviant atrocius. *Furorem ejus*] id est, consummato judicio Dei opificis faciunt ut ira ejus conquiescat. 36 *Administeria*] legitur quidem ad manus in contextu Græco; sed melius opinor legit Hieronymus *us xerias*, quàm *us xerias*: illud enim videtur simplicius, & cum Hhebræo sermone cõvenientius.

CAPUT XL.

- 1 CCUPATIO magna homini cuique creata est, & jugum grave filiis Adami impositum^a ex quo die egressi sunt ex utero matris suæ ad diem usque^b quo ad matrem omnium revertuntur: a Græc. a die exitus. b Græc. reversionis ad matrem.
- 2 Cogitationibus eorum & timori cordis^c sollicita expectatio nempe dies mortis impositus, c Græc. sollicitudo expectationis.

- 3 *d Grac. a se-* *dente in* *throno glo-* *riae & si que* *ad abjectū:* *sic deinceps.* *Hebraism^o.* *3* *4* *Æquè sedenti in throno gloriae, atque humiliter abjecto in terrā*
& cinere,
4 *Æquè ferenti hyacinthinum & coronam atque amicienti linum*
crudum.
5 *Indignatio, invidiāque, perturbatio, & fluctuatio, & metus mortis,*
& effingendi studium, atque contentio, etiam tempore quietis de no-
cte somnus ejus recumbentis in cubili notitiam mutat.
6 *Perparum, quasi nihil quietem capit; & ex eo in somno versatur*
tanquam in diebus speculationis,
7 *Conturbatus viso mentis suæ ut qui effugit à bello tempore salu-*
tis suæ.
8 *Expergefactus verò miratur timorem de nihilo cōmunem omni*
carni & homini & pecudi, sed peccatores septuplo graviora supra hæc
invadunt mala:
9 *Mors, & contentio, gladiūque, & sanguis, adductiones famis, &*
contritionis, ac flagelli; cōtra iniquos ista omnia creata sunt, etiam pro-
pter eos diluvium factum est.
10 *Quæcunque è terra sunt, in terram revertuntur; & quæ ab aquis, in*
mare reflectunt.
11 *Omne donum in justitiāq; delebitur:*
12 *Fides verò consistet in seculum.*
13 *Pecuniæ injustorum tanquam fluviū exarescēt, & tanquam ma-*
gnū tonitru cum imbribus in eas intonabit Deus.
14 *Cū aperit ille manus, afficitur lætitiā: ita qui transgrediūtur ad*
consummationem usque deficient.
15 *Impiorum propago non edet ramos multos, & radices impuræ*
sunt in præcipite rupe.
16 *Sunt velut spuma imposta cuivis aquæ & ripæ fluminis, ante o-*
mne gramen evelluntur.
17 *Gratia est velut viridarium benedictionibus cōfertissimum, & in*
seculum permanet misericors beneficentia.
18 *Vita hominis sua sorte contenti & operarii suavis est; sed superat*
utraque qui thesaurum illum adipiscitur.
19 *Liberi & ædificatio civitatis stabiliunt nomen:*
20 *Vinum & musica lætitiā afferunt cordi; sed supra utraque amor*
sapientiæ.
21 *Tibia & psalterium suaves efficiunt modulos, sed supra utraque*
suavis lingua.
22 *Gratiam & pulchritudinem concupiscit oculus; sed supra utraque*
herbam saram.
23 *Amicus & socius tempestivè occurrunt, sed supra utraque uxor*
cum viro.
24 *Fratres & auxilium in tempore afflictionis, sed supra utraque mi-*
sericors

e Grac. in
quiete est.

f Grac. a fa-
cie belli.

g Grac. cum
omni carne.

h Grac. la-
bio.

i Grac. cum
benedictio-
nibus.

k Grac. se-
mentis.
l Grac. ad
tempus.

- fericors beneficentia liberat.
- 25 Aurum & argentum constabiliunt pedem, sed supra utraque consilium probatum est.
- 26 Pecuniæ & robur exaltant animum, sed supra utraque Domini reverentia.
- 27 Non est in^m reverente Dominum diminutio, neque est cur sibi ipsi quærat auxilium.
- 28 Reverentia Domini est tanquam viridarium^m benedictum, quam supra omnem gloriam obtegit *Dens*.
- 29 Fili, vitam^m mendicam ne vivas: præstat mori quàm mendicare.
- 30 Vir respiciens ad alienam mensam nõ habet vitam^m quæ reputanda sit vita, inquinat animam suam escis alienis:
- 31 Vir autem scitus ac eruditus cavet.
- 32 In ore impudentis suavis est mendicitas, sed^m ignis ardet in ventre ejus.

m Græc. reverentia Domini: hypallage.
n Græc. benedictionis.
o Græc. mendicitatis.
p Græc. in ratiocinio vitæ.

ANNOTATIO.

7 *Effringendi stud.* Id est, ludificandi & exagitandi adversarios, eorumque vitia per imitationem exprobandi, aut bona obcurandi hypocrifcos nomine. 13 *Fluvius* videlicet fallax & brevis, qualè describit Ijob 6, 17. & sequentibus. 14 *Afficitur larissa* nempe justus: ellipsis contrarii. 16 *Spuma* eandem similitudinem etiam adhibet Hofche. 10. 7. est autem Græca vox rara quidem, sed tamen propriè Græca; cujus loco per epethesin Græci *ἀχρη* vel *ἀχρη* dixerunt, ut *ἀχρη* pro *τευχῆ*, *μυσαχρη* & similia. 18 *Illum* de quo dictum est præcedente versu. 22 *Herbam sativam* id est, utilitatem conjunctam pulchritudine: unde est Horatianum illud, Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci. 25 *Constabiliunt pedem* id est, hominem a lapsu & ruina confirmant. 32 *Ignis* pura judicii & maledictionis Dei.

CAPUT XLI.

- 1 **M**ors, quàm^m acerba est tui memoria homini utèti pace in facultatibus suis,
- 2 **V**iro minimè distracto *curis*, sed successu prospero utenti in omnibus, & adhuc valenti cibum capere!
- 3 **O** mors, quàm bonum est judicium tuum homini indigenti & minuto viribus,
- 4 Extremam senectam agenti, & distracto ad omnia, atque diffidenti, & qui amisit patientiam!
- 5 Ne timeas^m jus mortis: recordare^m eorum qui præcesserunt te, & qui sequuntur, hoc enim jus est *indictum* carni à Domino.
- 6 Ecquid recuses quod placet Altissimo: sive decem, sive cētum, sive mille annos *natus*.
- 7 Non est in sepulchro^m inculatio vitæ.
- 8 Cùm liberi abominandi fuerunt, filii peccatorum, qui converlantur impiorum vicinitatibus,
- 9 Filiorum peccatorum perit hæreditas, & cum semine eorum assiduum est probrum.
- 10 Patri impio succensent liberi, eo quòd per ipsum probro sint.
- 11 Væ vobis viri impii, qui quidem dereliquistis legem Altissimi: nõ sive multi sitis, ad perditionem *estis*;

a Græc. amara.
b Græc. judicium.
c Græc. priorum te & ultimorum.

- 12 Et si venascamini, ad maledictionem nascimini: si veniamini, ad maledictionem in partem adjudicamini.
- 13 Quaecunque est terra sunt, in terram revertuntur, sic impii in perditionem.
- 14 Luctus hominum de corporibus ipsorum est: sed nomen hominum qui non fuerunt boni delebitur.
- 15 Curam habe de nomine: hoc enim tibi permanet magis quam mille thesauri ingentes auri.
- 16 Vitae bonae numerantur quidem dies, sed bonum nomen in secula permanet.
- 17 Eruditionem in pace conservate, liberi.
- 18 Sapientiae absconditae & thesauro non manifesto, quae est utriusque utilitas?
- 19 Praestat homo abscondens stultitiam suam homini abscondenti sapientiam suam.
- 20 Itaque verecundia commoveatur hoc verbo meo: non enim bonum est omnem pudorem conservare, neque omnia omnibus probantur fuisse facta fideliter.
- 21 In patrem & matrem, pudeat vos scortationis; & in ducem potentiorumque, mendacii;
- 22 Et in iudicem magistratumque, delicti; in ceterum & populum, iniquitatis;
- 23 In socium & amicum, iniustitiae; & in loco ubi incola es, furti;
- 24 In veritatem Dei, fracti foederis; & in eum qui impingit cubitum, ciborum; in exagitatione, nundinationis;
- 25 Et apud salutantem, silentii; pudeat aspectus in mulierem meretricem, & aversationis ab homine nobili,
- 26 Ablatae portionis & doni, & adhibiti ad mulierem conjugatam animi,
- 27 Curiositatis, & ancillae; nam ne insisto in cubile ejus.
- 28 Pudeat apud amicum sermonum probri, & postquam dederis ne exprobrato;
- 29 Pudeat etiam repetitionis, & sermonis ex auditu, & refectionis in occultis rebus.
- 30 Sic eris veraciter pudens, & gratiam coram omni homine consequeris.

d *Grac.* in maledictionem disper-tin. ini.

e *Grac.* numerus dierum

f *Grac.* in fide.

g *Grac.* a patre: sic deinceps.

h *Grac.* ab impactione cubiti, de panibus.

i *Grac.* acceptionis & donationis: Hebraei in.

k *Grac.* faciei hominis nobilis.

l *Grac.* ab ablatione port.

m *Grac.* considerationis mulieris quae subest viro.

n *Grac.* invenies.

ANNOTATIO.

7 *Incessatio Vita* Id est, post mortem non initur tecum ratio quantum vixeris, neque tibi vertetur crimini parum aut multum vixisse, sed male vixisse te, & male actae vitae ratio subducetur. 14 *Qui non fuerunt* Graece quidem *ayadon* singulari numero legitur; sed per *o* malim sequutus Hieronymum: nam hoc pacto locus est evidentior. 24 *In eum* hic locus varie quidem accipitur, sed unicam sententiam eamque iudicio meo verissimam afferam: vult ergo autor ut quemadmodum furti: sic etiam violentiae pudeat nos. Is autem violentus est qui alteri nolenti rem suam eripit, & contra nitenti; quod hic una specie declaratur hominis habentis panem sive alimentum suum & cubitum appingentis atque circumdantis ne eripatur sibi. Huic homini quisquis rem suam admit, violentus est; ac propterea admonet sapiens ut nos cum istius pudeat, tum omnis violentiae. *In exagitatione* id est, pudeat te si quis te contumeliis probrosis infamibusque exagiter cum eo colludere, & conventionem pacisci ad malam. 29 *Repetitionis* id est,

id est, relati sermonis quem alter pronuntiaverit: nam delatione jam sepius interdixit, quia omnibus bonis semper odiosa, per sepe damnoſa eſt.

CAPUT XLII.

1 **N**E de rebus istis pudeat te, neque suscipias personam ad peccandum;

2 De lege Altissimi, & foedere, & de iudicio ut impium iustifices,

3 De re sociali atque viatorum, & de traditione hereditatis sodalium, a Græc. verbo socii.

4 Et accuratione trutinæ ponderumq; , de acquisitione multarum & paucarum rerum,

5 De varia mercatorum venditione,

6 Et de multa liberorum eruditione, & de cruentando latere famulo nequam. b Græc. sanguinando.

7 In mulierem improbam bona est obſignatio; & ubi manus multæ sunt, concludere res tuas. c Græc. bonum ſigillū.

8 Cùm tradideris numero & pondere, & datum & acceptum omnia de ſcripto habe.

9 Ne pudeat de eruditione amentis, & ſtulti, & decrepiti cum juvenibus litigantis: erisq; eruditus certò, & coram omni vivente probaberis. d Græc. verax.

10 Filia patri occultas vigilias affert, & ſollicitudo de ea abducit ſolennium; tum in juventute ejus, ne fortè ætatis flos prætereat; tum elocata, ne fortè odio ſit. e Græc. occulta vigilia eſt & ſollicitudo ejus. f Græc. poſtquam cohabitavit: ſic verſu ſeq.

11 In virginitate, ne fortè polluatur, & in paternis ædibus ſuis gravida fiat; cum viro autem verſata, ne fortè tranſgrediatur, & elocata ne fortè ſit ſterilis.

12 In filiam in verècundam firma utere cuſtodia, ne fortè efficiat ut tu ſis gaudio inimicis, ſermoni in civitate, & famoſus in populo, deniq; pudore illa afficiat te in turba multorum. g Græc. non averſibile, firma cuſtodiam. h Græc. te gaudiū inimicis, loquutionē in civitate, & appellatum populi.

13 In ullum hominem ne intuere ob pulchritudinem, & inter mulieres ne confide:

14 Nam ex veſtimentis egreditur tinea, & ex muliere mulieris improbitas.

15 Melior eſt improbitas viri, quàm mulier benefica, mulier pudore afficiens ad probrum.

16 Memorabo jam opera Domini, & quæ vidi enarrabo verbis Domini, opera ipſius.

17 Et ſol perluſtrans in omnia inſpicit, & gloria Domini plenum eſt opus ipſius.

18 Non indidit ſanctis Domini ut enarrent omnia mirabilia ipſius, quæ firmavit Dominus omnipotens ſtatu minando gloria ſua univerſitatem.

19 Abyſſum & cor perveſtigat, & de calliditatibus illorum cogitat:

- 20 Novit enim Altissimus notitiam omnem, & introspicit in signa
Grac. secu- æterna, nuntians res præteritas & futuras, & occultarum vestigia re-
 li. regens.
- 21 Non præterit ipsum ulla cogitatio, non absconditus est ipsi ne u-
 nus quidem sermo.
- 22 Res magnificas ornavit sapientia sua, qui ante seculum & in secu-
 lum est:
- 23 Neq; augetur, neq; minuitur, neq; indiget ullo consiliario.
- 24 Quam desyderabilia sint omnia opera ipsius, etiam ad scintillam
 usq; facile est spectare.
- 25 Hæc omnia vivunt manentq; in seculum omnibus in ministeriis,
 omniaq; obediunt.
- 26 Omnia duplicia, unum e regione alterius; neq; fecit quicquam
 deficiens.
- Grac. unū* 27 Alterum alterius confirmat bona; deniq; quis expleatur viden-
 unius. do gloriam Dei?

ANNO TATIO.

1 *Neque suscipias*] Id est, neque autoritate cujusquam aut gratia abducaris ut committas peccatum; sed magis te pudeat peccati coram Deo, quam offensæ hominis gratiæ. 15 *Mulier pudore*] hæc verba qui a præcedentibus disparant, indigne faciunt: sunt enim superiorum exegetica: quibus ostendit antecedens dictum non esse *καθόλου* de omni muliere, sed *οὐ μέγα* accipiendum de improba. 18 *Non indidit*] id est, tantam facultatem aut tantum hunc eloquii cum suis non communicavit, ut pro merito opera ipsius enarrare possint. 19 *Illorum*] puta singulorum cordium. 24 *Ad scintillam*] id est, rem quamlibet minimam: proverbiale dictum.

CAPUT XLIII.

a Grac. su-
 perbia al-
 tudinis fir-
 mamentum
 munditiei.

b Grac. in
 meridie ei;
 Hebraism^o.

Jehoschuh.
 9. & Je-
 schahh, 38.

c Grac. ca-
 strorum.

d Grac. si-
 stunt.

- 1 **S**UPERBA altitudo expansum purum est, species cœ-
 li cum aspectu glorioso ejus.
- 2 Sol ad aspectum nuntiat de glorioso Deo quod
 instrumentum est admirabile, opus Altissimi.
- 3 *Cum in meridiano est arefacit regionem, & ex
 adverso ætus illius quis subsistat? quasi in caminum
 sufflet operibus ætus sui.*
- 4 Tripliciter sol exurit montes, vapores igneos efflat, & refulgens
 radiis hebetat oculos.
- 5 Magnus est Dominus qui fecit illum, & sermonibus suis sedavit
 iter illius.
- 6 Idem lunam fecit ad constitutionem tempore suo faciendam, de-
 monstrationem temporum, & signum seculi.
- 7 Etiam a luna signum habetur diei festi.
- 8 Luminare ubi minutum est ad consummationem, mensis est de no-
 mine illius; auctum verò res mirabiles facit mutatione:
- 9 Instrumentum castra habens in alto, in expanso cœli relucens.
- 10 Pulchritudo cœli est gloria astrorum, ornatus lucem præbens in
 cœlis Domini altissimi.
- 11 Ad sermones sancti exhibent condemnationem, neque exarde-
 scunt in custodia sua.

- 12 Vide arcum, & benedic ei qui fecit ipsum, valde speciosum splendore suo.
- 13 Curvavit cœlum in circulum gloriosum, manus Altissimi extenderunt illum.
- 14 Præcepto suo sistit nivem, & celeriter incitat fulgura iudicii sui.
- 15 Propterea apertis thesauris evolant nubes ut volucres.
- 16 Magnificèntia sua confirmat nubes, & diffringuntur lapides grandinis.
- 17 Sonus tonitru ipsius facit ut indolescat terra, & aspectu ipsius commoventur montes. e Græc. vbx.
- 18 Voluntate ipsius spirat Notus, & procellosus Boreas, & Circius. f Græc. procella Boreæ & conversio venti.
- 19 Tanquam volucres deorsum volantes spargit nivem, cuius descensus est tanquam locustæ divertentis.
- 20 Pulchritudinem albedinis ejus admiratur oculus, & ad imbrem illius extra se rapitur cor.
- 21 Et pruïnã tanquam salem in terram profundit, quæ congelata efficit palorum summitatem. g Græc. est palorũ summitas.
- 22 Frigido vento Borea efflante compingitur ex aqua gelu, in omni congregatione aquarum diversatur, & aquam velut lorica induit.
- 23 Exedit montes, & desertum exurit, herbamque extinguit tanquam ignis.
- 24 Quæ omnia curans festinanter nebula, ros occurrens ab æstu exhilarat. h Græc. curatio omnium per diligentiam.
- 25 Sermocinatione ejus quiescit abyssus, & in ea insulas plantavit.
- 26 Qui navigant mare, narrant periculum ejus: quod audientes auribus nostris admiramur. i Græc. & auditionibus aurium nostrarum.
- 27 Ibidem sunt incredibilia & mirifica opera, varietas omnium animalium, discrimen cetorum.
- 28 Deniq; per ipsum prospera via utitur Angelus ipsius, & sermone ipsius consistunt omnia.
- 29 Ut dicamus multa, haudquaquam tamen assequemur, & ut summam dicam, is est universum ipsum. k Græc. ad consummationem sermonum, ut inf. 50. 15.
- 30 Gloria afficere eum ubi valeremus? nam ipse est magnus præter omnia opera sua.
- 31 Terribilis Dominus, & magnus valde, & admirabilis potentia ejus.
- 32 Glorificantes Dominum exaltate quantum potestis, nam adhuc etiam superabit exaltationem vestram.
- 33 Et exaltantes eum plurimas vires conferte: l Græc. multiplicare in viribus.
- 34 Ne defatigemini: non enim unquam assequemini. quis vidit ipsum ut enarret, & quis magnificet ipsum prout est?

35 Multa abscondita sunt majora istis, pauca vidimus ex operibus illius:

36 Nam omnia fecit Dominus, & piis indit sapientiam.

A N N O T A T I O.

2 *Deglorioso*] id est de Deo gloriæ: quod argumentum explicatur Psalmo 19. 4 *Tripliciter*] id est quamplurimum: nam ternarius numerus intendit significationem. 9 *Instrumentum*] id est, luna est velut instrumentum Dei stellarum castris circumdatum, & exercitiis, ut appellantur Genes. 2. 1. sic transitur ad locum de stellis. 11 *Exhibens*] id est, ita obscuratur quasi tenebris perpetuis damnata essent: ut Jeschahh. 24. 23. Joëlis 2. 30. & alibi passim. 12 *Arcum*] id est irin, ut a poetis appellatur, de quo Genes. 9. 12. & sequentibus. 23 *Excedit*] nempe gelarens omnes fœtus terræ. 24 *Abasit*] puta adveniente, cum vernare incipiunt omnia. 35 *Istis*] nempe que ad notitiam nostram perveniunt, ut interpretantur sequentia.

CAPUT XLIIII.

1 **A**M laudemus viros gloriosos, & majores nostros genere.

a *Grac.* circa vit.

Multam gloriam* comparavit Dominus per illos majestati suæ inde a seculo.

b *Grac.* nominati.

Dominantes in regnis suis, & viri^b celebres potentia, consilia ineuntes cum intelligentia sua, qui renuntiaverunt de prophetiis,

c *Grac.* scriptura, populi.

4 Ducentes populum constantibus consiliis, & intelligentia^a juris popularis,

5 Quorum eruditioni sapientes sermones inerant, qui exquirebant modulationes musicorum, & carmina scripta enarrabant,

d *Grac.* subministrati. *e* *Grac.* & glorificatio fuerunt.

6 Viri divites, instructi robore, colentes pacem in suis habitationibus:

7 Hi omnes per generationes adepti sunt gloriam, qua gloriati sunt in diebus suis.

8 Sunt ex iis qui reliquerunt nomen, cujus enarrantur laudes:

9 Sunt etiam quorum non est recordatio, qui perierunt quasi non exstitissent, & fuerunt quasi non fuissent, liberiq; ipsorum post ipsos.

f *Grac.* misericordiam: ut verus 27.

10 Verum quam fuerunt misericorditer accepti viri illi quorum justè facta non sunt oblivioni tradita.

11 Cum semine illorum permanet bona hæreditas, posterum illorum in fœderibus sunt.

12 In fœderibus est semen eorum, & liberi eorum post eos.

13 In seculum manet eorum semen, neq; deletur eorum gloria.

g *Grac.* generationem & generationem.

14 Sunt quidem eorum corpora sepulta in pace; sed nomen eorum vivit in^e generationem quamq;

15 Sapientiam eorum narrant populi, & laudem eorum enuntiat Ecclesia.

Genes. 5.

16 Chanoc placuit Domino Deo, & translatus est, exemplum respicientiæ his generationibus propositum.

Genes. 6.

17 Noach deprehensus est integer, justus, cujus fuit reconciliatio

b *Grac.* tempore iræ.

18 Propterea cum diluvium fieret,

19 Etiam

- 19 Etiam fœdera ^a perpetua cum eo constituta sunt, ut non deleteretur diluvio omnis caro. i Grac. seculi.
- 20 Abraham magnus pater multarum gentium *fuit*, cui non est inventus par in gloria illius, qui conservavit legem Altissimi, & fuit ^b fœdere junctus illi. Genes. 17. i Grac. in fœdere cum illo.
- 21 In carne illius instituit fœdus, & in tentatione fidelis comper- Genes. 22.
tus est:
- 22 Propterea juramento constituit ei se benedicturum gentibus in semine ejus,
- 23 Multiplicaturum eum tanquam pulverem terræ, & illos hæreditatem possessuros ^a a mari uno ad alterum, & a fluvio usq; ad extremitatem terræ. i Grac. a mare usq; ad mare.
- 24 Similiterq; in Jitzchako statuit propter Abrahamum patrem ipsius, Genes. 25.
- 25 Benedictionem omnium hominum & fœdus, quod ^m incubuit capiti Jahhakobi. m Grac. requievit super caput.
- 26 Agnovit eum in benedictionibus illius, cumq; dedisset ei hæreditatem, divisit partem ejus in tribus duodecim quas dispertitus est: Genes. 27.
- 27 Eduxitq; ex eo ^v virum misericordiæ, qui consequutus est gratiam coram omni carne.

ANNO TATIO.

⁵ *Qui exquirebant* Id est, excogitabant & componebant autore spiritu Dei exquisita illa & sacra cantica quæ de scripto fuerunt Ecclesiæ tradita, ut decantarentur in ea. ²⁶ *Illius* puta Jitzchaki. quasi dicat, fallebatur quidem Jitzchak cum verbis Dei benedictionem pronuntiarer; sed minime fallebatur Deus, qui hunc agnoscebat & augebat benedictionibus. ²⁷ *Virum misericordiæ*. id est, Moschen misericorditer a Deo servatum & acceptum, ut exponitur sequente versu, qui imperitè ab hoc divulsus est; vide suprâ in versum 10.

CAPUT XLV.

1 **D**ILECTUM Deo & hominibus Moschen, cujus memoria ^a benedictionibus conjuncta est:

2 **P**arem effecit eum gloriæ ^a sanctorum, & magnificavit eum hostium timoribus, sermonibus ejus signa compescuit, & gloria affecit eum in conspectu regû, a Grac. in benedictionibus est. Exod. 4. & sequentib.

3 **D**edit ei mandata ad populum suum, & demonstravit ei gloriam suam:

4 **I**n fide & mansuetudine ejus sanctificavit eum, cum elegisset eum ex omni carne:

5 **F**ecit ut audiret vocem suam, & introduxit eum in caliginem: Exod. 19.

6 **E**t tradens ei ^b coram mandata, legem vitæ atq; scientiæ; docuit Jahhakobum fœdus, & jurâ sua Jisraëlem. b Grac. in faciem.

7 **A**haronem exulit sanctum, similem illi, fratrem illius, e tribu Levi:

8 **I**nstituens ei fœdus ^c perpetuum dedit ei sacerdotium populi, & ornatu apto beavit eum. c Grac. seculi: sic deinceps. Exod. 28. & 29.

9 **N**am circumcinxit eum amictu glorioso, induens eum consummatione ^d gloriosa, & confirmavit eum instrumentis roboris, d Grac. gloriationis.

- 10 Feminalibus, & talari veste, atq; humerali:
- 11 Et circumdedit eum parvulis malogranatis, aureisq; tintinnabulis plurimis in circuitum, ut sonaret vox ad gressus ejus, ut sonum ederet qui in templo exaudiretur, & memoriale esset popularibus ejus:
- e Grac. filius populi.* 12 Stola sancta ex auro & hyacintho purpuraq; opere plumario, rationali judicii manifestis veritatis *signis*,
- 13 Ex retorto coccineo opere artificioso, lapidibus pretiosis sculpturis sigilli, cum vinculis aureis, opere gemmarii, ad monumentum, scriptura cælata de numero filiorum Jisraëlis.
- f Grac. ectypum opus. g Grac. gloriatione honoris, opera roboris, concupiscentias oculorū, adornata speciosa: appositiones Hebraicæ.* 14 Coronam auream imposuit cidari, *f* cum ectypo signo sanctificationis opere sigilli, *instrumentum* *g* gloriationis honoratæ, opera strenuè fabrefacta, quæ ad ornata speciosè ab oculis concupiscerentur.
- 15 Ante eum res non fuerunt ejusmodi, neque in seculum induit alienigena;
- 16 Præter filios ejus solùm, & posteros ejus perpetuò:
- 17 Quorum sacrificia in holocaustū offeruntur assiduè bis in diem.
- 18 Implevit Mosche manus ejus, eumq; oleo sancto unxit;
- h Grac. die caeli.* 19 Quod fuit ei in fœdus perpetuum & semini ejus, tantisper dum futurum est cœlum; ut ministrantes eis simul fungantur sacerdotio, & benedicant populo in nomine ipsius.
- 20 Elegit eum ex omnibus viventibus ut adduceret holocaustum Domino, suffitū, odoremq; gratū ad monumentū, litando pro populo:
- 21 Dedit ei mandata sua potestatemq; judiciorum de fœderibus *suis*; ut doceret Jahhacobum testimonia, & in lege ipsius illustraret Jisraële.
- i Grac. viti.* 22 Cùm simul institissent in eum alieni, invidentes ei in deserto *quidam*, Dathan & Abiram & congregatio Korachi *irato animo*;
- k Grac. animo & ira.* 23 Videns Dominus improbavit, sed consummati fuerunt in furore iræ:
- l Grac. flamma.* 24 Fecit in eos portenta consumendo eos igne *flammante*:
- 25 Et adjiciens Aharoni gloriam, dedit illi hæreditatem, primitias primorum fœtuum imperitus illi.
- m Grac. panem.* 26 Cibum in primis *abundè* comparavit; etenim sacrificia Domini comedunt, quæ dedit ei & semini ejus.
- n Grac. in plenitudine.* 27 Verùm in terra populi hæreditatem non percipit, neq; inter populum est portio ei; nam ipse pars est hæreditatis ejus.
- Num. 25. 28 Pinchas verò filius Elhazaris tertius est gloria, eo quòd zelo ductus ipse cum reverentia Domini,
- o Grac. bonitate promptitudinis animæ suæ.* 29 Steterit in aversione populi *optimo* promptoq; animo suo, & pro Jisraële *Deum* placaverit.
- 30 Propterea instituit ei fœdus pacis & populo ipsius, ut antistes rerum sanctarum esset, ut magnificentia sacerdotii esset ipsi ac semini ipsius in seculum.
- 31 Ac ex fœdere quidem factò cum Davide nato ex tribu Jehudæ hæreditas

reditas regis ^a a filio ad filium unicum pervenit; hæreditas verò Aharonis ^p *Grac.* filii ex filio solius *est.* debetur etiam semini ipsius.

32 Indat vobis sapientiam, cordi *inquam* vestro ad iudicandum populum suum ^q *Grac.* in iustitia, ut non deleantur bona illorum, & gloria eius *con-* *stet,* per generationes illorum.

ANNO TATIO.

² *Sanctorum*] Id est, angelorum ut apud Danielem appellantur. ¹² *Rationalis*] id est, eo ornatu quod pectorale dixerunt alii, ex cuius visceribus & tummibus divinitus veritas rerum cognoscebatur; de quo vide Exod. 28. 15. & sequentibus. & Hiezræ 2. 63. ²⁸ *Implevit*] id est, consecravit ministerium sacerdotale ejus: vide Exod. 28. 41. ³⁰ *Populo*] id est, posteris e gente ipsius, ut sæpe vox ista a Mosche accipitur. ³² *Indat vobis*] conclusio capituli de sacerdotibus a voto sive oblatione ad Deum.

CAPUT XLVI.

1 **R**ORTIS in bello Jehoschuahh filius Nunis & successor fuit *Num. 27.* Moschis in prophetiis:

2 **Q**ui fuit magnus secundum nomen suum ad salutem *Exod. 17.* electorum ejus, vindicando inimicos qui insurgabant, ut hæreditatem traderet Jisraëli.

3 Quàm gloriosus factus est, cùm extolleret manus suas, extendereq; in civitates gladium! *Jehoschuh. 10.*

4 Quis ante eum sic stetit? nam bella Domini ipse induxit *illis.*

5 Nonne ad manum illius retrogressus est sol, & unus dies fuit ^a *Grac.* ad duos. ut biduum?

6 Invocavit altissimum principem cùm affligeret inimicos circumquaq; & magnus Dominus exaudivit eum immixtis lapidibus grandinis potentia vehemente.

7 Erupit in gentes bello, & ^b descendens perdidit eos qui resistebant: *b Grac.* in descensu.

8 Ut agnoscerent gentes armaturam ipsorum, ^c Domino esse curam bellum ipsius: etenim persequabatur eos ^d præeunte principem. *c Grac.* coram Domino esse bellum. *d Grac.* post principem.

9 Etiam ^e tempore Moschis fecit ^f misericorditer ipse & Caleb filius Jephunnæ resistendo coram Ecclesia, prohibendo populum a peccato & murmurationem ^g improbam sedando. *e Grac.* die. *f Grac.* misericordiã. *g Grac.* improbitatis.

10 Atq; hi cùm duo fuerint e sexcentis millibus peditum conservati sunt, ut adduceret ipsos *Deus* in hæreditatem, in regionem affluentem lacte & melle: *Num. 14.*

11 Deditq; Dominus Calebo robur quod ad senectutem usque permansit ei, adeò ut ascenderit ipse supra ^h celsas civitates terræ, & semen ipsius hæreditatem obtinuerit: *Jehoschuh. 14.* *h Grac.* altitudinem.

12 Ut viderent omnes filii Jisraëlis bonum esse obsequi Domino.

13 Similiter iudices singuli de nomine suo,

14 Omnes quorum cor non est scortatione aversum a Deo, & quicumq; non fuerunt aversi a Domino, horum etiam memoria est ⁱ benedictionibus conjuncta. *i Grac.* in benedictionibus.

15 Ossa eorum revirescant in loco suo, & nomen eorum quasi per-

mutatione renovetur in filiis eorum qui gloriam adepti sunt.

1. Schem. 10. & 16. 16 Dilectus a Domino suo Schemuel Propheta Domini constituit regna, & unxit principes præficiens populo ipsius;
1. Schem. 6. 17 Ex lege Domini judicavit congregationem, & invisit Jahhacobum Dominus.
1. Schem. 7. 18 In sua fide accuratus Propheta compertus est, & agnitus in verbo suo:
- 19 Nam invocavit Dominum principem affligentibus eum inimicis
 & *Grac. viri: κατὰ γυναικας.* 20 Et intonuit e cælo Dominus, adeò ut sono magno tonitru faceret ut exaudiretur vox sua;
- 21 Attrivitq; duces Tyrionum & omnes principes Pelischtæorum.
1. Schem. 12. 22 Deinde antequàm indormisceret a seculo, contestatus est coram Domino & uncto ipsius *dicens*; pecunias, ac ne calceamenta quidem ab ullo homine accepi, nec incusavit eum quisquam.
1. *Grac. usq; ad calceamenta ab omni carne.* 23 Posteaquam verò obdormivisset, prophetavit demonstrans regi mortem ipsius, & extulit e terra vocem suam, prophetia *indicans* delictum iri iniquitatem populi.

ANNOTATIO.

8 *Principe*] Copiarum Domini, id est Christo, qui apparuerat ipsi Jehosch. 6. 22 *Uncto ipsius*] id est, Schaule rege quem unxerat 1. Schem. 10. 23 *Posteaquam*] habetur quidem historia 1. Schem. 28. de hoc argumento: sed aliquid istud esse a fide, ut Schemuel Propheta Dei dicatur a nefaria muliere provocatus Schauli respondisse, cum patres ipsi per multis locis & argumentis plurimis ostenderunt, tum evincit scriptura manifestissime: sed hoc scriptum humanum est; & quatenus cum verbo Dei conformatur, piè accipiendum; reliqua casto & sancto iudicio discernenda: tenuit enim hic noster auctor illud dogma de reversione non modò spirituum, sed etiam corporum, ut apparet ex his quæ de Elija Propheta narrat infrà 48. 10.

CAPUT XLVII.

1. Schem. 7. 1 **P**OSTEA verò exstitit Nathan Propheta, Davidis temporibus.
- 2 Tanquam adeps separatus ab hostia salutari, ita est David
 & *Grac. filius Jisraëlis.* *eximius e Jisraëlitis.*
1. Schem. 17. 34. 3 Inter leones peregrinus conversatus est sicut inter hædos, & inter urfos sicut inter lactentes agnos.
- 4 In juventute sua occidit gigantem, & sustulit probrum e populo,
1. *Grac. gloriatione Goljarhi: hypalage.* 5 Cùm attolleret manum, lapide fundæ dejecturus ⁶ gloriabundum Goljathum.
- 6 Nam invocavit Dominum altissimum, qui dedit dexteram ipsius robur tollendi hominem potentem bello ad exaltandum cornu populi sui.
- 7 Sic inter myriadas gloriam tribuit ei, & laudavit eum benedictionibus Domini.
- 8 Cùm allatum fuisset ipsi diadema gloriæ, attrivit inimicos circumquaq; & redegit in nihilum Pelischtæos adversarios, in diem hodiernum usq; attrivit illorum cornu.
- 9 In omni opere suo tribuit celebrationem sancto Altissimo ver-
 & *Grac. gloria.* bis ¹⁰ gloriosis.

- 10 Ex toto corde suo decantavit & amavit opificem suum:
- 11 Instituitq; cantores ante altare, ut voce suaves canerentur moduli ipsius, & in dies laudarent *Deum* odis suis. 1. Chro. 23. & sequentibus.
- 12 Tradidit ad dies festos res decoras, & tempestates ornavit ^d absolutissimè, laudantibus illis sanctum nomen ejus, & inde a matutino personante sanctuario ejus. d Græc. usq; ad consummationem.
- 13 Dominus abstulit peccata ipsius, & cornu ipsius in secula exaltavit, tradens ei fœdus regni & thronum gloriæ in Jisraële. 2. Schem. 7.
- 14 Post eum exstitit filius sapiens, per quem in lato habitabit *Deus*. e Græc. latitudine.
- 15 Schelomo regnavit temporibus pacis, & gloriâ adeptus est, cum *Deus* sedavisset *regiones* circumstantes eum, ut statueret domum ad nomen ejus, & pararet sanctuarium in seculum: 1. Reg. 1.
- 16 Qui sapiens factus est in juventute sua, & impletus ut *aqua* fluvius, 1. Reg. 3. intelligentiâ.
- 17 Terram obtexit anima tua totam, & implevit parabolis ^f ænigmati- f Græc. ænigmatum. casticis:
- 18 Ad insulas procul pervenit nomen tuum, & dilectus es in ^e prospectu e Græc. pace. ritate tua.
- 19 De odis, & paræmiis, parabolisq; & interpretationibus admiratæ sunt *regiones*,
- 20 In nomine Domini Dei totius terræ ^q qui vocatus est *Deus* Jisraëlis.
- 21 Congregasti quasi stannum aurum, & quasi plumbum collegisti multum argenti.
- 22 Inclinaisti viscera tua ad mulieres, & in potestate aliena fuisti 1. Reg. 11. corpore tuo.
- 23 Indidisti maculam gloriæ tuæ, & prophanum effecisti semen tuum ad inducendum iram in filios tuos, & ut compungerentur de impudentia tua; cum ^b discinderetur regnum, & ex Ephrajimo regnum inobsequens inciperet. b Græc. fieret in duo.
- 24 Dominus verò nequaquam fuit derelicturus misericordiam suam, neq; ⁱ facturus ut abrumperetur cursus operum ipsius; i Græc. neq; futurus erat corruptus ab operibus suis.
- 25 Ac minimè deleturus posteros electi sui, & semen ejus qui dilexit eum minimè sublaturus:
- 26 Sed Jahhakobo disposuit reliquias, & Davidi radicem ex ipso.
- 27 Nam cum requiesceret Schelomo cum suis majoribus, 2. Reg. 12.
- 28 Reliquit post ipsum de semine ipsius ^h insipientissimum e populo, h Græc. insipientiam populi & minutum intelligentia. minimaq; intelligentia, Rechabhamum; qui ^q avertit populum con-
- filio suo,
- 29 Et Jarobham filius Nebati, qui ad peccandum induxit Jisraëlem: cumq; prodidisset Ephrajimo viam peccati, multiplicata sunt peccata illorum valde,
- 30 Ut amoveret ipsos e terra *Deus*;
- 31 Donec ira & vindicta supervenisset ipsis.

20 *Qui vocatus est*] Ex variis lectionibus quæ habentur hoc loco lectionem Hieronymi ut simplicissimam amplectimur, & sententia nostra verustissimam. 28 *Avertit*] id est, induxit ad defectionem factam in sapiente suo, eamque arreptam constabilivit Jarobham.

CAPUT XLVIII.

1. Reg. 17. 1 **S**URREXIT verò Elija Propheta tanquam ignis, cuius sermo tanquam fax ardebat:
- 2 **Q**ui induxit in eos famem validam, & zelo suo paucos effecit eos:
2. Reg. 1. 3 Sermone Domini cohibuit cælum, & deduxit ignem ter e cælo.
- 4 Quàm gloriosus effectus es, Elija, mirabilibus factis tuis? & quis par tibi est unde gloriatur?
1. Reg. 17. 5 Qui mortuum excitasti e morte, & e sepulchro animam sermone Altissimi:
- 6 Qui deduxisti reges in perditionem & gloriam adeptos e cubili ipsorum:
1. Reg. 19. 7 Qui audivisti in Sinai redargutionem Domini, & in Chorebo iudicia ultionis:
2. Reg. 2. 8 Qui unxisti reges ut retribuere, & Prophetas successores post te:
- 9 *a Græc. e- quorū igne- orum.* Qui assumptus es ignis turbine, curru equis igneis vecto.
- 10 *b Græc. re- dargutio.* *c Græc. iram iudicii cum furore.* Qui conscriptus es fore redargutioni in sua tempora, ut sedares iratum iudicium Domini furore conjunctum, ut converteres cor patris ad filium, & constitueres tribus Jahhakobi.
- 11 Beati qui viderunt te, & qui obdormiverunt cum dilectione tui:
- 12 *d Græc. vita.* Etenim nos planè victuri sumus.
- 13 Elija ut tectus fuit turbine, similiter Elischahh impletus fuit spiritu sancto, adeò ut diebus suis non fuerit commotus a principibus, neque dominio abusus sit in eum quisquam:
- 14 *e Græc. in dormitio- ne.* Ulla res non superavit illum; sed cum obdormivisset, prophetavit corpus illius.
2. Reg. 2. & 13. 15 Et in vita sua fecit portenta, & in morte sua mirabilia opera sua.
- 16 Ad ista omnia non resipuit populus, neque abstiterunt a peccatis suis, donec cum depopulatione abducti sunt e terra sua, & dispersi in tota terra.
- 17 Ita relictus est populus per paucus, & princeps in domo Davidis:
- 18 *f Græc. mul- tiplicaverūt peccata.* Quorum quidem fecerunt alii quod placet Deo, alii verò peccaverunt plurimum.
2. Chro. 32. 19 Chizkija munivit civitatem suam, & introduxit in medium illius aquam: fodit ferro præcipitem rupem, & fontes exstruxit ad commo- ditatem aquarum.
2. Reg. 18. & 19. 20 Temporibus ejus ascendens Sancherib, misit Rabschakem a Lascischo, & movens manum suam contra Tzizonem cervices extulit superbia sua:
- 21 Tunc

- 21 Tunc commota sunt corda, & manus illorum, indolueruntq; ut parturientes:
- 22 Et invocaverunt Dominum misericordem extendentes manus suas ad ipsum:
- 23 Et sanctus è cœlo exaudiens eos liberavit eos *metu*^b per Jeschahhjã. *b* *Græc. manu Jeschahhjã.*
- 24 Cæcidit castra Assyriorum, & contrivit eos angelus ipsius.
- 25 Fecerat enim Chizkija quod placet Domino, & confirmaverat se in viis Davidis patris sui, prout mandaverat Jeschahhja Propheta ille magnus & fidelis in visione sua.
- 26 "Temporibus" ejus retrogressus est sol, & addidit vitam regi: *i* *Græc. diebus.*
- 27 Spiritu magno vidit res ultimas, & consolatus est lugentes Tzijone: *2. Reg. 20.*
- 28 Res in seculũ usque futuras ostendit, & res absconditas antequam advenirent illæ.

ANNO TATIO.

² *Paucos effec.* Nempe exorata fame a Deo, qua enecti sunt multi. ¹⁰ *Qui* hic locus inscientiam authoris edarguit cæcutientis in promissionibus de regno Christi: existimavit enim ipsum Eljam iterum venturum esse, prout in speciem ipsi videbatur dicere Maleaci sub finem prophetiæ, unde hæc omnia desumpta sunt. Nos verò melius ex Testamēto novo didicimus Johannem Baptistam alterum fuisse Eljam, qui in spiritu ac virtute Elijæ venerit ad præstanda hæc omnia: vide supra in 4.6.23. hic autem *ἐλεγμὸς* legimus, atque ita legendum esse confirmamus. ¹² *Et enim nos* | puta qui diligimus te, & ministerium tuum accepturi sumus: sic ostendit autor amplius se fratrem esse ejusdem Elijæ expectatione. ²⁶ *Ejus* nempe Jeschahhjæ, de quo jam sermo instituitur reliquo capite.

CAPUT XLIX.

- 1 **M**EMORIA Joschijæ *similis* comparato ad compositionem suffitus operi unguentarii,
- 2 In omni ore tanquam mel suavis est, & tanquam *instrumenta* musica in convivio lauto: *a* *Græc. vini.*
- 3 Is ad rectum adductus^b quando conversus est populus, sustulit res abominandas^c & iniquissimas: *b* *Græc. in conversione populi. 2. Reg. 23. c* *Græc. iniquitatis.*
- 4 Direxit ad Dominum cor suum, temporibus iniquorum corrobora-
ravit pietatem.
- 5 Præter Davidem, & Chitzkijam, ac Joschijam omnes delictum cõ-
miserunt:
- 6 Relinquentes enim legem Altissimi reges Jehudæ dereliquerunt
eum.
- 7 Dedit^d cornu illorum aliis, & gloriam illorum genti alienæ:
- 8 Incendit electam civitatem sanctificationis, & desolavit vias illius
^e ad manum Jirmejæ: *d* *Græc. in manu Jirmejæ. Jirmej. 1.*
- 9 Nam afflixit ipsum, quãvis in utero ipse sanctificatus esset Prophe-
ta ad eradicandum, affligendũque, & perdendum, similiter edifican-
dum, & plantandum. *e* *Jechezk. 1.*
- 10 Jechezkelis, qui vidit visionem gloriæ quam ostendit ipsi insiden-
tem curru Cerubinarum.
- 11 (Etenim meminit inimicorum^e perfusorum imbre, & correxit eos *e* *Græc. in imbre.*

qui spectabant vias rectas)

- f* *Grac.* in benedictionibus. Chaggai 2.23.
 12 Et duodecim Prophetarum sit memoria^f conjuncta benedictionibus.
 12 Quomodo magnificè extollemus Zerubbabelem? qui quidem est tanquam sigillum ad manum dexteram:
 13 Similiterq; Jehoschuahh filius Jehotzadaki, qui temporibus suis edificaverunt e^ddem & extulerunt templum sanctum Domino paratum ad gloriam^s perpetuam.
 14 Inter electos quoque fuit Nechemja, cujus plurimum *exstat* memoria: qui excitavit nobis muros collapsos, restituitq; portas & vectes, & instauravit areas ædium nostrarum.
 15 Nemo creatus est ejusmodi in terra, qualis fuit Chanoc: etenim assumptus est e^t terra.
 16 Neque par Josepho fuit vir dux fratrum *suorum*,
 17 Statumen populi, cujus ossa^b curata sunt a Domino.
 18 Schem & Scheth inter homines gloriam adepti sunt, & supra universum in creatione Adam.

ANNO TATIO.

7 Cornu] Id est robur, ut in scriptura passim. *8 Ad manum*] id est, eo vivente & vidente, adeo ut particeps quoque afflictionum fuerit, ver. seq. *11 Perfusorum imb.*] id est, obrutorum calamitatibus a Domino, tanquam imbre vehementissimo aut diluvio quodam: sic duabus partibus concludit Jechezkelis prophetiam.

CAPUT L.

- I** CHIMHHON filius Chonjæ sacerdos magnus, qui in vita sua sartam tectam ædem præstitit, etiam dieb⁹ suis populum confirmavit:
 Et ipso authore fundata est altitudo^o duplicis loricationis, alta lorica templi.
 Temporibus ejus minora fuerunt conceptacula aquæ, æneum tanquam lacus, tripli capax *confectum est*.
 Qui curavit populum suum à casu:
 Qui corroborans civitatem & circummuniens, gloriam adeptus es in conversatione populi:
 "Exeundo" ex æde cui velum obductum est tanquam astrum matutinum inter nubes, tanquam Luna plena temporibus suis exististi:
 Et tanquam arcus perlustrans nebulas gloriæ:
 Tanquam Sol refulgens in templo Altissimi, tanquam flos rosarum quo tempore existunt novi, tanquam lilia ad^f ripam aquæ, tanquam germen Libani diebus æstivis,
 Tanquam ignis & thus in acerra:
 Tanquam instrumentum ex auro solidè malleatum, quovis lapide pretioso ornatum:
 Tanquam olea decora progerminans fructus, & tanquam cupressus exaltata ad nubes, cum assumeret ipse stolam gloriæ, indueretq; *cō-*summatae gloriationis ornamenta;

a *Grac.* duplex receptio, sive analemma.
b *Grac.* diebus: sic deinceps.
c *Grac.* æs tanquam maris.

d *Grac.* in exitu ædis veli.

e *Grac.* diebus novorum florum.
f *Grac.* exitum.

g *Grac.* consummationem gloriationis.

- 12 In ascensu altaris sancti glorificavit amictum sanctificationis.
- 13 Cùm autem acciperet membra è manu sacerdotum, ipse quoque stans ad focum altaris,
- 14 (Circa eum corona fratrum *versante* tanquam germine cedrorum in Libano, qui circumdabant eum tanquam stipites palmarum, omnibus inquam filiis Aharonis^b indutis gloria sua,
- 15 Quorum in manibus erat oblatio Domini coram tota Ecclesia Jisraëlis) denique ministrans super altari ad ornandū oblationem omnipotentis Altissimi,
- 16 Extendit ad craterem manum suam, & libavit de sanguine uvæ:
- 17 Effudit supra fundamenta altaris odorem suavem Altissimo regi omnium.
- 18 Tunc exclamantes filii Aharonis insonuerunt tubis ductilibus, facientes ut audiretur vox magna ad monumentum coram Altissimo.
- 19 Tunc universus populus promiscuè festinans prociderunt super faciem in terram, ut adorarent Dominum suum omnipotetem Deum altissimum;
- 20 Laudaveruntq; cãtores vocibus suis, cum sono plurimo suave effectum est melos:
- 21 Et oravit populus Domini altissimi oratione coram Deo misericorde, donec cõsummatus esset ornatus Domini, & ministerium illius absolvissent.
- 22 Tunc descendens extulit manus suas super totam Ecclesiam^m Jisraëliitarum, ut daret benedictionem Domini labiis suis, & in nomine illius gloriaretur.
- 23 Quamobrem repetiverunt adorationẽ, ut acciperent benedictionem ab Altissimo.
- 24 Nunc ergo benedicite Deo omnium, qui res magnas solus ubiq; facit, qui altè evehit dies nostros inde ab utero, & agit nobiscũ pro misericordia sua:
- 25 *Et orate* ut sit pax temporibus nostris in Jisraële, quamdiu futuri sunt dies seculi, ut fidem apud nos cõfirmet misericordiæ suæ, & diebus nostris liberet nos.
- 26 "Duabus gentibus offenditur anima mea, etiam tertia non est gēs:
- 27 Qui resident in monte Schomronis, & viri habitantes Pelischtãã, & populus stultus Schecemi habitans.
- 28 Eruditionem intelligentiẽ & sciẽtiæ exaravit in libro hoc Jesus filius Siraci Hierosolymitanus, qui profudit imbrem sapientiẽ ex animo.
- 29 Beatus qui versatur in istis, & qui indit ista cordi suo, efficietur sapiens.
- 30 Si enim fecerit ista, valens erit ad omnia, quia lux Domini *aderit* vestigio ejus, qui piis tradit sapientiã.
- 31 Benedictus Dominus in seculum: amen, amen.

^b *Grac. in gloria.*

^m *Grac. ad consummationem, ut supra 43. 29.*

^l *Grac. liberatorium.*
^l *Grac. boni odoris.*

^m *Grac. filiorum Jisraëlis.*

ⁿ *Grac. secundum dies seculi.*

^o *Grac. fiat, fiat: sic enim septuaginta reddiderunt.*

ANNOT.

ANNOTATIO.

1 *Schimhōn*] Is videlicet qui historicorum omnium consensu Iustus appellatus est, itēque Priscus; filius Chen-jæ, nepos illius Jadduhæ qui obviam legitur processisse Alexandro magno. 3 *Temporibus eius*] id est, ad eō tre-quens fuit Dei cultus, ut labra pristina non fuerint satis ad lotiones sacras; quamobrem lacum ex ære ingentem & capaciorem multo curavit fieri. 5 *Circummuniens*] Græca vox non tantum obsidere est, sive munire ad oppug-nandum; sed etiam ad propugnandum. Est enim πολιορκῆν τῆ πόλις ἕρκος περιβάλλειν, & πολιορκία, πόλεως φύλαξις, ut interpretatur Phavorinus. 6 *Ex ade*] id est e sanctuario: periphralis. 12 *Glorificavit*] id est, non turpificavit impietate aut impuritate, ut alii; sed sanctitate vitæ decoravit. 13 *Membra*] nempe sacrificiorum, ex lege. 26 *Diabus gentibus*] id est, duobus gentium generibus, quarum aliæ corruptam & commixtam ex Jehudaismo & pa-ganismo religionem habent, aliæ verò purè paganicam. 27 *Populus stultus*] nam præter Samaritanum (ut vocat Epiphanius) huic populo accesserunt alia per scelèratum illum transfugam Menaschem, cujus in Nechemjam me-minimus; sed hoc genus indignum esse dicit populi nomine.

CAPUT LI.

Oratio Iesu filii Siraci.

- 1 **E**LEBRABO te, Domine rex, & laudabo te Deū ser-vatorem meum:
- 2 Celebrabo nomen tuum, quoniã protector & ad-jutor fuisti mihi, & liberavisti corpus meū è pditione,
- 3 Et e laqueo calumniãtis linguæ, à labiis operanti-bus mendacium; & adversus eos qui obstiterunt mihi fuisti adjutor:
- 4 Liberavisti inquam me pro multitudine misericordiæ nominis tui è rictibus paratis ad devorationem,
- 5 E manu quærentium animam meam, è compluribus afflictionibus quashabui,
- 6 E^s suffocante igne circumquaque, è medio igne, ita ut non fuerim exustus,
- 7 Et è profundi ventre, atque è lingua immunda, & à sermone men-dace, à calumnia apud regem per linguam injustam.
- 8 Appropinquaverat ad mortem usque anima mea,
- 9 Et vita mea erat propinqua sepulchro infimo:
- 10 Circumdederant me undique, nec erat qui adjuvaret: aspexeram ad defensionem hominum; sed non erat.
- 11 Itaque recordatus sum misericordiæ tuæ, Domine, & operationis hujus à seculo,
- 12 Te eximere eos qui patienter sustinent, & servare eos è manu ini-micorum.
- 13 Et extuli ab ira altè supplicationem meam, & à morte liberationē rogavi,
- 14 Orans Dominum patrem Domini mei, ne dereliqueret me die afflictionis, tempore superbiorum, quo deficiebar auxilio.
- 15 Laudabo nomen tuum assidue, & cantabo te celebratione, quòd exaudita fuit oratio mea.
- 16 Nam servasti nos è perditione, & exemisti me è tempore mali.
- 17 Propterea celebrabo atque laudabo te, & benedicam nomini tuo Domine.

18 Cùm

a Græc. ca-lumniæ.

b Græc. suf-focatione ignis.

- 18 Cùm adhuc junior essem, antequàm oberrarem, quæsiivi sapien-
tiam manifestò oratione mea:
- 19 Coram templo oravi pro illa; & ad extremum usque requisivurus
sum illam.
- 20 Tanquam de flore dematurescente uva, lætatū est cor meū de illa:
ingressus est pes meus^e rectà, à juventute mea investigavi illam. *e Grec. in
rectitudine.*
- 21 Inclinavi aurem meam parumper, & accepi,
- 22 Multàmque adeptus sum mihi eruditionē: progressio à me facta
est in illa.
- 23 Ei qui tribuit mihi sapientiam, potentiam tribuam.
- 24 Cogitavi enim de exercenda illa, & æmulādo bono, & haudqua-
quam pudore afficiar.
- 25 Decertavit anima mea de illa, & effecta fame accuratè incubui,
- 26 Manus meas extēdi in sublime, cùm ignorationes de illa animad-
verti:
- 27 Animam meam direxi ad illam, & ^d purificatus inveni illam: *d Grec. in
purifica-
tione.*
- 28 Cor possedi conjunctum illi inde à principio:
- 29 Propterea nequaquam derelinquar.
- 30 Et cor meum turbatum est in quærenda illa, propterea compara-
vi possessionem bonam.
- 31 Dedit Domin⁹ linguā^e ut sit merces à me; itaq; ea laudabo ipsum. *e Grec. mer-
cedem meā.*
- 32 Appropinquate ad me, ô ineruditi, & commoramini in eruditionis
domo.
- 33 Quare cunctamini? aut quid dicitis^f interea? cùm vestræ animæ si- *f Grec. in
his.*
tiant valde.
- 34 Aperto ore meo loquutus sum, comparate vobis sine argento sa-
pientiam.
- 35 Collum vestrum supponite jugo, & suscipito anima vestra erudi-
tionem: propè est ut inveniatis eam.
- 36 Aspiciate oculis vestris me laboravisse, & mihi ipsi requiem multā
invenisse.
- 37 Participes estote eruditionis^g cū magno numero pecuniæ, & mul-
tum auri possidete cum ea.
- 38 Lætetur anima vestra de misericordia^h illius, & ne pudeat vos lau-
dationis illius.
- 39 Operamini opus vestrumⁱ ante tempus illud, & dabit mercedem
vestram suo tempore.

ANNO TATIO.

⁷ *Eprofundi Ventre*] Id est, ex imis inferis, ut ipse loquitur infra versu 9. ¹⁴ *Dominum*] manifesta distinctio
Patris & Filii: ut procedente tempore magis magisque innotuit trinitatis mysterium, quemadmodum observavi-
mus 1. Schem. 7. Danijel. 9. & Chaggai 2. & aliis locis. ²⁵ *Effecta fame*] id est, cùm ea gustata amplius esurirem
& sitirem illam: metaphora elegans. ³¹ *Ut sit merc.*] id est, ut ea demum compensatione agnoscam beneficentiā
ipsius erga me, & laudationem pro mercede retribuam ei. ³⁷ *Cum magno num.*] id est, quæ eruditio est maxi-
marum divitiarum loco, & veras confert divitias. ³⁸ *Illius*] nempe Dei, ut Græca vocis apertè distinguit genus.
³⁹ *Ante tempus illud*] nempe quo Deus (ut mox subjicit) singulis mercedem suam decursa hac vita daturus est, ju-
stus iudex, & solus sapiens, atque benedictus in sempiterna secula.

SCHIMHHO-

NIS SACERDOTIS SVM-

mi liber unus, qui vulgo liber Macbæo-
rum tertius appellatur.

Hic liber, qui Schimhhonis Sacerdotis summi inscriptus est, insignem histori-
am exponit de gravissimis calamitatibus quas Ecclesia Iehudæorum a Ptole-
mæo Philopatore Ægypti rege perpeffa est, & mirificentissima liberatione
a Deo præstita. Historia est pauci temporis, gesta sub annum quartum An-
tiochi magni Regis.

CAPUT I.

1
a Græc. fa-
ctam loco-
rum qui a se
obtinaban-
tur ablatio-
nem.

2

3

b Græc. ex-
pleturum
insidias.

T autem Philopator didicit ab iis qui re-
verserant ea loca quæ obtinuerat, ab An-
tiocho sibi adempta esse, denuntiavit o-
mnibus suis pedestribus & equestribus co-
piis;

Et assumpta secum sorore Arsinoë con-
tendit ad loca usque Raphiam adjacentia,
ubi castra fecerant milites Antiochi.

Theodotus verò quidam se^b perfectu-
rum insidiis cogitans, optima cepit ex ar-
mis Ptolemæi quæ antè sibi fuerat commissa; & intulit se noctu in ten-
torium Ptolemæi solus, ut eum occideret atque hoc pacto bellum dissol-
veret.

4
c Græc. legi-
tima.

Sed abducto eo Dositheus filius Drimyli dictus (qui genere quidè
erat Iehudæus, postea verò mutaverat cultum legitimum & se a mayo-
rum placitis alienaverat) fecit ut ignobilis quidam recumberet in ten-
torio ejus, quem reportare contigit supplicium ejus.

5
d Græc. ca-
pillis so-
luta.

Deinde verò cum prælium vehemens committeretur, & res valen-
tiores essent ab Antiocho admodum, obambulans Arsinoë hortata est
copias cum miseranda specie & lacrymis, capillis passis, ut & seiplos
& liberos suos uxoresque audacter adjuvarent, promittens se victoribus
daturam cuique duas auri minas:

6
e Græc. in
manuum
pugnis.

Itaque evenit ut adversarii^e cominus pugnando perderentur, &
multi quoque captivi comprehenderentur.

7 Cum autem insidias illas superasset, judicavit sibi in propinquas
civitates eundum esse ut adhortaretur eas: quod postquam fecisset, do-
nariæque

- nariâque delubris distribuisset, effecit ut subditi sui bono essent animo.
- 8 Jehudæis verò mittentibus ad ipsum ex Senatu & Senioribus qui salutarent ipsum, & munera apportantes de iis quæ evenerant gratularentur ipsi, accidit ut eo esset paratiore animo ad eos quàm citissimè ad eundos.
- 9 Sed ubi perlatus Jeruschalaima sacrificavit Deo maximo, & gratias egit, & aliquid eorum quæ ex ordine fieri solent in loco fecit;
- 10 Cùm jam venisset ad locū ipsum, accuratione & decore obstupfactus, optimumq; miratus ordinem loci sancti, in animū induxit consilium ingrediendi templum.
- 11 Illis autem dicentibus non convenire ut fiat istud, quia ne illis quidem qui ex gente sunt liceat ingredi, neque omnibus Sacerdotibus; sed soli Sacerdoti summo qui anteit omnes, idq; per annum semel; hic nequaquam fuit persuasus:
- 12 Sed quamvis lex apud ipsum legeretur, non destitit se ipsum inferre, dicēs oportere ut ingrederetur: quòd si illi (*inquit*) honore isto privati sunt, me non oportet; rogavitque quam ob causam ingredientem se in totum fanum nemo ex presentibus prohibuerit:
- 13 Et dicente quodam, imprudēter factum, hoc ipsi malè portendere; si hoc, *inquit*, factum est, quam ob causam non essem omnino, velint nolint, ingressurus?
- 14 Sacerdotibus itaque cum toto vestitu procidentibus, orantibusq; Deum maximum ut instanti necessitati succurreret, & impetum illius nefariè invadentis averteret, & clamore cum lachrymis complentibus templum; qui in civitate relictī erant, exsiliverūt perturbati, aliquid incerti statuentes fuisse factum:
- 15 Et inclusæ in thalamis virgines cum genitricibus cruperūt, imponētēsq; pulverem crinibus passis, gemitu lamētisq; plateas impleverūt:
- 16 Et aliæ quoque recēs emissæ, cùm eos qui ad eundum obviā fuerant dispositi, tum convenientem sibi pudorem relinquentes, cursum confusum in civitate faciebant,
- 17 Prætereâque recēs genitos liberos tum matres, tum nutrices^b hic illic relinquentes aliæ per domos, aliæ per plateas^c irrevocabili concursatione in templum supremum congregabantur.
- 18 Itaque varia erat hominum qui in unum collecti erant oratio de iis quæ illegitimè ab illo tentabantur.
- 19 His aderant quoque e civibus qui audaciam adhibentes non ferebant illum planè insistentē, & suum illud consilium explere cogitantem, sed exclamantes impetu capiēda arma, & audacter pro lege patriamoriendum, magnam eo in loco exasperationem^d concitabant:
- 20 Qui ægrè à Senatoribus Senioribusque averfi, ad idem orationis officium accesserunt.

f *Græc.* bene audentes subditos constituit.

g *Græc.* obviamitionē.

h *Græc.* alibi & alibi, vel aliter aliterque.

i *Græc.* irrevocabiliter.

k *Græc.* in idem, ut ver. 21.

l *Græc.* faciebant.

m *Græc.* tenibus, ex ore Laconum: sic accipio ex ver. 8.

n *Græc.* eundem orandi statum.

- 21 Itaque populares quidem, ut antè, simul orantes conversabantur; Seniores verò qui circumstabant Regem multifariam tentabant superbam ejus mentem a concepto apud se consilio dimovere.
- 22 At ille audaciam assumens omnibus omissis jamq; aditum comparabat, se illud ad finem perducturum censens quod antè dixerat:
- 23 Quamobrem illi etiam qui circumstabant Regem videntes ista, se ad invocandum cum nostris eum qui omnem potentiam habet contulerunt, ut res præsentis defenderet, neque dissimularet illegitimū istud superbumq; factum.
- 24 Ex concurrente autem densissima & laboriosa turbarum exclamatione incomparabilis quidam^a assurgebat clamor:
- 25 Videbantur enim non homines solum, sed parietes quoque ipsi & solum totum personare, tanquam si jam tum mortem & ruinam subiissent pro contaminatione loci.

^a *Græc. sine impositurū ei censens quod.*

^b *Græc. erat.*

ANNOTATIO.

1 *Philopator*] Ptolemæi Evergetæ filius, quem occiso parente dictum fuisse Philopatora per antiphrasin falso tradiderunt multi: vide in Danielem 11. 11. *Antiocho*] magno, qui Seleuco Cerauno successerat in Seleucidarum regno. 7 *Infidias illas*] id est, prælium illud quod sublato ex insidiis Philopatore putabat Antiochus non posse a se non feliciter committi, ut in exemplo Judithæ legimus evenisse. 13 *Imprudenter*] sic distinguenda esse verba & accipiendum locum: res ipsa arguit: statuit enim Ptolemæus sibi tam licere in penetrale ingredi quam in atrium sanctum; hoc autem cum illi non prohiberint (quod ex lege debuerant) non posse illud prohiberi. Hic verò respondetur neque fuisse hoc ferendum, (per imprudentiam enim Sacerdotes lapsos esse) neque illud concedendum esse. 16 *Recens emissa*] id est, eæ quæ ornate & comptè elegantissimè ordine processerant cum virorum ordinibus ad excipiendum Philopatora.

CAPUT II.

- 1 **I**TAQUE Schimhhon Sacerdos summus genibus contra sanctuarium flexis, & convenienter protentis manibus in cælum orationem hanc habuit, & uno animo dixerunt omnes,
- 2 Domine Jehova rex cœlorum, & dominator omnis creaturæ, inter sanctos sanctissime, monarche omnipotens, attende ad nos qui ab impio ac prophano homine, ex audacia viribusq; fremebundo opprimimur.
- 3 Tu enim qui creasti omnia & qui ea universa obtines dynasta justus es, ac propterea qui ex cõtumelia superbiaq; aliquid faciunt tu eos judicas:
- 4 Tu eos qui antehac injustitiam^a exercuerant, inter quos etiam gigantes erant robori & audaciæ confidentes, perdidisti, inducta super eos aqua immensa:
- 5 Tu occupatos in operibus superbiæ Sedomitas^b cum manifestò infinitæ malitiæ tenerentur concremasti, exemplum præbens post venturis ætatibus:
- 6 Tu audacè illum Parhhonem, qui sanctum populū tuum Jisraëlem servituti mancipaverat, variis ac multis suppliciis probans, notam fecisti majestatem tuam;
- 7 Post quæ supplicia notam fecisti magnam potentiam tuam; cum regem quidem qui persequebatur eum cum curribus & turbis multis inundasti profundo mari, eos verò qui tibi omnis creaturæ imperium obinenti incumbabant fide salvos transvexisti, qui etiam agnoscentes apud

^a *Græc. fecerant. Genes. 7.*

^b *Græc. manifestos malitiis factos. Genes. 19.*

Exod. 7. & seq.

Exod. 14. *c* *Græc. turbarū multitudinem inundasti profunditate maris.*

apud se opera manus tuæ, te omnipotentem laudaverunt:

8 Tu, ô Rex, qui creaveras infinitam illam & immensam terram, elegisti civitatē hanc, & sanctificasti locum hunc pro nomine tuo, qui ta- d Græc. tibi.

mē nullius rei omnino indiges; & apparitione glorificavisti magnifica, faciēs cōmēdationē illius ad gloriam magni & honorandi nominis tui:

9 Et diligens domum Jisraēlis promissisti, si quando nos avertos a te occuparet angustia & venientes in hunc locum oraremus, te exauditurum orationem nostram. e Græc. fieret aversio nostri & nos comprehenderet ang.

10 Jam verò fidelis es & verax, quando quidem sepe dum affligerentur majores nostri succurristi ipsis in abjectione sua, & liberaisti ipsos e malis maximis:

11 Ecce autem nunc, ô Rex sancte, propter multa & magnā peccata nostra opprimimur subjecti inimicis nostris, & dimittimur in imbecillitate summa. f Græc. imbecillitibus.

12 Atque in hoc casu nostro audax & prophanus iste studet injuria afficere locum sanctū quē in terra hac designasti nomini glorioso tuo:

13 Nam habitatio quidem tua, cœlum summū, inaccessa est hominibus: sed quādo quidem placuit tibi gloriam tuam in populo tuo Jisraēle g Græc. cœli.

statuere, & locum hunc sanctificavisti, h Græc. immunditia istorum, neque punias nos prophanatione: hypallage.

14 Ne ulciscaris de nobis per immūdos istos, neque per prophanos punias nos, ut non glorientur iniqui cum animo suo, neque exultēt superba lingua sua dicentes, nos proculcavimus domum illam sanctificationis sicut proculcantur domus abominationum. i Græc. superbia lingua.

15 Dele peccata nostra, & dissipa errores nostros, & misericordiā tuā ostende hoc tempore: citò præoccupent miserationes tuæ, & inde laudes in os eorum qui prociderunt contriti animis, confecta nobis pace.

16 Hic ille inspector omnium & sanctus supra omnia Deus, in sancto loco legitimam hanc orationē exaudiēs, illū cōtumeliā audaciāq; elatū maximē flagellavit hinc & inde, pcellēs eū ut arundinē *agitatam* a vento; adeò ut prostratus humi, non valens amplius agere quicquā, sed solutus mēbris, ne vocem quidem posset edere justo judicio implicatus.

17 Quamobrem cum amici tum custodes ejus acrem vidētes castigationem quæ invaserat ipsum, metuentēsq; ne vita etiam ipsum deficeret, citò extraxerunt ipsum, perculsi metu maximo. k Græc. acutam. l Græc. cōprehēderat. m Græc. excedente. n Græc. tempore verò post.

18 Postea verò cum seipsum recollegisset, minimē ad respicientiam venit correptus; sed amarulentis interminationibus usus abiit.

19 Cum autem delatus in Ægyptum augeter malitiā cum sua, tum adjutorū atq; sociorū ab omni julto abhorrentiū quos antè indicavimus, nō solum innumeris se libidinibus explēvit; sed etiā eò pcessit audaciæ, ut maledicta singulis locis in populum cōferret, & multi amicorū ad propositū Regis attēdentes ii quoque sequerentur volūtatem ejus. o Græc. separatorum.

20 Proposuerat enim sibi ut gentem hanc publicē vituperio exponeret, erectaq; ad turrim aulae junctam columna scripturam insculpt-

p Græc. cōtra gentem hanc vituperium diceret.

rat, ne quis eorum qui non sacrificant veniret in templa ipsorum; sed
ut omnes Jehudæi in populi censum aut servilem statum cogerentur;

21 qui verò contradicerent, vi abrepti privarentur vita;
Eos autem qui in censum referrentur, adhibito etiam igne, obli-
gnari in signi Bacchi folio hederæ in corpus impresso, ac deinde separari
ad utendam quæ prius contracta fuerit libertatem.

22 Ut autem non videretur omnibus inimicari, subjecit scripturæ;
Quod si qui ex illis voluerint certo consilio inter illos versari qui sacris
sunt initiati, eos æquo jure civēs cum Alexandrinis fore.

23 Quidam igitur in civitate habentes odio istos gradus pietatis ci-
vitatatis hujus imperatos, facillè seipsum dediderunt velut cum magna ali-
qua communicaturi gloria ex conversatione futura cum Rege:

24 Verumtamen plurimi in generoso animo cōfirmati non destiterunt
a pietate, sed pecunias pro vita commutantes intrepidè, conabantur
seipsum a recensionibus liberare, quippe freti bona spe se defensionem
consequuturos esse:

25 Præterea qui discedebant a se eos abominabantur, & tanquã ho-
stes gentis suæ judicabant, privabantque communi conversatione &
commodo.

ANNOTATIO.

1 Itaque] Hic versus quibusdam in libris integer est, in plerisque mutilus. Sed utrumque membrum optimè con-
venit; nam & Sacerdos summus omisso Rege supra 1. 23, ad orationem conversus præiit verba Ecclesiæ, & Ecclesiæ
conspirantibus animis verba illius sequuta est. Schimbon] non ille Justus, de quo Ecclesiastici 50. sed filius Oniæ
illius cujus habetur història apud Josephum Antiquit. lib. 12. cap. 4. & pater alterius Oniæ qui fœdus cum Romanis
& Spartanis fecit, 1. Mac. 12. 20. 8 Infinitam] dictum verè est, nempe si cū Jehudæa comparabitur, & hyperbolisè
10 Fidelis, &c. id est constans factis, & verax promissionibus. 14 Sicut pr.] id est, sicut Judæi isti templa Deo-
rum nostrorum, quæ abominationes vocant, sunt soliti proculcare. 16 Flagellavit] sic 2. Mac. 3. 26. 20 Tur-
rim] Alexandria in palatio Regis. Ut omnes] id est, ut quicumque Jehudæi in civitate erant, aut probata religione
& impresso in cutem signo libertati assererentur, aut in servitum traherentur. 21 Contracta] sive comparata,
per veri Dei abnegationem & superstitionum Ægyptiarum comprobationem: etsi non pro civibus Alexandrinis,
sed pro accensis habebantur. 22 Cum Alexandrinis] qui & immunes erant, & communibus cum Rege sacris ve-
tebantur, vers. seq. 23 Civitatis hujus] puta Jerusolaimorum, id est, cum animadvertent prout germanis Je-
hudæis inerant pietatis gradus, ita gradus ad illam obruendam & labefactandam fuisse a Rege constitutos, a qui-
bus gradibus in summa ipsorum caro inेतuebat; ad impios vitam, libertatis, honorumque gradus sese contulerunt.

CAPUT III.

1 **H**Æc autè impius ille percipiens adeò iratus est, ut non solum
Alexandriæ manentibus irasceretur, sed etiam iis qui in regi-
one erant adversaretur gravius, mandarètque festinanter om-
nibus congregari unà, & pessima nece e vita tolli.

2 Quæ dum administrabantur, evulgatus est dirus contra gentè ser-
mo conspiratibus ad malefium hominibus; quibus dabatur ad insti-
tutum istud occasio, tanquam si Jehudæi ipsos a suis legibus prohibitori
essent.

3 Ac Jehudæi quidem benevolentiam fidemque constantem in re-
ges observabant; sed quia colebant Deum & lege ejus regebantur, separa-
tionem instituebant in quosdam & conversiones (quam ob causam
quibusdam esse inimici videbantur) & bonis rerum justarum factis or-
nantes conversationem suam, omnibus hominibus erant probatissimi.

4 Itaque vitam quidem bene actam quæ apud omnes de gente per-
vulgabatur

q Græc. gra-
dus pietatis
civitatis hu-
jus.

a Græc. in
idem.

b Græc. dil-
positionem
istam.

c Græc. indi-
veribilem,
ut ita loqua-
mur.

d Græc. con-
stituti erant.

vulgabatur isti alienigenæ minimè enumerabant; sed de adorationibus & cibis differentiam pervulgabant; dicentes neque regi neque potestatibus homines istos cōsentire, sed diros esse & magnopere negotiis aduersari: denique non vulgari perstringebant vituperatione.

5 Græci verò qui per civitatem erant nulla affecti injuria, tumultū inopinatum cōtra hos homines spectantes & improvisas concursationes fieri, succurrere quidē non poterāt (nam tyranni regis erat constitutio)

6 Sed ferentes graviter consolabantur, & futurum præcipientes animo ut non starent ista: non enim ab eo qui nihil ignorat, talem constitutionem rerum ita despectum iri.

7 Jam verò etiam vicini quidam, & amici, & qui commercium habebant cum ipsis, clam̄ excipientes quosdam dabant fidem se defensionē communem adhibituros, & contentissimè ad auxilium adventuros.

8 Ille igitur præsentē prosperitate elatus, ac in Dei maximi potētiam non respiciens; sed statuēs se perpetuò in eodem consilio permansturū, contra eos rescripsit has literas:

9 Rex Ptolemæus Philopator ducibus militibúsque per Ægyptū & quemque locum residentibus salutem & valetudinē: valeo ego ipse quoque & negotia mea.

10 Postq̄ militaris nostra in Asiā expeditio (quam novistis ipsi quoq̄) inoffenso Deorū auxilio ad finē ex animo perducta est; non vi^b armorū, sed æquitate & humanitate multa duximus gentes lactandas esse quæ Cœlen Syriam, Phœniciamq̄; habitāt, & beneficiis ultrò prosequēdas.

11 Cumq̄; templis quæ per civitates sunt reditus multos attribuissemus, advenimus etiam Jeruschalaima, quò ascenderamus ut templum istorum sceleratorū & nunquā ab amētia sua desinentiū honoraremus.

12 Et illi sermone quidem adventum nostrū grate, at re ipsa falsò accipientes, cum esset nobis animus ingrediendi in templum ipsorū, & decentissimis atque pulcherrimis donariis honorandi, antiquissima sua

acti superbia ab ingressu nos prohibuerunt.

13 Ita nō experti sunt robur nostrum propter eam humanitatem qua in omnes homines utimur, sed suam contra nos diritatē effecerunt manifestam, ut qui omnino soli ex gentibus cervices in reges & bene de se meritos attollentes nihil æquum perferre volunt.

14 Ac nos quidem quòd istorum amentia^m concessimus, & cum victoria reversi in Ægyptum omnibus etiam gentibus humanitatem exhibuimus, prout decebat confecimus:

15 Interea verò cum apud tribules istorum omnibus significavimus oblivionem tanti mali; atque tum societate, tū mille rebus quas eis primum simplicissimè volueramus conceditas eos ausi ad mutationem provocare, eos & consortes perpetuorum Sacerdotum voluimus constituere & dignari eos Alexandrinorum civitate;

16 Isti contra accipientes, ingenitaq̄; malitia depellentes quod bonū

e Græc. attrahentes.
f Græc. omnino contentē.

g Græc. salvere & valere.

h Græc. haste.

i Græc. antiquioribus typhis, ut Ac nobis loquitur.

k Græc. benefactores.
l Græc. germanum.
m Græc. unā delati sumus.

n Græc. in istis.

o *Græc. an-*
nuentes.

est & perpetuò in malum^o inclinantes non solùm averfati sunt hoc jus civitatis inæstimabile, verum etiam paucos e suis qui optimè erga nos affecti sunt abominantur sermone atque silentio, maximè suspicantes nos ob illud vivèdi infame institutũ citò ea quæ correximus everfuros.

17 Quapropter etiam optimè persuasi signis istos modis omnibus a nobis dissentire, atque providentes ne si fortè repentinus in posterum tumultus instaret, impios istos a tergo proditores & barbaros hostes haberemus,

p *Græc. ac-*
ciderint.

18 Mādavim^o simul ac hæ literæ ad vos^o pvenerint, ut istos q̄ his literis indicātur cū uxorib^o liberisq; eādē hora exceptos cōtumelia & divexationibus mittatis ad nos undiq; vinculis ferreis inclusos,³ ut immedicabili & ignominiosa nece (quæ admodũ homines diros decet) auferātur.

q *Græc. ad*
immedica-
bilem &
ignominio-
sam necem.

19 His enim supplicio simul affectis, percepimus nobis in tēpus reliquũ negotia pfectè cōveniēte statu optimaq; dispositione cōstitutũ iri.

r *Græc. a*
sene usque
ad infantē
usque ad eũ
qui mamme
subjicitur.

20 Quisquis autem Jehudæorum aliquem^o sive senem, sive puerum, sive lactentem etiam protexerit, turpissimis tormentis cruciabitur distenta familia tota:

21 Et qui indicare illud voluerit, præterquàm quòd substantiam ejus qui reus peractus fuerit accipiet, ac bis mille drachmas ex pecunia regis; etiam^o libertate coronabitur.

s *Græc. in-*
accessus.
t *Græc. scri-*
pta erat.

22 Omnis verò locus ubi omnino tectus Jehudæus deprehenderetur, inhabitabilis efficitur & cremator igne, ut toti naturæ mortali planè appareat inutilis in sempiternum tempus. Atque sic quidem^o habebat literarum forma.

ANNO TATIO.

3 *Separationem*] Id est, excommunicatione sive abstentione utebantur in eos qui parebant tyranno deficientes a Deo, & respicientibus prædicabant gratiam Dei absolutionemque a peccatis ipsorum, ut de integro aduarentur Ecclesiæ. Sic accipimus vocem *καταρροφῆς*: nam ut in Comædiis protasin epitasinque turbulenta sequitur catastrope, qua res in suum ordinem revocantur; ita etiam videtur fieri in misera defectorum vita cum ad officium revertuntur, & se restitunt Ecclesiæ Dei, postquam plus satis vitam suam pro re ludicra habuerunt, ut dicitur Sap. 15. 12. vide supra 2. 25. 6 *Ab eo*] id est a Deo: periphrasis. 17 *Tumultus*] nempe ab Antiocho magno, qui etiam brevi recuperavit Syriam. 21 *Libertate*] puta si servus fuerit.

CAPUT IIII.

a *Græc. ac-*
cidit, ut su-
pra 3. 18.

1 **Q**UOCUNQUE autem mādatum illud^o pervenit, populare constitutum est a gentibus^o convivium cum acclamationibus & gaudio, velut audacter jam demōstrante se inimicitia quæ ipsis olim cogitatione callũ indurata cōtraxerat.

2 Jehudæis verò perpetuus erat luctus, & planè lamentabilis clamor cum lacrymis gemitibusque, inflammato undique ipsorũ corde, cum improvifam perniciem repentè contra se decretam deplorarent.

3 Quæ præfectura, aut civitas, aut quis in universum locus habitabilis, aut quæ viæ planctu ejulatibusque de illis non implebantur?

4 Ita enim acerbo & immiti animo a ducibus^o qui p civitatē erāt unanimiter ejiciebātur, ut de insolētibus suppliciis etiā ex inimicis quidā capientes ante oculos communem illā misericordiā & incertā hujus vitæ cōmutationē reputātes deplorarēt^o infelicissimā eorum dejectionem.

b *Græc. rex*
infelicem.

5 Nam

5 Nam præibat senum multitudo variorum canitie, quorum incurvis pedibus tardisq; a senio sine pudore ullo ad profectio^{nem} celerem abutebantur violentæ adversionis impetu:

c *Grac.* tarditatem pedum incurvorum ex senio.

6 Quæ verò ad communionem vitæ nuptialem modò thorum subierant adolescentulæ, pro delectatione suscipientes ejulatus, & unguento delibutam comam conspersæ pulvere, ac sine velo abductæ, lamentationem pro hymenæis incipiebant unanimiter, ut vexationibus alienigenis laceratæ; cùm vinctæ publicè vi usq; ad locum ubi conscendebatur navis traherentur.

d *Grac.* acuram ut 2. Mac. 9. 7.

e *Grac.* immisionem in navem.

7 Et harum conjuges laqueis coronarum loco cervicibus implexi in florente ætate adolescentiæ, pro convivio juvenilibusq; deliciis reliquos nuptiarum dies degebant in lamentationibus, cernentes jamq; sepulchrum ad pedes positum.

8 Agebantur autem bestiarum modo tracti vinculorum ferreorum vi, alii collo suffixi clavis ad navium transtra, alii pedes firmis constructi pedicis; idq; etiam tabulato quod supernè erat frequente imposito, ut undequa; obtenebratis oculis ductum insidiatorum in tota navigatione paterentur.

f *Grac.* necessitatibus.

g *Grac.* acciperent.

9 His ergo in navigium illud quod diximus actis & finita navigatione prout sancitum fuerat a Rege, mandavit ut illi in suburbano hippodromo metarentur (cujus erat ingens ambitus, & quàm opportunissimus ad traducendum *miseros* cùm apud eos quæ in civitatem veniebant, tum apud eos qui inde in regionem proficiscebantur peregrè) ut neq; cum illius copiis communicarent, neque universè in muros reciperentur.

h *Grac.* ad paradigmatisum.

i *Grac.* in peregrinationem.

k *Grac.* designarentur muris.

10 Hoc autem confecto, ut audivit Rex gentiles Jehudæorum civitate clam frequentius exeuntes lugere ignominiosam fratrum miseriam, iratus mandavit ut his simul accuratè eodem modo ac illis fieret, neq; ullo pacto a supplicio illorum immunes essent; & totam gentem nominatim describi:

l *Grac.* non defectis supplicio.

11 Non enim se laboriosum illud operum ministerium quod paulo antè significaverat exacturum esse, sed cruciatos tormentis quæ denuntiaverat tandem unius diei tempore deleturum.

12 Fiebat igitur horum descriptio vehementer studio ambitiosaq; affiduitate ab ortu Solis ad occasum, etsi perfectum finem minimè consequuta diebus quadraginta:

m *Grac.* amaro, sive acerbo.

13 Rex verò multum ac perpetuò impletus gaudio, conviviaq; ad omnia idola faciens, mente a veritate procul aberrante & profano ore muta quidem & quæ non poterant ipsos alloqui aut adjuvare laudabat; in Deum verò maximum res quæ non conveniebant loquebatur.

14 Post illud autem intervallum temporis quod modò dicebamus, retulerunt scribæ Regi se non amplius posse Jehudæorum descriptionem facere propter immensam eorum multitudinem; cùm essent ad-

huc per regionem plures, alii quidem adhuc in domibus consistentes, alii verò alio loco: tanquam si fieri non potuisset illud ab omnibus du-
cibus qui præerant Ægypto.

15 Cumq; interminaretur Rex eis duriùs quasi fuissent corrupti do-
nis ad machinationem fugæ, accidit ut de re illa manifestò persuade-
retur, dicentibus illis ac demonstrantibus & chartam jamq; & scripto-
rios calamos quibus utebantur defecisse.

16 Hæc autem fuit efficacitas invictæ providentiæ illius qui Jehu-
dæis e cœlo succurrebat.

ANNOTATIO.

1 *Convivium*] Nempe idolis eucharisticum epulum, ut infra vers. 13. 5 *Adversus*] qua duces Ægyptii a do-
mestica & sedentaria quiete senum eos ad laboriosum cursum retrahebant. 11 *Significaverat*] supra 2. 20.
Qua denuntiavit] supra 3. 18.

CAPUT V.

IUNC advocato Chermone qui præerat elephantorù
procuratori Rex gravi completus ira, & ab indigna-
tione omnino immotus iussit in diem posterum lar-
gos thuris manipulos cum vino copioso mero omni-
bus elephantis potandos dari, qui erant numero quin-
genti, & efferatos profusa potus illius subministratio-
ne contra Jehudæos immitti ad necem illorum.

2 Ac ille quidem cum mandasset ista, congregatis amicis summis &
ducibus qui infensi in Jehudæos erant, ad convivium se convertit: ma-
gister verò elephantorum Chermon quod imperatum fuerat aptè cõ-
summavit.

3 Præterea etiam administri vespere exeuntes vinciebant misero-
rum manus, & reliquas contra eos cautiones moliebantur totam no-
ctem, existimantes gentem illam simul internecionis terminum per-
cepturam.

4 Jehudæi verò qui gentibus ab omni protectione deserti esse vide-
bantur propter necessitatem qua cum vinculis undequaq; circumclu-
debantur, omnipotentem Dominum ac omnis potestatis habentem
imperium, Deum suum patremq; misericordem omnes indefinente
clamore cum lachrymis invocabant, orantes ut impium illud consili-
um contra se captum mutaret, magnificaq; apparitione ipsos a nece
quæ ad pedes erat parata liberaret.

5 Horum ergo intentè supplicatio in cœlum ascendebat: Chermon
verò cum immisericordes illos elephantas potu perfudisset, plenos mul-
ta illa vini subministratiōe & saturatos thure, manè ad aulam adfuit
ut res istas nuntiaret Regi.

6 Verùm Deus partem somni (quæ res creata inde a temporibus se-
culi bona est de nocte) etiam interdium injectam ab eo qui gratiosè tri-
buit

a *Grac.* im-
mitti ad oc-
cursum ne-
cis Jehudæ-
orum.

b *Grac.* ini-
micè in Je-
hudæos ha-
bentibus.

c *Grac.* secu-
ritatem.

d *Grac.* ma-
tutinus: sic
infra vers. 15.

e *Grac.* secu-
lo tēporis:
hypallage.

buit omnibus quibuscunq; ipse voluerit immisit Regi:

7 Itaq; detentus suavissima & profunda efficacitate Domini a nefario quidem proposito plurimum excidit, sed ab immutabili consilio fraudatus magnificè.

8 Jehudæi verò cum horam quæ antè significata fuerat effugissent, Deum suum laudaverunt sanctum, iterumq; rogarunt ut optimè conciliatus cum ipsis potētissimæ manus suæ robur superbis gentib. ostēderet.

9 Media autem jam fermè decima vocator frequentes invitatos videns, accessit, pepulit Regem, eumq; vix excitans ostendit tempus convivii jam præterfluere, sermonemq; de illis habuit: quem reputas Rex & ad convivium versus, iussit eos qui ad convivium venerant ex adverso sui accumbere:

10 Eoq; factò adhortatus est ut se in convivio occupantes præsentem convivii partem eo plus honorarent eam in lætitia consumendo.

11 Cum autem diutiùs processisset confabulatio, Chermonem accersit Rex cum minis acerbis interrogavit quam ob causam sinerentur Jehudæi in diem præsentem supervivere.

12 Qui ubi ostendit se nocte quod fuerat imperatum ad finem perduxisse & attestati sunt amici ejus, ille pejorem quàm Phalaridis crudelitatem habens dixit, habeant illi gratiam hodierni diei somno.

13 Tu verò sine cunctatione in diem crastinum similiter elephantos comparato ad scelestorum Jehudæorum istorum deletionem.

14 Hæc ubi dixisset Rex, alacriter omnes qui aderant cum gaudiò simul collaudarunt, & in suam quisq; domum reversus est: ubi non tam ad somnum tempore noctis abusi sunt, quàm ut omnia fabricarentur ludibria in eos qui miseri esse videbantur.

15 Simulac autem gallus manè cecinerat, bestias armatas in peristylis magno commovebat, & turbæ quæ per civitatem erant congregabantur ad spectaculū in primis miserabile, diluculū studiosè expectantes.

16 Jehudæi verò continenter animā trahentes, supplicatione multis lachrymis conjuncta canticisq; miserabilibus, manibus ad cælū protensis orabant Deum maximum, ut brevi iterum ipsis succurreret.

17 Nondū radii Solis dispergebantur, Rege amicos excipientē, cum accedens Chermon accersivit ut prodiret, indicans illud quod antea Rex in animo habuerat paratum esse.

18 Quod cum ille acciperet & de iniquo illo exitu obstupesceret, ignoratione planè occupatus quæ sivit quæ obrè illud studiosè ab eo effectū esset: erat autem istud ab efficacia Dei dominantis omnibus, qui oblivionem rerum quas ille priùs machinatus fuerat mēti illius indiderat.

19 Indicavit Chermon & amici omnes, dicendo, bestiarum copiaq; ista, ô Rex, parata sunt ex proposito consilio vehemente tuo.

20 Ille verò his dictis gravi ira plenus, eo quòd tota ipsius cogitatio de his rebus providentia Dei dissipata esset, minaciter intuens dixit,

f. Græc. quæ ad vocatōnes erat infirmitas confirmata vocatos videns. g. Græc. prætercurrere.

h. Græc. per indivisum tempus, id est, perpetuum & continens: ut infra 6. 26. i. Græc. ad exitum.

21 "Quotquot parentes advenerint aut filiorum nati, hi largā escam bestiis feris paraverint, inculpatorum Jehudæorū loco, qui mihi meisq; majoribus integram stabilemq; fidem eximiè demonstrarunt: quam nisi animo erga te propenso essem propter communem educationem & ministerium tuum, pro illis privareris vita.

& Grac. con-
tractus est.

22 Sic Chermon inopinatam ac periculosam sustinens comminationem & aspectu & vultu, cohorrui: amicorum verò quisq; paulatim diffluxit tristis, qui congregatos dimiserunt quemque ad occupationem suam.

23 Jehudæi autem Regis sermonibus auditis illustrem Deum, Dominum, regem regum laudaverunt, ut qui ab ipso auxilium hoc consequuti essent.

24 Deinde cum Rex constituto de-integro consilio hortaretur convivas ut se ad lætitiā conferrent, secundum leges illas Chermonem accersens cum interminatione dixit ei, quoties oportet tibi de iisdem rebus mandata dari, ô infelicissime? etiam nunc tandem elephantos arma in diem crastinum ad deletionem Jehudæorum.

25 Cognati autem simul accumbentes in stabilem hanc mentem admirati protulerunt ista, ô Rex, quousq; verò nos ut expertes rationis pertentaturus es, jam tertio imperans deleri illos, & rursus in ipso facto dissolvens mutato consilio ea quæ placuerunt tibi?

26 Quorum gratiâ hæc civitas exspectatione turbatur, & multos conventus experta, jam etiam periclitatur ut diripiatur sæpe.

& Grac. in-
spectionem
seu visitati-
onem.

27 Rex itaq; alter omnino Phalaris impletus studio rationi adversante, & mutationes animi quæ ad procurationem Jehudæorum in ipso fuerant effectæ nihili faciens,

Suprà 1. 10.

28 Postquam impurissimum jûramentū firmè statuisset se cum istos sine cunctatione genibus pedibusq; bestiarū sauciatos ad inferos transmissurum, tum castris contra Jehudæam ductis eam celeriter æquatam solo flammæ & ferro traditurum, & templum illorum, quod nobis (inquit) inaccessum fuit, ubi consummant sacrificia, citò prostratum igne in omne tempus effecturum:

29 Tunc læti discesserunt amici & cognati cum fiducia, & disposuerunt copias ad custodiam per opportunissima civitatis loca.

in Grac. for-
midabiliter.

30 Magister verò elephantorum ut bestias ad furiosam (ut ita dicam) ferè constitutionem odoratis poculis e vino condito thure, formidabili ornatas apparatu adduxerat; sub auroram, cum jamq; civitas innumerabilibus turbis hippodromum versus repleta esset, ingressus aulam ad rem præsentem incitavit Regem.

31 Qui ira gravi impiam mentem complens, omni mole erupit cum bestiis, volens immiti animo & pupillis oculorum siccis molestum illum & miserabilem eorum de quibus antè diximus spectare exitum.

32 Itaq; exeuntium elephantorum ad portam armatis copiis simul profese-

prosequentibus, pergentisq; multitudinis pulverem videntes Jehudæi & horrifonum tumultum audientes, cum illud sibi ultimum vitæ momentum esse arbitrarentur,

33 *Sub finem* miserrimæ illius exspectationis ad commiserationem & ejulatus versi osculabantur alii alios complectentes cognati, & in colla ruentes filiorum patres & puellarum matres:

34 Aliæ verò infantes uberibus admotos habentes, qui lac sugerent ultimum.

35 Verumtamen cum hi e converso etiam considerarent defensiones ipsorum quæ antè fuerant e cælo factæ, pronos unanimiter seipso prosternentes, & infantes ab uberibus seponentes in clamaverunt voce magna universitatis principem,

36 Supplicantes ut apparitione illustri facta miseraretur ipsos jamq; ad portas sepulchri constitutos.

n Græc. dynastam.

ANNOTATIO.

¹ *Largos thuris*] Thus enim, teste Dioscoride lib. 1. cap. 70. potum largè maniam excitat, largius affert mortem: sic voluit Rex bestias ad feritatem & savitiam accendi præbito thure ex vino; quod indicatur in 1. reg. 30. 7 *Con-silio*] puta Dei. 9 *De illis*] qui mandato Regis ad convivium vocati aderant. *Ex adverso*] pro Ægyptiorum more, ut Gen. 43. 33. 10 *Præsentem conv.*] Sic modeste Rex loquitur, excusans quod pars temporis in convivio agitando consumenda periisset, hortansque ut festivitate & convictu liberiore jacturam temporis resarcirent. 15 *Commocebat*] præbito potu, & aliis rebus ad se vitiam eos accensuris, furoremque provocans. 21 *Quotquot*] sensus est, si quisquam me hoc nomine ad Jehudæorum ruinam compellaverit, qui quis tandem ille sit, cum ipse tum necessarii ipsius pœnam perfetto Jehudæis irrogatam. 31 *Omnis mole*] id est comitatu maximo, copiisque prosequen-tibus, de quibus vers. seq.

CAPUT VI.

HLHAZAR autem quidam vir insignis de sacerdotibus *quæ* erant e regione illa, in senum numero jam etatem con-sequutus, & omni virtute ornatus quæ ad vitam hanc *pertinet*, senes qui circumstabant ipsum contrahens ad in-vocandum Deum sanctum, oravit his verbis;

a Græc. hæc.

2 Rex ^b magnifice, altissime, omnipotens Deus, qui rem creatam om-nem semper gubernas misericorditer, respice ad semen Abrahami, ad liberos sanctificati Jahhakobi, ad populum partis quæ sanctificata est tibi, exterum in terra externa injustè pereuntem, ô pater.

b Græc. ma-gnipotens.

3 Tu Parhhonem olim abundantem curribus, Ægypti istius princi-pem, elatum immiti audacia & lingua magniloqua, cum superbo ex-ercitu mari perfusos perdidisti, luce misericordiæ perlustrans genus Jisraëlis;

Exod. 14.

4 Tu Sancheribum gravem Assyriorum regem innumerabilibus co-piis exultantem, qui gladio terram totam subjectam sibi jam occu-paverat, & qui efferebatur contra sanctam civitatem tuam res graves fastu audaciaq; proloquens, tu *inquam* Domine fregisti, manifestâ gen-ribus multis potentiam tuam ostendens;

2. Reg. 19.

c Græc. ha-sta.

5 Tu socios treis versantes in Babylonia, qui animam suam ultrò igni tradiderant ne rebus vanis servirent, ignitum caminum perfundens ro-re liberaisti, adeò ut ne capillo quidè tenus damnum perpessi sint, flam-mamq; omnibus adversariis immisisti;

an. 3.

d Græc. usq; ad capillum impassos.

Dan. 6. 6 Tu Danielem, qui invidentiæ calumniis leonibus sub terram fuerat projectus *ut esca bestiis esset*, incolumem in lucem revocasti; & Jonæ 2. & 3. nam prolixè in ventre marini cete liquefactam, illæsum omnibus domesticis ostendisti, pater.

7 Nunc ergo, *ô Deus* osor injuriæ, plurimum misericors, universitatis protector, citò appare istis qui de genere *sunt* Jisraëlis, & ab iniquis gentibus abominandisq; injuriam patiuntur.

8 Quòd si impietatibus in peregrinatione hac constricta fuit vita nostra, libera nos ab inimicorum manu, & tu Domine prout volueris nos nece perde.

e Græc. vana sapientes. 9 Ne isti qui nihil nisi vanitatem sapiunt rebus vanis benedicant perditionis in dilectos tuos eventuræ nomine, dicentes, ne Deus quidem ipsorum liberavit istos:

10 Sed tu, *ô æterne*, qui omnes vires ac universam potestatem obtines, jam respice.

11 Miserere nostri, qui per iniquorum injuriam rationi adversam vita destituimur insidiatorum modo:

12 Gentes verò stupefactas admirentur hodie invictam potentiam tuam, *ô gloriose Deus* potentiaq; prædite, de salute generis Jahnakobi.

13 Tibi supplicat tota infantium istorum multitudo, & hi parentes istorum cum lachrymis: demonstratur omnibus gentibus te nobiscum esse Domine, neq; avertisse faciem tuam a nobis.

Levit. 27. 40. Deut. 30. 14 Sed quemadmodum dixisti te ne tum quidem cum in terra inimicorum suorum versantur despexisse eos, ita perface Domine.

15 Cum autem Elhazar ab oratione modò desineret, Rex cum bestiis ac toto copiarum horrore secundum hippodromum prætervehebatur:

16 Quod contemplati Jehudæi magnum clamorem in cælum extulerunt, adeò ut adjacentes convalles ipsa unà personantes castris totis necessariis fletum excuterent.

f Græc. incoercibile fletum facerent. 17 Tunc gloriosissimus, omnipotens, & verax Deus ostendens sanctam faciem suã aperuit portas cœli, e quibus gloria instructi duo formidabilesq; aspectu Angeli omnibus manifesti præterquam Jehudæis descenderunt,

18 Et resistentes impleverunt adversariorum copias perturbatione & metu, immotisque ligarunt pedicis, adeò ut ipsum Regis corpus horresceret, & oblivio audaciam ipsius quæ tam graviter inflammata fuerat occuparet:

19 Bestiæ verò conversæ in copias armatas quæ subsequebantur, proculcabant & profligabant illas.

g Græc. illos, nempe copiarum viros. 20 Tunc Regis ira in misericordiam & lachrymas conversa est, propter eas res quas antè fuerat machinatus.

21 Nam cum audisset clamorem illum; & consideraret pronos omnes

meis ad perditionem *comparatos*, cum ira lachrymans interminatus est amicis, dicens,

22 "Regno abutimini, qui tyrannos crudelitate superavistis, & me ipsum in vos beneficum jam aggredimini cum a principatu, tum etiam a vita amovere, clam machinantes ea quæ non essent regno profutura.

23 Quis eos *homines* qui munitiones regionis nostræ fideliter tenuerunt, e domiciliis suis exportatos singulos, præter rationem huc co-

*h. Græc. in fi-
de.*

24 Quis eos qui omnino inde a principio benevolentia erga nos gentes omnes antecellunt, & qui pessima per sepe ab hominibus pericula susceperunt, ira nefariis implicuit suppliciis?

25 Solvite, dissolvite injusta vincula, in proprias sedes cum pace remittite, ea quæ antè fuerunt gesta deprecari. Absolvite filios omnipotentis, cælestis Dei viventis, qui a nostris adhuc majoribus expeditam constitutionem cum gloria præbet nostris negotiis.

*h. Græc. in
propria: sic
inf. vers. 33.*

*& Græc. usq;
nunc.*

26 Atq; hæc quidem dicebat iste: illi verò momento soluti, sancto servatori Deo suo benedicebant quòd modò effugissent mortem.

*h. Græc. indi-
vifo tempore,
ut supra
s. 16.*

27 Postea Rex in civitatem reversus accersito eo qui redivitibus præerat jussit vina cæteraq; ad convivium necessaria in septiduum Jehudæis suppeditari, statuens eos quo in loco se subituros exitium putaverant, ibidem Soteria cum omni lætitia celebrare.

28 Tunc illi qui antè probrosi fuerant & sepulchro proximi, ac potius in illud jamq; descenderant, loco acerbæ necis & luctuosissimæ popululum salutare inter se statuentes; eum locum qui ad ruinam ipsis & sepulchrum paratus fuerat, pleni gaudio in accubitus diviserunt.

29 Et finem flebili lamentationis cantui facientes, receperunt majorum cantica, Deum servatorem laudantes atq; mirificum; fletuq; omni & ejulatu abjecto choreas constituerunt ad lætitiæ cum pace conjunctæ signum.

30 Similiter autem Rex quoq; de his rebus, cum amplissimum convivarum numerum congregasset, indefinenter in cælum respiciens vicissim celebrabat Deum magnificè, propter salutem quæ ipsi præter opinionem acciderat.

31 Qui verò antè statuerant illos in exitium raptos avium futuros escam, & cum gaudio descriperant; hi contra gemuerunt, quòd pudore apud animum suum amicti essent, & quòd audaciam suam, quæ ignem spiraverat merum, in gloriè extinctam cognoscerent.

32 At Jehudæi constituta, ut antè diximus, chorea illa cum convivio, tempus in celebrationibus hilaribus & Psalmis transegerunt:

*h. Græc. præ-
dicta.*

33 Et communem de his rebus ferentes legem in toto incolatu suo generationibus omnibus dies prædictos statuerunt hilareis celebrari, non computationis aut comestationis causâ; sed propter salutem quam ipsis Deus effecerat.

34 Deinde accesserunt Regem, se ad suos dimitti postulantes.
 Sup. 2. & 3. 35 • Cæterum descripserant illos *administri Regis* a vicesimo quinto die Pachonis ad quartum Epiphi diebus quadraginta: constituerunt verò perditionem illorum a quinto Epiphi ad septimum diebus tribus, cum etiam magnificè illustrans misericordiã suam universitatis princeps incolumes eos liberavit.

36 Unanimiter autem convivati sunt omnibus suppeditatis a Rege, ad diem usq; decimum quartum:

37 Quo etiam die cum interpellassent Regem pro dimissione sui, collaudans eos Rex magno animo scripsit eorum gratiã sequentes litteras ad duces unicuiq; civitati præpositos, in hanc sententiam.

Grac. o- 36 Unanimiter autem convivati sunt omnibus suppeditatis a Rege, ad diem usq; decimum quartum:
mnia suppe-
ditati.
Grac. in- 37 Quo etiam die cum interpellassent Regem pro dimissione sui,
terpellatio-
nem fecif-
sent.
Grac. per 36 Unanimiter autem convivati sunt omnibus suppeditatis a Rege, ad diem usq; decimum quartum:
civitatem.
Grac. huc 21 *Clamorem illum* [Jehudæorum, de quo vers. 16. 22 *Regno abur.*] id est autoritate Regia, ut exponitur cap. tenorem habentes. 23 *Eos homines* [Jehudæos. 27 *Soteria*] id est salutare dies, festos dies salutis iux. 28 *Poculum* salus, sic interpretatur cum Phavorino *πάσσα*, pro poculo ex quo milites victoria parta læti inter se propinabant: qua propinandi ratio in convivis & eucharisticis epulis fuit observata: vide Pfalm. 16. 13. 35 *Pachonis* [Egyptia mensis appellatio Aprilis nostro ex parte respondentis. *Epiphi*] mensis Junio nostro similiter ex parte respondentis, quo celebrabantur Apidis festa sive Epaphi, unde nomen habuit: vide Eusebium de præparatione Evangelicâ.

CAPUT VII.

1 **R**EX Ptolemæus Philopator ducibus qui sunt per Ægyptum & omnibus qui præfecti sunt rebus gerendis salutem & incolumitatem: valemus quoq; ipsi & liberi nostri.

2 Amici quidam, cum Deus maximus nobis ut volumus negotia dirigeret, improbo more crebrius apud nos insistentes nobis persuaserunt ut coacervato cœtu Jehudæos qui sub regno sunt nostro afficeremus insolentibus defectorum suppliciis:

3 Prætextum hunc afferentes nunquam fore ut bene constituantur negotia nostra propter diritatem qua isti sunt in omneis gentes, donec istud fuerit consummatum.

4 Qui etiam cum eos vinctos & vexatos tanquam mancipia ac potius tanquam infidiatores adduxissent, sine ulla disquisitione & periculatione ipsos sunt aggressi tollere, ferociore nexi crudelitate quam legis Scytharum sit.

5 Nos autem propterea interminati durissimè, cum pro ea æquitate quam hominibus omnibus exhibemus ægrè vitam esse istis gratificati; Deum verò cœlestem agnovissemus certò Jehudæos protegere velut patrem semper filios propugnantem, atq; reputavissemus constantem illã quam habent erga nos & majores nostros amicã benevolentiam, hos justè ab omni crimine qualicunq; ratione intenso absolvimus:

6 Et unicuiq; præcepimus ut ad res suas omneis quocunq; loco sint revertatur, neminem eos omnino lædere, neq; res istas quæ præter rationem confectæ sunt ipsis exprobrare.

7 Scitote enim si quas improbas technas in eos cuderimus, aut eos ullo pacto tristitia affecerimus, nos non hominem sed Deum altissimum qui potestati omni dominatur adversarium nobis in omni re ad ultionem factorum istorum inevitabilem semper habituros. Valet.

8 Jehu-

8 Jehudæi verò cum has literas accepissent non dederunt operam ut statim abscederent, sed prætereà a Rege postulaverunt, ut qui ex gente Jehudæorum voluntariè Deum sanctum & Dei legem omisissent ii ab ipsis pœnam debitam reportarent;

9 Adducentes eos qui ventris causâ præceptiones divinas omiserint, ne in præcepta quidem Regis bono animo futuros unquam.

10 Atq; hic ut percepit eos verum dicere, collaudans facultatem eis dedit ad omnia; ut eos qui essent transgressi legem Dei liberè in omni loco regni sui sine ulla regia potestate aut cognitione profligarent. f Grac. omnium.

11 Tunc bene precantes ei, ut decebat, illorum sacerdotes cum turba tota, & acclamantes Hallelu-jah, cum gaudio discesserunt.

12 Itaq; pollutum ex gente sua quemq; prout incidebat in itinere puniebant, variisq; modis traductum e medio tollebant. g Grac. incidentem pollutorum.

13 Sustulerunt autem die illo amplius trecentos viros, agitaruntq; lætitiâ cum gaudio, postquàm prophanos illos sustulissent. h Grac. & cū translationibus.

14 Illi verò qui ad mortem usq; Deo adhæserant, integro salutis fructu accepto, jungentes e civitate abierunt, omnigenis floribus odoratissimis coronati, cum lætitiâ & acclamatione; gratias laudibus & hymnis omnimodis agentes Deo majorum suorum sancto servatori Jisraëlis.

15 Sed cum pervenissent Ptolemaida quæ Rhodophoros a proprietate loci nominatur, ubi de communi sententia ipsorum classis dies septem ipsos præstolabatur;

16 Illic fecerunt convivium salutare, suppeditante Rege alacriter ipsorum cuiq; omnia quæ erant opus ut se in suas domos singuli reciperent:

17 Atq; ibidem statuerunt ut delati ad suos cum pace dies eosdem hilares tempore incolatus sui adhibitis justis celebrationibus agerent. i Grac. in justis.

18 Quos ubi cōsecraverunt, columnaq; in convivii loco posita confirmarunt voto; integri liberiq; summo cum gaudio discesserunt terra, & mari, fluvioq; in suas domos, conservati præcepto Regis, & majorem habentes quàm antè in inimicos potestatem gloria & metu conjunctam.

19 Deniq; nullius operâ a suis facultatibus concussi sunt; sed singuli res suas omneis ex descriptione receperunt, adeò ut qui habebant aliquid de eis maximo cum timore ipsis restituerent: ita Deus maximus res magnificentissimas perfectè faciebat ad salutem ipsorum.

20 Benedictus sit liberator Jisraëlis in sempiterna tempora. Amen.

ANNOTATIO.

10 Regia potest. Id est, magistratu a Rege dato, aut cognitione juridica. 15 Rhodophoros id est rosarum ferax: hæc Ptolemais est in Arsenoite Nomo imposta Nilo, quam Ptolemæus in Geographicis ῥοσάριον, id est stationem, vocat; ut ab altera Ptolemaide Mercurii distinguatur, quæ metropolis est in Thinite Nomo. 16 Salutare id est eucharisticum, ut supra 6. 28. de salutari poculo diximus.

MACBÆO- RVM

LIBER PRIMUS.

PRIOR *Macbæorum liber singulares populi Dei clades, victoriasq; , mutationes varias, & mirificam Dei administrationem in Ecclesia vetere describit, prout a Prophetis fuerant prænuntiata: in primis verò ea quæ a Macbæorum sive Chaschmannæorum familia ad Dei gloriam & populi salutē gesta sunt, Antiocho Epiphane & Eupatore, Demetrio Sotere, Alexandro Epiphane, Demetrio Nicanore, & Antiocho Sedete regibus: Estq; historia annorum fermè quadraginta.*

CAPUT I.

FUIT autem, postquam cæcidisset Alexander Philippi filius Macedo, qui procedebat e terra Citæorum, cæcidisset, inquam, Darium regem Persarum Medorumq; , ut regnaret loco ejus, cum prius in Græcia regnasset.

Constituit enim prælia multa, expugnavitq; munitiones, & jugulavit reges terræ,

Pervadensq; ad extremas usque terras accepit spolia multarum gentium, & tranquillam fuit terra coram ipso.

Ita exaltatus est ac elatus animus illius,

Quòd coactis copiis potentibus valdè imperaret regionibus, gentibus, & regnis, essentq; ea sibi tributaria.

Postea verò decidens in lectum, cum agnosceret se in morte esse, Accersivit ^a administratos suos gloriosos qui unà cum ipso fuerant educati a pueritia, & divisit illis ^b regnum suum cum adhuc viveret.

Cum itaq; regnavisset Alexander annis ^c duodecim, & mortuus esset,

Obtinuerunt dominatum administri ejus quisq; in loco suo:

Et imposuerunt omnes sibi diademata post mortem illius, & filii eorum post eos annis multis, & multiplicata sunt mala in terra.

Prodiit autem ex eis radix peccatrix Antiochus ^d Illustris, filius ^e Antiochi regis, qui fuerat Romæ obses; regnavitq; anno centesimo trigesimo septimo regni ^f Græcorum.

Temporibus illis prodierunt ex Jisraële ^g homines iniqui, & persuaserunt multis, dicentes; eamus & disponamus fœdus cum gentibus circumstantibus nos: nam ex quo separati sumus ab illis, ^h obvenerunt nobis mala multa.

^a Græc. pueros.

^b Græc. filii.

^c Græc. invenerunt nos.

- 13 Qui sermo cum bonus visus esset in oculis illorum,
 14 Comparati animo quidam e populo profecti sunt ad regem, qui dedit illis potestatem faciendi^a statuta gentium. *d. Græc. justificationes.*
 15 Ædificaverunt itaq; gymnasiū Jeruschalaimis secundū leges gētiū:
 16 Et facientes sibi ipsis præputia abscesserunt a fœdere sancto, & conjuncti gentibus venditi fuerunt ad faciendum malum.
 17 Comparato autem regno coram Antiocho, præcepit quoq; an- *2. Mac. 5.*
 mo regnum Ægypti, ut regnaret super duo regna:
 18 Et ingressus Ægyptum cum turba numerosa, curribus, elephantisq;, & equitibus, & magna classe,
 19 Constituit prælium contra Ptolemæum regem Ægypti, in quo averfus Ptolemæus a conspectu illius fugit, cecideruntq; confossi multi:
 20 Postea occuparunt civitates munitas in terra Ægypti, accepitq; Antiochus spolia Ægypti.
 21 Inde revertens Antiochus, postquam percussisset Ægyptum, anno centesimo quadragesimo tertio:
 22 Ascendit contra Jisraëlem & Jeruschalaima cum turba numerosa:
 23 Et ingressus sanctuarium^e superbè cepit altare aureum, & lychnum *e. Græc. in superbia.*
 lucentem cum omnibus instrumentis ejus, & mensam propositionis, & crateras, phialasq;, & pelves aureos, & velum, & coronas, & ornatum aureum qui erat in conspectu templi, ^faurumq; detraxit omnib. *f. Græc. & deliquamavit omnia.*
 24 Similiter accepit argentū & aurū, & instrumenta desiderabilia; accepitq; thesauros absconditos, quos invenit, & captis omnib. abiit in ter-
 25 Et fecit cædem hominum, loquens superbia magna. *(rã suã.*
 26 Quamobrè fuit luctus magnus apud Jisraële in omni loco eorū.
 27 Nam ingemuerunt principes, senioresq;, virgines, & adolescentes infirmati sunt, & pulchritudo mulierum immutata est: *(ctu:*
 28 Omnis spòsus assumpsit lamētū, quæ sedebat in thalamo fuit in lu-
 29 Et mota est terra propter habitatores suos, totaq; domus Jahhako- *g. Græc. pudorem.*
 bi induerunt^g pudoris indumenta. *h. Græc. dic- rum.*
 30 Post duos annos^b integros misit rex^h præfectum tributo in civitates Jehudæ, qui venit Jeruschalaima cum numerosa turba:
 31 Cui alloquenti ipsos sermonibus pacificis dolosè, crediderunt cives.
 32 Ita irruit in civitatem repente, & cæcidit eam plaga magna perdens populum multum ex Jisraële:
 33 Et accipiens spolia civitatis incendit eam igne, diruitq; domos ejus, & muros ejus in circuitu:
 34 Abduxeruntq; captivas mulieres, liberosq;, & jumenta possederunt.
 35 Postea ædificaverunt in civitate Davidis murum magnum, mu- *i. Græc. civitatem Davi-*
 nitumq; turribus munitis, qui fuit ipsis pro arce: *(in ea: dis muro magno. 2. Mac. 6.*
 36 Et posuerunt illic gentē peccatricē, viros iniquos, qui cõfirmarunt se
 37 Et cõportarunt arma atq; commeatū, congregantesq; spolia Jeruschalaimorum deposuerunt illic, fueruntq; loco laquei maximi.

38 Nā fuit p̄ insidiis in locū factū, & p̄ diabolo infesto in Jisraēle sep̄:
39 Vnde effundebant sanguinem innocentem in circuitu sanctua-
rii, & contaminabant sanctuarium.

40 Itaq; fugerunt habitatores Jeruschalaimorū propter istos, & fuit
urbs habitatio exterorum, fuitq; exera natis suis, liberis ipsius derelin-
quentibus ipsam.

41 Sanctuariū ejus desolatum est ut solitudo, dies festi ejus conversi
sunt in luctum, sabbatha ejus in opprobrium, honor ejus in nihilum.

42 Secūdū gloriā ej⁹ fuit ignominia ej⁹, celsitudine ej⁹ cōversa in luctū.

4 Græc. cl-
sent.

43 Cū autem rescripsisset rex toti regno suo, ut coalescerent omnes
in populum unum, & derelinquerent unusquisq; ritus suos:

44 Acceperunt omnes gentes secundum sermonem regis.

45 Et multi quoq; ex Jisraēle consenserunt cultui ejus, & sacrifican-
tes idolis coinquinaverunt sabbathum.

1 Græc. ma-
nu legato-
rum.

46 Misit enim rex libellos per legatos Jeruschalaima, & ad civitates
Jehudæ, denuntians sequendos esse ritus alienos terræ;

47 Et holocausta, sacrificiūq; & libamē e factuario tollēda interdicto:

48 Et profananda sabbatha, diesq; festos:

49 Et coinquinandum sanctuarium, & sanctos:

50 Ædificandas aras, & lucos, idolorūq; delubra, & sacrificandas suil-
las, & immundas pecudes.

m Græc. cō-
munes; sic
deinceps.

51 Dimittendosq; filios ipsorum incircumcisos, efficiendas animas i-
psorum abominabiles re omni immunda, & inquinamento, ita ut ob-
liviscerentur legis, & immutarent omnia statuta Dei.

52 Qui autē non fecerit secundum verbū regis, hunc moriturū esse.

n Græc. secū-
dū omnes
sermones
istos.

53 In sententiam hanc omnino rescripsit toti regno suo, & præfecit
inspectores toti populo,

o Græc. civi-
tate & civi-
tate.

54 Civitatibusq; Jehudæ mandavit ut sacrificarent in civitate quaq;

55 Congregati sunt itaq; ex populo ad eos multi, quisquis dereliquit
legem, & perfecerunt mala in terra,

56 Facientes ut Jisraēl lateret in abditis locis, in omni perfugio ipsorū.

57 Die autē decimo quinto mensis Cislevi, anno centesimo quadra-
gesimo quinto, exstruxerunt abominationem desolationis super alta-
re, & in civitatibus Jehudæ circumquaq; exstruxerunt aras;

58 Et in foribus domorum, & in plateis fecerunt suffitum;

59 Et libros legis, quos invenerunt conscindentes usserunt igne:

60 Et ubicunq; inveniebatur apud aliquem liber fœderis, aut si quis
acquiescebat legi, edicto regis afficiebatur morte.

p Græc. o-
mni mentē
& mentē.

61 Freti robore suo faciebāt ita Jisraēli, iis qui deprehendebantur u-
noquoq; mense in civitatibus.

62 Et vigesimo quinto mēsis sacrificantes in ara quæ erat super altare,

2. Mac. 6.
10.

63 Mulieres quæ circūciderāt liberos suos, morte afficiebāt ex p̄stituto:

64 Et suspendebant infantes de collo earum; & familias earum & eos
qui circumciderant illos, trucidabant.

65 Sed

65 Sed multi in Jisraële confirmati sunt, & roborati cum animis suis, ne res impuras comederent:

66 Susceperuntq; consilium moriendi, ut non polluerentur cibis illis, neque sanctum fœdus inquinarent, ac mortui iunt.

67 Unde effecta est ira magna contra Jisraëlem valde.

ANNOTATIO.

1 Fuit] De hujus libri autore non potest æquè constare, ac de libri secundi scriptoribus; est ex historiârum quæ in utroque libro habentur, comparatione manifestissimum est, autores diversos esse, cum non tantùm aliter scribant, sed etiam alia ab hoc arque ab illo conscribatur. Quamobrem ut diversos fuisse credamus, faciunt tum styli varietas, tum historiae differentia. De autoritate quid patres senserint, omnibus perspectum est: apud nos verò qua autoritate sint, paucis explicabimus. Utrumque humanum scriptum est, & res non paucas præter historiârum veritatem, & justitiæ legem complectitur: sed hunc tamen omnibus numeris libro secundo anteposimus, quia scriptor aut concinator illius, quisquis tandem fuerit, sibi non constat ipse, & res inter se pugnantis tradit. Dicti sunt autem Macchæorum libri, quia historiâ principum quorundam Jehudeorum exponunt, qui populares suos a tyrannide vindicantes, in signe suum aut militare vexillum quatuor literis inscripserunt, M.C.B.I. (ut olim Romani facere sunt soliti) Quibus literis significatum est Hebraicè dictum illud Molchis Exodi 15. 11. quis est par tibi inter Deos, Jehovah? Ex qua inscriptione vexilli, & a popularibus, & ab exteris omnibus, Macchæi una voce fuerunt appellati; aut vocabulo corrupto Maccabæi. *Cittatorum* id est Cilicum, ut explicavimus Gen. 10. 4. Vereres autem Macedonas ab Hebrais fuisse dictos Cittræos, falsò crediderunt, quòd non satis assequerentur Bilhhami mentem in ea prophetia, quæ habetur Num. 24. 24. 7 *Regnum* id est administrationem regni. Nam alioqui duos habebat hæredes filios, Alexandrum & Herculem ex Roxana & Arsine uxoribus. 8 *Duodecim* rotundato numero; regnavit enim præterea mensibus octo. 11 *Illustis* sive appellatione Græcæ *Ἰλλυστιανῆς*, ad quam alludens vulgus, Polybio teste, eum vocavit Epimaneum, id est furiosum; qui propterea quòd despectus erat, neque ad ipsum ex jure regnum fuerat perventurum (ut ait Daniel. 11. 21.) voluit glorioso nomine maculam suam eluere. *Antiochi* illius nempe qui Magnus dictus est. *Græcorum* id est, Seleucidarum, qui a morte Alexandri Magni regnũ suum stabiliverunt in Syria. 12 *Homines int.* quorum principes nominat Josephus Antioq. Jud. lib. 12. cap. 6. & 2. Mac. 4. 15 *Gymnasium* vide 2. Mac. 4. 12. 16 *Facientes* id est, non alentes circumcisiõnem, sed præputium reducentes arte, ut ibidem Josephus exponit. 19 *Ptolemaum* Philometora. 30 *Prefectum* Apollonium, ut nominatur 2. Mac. 5. 24. 57 *Cæsar* qui Novembri nostro ex parte responder, infra 4. 52. *Abominationem* id est, aram abominandam, qua cultus Dei jacebat desolatus. Sic enim appellatur infra versu 62, & impositam fuisse altari Josephus ibidem docet cap. 7. 67 *Effecta est ira* id est, amplius exarsit in iram Antiochus.

CAPUT II.

1 **I**MPORIBUS illis surrexit Mattitja fili⁹ Jochananis, filii Schimhhonis, sacerdos è posteris Jojaribi Jeruschalaimis, & consedit Moddinis.

a Græc. diebus.

2 Huic autem erant filii quinque, Jochanan, qui nominabatur Gaddesch;

3 Schimhhon, qui vocabatur Taschi;

4 Jehuda, qui vocabatur Macchæus;

5 Elhhazar, qui vocabatur Hhabaran; & Jonathan, qui vocabatur Aphusch.

6 Videns autem blasphemias, quæ efficiebantur in Jehuda & Jeruschalaimis,

7 Dixit, Hei mihi, quare jam natus sum ad videndum contritionem populi mei, & contritionem civitatis sanctæ, & sededum illic, quando tradita est in manus inimicorum?

8 Sanctuarium in manu extraneorum est, factus est Deus in templo ejus habitans ut vir inglorius.

b Græc. templum ejus: metonymia.

9 Instrumenta gloriæ in captivitate exportata sunt, interfecti sunt infantes ejus in plateis ejus, & juvenes ejus gladio inimici.

10 Quæ gens non accepit sortem ex regno, & non obtinuit spolia ejus?

c Græc. regnum.

11 Omnis mundus ejus ablatus est, pro libera facta est ancilla.

d Græc. in servam.

12 Ecce enim sanctuarium nostrum, & pulchritudo nostra, & gloria

e Græc. sancta.

nostra desolata est, & coinquinarunt ea gentes.

13 Quorsum nobis amplius vivere?

14 Et discindens Mattitja filiiq; ipsius vestimenta sua induerunt cilia, & luxerunt valde.

15 Cum autem venerunt administri regis, qui impellebant in apostasiam, in civitatem Moddina, ut sacrificarent *incola;*

16 Multi quidem ex Jisraële ad ipsos accesserunt: Mattitja verò, & filii ejus simul adducti sunt;

17 Quibus respondentes administri regis allocuti sunt Mattitjam dicentes, princeps & gloriosus & magnus es in civitate hac, firmatusq; filiis & fratribus:

18 Nunc accede primus, & fac mandatum regis, ut fecerunt omnes gentes, & viri Jehudæ, & qui relictis sunt Jeruschalaimis: ita eris tu & familia tua inter amicos regis, & tu ac filii tui honorabimini argēto & auro, muneribusq; multis.

19 Respondēs verò Mattitja dixit voce magna, si omnes gentes regni, & quæ in domo regis sunt, auscultent ipsi, deficientes quisque à cultu majorum suorum, & consenserint mandatis ejus;

20 Ego verò & filii mei ac fratres mei ambulabimus in fœdere majorum nostrorum.

21 Propitius nobis sit Deus, ne derelinquamus legem & statuta ejus.

22 Sermoni regis non auscultabimus, ut transgrediamur cultum nostrum, ad dextram aut sinistram *deflectentes.*

f. Grac. vii. 23 Cumq; desivisset proloqui sermones istos, accessit quidam Jehudæus in oculis omnium sacrificaturus in ara Moddinis secundum præceptum regis.

24 Quod videns Mattitja, zelo affectus est, & contremiscentibus rebus suis, extulit animum suum secundum judicium legis, incurrensq; jugulavit illum super aram ipsam:

25 Hominem quoque regis cogentem sacrificare occidit momento illo, & aram destruxit:

Num. 25. 26 Et zelo affectus legis, ut fecerat Pinchas Zimri filio Schallu,

27 Exclamavit Mattitja in civitate voce magna, dicens; qui quis zelotypus est legis, & præstat fœdus, & prosequatur me:

*g. Grac. exi-
to post me.* 28 Fugeruntq; ipse, & filii ejus in montana, & dereliquerunt quæcūque habebant in civitate illa.

29 Tunc descenderunt multi, qui requirebant justitiam & jus, in desertum illud,

30 Ut illic considerent ipsi cum filiis suis, & uxoribus suis jumentisq; suis, quia multiplicata erant super ipsos mala.

31 Cum autem renuntiatum esset viris à regē missis, & copiis quæ erant Jeruschalaimis in civitate Davidis, descendisse homines qui dissipaverant

paverant mandatum regis, in latebras quæ sunt in deserto illo, & fugisse multos post eos:

32 Statim occupantes eos castra fecerunt contra eos, & constituerunt in eos prælium die sabbathi, cum edixissent eis,

h. Græc. sabbathorum; sic deinceps.

33 "Quousque tandem? nunc egressi facite secundum sermonem regis & vivetis.

34 Qui dixerunt, non egrediemur, neque faciemus sermonem regis, polluendo diem sabbathi.

35 Itaque accelerarunt in eos prælium.

36 Sed non responderunt eis, neque lapidem miserunt in eos, neque obsepiverunt latebras suas, dicentes,

37 Moriamur omnes in simplicitate nostra; testificabitur pro nobis cælum & terra, quòd nullo iudicio habito perditis nos.

38 Ita insurgentibus illis còtra hos in prælium sabbatho, mortui sunt hi cum suis uxoribus & liberis suis, ac jumentis suis ad mille animas humanas.

39 Quod cognoscens Mattitja, & amici ejus, luxerunt super eis admodum:

40 Et dixit alter alteri, si omnes fecerimus ut fratres nostri fecerunt, ac non pugnabimus contra gentes istas pro vita nostra & statutis nostris, jam celerrimè nos profligabunt è terra.

h. Græc. viri propinqui suo.

41 Itaque consilium iniverunt die illo dicentes, quisquis homo fuerit qui veniet contra nos in prælium die sabbathi, pugnabimus contra eum, ne moriamur omnes quemadmodum mortui sunt fratres nostri in suis latebris.

42 Tunc congregati sunt ad eos cògregatione sua Aschidæi valentes robore è Jisraëlitis, quicumque voluntariè adhærebant legi:

h. Græc. congregatio Aschidæorum.

43 Et quicumque fugiebant ab improbis, cum adjuncti illis essent illis confirmationi.

44 Tum constitutis copiis cæciderunt peccatores in ira sua, viros iniquos in indignatione sua; & cæteri fugerunt ad nationes alias ut servarentur.

45 Obiens enim Mattitja cum amicis suis regionem, destruxerunt aras illorum;

h. Græc. circumdans.

46 Et circumciderunt pueros incircumcisos, quoscunque invenerunt in terminis Jisraëlis, fortiter:

m. Græc. in fortitudine.

47 Et persecuti sunt omnes illos superbissimos, prosperè succedente hoc opere in manu illorum.

n. Græc. filios superbiz.

48 Ita asseruerunt legem è manu gètium, & è manu ipsorum regum, ac ne illi quidem peccatori vires concesserunt.

o. Græc. dederunt cor. nu.

49 Appropinquantibus autem diebus Mattitjæ, ut moreretur, dixit filiis suis, nunc firmata fuit superbia, & castigatio, & tempus indignationis, & æstus indignationis:

- 50 Jam verò filii zelotypi estote legis, & exponite animas vestras pro
 fœdere majorum vestrorum.
- 51 Mementote patrum nostrorum, quæ opera fecerint suis tempori-
 bus; & accipietis gloriam magnam, & nomen æternum.
- 52 Abraham nonne in tentatione inventus est fidelis? & imputatum
 est ei ad justitiam.
- 53 Joseph tempore angustia suæ observavit mandatum, & dominus
 Ægypti factus est.
- 54 Pinchas pater noster cum zelo afficeretur legis, accepit fœdus æ-
 terni sacerdotii.
- 55 Jehoschuahh complendo sermonem, factus est in Jisraële iudex.
- 56 Caleb testimoniis confirmando in Ecclesia sermonem suum, perce-
 pit hæreditatem terræ.
- 57 David in misericordia sua hæreditariò habuit thronum æterni re-
 gni.
- 58 Elija zelo affectus legis assumptus est in cœlum usque.
- 59 Chananja, Hhazarja, & Mischaël credentes servati sunt è flamma.
- 60 Danijel in simplicitate sua liberatus est ex ore leonum.
- 61 Sic igitur cogitate in generationem quamque; quicumque spem
 habent in illo, eos non infirmatum iri.
- 62 Et à sermonibus viri peccatoris ne timeatis, quia gloria ejus in ster-
 cora & in vermes abitura est.
- 63 Ut hodie extollatur, cras minimè reperietur; nam reversus fuerit
 in pulverem suum, & ratiocinatio ejus perierit.
- 64 Vos itaque filii cõfirmamini, & viros vos præbete in lege: nam ea
 gloriam adipiscemini.
- 65 Ecce autem Schimhhonem fratrem vestrum, scio virum consilio
 valentem esse; ipsi auscultate omni tempore, ipse vobis futurus est pa-
 ter.
- 66 Jehuda verò Macbæus, qui valet potentia à juventute sua, is vobis
 futurus est dux exercitus, ut geratis bellum popularium:
- 67 Ita vos adducetis ad vos eos omnes qui observant legem, & facie-
 ris ultionem populi vestri.
- 68 Retribuite retributionẽ gentibus, & attendite ad præcepta legis.
- 69 Tum benedixit eis, deinde appositus est suis majoribus.
- 70 Cumq; mortuus esset centesimo quadragesimo sexto anno, sepe-
 liverunt eum filii ipsius in sepulchris majorum ipsius Moddinis, & lu-
 xerunt eum omnes Jisraëlitæ luctu magno.

p Græc. ge-
 nerationem
 generatio-
 num.
 Ecclesiastici
 10. 11. & 12.

q Græc. g-
 mnibus die-
 bus.

ANNOTATIO.

1 [Jojaribi] Qui primus recensetur in sacerdotum albo, 1. Chron. 24. 7. ex familia (ut credibile est) Elbhazaris, tum
 quia primus eo loco nominatur, tum quia Mattitja Pinchasum patrem vocat, infra 54. Moddinis] Hieronymus
 montem vocat, Josephus vicum, Amor civitatem, vers. 15. & sequentibus. Sed hæc postrema duo faciliè inter se con-
 venire possunt. Montis autem vocabulum eo quòd in desertis Jehudæ montanisq; partibus sita esset civitas, in Hi-
 eronymi contextum infarctum puto. Nos ex locorum comparatione appellamus Moddin, quia videtur dici a depul-
 sorum bonorum perfugio, Hhebræa appellatione. 2 Gaddesch] hoc nomen, ut sequentia ferè omnia, nomen est
 officii, non autem (ut putavit vulgus) cognomen Jochananis. Est autem Gaddes præfectus rebus coacervatis atque
 comparatis

comparatis, ut si quaestorem dicas aetarii: quod officium fuisse Jochananis, ut res comparatas curaret atque conser-
 varet, docet historia infra 9. 36. quamobrem etiam idem appellatur Joseph 2. Mac. 8. 22. & 10. 19. ³ *Taschi* id
 est (ut ita loquamur) secretarius, secretorum & fidelium consiliorum autor: quo nomine com- eadatur a parente
 infra vers. 65. ⁴ *Macbeus* vide supra 1. 1. ⁵ *Habaran* id est pervadens, a strenuitate & fortitudine, cujus ex-
 emplum est infra 6. 43. *Aphuschi* id est auctarium, sive vir amplus. Nam utroque modo non incommodè accipi po-
 test, ut intelligatur hunc amplificantem potentiam Jehudorum & nomen fuisse rebus gestis amplissimū, quod histo-
 ria confirmatur: quamobrem etiam idem appellatur Zaccai 2. Mac. 8. 22. & 10. 19. ¹⁶ *Adducti* ut qui nolent
 sacrificia impia accedere. ¹⁹ *Si omnes* his vocibus non dubitamus inesse synchyfin potius libroriorū culpa, quam
 autoris ipsius. Sensus enim est, Mattitjan neq; exemplo servorum regis, neq; gentium omnium, a vero Dei cultu ab-
 ductum iri. ²⁹ *Desertum* de quo supra in vers. 1. ³³ *Quousque* huic item loco virtutum non dubitamus fuisse
 factum, pro eo quod est, *ἕως πύργου ἢ ἕως ἁβύσσου*, &c. ⁴² *Afchidai* hoc nomen non est ullius gentis; sed propriè eos
 denotat profugos, qui religionis ergò huc illuc fuerunt diffusi, ne tyrannide regis ad scelus ullū cogentur. Afchid
 enim diffusum sonat: sic infra passim, & 2. Mac. 14. 6. ⁴⁸ *Ille* nempe Antiocho Epiphani sive Illustri, de quo
 supra 1. 11.

CAPUT III.

1 **URREXIT** itaque Jehuda, qui vocatus est Macbai ^{2. Mac. 8. 1.}

filius ejus pro eo:

2 Cui auxiliantes omnes fratres ipsius, & quicūque
 adhæserant patri ipsius, gesserunt bellum Jisraëlis cū
 lætitia.

3 Et amplificavit gloriam populo suo: nam induens
 thoracem ut Gigas, & accingēs arma bellica sua, prælia constituit pro-
 tegens castra sua gladio:

4 Et similis effectus leoni in operibus suis, & tanquam juvenis leo ru-
 giens in venationem,

5 Persecutus est iniquos perscrutans eos, & turbātes populum suum
 incendit;

6 Adeò ut contraherentur iniqui ex metu ejus, & omnes operarii in-
 iquitatis conturbarentur, prosperè succedente salute ^{a Grec. in manu ejus.} per administ-
 rationem ejus.

7 Sic exacerbās reges multos lætificavit Jahhakobum operibus suis,
 ita ut in seculum usque memoria ejus sit benedictioni:

8 Et pervadens per civitates Judææ pfligavit impios ex ea, avertitq;
 iram à Jisraële,

9 Factusque celebris ad extremitatem usque terræ, congregavit per-
 euntes.

10 Quamobrem congregavit Apollonius gentes, & ex Schomrone
 copias multas, ut bellaret contra Jisraëlem:

11 Quod cognoscens Jehuda processit ei⁶ obviam, & percutiens eum <sup>b Grec. in occursum e-
 jus, ut vers. 16. & 17.</sup> occidit, cadentibus confossis multis, & reliquis fugientibus:

12 Quorum spolia accipiens, gladium Apollonii assumpsit Jehuda,
 eoque bellum gessit diebus omnibus.

13 Audiens verò Seron princeps copiarum Syriæ collegisse Jehudam
 cœtum ecclesiāmque fidelium secum & procedentium in bellum, di-
 xit,

14 Comparabo mihi nomen, & glorificabor in regno, debellans Ju-
 hudam & socios ejus, & istos nihili facientes sermonem regis.

15 Et applicavit se ad illud, ascenderuntq; cum eo castra impiorū for-
 tia ad juvandum eum, & exequendum ultionem in filios Jisraëlis.

16 Cùm autem appropinquasset ad ascensum Beth-choronis usq; egressus est Jehuda obviam ei paucis comitibus:

17 Qui ut viderunt venientem exercitum obviam sibi dixerunt Jehudæ, quid poterimus, qui pauci sumus, efficere præliando contra tantam multitudinem ac fortem, cùm nos solutis viribus simus ex inedia hodierna?

18 Sed dixit Jehuda, facile est concludi multos in paucorum manibus, neque est differentia coram Deo cœli ut fervet, multisne an paucis:

e Græc. cœlo: synecdoche, ut infra vers. 60.

19 Non enim multitudine copiarum est victoria belli, sed e cœlo fortitudo est.

d Græc. cum multitudi- ne injuriæ.

20 Ipsi veniunt contra nos cum plurima injuria, & iniquitate ad tollendum nos, & uxores nostras, liberosque nostros, ad spoliandum nos.

21 At nos pugnamus pro animis nostris, & legibus nostris.

22 Quamobrem ille conteret istos in conspectu nostro: vos itaq; ne metuatis ab illis.

23 Cumq; desiisset loqui, investus est in eos repente, adeò ut contereretur Seron & castra ipsius coram eo.

24 Et persecuti sunt eos in descensu Beth-choronis ad campum usq; cecideruntq; ex eis quasi octingenti viri, reliqui verò fugerunt in terram Pelischtæorum.

25 Ita cœpit metus Jehudæ fratrumq; ipsius, & consternatio irruere in gentes circumstantes ipsos:

26 Et perlatum est ad regem usq; nomen ipsius; deniq; de præliis Jehudæ enarrabant omnes gentes.

f Græc. iratus est.

27 Ut autem rex Antiochus audivit sermones istos, exarsit indignatione, & mittens congregavit copias omnes regni sui, castra potentia valdè:

28 Aperiensq; ærarium suum dedit stipendia copiis suis in annum, & mandavit eis ut in annum comparatæ essent ad omnem usum.

29 Sed cùm videret deficere argentum e thesauris, & collectores tributorum regionis paucos esse propter seditionem & plagam quam effecerat in terra, tollendo leges quæ fuerant a diebus primis;

30 Veritusq; ut non haberet quod semel aut bis satis esset ad sumptus & donaria, quæ dederat antea liberali manu; ut abundaverat supra reges priores liberalitate donorum:

g Græc. liberali manu.

31 Incertus cum animo suo valdè, cepit consilium proficiscendi in Persida; & accipiendi tributa regionum illarum, ac congregandi pecuniam multam.

32 Itaque reliquit Lysiam hominem gloriosum, & e regali genere, præfectum negotiis regis a fluvio Euphrate usque ad terminos Ægypti,

- 33 Qui educaret Antiochum filium ipsius, donec reverteretur ipse:
- 34 Et tradidit ei dimidium copiarum atq; elephantos, addens mandata ei de rebus omnibus quas volebat, & de habitatoribus Jehudæ, ac Jeruschalaimorum;
- 35 Ut mitteret in eos exercitum ad atterendum & tollendum robur Jisraëlis, & reliquias Jeruschalaimorum, auferendumq; e loco illo memoriam eorum;
- 36 Et collocandum viros alienigenas in omnibus terminis eorum, & sorte tradendum terram eorum.
- 37 Rex verò ipse accipiens dimidium copiarum quod remanserat, profectus est Antiochia e civitate regni sui, anno centesimo quadragesimo septimo, & trajecto Euphrate fluvio, regiones superiores peragravit.
- 38 Elegit autem Lysias Ptolemaum filium Dorymenis, & Nicanorem, & Gorgiam viros potentes ex amicis regis; 1. Mac. 8.
- 39 Et misit cum eis quadraginta millia virorū, & septies mille equitatum, ut venientes in terram Jehudæ devastarent eam secundum sermonem regis.
- 40 Atq; hi profecti cum omni exercitu suo venerunt, & castra posuerunt prope Emmauntem in regione campestri;
- 41 Quorum famam audientes mercatores regionis assumpserunt argentum & aurum multum valdè, atq; ministros, & venerunt in castra, ad accipiendum Jisraëlitas in servitium sibi, quibuscum adjunxerunt se copia Syriae, & regionis alienigenarum. 1. Mac. 8. men.
- 42 Videns itaq; Jehuda & fratres ejus multiplicata esse mala, & copias castra metari in terminis suis; ut cognoverunt sermones regis quos mandaverat fieri populo ad perditionem & consummationem, dixerunt quisq; alter alteri:
- 43 Restituamus populum nostrum ex dejectione hac, & pugnemus pro populo nostro, ac sanctuario. 1. Mac. 8. que ad proximum suū.
- 44 Et congregatus est conventus, ut parati essent ad bellum, utq; orantes peterent misericordiam, & miserationes a Deo.
- 45 (Nam Jeruschalaimorum urbs erat vacua habitatoribus ut desertum, non erat qui ingrederetur, aut egrederetur inter natos ejus; & sanctuarium erat conculcatum, & viri alienigenæ in arce erant, diversorium erat pro gentibus; denique sublata erat delectatio ex Jahhako-bo, tibiaq; & cithara defecerat.)
- 46 Congregatiq; venerunt Mitzpam e regione Jeruschalaimorum, quia locus orationis fuerat Mitzpæ antea Jisraëli.
- 47 Et jejunaverunt die illo, induentes cilicia, & cinerem imponentes capitibus suis, & diruperunt vestimenta sua:
- 48 Expandieruntq; libros legis, de quibus accuratè scrutabantur

- gentes, ut inscriberent eis figuras idolorum suorum:
- 49 Et afferentes vestimenta sacerdotii, primitiasq; & decimas exci-
taverunt Naziræos, qui expleverant dies suos.
- 50 Inclamaveruntq; voce in cœlum sublata dicentes, quid faciemus
istis, & quomodo nam istos abducemus?
- 51 Et sanctuarium tuum conculcatum est atq; inquinatum, & sacer-
dotes tui versantur in luctu & abiectione:
- 52 Et ecce gentes istæ congregatæ sunt contra nos ad tollendum nos.
Tu nosti quas rationes ineant contra nos.
- 53 Quomodo poterimus subsistere in faciem istorum, nisi tu adju-
veris nos?
- 54 Clanxeruntq; tubis, & clamaverunt voce magna.
- 55 Postea verò constituit Jehuda duces populi, chiliarchos, & centu-
riones, & præfectos quinquagenis, & decuriones:
- 56 Dixeruntq; iis qui ædificabant domos, & desponsaverant uxores
sibi, & consueverant vineas, timidisque, ut reverteretur quisq; domum
secundum legem.
- 57 Ita profecta sunt castra, & metati sunt ad Emmauntem merid-
em versus.
- 58 Et dixit Jehuda, accingimini, & estote strenui, ac estote parati
manere ad pugnandum contra gentes istas quæ congregatæ sunt ad ver-
sum nos, ad tollendum nos & sanctuarium nostrum:
- 59 Nam melius est nos mori in bello, quàm videre mala gentis nos-
træ & sanctuarii.
- 60 Prout autem fuerit voluntas Dei in cœlo, ita faciat.

Deut. 20.

¶ *Græc.* in vi-
ros poten-
tes.
¶ *Græc.* in
manè.

A N N O T A T I O.

7 *Reges*] Id est dynastas, principes & primores viros, qui reges quoque in scriptura appellantur, ut Jeseha. 10. 8. 29
Seditionem] id est, divisiones & intestinos motus oborientes in singulis gētibus, propterea quòd ostenderent ipsa-
rum superstitio insolente edicto regis Antiochi, de quo supra 1. 43. nam semper vulgatum fuit in superstitiosis gen-
tibus illud Hesiodi, *vōuos ἀρχαίος ἀπίστος*. 31 *In Pers.*] vide infra 6. 1. 37 *Antiochia*] ea quæ fluvio Daphnæ ad-
jacet, unde nomen habet. 45 *Ingrederetur aut*] id est, populi administrationem in se publicè reciperet, ut Num.
27. 17. 46 *Mitzpam*] in finibus Binjaminitarum, de qua 1. Schem. 7. 5. & 16. 49 *Naziræos*] votivos puta ex
lege, Num. 6. nam vota ad exorandam a Deo misericordiam pertinebant, ut Lament. 4. 7. 57 *Meridiam*] id est
qua parte spectat Jerschalaima, cum hostes ab altera parte Emmauntis essent, supra vers. 40.

CAPUT IIII.

- 1 **A**SSUMPSIT autē Gorgias quinquies mille viros, & mille
equites electos, & castra ista profecta sunt noctu,
2 Ut irruentes in castra Jehudæorum cederent eos repē-
tè: erantq; ipsi incolæ montis duces itineris illi.
- 3 Quod audiens Jehuda profectus est ipse ac potentes illi ad percuti-
endum copias regis, quæ erant Emmaunte.
- 4 Atq; adhuc quidem illius copiæ erant dispersæ a castris,
5 Cùm veniens Gorgias in castra Jehudæ noctu, nemine invēto, que-
sivit eos in montibus; nam dicebat, fugiunt isti a nobis.
- 6 Simulac autem illuxit dies, visus est Jehuda in campo ipso cū tribus
viro-

¶ *Græc.* filii
summitatis,
sive promō-
torii.

virorum millibus: veruntamen tegumenta gladiosq; nō habebant pro voluntate sua.

7 Cum itaq; aspicerent castra gentium fortia loricatis hominibus, & equitatum circumstantem ea, qui quidem periti erant^b rei militaris,

^b Grac. belli.

8 Dixit Jehuda viris qui erant cum ipso, ne timeatis multitudinem istorum, & impetum istorum ne formidatis:

9 Mementote ut servati sunt majores nostri in mari rubro, quando persequabatur eos Parhho instructus copiis.

10 Nunc ergo inclamemus Deum cœli, si miserebitur nostri; & recordatus fœderis majorū conteret castra ista hodie in cōspectu nostro:

^c Grac. cœ- lum: synec- doche: sic deinceps.

11 Ut cognoscant omnes gentes, esse qui liberet & servet Jisraëlem.

12 Attollentes autem alienigenæ oculos suos cum vidissent illos ex adverso venientes,

13 Exierunt e castris in prælium; & clanxerunt qui erant a Jehuda.

14 Cumque fuissent congressi, gentes illæ contritæ sunt, diffugeruntq; in campum:

15 Extremi verò omnes reciderunt gladio; quos persecuti sunt ad Schedemothas usque, & usq; ad campos Edomææ, Afchdodumq; & Jamniam; cecideruntq; ex eis quasi ter mille viri.

16 Reversus autem Jehuda & copiæ ejus a^d persecutione illorum,

^d Grac. per- secundo post eos. ^e Grac. bellum; mēro- nymia:

17 Edixit populo, ne concupiscatis spolia; hostes enim sunt ex ad-

verso nostri, Gorgias, inquam, & copiæ ejus in monte isto sunt propenos, sed state nunc contra inimicos nostros, & expugnate illos; postea verò liberè spolia illorum capite.

19 Absolvente adhuc Jehuda ista eloqui, apparuit pars quædam prospiciens e monte:

20 Quæ vidit in fugam versos fuisse suos, & Jehudæos succendere castra sua: nam fumus qui spectabatur demonstrabat factum.

21 Illi autem videntes ista timore perculsi sunt valdè; & simul videntes Jehudæ castra in campo parata ad prælium,

22 Fugerunt omnes in regionem alienigenarum.

23 Itaq; Jehuda reverso ad spolia castrorum, acceperunt aurum multum & argentum, & hyacinthinas vestes, & infectas purpura marina, & divitias magnas:

^f Grac. hyacinthum, & purpuram marinam:

24 Deinde reversi laudarunt & benedixerunt Deo cœli, eò quòd bonus sit, quòd in seculum misericordiâ ejus:

25 Effectaq; est salus magna Jisraëli die illo.

26 Quicumq; autem alienigenarum conservati sunt, advenientes renuntiarunt Lysia omnia quæ acciderant:

27 Et ille audiens confusus est, & abjecit animum, quòd ea non essent facta Jisraëli quæ voluerat, neque evenissent ea quæ rex ipsi mandaverat.

28 Sequentem autem anno collegit virorum lectissimorum sexaginta millia & quinquies mille virorum equitatum, ut expugnaret eos:

29 Venientesque in Edomæam castra fecerunt Beth-tzuræ. quibus occurrit Jehuda cum decies mille viris,

g *Græc.* manum servi.

30 Et videns castra illorum fortia, oravit dicens, benedictus es servator Jisraëlis, qui contrivisti impetum potentis per servum tuum Davidem, & tradidisti castra alienigenarum in manus Jonathanis filii Schaulis, & armigeri ipsius.

31 Conclude castra ista in manu populi tui Jisraëlis, & confundantur in copiis & equitatu suo:

h *Græc.* audaciam roboris.

32 Inde illis metum, & liquefactum audax robur illorum, commoveanturque contritione ipsorum:

33 De jice ipsos gladio amantium te, & laudent te omnes qui cognoscunt nomen tuum, hymnis.

34 Tum congressi sunt inter se, cecideruntque ex castris Lysie ad quinquies mille viros, ceciderunt inquam ex adverso istorum.

35 Videns autem Lysias fugam quæ fuerat sui exercitus, & factum audax Jehudæ, atque ut parati sunt vivere aut mori generosè, profectus in Antiochiam exteros collegit, multiplicatoque exercitu qui fuerat confectus, cogitavit oportere ut instauratus rediret in Jehudæam.

36 Dixit autem Jehuda & fratres ejus, ecce contriti sunt inimici nostri, ascendamus ad purificandum locum sanctum, & instaurandum denuo:

37 Congregatisque castris totis ascenderunt in montem Tzizonis:

38 Ubi cum viderunt sanctuarium desolatum, & altare contaminatum, portasque exustas, & in vestibulis plantas enatas tanquam in arboreto, aut in aliquo montium, cellasque dirutas:

i *Græc.* paphstophoria.

39 Diffregerunt indumenta sua plangentes planctu magno, imposueruntque cinerem capiti suo,

h *Græc.* significativum.

40 Et procidentes super faciem in terram claxerunt tubis hoc significantibus, & inclamaverunt Deum cæli.

41 Tunc mandavit Jehuda viris ut oppugnarent eos qui erant in arce, donec purificaret locum sanctum:

42 Et elegit sacerdotes inculpatos studiosos legis,

43 Qui purificarunt locum sanctum, & sustulerunt lapides contaminationis exportantes in locum immundum.

44 Cum autem consilium inirent de altari holocausti contaminato, quid eo facturi essent,

45 Accidit eis consilium optimum destruendi illud, ne forte esset ipsis probro, quia gentes contaminaverant illud: & destruxerunt altare,

46 Reposueruntque lapides illos in monte domus ipsius comodo loco servandos, donec Propheta adventaret ad respondendum de illis:

Exod. 20. 25

47 Et acceptis lapidibus integris secundum legem edificaverunt altare novum ad formam ejus quod fuerat prius.

48 Postea

- 48 Postea edificatis locis sanctis interioribusq; domus partibus, atria ipsa sanctificaverunt,
- 49 Et factis novis instrumentis sanctis intulerunt lychnuchum, & altare holocaustorum, ac thymiamatum, mensamq; in templum.
- 50 Ita suffitum fecerunt in altari, & accenderunt lucernas impositas lychnucho, ut lucerent in templo:
- 51 Imposueruntq; mensæ panes, & extenderunt aulæa, perfeceruntq; omnia opera quæ curaverant.
- 52 Tum surgentes manè vigesimo quinto die mensis noni (is est mensis Cislev) anno centesimo quadragesimo octavo,
- 53 Obtulerunt sacrificium secundum legem in altari holocaustorum novo quod fecerant.
- 54 Quo die cõtaminaverant illud gentes, eodem fuit denuò instauratum cum canticis & citharis, cinyrisq; & cymbalis:
- 55 Et procidentes omnes populares in faciem adoraverunt benedixeruntq; Deo cœli, qui prosperum successum tribuerat ipsis.
- 56 Celebraveruntq; hanc instaurationem altaris diebus octo, offerentes holocausta cum lætitia, & sacrificantes sacrificium salutis & laudis.
- 57 Nam ornarunt partem anteriorem templi coronis aureis, & scutulis, renovaruntq; portas, & cellas, cum januas apposuissent eis.
- 58 Cùm itaq; fuisset lætitia magna in populo valdè, & aversum opprobrium gentium:
- 59 Statuit Jehuda cum fratribus suis, & tota ecclesia Jisraëlis, ut agerentur dies instaurationis altaris temporibus suis quotannis, diebus octo, incipientibus a vigesimo quinto mensis Cislevi, cum lætitia & gaudio:
- 60 Et edificarunt eodem tempore in monte Tzijonis circumquaque muros altos, & turres præpotentes, ne quando advenientes gentes proculcarent ea, ut fecerant prius:
- 61 Mandaveruntque exercitum qui illic erat custodiis incumbere, postquam munivisset illud: & servare Beth-tzuram, ut haberet populus munitionem, ex adverso Edomææ.

1 Græc. quod est in facie templi.

2 Græc. annum secundum annum.

3 Græc. montem.

ANNOTATIO.

1 Assumpsit] Sensus est, Gorgias volens contra Jehudæos infesto agmine procedere cū sex hominum millibus, duces adhibuit itineris, quibus autoribus Jehudæos, numero paucos, inermes, & inopinantes aggressus opprimeret, nihil necesse ratus, ut tota castra ad istud consilium efficiendum moverentur, ut apparet ex versu 6. *Castra ista*]

2 hi sex mille viri duce Gorgia. *3 Potentes illi*] qui ad Jehudam fuerant congregati, supra 3. 44. *15 Schemothas*] i. fructiferos agros Moabitarum, quos celebres fuisse testatur Jescha. 16. 17. vox autem Hebraica postea invaluit, & in nomen quasi proprium abiit; ex quo etiam montes Alfidami apud Ptolemæum in Geographicis fuerunt appellati. Est autem hic orientis tractus; ut ex sequentibus Edomæa terminus meridianus est, Alchodum verò, id est, Azotus, &c. ab occidente sunt. *29 Beth-tzuræ*] termino Jehudæ, cujus mentio est Jehosch 15. 58. & infra vers. 61. *36 Dixit*] nempe cū primū se vidit ab hostibus quiescere. *40 Tuis hoc sig.*] i. instrumentis, eaq; forma, quæ imperatur lege, Num. 10. *41 In arce*] i. tertia parte oppidi quæ *ἀρχα* nomen deinde habuit Græca appellatione. *46 Respondend.*] i. docendum quid illis fieri oporteret. Simile est Hhez. 2. 63. *56 Salutis*] id est, gratiarum actionis, quod pacificorum sacrificium vulgò appellarunt. Sic accipiendū esse evincit argumentum, itemq; Propheta Psal. 116. 13. *61 Illic*] nempe Beth-tzuræ Edomæam versus, ut supra, vers. 29.

e. Mac. 12. 1

UIT autem, cùm audissent gentes in circuitu ædificatum esse altare, instauratumq; denuò sanctuarium, ut prius, ut irascerentur valdè:

2 Ineuntesq; consilium de tollendo genere Jahhaskobi, eos qui erant in medio sui, inciperent morte afficere, & tollere aliquos e populo.

e. Graec. fili- 3

Quamobrem expugnavit Jehuda, bellum gerens in posteris Hhesavi in Edomæa, regionem Hhakrabbatenam quia circumferebant Jisraëlitas, & percussit eos plaga magna, eosq; in arctum compellens cepit spolia eorum.

e. Graec. in laqueum & offendiculū.

4 Deinde recordatus malitiæ filiorum Hhakanis, qui fuerant populo laqueus & offendiculum, struendo eis insidias per itinera,

5 Postquam inclusi fuissent ab eo in turres castra merante contra illos, internecioni devovit illos, & incēdit turres illius regionis igne, cum omnibus quæ erant in eis.

6 Inde transiit in Hhammonitas, ubi invenit manum fortem, populūq; multum cum Timotheo duce ipsorum.

7 Eo autem cum illis congresso præliis multis, contriti sunt a conspectu ejus, ita percussit eos.

8 Cūq; cepisset prius Jahherum & pagos illius, reversus est in Jehudæam.

9 Congregatę sunt autem gentes quę erant in regione Gilhhadis contra Jisraëlitas, qui erant in finibus ipsorum, ad tollendum ipsos.

10 Quamobrem fugerunt in munitionem Dathema, miseruntq; literas ad Jehudam & fratres ejus, dicentes,

11 Congregatę sunt contra nos gentes quę circumstant nos ad tollendum nos, atque se comparant ut venientes occupent munitionem in quam confugimus; & Timotheus dux est exercitus ipsarum.

e. Graec. cecidit e nobis multitudo.

12 Nunc igitur veniens eripe nos e manu ipsarum: nam ceciderunt e nobis multi:

13 Et omnes fratres nostri qui erant in partibus Tobi, morte affecti sunt, & captivas abduxerunt uxores ipsorum, liberosq; eorum & ipsam suppellectilem, postquam peremissent illic ad mille viros.

14 Cū adhuc literæ istæ legerentur, ecce nuntii alii advenerunt ex Galilæa disruptis vestibibus renuntiantes in hanc sententiam,

15 Dicentesq; convenisse contra se ex Ptolemaide, Tyroq; & Tzidone, & Galilæam totam repletam esse alienigenis, ut consumant nos, inquebant illi.

16 Cū autem Jehuda populusq; audivisset sermones istos, congregata est ecclesia magna ad consulendum quid facturi essent fratribus suis, qui erant in afflictione, & oppugnabantur ab illis:

17 Dixitq;

17 Dixitq; Jehuda Schimhhoni fratri suo, eligetibi viros, & profectus libera fratres tuos qui sunt in Galilæa: ego verò & Jonathan frater meus proficiscemur in regionem Gilhhadis.

18 Ita reliquit Josephum filium Zecarjæ & Hhazarjam, duces populi, cum reliquis copiis in Jehudæa ad custodiam:

19 Quibus mandavit dicens, præeste huic populo, ac ne committite prælium in gentes, donec reversi fuerimus.

20 Cùm ergo distributi essent Schimhhoni viri ter mille, qui proficiscerentur in Galilæam; Jehudæ verò viri octies mille profecturi in regionem Gilhhadis:

21 Profectus Schimhhon in Galilæam commisit prælia multa contra gentes, & contritis gentibus a conspectu suo persecutus est eos ad portas usq; Ptolemaidis;

22 Adèò ut caderent ex gentibus ad viros ter mille: ceperuntq; spolia earum.

23 Et assumentes alios e Galilæa, etiã qui in "Hharbathis erant, cum uxoribus liberisq;, & quæcunq; erant ipsis, abduxerunt ea in Jehudæam cum lætitia magna.

24 Jehuda verò Machæus, & Jonathan frater ejus cùm trajecissent Jardenem, profecti sunt itinere trium dierum in deserto.

25 Ubi occurrerunt Nabathæis, qui obviam venientes illis pacificè enarraverunt illis omnia quæ acciderant fratribus ipsorum, in regione Gilhhadis,

26 Et multos ex eis comprehensos esse "Botzræ, & Betzeri, "Mallæ, Cheschbone, Mahhacathæ, & Karnajimis, quæ omnes civitates munitæ sunt & magnæ,

27 In ceteris quoque civitatibus Gilhhadis comprehensos esse; ac postridie statuerè irruptione facta contra munitiones eas occupare, deinde verò tollere omnes illos die uno.

28 Quamobrem convertit Jehuda cum castris suis viam ad desertum in Botzram repentè, & capiens civitatem occidit omnem masculum acie gladii, & acceptis omnibus spoliis eorum incendit eam igne.

*d' Grec. orei
sic deinceps.*

29 Inde verò movens nocte profectus est tanquam in munitionem *iturus esset.*

30 Sed cùm illuxisset, sublatis oculis ipsorum, ecce populus multus atq; innumerus attollebant scalas & machinas ad capiendum munitionem, & bello petebant eos.

31 Videns autem Jehuda inceptum esse prælium clamorè civitatis ascendente in cælum usq; tubis & voce magna, dixit vitis copiarum,

32 Pugnate hodie pro fratribus vestris:

33 Et procedentes tribus ordinibus a tergo illorum claxerunt tubis, & inclamaverunt oratione.

34 Agnoscentia verò castra Timothei, Macbæum esse, fugerunt a conspectu ejus, & percussit eos plaga magna, adeò ut ceciderint ex eis die illo ad octies mille viros.

35 Postea declinans Mitzpam oppugnavit eam, & occupavit eam, occidit omnem marem ejus, acceptisque spoliis ejus incendit eam igne.

36 Inde movens occupavit Cheschbonem, Mahhacatham, Betzerum, & reliquas civitates regionis Gilhhadis.

e Græc. post hæc autem verba.

37 His autem rebus gestis, congregavit Timotheus castra altera, & castra metatus est ex adverso Rephanis trans torrentem;

38 Jehuda verò misit qui exploraret castra: hi renuntiaverunt ei dicentes, congregatæ sunt ad eos omnes gentes quæ circumstant nos, copiarum multarum admodum:

39 Arabas etiam conduxit ad auxilium suum, & castra habent trans torrentem, parati venire ad pugnandum contra te. Profectus est itaque Jehuda obviam eis.

f Græc. potens, potentior.

40 Dixit verò Timotheus principibus copiarum suarum, cum appropinquaret Jehuda & castra ejus ad torrentem aquæ, si trajecerit ad nos prior, non poterimus sustinere eum; sed omnino potentior erit nobis:

41 Sin autem formidaverit, & castra fecerit trans fluvium, trajiciemus ad eum, erimusque potentiores eo.

g Græc. omnem.

42 Sed ubi appropinquavit Jehuda ad torrentem aquæ, stetit populi scribas ad torrentem, & mandavit eis dicens, ne sinatis ullum hominem castra ponere; sed veniant omnes in prælium.

43 Ita trajecit in illos prior, torusque populus ipsius post ipsum, & contritæ sunt in conspectu ejus omnes gentes, quæ abjicientes arma sua fugerunt in fanum, quod est Karnajimis.

44 Occupantes autem civitatem, fanum ipsum incenderunt igne cum omnibus quæ erant in eo. Sic eversa est urbs Karnajimorum, cum non potuissent amplius sustinere in conspectu Jehudæ.

h Græc. a parvo ad magnum.

45 Tunc abduxit Jehuda omnes Jisraëlitæ qui erant in regione Gilhhadis, tam parvum quam magnum, & uxores eorum, liberisque eorum & supellectilem, castra magna admodum, ut venirent in terram Jehudæ.

46 Cum autem venissent Hhephronem usque; (quæ civitas est magna in ipso ingressu, munita valde, non poterat declinari ab ea dextrorsum aut sinistrorsum: sed per medium ejus eundum erat)

47 Excluserunt eos cives,

48 Et obstruxerunt portas lapidibus.

49 Misit verò ad eos Jehuda verbis pacificis, dicens,

50 Transibo per terram tuam, ut abeamus in terram nostram: nemo autem male faciet vobis; tantummodò pedibus transibimus: sed noluerunt aperire ei.

51 Quamobrem mandavit Jehuda, ut pronuntiaretur in castris irrumpendum esse cuique; ab eo quo erat loco; & irruperunt viri copiarum, oppugnaveruntque; civitatem toto die illo & tota nocte, donec tradita est civitas in manus ipsorum:

52 Et perdidit omnem masculinum acie gladii, funditusque; everfa illa accepit spolia ejus, & pervasit per civitatem super eos qui occisi erant. Inde trajecerunt Jardenem in campum magnum, qui ex adverso Bethscheanis est.

53 Jehuda vero¹ agens extremam aciem, adhortabatur populum in tota via, donec venisset in terram Jehudæ.

¹ *Græc. colligens extremos; Hebraismus, ut Num. 10. 25.*

54 Tunc ascenderunt in montem Tzizonis cum lætitia & gaudio, obtuleruntque; holocausta, eò quòd non cecidisset ex ipsis ullus, donec reversi essent cum pace.

55 Diebus autem illis, quibus erat Jehuda cum Jonathane in regione Gilhhadis, & Schimhhon frater ejus in Galilæa ex adverso Ptolemaidos;

56 Audiens Joseph filius Zecariæ & Hhazarja principes copiarum reliquarum strenua facinora & res bellicas, quas effecerant, dixerunt,

57 Comparemus nos quoque; nobis ipsis nomen, & proficiscamur ad oppugnandum gentes, quæ circumstant nos:

¹ *Græc. faciamus.*

58 Præceptoque; dato viris copiarum quæ erant cum ipsis, profecti sunt contra Jamniam.

59 Egressus vero Gorgias e civitate est, & viri ipsius obviæ eis in prælium.

60 Ita versus in fugam Josephus & Hhazarja persequentibus illis propulsati sunt ad terminos usque; Jehudæ, cecideruntque; die illo e populo Jisraëlis ad bis mille viros: adeò fuit fuga magna in populo Jisraëlis;

61 Eò quòd non audivissent Jehudæ & fratribus ejus, existimantes se facturos facinus.

62 Isti autem non erant de semine virorum illorum, quorum operâ salus data est Jisraëli.

63 Itaque; vir ille Jehuda & fratres ejus gloriam consecuti sunt valde coram toto Jisraële, gentibusque; omnibus, ubi audiebatur nomen ipsorum:

64 Adeò ut congregatæ eos accederent acclamantes fausta.

65 Deinde procedens Jehuda & fratres ejus, ut oppugnarent Edomæos qui erant in regione Meridiana, percussit Chebronem, & villas illius,

¹ *Græc. villas.*

66 Et sublata munitione illius, postquam turres illius incendit circumquaque, castra movit profecturus in terram alienigenarum, transivitque; Schahharajima:

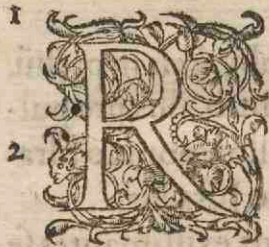
67 Quo tempore ceciderunt sacerdotes civitatum, volente ipso facinus strenuum efficere cum processisset in prælium sine consilio.

68 Declinavitque Jehuda in Aschdodum in terram alienigenarum, quorum altaria destruxit, & sculptiles Deos combussit igne: cumque; cepisset spolia civitatum, reversus est in terram Jehudæ.

3 *Hhakrabbatenam* id est, regionem populorum qui Hhakrabbæi dicebantur Jehudææ conterminam, ut constat ex Num. 34. 4. Jehosch. 15. 3. Et Judic. 1. 36. 4 *Filiorum Hhacani* hunc locum ita legendum esse, res ipsa loquitur: nam Beanis, sive (ut apud Josephum legitur) Bavanis, scriptura nusquam meminit: sed librariorum imperitia duas voces in unam contraxit, qui pro Benchhakan scripserunt Bavan. Fuit autem Hhakan Etzeri filius, Gene. 36. 27. qui idem Jahhakan 1. Chron. 1. 42. Unde filii Jahhakanis dicti sunt populi Edomææ Num. 33. 31. & 32. Et Deuteron. 10. 6. 8 *Jahzerum* legitur quidem in contextu Græco Gazer, quem secutus est Hieronymus sed Gezer sive Gazer ab hoc tractu situm est longissime, ut apparet ex Jehosch. 16. 3. & 10. & Judic. 1. 29. & alibi passim. Quamobrem locum hunc ex Josepho Græco confirmamus hoc modo legendum esse. De hoc autem oppido vide Num. 21. 32. & 32. 1. 10 *Dathema* id est, meo iudicio, Rithma, cujus meminit Mosche Num. 33. 18. & 19. Nam di in r apud Hhebræos commutari non est insolens, ut Dodanim, Rodanim, Genes. 10. 4. & 1. Chronic. 1. 7. 13 *Tobz* sic restituiimus locum ex Judic. 11. 3. & 5. & 2. Schem. 10. 6. & 10. Nam hæc regio dicitur Tob, & Syriæ attribuitur in scriptura sacra, atque inde Tubiani Jehudæi, 2. Mac. 12. 17. 15 *Prolemaide* quæ Hhebræis dicitur Hhaco, ut legitur Judic. 1. 31. *Repleram esse* vocem hæc ex Hieronymo supplere non dubitavimus, ut omnino necessarium. 23 *Hharbathis* proprie dicendum fuisset Hharabochis, id est, locis campestribus: campum magnum appellat infra 12. 49. Quo nomine Hhebræi planities, quibus impendent montes, soliti sunt designare. 26 *Botzra* hæc nomina cum ex Josepho, tum ex historie sequentis comparatione, in primis verò scripturæ sacræ sic restituiimus. Est autem Botzra Edomæorum metropolis, Jesh. 63. 1. *Bezzer* verò vel Botzra quoque Moabitarum oppidum, olim ad Rëubenitas pertinens, Merariis assignatum. vide Jirm. 48. 24. *Malle* sic legimus ex Josepho. Est aut Malle proprie munitio, quæ Jureconsulti clausurâ vel clusurâ vocant, eademque vocatur Mitzpa Moabitarum, 1. Schem. 22. 3. ut confirmatur infra vers. 35. *Mahbacatha* id est, oppido Mahbacathæi, habitantis in finibus Gilhadis, de quo populo Deut. 3. 14. Jehosch. 12. 5. & alibi passim. *Chechbonis* verò nomen pervulgatum est. Karnajima Mosche nominavit Gen. 14. vers. 5. 37 *Rephanis* vel Raphonis, quam civitatem Remphanem vocat Stephanus Act. 7. 43. & Hhamos Cijunem cap. 5. vers. 26. vide quæ in Acta Apostolorum ex translatione Arabica annotavimus. 43 *Fanum* Atergatum, ut appellatur 2. Mac. 12. 26. 46 *Hhebronem* civitas est (ut docet ratio itineris) ad Midjanitas pertinens, dicta (opinor) ab Hhephero Midjanis filio, Gen. 25. 4. & 1. Chron. 1. 33. 52 *Bethscheanis* civitatis ad Menaschem pertinentis, quæ postea a Scythis Asiæ orientibus appellata fuit Scythopolis: vide Jehosch. 17. 11. & Judic. 1. 27. 65 *In regione Mer.* id est, in parte Jehudææ quæ Meridie spectat ab Edomæis occupata. 66 *Schabharajima* Græcè quidem legitur Samariam: sed absurdum est planè Samariam constitui in tractu meridiano Jehudææ. Quamobrem nos hanc vocem r epofuimus ex Jehosch. 15. 36.

CAPUT VI.

2. Mac. 9.

EX autem Antiochus pervadens superiores regiones cum audisset esse in Elymaide, quæ est in Perside, civitatem nobilem divitiis, argento & auro;

Et templum quod erat in ea, esse opulentum valdè, ibique esse tegumenta aurea, & choraces, & arma, quæ reliquerat ibi Alexander filius Philippi rex Macedonia,

qui regnaverat primus Græcorum illic:

Venit quærens occupare civitatem, & deprædare eam; sed non potuit, quia innotuerat hic sermo civibus.

Quamobrem insurgentes in eum prælio infestarunt eum, & fugiens movit inde cum tristitia magna, reversurus Babylonem.

Venit autem quidam in Persida, qui nuntiavit ei, in fugam versa esse castra quæ profecta erant in terram Jehudæ;

Et profectum Lysiam cum copiis potentibus in primis fuisse in fugam versum a conspectu eorum, eosque invaluisse armis & copiis, & spoliis multis, quæ ex illis castris ceperant cum Jehudæi concidissent ea;

Et diruisse abominationem quam ædificaverat in altari, quod erat Jeruschalaimis, & sanctuarium sicut illud quod antè fuerat circumdedit muris altis, & Beth-tzuram civitatem suam.

Fuit verò cum audivisset rex sermones istos, ut consternaretur & commoveretur valdè, adeò ut decumbens lecto incideret in infirmitatem ex tristitia, quòd factum non fuisset ipsi, sicut cogitaverat.

Itaque fuit illic diebus multis, eò quòd renovata esset in ipso tristitia magna.

10 Et

a Græc. in Græcis.

b Græc. in prælium.

- 10 Et arbitratus se jamjam moriturum, advocavit omnes amicos suos, & dixit eis, abcessit somnus ab oculis meis, & concidi animo ex solitudine,
- 11 Dicens cum animo meo, quousque afflictionis deveni, & fluctus magni quo nunc jactatus sum!
- 12 Nam utinam bonus & dilectus fuisssem in regno meo. Nunc autem recordor malorum quæ feci Jeruschalaimis, accipiens omnia instrumenta aurea & argentea quæ in eis sunt, & mittens qui tollerent habitatores Jehudæ sine causa. e Græc. potestare.
- 13 Agnosco propter ista obvenire mihi mala hæc: nam ecce pereo tristitia magna in regione aliena.
- 14 Tunc advocans Philippum unum ex amicis suis præfecit eum toti regno suo:
- 15 Et tradidit ei diadema, & stolam suam, & annulum, ut agens Antiochum filium ipsius educaret eum ad regnandum.
- 16 Ira mortuus est illuc Antiochus rex anno centesimo quadagesimo nono.
- 17 Et cognoscens Lysias mortuum esse regem, instituit Antiochum filium illius qui regnaret pro eo, quem educavit juvenem, & imposuit ei nomen Eupatoris. 2. Mac. 10. 11.
- 18 Qui autem ex arce erant, concludebant Jisraëlitæ circa sanctum locum, & procurantes populo huic mala semper, & firmamentum gentibus.
- 19 Quapropter rationem iniens Jehuda tollendi eos, congregavit universum populum, ut circumfideret eos.
- 20 Qui congregati simul, obsidionem instituerunt in eos anno centesimo quinquagesimo, fecitq; contra eos Jehuda stationes pro ballistariis & machinas.
- 21 Prodeuntes autem ex ipsis e clausura sua quidam impii ex Jisraële qui adhæserant ipsis, & profecti ad regem dixerunt,
- 22 Quousq; non exercebis iudicium, aut ulcisceris fratres nostros?
- 23 Nobis placuit servire patri tuo, & ambulare in iis quæ indicebantur ab ipso, & obsequi præceptis ejus, quamvis ii qui ad istum populum pertinent hujus rei causa a nobis alienarentur:
- 24 Quin etiam quicumq; inveniebantur ex nobis morte afficiebantur, & possessiones nostræ diripiebantur:
- 25 Neq; in nos solum injiciebant manum, sed etiam in omnes terminos suos.
- 26 Ecce autem castra fecerunt hodie contra arcem Jeruschalaimorū ut capiant illam, & locum sanctum, itemq; Bethzuram muniverunt.
- 27 Quod si non anticipaveris eos celeriter, majora istis facient, neq; poteris continere eos. 2. Mac. 11.
- 28 Tunc iratus rex cum audivisset, congregavit omnes amicos suos principes copiarum suarum, & magistros equitum: d Græc. qui præfunt habentis.

29 Et a regibus aliis atque ab insulis maris venerunt ad eum mercenariorum copiarum,

30 Adeò ut esset numerus copiarum ejus centies mille peditum, & vicies mille equitum, elephantorumque triginta duorum, peritorum rei bellicæ.

f. Gra. belli.

2. Mac. 13.

31 Tum venientes per Edomæam castra fecerunt contra Bethzurâ, quam oppugnaverunt diebus multis, factis machinis, sed egressi oppidani incenderunt eas igne, & pugnaverunt viriliter.

32 Movens itaque Jehuda ab arce, posuit castra ad Bethzeczarijâ regione castrorum regis:

33 Rex verò manè surgens movit castra impetu contra viam Bethzeczarijâ, ubi distributæ copiarum ad prælium clamxerunt tubis.

34 Cumque elephantibus ostendissent sanguinem uvæ & mororum, ut instituerent eos ad prælium;

35 Diviserunt bestias in phalangas, & constituerunt cuique elephanti mille viros loricatedos annulis ferreis, cum galeis aneis in capitibus ipsorum: & quingenti equites ordinati sunt ad unamquamque bestiam lectissimi.

36 Hi opportunissimè ubicunque erat bestia aderant; & quocunque proficiscebatur, proficiscebantur simul; non discedebant ab ea.

37 Turres quoque lignæ super eas firmæ, & obtegentes unamquamque bestiam erant accinctæ super ea machinis; & in unaquaque viri triginta duo pugnantes ab eis, cum Indo magistro bestiarum.

38 Reliquum verò exercitum hinc & inde statuerunt in duabus partibus duces agentes eum, & circumsepti phalangibus;

*f. Gra. com-
moventes.*

39 Adeò ut sole super aureos clypeos fulgente, fulgerent montes ab eis, & resplenderent ut lampades ignis.

40 Fuit autem extensa pars quædam castrorum regis ad excelsa montium, & quædam ad humilia loca; ita procedebant securè atque ordinatè,

41 Commovebanturque omnes qui audiebant sonum multitudinis eorum & incessum multitudinis, & collisionem armorum; erant enim castra magna admodum atque valentia.

42 Appropinquante autem Jehuda & castris ejus in aciem, ceciderunt ex castris regis sexcenti viri.

43 Videns verò Elhhazar Hhabaran unam ex bestiis loricatedam loricedis regiis, quæ erat superior omnibus aliis bestiis; eò quòd videbatur ipsi in ea esse rex,

44 Exposuit se ipsum ut servaret populum suum, & compararet sibi nomen æternum;

45 Incurrensque in eam audacter per medium phalangis cum morte affecisset a dextera sinistraque, adeò ut discinderentur ab eo hinc & inde,

46 Subiit

- 46 Subiit sub elephantum illum, & supponens se ei occidit eum, ceciditq; in terram super ipsum & illic mortuus est.
- 47 Cumq; vidissent potentiam regis & impetum copiarum, declinauerunt ab eis.
- 48 Qui autem ad castra regis pertinebant, ascenderunt aduersus eos Jeruschalaima, ut castra poneret rex in Jehudæa & in montē Tzizonis;
- 49 Postquam facta pace cum Bethzuranis exiissent è civitate (nam nō erat ibi commeatus ipsis ut conclusi manerent in ea, quia sabbathū erat terræ)
- 50 Et accepisset rex Beth-tzuram, & instituisset illic præsidium ad seruandum eam.
- 51 Posuit ergo castra in locum sanctum diebus multis, & statuit illic stationes pro ballistariis machinasque, & igni & lapidibus mittendis tormenta accommoda, & scorpiones ad injicienda tela, & fundas.
- 52 Fecerunt autem illi quoque machinas aduersus machinas eorum, & præliati sunt diebus multis.
- 53 Cibaria verò non erant in vasis, quia septimus erat annus, & qui seruari se receperant in Jehudæam à gentibus, comederant residuum quod fuerat repositum.
- 54 Ita reliqui erāt in locis sanctis viri pauci, quia prævalebat eis fames, & dispersi erant quisque in locum suum.
- 55 Sed cum audiret Lysias Philippum, quem constituerat rex Antiochus cum adhuc viveret educare Antiochum filium suum;
- 56 Revertisse à Perside & Media ut regnaret ipse, & copias regis quæ profectæ erant cum eo, & querere ut cum negotiis regnum acciperet:
- 57 Festinaverunt & extimulati sunt ut ex arce abirent, & dixerunt regi ducibusque copiarum & viris, deficimus indies, & alimenta nobis sunt pauca; locus verò quem obsidemus munitus est, & incumbunt nobis negotia regni:
- 58 Nunc itaque jungamus dexteram viris istis, & faciamus cum eis pacem, & cum tota gente ipsorum;
- 59 Et constituamus eis ut ambulent ex lege sua sicut antea. Nam propter legalia statuta sua quæ expulimus, irati sunt, feceruntq; hæc omnia.
- 60 Placuit hic sermo coram rege & principibus; qui misit ad eos faciendæ pacis nomine, & acceperunt illi:
- 61 Cumq; juramento confirmasset eos rex & principes de illis, abierunt à munitione.
- 62 Rex autē ingressus in mōtē Tzizonis cum vidisset munitiōē loci, abiecit juramentū quod fecerat, datoq; mādato evertit murū circūquaq;.
- 63 Deinde movens diligenter reversus est ad Antiochiā, ubi invenit Philippū dominantē civitati, & oppugnans eū vi civitatem occupavit.

A N N O T A T I O.

¹ Superiores] Ex consilio capto supra 3. 31. Elymaide] regio est, quam Eulæus amnis a Susiane determinat, & Orontis a reliqua Persidis parte: quæ regio tota palustris, quia ab Histonicis ferè extra Persidem collocatur, cum tamē

fit parsillius, propterea auctori visum est eam hoc pacto circumscribere. *Civitatem*] Persepolin, ut appellatur 2. Mac. 9. *2 Templum*] Dianæ, ut Josepho placet, quæ Nanaa dicitur 2. Mac. 1. 13. *12 Urimam*] id est, utinam me ita gessissem in meos subditos, ut illis benefaciens amore omnium mihi conciliavissem. *18 Qui autem*] id est, præsidarii milites Antiochi, qui Acram tertiam Jeruschalaimorum partem obtinebant, & ex ea impetum contra Jehudæos faciebant, & deprehendebant multos ad civitatem sanctam venientes. *20 Stationes*] id est, vineas ornatas cervis, pluteis, aliisque veterum instrumentis, quibus ballistarii ab hostium telis defendebantur, ut infra versu 31. *32 Bethzeczaram*] nomen loci est, quod alibi non legitur, distitum ab hostibus stadiis septuaginta, teste Josepho lib. 12. cap. 14. Inter Bethzuram & Jeruschalaima. *37 Cum Indo*] id est magistro bestiarum (ut Hieronymus vertit) qui ex India cum elephanto unoquoque ad Antiochum venerat, ut imperium exereret in belluam: nam Indicos elephantos supra Æthiopicos plurimum commendari testis est Livius; quorum magistri dicebantur Indi. *43 Haharan*] vide supra 2. 2. *46 Mortuus est*] Elhazar cum elephante prostrato super ipsum. *47 Declinaverunt*] subducentes se Jeruschalaima, ut colligitur ex versu sequente.

CAPUT VII.

I NNO centesimo quinquagesimo primo, egressus Demetrius Seleuci filius Roma, ascendit cum viris paucis in civitatem maritimam, & regnavit illic.

2 Fuit autem cum venisset in domum regalem majorum suorum, comprehendentibus copiis ipsius Antiochum & Lysiam, quos ad ipsum adduceret,

3 Ut cognitare ab ipso diceret, ne mihi ostendatis facies eorum.

4 Ita cum occidissent eos copia, insedit Demetrius throno regni sui.

5 Venientes autem ad ipsum viri omnes iniqui & impii ex Jisraële, quorum dux erat Alcimus qui volebat sacerdotio fungi:

6 Accusaverunt populum apud regem dicentes, perdidit Jehuda cum fratribus suis omnes amicos tuos, & nos disperferunt e terra nostra.

a Græc. viri. **7** Nunc itaque mitte aliquem cui habeas fidem, ut profectus videat perditionem totam quam effecit nobis, & regioni regis; puniatque eos, & omnes qui ad hanc rem sunt adjumento ipsis.

8 Eligens itaque rex Bacchidem amicum suum dominantem in regione transfluviali, & magnum in regno, fidumque regi, emisit eum;

9 Et Alcimum illum impium, cui instituit sacerdotium; mandavitque illi ut efficeret vindictam in filios Jisraëlis.

10 Profecti autem ubi venerunt cum copiis multis in terram Jehudæ, misit legatos ad Jehudam & fratres ejus dolose verbis pacis:

11 Sed non attenderunt sermonibus eorum; noverant enim venisse illos cum multis copiis.

b Græc. congregatio scribarum. **12** Congregati verò sunt ad Alcimum & Bacchidem scribarum congregatione magna, requisituri quæ justa videbantur,

13 (Hi enim Aschidai primi fuerant in filiis Jisraëlis) & requisiverunt ab eis pacem.

14 Dicebant enim, quidam sacerdos e semine Aharonis venit cum copiis istis, neque injuriam faciet nobis.

15 Et ille eos allocutus est verbis pacis, juravitque eis dicens, non procurabimus vobis mala, & amicis nostris.

Psalm. 79. **16** Sed postquam credidissent ipsi, comprehenderunt ex eis viros sexaginta; & occidit eos die uno, secundum sermones illos, quos scripsit Psalmes;

17 Carnes sanctorum tuorum & sanguinem eorum effuderunt circa Jeruschalaima, nec fuit eis qui sepeliret ipsos.

18 Quamobrem accidit illorum metus & terror in totum populum; dicebant

dicebant enim, non inest veritas & jus istis: trāsgressi sunt enim pactum constitutum, & jusjurandum quod juraverant.

19 Movēs itaque Bacchides Jeruschalaimis castra posuit Bethzethā, & mittens comprehendit multos ex hominibus transfugis qui erāt cū ipso, & populares quosdam, quos mactavit projecitq; in magnā foveā.

c. Grac. puerum.

20 Deinde committēs regionem Alcimo dimisit cum eo copias auxilio futuras ei, & abiit Bacchides ad regem.

21 Contendebat autem Alcimus de principatu sacerdotii.

22 Et congregati ad ipsum omnes qui turbabāt populum suum, obtinuerunt terram Jehudā, & plaga magna affecerunt Jeruschalaima.

23 Quamobrem vidēs Jehuda omne malum quo afficiebat Alcimus & qui erant cum eo filios Jisraēlis, suprā quā gentes,

24 Egressus in omnes terminos Jehudā circumquaque fecit ultionem de viris illis qui transfugerant, & contracti sunt ne in regione amplius proficiscerentur.

25 Ut autē vidēs Alcimus prāvalere Jehudam & comites ejus agnovit se non posse sustinere eos, reversus ad regem accusavit eos pessime.

d. Grac. maiorum.

26 Quapropter misit rex Nicanorem unum nobilium suorum principum, odio habentem & infestum Jisraēli, dans in mandatis ei ut tollerēt populum.

27 Et veniens Nicanor Jeruschalaima *instructus* copiis multis, misit ad Jehudam & fratres ipsius dolosē verbis pacis, dicens,

28 Ne esto bellum inter me & vos; veniam cū viris paucis, ut videam vos in faciem cum pace.

29 Ita venit ad Jehudam, & salutarunt alter alterum pacificē: sed hostes erant parati ut abriperent Jehudam.

30 Quæ res cū innotuisset Jehudā, eum dolosē venisse ad ipsum; deterritus est ne amplius cōgrederetur cum eo, nec voluit amplius videre faciem ejus.

e. Grac. ab eo.

31 Agnoscens itaque Nicanor reiectum esse consilium suum, processit obviam Jehudā juxta Cepharsalma.

32 Cecideruntq; eorum qui erant a Nicanore quasi quingenti viri; ita fugerunt in civitatem Davidis.

33 His autē rebus gestis, & ascendente Nicanore ad montem Tzionis; processerūt è loco sancto quidam è sacerdotibus & è senioribus populi, salutaturi ipsum cum pace, & demonstraturi ei holocaustum quod offerebatur pro rege.

34 Verum subsannās eos ludificat⁹ est eos, & polluit eos locut⁹ supbē,

35 Juravitq; cum furore dicens, nisi tradatur Jehuda cū castris ipsius in manus meas nunc, erit cū rediero in pace, ut incēdam domum istam; exivitq; actus furore magno.

36 Ingressi verò sacerdotes steterunt ante altare & templum, fleveruntq; dicentes:

f. Grac. in conspectu.

37 Tu elegisti domum hanc, ut vocetur de nomine tuo, ut sit domus orationis & obsecrationis populo tuo.

38 Fac ultionem de homine isto, & de castris istius, corruâtq; gladio; memento blasphemiarum istorum, ac ne finito eos consistere.

g Græc. ne dato ei significationem.

39 Egressus autem Nicanor Jeruschalaimis castra posuit in Beth-chorone, ubi occurrerunt ei copiae Syriae:

40 Jehuda verò castra fecit Hadasis cum tribus virorum millibus, & orabat Jehuda dicens,

2. Reg. 19.

41 Cùm legati à rege missi blasphemarunt, procedens angelus tuus percussit ex eis centum octoginta quinque millia:

42 Ita contere castra ista coram nobis hodie, & agnoscant reliqui istos malè oblocutos esse loco sancto tuo; & judica istum secundum malitiã ipsius.

43 Congressis itaque castris in prælium decimo tertio Adaris mēsis, contrita sunt castra Nicanoris, & ipse primus in prælio concidit.

44 Cùm autem viderunt castra ejus mortuum esse Nicanorem, abjectis armis suis fugerunt:

g Græc. significatio-

45 Eosq; persecuti sunt *Jehudæi* itinere diei unius Hadasis usque quò venit *Gezerum*, ubi clamaverunt tubis ad significantibus post ipsos.

num, ut supra 4. 40.

46 Egressi autem ex omnibus vicis *Jehudææ incolæ* circumquaque, feriebant illos; adeò ut revertentes hi ad illos caderent omnes gladio, nec reliquus fieret ex eis, vel unus.

47 Ira acceperunt spolia prædæque; caput verò Nicanoris amoverunt & dexteram ejus quam extenderat superbè, detulerunt, & suspenderunt ad Jeruschalaima.

48 Unde lætatus populus valdè, agitaverunt diem illum diem lætitiæ magnæ:

49 Institueruntq; celebrari quotannis diem illud decimo tertio Adaris.

50 Et quievit terra *Jehudææ* diebus paucis.

ANNO TATIO.

1 *Demetrius*] Ab historicis cognominatus Soter. *Civitatem mar.*] nempe Tripolin Syriae, ut a Josepho narratur, & 2. Mac. 14. sed illud caput est huic adversissimum. 13 *Aschidai*] vide supra 2. 42. 15 *Amici*] id est, eis qui se nobis adjunxerint. 19 *Beth, etba*] vox Syriaca potius quam Hebræa, locum olearum sonans. Videtur autem hic locus prope Mitzpam fuisse situs, de qua supra cap. 3. Nam ad eum locum erat fovea magna, cujus meminit Jirm. 41. 7. & 9. eaque ad custodiam primum constructa instar turris, ut receptaculam a prædonibus esset ac hostibus involantibus; vide 2. Mac. 13. 4. 31 *Cephar-salma*] pagum in Samaritano agro. 40 *Hadasis*] hanc vocem ex locorum comparatione eandem esse cum Hhatroth Adaris, conjicimus, qui locus situs est inter Jeruschalaima & Gezerum in tribu extrema Ephrajimi, Jehosch. 16. 5. & 18. 13. quamobrem Hieronymus Adarsa legit, non autem Adarsa, quæ vox appellatione Syrica responderet alteri Hebræicæ: nam Hadasis Hebræis sunt myrti: quibus videtur Hhatroth Adaris abundasse, & ex eo nomen habuisse quòd myrtoosi essent. 45 *Gezerum*] vide supra in 5. 8. 46 *Feriebant*] metaphora sumpta a cornu petis animantibus. *Revertentes*] id est, cùm eos qui primi occurrebant fugerent Demetriani, & putarent sibi consulendum fuga, conferebant se in aliorum manus.

CAPUT VIII.

1 **A**UDIENS verò Jehuda nomē Romanorū, eos valere robore, & eos placido animo acquiescere iis omnibus quæ proponebantur ipsis, & quicumque ad ipsos veniunt constituere cum eis amicitiam, denique valentes esse robore:

g Græc. narraverant.

2 (" Narratum enim fuerat ei de bellis ipsorum & rebus strenuis quas gerebant

- gerebant apud Galatas, eos vi superasse, & effecisse sibi tributarios,
- 3 Et quæcunque fecerant in regione Hispaniæ, ad obtinendum^c fo-
 dinas metallicas auri & argenti, quæ in ea sunt;
- 4 Ut superaverant locum illum totum consilio suo & tolerantia,
 (quamvis locus ille procul abesset ab ipsis valdè) & reges qui invalerant
 ipsos ab extremitate terræ, donec contrivissent eos, postquam percuf-
 sissent eos plaga magna, utq; reliqui darent ipsis tributum quotannis:
- 5 Philippum quoque & Perseum Macedonum regem, & qui extule-
 rant se in ipsos, ut eos contrivissent bello, & superavissent eos:
- 6 Itemq; Antiochum magnū, regem Asiæ (qui profectus erat in eos
 ad bellum habens centum viginti elephantes, & equitatum, & currus,
 copiasq; multas valdè, & attritus est ab ipsis)
- 7 Ut eum ceperint vivū, statuerintq; ut ipsis daret cum ille, tum qui
 reges futuri erant post illum, tributum magnum, datis obsidibus & di-
 visione instituta,
- 8 Quæ regionem Iliacam, Mysiam, Lydiamque, & alias ex optimis
 regionibus illius acceptas ab illo dederant Eumeni regi:
- 9 Et quia Græci consilium inierant invadendi & tollēdi ipsos, ut co-
 gnito sermone hoc ab ipsis
- 10 Miserint in eos ducē unū, belloq; affligerint eos, ad eō ut ceciderint
 ex eis cōfossi multi, multos verò captivos abduxerint, uxores eorum, li-
 berosq; eorū, & deprædatis illis obtinuerint terrā eorū, everfisq; muni-
 tionibus eorum, ac deprædatis illis, servos effecerint eos in diē hūc usq;.
- 11 Item ut reliqua regna & insulas, quæcunque obstiterunt ipsis, per-
 diderunt, & in servitutem compulerunt:
- 12 Cum amicis autem suis, & iis qui acquiescunt ipsis, cum iis conser-
 vare amicitiam, & obtinere regna propinqua & longinqua; & quicun-
 que audiverunt nomen ipsorum, metuere sibi ab ipsis, quoscunque au-
 tem volunt adjuvare & tenere regnum, eos regnare;
- 13 Contrā verò quos voluerint, destituere: deniq; exaltatos esse valdè:
- 14 Atque propter hæc omnia, non imposuisse quemquam eorum dia-
 dema sibi, neque induisse purpuram, ut ea se magnificè gerat;
- 15 Sed senatum fecisse sibi, & quotidie consilium esse trecentorum
 viginti, consilia ineuntium semper de republica, ut exornent eam:
- 16 Tantū credere uni homini, qui dominetur ipsis in annum & im-
 perium habeat totius terræ ipsorum, & omnes ita auscultare uni ut non
 sit invidia, neque æmulatio inter ipsos)
- 17 Elegit ergo Jehuda Eupoleum filium Jochananis, filii Hakko-
 tzi & Jasonem filium Elhazaris, quos misit Romam ad constituendū
 cum ipsis amicitiam & societatem,
- 18 Et tollendum jugum suum à se; quia videbāt regnum Græcorum
 opprimere Jisraëlem servitute.
- 19 Itaque profecti Romam (erat autem iter multum admodum) &

^b Græc. sub
 tributum.
^c Græc. me-
 tallæ.

^d Græc. mul-
 titudine, ut
 ver. 20.

ingressi in senatum prolocuti sunt dicentes,

20 Jehuda Macbai & fratres ipsius, & respublica Jehudæorū nos miserunt ad vos, ut constituamus vobiscum societatem & pacem, & nos inscribamur sociis & amicis vestris:

21 Qui sermo placuit coram ipsis.

22 Atque hoc exemplum est illius epistolæ, quam rescripsit *Senatus* in tabulis æreis, & misit Jeruschalaima, ut esset apud eos illic monimentum pacis & societatis.

23 Quod faustum felixq; sit Romanis, & genti Jehudæorum mari terræque in seculum, gladiusque & hostis procul sit ab eis.

24 Quòd si extiterit bellum in Romam prius, aut in ullum sociorū ipsorum in tota ditione ipsorum;

e *Græc.* circumscriptū fuerit, sic *vet.* 27.

25 Auxiliū natura est gens Jehudæorum, prout tempus præbebit ipsis, animo optimo:

26 Neque dabunt, neque subministrabunt hostibus oppugnantibus ipsos commeatum, arma, argētum, naves, ut visum fuerit Romanis, & custodient mandata eorum, nihil accipientes.

27 Similiter verò si genti Jehudæorum evenerit prius bellum, auxiliū ferent Romani ex animo, ut ipsis opportunitas præbeatur:

f *Græc.* non cum dolo.

28 Et oppugnantibus non dabitur commeatus, arma, argentū, naves, ut visum fuerit Romanis, sed custodient mandata hæc, idq; bona fide:

29 In hanc sententiā statuerunt Romani cum populo Jehudæorum fœdus.

g *Græc.* ex placito ipsorum.

30 Quòd si in posterum consilia inierint hi aut illi, addendi aut adimendi, facient^s prout placuerit ipsis, & quicquid addiderint, ademerintve, id ratum futurum est.

h *Græc.* gravas jugum tuum in amicos.

31 De malis autem quæ rex Demetrius perficit in eos, scripsimus ei dicentes, Quamobrem^b grave jugum imponis amicis nostris sociisque Jehudæis?

32 Si ergo amplius interpellaverint nos *pro auxilio* cōtra te, faciemus eis jus, & te mari terræque oppugnabimus.

ANNOTATIO.

2 *Narratum*] Ab hoc versu ad 17. usque continuum est hyperbaton, quod nos propterea parenthecos notis inclusimus. 7 *Disiunctio*] divisionem illam intelligit quæ apud Livium, & Appianum Alexandrinum in Syrio legitur: discederet Antiochus ab Europa omni, & Asia, quæ citra Taurum montem sunt, ut habent verba Publī, & Romanorum rescriptum, quod apud Appianum legimus; & sequens versus exponit. 8 *Regionem Iliacam*] has voces in libris omnibus invenimus depravatissimas: sed confidimus ex veritate restitutas esse, si ita legeris. Nam Attalus rex ab Antiocho infestatus populum Rom. hæredem dixit, fratrem verò Eumenem aliqua hæreditatis parte aspersit: ita res illius plurimæ ad Romanos, quædam ad Eumenem fratrem ipsius translatae sunt. 18 *Græcorum*] id est Selducidarum, ut supra 1. 11. 26 *Nihil accip.*] id est optima fide, & ab omni munere & corruptione libera; ut membrum antitheton accipi hæc verba oportere docet, infra vers. 28.

CAPUT IX.

AUDIENS verò Demetrius fecisse Nicanorem & copias ejus bellum, perrexit Bacchidem & Alcimum secundò mittere in terram Jehudæ, & cornu dexterum cum eis.

2 Profecti itaque via Gilgalem versus castra metati sunt cōtra Cesulothas

lothas quæ sunt in Hharbathis: quam cum occupassent, perdidērunt animas humanas multas.

3 Mense autem primo anni centesimi quinquagesimi secundi, castra metati sunt contra Jeruschalaima.

4 Movenes autem profecti sunt Bethzetham cum viginti millibus virorum peditum, & bis mille virorum equitatu;

5 Cum Jehuda castra posuisset Hadasis, habens ter mille viros electos secum:

6 Qui videntes multitudinem copiarum, hostes multos esse, metuerunt valdè, & diffluxerunt multi e castris; non sunt facti ex eis reliqui, nisi octingenti viri.

7 Videns itaq; Jehuda diffluxisse castra sua, cum prælium istud affligeret ipsum, adeoq; animo attritus esset (quia non habebat tempus cōgregandi eos) ut dissolveretur,

8 Dixit iis qui erant reliqui, surgamus, & ascendamus in adversarios nostros, si fortè poterimus debellare eos.

9 Avertebant autem illum dicentes, nequaquam poterimus: sed servemus nostras ipsorum animas modò; revertere; nam fratres nostri diffluxerunt, & nos debellaremus istos? qui sumus tam pauci.

10 Sed dixit Jehuda, absit a me ut faciam facinus istud, & fugiam ab istis: nam si propè est tempus nostrum, moriamur viriliter propter fratres nostros, ac ne relinquamus quicquam quod gloriæ nostræ crimini verti possit.

11 Tunc moverunt copiae e suis castris, ut sisterent se obviam illis, diviso equitatu in duas partes, & funditoribus sagittariisq; procedentibus ante copias, qui primi bellatores erant potentes omnes.

12 Bacchides autè erat in cornu dextero, cum appropinquante phalange a duabus illis partibus clangor tubis factus est.

13 Clanxerunt quoq; milites Jehudæ ipsi tubis, & commota est terra a sonitu castrorum; fuitque prælium commissum a manè usque ad vesperam.

14 Vidit vero Jehuda Bacchidem & firmamentum castrorum ad dexteram esse; quapropter convenerunt ad ipsum omnes animosi.

15 Ita contritum est dexterum cornu ab illis, & persecuti sunt a tergo eos usq; ad Aznothas montem.

16 Qui autem erant in cornu sinistro, videntes cornu dexterum attritum esse, reversi sunt secundum vestigia Jehudæ & comitum ejus a posterioribus partibus;

17 Ita ingravescente prælio ceciderunt confossi multi ex his & ex illis:

18 Jehuda verò cecidit, & fugerunt reliqui.

19 Vnde tollentes Jonathan & Schimhhon Jehudam fratrem suum, sepeliverunt eum in monumento majorum suorum Moddinis:

20 Et deflentes eum planxerunt de eo omnes Jisraëlitæ planctu ma-

gno; lugentesq; diebus multis dixerunt,

21 Quomodo cecidit potens, qui servabat Jisraëlem?

22 Reliquæ verò res Jehudæ, & bella, & strenua facta quæ fecit, & magnitudo ejus non sunt descriptæ: nam multæ erant admodum.

23 Fuit autem post mortem Jehudæ, ut emergerent iniqui in omnibus terminis Jisraëlis, & exorirentur omnes operarii injustitiæ.

24 Diebus illis fuit fames magna valdè: quapropter descivit regio ipsa cum illis. (regionis.)

25 Eligens verò Bacchides impios istos viros, eos instituit dominos

26 Qui exquirentes perscrutantēsq; amicos Jehudæ, adducebant eos ad Bacchidem, qui ultionem sumebat de eis, illudens eis.

27 Ita fuit afflictio magna in Jisraëlitis, cujusmodi non fuerat, ex quo die non est visus propheta ipsis.

28 Quamobrè congregati omnes amici Jehudæ dixerūt Jonathani,

29 Ex quo frater tuus Jehuda mortuus est, non fuit vir par ei ad procedendum contra inimicos & Bacchidem, & invadendum adversarios gentis nostræ:

a Græc. in principē & ducem.

30 Nunc itaq; eligimus te hodie, ut sis loco illius princeps noster, & dux ad gerendum bella nostra.

31 Accepitq; Jonathan momento illo principatum, & surrexit in locum Jehudæ fratris sui:

32 Quod resciscens Bacchides quæsiit eum occidere:

33 Sed cognoscens Jonathan, & Schimhhon frater ipsius, ac omnes qui erant cum ipso, fugerunt in desertum Tekohhæ, & castra posuerunt ad aquas lacus Aspharis.

34 Quod ubi cognovit Bacchides, die Sabbathi venit ipse cum toto exercitu suo secundum Jardenem.

35 Miserat autē fratrē suū ducē multitudinis, ut rogaret Nabathæos amicos suos ut apud ipsos deponerent impedimenta sua, quæ multa erāt.

36 Sed exeuntes filii Amri Medeba comprehenderunt Jochananem & quæcunq; habebat, quæ habentes abierunt.

b Græc. post sermones istos renuntiaverunt.

37 Postea verò renuntiatū est Jonathani, & Schimhhoni fratri ipsius filios Amri celebrare nuptias magnas, & deducere sponsam Medeba, filiā cujusdā e magnatibus summis Cenahhanis, cum pompa maxima.

38 Recordati itaq; Jochanani fratris sui, ascenderunt & abdidērunt se sub quadam montis unius specu.

39 Cumq; sublatis oculis suis vidissent, quòd ecce turba & apparatus multus, procedente sponso cum amicis suis & fratribus suis obviam illis cum tympanis, instrumentisq; musicis, & armis multis;

40 Exsurrexerunt in eos ex insidiis, & interfecerunt eos, ad eò ut caderent confossi multi, & reliqui fugerent ad montana; ceperuntq; omnia spolia illorum.

41 Ita conversæ sunt nuptiæ in luctum, & vox musicorum instrumentorum ipsorum in lamentum.

42 Illi autem facta ultione sanguinis fratris sui reversi sunt ad terminum Jardenis.

43 "Audiens ergo Bacchides venit die sabbathi ad ripas usq; Jardenis cum copiis multis.

44 Dixit autem Jonathan suis, surgamus jam, & pugnemus pro nobis ipsis: non enim est hodierno die, ut antehac: *e Grec. animis nostris. d Grec. heri & nudiustertius.*

45 Nam ecce bellū imminet ex adverso nostri, & a tergo nostro; aqua verò Jardenis hinc & inde, palusq; & saltus; non est declinandi locus.

46 Nunc ergo inclamate Deū cœli, ut servemini a manu inimicorū.

47 Tunc commissum est prælium, & extendit Jonathan manum suam ad percutiendum Bacchidem; sed declinavit ab eo retrorsum.

48 Postea insiliit Jonathan & qui erant cum eo in Jardenē, & transnaverunt in ulteriorem ripam: illi verò non trajecerunt Jardenem insequentes eos.

49 Ceciderunt autem ex castris Bacchidis quasi viri mille, die illo.

50 Reversus autem Jeruschalaima ædificavit civitates munitas in Jehudæa, & munitionem quæ est Jerichunte, & Beth-elem, & Thimnatham, & Pirhathonem, & Tappuachum, instruens muris altis, portisq; & vectibus;

51 Et posuerunt præsidia in eis, ut inimicè agerent cum Jisraële.

52 Munivit quoq; civitatem Beth-rzuranam, & Gazara, & Acram, ponens in eis copias & apothecas comæatum:

53 Acceptisq; filiis eorum qui duces regionis erant obsidibus, posuit eos in arce Jeruschalaimis in custodia.

54 Anno autem centesimo quinquagesimo tertio, secundo mense, præcipiente Alcimo ut destrueretur murus atrii in loco sancto extimus, & evertente opera prophetarum, cum jam cœpisset destruere;

55 Momento illo percussus est Alcimus, & impedita opera illius, obferato ore illius, & paralyti affecto corpore, adeo ut non posset amplius quicquam eloqui aut præcepta dare de domo sua;

56 Et mortuus est Alcimus tempore illo cum cruciatu magno. *e Grec. sermonem.*

57 Videns ergo Bacchides mortuum esse Alcimum, reversus est ad regem, & quievit terra Jehudæ duobus annis.

58 Quapropter consilium iniverunt omnes iniqui dicentes, ecce Jonathan & qui cum eo sunt habitant in quiete confidenter: nunc igitur adducamus Bacchidem, qui comprehendat istos omnes una nocte:

59 Et profecti consilium communicarunt cum eo.

60 Qui movens ut veniret cum copiis multis misit epistolas clam omnibus sociis suis qui erant in Jehudæa, ut comprehenderent Jonathanem & eos qui erant cum ipso; sed non potuerunt, quia innotuit illis consilium istorum.

61 Sed comprehenderunt ex hominibus regionis autoribus illius sceleris quinquaginta viros, & interfecerunt eos.

62 Postea secedens Jonathan & Schimhhon & qui erant cum eo, Beth-ketzitzum, quod est in deserto, exstruxit res amotas ejus, & firmavit eam:

63 Quod Bacchides cognoscens congregavit totam suam multitudinem, & iis qui erant ex Jehudæa denunciavit.

64 Cumq; veniens castra posuisset contra Beth-ketzitzum, oppugnavit ipsum diebus multis, fecitq; machinas:

65 Jonathan vero relinquens Schimhhonem fratrem suum in civitate processit in regionem, & venit cum numeris.

f Græc. numerans.
g Græc. fratribus.

66 Ita percussit præfectum viarum insidiis cum sociis ipsius, & eos qui falas observabant in tentorio ipsorum.

67 Cumq; incepisset cadere, ascendens cum suis copiis Schimhhon quoq; & qui erant cum eo egressi e civitate, incenderunt machinas:

68 Ita pugnantibus illis contra Bacchidem, contritus est ab illis, & affligerunt eum valde, eo quod consilium ipsius & expeditio ipsius inanis esset.

69 Quamobrem irati animo in viros iniquos illos, qui consulerant ipsi ut veniret in regionem, occiderunt ex eis multos: etiamq; inibat consilium invadendi terram eorum.

70 Hoc autem postquam cognovit Jonathan, misit ad eum legatos ad componendum cum eo pacem, & ut redderent ipsis captivorum turbas:

h Græc. captivitatem.

71 Quod accipiens ille fecit secundum sermones ejus, & juramento spopondit ei se non procuraturum ei malum, ullo dierum vite suæ;

72 Redditisq; ei captivis quos ceperat prius e terra Jehudæ, revertens abiit in terram suam, ac non perrexit amplius invadere terminos eorum.

i Græc. gladio.

73 Ita sublato ex Israël bello habitavit Jonathan Micmaschi, & cœpisset Jonathan judicare populum, delevit impios ex Israël.

ANNOTATIO.

1 Fecisse] Ac non amplius facere sublatum morte. Noëma, cujusmodi est apud Latinos, vixit, pro eo quod est, decessit de vita, non vivit amplius. *Cornu dexterum*] id est eos milites qui in superiore pralio regi ministraverant, supra 6.33. & sequentibus. 2 *Cefelabai*] oppidum in finibus Hissascaris, de quo Jhosch. 19.18. *Ehurbathis*] vide supra 5.23. Sic enim legendum esse, ratio ipsa docet. 4 *Bethzerham*] sic legimus ex Josepho, ut supra 7.19. 5 *Hadasis*] vide supra 7.40. 15 *Aznothas*] extremitatem Taboris, Jhosch. 19.34. 24 *Desertus*] id est, tota se commisit Bacchidi, ut commodius a fame levati posset. 33 *Tekohha*] in extremis finibus Jehudæ ad Asphaltitem lacum versus Moabitidem. vide Jirm. 6.1. *Aspharû*] id est Asphaltitis, cujus bitumen Syris Asphar sive Aspharra dicitur, eo quod bitumen flagrantis ignis rejectamentum est: unde etiam Asphaltus corrupta voce appellatur Græcis, & Asphaltites lacus. 34 *Secundum*] sic interpretatur Græcum *νίκα* ex versu 43. infra, ut accipitur in Scriptura passim. 35 *Fratrem*] Jochananem, ut deinceps nominatur. 36 *Filius Amri*] Moabitæ civis Medebani, & fortasse ex nefario illo genere Amri, cujus est mentio 1. Reg. 16. *Medeba*] oppido Moabitarum, cujus mentio est Num. 21.30. Jhosch. 13.9. Jcf. 16.2. & alibi. 43 *Andiens*] regressio ad sermonem, qui interruptus fuerat inde a versu 35. quibus hyperbais hic autor abundat. 48 *Postea*] nempe cum violento impetu Bacchidem propulsasset. 50 *Thimnatam*] ex tribu Danis, Jhos. 19.43. *Pirhathonem*] Ephraimitarum, Jud. 12.15. *Tappuchum*] Jehudæ, Jhosch. 15.34. 52 *Gazarâ*] oppidum munitum in Pelisctæorum finibus Azotum versus, de quo infra 13. & 14. & seq. *Aeram*] id est, partem unam Jeruschalaimorum, ut antè vidimus, 4.41. 62 *Beth-ketzitzum*] id est, locum ubi fuerat Ketzitz Binjaminitarum oppidum, quod a situ quoque vallis Ketzitzi appellatur, Jhosch. 18.21. *Deserto*] Jerichuntis. 66 *Præfectum viarum*] Græcam vocem corruptam esse, nemo est qui nesciat, quam tamen ex Josepho non possis restituere, cum nihil recenseat hujusmodi. Hieronymum puto vocem Græcam pro appellatione propria accepisse: et si odares pro odure legitur. Est autem *ὁδὸς* apud Græcos viarum insidiator, cujusmodi sunt in castris primæ emissariorum custodie, quas a Bacchide fuisse constitutas ex militari usu minime dubitamus. *Eos qui falas*] Græca phrasis quam autor adhibet, Syrica est propriè, quasi dicas filios Bizaronis. Sunt autem illi apud Syros, qui *φωκροὺς*, turres speculatorias, & falas custodiebant, atque ex iis eminus explorabant quid circumstantibus in locis ageretur. 73 *Micmaschi*] in tribu Binjaminitarum: vide 1. Schem. 13. & Jcf. 10.28.

1 **N**NO verò centesimo sexagesimo ascendit Alexander filius Antiochi Illustris, & occupata Ptolomaida, cum accepissent eum, regnavit illic.

2 Quod audiens Demetrius rex congregavit copias multas valdè, ut procederet obviam ei in prælium:

3 Misitq; Demetrius ad Jonathanem literas verbis pacificis, ad eò ut magnificaret eum.

4 (Dicebat enim, anticipemus pacè constituere cum istis, ante quam constituerit iste pacem cum Alexandro contra nos:

5 Nam recordaturus esset omnium malorum quæ commisimus in ipsum, & in fratres suos, atq; in gentem suam)

6 Deditq; ei potestatem congregandi copias & comparandi arma, ut esset ille socius ipsius; & obsides qui erant in arce reddi edixit ei.

7 Veniens itaq; Jonathan Jeruschalaima, cum legisset epistolas audente toto populo, & iis qui erant in arce:

a Græc. in auribus totius populi.

8 Timuerunt timore magno, quando audiverunt regem dedisse ei facultatem congregandi copias;

9 Tradideruntq; qui erant in arce Jonathani obsides, quos reddidit parentibus ipsorum.

10 Tunc habitans Jonathan Jeruschalaimis cœpit ædificare & instaurare civitatem,

11 Edicens operis, ut exstruerent muros & montè Tzizonis circumdarent lapidibus quadratis ad munitionem; & ita fecerunt.

b Græc. facientibus opera.

12 Quamobrem fugerunt alienigenæ, qui erant in munitionibus quas ædificaverat Bacchides:

13 Et relinquens quisq; locum suum abiit in terram suam.

14 Tantùm Bethzuræ reliqui fuerunt quidam ex iis qui legem & præcepta reliquerant: nam hoc erat ipsis perfugium.

15 Sed audiens Alexander rex promissa quæcunq; literis significaverat Demetrius Jonathani, cum narravissent ipsi bella & strenua facta quæ fecerat ille, & fratres illius; ac labores quos sustulerant:

16 Dixit, an non possemus invenire unum aliquem virum ejusmodi? nunc ergo constituemus eum amicum sociumq; nostrum.

17 Et scriptas literas misit ei, dicens in hanc sententiam:

c Græc. secundum sermones istos.

18 Rex Alexander fratri Jonathani salutem.

19 Audivimus de te virum potentem robore te esse, & commodum esse ut sis amicus nobis.

20 Nunc itaq; constituimus te hodie sacerdotem summum gentis tuæ, & amicum regis vocari. misit quoq; ei purpurâ & coronam aureâ:

21 *dicens,* ut & sentias nobiscum, & conserves amicitiam erga nos.

21 Sic induit Jonathan sanctâ vestem septimo mense anni centesimi sexagesimi, festo tabernaculorû, & cõgregavit copias, comparavitq; arma multa.

22 Quos sermones audiens Demetrius dolore affectus est;

*d Grac. præ-
venit nos A-
lexander cõ-
stitue.*

23 Et dixit, quid nam fecimus, quòd prior nobis Alexander amicitiam constituit cum Jehudæis ad firmiteramentum sui?

24 Scribam eis ego quoq; verba cohortationis, & amplitudinem & dona conferam, ut sint mecum ad auxilium meum.

25 Et scripsit eis in hanc sententiam; Rex Demetrius genti Jehudæorum salutem.

26 Quòd conservastis pacta nobiscũ inita, & permansistis in amicitia nostra, ac non accessistis inimicis nostris, audientes gavisi sumus.

27 Nunc itaq; permanete adhuc ad servandum fidem erga nos, & reddemus vobis bona pro iis quibus afficitis nos:

*e Grac. di-
missiones
multas.*

28 Dimittemusq; vobis, quæ dimittenda erunt multa, & dabimus vobis dona.

*f Grac. præ-
torialis.*

29 Nunc etiam absolvo vos, remittens vobis, omnes inquam Jehudæos, a tributis, & a canone salinarum, & a coronis:

30 Et pro tertia parte seminis, & pro dimidio fructuum ex arboribus quod conveniebat me percipere, dimitto ex hodierno die & deinceps, ne accipiatur a terra Jehudæ, & a tribus præfecturis ex Samaritide, Galilæaq; adjectis ei; idq; ab hodierno die in tempus æternum.

31 Urbs verò Jeruschalaimorum esto sancta, & libera cum terminis suis & a decimis, & a vectigalibus.

32 Dimitto etiam potestatem arcis quæ est Jeruschalaimis, quam tra- do sacerdoti summo, ut constituat in ea viros quoscunq; elegerit ipse ad custodiendam eam.

33 Omnem quoq; animam Jehudæorũ, quæ captiva abducta fuerit e terra Jehudæ in totum regnum meum, dimitto liberam gratis.

34 Item omnes dimittunto tributa eorum, & jumentorum ad eos pertinentium, & omnes dies festi, sabbathaq; & novilunia, diesq; stati, & terni dies ante festũ, terniq; dies post festũ, sunt omnes dies isti dies immunitatis & remissionis omnibus Jehudæis qui sunt in regno meo;

35 Ut non habiturus sit potestatem quisquam vendendi aut turbandi quemquam eorum de negotio ullo.

36 Præterea inscribuntor Jehudæorum in copias regis ad triginta millia virorum, quibus dabuntur munera, ut convenit omnibus copiis regis:

*g Grac. quæ
sunt in fidẽ.*

37 Et constituetur pars ex eis in munitionibus regis magnis, & pars ex eis constituetur in curandis negotiis regni fiduciariis; quorũ præfecti & magistratus sunt ex ipsis, & incedunt legibus ipsorũ, quemadmodum etiam præcepit rex in terra Jehudæ.

38 Quod autem ad tres præfecturas illas adjectas Jehudææ e regione Samariæ; hoc adjicitor Jehudææ, ut recenseantur subjectæ uni; nec obediant alteri potestati, nisi sacerdotis summi.

39 Ptolemaida verò & regionem ad hærentem ei dono do sanctuario quod

rio quod est Jeruschalaimis, ad convenientem sumptum sanctuarii.

40 Item ego in annum do quindenam millia Siclorum argenti e rationibus regis ex locis ad ipsum pertinentibus;

41 Etiamque quod abundat, quod non reddiderunt ex negotiorum administratione ut antecedentibus annis, deinceps danto in opera domus:

42 Quibus addita quinque millia Siclorum argenti, quos accipiebant de negotiis sanctuarii (ut annis præcedentibus) ex rationibus quotannis, ea quoque remittuntur, quia pertinent ipsa ad sacerdotes qui funguntur ministerio.

43 Et quicumque fugerint in templum quod est Jeruschalaimis, & quicumque in omnibus terminis ejus debitores sunt regalium pensationum, aut cujuslibet operæ, absolvuntur, etiam ab omnibus quæ erant ipsis in regno meo.

44 Tum ad ædificandum & instaurandum opera loci sancti sumptus dabitur e rationibus regis;

45 Tum ad ædificandum muros Jeruschalaimorum, & muniendum circumquaque, sumptus quoque dabitur e rationibus regis, & ad ædificandum muros qui sunt in Jehudæa.

46 Cum autem Jonathan populisque audivit sermones istos, non crediderunt eis, neque acceperunt: recordabantur enim mali maximi quod affecerat Jisraëlem, ut afflixerat eos valde:

47 Sed acquieverunt Alexandro, eò quod ille fuisset ipsis autor sermonum pacis, & socii præriorum fuerunt ei omnibus diebus.

48 Cum itaque Alexander rex congregavisset copias magnas, & castra fecisset ex adverso Demetrii;

49 Commiserunt prælium duo isti reges: sed fugerunt castra Demetrii, & persecutus est eum Alexander, cum prævaluisset eis.

50 Cumque obfirmasset prælium valde usque, dum occideret sol, cecidit quoque Demetrius die illo.

51 Er misit Alexander ad Ptolemæum regem Ægypti legatos, in hanc sententiam dicens,

52 Quoniam reversus in terram regni mei in sideo throno majorum meorum, obtineoque dominatum, & conterens Demetrium obtinui regionem nostram:

53 (Nam commisi in eum prælium, quo contritus est ipse & castra ipsius a nobis, insidemusque throno regni ejus)

54 Nunc ergo statuamus inter nos amicitiam, & jam da mihi filiam tuam, ut sit mihi uxor, & ego gener tibi, & dabo tibi dona illique digna te.

55 Respondit verò Ptolemæus rex dicens, felix dies, quo reversus es in terram majorum tuorum, & insedisti throno regni eorum.

56 Jam verò facturus sum tibi quæ scripsisti, sed occorre ad Ptolemæum

*h Græc. secū
dum sermo-
nes istos.*

*h Græc. in u-
xorem.*

*h Græc. bo-
nus.*

da ut videamus alter alterum; & focer ero tibi quemadmodum dixisti.

57 Egressus itaque Ptolemæus ex Ægypto, ipse & Cleopatra filia ipsius venerunt Ptolemaida, anno centesimo sexagesimo secundo.

58 Ubi cùm occurrisset ei Alexander rex, tradita est ipsi Cleopatra filia ejus; celebravitq; nuptias ejus Ptolemaide, ut faciunt reges, cum gloria maxima.

Græc. in occursum.

59 Scripserat autem rex Alexander Jonathani, ut veniret obviam ipsi:

60 Qui profectus cum gloria Ptolemaida, obviam venit duobus illis regibus, & dedit eis argentum, aurumq; & amicis eorum, ac dona multa, & adeptus est gratiam in oculis eorum.

Græc. invenit.

61 Congregati sunt autem adversus eum viri pestilentes ex Jisraële, viri iniqui, ut accusarent eum; quibus non attendit rex;

62 Sed mandavit rex, ut exueretur Jonathan vestimentis suis, ac indueretur purpura; atq; ita fecerunt.

63 Postea sedere jussit eum rex secum, edixitq; principibus suis, prodite cum eo in medium civitatis, & mandate ne quisquam incuset eum de ulla re, & nemo ipsum inturbet ulla de causa.

64 Fuitq; ubi viderunt accusatores gloriam ejus sicut promulgabatur, & amictum ipsum purpura, ut omnes fugerent.

65 Cùmq; gloria affecisset eum rex, & conscribens eum inter primos amicos disposuisset eum ducem, & participem principatus:

66 Reversus est Jonathan Jeruschalaima cum pace atq; lætitia.

67 Anno autem centesimo sexagesimo quinto, venit Demetrius filius Demetrii e Creta in terram majorum suorum:

68 Quod audiens Alexander rex, contristatus est valde, & reversus est Antiochiam.

69 Constituit autem ducem Demetrius Apollonium, præfectum Cælesyriæ; qui congregans copias magnas castra posuit Jamniæ, misitq; ad Jonathanem sacerdotem summum, dicens;

70 Tu unicus efferris in nos, & ego factus sum ludibrio probroque propter te: quamobrem verò potentiam ostentas contra nos in montibus istis?

71 Nunc ergo si confidis copiis tuis, descende contra nos in campum, ubi decertemus inter nos; nam penes me est potentia civitatum.

72 Interroga, & disce quis sim ego, & reliqui adjuvantes nos; dicuntur enim non posse vestra consistere vestigia in conspectu nostro, quia bis in fugam versi sunt majores tui in terra sua.

73 Nunc itaque non posses sustinere equitatum, & copias hujusmodi in eo campo, ubi neque lapis, neque saxum, neque locus effugiendi est.

Græc. cogitatione.

74 Cùm autem audivit Jonathan sermones Apollonii, commotus animo elegit decem millia hominum, & processit Jeruschalaimis, occurrente

currente ipsi Schimhhone fratre ipsius ad auxilium ipsius;

75 Et castra posuit contra Joppen, postquam exclusissent eum e civitate eò quòd præsidium Apollonii erat Joppes, & oppugnarunt eam.

76 Metuentes verò aperuerunt oppidani, & dominatus est Jonathan Joppæ.

77 Quod audiens Apollonius, castra instituit ex ter mille equitibus, & copiis multis; profectusq; Aschdodum tanquam iter faceret, eadem quoque opera processit in campum, quia habebat multitudinem equitatus, cui confidebat.

78 Persequente verò *Jonathane* a tergo ejus Azotum versus, ut congregerentur castra a tergo ejus in prælium:

79 Reliquit Apollonius mille equites occultè post eos.

80 Cognoscente autem *Jonathane* esse insidias post se, circuiverunt castra illius, unde conjiciebant jacula in populum a matucino ad vesperam usq;.

81 Populus verò consistebat, ut mandaverat *Jonathan*, cum labore fatigati essent equites eorum.

82 Tunc trahens *Schimhhon* copias suas congressus est cum phalange, (nam equites defatigati erant) & contriti ab eo fugerunt.

83 Equitatu verò dissipato in campo fugerunt Aschdodum, & ingressi sunt ædem *Dagonis*, templum idoli sui ut servarentur.

84 Incendens verò *Jonathan* Aschdodum, & civitates circumstantes eam, accepit spolia eorum; & sacrum *Dagonis*, eosq; qui confugerant in illud incendit igne.

85 Ita fuerunt qui ceciderunt gladio, cum iis qui perierunt incendio, ad octies mille viros.

86 Et inde movente *Jonathane* ut castra poneret contra Aschkelona, processerunt cives obviam ei cum gloria magna.

87 Postea reversus est *Jonathan* *Jeruschalaima*, & qui erant cum eo, habentes spolia multa.

88 Fuitq; ut audivit *Alexander* rex sermones istos, ut ampliore gloria *Jonathanem* afficeret,

89 Mittens ei fibulam auream, ut mos est dari cognatis regum, & dans ei *Hhekronem* omnesq; terminos ejus hæreditatis nomine.

o Græc. ad-deret glorificare.

p Græc. in hæreditatis donum.

A N N O T A T I O.

1 *Illustris*] Hanc vocem Græci libri constanter legunt in nominandi casu: neque viderur opus, ut hæc lectio corrigatur, cum hic quoque *Illustris* fuerit dictus exemplo patris, aut alia appellatione *Belahh*, teste *Josepho* lib. Antiquit. Jud. 13. *Prolemaide*] de qua supra 5. 15. 20 *Ue* *et* *sent.*] elliptis in Scripturis frequens, ut Gen. 4. 25. & 20. 17. & alibi passim. 29 *A canone*] hanc vocem substituiimus pro eo quod Græcè pretium salis nominatur: quia in *Jisraelitarum* agro ad paludem *Cendeuam* & aliis locis erant salinæ vestigales a Regibus factæ: de quibus salinis agit *Jehoschu*. 13. 6. & infra 11. 35. Est itaque pretium salis genus penitentionis in perpetuū regioni impositū, quod Græcis & Latinis canone appellari testis est *Asconius* in *Divinationem*: similiterque coronarum voce alterum penitentionum genus quod fit extra ordinem, atque imperatur: quamobrem penitentionem hanc singulari nomine *Latini* indictionem vocaverunt. 30 *Tribus prefect.*] quarum idem meminit infra vers. 38. & 11. 34. 33 *Animam*] nempe qua mei juris fuerit: nam hoc versu de mancipiis suis agit *Demetrius*; & de alienis, sequente versu. 34 *Omnes dimittant*] nempe qui exemplo meo noluerint manumittere *Jehudæos* servos. 39 *Prolemaida*] quasi dicit, insulam illam sedem, quam *Alexander Illustris* occupavit, decerno *Jehudæorum* esse, & ipsis addico. 51 *Pro-*

lemæum] Philometorem, ut antè diximus. 67 *Demetrius*] Nicanor dictus, filius Demetrii Soteris, cujus mentio primum facta est suprà 7. 1. 70 *Montibus istis*] id est, Jehudæa montosa tua, ut Exod. 15. 17. & Deut. 11. 11. 77 *Tanquam iter fac.*] id est, fingens se nihil aliud cupere, quàm ut Azotum cum suis castris contingeret, & dissimulans insidias quas disposuerat. 80 *Circumserunt*] id est, castra sua ex aduerso castrorum Apollonii, tanquam circumdaturi, in longum protraxerunt: hebraismus. *Conspiciebant*] nempe milites Apollonii. 81 *Labore fatigati*] eò quòd totum diem expectarant in armis, ut sibi daretur aliqua Jehudæos invadendi opportunitas, qui contra Jonathanis astu castra posuerant, & equitatu iter interceperant, ne ad Apollonium reverti posset. 82 *Phalange*] id est equitatu, qui fuerat in insidiis. 83 *Fugerunt*] nempe castra. *Adem Dagonis*] vide 1. Schem. 5. 2. & sequentibus. 89 *Fibulam auream*] id erat munus honorarium necessariorum & conjunctissimorum regibus, ut exponunt sequentia: Romani verò milites insigni victoria parta fortissimos eo solebant munerari, teste Livio libro 7. de bello Punico.

CAPUT XI.

1 **R**EX autem Ægypti congregavit copias multas, ut est arena quæ jacet ad littus maris, & naves multas, quærens obtinere Alexandri regnū dolo, & addere ipsum regno suo.

a Græc. pacificis.

2 Eo itaque prodeunte in Syriam verbis^a pacis, aperientes ei cives occurrebant ei; quia mandatum erat Alexandri regis ut occurrerent ei, eo quòd socer ipsius esset.

b Græc. præsidium.

3 Ita civitates ingrediens^b Ptolemæus, instituebat copias^b præsidarias in unaquaq; civitate.

4 Cùm autem venisset prope Azotum, demonstrantes ei templum Dagonis igni traditum, & Azotum suburbiaque ipsius destructa, corporaque projecta, & homines exustos, quos exusserat Jonathan in eo bello (nam fecerant tumulos eorum in via ipsius)

5 Enarraverunt regi quæ fecerat Jonathan ad criminandum eum; & conticuit rex.

6 Occurrente verò Jonathane regi Joppen cum gloria, postquam salutassent alter alterum & pernoctassent illic,

7 Profectus Jonathan cum rege ad fluvium usq; qui dicitur Eleutherus, reversus est Jeruschalaima.

8 REX autem Ptolemæus dominans civitatibus maritimis Seleuciam maritimam usque, ut inibat in Alexandrum rationes improbas,

9 Misit legatos ad Demetrium regem, dicens, age, constituamus inter nos fœdus, & dabo tibi filiam meam quam habet Alexander, regnabisq; in regno patris tui.

10 Pœnitet enim me, quòd dederim illi filiam meam, nam quæ sivit interficere me.

11 Criminatus est autem eum, propterea quòd ipse concupiscebatur regnum ejus:

12 Et auferens ab eo filiam dedit ipsi Demetrio; & alienatus est ab Alexandro, ita ut manifeste essent ipsorum inimicitia.

13 Et ingressus Ptolemæus Antiochiam, apposuit duo diademata capiti suo, Asiæ, & Ægypti.

- 14 Rex autem Alexander erat in Cilicia temporibus illis, quia deficiebant locorum illorum incolæ.
- 15 Sed audiens Alexander, invasit eum bello, & producens Ptolemæus copias occurrit ei manu valida, atq; in fugam vertit eum.
- 16 Ita fugiente Alexandro in Arabiam, ut protegeretur illic, rex Ptolemæus exaltatus est:
- 17 Et tollens Zabdiel Arabs caput Alexandri misit Ptolemæo.
- 18 Postea rex Ptolemæus obiit die tertio; & qui erant in munitionibus ejus, perierunt ab iis qui in iisdem munitionibus versabantur.
- 19 Ita regnavit Demetrius anno centesimo sexagesimo septimo.
- 20 Diebus illis cogens Jonathan incolas Jehudææ ad expugnandum arcem quæ erat Jeruschalaimis, fecit contra eam machinas multas.
- 21 Profecti autem quidam osores gentis suæ, viri iniqui ad Regem, cum renuntiassent ei Jonathanem obsidere arcem,
- 22 Audiens ille iratus est, & ubi audivisset, statim jungens venit Ptolemaida, & rescripsit Jonathani ne obsideret, sed veniret ipse obviam sibi celerrimè Ptolemaida, ut congredierentur.
- 23 Ut autem Jonathan audivit, obsidere jussit; & delectis senioribus Jisraëlis & sacerdotibus exposuit se ipsum periculo:
- 24 Nam accipiens argentum & aurum, vestemque & alia munera plurima, profectus est ad regem Ptolemaida, & invenit gratiam et Græc. plurimam. coram eo:
- 25 Et quamvis accusarent eum quidam iniqui, ex eadem gente,
- 26 Fecit tamen ei rex, quemadmodum fecerant ei antecessores ipsius, & exaltavit eum coram omnibus amicis suis,
- 27 Stabiliens ei principatum sacerdotii, & quæcunque alia antè habuerat ad honores pertinentia, fecitque ut ille dux primorum et Græc. honorata. amicorum esset.
- 28 Tum rogante Jonathanè regem, ut Jehudæam faceret immunem tributorum & tres toparchias atque Samaritida, promittendo ei talenta trecenta;
- 29 Acquiescens rex conscripsit Jonathani epistolas de his rebus omnibus, habentes in hunc modum:
- 30 Rex Demetrius Jonathani fratri salutem, & genti Jehudæorum.
- 31 Exemplum epistolæ, quam scripsimus Lastheni cognato nostro de vobis, scripsimus etiam ad vos, ut videatis.
- 32 Rex Demetrius Lastheni patri salutem.
- 33 Genti Jehudæorum, amicis nostris, & conservantibus ea quæ ex jure sunt erga nos, judicavimus benefaciendum esse propter benevolentiam ipsorum erga nos.
- 34 Constituimus ipsis & terminos Jehudææ, & tres præfecturas, Apharema, Lyddam, & Ramatham, quæ adjectæ sunt Jehudææ ex Samaritide, & omnia quæ adhærent ipsis, omnibus sacrificantibus Jeru-

schalaimis, pro regalibus illis collectis quas percipiebat rex ab eis quot
annis antè ex fructibus terræ, & fructibus arborum;

35 Et alia ad nos pervenientia, deinceps decimas, inquam, tributaq;
ad nos pervenientia, & falis stagna, & pervenientes ad nos coronas, o-
mnia concedimus eis:

36 Neq; irritum fiet quicquam horum deinceps in omne tempus.

37 Nunc itaq; curate confici istorum exemplum, quod dator Jo-
nathani, & ponitor in monte sancto, conveniente loco, & celebri.

*e Græc. infi-
gni.*

38 Videns autem Demetrius rex quietam esse terram coram ipso, &
nihil sibi obsistere, dimisit omnes copias suas unumquemq; in locum
suum, præter exteras copias quas collegerat ab insulis gentium: ita fa-
cta sunt inimicæ ipsi omnes copix, quas a majoribus habuerat.

39 Tryphon vero qui fuerat ab Alexandro prius, cum videret omnes
copias in Demetriû murmurare, profectus est ad Malcoëlem Arabem
(qui alebat Antiochum puerulum Alexandri)

40 Et insistens apud eum ut traderet eum sibi ut regnaret pro patre
suo, renuntiabat ei quæcunq; confecerat Demetrius, & inimicitias qui-
bus prosequuntur eum copix ejus; mansitq; illic dies multos.

41 Scripsit autem Jonathan epistolas ad Demetrium regem, ut ejice-
ret eos qui in arce erant Jeruschalaimis, & qui erant in munitio-
nibus, quia Jisraëlem oppugnabant.

*f Græc. glo-
rificabo.*

42 Remisit vero Demetrius literas ad Jonathanem dicens, nõ solùm
hæc facturus sum tibi, & genti tuæ; sed gloria ornabo te & gentem tu-
am, si commoditatem habuero.

43 Nunc itaq; rectè feceris, si miseris ad me viros, qui pugnent mecû;
nam defecerunt omnes copix meæ.

44 Tunc misit Jonathan viros ter mille potentes robore ad ipsum
Antiochiam; quibus advenientibus ad regem, lætatus est rex adven-
tu ipsorum.

*g Græc. in
medium ci-
vitas.*

45 Nam congregati fuerant cives intra civitatem ad viros centies
vicies mille, volentes regem e medio tollere.

46 Itaq; fugiente rege in aulam, occuparant cives vias civitatis, &
cœperant bello infestare.

47 Advocante autem rege ad auxilium Jehudæos, cum fuissent con-
gregati ad ipsum omnes simul, statim in civitate dispersi sunt;

48 Interfeceruntq; in civitate die illo ad centum millia; & incenden-
tes civitatem, capientesq; spolia multa die illo servaverunt regem.

49 Videntes verò cives obtineri a Jehudæis civitatem pro ut vole-
bant, & infirmati cogitationibus suis, inclamaverunt regem cum pre-
cibus, dicentes,

50 Da nobis dexteras, cessentque Jehudæi nos & civitatem oppu-
gnare.

51 Tum abjicientes arma fecerunt pacem, & gloriam consecuti sunt
Jehudæi

Jehudæi coram rege, & coram omnibus qui erāt in regno ipsius; rever-
siq; sunt Jeruschalaima habentes spolia multa.

52 Et sedente Demetrio rege in throno regni sui, quievit terra coram
ipso.

53 Verūm mēritus erat, quæcunque dixerat: nam ab alienatus à Jona-
thane non reddidit ei secundum ^b benevolentia illius facta, quæ fecerat
in ipsum, sed afflixit eum valdè. *b* Græc. be-
nevolētiās.

54 Postea autem reversus est Tryphon & Antiochus cum eo, pueru-
lus ⁱ juvenis, qui regnavit imposito sibi diademate. *i* Græc. ju-
nior.

55 Et cōgregatæ sunt ad ipsum omnes copiae quas disperferat Deme-
trius, pugnaveruntq; in eum, ita ut fugatus fugeret.

56 Tum accepit Tryphon ^b bestias, & obtinuit Antiochiam.

57 Scripsit verò Antiochus Junior Jonathani dicēs, stabilio tibi prin-
cipatum sacerdotii, & præficio te ^c quatuor præfecturis, & volo esse te
ex amicis regis:

58 Et mittens ei instrumenta aurea ad ministerium, dedit ei potestatem
bibendi ex aureis, & purpuram induendi, & habendi ^d fibulam auream.

59 Schimhhonem quoque fratrem ejus cōstituit ducem à tractu Ty-
ri usque ad terminos Ægypti.

60 Profectus itaque Jonathan cum peragrasset ^e trans fluvium, & in
civitatibus singulis, & congregatæ essent ad ipsum omnes copiae Syriæ
^f auxiliares, venit Aschkelonem, ubi obviam ipsi processerūt ^g cives ho-
norificè: *g* Græc. ad
auxilium.
l Græc. qui
ex civitate
erant; sic de-
inceps.

61 Et inde abiit ad Gazam, ubi occludentibus Gazanis circumfedit
eam, & incendens suburbia ejus igne prædatus est ea.

62 Postea rogātibus Gazanis Jonathanem dedit eis dexteram, & ac-
ceptos filios principum eorū obsides, emisit eos Jeruschalaima, perva-
sitq; regionem Damascum usque.

63 Audiens verò Jonathan advenisse principes Demetrii ^h Kadeschū
quod est in Galilæa, cum copiis multis, volentes ejicere ipsum regione
illa,

64 Occurrit eis; fratrem verò suum Schimhhonem reliquit in regio-
ne sua.

65 Tum castra ponens Schimhhon contra Bethzuram, oppugnavit
eam diebus multis, & conclusam observavit eam,

66 Adeò ut rogarent eum ⁱ sibi dexteras dari; quibus dans dexteram
ejecit eos inde, & occupata civitate posuit in ea præsidium. *m* Græc.
dexteras
accipere.

67 Jonathan verò & castra ipsius metata ad ^j aquam Genezareth sur-
rexerunt manè, venturi in campum ^k Chatzoris.

68 Ecce autem castra alienigenarum occurrerunt ei in ipso campo,
emissis insidiis contra eum in montibus; Jehudæi vero obviam occur-
rerunt ex adverso castrorum.

69 Sed cum insidiæ exsurgentes è locis suis committerent prælium,

70 Fugerunt milites Jonathanis omnes, neque ullus reliquus factus est ex eis, præter Mattitjam filium Abschalomi, & Jehudam filiū Chalphai principes militiae copiarum.

71 Dirumpens itaque Jonathan vestes suas imposuit terram capiti suo, & oravit;

72 Reversusq; contra eos in prælium fugavit eos, ita ut fugerent.

73 Quod videntes ii qui fugerant ab ipso, reversi sunt ad eum, & persecuti sunt eū Kadefschū usque, in castra illorū usq;, ubi posuerat castra:

74 Cecideruntq; ex alienigenis die illo ad viros ter mille, & reversus est Jonathan Jeruschalaimā.

A N N O T A T I O.

1 *Ue est arena*] Hyperbole in scripturis frequens. 3 *Ptolemæus*] optimè sic legit Hieronymus, quem nos hoc loco secuti sumus. nam quod Græcè *πτολιμαῖος* legitur pro *πτολιμαῖος*, corruptum est. 4 *In eo bello*] cuius mentio facta est sine præcedentis capitis. 7 *Eleutherus*] fluvius in mare mediterraneum influens, non procul Arado in Syria. 18 *Abis*] id est, a militibus contubernaliibus, qui Demetrii Nicanoris partes amplexati sunt, & sodales suos occiderunt, simul ac audita fuit mors Ptolemæi Philometoris. 28 *Toparchias*] de quibus & de sequentibus omnibus vide supra 10.38. & infra ver. 34. 34 *Apharema*] Græcam vocem quæ Hieronymus præterfiliit, ex communi contextus Græci & Josephi Græci consensu in translatione servamus; etsi non minus foret commodum periphrastice interpretari, sublatam agri partem, id est, agrum Beth-elis, qui regno Israëlis fuerat ademptus inde a temporibus Abijæ, ut annotavimus 2. Reg. 23.4. Quamobrem etiam Rosinus apud Josephum sic interpretatus est; quæ interpretationem imperiti librarii pessimè corruerunt. Sunt autem hæc regiones tres Samaritani agri, regno Judææ conterminæ. Ramathajim Jerichuntem versus, Lydda versus mare, Beth-el verò inter utrumque media regione. 39 *Malcoelem*] vel Amalcoelem. Nam utrumque nomen est Arabum; Simalcoe autem in contextu Græco virtiosum est, facto ei ex α. *Antiochum*] qui arrogante nomine dictus est Antiochus Theos. 50 *Da nobis dexteram*] id est, fac nobiscum pacem, ut antè ostendimus ex Jirm. 50. sic deinceps. 56 *Bestias*] id est, elephantes Demetrii, qui κατ' ἔξοχην appellantur bestie. 57 *Quatuor pars*] id est, tetrarchiis quatuor, quæ definiuntur Luc. 3.1. Nam ad eas omnes hæc verba referri oportere, sequentia ostendunt inde a versu 60. 58 *Fibulam*] ut supra 10.89. 60 *Trans fluvium*] Jardenem, ubi pars toparchiarum erat. 63 *Kadefschum*] Naphtalitarum, Jehosch. 19.37. 67 *Aquam Genez.*] id est lacum Genezareth, quem Hebræi Cinnereth vocant, vulgus Tyberiadis. *Charzor*] in tribu Naphtali, ut habetur Jehosch. 19.36.

CAPUT XII.

1 **V**IDENS itaque Jonathan commoditatem hanc temporis sibi adjumento esse, elegit viros quos misit ad Romanos ad constituendum & renovandum cum eis amicitiam;

2 Itemq; ad Spartiatis & loca alia misit epistolas^b in eam sententiam.

3 Profecti ergo Romam & ingressi senatum dixerūt, Jonathan summus sacerdos, & gens Jehudæorum misit nos, ut renovetis amicitiam secum & societatem, sicut antea.

4 Dederuntq; literas eis, scriptas ad eas pro ratione loci, ut deducerent eos in terram Jehudæ cum pace.

5 Hoc autem exemplū literarū est, quas scripsit Jonathan Spartiatis: 6 Jonathan summus sacerdos, & senatus gentis, & sacerdotes populūque reliquus Jehudæorum, Spartiatis fratribus salutem.

7 Jam antea missæ sunt literæ ad Oniam sacerdotem summum ab Arego regnante apud vos, docentes vos fratres nostros esse, ut exemplum earum subjectum est.

8 Et accepit Onias virum illum qui missus fuerat, honorificè; cum recepisset literas, quibus declarabatur negotium societatis & amicitie.

9 Quapropter nos etiam qui istorum non indigemus, consolationem ha-

^a Græc. Roman, metonymicè.

^b Græc. secundum eandem.

- nem habentes ex libris sanctis, qui versantur in manibus nostris;
- 10 Tentavimus mittere qui renovet fraternitatem & amicitiam vobiscum, ne abalienemur à vobis; quoniam multa tempora transverunt ex quo misistis ad nos.
- 11 Nos itaque omni tempore indefinenter, & festis, & reliquis convenientibus diebus recordamur vestri, in sacrificiis & orationibus illis quas offerimus, ut oportet ac decet recordari fratrum;
- 12 Et lætamur de gloria vestra.
- 13 Ac nos quidem circumdederunt multa tribulationes & bella multa; nam oppugnaverunt nos reges qui circumstant nos:
- 14 Verum nolimus interturbare vos, & reliquos socios atque amicos nostros bellis istis.
- 15 Habemus enim auxilium è cœlo quod auxiliatur nobis, quo liberati sumus ab hostibus nostris, & depressi sunt hostes nostri.
- 16 Elegimus igitur Numenium filium Antimachi, & Antipatrum filium Jasonis, quos misimus ad Romanos, ut renovent amicitiam cum eis & societatem præcedentem.
- 17 Mādavimus igitur eis, ut ad vos quoque profecti salutent vos, & reddant vobis epistolas à nobis de renovatione fraternitatis nostræ.
- 18 Nunc itaque rectè feceritis, si respondebitis ad ista nobis.
- 19 Hoc autem est exemplum literarum, quas miserant Oniæ:
- 20 "Areus rex Spartiatarum Oniæ sacerdoti magno salutem.
- 21 Inventū est in scriptura de Spartiatis & Jehudæis, ipsos fratres esse, & esse ex genere Abrahami.
- 22 Nunc autem ex quo novimus ista, rectè feceritis si scribetis nobis de pace vestra.
- 23 Enimverò nos rescribimus vobis pecora nostra, & facultates nostras vobis, & quæ nostra sunt vobis exposita esse: amandavimus igitur *viro*s ut renuntient nobis in eandem sententiam.
- 24 Audiens verò Jonathan reversos esse principes Demetrii cum copiis pluribus quàm antea, ad debellandum ipsum,
- 25 Movens Jeruschalaimis processit obviam ipsis in regionem Chathamæ, (neque enim dabat ipsis spatium invadendi regionem ipsius)
- 26 Et misit speculatores in castra illius, qui reversi renuntiaverunt ipsi, illos constituisse irruere in eos nocte.
- 27 Cùm itaque occidisset sol, præcepit Jonathan suis ut vigilarent, & essent in armis, comparati ad prælium tota nocte illa; emisitq; præcubitores circum castra sua.
- 28 Quamobrem audiētes adversarii paratum esse Jonathanem cum suis ad prælium timuerunt, & perculsi animo suo, & pyris per castra sua accensis abiverunt.
- 29 Jonathan verò, & milites ejus nesciverunt ad matutinum usque: videbant enim luminaria ardentia.
- 30 Tunc persecutus est eos Jonathan à tergo; sed non comprehen-

e Græc. multis super prius.

dit eos; nam Eleutherum fluvium trajecerant:

31 Quamobrem declinans Jonathan ad Arabas qui vocantur Nabathæ, percussit eos, & cepit spolia eorum.

32 Postea jungens venit in Damascum, & peragravit regionē totam.

33 Schimhhon verò profectus peragravit Aschkelonē usque, & munitiones propinquas, & declinans Joppen versus occupavit eam:

34 (Audierat enim eos velle munitionem tradere Demetrianis) & posuit ibi præsidium, ut custodirent eam.

35 Reversus autem Jonathan congregavit seniores populi, & consilium inivit cum ipsis ædificandi munitiones in Jehudæa,

*d Grac. ex-
altandi alti-
tudinē ma-
gnam.*

36 Et extollendi muros Jeruschalaimorum, & extruendi murum magnū, præaltū, inter arcem & civitatem, ad disparandam eam à civitate, ut ea seorsim esset; ut neq; emerēt neq; viderēt in ea præsidarii illius.

37 Cū itaque convenissent ad ædificandum civitatem, appropinquavit ipse ad murum torrentis qui versus subsolanum est, ubi comparaverunt illud quod appellatur Chaphunatha.

38 Schimhhon verò extruxit Chadida in humili loco, quæ munivit portis & vectibus.

39 Quærebat autem Tryphon regnum Asiæ obtinere, & imponere sibi diadema injecta manu in Antiochum regem.

40 Sed metuebat ne fortè Jonathan ipsum non sineret, ac ne forte oppugnaret ipsum; idè quærebat rationemprehendendi ipsum ut perderet, movensque venit Beth-scheanem:

41 Et procedens Jonathan in occursum ejus cum quadraginta millibus virorum delectis ad aciem, Beth-scheanem quoque venit.

42 Videns ergo Tryphon adesse ipsum cum copiis multis, & injicere manum in ipsum metuens,

43 Exceptit eum honorificè, commendans eum omnibus amicis suis, & dās ei dona; præcepitq; amicis suis, ut obedirēt ipsi quæadmodū sibi:

44 Dixitq; Jonathani, quorsum vexasti totum populum istum, cū bellum non sit nobis?

45 Nunc ergo remitte eos in domos suas, & delige tibi viros paucos qui tecum sint, & veni mecum Ptolemaida, quam traditurus sum tibi, & reliquas munitiones copiasq; reliquas & omnes qui præsunt negotiis, ut revertens abeam: nam hujus rei gratia adsum.

46 Tunc Jonathan fidem habens ei, fecit quemadmodum dixerat: amandavit enim copias, ut abirent in terram Jehudæ.

47 Reliquos verò detinuit secum, viros ter mille; quorum bis mille dimisit in Galilæam, mille verò cum ipso profecti sunt.

48 Sed cū ingressus esset Jonathan Ptolemaida, occluserunt Ptolemaidenses portas, & comprehendentes eum atque omnes qui venerāt cum eo interfecerunt gladio.

49 Tum misit Tryphon copias & equitatum in terram Galilææ, & in campum

- *campum magnum, ad perdendum omnes qui à Jonathane fuerant.
 50 Sed ubi cognoverunt eum comprehensum esse, & periisse qui erāt cum ipso, exhortati inter se profecti sunt, unā revertentes & comparati in prælium.
 51 Videntes verò persecutores eos de vita dimicaturos esse, reversi sunt.
 52 Ita venerunt omnes in terram Jehudæ, & luxerunt Jonathanem ac comites ejus, timueruntque valde; luxerunt quoque omnes Jisraëlitæ luctu magno.
 53 Tum quærebant omnes gentes quæ circumstabant eos, atterere eos:
 54 Dicebant enim, non habent principem & adiutorem: nunc ergo oppugnantes eos, tollemus ex hominibus memoriam eorum.

ANNO TATIO.

4 *Deducerent*] Id est, fide publica tanquam legatos ex jure gentium sanctos, honorificè ad suos remitterent. 6 *Jonathān*] hujus epistolæ exemplo non planè convenit cum eo quod emendatius habetur apud Josephum lib. 13. Antiquit. Jud. cap. 9. 7 *Areo*] quod Darius legitur vitiosum est. Nam Areus Lacedæmoniorum rex fuit, ut cūta a Josepho in hac epistola, tum a Pausania & Livio Decadis 4. lib. 9. appellatur. Fuit enim Areus ille, qui Cleomeni secundo successit, & huic Acrotatus. 16 *Antimachi*] sic Josephus legit, non autem Antiochi; & nos magis probamus. 20 *Areo*] sic legendum ex versu 7. Nam ex mutatione vitium contextui factum est (ut periti Græcæ linguæ facillè possunt animadvertere) & finis præcedentis versus cum hujus principio confusus, hoc modo, *οὐκ ἀνίς κλαυοῦντα. Ἀπὸς πρὸς θεῶν, &c.* 23 *In eandem sent.*] id est, ut quemadmodum nostrum erga vos animum exponimus, & omnia officia pollicemur, sic a vobis eundem nuntium reportare possint. 25 *Chamatha*] sitæ in finibus Jisraëlis ad Libanum; de qua Numer. 13. 22. & alibi passim. 27 *Præcubitores*] sive procubitores, & custodias primas, quas vulgus Sentinellas vocat. 31 *Nubabas*] sic reponimus ex Josepho; ut locorum situs & ratio postulat. Sunt autem hi populi ab oriente, dicti a Nabajotho, cujus mentio est Genes. 25. 13. 36 *Aræm*] sive Acram, quam Demetrii milites obtinebant, de qua supra 4. 41. *Neque emerent*] id est, ut a civitate & omni commercio cum civibus exclusi essent Demetrianæ, adeoque prospectus ipse in civitatem commodus impeditus. 37 *Torrentis*] qui dicitur Gichon, ab ortu circumluens tota Jeruschalaima. *Chaphunatha*] hanc vocem variè legunt & interpretantur plerique. Nos partem illius muri putamus esse, quem ædificare instituerat Jonathan, & qui postea a Schimhhone perfectus est, infra 13. 10. vocatur autem Chaphunata a forma, quia murus erat in torsum reflexus, ut angulum Acra circumcluderet, cui videntur fuisse utrinque propugnacula Acram versus projecta, quæ propterea dicta sunt Chaphunatha, quasi pugnos dicas, ad Demetrianum militem cadendum comparatos. 38 *Chadida*] oppidum Jehudæ cujus mentio est Hæcrae 2. 33. & Nêch. 7. 37. *Humili loco*] sic interpretamur vocem Schephela Hæbræam, ut in scriptura passim accipitur; sic Jerosol. 11. 2. 40 *Beth-sheanem*] id est, Scythopolim, ut antè vidimus 5. 52. 45 *Tradicurus sum*] ex promisso Demetrii, supra 10. 39. 49 *Campum magnum*] id est, Hharabothas, de quibus sup. 5. 23.

CAPUT XIII.

- 1 **A**UDIENS verò Schimhhon congregare Tryphonem cōpias multas ad invadendum terram Jehudæ, & atterendum eam,
 2 Cūm videret populum esse trepidum & perculsum metu; ascendit Jeruschalaima, & congregavit populum,
 3 Et adhortatus est eos, dicens eis, Ipsi nostis, quāta ego & fratres mei, ac domus patris mei fecerimus pro legibus & sanctuario; & quæ prælia, angustiasq; experti sumus:
 4 Propterea perierunt fratres mei omnes causâ Jisraëlis, & ego solus reliquus factus sum.
 5 Nunc autem absit à me, ut parcam animæ meæ omni tempore angustia: non enim melior sum fratribus meis.
 6 Verūm vindex ero pro gente mea, & pro sanctuario, & pro uxoribus liberisque nostris; quandoquidem cōgregatæ sunt omnes istæ gentes, ut atterant nos infenso animo.

a Græc. sanctis, sic ver.
 b Græc. viderimus.

c Græc. inimicitia gratia.

d. Græc. spiritum.

7 Ita de integro accendit animos populi, simul atque audivit sermones istos, qui responderunt vocem magna dicentes:

8 Tu esto noster dux pro Jehuda & Jonathane fratribus tuis,

e. Græc. bel. la.

9 Gere bellum nostrum, & quæcunque edixeris nobis, faciemus.

10 Congregatis itaque omnibus viris bellatoribus, acceleravit perficere muros Jeruschalaimorum, quibus munivit ea circumquaque;

11 Misitq; Jonathanem filium Abschalomi, & copias cum eo idoneas Joppen; qui ejectis iis qui erant in ea urbe, ibidem mansit in ea.

12 Movit autem Tryphon Ptolemaide cum copiis multis, in vasurus terram Jehudæ, habens Jonathanem secum in custodia,

13 Schimhhon verò castra posuit Chadidis è regione illius campi.

14 Cognoscens verò Tryphon surrexisse Schimhhonem pro Jonathanem fratre ipsius, & committendum sibi fore bellum, misit ad eum legatos, dicens,

15 Pro argeto illo quod debet Jonathan frater tuus in ararium regis, propter negotia quæ habuit, detinuimus ipsum:

16 Nunc autem mitte talenta centum, & duos filiorum ejus obsides, ut dimissus non deficiat à nobis, sed secure dimittamus ipsum.

17 Ac noverat quidem Schimhhon, istos dolo loqui cum ipso; misit tamen argentum & duos pueros; idq; ne quando inimicitiam susciperet magnam apud populum, qui fuissent dicturi,

18 Quia non misit ei argentum & pueros, idcirco periit.

19 Cum autem misisset pueros & talenta centum, mentitus est, ac non dimisit Jonathanem.

20 Sed postea venit Tryphon ad invadendum regionem, & atterendum ipsam, ambiens via Dorum versus Schimhhon verò, & castra ejus ex adverso procedebant ei, quemcunque in locum proficiscebatur ille.

21 Qui autem ex arce erant, miserunt ad Tryphonem legatos acceleraturos eum; ut veniret ad ipsos per desertum, & mitteret ipsis alimeta:

22 Quamobrem comparavit Tryphon totum equitatum suum, ut veniret; sed nocte illa fuit nix multa valde, adeo ut non venerit propter nivem illam: sic movens ille venit in regionem Gilhhadis.

23 Cumq; venisset proxime Botzekatham, interfecit Jonathanem, qui sepultus est illic;

24 Et reversus est Tryphon castra movens in terram suam.

25 Itaque mittens Schimhhon accepit ossa Jonathanis fratris sui, quæ sepeliverunt Moddinis in civitate majorum suorum,

26 Et plangentes eum omnes Jisraëlitæ planctu magno luxerunt eum diebus multis.

27 Exstruens verò Schimhhon monumētū super sepulchrū patris sui, & fratrum suorum, extulit illud speciosum lapide polito, ante & retrò;

28 Statuitq; super ea septem pyramidas; unam ex adverso alterius; patri, & matri, fratribusq; quatuor.

29 Et iis adjecit machinas circumponens columnas magnas, quibus columnis imposuit omnem armaturam ad nomen æternum, & ad omnia armorum genera naves insculptas, ut spectarentur ab omnibus navigantibus mari.

30 Hoc est sepulchrum quod fecit Moddinis in diem usque hunc.

31 Tryphon autem incedens dolo cum Antiocho rege juniore, interfecit eum,

32 Et regnavit loco ejus, imponens sibi diadema Asiæ; intulitq; plagam magnam terræ.

33 Quapropter Schimhhon extruxit munitiones Jehudææ, circummuniens turribus altis, & muris magnis, cum turribus & portis, ac vestibulis, & posuit cibaria in munitionibus:

34 Deligensq; Schimhhon viros misit ad Demetrium regem ut cederet ^{f. Græc. dicitur} immunitatem regioni, eò quòd omnes actiones Tryphonis ^{missionem.} erant rapinæ:

35 Et mittens ei Demetrius rex in eam sententiam, respondit ei, & scripsit ei epistolam ejusmodi:

36 Rex Demetrius Schimhhoni sacerdoti summo, & amico regum, senioribusq; & genti Jehudæorum salutem.

37 Coronam auream, vestemq; & spadicem, quas misistis, accepimus, & parati sumus ^{g. Græc. facere.} tribuere vobis pacem magnam, & scribere ^{h. Græc. dicitur} procuratoribus negotiorum, ut dimittant ea vobis ^{missiones.} quæ dimittimus.

38 Nam quæcunque constituimus erga vos, statuta sunt, & munitiones vestrae quas ædificastis, vobis sunt.

39 Dimittimus quoque errores & peccata in hodiernum usque diem commissa; & coronam quam debetis: præterea si quid aliud pendebatur Jeruschalaimis tributi nomine, ne amplius penditor.

40 Quòd si qui vestrum apti sunt ut conscribantur inter nostros, conscribuntor, & pax apud vos esto.

41 Anno centesimo septuagesimo sublatum est jugum geræium a Jisraële:

42 Cœpitq; populus Jisraëlis scribere in syngraphis & contractibus, anno primo Schimhhone principe sacerdotum magno, & imperatore ac duce Jehudæorum.

43 Diebus illis castra ponens contra Hhazzam circumdedit eam castris, & factam Helepolin admovens civitati; ita concussit turrem unam, ut occupaverit:

44 Exilientibusque iis qui in Helepoli erant in civitatem, fuit motus magnus in civitate illa.

45 Quamobrem ascenderunt qui erant in civitate cum uxoribus & liberis in murum, dirumpentes vestimenta sua, & clamaverunt voce magna, petentes ut Schimhhon dexteris ipsis daret,

46 Et dicentes ne utaris nobis secundum malefacta nostra, sed pro
misericordia tua.

Græc. solu-
tos in ipsis.

47 Tunc adductus in ipsos misericordia Schimhhon non debel-
lavit eos; sed ejiciens eos e civitate purgavit domos, in quibus ido-
la erant, atque ita ingressus est in eam celebrans & benedicens Deo.

48 Cumq; eiecisset ex ea omnem immunditiam, incolas statuit il-
lic viros qui legem observarent, & amplius muniens eam ædificavit si-
bi ipsi in ea habitationem.

49 Qui autem erant in arce Jeruschalaimis, prohibebantur egredi
& ingredi in regionem, etiam emere & vendere, adeo ut esurirent val-
de, perirentque ex eis multi fame.

Græc. acci-
perent.

50 Sed cum inclamassent Schimhhonem ut dexteram jungerent,
dedit eis; & ejiciens eos inde, mundavit quoque arcem ab inquina-
mentis,

51 Et ingressus est eam die vigesimo tertio secundi mensis, anno cen-
tesimo septuagesimo primo, cum laude, & termitibus, citharisque &
cymbalis, & nabliis, & hymnis, & canticis, eò quòd attritus esset hostis
magnus, & ejectus ex Jisraële:

52 Constituitq; quotannis agitari diem illum cum lætitia:

53 Et amplius munivit montem sancti loci, qui erat secus arcem; ubi
habitavit ipse & comitatus ipsius.

54 Tum videns Schimhhon Jochananem filium suum virum esse, sta-
tuit eum ducem copiarum omnium, & habitavit Gazaris.

ANNO TATIO.

10 *Perficere*] Ut consilium fuerat initum, & ceceptum supra 12. 35. 13 *Chadidim*] de quibus supra 12. 38.
E regione campi] hoc est, quod oppidū monti impositū prospectat Jehudææ campestris, ut interpretatur Josephus
lib. 13. Antiq. c. 11. 20 *Dorum versus*] oppidum Edomææ, quod sic legimus ex Josephi testimonio.
Botz ekatham] id est, cum terminos Jehudææ proximè attigisset: est enim Botz katha oppidum Jehudææ in finibus E-
domæam versus, Jehosch. 15. 39. Quod enim Græcè βαρκαμα legitur, corruptè habetur pro θ. 25 *Moddine*] 23
vide supra 2. 1. 37 *Spadicem*] Græcam vocem παύιν neque Hieronymus, neque alii interpretati sunt: eti-
satis ex argumento ostenditur quid sibi autor voluerit. Est enim παύιν, sive παύιν, ut legitur infra versu 51. ramus pal-
mæ cum fructibus colore phœniceum, sive spadicem habentibus; quo ex colore Græcis dicitur παύινος (spadix), &
vestis colore spadicæ παύιν; quemadmodum ab alia arbore color dicitur Balaustris. Vestis autem nomen in hac
constructione plurimum desiderari apud Græcos, nemo est qui nesciat: ut Joan. 20. 12. 43 *Helepolim*] obli-
dionalem machinam, de qua ex Ammiano Marcellino in Jechezkel diximus. 49 *In arce*] id est in Acra, ut
historicis quibusdam appellatur. vide supra 4. 41. & 12. 36. 54 *Gazaris*] vide supra 9. 52.

CAPUT XIII.

1 **N**NO autem centesimo septuagesimo secundo, con-
gregavit Demetrius rex copias suas, & profectus est
in Mediam ad contrahendum auxilium sibi, ut Try-
phonem debellaret.

2 Sed audiens Arfaces rex Persidis & Mediæ, venif-
se Demetrium in fines suos, misit unum principum
suorum ut vivum comprehenderet eum:

3 Qui profectus cæcidit castra Demetrii, & comprehendens eum ad-
duxit eum ad Arfacem, qui in custodia posuit eum.

4 Quievit

4 Quievit autem terra omnibus diebus Schimhhonis: nam procuravit bona genti suæ, adeo ut placeret eis, potentia ejus & gloria ejus omnibus diebus.

5 Cepit enim præter totam gloriam suam Joppen ^{ut portus Jehuda} Græc. in portum. is esset, & comparavit aditum ad insulas maris,

6 Et dilatatis terminis gentis suæ obtinuit regionem;

7 Congregavitq; multâ captivorum multitudinem consecutus dominatum Gazarorum, Bethzurq;, & Acræ, ex qua sustulit immunditias, neque fuit qui resisteret ipsi.

8 Ira colebant terram suam cum pace, terraq; dabat fœtus suos, & arbores agrorum fructum suum:

9 Seniores in plateis sedebant, omnes de rebus bonis communicabant, & juvenes induebant gloriosas vestes, & amictus bellicos.

10 Civitatibus subministrabat cibaria, & instruebat eas instrumentis ^{ad munitionem aptis}, eò usque ut nominaretur nomen ^{gloriosum} ejus, ad extremum usque terræ: Græc. munitionis. Græc. gloriæ. Græc. faciebat.

11 Comparabat pacem in terra, lætabaturque Jisraël lætitia magna,

12 Et sedebat quisque sub vite sua & ficu sua, nec erat qui exterreret ipsos:

13 Defecerat enim qui oppugnaverant eos in terra, & reges ipsi attriti erant diebus illis.

14 Confirmabatque omnes abjectos populi sui, legem exquirens, & tollebat omnem iniquum improbumq;:

15 Sanctuarium glorificabat, & multiplicabat vasa loci sancti.

16 Ut autem Romæ ^{auditum est}, mortuum esse Jonathanem, & Spartam usq;, contristati sunt valde. Græc. audiverunt.

17 Sed ubi audiverunt Schimhhonem fratrem ejus factum esse sacerdotem summum loco ejus, & obtinere regionem ac civitates quæ in ea sunt:

18 Scripserunt ad eum tabulis æreis ad renovandum cum eo amicitiam ac societatem, quam constituerant cum Jehuda & Jonathan fratribus ejus:

19 Quæ lectæ sunt coram ecclesia Jeruschalaimis.

20 Atque hoc exemplum est literarum quas scripserunt Spartiatarum principes, & civitas Schimhhoni sacerdoti magno, senioribusque, & sacerdotibus, & reliquo Jehudæorum populo, fratribus, salutem.

21 Legati missi ad populum nostrum renuntiaverunt nobis gloriam vestram & honorem, de quorum adventu lætati sumus.

22 Itaque rescripsimus, quæ ab ipsis dicta sunt in consiliis populi, hoc pacto: Numenius Antiochi, & Antipater Jasonis filius legati Jehudæorum, venerunt ad nos renovantes suam nobiscum amicitiam:

23 Et placuit populo accipi viros illos gloriosè, & poni exemplum sermonum istorum in libris qui designati sunt populo, ut monimentum habeat populus Spartiatarum. Hoc exemplum scripserunt istorum Schimhhoni sacerdoti summo.

24 Postea misit Schimhhon Romam Numenium habentem clypeum aureum, magnum, minarum mille pondere, ad statuendum cum eis societatem.

25 Cum autem populus audivit res istas, dixerunt, quam gratiam reddemus Schimhhoni, & filiis ejus?

26 Confirmavit enim ille suos, & fratres illius paternaque domus illius, atque expugnando inimicos Jisraëliitarum propulsaverunt ab eis, idè statuerunt ei liberam administrationem, ut conscripserunt in tabulis æreis, quas apposuerunt columnis in monte Tzijonis.

f Græc. libertatem.

27 Atque hoc exemplum scripturæ: Die decimo octavo Elulis, anno centesimo septuagesimo secundo, qui tertius est annus Schimhhone sacerdote summo,

28 In atrio munitiois, congregatione magna sacerdotum, & populi, & principum gentis, seniorumque regionis. Notum se fecit nobis, quando quidem sæpe gerebantur bella in regione hac,

29 Et Schimhhon Mattitjæ filius e posteris Jojaribi, & fratres illius; qui exposuerunt se ipsos periculo, resistentes adversariis gentis suæ, ut staret locus sanctus ipsorum & lex; gloriamque magnam pepererunt genti suæ.

g Græc. gloria magna glorificaverunt.

30 Nam congregans Jonathan gentem suam factus est eis sacerdos summus; postquam verò appositus est ad populares suos,

31 Volentibus inimicis eorum invadere regionem illorum, ut atterendo regionem eorum extenderent manum in locum sanctum eorum:

32 Tunc surgens Schimhhon propugnavit gentem suam, & consumens pecunias multas de suo arma dedit viris copiarum gentis suæ, & dedit eis stipendia,

33 Munivitque civitates Jehudææ, & Bethzuram in finibus Jehudææ sitam, ubi erant arma hostium prius, & posuit in ea præsidiarios homines Jehudæos.

h Græc. præsidium.

34 Joppen quoque munivit mari impositam, & Gazara ad terminos Aschdodi, ubi prius hostes habitaverant, collocans illic Jehudæos; & quæcunque commoda erant ad rectam horum locorum constitutionem, disposuit in eis.

i Græc. consulerat facere.

35 Quare videns populus fidem Schimhhonis, & gloriam quæ certo consilio comparaverat genti suæ, instituerunt eum ducem suum, & sacerdotem summum, videns inquam justitiam & fidem quam conservavit genti suæ, procurans omnibus modis exaltare populum suum:

k Græc. in manibus.

36 Adeo ut diebus ipsius res bene successerint administratione ipsius, sublatis gentibus e regione ipsorum; & iis qui erant in civitate Davidis Jeruscha-

Jeruschalaimis, qui fecerant sibi ipsis arcem, ex qua erumpentes contaminabāt omnia in circuitu sanctuarii, & infligebant plagam magnam sanctitati;

37 Collocante ipso in ea viros Jehudæos, & muniente eam ad securitatem regionis civitatisque, ac efferente muros Jeruschalaimorum.

38 Et rex quoque Demetrius stabilivit ei sacerdotium summum,

39 "Secundum omnia illa, & fecit eum unum ex amicis suis, ac glorificavit eum gloria magna.

40 (Nam audiebatur appellari Jehudæos a Romanis amicos sociosque, & eos obviam processisse legatis Schimhhonis gloriosè,

41 Et visum esse Jehudæis sacerdotibusque ut esset ipsorum dux & sacerdos summus Schimhhon in seculum, donec exurgeret propheta certus,

42 Essetque super eos dux, tum ut cura sit ipsi pro loco sancto constituendi per ipsum præfectos operibus ipsorum, & regioni, armisq;, & munitionibus;

43 Tū ut cura sit ipsi sanctuarii, utq; pareatur ipsi ab omnibus, & ut scribantur de nomine ejus omnes syngraphæ in regione, & ut induatur purpura, aurumque gestet)

44 Ideò non licebit ulli ex populo & sacerdotibus irritum facere quicquam istorum, & rebus quæ ab ipso dicentur contradicere: aut conventum in regione cogere sine ipso, aut indui purpura, & ornari fibula aurea.

45 Qui autem præter hæc fecerit, aut irritum fecerit quicquam horum, reus futurus est:

46 Nam placuit toti populo statuere, ut Schimhhon faciat secundum res istas.

47 Quod ut accepit Schimhhon, & placuit ipsi summo sacerdotio fungi, ac esse ducem ac principem gentis Jehudæorum, sacerdotumq;, & præesse omnibus:

48 Scripturam istam edixerunt poni in tabulis æreis,

49 Easque statui in ambitu loci sancti, in loco celebri: eorum verò exempla poni in gazophylacio, ut haberet Schimhhon, ejusq; filii. [Græc. insigni.]

A N N O T A T I O.

2 *Arfaces*] Regis Parthorum nomen, a quibus jam tum Persis Mediaque tenebantur: atque hinc Parthi dicti sunt Arfacidæ. 7 *Gazarorum*] de quibus supra 9. 52. & 13. 54. 8 *Ita colebant*] fuit descriptio summæ pacis, tranquillitatis, & gloriæ, usque ad verbum 16. ut 1. Reg. 4. 9 *Amictus bellicos*] id est, in re militari honeste se ipsos exercebant, ne otio torpescerent: quod ex sequentium comparatione intelligitur. 22 *Numenius*] Lacónica species narrationis, quæ in acta publica Sparte relata est. 23 *Libris*] id est, actis publicis. 24 *Menarum mille*] id est, librarum nummulariarum, ut accipiendum docet analogia. Est enim mina apud Hebræos & Syros idem quod pondo, cujuscunque materiæ fuerit: ut demonstravimus 1. Regum 10. 17. 26 *Columnis*] nempe atrii sive ambitus, ut in decreto habetur infra vers. 49. 27 *Atque hoc*] hæctenus Romanorum deliberantium verba, ad quorum historiam regreditur scriptor infra 15. 15. Jam verò occasione data, exemplum decreti a Jehudæis in gratiam Schimhhonis facti subjicit. 28 *In atrio*] hæctenus voces aliquot vidimus Hebræas ortu & significatione, quibus auctor contextum Græcum inferci vit: atque hic quoque Græcam vocem, non dubitamus fuisse scriptam pro Chatzarahamillo, id est, atrio munitionis. Fuit enim munitio in civitate Davidis, ubi templum Dei & regia quoque continebantur; atque in ea Hebræi omnes uno ore testantur habitos fuisse conventus ad Reipublicæ administratio-

nem necessarios: cumque ad eos habendos non templum, non regia; sed atrium aliquod, ac potius basilica (quam Hæbræi quoque appellant Chatzar) fuerit necessarium, eum locum hac peregrina voce confirmamus denotari. Ad hanc autem lectionem proximè accedit Hieronymus; cui in his tanquam ruderibus scrutandis aliquid tribuendum puto. *Notum se fecit*] huc usque sunt inscriptionis verba, quæ ante decretum Jehudæorum in actis publicis fuerant posita. Hujus autem decreti partes in universum duæ sunt; narratio causarum, quibus ad faciendum decretum istud adducti sunt, usque ad *ver. 35.* & rerum decretarum Schimhhoni explicatio, ad finem usque capituli. sensus est, infinitis beneficiis probavit fidem suam, studiumque nostræ Reipublicæ. *35 Quare*] honorum qui Schimhhoni decernuntur constitutio est a populo Jehudæorum, hic, & confirmatio a rege Demetrio, *versu 38.* & sequentibus. *39 Secundum*] id est, secutus decretum a Jehudæis factum. *40 Nam audiebatur*] hos versus per parentheses insertos ab autore fuisse credimus, ut ostenderet non voluntate adductum, sed quadam necessitate fractum Demetrium fuisse, ut honores Schimhhoni decretos confirmaret, & specie aliqua amplificaret. *43 Syngraphæ*] ut supra 13. 42. *Purpura, &c.*] hæc enim duo sunt insignia dominatus, ut supra 10. 20. & 11. 58.

CAPUT XV.

I Mmisit Antiochus filius Demetrii regis literas ab insulis maris Schimhhoni sacerdoti, ac principi gentis Jehudæorum, & universæ genti;

2 Quæ scriptæ erant in hanc formam: Rex Antiochus Schimhhoni sacerdoti magno, & gentis principi, gentique Jehudæorum salutem.

3 Quandoquidem viri pestilentes obtinuerunt regnum majorum nostrorum,

4 Quod regnum volens vindicare, ut illud restituum sicut erat prius, collegi multitudinem copiarum, & comparavi naves militares (volo enim procedere per regionem, ut consequar eos qui corruperunt regionem nostram, & qui desolaverunt civitates multas in regno)

a Græc. dimissiones. **5** Nunc ergo stabilio tibi omnes immunitates, quas attribuerunt tibi reges qui antecesserunt me, & quæcunque alia dona remiserunt tibi:

b Græc. facere cusionem proprium numisma. **6** Item quod concesserunt tibi cudere proprium numisma regionis tuæ:

7 Et Jeruschalaima sanctumque locum esse libera: omnia etiam arma, quæcunque comparavisti, & munitiones, quas ædificasti, quas obtines, manento penes te:

8 Et omne debitum regi, & quæcunque futura erant regis, ab hoc in omne tempus remissa sunt tibi.

c Græc. glorificabimus te gloria magna. **9** Cum autem constituerimus regnum nostrum, gloria afficiemus te, gentemque tuam, & templum magna, adeo ut manifesta futura sit gloria vestra in universa terra.

10 Anno centesimo septuagesimo quarto cum processisset Antiochus in terram majorum suorum, convenerunt ad ipsum omnes copie adeo ut pauci cum Tryphone essent:

11 Qui persequente Antiocho rege ipsum, venit Dora in locum marii impositum fugiens:

12 Videbat enim simul adduci in se ipsum mala, cum dimisissent ipsum copie.

13 Itaq; castra posuit Antiochus contra Dora, habens secum centum viginti millia bellatorum, & octo equitum millia:

14 Et circumdans civitatem navesq; e mari comportans, afflixit civitatem terra & mari, nec sivit egredi aut ingredi quemquam.

15 Venit autem Numenius, & comites ejus Roma, habentes literas ad reges atq; regiones, in quibus scripta erant ista:

16 "Lucius consul Romanorum Ptolemæo regi salutem.

17 Legati Jehudæorum venerunt ad nos, amici nostri sociiq;, renovaturi amicitiam & societatem quæ ab initio fuit, missi a Schimhhone sacerdote summo, populoque Jehudæorum:

18 Et attulerunt clypeum aureum, minarum mille.

19 Placuit igitur nobis scribere regibus ac regionibus ne procurent eorum mala, neq; oppugnent eos & civitates eorum, regionemq; eorum, & ne societatem ineant cum iis qui oppugnant eos:

20 Et visum est nobis accipere clypeum illum ab ipsis.

21 Si qui ergo pestilentes effugerunt e regione illorum ad vos: tradite eos Schimhhoni sacerdoti, ut ulciscatur eos secundum legem ipsorum.

22 Atque hæc quoque rescripsit Demetrio regi, & Attalo, & Ariarathi,

23 Et Arsacæ, atq; in omnes regiones, & Lampfaci, & Spartiatis, & Delo, & Myndo, & Sicyoni, & Cariæ, & Samo, Pamphyliaq;, & Lyciæ, & Halicarnasso, & Coö, & Sidæ, & Arado, & Phaselidi, & Gortyne, & Cnido, & Cypro, & Cyrenæ:

24 Quorū exemplum rescripserunt Schimhhoni sacerdoti summo.

25 Antiochus ergo rex castra fecit contra Dora, secundo die adhibens contra illa manus, machinasq; faciens, & conclusit Tryphonem, ne egrederetur aut ingrederetur quisquam.

26 Cùm autem misisset ei Schimhhon bis milleviros electos auxiliaturos ipsi, & argentum aurumq;, & vasa multa:

27 "Voluit quidem ea accipere, sed postea irrita faciens quæcunque confecerat cum ipso prius, ut alienatus est ab ipso,

28 Misit ad ipsum quendam amicorum suorum Athenobium, qui communicaret cum ipso dicens, vos obtinetis vi Joppen, & Gazara, & Acram quæ est Jeruschalaimis, civitates regni mei:

29 Terminos earū desolastis, & inflixistis plagam magnam in terra, d. Græc. fecistis: sic vers. 35. dominantes locis multis in regno meo.

30 Nunc ergo tradite civitates quas occupavistis, & tributa locorū quibus dominamini, ex terminis qui extra Jehudæam sunt:

31 Sin minus, date pro eis quingenta talenta argenti, & pro perditione quam intulistis, & tributis locorum quingenta alia talenta: quod si e Græc. qua perdidistis. non feceritis, advenientes expugnabimus vos.

32 Veniens itaq; Athenobius amicus regis Jeruschalaima, vidit glo-

riam Schimhhonis & repositorium cum vasis aureis & argenteis, apparatusque tam multum ut obstupesceret; & renuntiavit ei verba regis.

33 Cui respondens Schimhhon dixit, neque terram alienam occupavimus, neque res alienas detinuit; sed hereditatem majorum nostrorum, quæ ab inimicis nostris injustè aliqua occasione occupata fuit:

34 Nos verò occasionem habentes vindicamus hæreditatem majorum nostrorum.

35 De Joppe autem Gazarisque, quæ petis (hæc infligebant populo plagam magnam, & regioni nostræ) horum causa daturi sumus talenta centum: sed non respondit Athenobius ei verbum.

36 Reversus verò cum ira ad regem, renuntiavit ei sermones istos, & gloriam Schimhhonis, & quæcunque viderat: quamobrem iratus est rex ira magna.

37 Tryphon verò ingressus navigium fugit Orthosiada.

38 Itaque instituens rex Cendebæum ducem in regione maritima, & copias pedestres, & equestres dans ei,

39 Mandavit ei ut castra metaretur adversus Jehudæam, ædificaret Gedorum, & muniret Pylas, denique ut oppugnaret populum: Rex verò Tryphonem persecutus est.

40 Itaque adveniens Cendebæus Jamniam cœpit laceßere populum invadens Jehudæam, & captivum ducere populum atque occidere; & ædificavit Gedorum,

41 Ubi ordinavit equites copiasque, ut procedentes percurrerent itinera Jehudææ, quemadmodum constituerat ipsi rex.

ANNO TATIO.

1 *Antiochus*] Dicitur Sedetes Demetrii Soteris filius. 11 *Dora*] castellum maritimum strum inter Carmelum montem, & ostium fluvii Chersei, cui adjuncta est civitas, ut apparet ex vers. 14. 16 *Lucius*] Quis hic Lucius fuerit, dubitant interpretes, nam sub illud tempus consul eo nomine vix legitur: sed hoc librorum vitio factum est. Fuerunt enim hoc eodem anno consules Romæ Lucius Furius Philus, & Sext. Atilius Serranus, quemadmodum hæc Cicerone in Bruto, & libro de Officiis 3. nominatur. Alii verò auctores plerique non Lucium Furium, sed Publium Furium corruptè appellant. 22 *Demetrio*] qui tum quidem vivebat cum exararentur literæ: sed antè perierat quàm ad Jehudæos perferrentur. *Attalo*] regi Pergamorum & Phrygiæ. *Ariarathes*] regi minoris Armeniæ, qui corruptè in Græco *Apatis*, in Latino Arabas appellatur. Nam Cappadociæ & minoris Armeniæ reges Ariarathes, ut majoris Armeniæ Tigranes dicebantur. 23 *Arsace*] vide sup. 14. 2. *Lampisco*] id est, incolis Helleßponti, synecdochicè; à metropoli. Sic placuit legere ex conjectura, & veterum librorum propinquitate scripturæ. 25 *Secundo die*] id est, non intermissa opera; sed simul ac admovit castra, opus aggrediens animo infensissimo. 27 *Voluit quidem*] aperta quidem hic cum in Latino, tum in Græco textu negatio est: sed duæ sunt causæ, ex quibus eam sustulimus, & tollendâ planè judicamus. Primum enim nisi hoc modo accepisset, desipuisse planè Antiochum oportuerit; qui dum in tanto certamine verlabatur, legationem sequentem ad Schimhhonem miserit, ut majorem sibi hostium numerum compararet, intempestivè & imprudentissimè: deinde verò nihil verbis Josephi apertius, qui nominatim exponit, Antiochum auxiliares Schimhhonis copias petiisse, accepisse, & in obsidione occupasse, adeò (inquit) ut ad breve tempus Schimhhon ex amicis ejus summè necessarius esse putaretur. 37 *Orthosiada*] oppidum Phœniciæ, ut Ptolemæus testis est l. 5. inter Smyram & Tripolin. 38 *Cendebæum*] virum illustre, abs quo intra montis Carmeli radices nominatur palus Cendebæa, sive Cendevia Plinio lib. 5. cap. 19. & lib. 36. c. 26. 39 *Gedorum*] Græcè quidem legitur Cedron: sed corruptam esse appellationem hoc loco dubitari non potest, cum Cedron torrens sit ad Jeruschalaima; Gedorum verò oppidum sit in finibus Jehudææ, Edomeis ac Pelisthæis conterminum. Jchosc. 15. 58. Quam vocem hic reponendam esse sequens evincit historia. *Pylas*] id est, portas; sed quia vox Græca apud Latinos auctores ferè angustis montium faucibus tribuitur, visum est hæc eam retinere. Intelligentur enim angusti omnes Jehudææ aditus, quæ montibus circumclusa est.

CAPUT XVI.

1 **U**APROPTER ascendens Jochanan Gazaris, renūtiavit Schimhhoni patri suo quæ conficiebat Cendebæus.

2 Schimhhon verò accersens duos filios suos seniores, Jehudam & Jochananem, dixit eis: Ego & fratres mei, paternaq; domus mea gessimus bella Jisraëlis a juventute ad hodiernum usq; diem, & prosperè successit administratione nostra ut liberaretur persæpe Jisraël.

a *Græc.* manibus nostris.

3 Nunc autem cōsenui; vos verò ad hoc officium misericors his annis idonei estis: estote loco meo & fratris mei, & procedentes pugnate pro gente nostra; auxilium autem a cælo adesto vobis.

b *Græc.* misericordiam.

4 Deinde cū delegisset e regione viginti millia peditum bellatorū cum equitibus, proficiscentes contra Cendebæum Moddinis pernoctarunt.

5 Unde exurgentes manè profecti sunt in campum: ecce autem copiæ multæ obviam venientes eis, pedestres cum equitibus; sed torrens erat inter ipsos.

c *Græc.* in occursum.

6 Habens autem castra ex adverso eorum ipse cum populo suo, ut vidit populum formidine dubitantem trajicere torrētem, trajecit primus: quem videntes viri trajecerunt post eum.

d *Græc.* contra faciem.

7 Tunc divisit populum, equites in medio peditum collocans (equitatus enim adversariorum multus erat valdè)

8 Et clāxit tubis. ita verso in fugam Cendebæo & castris illius, ceciderunt ex illis cōfossi multi; reliqui verò confugerunt ad munitionē.

9 Tunc vulneratus est Jehuda frater Jochananis; Jochanan verò eos persecutus est, donec venisset ad Gedorum quam ædificaverat Cendebæus.

10 Itaq; fugerunt ad turres usq; quæ sunt in agro Aschdodi, cū eam succendisset igne: cecideruntq; ex eis ad viros bis mille: postea reversus est in terram Jehudæ cum pace.

11 Ptolemæus autem filius Abubi constitutus erat dux in campo Jerichuntis, habens argenti & auri multum:

12 Erat enim gener sacerdotis summi.

13 Hujus cū elatus esset animus, & vellet obtinere regionem, cogitavit dolum contra Schimhhonem & filios ejus, ut tolleret eos.

14 Schimhhon verò obibat civitates quæ in regione erāt, & curabat quæ in eis curanda erant: ita descendit Jerichuntem ipse, & Mattitja Jehudaq; filii ipsius, anno centesimo septuagesimo septimo, mense undecimo, hic est mensis Schebat.

e *Græc.* curationem earum.

15 Tum excipiens eos filius Abubi in munitionem parvam quæ appellatur Dok, quam ædificaverat, dolo fecit eis convivium magnum, & abscondit illic viros:

322 Macbæorum lib. I. Cap. XVI.

f Græc. in-
ebriatus ef-
fet. vide Ge-
nel. 43. 34.

16 Cumq; affatim bibisset Schimhhon cum filiis suis, exurgens Pto-
lemæus, & qui aderant ipsi, ceperunt arma illorū, invadentesq; Schim-
hhonem in convivio, occiderunt eum & duos filios ejus, & quosdam
ex pæris ejus:

17 Faciens scelus magnum, & reddens mala pro bonis.

18 Deinde scripsit hæc Ptolemæus, mittēs ad regem ut mitteret ipsi
copias ad auxilium, & se traditurum regionem ac civitates ipsi.

19 Misit quoq; alios Gazara qui tollerent Jochananem, & chiliar-
chis misit epistolas ut venirent ad se, ut daret ipsis argentum & aurum,
donativaque:

20 Alios verò misit qui occuparent Jeruschalaima, & montē templi.

21 Sed præcurrens quidam renuntiavit Jochanani Gazara, periisse
patrem ipsius & fratres ipsius; & misit etiam, *inquiens*, ad occidendum te.

22 Quod audiens obstupefactus est admodum, & comprehendens
viros qui venerant ad perdendum ipsum, interfecit eos. Cognoverat
enim eos quærere ut perderent ipsum.

g Græc. reli-
qua autem
sermonum
Jochananis,
& bellorū,
&c.
h Græc. libris
dicuntur.

23 Reliqui autem sermones Jochananis, & bella ejus, & strenua fa-
cta ejus, quæ fortiter gessit; & ædificatio murorum quos edificavit, &
actiones ejus:

24 Ecce hæc scripta sunt in Chronicis summi sacerdotii ejus, ex
quo factus est sacerdos summus post patrem suum.

ANNO TATIO.

1 Jochanan] qui Gazaris a parente fuerat præfectus, supra 13. 54. historici Joannē Hyrcanum vocant. 3 *Clavis*
rubra] id est, signo dato per tubicines impressionem in hostes fecit: synecdoche. *Munitionem*] Gedorum, cujus
meminit sequente versu. 10 *Itaque*] nempe cum Cendebzi milites animadverterent Gedorum obsidionem a Jo-
chanane comparari. 15 *Dok*] nomen est Syrum ab investigatione dictum. 18 *Regem*] nempe Antiochum
Sederen, de quo supra 15. 22 *Obstupefactus est*] audito insperato generi in focerum suum & affines scelerē.
24 *Chronicis*] id est, in actis publicis: vide 1. Reg. 11. 41.

MACBÆO-
RVM

LIBER SECUNDUS.

SECUNDUS liber Macbæorum historiam continet rerum in Ecclesia Dei
gestarum a sine Seleuci Philopatoris ad tempora usque Antiochi Eupatoris
quibus Nicanor a Jehuda Macbao fusus est: maximè verò memorabilia ad-
ducit piorum exempla, qui pro lege Dei & veritate sibi tradita constanter
& sanctè hanc vitam contempserunt, ut gloriam Deo cederent, & omnibus
pietatis infractæ exemplum in seipsis statuerent. Historia est annorum ferme
quatuordecim.

FRATRI-

CAPUT I.

1 **F**RATRIBUS qui sunt per Ægyptum Jehu-
deis, fratres qui sunt Jeruschalaimis Jehudæi,
& qui sunt in regione Jehudee, salutem & pa-
cem optimam:

2 Et bonis afficiat vos Deus recordatus fœ-
deris sui, quod constituit cum Abrahamo, &
Jitzchako, & Jahhakobo servis suis fidelib.

3 Et det vobis animum omnibus ad colen-
dum ipsum, & faciendum ipsius voluntatem
corde maximo, & animo voluntario:

4 Et aperiat mētem vestram in lege sua, & in præceptis suis, & pacem
efficiat:

5 Et exaudiens vestras orationes reconcilietur vobis, neque vos de-
serat tempore calamitoso,

a Grac. mā-
lo.

6 Prout nunc hīc oramus pro vobis.

7 Regnante Demetrio anno centesimo sexagesimo nono, nos Je-
hudæi rescripsimus vobis de afflictione & impetu, qui supervenerat
nobis annis illis, ex quo defecerat Jason & comites ejus a terra sancta
& regno:

8 (Qui postquam incendissent vestibulum, & innocentem sangui-
nem effudissent, nos orantes dominum ita exauditi sumus, ut obtuleri-
mus sacrificia & similia, accenderimus lucernas, & panes proposue-
rimus)

i. Mac .3.
36. & seq. &
infra 10. 1.

9 Ut nunc etiam agatis dies tabernaculorum Cislevo mense.

b Grac. fecit
nopegia.

10 Anno centesimo octogesimo octavo, qui Jeruschalaimis & in
Jehudæa sunt senatus populusq; Jehudæ Aristobulo magistro Ptole-
mæi regis (qui est de gente unctorum sacerdotum) & Jehudeis qui sunt
in Ægypto, salutem & incolumitatem.

11 E magnis periculis a Deo servati maximas gratias agimus ei, ut
qui in Regem fuisset dimicaturi.

12 Is enim eduxit eos qui dimicaverant instructa acie contra civita-
tem sanctam.

c Grac. fecit
ut ebullirēt:
sic Sapientie
10. 19.

13 Nam veniens dux in Persida, & copiarum comitantes eum quæ susti-
neri non posse videbantur concisæ sunt in loco sancto Nanæ, sacerdo-
tibus qui Nanæ ministrant verbis dolosis utentibus.

14 Ut enim congressurus cum ea advenit in locum Antiochus & a-
mici comitantes ipsum, accipiendarum pecuniarum causa dotis nomine,

15 (Quas proponebant ipsi sacerdotes Nanæ ipso accedente cum
paucis in ambitum fani) concludentes illi templum,

16 Postquam introivisset Antiochus, aperuerunt abditam specus por-
tam, & jacentes lapides tanquam fulgure obruerunt ducem, eumq; in
membra dividentes, capita adempta iis qui foris erant, projecerunt.

17 In omnibus benedictus sit Deus noster, qui tradidit eos qui fecerant impiè.

18 Acturi in Cislevo, vigesimo quinto die, purificationem templi, opus esse duximus, ut exponeremus vobis, ut ipsi quoque celebretis eque diem ignis illius, ac tabernaculorum: quando Nechemja qui extruxerat templum & altare, obtulit sacrificium.

Græc. vacuum aqua.

19 Etenim cum in Persidem ageretur majores nostri, sacerdotes pii, qui tum erant, accipientes de igne altaris clam, absconderunt in cavo putei fundum habentis aridum, in quo collocaverunt eum tunc, adeo ut omnibus ignotus esset locus.

20 Prætergressis autem annis multis, quando visum est Deo, missus Nechemja a rege Persidis posteros sacerdotum qui absconderant misit ad ignem illum: cumque exposuissent nobis, se non invenisse ignem, sed aquam densam,

21 Jussit eos haurientes inde afferre; & ubi oblata sunt quæ ad sacrificia pertinebant, jussit sacerdotes Nechemja inspergere aqua & ligna ipsa, & quæ incumbebant illis:

22 Quod postquam factum est, & tempus advenit quo sol resplenduit, qui prius erat nubilus; accensa est pyra magna, adeo ut admirarentur omnes.

23 Tunc orationem habebant sacerdotes cum absumeretur sacrificium, sacerdotes (inquam) & populares omnes incipiente Jonathane, reliquis verò acclamantibus, ut Nechemja.

24 Erat autem oratio illa hujusmodi: Domine Jehova Deus omnium creator, formidabilis, & potens, justusque, & misericors,

Græc. choragus.

25 Solus rex & bonus, solus beneficentissimus, solus justus, & omnipotens, ac æternus, qui conservas Jisraëlem ab omni malo, qui fecisti majores electos, & sanctificasti eos,

26 Accipe sacrificium hoc pro toto populo tuo Jisraële, & custodi partem tuam, atque sanctifica;

27 Amplius collige turbam dispersam nostram, in libertatem asserere eos qui serviunt in gentibus; qui nihili fiunt, & abominationi sunt respice; & agnoscant gentes ipsæ te esse Deum nostrum.

Græc. in superbia.

28 Tormētis affice eos qui potentia abutuntur, & contumeliosi sunt superbe;

29 Planta populum tuum in loco sancto tuo, sicut dixit Mosche.

30 Sacerdotes autem psallebant hymnis interea.

31 Postquam verò consumpta sunt ea quæ erant sacrificii, tunc residuam aquam Nechemja jussit lapidibus maximis capi.

32 Quod ubi factum est, flamma accensa in eis per relucens ex adverso lumen ab altari ipso, aqua consumpta est.

33 Cumque manifestum fuisset hoc factum, & nuntiatum Persarum regi, venientibus in locum ubi ignem absconderant sacerdotes qui abducti fuerant

rant aquam apparuisse, ex qua Nechemja res purificasset ad sacrificia pertinentes;

34 Rex circumsepivit locum re probata, & sanctum effecit:

35 Et multa accipiens munera variâque donavit rex, quæ gratiosè largiri placuit.

36 Vocavit autem Nechemja locum illum Nephtar, quod si interpreteris, purificationem sonat: vocaturq; à vulgo Nephtar.

g Græc. qui circum Nechemjam, ut ver. 36. Hellenism.

h Græc. à multis.

ANNOTATIO.

1 *Fratribus*] Hic liber partim centonem habet ex variis scriptis confarctatum, (prout in ipso limine ostēditur) partimque epitomen, ut exponitur infra 2. 24. Nam primum ponitur exemplum unius epistolæ ad Jehudæos in Ægypto versantes de observanda scenopegia, usque ad versum 10. deinde verò alterum exemplum epistolæ miraculose & fabulose ponitur usq; ad 2. 20. cui narrationi subijcitur communis reliqui libri præfatio, usque ad caput tertium. Sed hæc præfatio nihil ad argumentum libri istius pertinet. *Ægyptum*] non quidem eò deportati cum Jirmeja, prout intelligendum falsò videretur ex libro Hhezra 4. sed partim deportati a Ptolemæo Lagi filio, partimque a Philadelpho benigne accepti, & acciti, ut narrat Josephus lib. 12. Antiq. Judaic. 7 *Demetrio*] nempe Nicanore, Demetrii Soteris filio, de quo 1. Mach. 11. 19. *Jason*] de quo infra cap. 4. & sequentibus. 8 *Urobolus*] id est, ut ordinatum Dei cultum instituerimus: synecdoche. 9 *Dies tab.*] id est, ferias illas conceptivas in mensem Novembrem institutas 1. Mac. 3. 59. ut inf. 18. 10 *Anno cent.*] nempe a regno Seleucidarum, ut his libris intelligendū est. *Polyphemus*] nam dividuntur qui erant in Jehudæa in duos ordines, senatorium & plebeium. *Protemæi regis*] nempe Lathyri, qui filius fuit Ptolemæi Evergeris, quo regnante conscripta sunt hæc. *Unctorum sacerdotum*] id est, summorum: nam summus sacerdos unctus appellatur diacriticus. vide quæ annotavimus Exod. 40. 11 *Urobolus*] id est, quibus fuisset prælium cum Antiocho rege committendum, nisi prospexisset Deus. 12 *Eos*] id est, Antiochum illustrem cum copiis, quodam impetu animi & fervore impulit ut nos millos faceret, & ferretur aliò. 13 *Loco sancto*] sic placet interpretari, ac non templum; quia teste Herodoto & Cicerone libro de legib. 2. Perlas autotibus Magis non ferunt parietibus includi deos; sed omnia statuunt eis patentia ac libera; quia eorum hic mundus omnis templum est & domus. Est autem Nanæa, (si Josepho credimus) Diana dicta (ut observavimus supra 1. Mach. 6. 2.) quasi puellam dixeris. Sed hanc historiam totam fabulosam esse nemo negaverit, qui Polybium, Josephum, aut præcedentis libri caput 6. & cap. 9. infra, cum hoc comparabit: quorum in exponenda historia consensum hinc somnio anteponimus. 14 *Congressus*] fingit enim Antiochum Nanææ conjugium ambivisse, ut dotem perciperet, id est, thesaurum abditum in lacrario Nanææ dotis specie occuparet; nempe promittentibus sacerdotibus ea lege, si Antiochus sponsus illius esset. Cujusmodi cōmentaria de Tiberio, Nerone, & Heliogabalo testantur historici. *Antiochus*] velut pronubi comitantes sponsum, sive *παράγουσιν*. 15 *Specus*] qui pro laquearibus accipiunt *φάρμακον*, non animadvertunt quod ex Herodoto & Cicerone modo dicebamus, Perlas templis extractis caruisse. *Quamobrem*] nos *φάρμακον* potius accipimus pro specu, & cōceptaculo ærarii in terra effosso ad præsepis formam, quod Græci vocant *φάρμακον*. Nam ex eadem comparatione in navibus quoq; appellantur *φάρμακον*, teste Athenæo; opæ, sive columbaria, foraminaque in navium ambitu facta ad ejaculandum missilia; videlicet a specie præsepis, cujus formam habet accessus subterrancarum specuum. 16 *Ciste*] ex instituto Jehudæ Machabæi supra 1. Mach. 4. 52. & 59. 17 *Et enim*] hæc jam altera fabula, quam neque sacrorum, neque apocryphorum ullus præter hunc, neque Jehudæorum, neque gentilium libri (quod sciam) tradiderunt: etsi Jehudæos extollendæ gentis suæ ad eò studiosos non est credibile, fuisse rem tantam præterituros silentio. Contra enim vulgatum est in illorum commentariis inde a deportationis tempore gloriam Dei, arcam (de qua cap. 2.) & alia quinque desiderata fuisse. *Fundum*] sic legendum *πᾶσιν*, non autem *τάσιν*. 20 *Nobis*] id est genti nostræ. 21 *Jonathane*] sacerdote summo, de quo Nechem. 12. 11. 22 *Caput*] id est, in lapides cavos inferri, forte servandi animo. 23 *Flamma*] id est, ita exarsit flamma ignis qui erat in altari, ut repercutu, sive (ut loquimur) reverberatione sua aquam illam lapidibus inditam accederet, absumeretq;. 24 *Donavit*] id est, erogavit in locum sanctum. 25 *Nephtar*] Syra, non autem Hebræa origine; quod rem esse fabulosam docet: fuisse enim procul dubio Nechemja Hebræum nomen tam sancto Dei operi imponitur.

CAPUT II.

1 **N**VENITUR autem in scriptis Jirmejam prophetam jussisse eis qui deportandi erant, ut ignem acciperet, prout significatum est:

2 Et mandavisse prophetam iis qui deportandi erant cum daret ipsis legem ut non obliviscerentur preceptorum Dei, ac non aberrarent cogitationibus, videntes simulacra aurea, argenteaque, & mundum circumstantem ea;

3 Et alia dicentem hujusmodi, hortatum esse ne abstereret lex ab animo ipsorum.

4 Erat quoque in eadem scriptura, ut tabernaculum & arcam jussit idem propheta divino responso facto unâ secum iter facere;

5 Cumq; processisset ad montem, quem Mosche conscendens spe-

a Græc. corde.

Et averat hæreditatem Dei, venientem Jirmejam invenisse domicilium in spelunca factum; & tentorium, & arcam, atque altare suffitus intulisse illuc, & januam obstruxisse.

6 Advenientes autem quosdam eorum qui unà comitabantur, ut annotarent viam, non potuisse invenire eam:

7 Quod ubi cognovit Jirmeja, increpantem eos dixisse, incognitum fore locum illum, donec congreget Deus venturam congregationem populi, facta misericordia;

8 Tunc autem Dominum demonstraturum illa, & appariturã gloriã Domini, ac nubem; quemadmodum etiam tempore Moschis manifesta fuerat, & Schelomone postulante ut locus sanctificaretur, magnificè fuerat patefacta,

9 Idq; cum præditus sapientia obtulit sacrificiũ dedicationis & consecrationis templi,

10 Quemadmodum etiam Mosche apud Dominum orante descēdit ignis de cœlo, & sacrificia consumpsit: ac etiam Schelomone orãte descendens ignis consumpsit holocausta.

11 Quum dixit Mosche propterea quòd non fuisset comestum sacrificium pro peccato, fuisse consumptum.

12 Similiterq; Schelomo dies octo celebravit.

13 Enarrabantur autẽ & in scriptis illis, & in commẽtariis Nechemjæ res eadem, & quemadmodum comportans bibliothecam accumulavit scripta de regibus, & prophetis, scriptaq; Davidis, & de donariis regum epistolas.

14 Similiter autem Jehuda ea quę interciderant propter bellũ quod accidit nobis, comportavit omnia; suntq; ea apud nos.

15 Horum igitur si indigebitis, qui exportent ad vos mittite.

16 Celebraturi ergo purificationem hanc, rescripsimus vobis, rectè igitur feceritis dies eosdem celebrantes.

17 Deus autem qui servavit totum populum suum, idem reddit hæreditatem omnibus, regnumq; & sacerdotium, & sanctificationem;

18 Quemadmodum promisit in lege: speramus enim in Deo, ipsum citò miserturum nostri, & congregaturũ nos è terra, quæ subest cœlo, in locum sanctum:

19 Nam exemit nos è magnis malis, & locum purgavit.

20 Res autem à Jehuda Macbæo gestas, & fratribus ejus, & templi magni purificationem, & aræ dedicationem,

21 Etiãque prælia in Antiochum Illustrem, & Eupatorem filium illius gesta,

22 Et illustria signa è cœlo edita viris pro Jehudaismo certatim agentibus strenuè; adeò ut totam regionem, cum pauci essent, depopulati sint, & barbaras turbas persecuti,

23 Et celebre in toto orbe habitabili templum instauraverint, civitatemque

tēque liberaverint, & leges (quæ mox dissolvendæ erant) restituerint, domino cum omni æquitate placato in ipso.

24 Hæc à Jafone Cyrenæo declarata libris quinque, tentabimus uno volumine contrahere.

25 Nam considerantes confusionem numerorum, & difficultatem propositam iis qui volunt evolvere narrationes hujus historiæ propter materiæ multitudinem;

26 Curavimus ut volentibus legere exhiberetur delectatio, studio-^{b Græc. delectatione: sic deinceps.} sis rei memoria complectendæ facilitas, omnibus denique in librum hunc incidentibus utilitas.

27 Ac nobis quidem, qui molestiam suscepimus conficiendæ Epitomes, non facile sed *plenum* fuit sudorum opus, ac vigiliarum;

28 Quemadmodum ei qui parat convivium, & querit omnium utilitatem, res difficilis est. Verumtamen ad habendas gratiarum actiones à multis, libenter molestiam hanc sustinebimus,^{c Græc. non facile.}

29 Accuratam quidem de singulis rebus tractationem auctori concedentes; maximè verò laborantes, ut lineamentis epitomes insistamus.

30 Quemadmodum enim novæ domus architectum oportet curam habere totius structuræ, qui autem encausticè & picturam aggreditur, eum oportet res ad ornatum proprias exquirere; sic etiam de nobis censeo;

31 Auctori quidem historiæ cōvenire, ut penetret & ambulacra faciat verborum, multaquæ rimetur in rebus singularibus;

32 Ei verò qui enarrationem inde excerptam facit, concedendum esse ut brevitate dictionis sectetur, & quæ ad exornationem causarum pertinent, aversetur.

33 Hinc ergo narrationis initium faciamus, ad ea quæ præfari oportuit hoc tantum adjungentes. Stollidum enim fuerit ante historiã multis circumfluere; historiam verò contrahere.

ANNO TATIO.

1 *Invenitur*] Hæc tertia fabula genus scriptionis arguit, quã ne impudentissimi quidem Jehudæi accepturi sunt; apud quos vulgo dictum est, nusquam arcam Dei, &c. extitisse, ut diximus supra 1. 19. Ceterum vide quã benè huic conveniat cum quarto Hæzræ 10. 22. *Scriptis*] quænam hæc scripta sint, neque divinare libet, neque possum: fuerunt certè alicujus commentorum artificis; qualia multa religionis species importat hierophylaciis: ut solus Herodorus testis futurus est locupletissimus. *Significatum est*] supra 1. 19. 2 *Legem*] quam liber Hæzræ quartus amissam fuisse dicit. 4 *Una secum*] sic interpretatur Græcum verbum ex notatione ipsius, ut 1. Cor. 10. 4. *Montem*] de quo vide Deut. 32. 49. 8 *Gloriam D.*] id est ignem & nubem; quæ duo signa deinde *ὄρεον πτόρεον* sequentibus exponuntur. 14 *Jehuda*] de hac historia, ut etiam de præcedente nihil habetur, quæ Nechemiæ tribuitur. Omnes autem quo in pretio habendæ sint, & Josephus contra Apionem, & alii multi docuerunt. 25 *Numerorum*] sic reprehendunt isti Jafonis historiã tum magnitudinis, tum varietatis nomine: falsitatis etiam debuerant, cum neque secum ipsi neque cum aliis conveniat. 28 *Ad habend.*] id est, ut de multis bene mercamur; quam speciem loquendi observat Paulus, 2. Cor. 9. 12.

CAPUT III.

1 **D**UM sancta civitas cum omni pace habitaretur, & leges conservarentur optimè, propter pietatem Oniæ sacerdotis summi, & improbitatis odium;

2 Accidit ut ipsi quoque reges honorarēt locum, & templum missis muneribus optimis decorarent;

^{a Græc. glorificarent.}

3 Adeo ut Seleucus ipse rex Asia suppeditaret de suis redditibus omnes sumptus ad ministeria publica sacrificiorum pertinentes.

4 Schimhhon autem quidam ex Benjaminis tribu præfectus templo constitutus, cum adversus sacerdotem summum de iniquitate, quam volebat in civitate tueri, contenderet;

5 Eo quod vincere Oniam non poterat, venit ad Apollonium, Thraſæi filium, qui ea tempestate dux erat Cœles Syriae atque Phœnicia:

6 Et renuntiavit ei pecuniis, quarum numerus dici non poterat, plenum esse gazophylacium Jeruschalaimis; adeo ut multitudo earum quæ ex tributis colligebantur esset innumerabilis, & minimè venirent eæ ad sacrificiorum rationem: fieri autem posse, ut illæ sub potestatem regis reciderent.

7 Congressus autem Apollonius cum rege, de indicatis ipsi pecuniis exposuit ei, qui ut antè elegerat Heliodorū præfectum ærario, misit eū, & mandata dedit ut prædictarum pecuniarum exportationem faceret.

8 Itaque statim Heliodorus instituit profectionem; specie quidem, tanquam Cœles Syriae & Phœnicia civitates obiturus; sed facto proposito regis effecturus.

9 Cum autem venisset Jeruschalaima, & benignè à summo sacerdote civitatis exceptus esset, exposuit de facto indicio illo, & cujus causa adesset demonstravit, rogavitq; an ex veritate hæc ita se haberent.

8 Græc. veritatibus.

10 Cui ut sacerdos summus ostendit deposita esse viduarum orphanorumque,

11 Quædam verò etiam Hyrcani esse filii Tobijæ, viri præstantis excellentia, nò autem ejusmodi ut calumniatus fuerat impius ille Schimhhon, eaq; omnia esse quadringenta talenta argenti, & ducenta auri,

12 Et injuria affici eos qui res suas crediderunt sanctimoniam illius loci, & honorati in universo mûdo templi majestati & inviolata religioni; illud omnino fieri non posse:

13 Heliodorus propter mandata quæ habebat regis, dixit ea planè in ærarium regis esse inferenda.

14 Ac dicto die ingrediebatur, ut pecuniarum istarum ratione habitata de iis ordinaret: itaque fuit non parva in tota civitate angustia.

15 Sacerdotes verò ante altare sacris vestibus induti, projiciebant se ipsos, & inclamabant cœlum versus eum qui leges tulit depositi, ut iis qui deposuerant pecunias illas integras conservaret.

16 Neque poterat quisquis videbat summi sacerdotis vultum, quin vulneraretur mente, nam aspectus, & mutatus color declarabat angustiam quæ urgebat animum ipsius:

17 Circumfusus enim erat viro illi timor quidam & horror corporis, ex quibus manifestus efficiebatur cõtèplâtib; dolor qui inerat cordi.

8 Græc. venturus.

18 Alii verò ex ædibus gregatim exiliebant ad publicam supplicationem, eò quod abiturus esset in contemptum locus:

19 Et succinctę sub mammis mulieres ciliciis vias implebant, inclusaq; virgines alię quidem ad portas concurrebant, alię ad muros, alię verò per fenestras prospectabant flexę,

20 Et omnes protendentes manus in cœlum deprecabantur.

21 Eratq; miseranda promiscuę multitudinis prostratio, & sacerdotis summi in angustia magna versantis expectatio.

Grac. faciebant deprecationē.

22 Hi ergo invocabant omnipotentem dominum, ut res creditas integras iis qui crediderant cum omni securitate conservaret.

23 Heliodorus verò cum illud quod decretum fuerat faceret, ipso ibidem cum satellitibus ad ærarium jamq; præsentē,

24 Ille spirituum & omnis potestatis princeps illustre signum effecit magnum, adeò ut omnes qui fuerant ausi convenire, obstupefacti potentia Dei in deliquium animi formidinemq; converterentur.

Grac. dissolutionē.

25 Apparuit enim quidam equus ipsis terribilem habens sessorem, & pulcherrimo tegmine adornatus, qui delatus impetu impexit Heliodoro anteriores ungulas; qui autem insidebat armaturam auream habere videbatur.

26 Alii quoq; duo ante ipsum apparuerunt adolescētes, robore decori elegātissimi gloria, & amictu speciosi; qui etiam ab utroque latere adstantes, indefinenter eum flagellabant, multas ei injicientes plagas.

27 Cum itaque subitò in terram cecidisset, & multis tenebris circumfusus esset, rapientes simul cum & imponentes lecticę satellites,

28 Eum qui modò cum multa cōcursatione & toto satellitio in prædictum ingrediebatur gazophylacium, eum inquam qui auxilium ab armis nullum consequi potuerat extulerunt,

29 Manifestè agnoscentem potentē administrationem Dei; atq; hic quidē divina efficacitate mutus, & omni privatus spe ac salute jacebat.

30 Illi verò domino benedicebant, qui suprema gloria suum locum affecisset; & templum illud quod paulo antè metu ac turbatione plenum fuerat, cum omnipotēs dominus apparuit, gaudio lætitięque impletum est.

31 Quidam verò ex Heliodori familiaribus citò rogaverunt Oniam ut invocaret Altissimum, ut vitam gratiosè donaret homini qui planè jacebat animam acturus.

f Grac. in ultimo anhelitu.

32 Tum veritus sacerdos summus ne fortè suspicionem haberet rex maleficium aliquod in Heliodorum à Jehudæis consummatum esse, sacrificium obtulit pro salute illius viri.

33 Cumq; sacerdos summus Deum exorasset, iidem adolescentes iterum apparuerunt Heliodoro, iisdem vestibus induti, & stantes dixerunt, multas habe gratias Onię sacerdoti summo; nam propter eum gratiosè vitam tibi donavit Deus.

34 Tu verò è cœlo flagellatus denuntia omnibus maximum Dei robur; atque his dictis disparuerunt.

g Grac. dispares facti sunt.

35 Heliodorus autem, cum sacrificiū obtulisset domino, & vota maxima vovisset ei qui vitam ipsi reparaverat, Oniamq; salutasset, castra movens ad regem reversus est;

36 Testificans omnibus, quæ aspectu viderat, opera Dei maximi.

37 Interrogante autem rege Heliodorum, quis nam aptus esset qui adhuc semel mitteretur Jeruschalaima, dixit,

37 Si quem habes hostem, aut rebus tuis infidiātem, hunc mitte illuc, & flagellatum recipies ipsum; si tamen salvus evaserit: eò quòd in loco revera quædam est Dei potentia.

b Græc. maleficiū.

38 Nam ille qui habitationem cœlestem obtinet, inspector est & adiutor illius loci; qui venientes ad ^b malefaciendum verberat, & perdit.

39 Atque sic quidem cesserunt res Heliodori, & custodia gazophylacii.

ANNOTATIO.

1 *Onia*] Qui filius fuit Schimhhonis, filii prioris Oniæ, ut narrat Josephus sub finem capitis 4. lib. 12. Antiquitat. 4 *Schimhhon*] hic toto cœlo a Josepho dissidet, & (nisi me animus fallit) a veritate ipsa, ne Sacerdotum genus ignominia ulla afficeret; nam propterea Binjaminitam templi custodem fecit. *Iniquitate*] quod alii libri ἀνομιαν legunt, hoc est adilitatem, nobis tam videtur ab hoc loco alienū, quàm quod maximè. 6 *Earum qua ex*] hanc vocè vulgo in libris confusam distinguimus διὰ φέρων: nam sensus est, injuriam Seleuco regi fieri maximam: infinitum enim thesaurum esse in gazophylacio templi, & tamen sacerdotes pecuniam ad res sacras erogandam tanto numero a rege accipere, ut ne hæc quidem tora, ad sacros usus expendatur. 7 *Cum rege*] nempe Seleuco Philopatore, sive (ut Josephus vocat) Sorere, de quo vers. 3. 10 *Deposita*] de hoc depositi religiosi genere lege Ambrosium lib. 2. Officiorum cap. 29. 11 *Filii Tobijæ*] qui hoc Onia mortuo, cum fratribus suis a partibus Oniæ tertii, sive Menelai stetit contra Jasonem, ut Josephus scribit ibidem cap. 6. 15 *Sacerdotes*] similem penè narrationem & verbis similibus vide in Schimhhone, sive Historia Ptolemæi Philopatoris, libro qui vulgo dicitur imperitè Macbæorum tertius. 26 *Ante ipsum*] puta Heliodorum.

CAPUT IIII.

1 **I**LL E autē Schimhhon de quo antè diximus, qui index fuerat pecuniarum & patriæ, malè loquebatur de Onia, tanquam si ipse & Heliodorum impulisset, & malorum artifex extitisset;

a Græc. benefactorem civitatis.

2 Virumq; ^a benè de civitate meritum, & curatorem gentilium suorum, legumq; studiosum, insidiatorem in negotia Regis audebat dicere.

3 Sed cum inimicitia eò usque procederet, ut etiam per aliquem eorū qui à Schimhhone probabantur, cædes committerentur:

4 Considerans Onias difficultatem contentionis, & Apollonium furere velut Cœles Syriæ & Phœniciæ ducem adaugendo malitiam Schimhhonis, ad regem se ipsum contulit;

5 Non quòd civium accusator esset, sed spectans illud quod publicè privatimq; toti multitudini conducebat.

6 Videbat enim sine regali providentia fieri non posse, ut res amplius fortirentur pacem, & Schimhhonem non cessaturū a dementia ista.

1. Mac. 1. 11.

7 Sed cum Seleucus vitam morte commutasset, & regnū Antiochus qui Illustris cognominabatur accepisset, ambivit Jason frater Oniæ summum sacerdotium,

8 Pollicitus regi pro consecutione trecenta sexaginta talenta argenti, & alterius cujusdam redditus talenta octoginta:

9 Præterea

9 Prætereà etiam promittebat se alia centū quinquaginta constitutum, si concederetur ipsi potentia sua gymnasium & Epheborum ludū sibi cōstituere, & cives Jeruschalaimorū cum Antiochenis cōscribere.

10 Cū autem annuente rege principatū obtineret, statim ad Græcum ritum tribules suos traduxit;

11 Et humana regum indulta Jehudæis proposita per Joannem patrem Eupolemi (qui legationem pro amicitia & societate ad Romanos habuerat) exorata dejecit, legalesq; administrationes dissolvens illegitima novavit instituta.

12 Ultrò enim sub ipsam arcem gymnasium fundavit, & potentissimos Epheborum subigens sub petaurum duxit.

13 Atq; hoc pacto invalescebat quidam Hellenismus & progressus morum alienigenarum, propter supremam istam istius impii, ac non sacerdotis summi Jasonis impuritatem;

14 Adeò ut non ampliùs alacres sacerdotes essent ad ministeria altaris: sed templū ipsum contempnentes, & sacrificia negligentes festinabāt cōmunicare cum iniquo palæstræ spectaculo post disci provocationē,

15 Patrios quidem honores nihili facientes; Græcanicas verò glorias pro optimis ducentes.

16 Quorum etiam causa pervasit ipsos gravis calamitas, cū quorū æmulabantur ductum, & quibus omnino volebant conformari, hos inimicos atq; ultores habuerunt.

17 Nam impiè contra divinas leges venire non est facile; verū tamen hæc sequens tempus declarabit.

18 Cū aut celebraretur quinquennale certamē Tyri, cui rex aderat:

19 Misit Jason iste scelestus spectatores tanquam Antiochēses e Jeruschalaimis, exportantes argenti drachmas trecentas ad sacrificiū Her- b Græc. uii.

20 culis, quas etiā ipsi q̄ exportabāt postulaverūt nō erogari ad sacrificiū: Sed propter ipsos qui apportabāt erogavit ad triremes cōparādas.

21 Misso autem in Ægyptum Apollonio filio Menesthei, propterea c Græc. propter vocati- ones pri- mas Philo- metoris. quòd ad obtinendas primas a Philometore rege accersitus erat, percipiēs postea Antiochus eū a reb. suis alienū factū esse, curavit ut cōtra ipsū cōfirmaretur: quāobrē Joppē venit, ac inde p̄fect⁹ est Jeruschalaima.

22 Ubi magnificè a Jasone & civitate accept⁹ cū facib. & acclamatōib. introduct⁹ est; postea hoc modo in Phœnicia abducto exercitu cōstitit.

23 Post triennium verò misit Jason Menelaum fratrem Schimhho- nis, cujus antè meminimus, afferentem pecunias regi, & de negotiis necessariis monita facturum.

24 Hic verò commendatus regi, cū gloriam tribuisset ei, coram potestate, ad se ipsum transtulit sacerdotium summum, eò quòd Jasonem talentis argenti trecentis superasset.

25 Cū itaq; regalia mandata accepisset, advenit, nihil quidē sacerdotio summo dignū afferens; sed animos crudelis tyranni bestiaq; barbaræ impetus habens.

26 Ac Jason quidem, qui proprium fratrem abdicaverat, abdicatus ab altero profugus in Hhammonitida regionem expulsus est:

27 • Menelaus verò principatum obtinuit, sed promissarum regi pecuniarum nihil curavit. exigebat verò eas Sostratus præfectus arci:

28 Ad hunc enim pertinebat rerum quæ ex vectigalibus colligebantur, exactio: quam obrem hi duo a rege accersiti sunt.

29 Ac Menelaus quidem reliquit sacerdotii successorè Lyfimachum fratrem suum: Sostratus verò Cratetem præfectum Cypriis.

30 His autè hoc modo constitutis, accidit ut Tarsenses & Mallotæ seditionè moverent: eò quòd Antiochidi pellici regis dono dati essent.

31 Celerrimè itaq; rex venit ad constituendum res illas, relicto qui vi-

f Græc. qui in dignitate siti erant.

ces fungeretur Andronico, ex viris dignitate præstantibus.

32 Ratus autem Menelaus se arripuisse occasionem commodam, aurea quædam instrumenta templi subtrahens donavit Andronico, & alia vendidit Tyrum & in civitates circumjacentes exportata.

33 Quod bene cognoscens Onias redarguit, postquam secessisset in locum tutum, Daphnen quæ ad Antiochiam sita est.

34 Quare Menelaus assumptum seorsim Andronicum hortatus est ut Oniam occideret; qui veniens ad Oniam (cùm persuasus esset ad dolum, dexteraq; data cum juramentis confirmatus) & dans dexteram, quamvis suspectus esset, persuasit ut ex asylo procederet: itaq; eum repentè circumclusit, nulla iusti reverentia ductus:

35 Quam ob causam non solum Jehudæi, sed etiã multi ex aliis gentibus indignati, tulerunt ægerrimè injustam hanc hujus viri cædem.

36 Cùm autem reverteretur rex e partibus Ciliciæ, compellaverunt eum Jehudæi qui in civitate erant, suffragantibus etiam odio improbitatis Græcis, eò quòd præter rationem Onias interfectus esset.

37 Itaq; Antiochus ex animo contristatus, & versus ad misericordiã, etiãq; lachrymans propter temperantiã defuncti, summãq; modestiã,

38 Et accensus animo statim Andronici purpurã abstulit, vestes dirupit, circumduxit per totã civitatẽ in eum locũ ubi impiè Oniã occiderat, & illic homicidã vita privavit; Domino dignã ipsi punitionẽ repèdente.

e Græc. cum scientia Menelai.

39 Sed cùm sacrilegia multa fierent per civitatẽ a Lyfimacho, conscio Menelao, & fama foris pervulgata esset, cõgregavit se multitudo cõtra Lyfimachum, multis jam aureis instrumentis varias in partes ablatis.

40 Cumq; excitatæ turbæ ira plenæ essent, armans contra Lyfimachus ad ter mille viros, cœpit manus injustas inferre, duce imprimis Chavranensi quodam provecto ætate, nec verò minus amentia.

41 Illi verò cùm simul viderèt quoq; impressionẽ Lyfimachi, arripientes alii saxa, alii fustes densos, alii verò ex adjacente cinere, quod depe-

f Græc. densitates.

bant pugillis prehendentes, projiciebant in milites Lyfimachi:

g Græc. vulneratos fecerunt.

42 Eãq; ob causam multos quidẽ eorũ vulnerarunt, multos verò etiã prostraverũt, multosq; ad fugã cõpulerũt; ipsum deniq; sacrilegũ prope gazophylacium interfecerunt.

- 43 De his autem constitutum est iudicium contra Menelaum:
 44 Et adveniente rege Tyrum contra ipsum accusationem fecerunt tres viri a senatu missi.
 45 Menelaus verò jam deprehensus promisit pecunias multas Ptolemaeo filio Dorymenis, ut persuaderet regi.
 46 Quamobrem accepta ea Ptolemæus abductum regem in quodam peristylum, ut refrigeraturum se, traduxit a sententia:
 47 Qui autorem quidem totius mali Menelaum absolvit ab accusationibus; miseros autem illos, qui si etiã apud Scythas dixissent causam, liberi a condemnatione fuissent absoluti, illos adjudicavit morti.
 48 Itaq; celeriter pœnam injustam subierunt, eo quòd antea pro civitate, populoq; & sacris vasis dixissent causam.
 49 Eamq; ob causam Tyrii quoq; odio improbitatis istius adducti, res ad sepulturam eorum pertinentes suppeditaverunt magnificè.
 50 Menelaus verò propter summam potentiorum avaritiã magnus civiũ suorũ insidiator effectus, mansit in principatu inolescens malitia.

b Græc. illis mortẽ adjudicavit.
 c Græc. potentiorum avaritiã.

ANNO TATIO.

1 Ille autem] De quo supra 3. 4. & sequentibus. 5 Non quod] his verbis Josephum ementitur, ad hocque veritatem ipsam evidentissimè: vide Josephum antiquitatum Judaic. lib. 12. 7 Jason] qui Jesus dicebatur, sed Antiochenum nomen aut Græcum adoptavit, ne quid Judæum vel nomine tenus sciperet. 9 Cum Antiochenis] id est, referte in civium Antiochenorum numerum: ita padebat ipsum Jerusalemorum. 10 Græcum] id est, apud gentes receptum: synecdоче, quæ plurimum Paulus utitur. Sic versu 13 & 15. 12 Sub petaurum] sic interpretor Græcam vocem *πεταυρον* secutus Phavorinum. Nam *πεταυρος* & *πεταυρον* ex eadem origine dicta significant machinam lignæ rotis versatilem; ex qua petaurista maxima corporis agilitate evolabant, ut memioit Festus ex Lucilio atque Martialis. 13 Ac non sacerdotis] iterum impingit Josepho cotaphum, indignè ferens ut hæc catenam dæmoniorum (at cum Ammiano Marcellino loquat) & concinatorum technarum dicatur et sacerdotum genere. 18 Quinquennale cert.] quod erat Hercules, ut veteres historia docent, & indicatur sequente versu. 19 Tanquam Antiochen.] nam Antiochenes in certamen etogabant munera: cives autem Jerusalemorum pro Antiochenis habebantur supra vers. 9. 21 Eum] puta Ptolemæum Philometora, cui primum cum Antiocho convenerat. 24 Coram potestate] id est, cum regem in os alloqueretur, propterea quòd bellè & aulicè assentatus esset. 26 Proprium frus.] Oniam, ut supra vers. 7. 27 Alio] fratre videlicet Menelao, qui etiam Josepho teste Onias Junior dicebatur. 30 Mallo] ex Mallo maritimo Ciliciæ oppido, cujus meminerunt Ptolemæus & alii. 33 Daphnen] oppidum Daphnæ fluvio impostum, a quo nomen habet. 34 Procederet] id est, veniret inde Antiochiam, ut ex sequentibus constat. 40 Chavranensis] id est regione Chavranis, de qua Jechezk. 47. 16. & 18. 43 Menel.] quòd ipso conficio & particeps Lysimachus sacrilegia sua perpetrasset, supra vers. 39.

CAPUT V.

- 1 **S**UB idem verò tempus secundam profectionem Antiochus in Ægyptum comparavit.
 2 Accidit autem per totam civitatem fermè ad quadraginta dies, ut apparerent in aère currentes equites auratos amictus habentes, & lanceis turmæ rari armati, gladii q; strictis,
 3 Et turmæ equitum dispositæ, congressionesq; factæ, & incursiones utrorumq; & clypeorum agitationes, & spicula multa, & tela conjecta, & aureorum ornamentorum splendor, & lorica omnigena.
 4 Quamobrem omnes expetebant ut ostentum istud bene cederet.
 5 Sed cum increbruisse falsus sermo, tanquam si commutasset Antiochus vitam morte, assumens Jason mille viros minimum, repente in civitatem fecit impressionem: quibus jam super murum convenientibus, ac deniq; jam occupata civitate Menelaus in arcem confugit.

a Græc. gladiorumque educationibus.
 b Græc. spiculorum multitudines, & telorum jactus.
 c Græc. ad bonũ fieret.

6 Jason verò faciebat cædes civium suorum nemini parcens, non cogitans secum prosperitatem in cognatos infelicitatem esse maximam.

7 Cùm itaq; videretur sibi hostium ac non gentilium tropæa diruerem; dominatum non obtinuit, sed pro fine insidiarum percipiens pudorem, profugus iterum in regionem Hhammonitarum abiit:

d Græc. in civitatem ex civitate.

8 Itaq; terminū malæ conversationis sortitus est, cùm inclusus apud Aretam regem Arabum, ^d in civitatem unam ex altera fugiens, persecutione pressus ab omnibus, exosus ut desertor legum, & execrabilis ut patriæ civiumq; carnifex, in Ægyptum ejectus est.

9 Et qui multos e patria extorres fecerat, extorris periit, delatus ad Lacedæmonios tanquam si ob cognationem fuisset apud illos protectionem consecuturus:

10 Et qui multitudinem in sepulcorum ejecerat nullo fuit comitatus luctu, neq; sepulturā ullā qualemcūq;, nedū patrium sepulchrū habuit.

e Græc. occidissent.

11 Sed cùm ista ^e innotuissent regi, concepit pro rebus factis Jehudæos defecturos esse: itaq; jungens venit ex Ægypto, efferatus animo, & civitatem occupavit armis:

12 Ubi mandavit militibus conscindere, ac non parcere obviis quibusq;, & eos qui domos conscenderent trucidare.

13 Itaq; fiebant juvenum & senum occisiones, virorumq; & mulierū ac puerorum deletio, virginumq; & infantium cædes:

14 Adeò ut octoginta millia totis diebus tribus consumpti sint; quadraginta quidem trucidationibus, & alii non pauciores cæsis venditi.

15 Nō contentus autē istis ausus est in sanctissimū totius terræ templū ingredi, ducem habens Menelaum, qui proditor legū fuerat & patriæ:

16 Et sceleratis manib. sacra vasa capiēs & quæcūq;, ab aliis regib. ad augmentū gloriæq; loci & honorē fuerāt reposita, p̄ fanis manib. cōtrectās,

17 Elatus est mente Antiochus, non cognoscens propter peccata eorum qui civitatem habitaverant, Dominum ad breve *tempus* iratum fuisse, ac propterea ^f despectum fuisse locum.

f Græc. fuisse circa locū despectio- nem.

18 Quod si nō evenisset, neq; in multa peccata fuissent delati, quemadmodum Heliodorus (qui missus fuerat a Seleuco rege ad inspectionem gazophylacii) hic quoq; in ipso aditu repente ^g flagellatus aversus fuisset ab audacia sua.

19 Verum non propter locum gentem Dominus, sed propter gentem locum elegerat:

20 Ac propterea idem locus qui unā fuerat particeps adversorum casuum qui fuerunt in gente, postea communicavit beneficiis; & qui relictus fuerat omnipotentis ira, iterum ex maximi Domini conciliatione cum omni gloria fuit restitutus.

21 Antiochus igitur mille octingēta talēta exportās e tēplo celerrimē in Antiochiā secessit, existimās præ superbia se cūm terrā navigabilē, tū mare ipsum pervium pedibus ^g effecturum propter elationem cordis.

g Græc. posueram.

22 Sed reliquit etiam præfectos ut malè afficerent gentem; Jeruschalaimis quidem Philippum genere Phrygem, moribus magis barbarum quam qui constituerat ipsum;

23 Garizimis verò Andronicum, ac præterea Menelaum; qui pessimè aliorum omnium supra cives efferebatur, ut adversus cives Jehudæos animum habebat inimicissimum.

24 Et misit abominationum principem Apollonium cum exercitu, nempe viginti duobus millibus, mandans ut omnes qui iusta ætate erant jugularet; mulieres verò & juniores venderet.

25 Hic autem cum venisset Jeruschalaima simulans se pacificum, cohibuit se usq; ad sanctum diem sabbathi; quo occupans feriantes Jehudæos, illos milites qui parebant ipsi, mandavit armari.

26 Ita egressos omnes ad spectandum confodit, & per civitatē cum armis discurrens multam peremit multitudinem.

27 Jehuda verò Macbæus¹ novē aliis comitantibus secedens, in montibus ferarū more transigebat vitam cum suis comitibus; qui gramineo alimentovefci perseverabāt, ne cōtaminationis illius essent participes.

b Græc. decimus quodammodo existens.

ANNO TATIO.

¹ *Secundam*] De qua vide annotata in Danijelis 11. 18 *Quod si non*] hic discedit ab historia autor, prout deinceps fecisse videbimus: nec tantopere laborat, ut historiam simpliciter narret, quam ut gentem suam extollat, omnibus suis digressionibus. *Flagellatus*] supra 3. 24. & sequentibus. 23 *Garizimis*] id est in Samaria, ubi fuerat ab impio Menasche institutum templum, ut infra 6. 2. & Ecclesiastici 50. 29. 24 *Misit*] videlicet post biennium, 1. Mac. 1. 30. Græca autem vox *μωδῶν*, quam vulgo interpretantur ab odio, aliud omnino significat. Nam aut singulari ratione *μωδῶν* appellatur, quod abominandorum istorum consiliorum princeps fuerit quæ executus est, ut duo sequentes versus ostendunt (est enim *μωδῶν* abominatio) aut significat præpositum (ut Imperatores vocant) sacro ætario, id est, intimo thesauro regis, qualis erat apud Romanos locus quem Favissam appellabant: atque hæc interpretatio ex 1. Mac. 1. 30. confirmari videretur; sed prior est simplicissima.

CAPUT VI.

1 **D**AULO post tempore misit rex senem Antiochenū qui cogeret Jehudæos, ut transilientes a patriis legibus non regerentur legibus ipsis Dei;

a Græc. post nō multum tempus.

2 Et contaminans templum quod erat Jeruschalaimis, Jovis Olympii; illud verò quod erat Garizimis (pro ut erāt habitatores loci) Jovis hospitalis nominaret.

3 Difficilis autem & gravis erat populo malitiæ hujus institutio:

4 Nam templum luxu & comestationibus implebatur a gentibus, molliter vitā consumentibus cum meretricibus, & in sacro ædis ambitu ad mulieres se adjungentibus, etiamq; intrò ferentibus quæ non conveniebant:

b Græc. sociis. c Græc. sacris ambitibus.

5 Et altare rebus illegitimis, quas lex vetuerat, implebatur.

6 Neq; verò celebrare licebat sabbatha, neq; patrias solennitates observare, neq; simpliciter se Jehudæum confiteri;

7 Sed ducebantur cum acerba necessitate die natali regis singulis mensibus ad viscerationem; & cum erat Dionysiorum festum, cogebantur hederam ferentes pompam Baccho ducere.

8 Decretum quoq; prodiit in vicinas civitates Græcas, suggerentē Ptolemæo, ut contra Jehudæos eadem prosecutio, & visceratio fieret;

d Græc. exiit.

9 Qui autem ad ritus Græcos transire nollent, ii jugularentur, itaq; nihil nisi miseria instans videri poterat.

10 Nam duæ mulieres quæ filios circumciderant abductæ sunt, ad quarum ubera suspensis natis, publicè per civitatem circumductas eas, deorsum a muro præcipitaverunt.

11 Alii verò inter se concurrentes ad speluncas, ut latenter septimum diem celebrarent, indicati Philippo, concremati sunt; quia religio fuerat ipsis ut sibi succurrerent, propter gloriam diei religiosissimi.

12 Itaq; hortor eos qui librum hunc legunt, ne propter calamitates istas contrahantur; sed cogitent supplicia hæc non ad interitum, sed ad eruditionem generis nostri spectare:

13 Etenim quòd non diu sinuntur qui agunt impiè, sed statim in supplicia incidunt, magnæ beneficentiæ signum est:

14 Non enim judicavit Dominus, quemadmodù etiam in aliis gentibus longa patientia differt donec ipsi ad complementum peccatorù concurrentes puniantur, ita etiam nobis faciendum esse; ut postea non ulciscatur nos, si tandem ad peccatorum summum perveniremus.

15 Quamobrem misericordiam quidem nunquam aufert a nobis; sed erudiens cum calamitate non derelinquit populum suum.

16 Verùm hæc ad commonitionem dicta a nobis sunt.

17 Nunc his paucis positis ad narrationem veniendum.

18 Elhazar quidam ex primoribus scribis vir jam proventus ætate, & aspectu faciei pulcherrimus, cogebatur hiare ut comederet suillam carnem.

d. Græ. hians.

19 Hic autem conjunctam gloria mortem potius, quàm vitam cum abominatione complectens ultrò ad tormentum adducebat;

e. Græ. tympanum; sic vers. 28.

20 Idq; se inflectens palàm, quemadmodum oportet accedere eos qui se audent ab eis defendere quæ propter vivendi studium gustare est nefarium.

21 Ac illi quidem qui ad illegitimam viscerationem illam constituti erant, propter notitiam quæ ab antiquis temporibus cum viro hoc intercesserat, assumptum eum seorsim hortabantur, ut afferens carnes quæ ab ipso comparatæ essent, uteretur iis quibus conveniret ipsi; sed ita simularet, quasi comederet secundum ea quæ a rege mandata erant, de carnibus sacrificii;

22 Ut hoc facto liberaretur a morte, & propter veterem cum ipsis amicitiam humanitatem consequeretur.

23 Hic autem honestam suscipiens cogitationem, & dignam ætate ac senectutis excellentia & comparata ac spectata canicie optimaq; a puero educatione, ac potius sancta & divinitus indita legis institutione, continuò respondit, edicens ut eicò ad sepulchrum præmitteretur.

f. Græ. consequenter.

24 Non enim hac ætate nostra (inquit) dignum est simulare, ut multi juvenes statuentes Elhazarum nonagenarium transivisse ad alienigenarum ritus:

25 Illi

- 25 Illi quoq; propter simulationem meam, & propter paululam istam & momentaneam vitam seducantur per me, & abominandam maculam senectutis comparem. g Grac. abominacione & macula.
- 26 Etenim si ad praesens extrahar e supplicio humano; at omnipotentis manus, neq; vivus neq; mortuus effugiturus sum.
- 27 Quapropter nunc quidem viriliter vitam commutans morte, cum hac senectute dignus videbor,
- 28 Tum juvenibus exemplum nobile reliquero, ut alacriter & generose pro gravibus & sanctis legibus honestam mortem oppetant; atq; his dictis ad tormentum confestim venit,
- 29 Cum ii a quibus ducebatur, animum illum benevolum quem paulo ante ipsi exhibuerant in malevolum convertissent, propter sermones quos ante habuerat; prout ipsi dementiam esse cogitabant.
- 30 Cum autem plagis moriturus esset, ingemiscens dixit; Domino qui sanctam cognitionem habet manifestum est me, cum potuerim liberari a morte, duos perferre corpore dolores flagellatum, animo vero libenter propter reverentiam ipsius haec pati.
- 31 In hunc igitur modum emigravit ille, non tantum juvenibus, sed etiam plurimis e gente mortem suam^b pro exemplo animi generosi & monimento virtutis relinquens. h Grac. exemplum, &c.

A N N O T A T I O.

ⁱ *Antiochenum*] Atheniensem legunt Graeci libri, quos quidem viderim; sed mea sententia melior est lectio Hieronymi, qui Antiocheum vocat, cum Rex Antiochia tanquam in regia civitate habitaret, & civis incolasque illius cum privilegiis & prerogativis, tum dignitatibus extolleret ac promereretur. ⁷ *Viscerationem*] genus sacrificii, in quo adstantibus fiebat creanomía, id est, idolorum distributio. *Hederam*] Baccho sacratam, ex gentiliu ritu, simile vide in libro Schimhhonis, qui vulgo dicitur Macbeorum 3. cap. 2. 21. ⁸ *Ptolemæo*] videlicet filio Dorymenis, cujus mentio facta est supra 4. 45. & sequentibus. ¹¹ *Philippo*] de quo supra 5. 22. ¹⁹ *Tormentum*] id est, ipse ultero praetens dux erat tortoribus, ut ad mortem iret. Est autem tympanum instrumentum quo distendebantur fontes, cum erant cadendi aut exanimandi flagris, ut apparet ex fine hujus capituli: quod genus spectat Apostolus ad Heb. 11. 35. ²⁰ *Se inflectens*] id est, ita contendens toto corpore ad tormenti locum, ut solent nauta qui remulcum agunt: quod significat verbum *στρέψας*; a quo hic aoristus, non autem a *πλύνω* deducitur.

C A P U T V I I.

ACCIDIT autem etiam fratres septem cum matre prehensos cogi a rege ut illicitis carnibus suillis vescerentur, flagellis caesos & taureis.

2 Sed unus illorum, qui primus causam dixit, ita locutus est, quid rogare vis, & discere a nobis? nam parati sumus mori potius, quam leges patrias transgredi.

3 Tū excitus furore mandavit rex, ut sartagine & lebetes ferverent:

4 Quibus repente fervefactis, ejus qui primus eorum dixerat mandavit praecidi linguam, & cute circumdetracta extremos artus refecati, caeteris fratribus & matre unà videntibus:

5 Deinde eum omnino effectum inutilem jussit ad pyram adduci spirantem, & frigi: cum autem vapor e sartagine admodum se^a diffunderet, hortabantur alii alios, fratres cum matre, ad generose obeundam mortem, sic dicentes: a Grac. dideret.

6 Dominus Deus inspicit, & revera^b de nobis consolationem accepturus est, quemadmodum per canticum, quo in^c os contestabatur declaravit Mosche, dicens, & de suis servis consolationem accipiet. b Grac. veritatibus. c Grac. faciem. Deu. 32. 36

7 Postquam verò primus migravit hoc modo, secundum duxerunt ad ludibrium; & capitis pellem cum capillis detrahentes interrogaverunt, an comedes priusquam suppliciiis membratim afficiatur corpus?

8 Atq; hic respondens patria voce dixit, minimè.

*d. Grac. in ul-
timo spiritu
exiitens.*

9 Quamobrem hic quoq; ut primus ille ex ordine tormentum pertulit, cumq; extremum ageret spiritum dixit, tu quidem sceleste ex hac præfente vita nos eximis; verùm rex mundi nos pro suis legibus mortuos suscitabit in æternam resurrectionem vitæ.

10 Post hūc autē tertius in ludibriū traductus, cū lingua ab ipso posceretur, eā citò protulit, & manus audacter protēdit, dixitq; generosè;

11 Hæc a Deo cœli possedi, atq; hæc despicio propter ejus leges, ut qui hæc ab ipso spero me de integro reportaturum esse:

12 Adeò ut rex ipse & qui cum eo erant obtupescentes admirarentur adolescentis animum, ut dolores istos nihili faceret.

13 Atq; hoc quoq; defuncto, quartum similiter cædentes cruciabant;

14 Qui cū propè esset ut moreretur, sic dixit, oprabile est mutari expectationes quæ sunt ab hominibus, & quæ a Deo sunt expectare, nos iterū resurrecturos per ipsum: etenim tibi resurrectio ad vitā non erit.

15 Cōsequēter etiā quintū adductū cædebāt, qui respiciēs in illū dixit:

16 Potestatē inter homines habens cū sis corruptioni infestus, facis quod vis: verùm ne putes genus nostrum a Deo derelictum esse;

17 Sed tu expecta, & contemplare magnam ejus potentiam, ut te & semēn tuum cruciaturus est.

18 Post hunc adduxerunt sextum, qui cū moriturus esset, dixit, ne erres frustra; nos enim propter nos ipsos perpetimur hæc, cū peccaverimus in Deum nostrum; atq; hæc digna admiratione facta sunt:

19 Tu verò ne putes te impunitū fore, qui oppugnare Deū aggressus es.

20 Sed mater supra modum admirabilis fuit dignaq; memoriæ optima; quæ sub tempus unius diei simul videns perire septem filios, fortī animū ferebat, propter spes quas in Domino posuerat.

21 Et unumquemq; eorum hortabatur voce patria, generoso animo impleta, fœmineaq; cogitationē masculino animo excitans dicebat eis,

22 Nescio quomodo in meo utero cōparueritis, neq; ego spiritū vitæq; sum largita vobis, neq; primariā cujusq; informationem ego coaptavi.

23 Igitur conditor ille mundi, qui finxit hominū ortum & omnīū naturam invenit, & spiritum & vitam vobis pro misericordia iterum rediturus est, quandoquidē nunc vos ipsos despicitis propter leges ipsius.

24 Antiochus autem putans se cōtemni & probrosam hanc esse suspicatus vocē, cū adhuc minimus natu superesset, non tantū sermonibus adhortationem faciebat, verū etiam juramentis confirmabat se ditaturum simul & beatissimum effecturū illum si traduceretur ab institutis patriis, & pro amico habiturum, & negotia concediturum.

25 Et quia adolescēs minimè attendebat, rex accersitam matrem hortabatur ut pueri consultrix pro salute esset;

26 Quæ

- 26 Quæ cum ille multis hortat⁹ esset, recepit se sua furâ filio. (sic dixit,
 27 Tū mater se ad eū inclinās, ludificata crudelē tyrannū patria lingua
 28 Fili miserere mei, quæ novem menses te in utero circumtulī, quæ la-
 ctavi te triennium, quæ educavi te & perduxi ad ætatem hanc usq; , &
 quæ molestias educationis pertuli. peto a te, fili, ut respiciens in cœlum
 & terram, & videns omnia quæ in eis sunt, agnoscas Deum hæc fecisse
 ex iis quæ non erant, & humanum genus ita factum esse.
 29 Ne timeas carnificem istum; sed esto dignus fratribus tuis, mortēq;
 suscipe, ut eadem misericordia cum tuis fratribus excipiam te.
 30 Hac autem solūm desinente dixit adolescens, quæ sunt res quas
 expectatis? non sum obediturus præcepto regis; sed præcepta legis au-
 dio, quæ majoribus nostris per Moschen data est.
 31 Tu autem, qui omnis mali in Hebræos inventor es, nequaquam ef-
 fugies manus Dei:
 32 Nos enim propter nostra ipsorum peccata patimur:
 33 Quòd si increpationis ac eruditionis gratia Deus vivens in nos pau-
 lis per iratus est, at iterum conciliabitur servis suis.
 34 Sed tu, ô impie & omniū hominū flagitiosissime, ne frustra extollaris
 frēmēs, & incertis expectatiōib. fret⁹ in cœlestes pueros attollēs manū.
 35 Nondum enim omnipotentis inspectoris Dei iudicium effugisti,
 36 Etenim jam hi fratres nostri, qui brevem laborem sustinuerunt, di-
 vino fœderi vitæ æternæ acciderunt; tu verò iudicio Dei, justas pœnas
 istius superbiæ reportaturus es.
 37 Ego autem, sicut fratres illi, & corpus & animam trado pro legibus
 patriis, invocans Deū ut brevi sit propitius huic genti, utq; tu per quæ-
 stiones & flagella ad confitendum abducaris ipsum solum Deum esse.
 38 In me verò & fratribus meis sistatur omnipotentis ira, quæ in uni-
 versum genus nostrum justè adducta est.
 39 Tunc excitus rex furore, in hunc supra alios pessimè invecus est, a-
 cerbè ferens quòd ita sannis exagitarus esset.
 40 Hic igitur purè migravit e vita, omnino confidens in Domino.
 41 Deniq; ultima post filios vitam finivit mater.
 42 De visceratiōib. igitur, & de^f immanib. cruciatib. hæcten⁹ dictū esto.

e Grac. filio-
 tum.
 f Grac. ex-
 cedentibus.

ANNO TATIO.

3 Sartagines] Non eas quidem minutas, quæ in re culinaria sunt; sed cortinas, & lebetes amplissimos, quales in ba-
 phiis sunt, ut in eas cortinas mutila corpora conicerentur. 6 Denobis] id est, injuriam quæ nobis fit ulciscens, cō-
 solationem accipiet de inimicis suis. 22 Nescio] id est, neque rationem teneo, neque facultate prædita sum aut sui
 unquam gignendi vos: sic interpretandum ostendunt sequentia, ut Ijobi 39. 4. accipitur sciendi verbum. 37 Ur-
 que tu] respicit ad historiam quæ habetur infra 9. 11. & sequentibus. De hac autem historia tota plura vide apud Jo-
 sephum in Oratione de Macbæis, quæ dicitur πρὸς ἀντιγράτους ἀγγέλους.

CAPUT VIII.

- 1 **H**EHUDA autem Macbæus, & qui erant cum eo latenter profi-
 ciscentes in vicos adhortabantur cognatos; & eos qui permā-
 serant in Judaismo assumentes cōgregaverūt sex virorū millia:
 2 Et invocarunt Dominum, ut aspiceret populum ab omnibus affli-
 ctum, miseraretur templum ab hominibus impiis profanatum,

1. Mac. 3.

a *Græc.* futura erat æquum solū. 3 Misertusq; civitatis (quæ & perdita erat, & æquanda solo) inclamātem se occisorum sanguinem exaudiret:

b *Græc.* sanguinum; Hebraismus. 4 Ac recordatus illegitimæ perditionis infantium innocentum, & blasphemiarum quæ pronuntiata fuerant in nomen ipsius, odium impuritatis ostenderet.

c *Græc.* factus in acie conjuncta. 5 Macbæus autem cum haberet aciem, jamq; non poterat a gentibus sustineri, irâ Domini in misericordiam versa,

6 Civitatesq; & vicos ex improvise veniens succendebat, & commoda loca occupans non paucos hostium in fugam vertebat.

d *Græc.* notes cooperantes capitebat. 7 Maximè noctium adjuvamento ad hujusmodi insidias utebatur, adeo ut sermo quidam de fortitudine ejus ubiq; personaret.

8 Videns verò Philippus brevi hominem ad incrementum pervenisse, & frequentius secundis rebus provehi, Ptolemæo Cæles Syriae & Phœnicia duci scripsit ut succurreret unâ negotiis regis.

9 Ipse verò citò electum Nicanorem filium Patrocli e summis amicis misit, subjectis ei *militibus* e gentibus omnigenis non paucioribus vicies mille, ut universum Jehudæorum genus tolleret; & Gorgiam quoque ducem & rerum militarium peritum adjunxit ei.

10 Distulerat autem Nicanor tributū quod rex debebat Romanis, talentorum bis mille, ut ex captiva Jehudæorum turba expleret illud:

e *Græc.* corrupta. 11 Et statim ad maritimas civitates miserat, provocans ad emptionem mancipiorum Jehudæorum, & promittens se nonagena mancipia talento addicturum esse; *scilicet* non exspectans consecuturam in ipsum ultionem ab omnipotente.

f *Græc.* accidit. 12 Jehudæ verò innotuit res de Nicanoris invectione:

13 Qui ut communicavit cum suis comitibus adventum illius exercitus, formidolosi *homines* & qui justitiæ Dei diffidebant diffugerunt & se a loco subdlexerunt:

14 Alii verò omnia vendebant quæ relicta erant, ac simul orabāt Dominum ut liberaret eos qui ab impio Nicanore, antequam congregarentur, fuerant venditi:

g *Græc.* propter invocationem super ipsos venerandi, &c. 15 Quod si non propter ipsos facturus esset, at certè propter fœderatius cum majoribus inita, & propterea quod de venerando & magnifico ejus nomine vocabantur.

16 Tūc convocatos eos qui aderant sibi ad sex mille numero Macbæus hortabatur ne propter hostes percelleretur, neq; metueret amplā multitudinē gentiū injustè ipsos invadentiū; sed generosè dimicarent affumentes ante oculos injuriā ab ipsis iniquè in locū sanctū consummatā,

17 Et verberationem civitatis ludibrio exposita, etiamq; dissolutionem illius accepta a majoribus administrationis.

h *Græc.* audacis. 18 Illi etenim armis, inquit, pariter & audaciæ cōfidunt; nos verò Deo omnipotenti, qui & istos procedentes in nos & mundū totum potest nutu uno dejicere, confidimus.

19 Cumq; amplius collegisset coram eis & defensiones pro majoribus factas,

- factas, & ultionem centum octoginta quinque millium Sancheribo parentium, quemadmodum periissent, 2. Reg. 19.
- 20 Et praelium in Babylonia adversus Galatas commissum, quemadmodum ipsi universè ad operam præstandam venissent octies mille cum quatuor millibus Macedonum, & Macedonibus hæsitantibus ipsi octies mille *numero* centum viginti millia perdidissent propter auxilium ipsis e cælo collatum, & utilitatem magnam accepissent:
- 21 His rebus fecit ut bono animo essent, & parati ad mortem pro legibus patriamque obeundam.
- 22 Ita quadripartito exercitu facto, constituit etiam fratres suos, qui duces ordinis utriusque essent, Schimhhonem, & Josephum, & Jonathannem, quorum cuique mille quingentos milites subjecit, itemque Elhazarum:
- 23 Et postquam legisset apud illos e sacro libro, *teseramque* dedisset, **DEI AUXILIO**, ipse primæ aciei dux congressus est cum Nicanore.
- 24 Pugnante verò ab ipsis omnipotente, trucidarunt ex hostibus supra novem millia, vulneraruntque & mutilarunt membris majorem partem exercitus Nicanoris, & omnes coegerunt fugere.
- 25 Pecunias denique eorum qui advenerant ad emptionem suam acceperunt, cumque eos multum persecuti essent unam, receperunt se hora interclusi:
- 26 Erat enim pridie sabbathi, quam ob causam non perstiterunt longius in eos incurrere.
- 27 Sed cum arma eorum collegisset & spolia exuisset hostium, incubuerunt in sabbatum, plurimum benedicentes & celebrantes Dominum, qui conservaverat ad diem illud usque, principium misericordie quæ denuò stillabat in ipsos.
- 28 Post sabbatum autem debilitatis, viduisque & orphanis, cum partem e spoliis erogassent, reliquas inter se & pueros partiti sunt.
- 29 Atque his perfectis, & communi supplicatione facta, misericordem Dominum oraverunt ut ad finem usque, servis suis conciliatus permaneret.
- 30 Postea eorum qui Timotheo & Bacchidi aderant supra viginti millia sustulerunt conjunctis viribus obnixi, & munitiones altas pervalde obtinuerunt, spoliaque plura diviserunt, æquis partibus inter ipsos, & debilitatos, orphanosque, & viduas, senesque effectis.
- 31 Cumque arma eorum collegissent, accuratè omnia comportarunt in opportuna loca, reliqua verò spolia tulerunt Jeruschalaima.
- 32 Philarchem quoque qui Timotheo aderat sustulerunt, hominem impurissimum, & qui multas molestias Jehudæis intulerat.
- 33 Similiter cum Epinicia in patria celebrarent, Callisthenem (qui sacras portas succederat) in domunculam quandam sibi consulentem fuga, cremaverunt: itaque dignam impietate sua mercedem reportavit.
- 34 Ille autem sceleratissimus Nicanor, qui mercatores mille ad venditionem Jehudæorum adduxerat, i. Græc. ter sceleratus.
- 35 Depressus ab iis qui iudicio ipsius minimi esse videbantur, auxilio Domini, gloriosa veste posita per Mediterraneum mare tanquam mancipium se solitarium subtrahens, venit Antiochia, supra omnes secundis reb. usus in exercitus sui interitu. i. Græc. secundum ipsum.

36 Et qui receperat tributum Romanis persoluendum, ex captivitate eorum qui erant Jeruschalaimis, confectum iri, renunciavit Jehudæos habere propugnatorem Deum, atq; hoc modo inviolatos a vulneribus esse Jehudæos, quia legibus ab eo mandatis obsequantur.

A N N O T A T I O.

3 Philippus] Ille Phryx cujus meminit supra 5. 22. Ptolemao] non filio Dorymenis, de quo supra 4. 45. sed Macrone quem Antiochus Eupator exautoravit, infra 10. 12. 14 Vendebant] nempe ut expeditiores essent, & commodius in militiam incumberent. 20 Quomodo] hujus Callorum stragis, sive (ut Livius nominat) Gallogræcorum, tempus mihi quidem non planè constat, sed tamen eo tempore factam fuisse conjicimus, cum Brenno duce trajecta Græcia invaderent Asiam, regnante Seleuco Nicanore, ut narrat Pausanias: qua in victoria res strenuæ a Jehudæis gestæ fuerunt amplissimæ; sed historicorum invidia suppressæ, & Macedonum virtuti attributæ. 22 Josephum] vide 1. Mac. 2. 5. 23 Tesseram] symbolum militare, quod postea literis majusculis posuimus, ut ostenderemus hanc fuisse (ut Vegetius appellat) vocalem tesseram: sic infra 13. 15. 27 Principium misericord.] nam illa prioribus calamitatibus quasi rescissa videbatur: ut dictum est supra 7. 33. & 37. 28 Pueros] id est milites, qui imperio ipsius paruerant, ut Genes. 14. 24. hujus autè rei legem vide 1. Schem. 30. 22. & sequentibus sic infra versu 30. 30 Obnix] metaphora elegans ab ædibus, quarum structura stataminatur anteridibus, ut Vitruvius nominat. 35 Supra omnes] id est, hac una re felicior suo milite, quòd incolumis toto exercitu profugato potuerat effugere.

C A P U T IX.

1. Mac. 6. 1. **S**UB tempus autem illud Antiochus se ignominiosè e regionibus Persicis receperat.

2 Nam ingressus urbem Persopolim nomine tentavit sacrilegium committere, & civitatem obtinere; ideo irruentibus turbis ad armorum subsidium in fugam versi sunt, unde evenit ut fugatus ab indigenis Antiochus turpiter referret gradum. (theoq; facta.

3 Græc. in honestâ rever-
sionem faceret.

4 Græc. acciderunt.

3 Cum autè esset ad Ecbatana, perlatè sunt ad eum res Nicanori Timo-

4 Itaq; furore percitus arbitratur se etiam eorum a quibus fugatus fuerat malum in Jehudæos retorsurum: ac propterea aurigam jussit indefinenter pergentem profectionem perficere; ut judicium e cælo jam instabat ipsi. sic enim superbè dicebat, cæmeterium Jehudæorum efficiam Jeruschalaima, cum illuc venero.

5 Omnipotens autem Dominus Deus Jisraëlis incurabili, nec aspectabili plaga percussit eum; cumq; solūmodò finiret sermonem illum, occupavit eum immedicabilis viscerum dolor, & acerba interaneorum tormenta;

6 Omnino justè, qui per multas & insolentes calamitates aliorum viscera tormentis affecerat.

7 Græc. acui.

7 Hic verò nequaquam a jactantia desinebat; sed adhuc etiam implebatur superbia, ignem spirans animis contra Jehudæos, & profectionem accelerari jubens; sed contigit etiam, ut ipse decideret de curru qui agebatur impetu, decidentiq; gravi casu omnia corporis membra ex eo torquerentur.

8 Græc. hominem.

8 Atq; hic qui modò videbatur maris fluctibus imperare, propter arrogantiam qua supra humanum modum agebatur, & arbitratus statera se montes altissimos appensurum esse dum in terra erat, gestatorio portabatur, manifestam Dei potentiam in se demonstrans;

9 Adeò ut etiam de corpore illius impii erumperent vermes vivi, & illius in doloribus angoribusq; viventis carnes deciderent, & ex odore ejus totus exercitus gravaretur putorem ferre.

10 Ita hominem qui paulo antè videbatur cæli astra contingere, nemo exportare poterat propter intolerabilem illam odoris gravitatem.

11 Hic

11 Hic igitur cœpit vulneratus à multitudine superbiæ desinere, & divino flagello venire ad agnitionem sui, momentis singulis gravius affectus angoribus.

Græc. per punctum temporis.

12 Cumq; ne suū quidē odorem posset perferre, hæc dixit, justum est Deo subjici, eumq; qui mortalis est res Deo pares minime sapere.

13 Et orabat scelestus ille Dominum, qui jam non erat amplius miseraturus ipsius, sic dicens,

14 Seruum civitatem sanctam (ad quam venire festinabat ut æquaret solo & cœmeterium efficeret) liberam designaturum;

15 Tum Jehudæos omnes (quos decreverat ne sepultura quidem dignari, sed ejicere devorandos avibus cum feris parvulis) eos æquales Antiochenis effecturum;

16 Quod autem prius spoliaverat sanctum templum, elegantissimis donariis ornaturum, & sancta vasa omnia quam plurimum aucta redditurū, & convenientes ad sacrificia sumptus ex redditibus propriis supeditaturum;

17 Præterea etiam se fore Jehudæum, & aditurum omnem locum habitabilem annuntiantem, robur Dei.

18 Sed cum nequaquam laboriosi dolores desinerent (nam supervenerat ei justum judicium Dei) de rebus suis desperans scripsit ad Jehudæos sequentes literas, habentes formam deprecationis, hoc modo:

19 Bonis Jehudæis civibus salutem plurimā & valetudinem ac prosperitatem rex & dux Antiochus.

f. Græc. continentes verò sic.

20 Si valetis cum liberis vestris & res vestræ sunt vobis ex sententia, in Deo cœli spem habenti mihi honorem vestrum & benevolentiam pergratum fuerit recordari.

Græc. collo.

21 Rediens è regionibus Persidis & in difficilem infirmitatem incidens necessarium duxi curare communem securitatem omnium;

22 Non desperans de me ipso, sed spem magnam habens fore ut infirmitatem hanc effugiam.

23 Cōsiderās autē patrem quoq; meū, quibus tēporibus in has superiores partes duxit exercitum, designasse eum qui sibi succederet:

24 Ut si quid præter opinionem eveniret, aut etiam aliquid grave pronuntiaretur, scientes regionis incolæ cui rerum summa relicta esset, non turbarentur de eo:

25 Præterea cogitans adjacentes magnates, & vicinos regno tempora observare, & exspectare quid evēturum sit, designavimus filium Antiochum regem, quem sapius accurrens in has superiores Satrapias, apud plurimos vestrum deponens commēdabam, & scripsi ad eum quæ huic scripto subjecta sunt.

26 Hortor igitur vos & peto, ut memores beneficiorum publicè privatimq; observetis quisque benevolentiam qua estis in me ac filium.

27 Nam persuasus sum ipsum æquè & humanè sequentem propositum consilium meum, vobis obsecundaturum.

28 Ille igitur homicida & blasphemus cum res pessimas perpetrasset, prout alios exceperat, peregrinus in montanis miserrima morte vitam commutavit.

29 Exportavit verò corpus Philippus, qui fuerat cum ipso educatus; qui etiam metuens filium Antiochi, ad Ptolemæum Philometora in Ægyptum delatus est.

ANNOTATIO.

1 *Sub tempore*] Confer hunc locum cum eo qui habetur supra 1.13. & sequentibus: qua ex comparatione nemo non visurus est aut sui oblitum autorem esse, aut certe impudentem aliquem rhapsodum primum caput & secundi partem, maxima cum injuria in librum istum intulisse. 3 *Ecbatana*] vide Tobiti 3.7. 15 *Antiochenis*] vulgo legitur Atheniensibus, eodem errore quem annotavimus supra 6.1. 19 *Civibus*] nempe Antiochenis ex dono regis, ut vovisse dicitur vers. 15. 20 *In Deo cali*] quasi dicat, is mihi qui in Deum credo, nuntius fuerit gratissimus, si cognovero cum res vobis honorifice succedere, tum animos bene affectos erga me. 23 *Patrem*] nempe Antiochum Magnum, qui Seleucum Philopatorem substituerat in expeditionem proficiscens, ut moris erat regibus. 24 *Si quid*] id est aut clades, aut mors: euphemismus apud bonos autores frequens. 25 *Antiochum*] qui Eupator dicitur est, ut infra 10.10.

CAPUT X.

1. Mac. 3. 36.
a *Græc. ante*
ducente i-
psos.

1 **M**ACBÆUS autem & qui erant cum ipso, Domino^o duce & templum civitatemq; receperunt,

2 Et aras quæ per forum ab alienigenis fuerat exstructæ etiamq; delubra demoliti sunt,

b *Græc. igne-*
factis.

3 Et purgato templo alterum fecerunt altare; cumq; lapidibus attritis ignem ex eis accepissent, obtulerunt sacrificium post tempus biennii, & suffitum, lucernasque, & panem propositionum curaverunt.

c *Græc. in*
ventrem.

4 Quibus factis rogaverunt Dominum procidentes^r proni, ne amplius in ejusmodi mala inciderent; sed si quando etiam peccaret, ex æquitate ab ipso erudirentur, ac non blasphemis barbarisq; gentibus traderetur.

5 Quo autem die templum ab alienigenis fuerat pollutum, evenit eo ipso die purificationem fieri templi die vigesimo quinto mensis Cislevi:

6 Quo cum lætitia agitaverunt diebus octo formam festi tabernaculorum, recordantes ut paulo antè tempore per tabernaculorum festum in montibus & in speluncis fuerant ferarum modo solitarii:

7 Quæ propter thyrsos, & ramos speciosos, etiamq; palmas habentes, hymnos efferebant ei qui prosperum successum tribuerat ad purificandum locum suum:

8 Decreveruntq; communi mandato & decreto in tota Jehudæorū gente, ut hi dies quotannis celebrarentur.

9 Ac finis quæ Antiochi, quæ Epiphanes cognominabatur, ita se habuit.

10 Nunc verò res ipsas quoque tempore Eupatoris Antiochi (qui filius erat illius impii) factas declarabimus, contrahentes ea mala quæ à bellis continua acciderunt.

11 Hic enim suscepto regno designavit, qui negotiis præesset, Lyfiam quendam, & qui dux esset primarius Cœles Syriae & Phœnicia.

12 Ptolemæus enim qui vocabatur Macron, pluris faciens ut erga Jehudeos jus conservaret, propter injuriam quæ ipsis facta fuerat, res illorum conabatur cum pace transigere.

13 Unde apud Eupatorem ab amicis accusatus, & frequenter proditor ap-

tor appellatus, eò quòd Cyprum fidei suæ commissam habens à Philometore reliquisset, & ad Antiochum Epiphanem recessisset, neque nobilem potestaté usque adeò generosè administravisset, hausto veneno decessit de vita.

14 Gorgias verò dux horum locorum factus, militem alebat exterum, & quotidie contra Jehudeos fovebat bellum:

15 Et huic conjuncti etiam Edomæi opportunas munitiones obtinentes exercebant Jehudæos; profugosque Jeruschalaimis excipiètes, bellum fovere aggrediebantur.

16 Quamobrem ii qui Macbæo aderant, cùm factis precibus postulassent à Deo ut sibi adiutor esset, in Edomæorum munitiones fecerunt imperum.

17 In quas cùm fortiter incurrissent, compotes locorum facti sunt; & cùm omnes ultimi sunt qui in muro pugnabant, tum occurrètes jugularunt, sustuleruntque è medio non minus viginti millibus.

18 Cùm enim confugissent novem millia minimum, in duas turres potentes pervaldè, quæ habebant omnia ad obsidionem ferendam necessaria:

19 Macbæus ipse ad urgentia loca seorsim abiit, relictis Schimhhone, & Josepho, atque etiam Zaccæo, multisque cum ipso ad obsidionem illorum.

20 Qui autem Schimhhoni aderant, pecuniæ avidi, à quibusdam qui erant in turribus pecunia corrupti sunt; & septuaginta drachmarum millibus acceptis, siverunt quosdam diffluere.

21 Quod factum ut Macbæo renuntiatum est, congregavit ductores populi, & accusavit quòd pecunia vendidissent fratres, cùm hostes adversus eos dimiserant.

22 Itaque hos proditores evictos interfecit, & repente turres illas d. Græc. factos. duas occupavit,

23 Armisq; quæ in manibus ipsius erant utens ad omnia prosperè, perdidit in duabus illis munitionibus amplius vicies mille.

24 Timotheus autem, qui prius fuerat à Jehudeis victus, congregatis Suprà 3. exteris copiis quàm plurimis, & equitibus non paucis ex Asia collectis adveniebat, tanquam armis Jehudæam recepturus:

25 Qui verò Macbæo aderant cùm ipse unà accederet ad supplicandum Deo,

26 Terra aspergentes capita, & lumbos ciliciis accingentes, procidenteq; in solum quod est è regione altaris, petiverunt ut propitius ipsis factus exerceret inimicitias contra inimicos ipsorum, & adversantibus adversaretur, prout declarat lex: Levit. 26.

27 Deinde oratione perfuncti, assumptis armis processerunt è civitate plurimum; cumq; ad hostes appropinquassent, relederunt.

28 Simul ac autem diffusus est ortus *solis*, utrique cõgressi sunt: hi quidem sponsores habentes prosperitatis ac victoriæ virtute conjunctæ e Græc. in se ipsis fuerunt.

per fugium suum ad Dominum; illi verò ex adverso ducem certaminū constituentem animum.

29 Dum autem vehemens committebatur pugna, apparuerunt adversariis è cælo, infidentes equis frenatis auro, viri quinque illustres, & duces Jehudæorum duo.

30 Qui Macbæum assumentes medium, & protegentes omni armatura, quæ super ipsos erat, integrum à vulneribus conservabant: in adversarios verò tela fulguraq; ejaculabantur. Quamobrem confusi cæcitate concidebantur, & pleni perturbatione.

31 Itaque jugulati sunt vicies mille quingenti *pedites*, & sexcenti equites.

32 Ipse verò Timotheus confugit Gazara, ut appellatur, in munitum pervaldè præsidium; ubi dux erat Chæreas:

33 Macbæi verò milites alacres præsidium illud obsederunt dies viginti quatuor.

34 Sed cùm ii qui intus erāt, cōfisi munitione loci, pervaldè blasphemarent, nefariosq; sermones objicerent;

35 Illucescente die vigesimo quinto, adolescentes eorū qui Macbæo aderant, quidam inflammati animis propter blasphemias, accedentes murum, viriliter feroq; animo obvium quemque occiderunt.

36 Alii verò similiter conscendentes in ambitu adversus eos qui intus erant, incenderunt turre, & pyris accensis vivos blasphemos illos cremaverunt.

37 Alii denique fregerunt portas, qui receptis intrò reliquis ordinibus, occupaverūt civitatem, & Timotheum in quadam fovea abditum jugulaverunt, fratremque ejus Chæream, & Apollophanem.

38 Quæ cùm perfecissent, hymnis & celebrationibus benedixerunt Domino, magnifica beneficentia Jisraëlem prosequenti, & victoriam danti sibi.

ANNOTATIO.

11 *Hic enim*] Confer hæc cum 1. Mac. 6. 17. Ex qua comparatione cùm hujus loci, tum aliorum mendacia sunt evidentiſſima. 12 *Macron*] distinctionis ergò, ne confundatur cum filio Dorymenis, de quo 1. Mac. 3. 38. & alibi. Videtur autem hoc nomen *Macron* opprobrii causa ab aulicis fuisse impostum, quasi venditorem dicas, quod sequens versus innuit. 19 *Josepho*] vide 1. Mac. 2. 2. & 5. 23 *Amplius*] repetitio est ejus quod dictum fuerat vers. 17. ut intelligamus priore illo impetu occubuisse undecim millia; hoc autem posteriore ea novem millia, quæ in turre confugerant, supra 18. 32 *Chæreas*] frater Timothei, infra versu 37.

CAPUT XI.

a *Græc.* post
paucum o-
mnino tem-
pus.
1. Mac. 6. 28.

POST tempus autem paucissimum Lysias procurator regis & cognatus, præfectusq; negotiis, valdè graviter ferēs ea quæ facta fuerant,

b *Græc.*
Græcis.

2 Cōgregatis quasi octoginta millibus, & equitatu universo, adventabat contra Jehudæos; statuens se cùm civitatem effecturum Græcorum habitaculum,

3 Tum etiam templum ad quæstum pecuniæ accommodaturum, quemadmodum cætera delubra gentium, & venale quotannis redditurum sacerdotium summum:

4 Minimè

4 Minimè adhèc cōsiderās potentiam Dei, sed mente captus propter myriadas peditum, & millia equitum, atque elephantes octoginta.

5 Cumq; Jehudæam ingressus accessisset prope Beth-tzurá, quæ munito agro sita erat distans quasi stadiis quinque Jeruschalaimis, affligebat eam:

6 Sed ubi Macbæi comites perceperunt illum obsidere munitiones suas, ejulatus & lachrymis supplicaverūt ipsi ac turbę Dominum, ut bonum angelum mitteret ad salutem *præstandam* Jisraëli.

7 Ipse autem Macbæus primus assumptis armis hortatus est alios, ut periculum secum perferentes, fratribus suis succurrerent:

8 Quamobrem etiam alacriter simul fecerūt impetum. Cùm autem ibidem essent ad Jeruschalaima, apparuit antecedens ipsos eques veste alba, armaturam auream commovens:

9 Et simul omnes benedixerunt Deo misericordi, animisq; cōfirmati sunt, adeò ut non solùm homines, sed bestias etiam ferissimas murosq; ferreos parati impetere,

10 Processerint ordinibus suis adiutorem habètes è cœlo, misericordie ipsorum domino.

e Græc. vulnerare. d'Græc. in dispositione.

11 Ita leonum more irruentes in hostes, prostraverunt illorum undecim millia, & mille sexcentos equites:

12 Omnes verò coëgerunt fugere, quorum plurimi vulnerati conservati sunt nudi; ipse verò Lysias turpiter fugiens servatus est:

13 Et prout non erat demens, reputans secum damnum quod acceperat, & cogitans invictos esse Hhebræos, quibus omnipotēs Deus auxiliatur,

14 Mittens persuasit se consentire in omnes *conditiones* justas; & quia etiam ipsius erat ut persuaderet regi, se coacturum ut ipsis amicus esset.

15 Annuit itaque Macbæus omnia ad quæ Lysias hortabatur, utilitatis curam habens: nam quæcunque Macbæus tradidit Lysiaë descripto, pro Jehudæis, ea concessit rex.

16 Fuerunt enim scriptę Jehudæis literæ à Lysia quidem hoc modo: Lysias populo Jehudæorum salutem.

e Græc. continētes modum hunc.

17 Jochanan & Abschalom missi à vobis cùm tradidissent subscriptū responsum, rogaverunt pro rebus quæ significantur illo.

18 Quæcunque igitur oportuit ad regem perferri, declaravi; quæ verò fieri posse contigit, ille concessit.

19 Si igitur servaveritis illam in negotia hæc benevolentiam, etiam in reliquum tempus conabor in causa esse ut bonis afficiamini.

20 De rebus autē singularibus præcepi & illis & legatis meis, ut colloquantur vobiscum.

f Græc. quæ ex parte.

21 Valete. Anno centesimo quadagesimo octavo, die Jovis Corinthii vicesimo quarto.

22 Regis verò literæ sic habebant: Rex Antiochus Lysiaë fratri salutē.

23 Postquam pater noster ad Deos migravit, volentes incolas regni

CAPUT XII.

1 **F**ACTIS autem his conventionibus, Lysias quidem ad regem abiit; Jehudæi verò in agricultura versati sunt: 1. Mac. 5.

2 Sed ex ducibus qui in locis illis erant, Timotheus & Apollonius Gennæi filius, itémque Hieronymus, & Demophon, ac præterea Nicanor præfectus Cypri non sinebant eos consistere, & negotia quiete conjuncta agere.

3 Joppenses quoque hoc tam impiũ facinus cõsummaverũt, quòd hortati Jehudæos qui secũ habitabãt ut cũ uxoribus liberisq; in scaphas à se cõparatas cõscenderẽt, quasi nulla adfuisset cõtra eos animorũ diritas;

4 Cũ illi ex communi civitatis decreto accepissent legẽ, ut pacem colere volentes & nullam habentes suspicionem; submerferunt eos scaphis in altum provectos, qui ducentis non erant pauciores.

5 Itaque cũ accepisset Jehuda factam in gẽtiles suos crudelitatem, denuntiavit iis viris qui erant secum,

6 Et invocato justo judicẽ Deo adveniens cõtra homicidas fratrũ, & portum incendit noctu, & scaphas concremavit, & confodit eos qui illuc confugerant:

7 Cumq; locus circumclusus esset, recessit ut vêturus denuò, & universam Joppensium rempublicam eradicaturus.

8 Accipiẽs quoq; Jãniẽses etiã velle idẽ p̄ficere in Jehudæos inclinos, 4. Grac. eodem modo.

9 Invadens Jamnienses nocte succendit portum cum classe, adeò ut splendores flammæ apparerent Jeruschalaima usque, cũ distet stadiis ducentis quadraginta.

10 Atque inde provecti novem stadia, cũ instituerent profectiõẽ cõtra Timotheum, irruerunt Arabes in eum non pauciores quinquies mille *peditibus*, & quingentis equitibus.

11 Ubi cõmissa valida pugna, & militib⁹ Jehudæ p̄pter auxiliũ Dei p̄sperãtib⁹, supati Arabes Nomades postulaverũt Jehudã sibi dexterã dare, p̄mittẽtes se & duros pecora, & reliq; in reb⁹ fore ipsis adjumẽto.

12 Jehuda verò arbitratus eos revera multis in rebus futuros utiles, cõcessit pacẽ fieri cũ illis; qui acceptis dexteris in tẽtoria sua discesserũt.

13 Aggressus quoque est civitatem quãdam ponte munitam, & muris circũseptã, & promiscuis gẽtibus habitatam, cui nomẽ erat Caspin:

14 Sed cũ ii qui intus erant cõfidentes murorum munitione, & cibariorum apparatu, remissiũs agerent, milites Jehudæ petentes convitiis, prætereaq; blasphemantes & dicentes quæ nefas erat proloqui;

15 Milites Jehudæ postquã invocassent magnũ mundi principem, qui sine arietibus & machinis organicis præcipitaverat muros Jerichũtis temporibus Jehoschuhhæ, irruerunt ferociter in murum,

16 Et occupata civitate per voluntatem Dei, cædes quæ dici nõ possent perfecerunt, adeò ut adjacens lacus, qui in latitudinem capiebat duo stadia, perfusus sanguine plenus videretur.

17 Inde verò profecti stadia septingenta quinquaginta, pervenerũt

in Characem ad eos qui Tobiani Jehudæi dicebantur.

18 Ac Timotheum quidem in locis illis non comprehenderunt, qui tum re infecta ab iis locis discesserat; sed præsidium in quodam loco, ac valdè firmum reliquerat.

19 Dositheus autem & Sosipater ex ducibus qui Macbæo aderant, progressi perdiderunt eos qui à Timotheo in illa munitione relictii fuerant, plures decem mille viris.

20 Macbæus verò disposito p cohortes exercitu præfecit eos cohortibus, & in Timotheum irruit habentem secum centum viginti millia peditum, & bis mille quingentos equites.

21 Sed cognoscens adventum Jehudæ Timotheus antè dimiserat uxores liberósq; & apparatus reliquũ in locũ qui dicebatur Carnion: erat enim loc⁹ difficilis obsessu & aditu ppter locorũ omniũ angustia.

22 Cumq; apparuisset cohors Jehudæ prima, invadente hostes metu, & timore ex apparitione ejus qui omnia inspicit pervadente eos, in fugam eruperunt, alii delati alio; adeò ut sæpe læderentur à suis, & gladio-
rum mucronibus configerentur.

b Grac. factio super co.

c Grac. faciens persecutionem contentius.

23 Itaque persecutioni instans maxima contentione Jehuda, confodiensq; miseros perdidit ad triginta virorum millia:

d Grac. ubi

24 Et ipse Timotheus in Dositheũ Sosipatrũq; incidens, postulavit cũ multis veteratoriis artib⁹, ut se vivũ dimitteret, eò q; multorũ & parces & fratres haberet, quorũ alioqui futurũ esset ut nulla ratio haberetur;

25 Cumq; fidem dedisset ille multis se eos illæsos restitutum, dimiserunt eum propter salutem suorum fratrum.

26 Progressus verò Jehuda contra Carnion, & Atergation, jugulavit hominum viginti quinque millia.

27 Post quorum fugam perditionemq; castra etiã fecit contra Hhephron civitatem munitam, in qua omnium nationũ turba habitabat, & adolescentes robusti ad muros constituti robustè propugnabat; ubi denique machinarum telorumq; multi apparatus erant.

d Grac. cū potentia.

28 Sed invocato principe qui potenter conterit vires hostium, civitatem occupantes sub jugum miserunt eam, prostraveruntq; eorum qui intus erant viginti quinque millia.

29 Postea moventes inde irruerunt contra Scythopolim, distantem Jeruschalaimis stadiis sexcentis;

30 Sed cùm Jehudæi qui consistebat illic de iis testarentur qua benivolentia Scythopolitæ in eos usi essent, & quàm benigna conversatione adversis temporibus,

31 Gratiis agentes eis hortati sunt, ut in reliquum tempus erga gentem benigni essent; veneruntq; Jeruschalaima, cùm jam propinquus esset festus septimanarum dies.

32 Post pentecosten verò, quemadmodum appellatur, impetum fecerunt in Gorgiam ducem Edomææ:

33 Processeruntq; cū peditũ ter mille, & quadringetorũ equitũ comi-

34 Cùm autē in illū pugnaret, evenit ut pauci ex Jehudeis ceciderint.
 35 Dosirtheus verò quidā eques ex turma Bakenoris, vir potens, cùm teneret Gorgiam & captum chlamyde fortiter eum abduceret, volens execrabilem illum vivum comprehendere, delatus in eum quidā Thrax eques humerum amputavit ei; sic Gorgias effugit Marescham.

36 Ut autem ii qui obsidebāt Esdrin amplius pugnātes fatigabātur, invocās Jehuda Dominū, ut appareret adjutor & dux antecessor belli,

37 Et incipiens sermone patrio clamorem hymnis conjunctum, aggressus est ex improvīso milites Gorgiæ, eosq; in fugam vertit.

38 Tum Jehuda recipiēs exercitum venit in civitatē Hhadullamum, ubi superveniēte die septimo pro more purificati sabbathū trāsegerūt:

39 Postridie verò venerunt milites Jehudæ secundum tempus illud quo ministerium hoc fiebat, ut corpora eorum qui antè occubuerant efferrent, & cum cognatis in patriis sepulchris reponerent.

40 Invenerunt autem sub tunicis cujusque eorum qui erant mortui res sacratas idolis Jamniensibus, à quibus lex Jehudæ os averterat; adeò ut omnibus fieret manifestum, istos propter hanc causam cecidisse.

41 Omnes itaq; benedicentes operibus Domini justī judicis, qui res occultas manifestas facit,

42 Ad supplicationem conversi sunt, oraveruntq; ut cōmissum istud peccatū perfectè deleretur: & generosus Jehuda hortatus est multitudinem, ut cōservaret se ipsos integros à peccatis, cùm ante oculos suos viderint ea quæ facta sunt propter istorum peccatum qui ceciderant.

e Græc. sub aspectum.

43 Deinde cùm ex capitatione confecisset ad drachmas bis mille argenti, misit Jeruschalaima, ut offerretur sacrificium pro peccato; valdè bene & honestè faciens quòd de resurrectione cogitaret:

44 (Nam si eorum qui antè ceciderāt, resurrectionem non expectavisset, superfluum & delirum fuisset orare pro mortuis)

45 Deinde quòd prospexit iis qui piè occumbunt optimam repositā esse gratiam.

46 Sancta & pia cogitatio, ex qua pro mortuis expiationem fecit, ut à peccato soluti essent.

A N N O T A T I O.

9 *Denuntiavit*] Id est, ad arma convolari iussit. 13 *Cassin*] hæc illa videtur esse, quæ apud filios Hhakanis fuisse dicitur, 1. Mac. 5. 4. & sequentibus. Nam cætera quæ hoc capite narrantur ad illam historiam pertinent; sed ita ut narratione illa hanc ferè totam labefactari oporteat: tam malè huic cum illo, cum Josepho, & cum historicis aliis convenit. 16 *Lacus*] qui ex variis fontibus eodem loco salientibus conficitur: unde etiam putei filiorum Hhakanis appellantur Deut. 10. 6. 17 *Characem*] oppidum Arabiæ Petrææ, quod Ptolemæus Characmobam vocat, mea sententia, pro Charace Tobiana, prout hoc loco appellatur. *Tobiani*] *Jehudei*] vide 1. Mac. 5. 13. Hi autem Jehudei propter historiam dicebantur, quæ est Judicium 11. 21 *Carnion*] legendum Karnajima ex 1. Mac. 5. 26. & 43. & 44. Sed hic tam benè locorum expressit nomina, quam veritatem rerum. 24 *Quorum*] id est qui omnes, nisi vitæ suæ consulatur, petiuri sint nece miserima. 26 *Atergation*] nomen est fani, in quod Karnajimorum habitatores confugerunt, ut narratur 1. Mac. 5. 43. Dicitur autem Atergation a portentosa Dea, ut Plinius loquitur, quæ profanis scriptoribus dicitur Atergatis, sive Derceto, corrupta voce pro Adarceto, sive Darceto sermone Syri, quæ illi ita colebant ut Latini Opem sive Tellurem Deam, quæ calcatur hominū pedibus; unde Syra est appellatio. 27 *Hephron*] vide 1. Mac. 5. 46. 31 *Septimanarum*] id est pentecoste, ut exponitur sequente versu, sic Deuter. 16. 10. 35 *Marescham*] de qua 1. Chronic. 2. 42. & 2. Chron. 11. 8. & 14. 9. 36 *Esdrin*] id est Schahharajima; sed hic corrupta est appellatio, vide 1. Mac. 5. 66. 39 *Quo minist.*] id est, cùm primum transacto sabbatho licuit recognoscendis mortuis incumbere, & justa eorum facere; quod nefas erat sabbatho. 40 *Aquibus*] id est, quæ res erant interdixtæ & devotæ anathemati ex lege. 42 *Deleretur*] ac proinde superstitibus non esset damno. 43 *Valdè bene*] hic interpres judicium suum pro more interponit, adeò peritus legis ut sacrificia pro iis oblata fuisse putaverit qui se polluerant anathemate: quod planè adversatur legi.

CAPUT XIII.

*Græc. ac-
cepit.*

I NNO autem centesimo quadragesimo nono perlatum est ad Jehudam, Antiochum Eupatorem cum copiis contra Jehudæam adventare,

2 Et cum eo Lysiam procuratorem, & unumquemque præfectum negotiis habentem copias Græcas peditum centies decies mille, & equites quinquies mille trecetos, elephantescq; viginti duos, & falcatos cursus trecentos:

3 Quibus se immiscuerat etiam Menelaus hortatus cum ludibrio multo Antiochum, non de patriæ salute cogitans; sed ut in principatu constitueretur.

4 Verùm Rex regum Antiochi animum adversus istum sceleratum excitavit, & cùm ostendisset Lysias hunc causam esse malorum omniũ, mandavit (ut moris est) *satellitibus*, ut abducetes eum Beream in eodem loco perderent.

5 Est autem in eo loco turris cubitos quinquaginta alta plena cinere, quæ instrumentum habebat versatile undequaque præceps in cinerem:

6 Ibi reum istum sacrilegii, & qui etiam aliis quibusdam malis perpetrando excelluerat, omnes in exitium impulerunt.

7 Hac nece contigit iniquum istum mori Menelaum, ac ne terram quidem obtinere:

8 Omnino justè; nam quandoquidem consummaverat multa peccata circum altare, cujus ignis & cinis erat castus, in cinere mortem reportavit.

9 Rex ceterum cogitationibus efferatus veniebat, designaturus contra Jehudæos res pessimas, quæ unquam fuissent factæ patris sui tempore.

10 Sed cùm Jehuda pcepisset ista, denuntiavit multitudini, ut dies noctesque invocaret Dominum, si quãdo aliàs, nunc etiam succurreret iis; qui propè erant ut lege, & patria, & templo sancto privarentur;

11 Et populum qui jam paulisper respiraverat, non sineret infamibus gentibus subjici.

12 Cùm itaque omnes simul idem facerent, & orarèt misericordem Dominum cum fletu ac jejniis tres dies indefinèter prostrati, hortatus eos Jehuda jussit venire *ad se*:

*Græc.
per se.*

13 Et seorsim cum senioribus existens consilium iniit, ut antequàm invaderet exercitus regis Jehudæam, compotesq; fierent civitatis, ipsi procedentes, de summa rerum ope Domini decernerent *prælio*.

14 Ita procuratione tradita creatori mundi, hortatus est qui secum erant ut generosè ad mortem usque contenderent pro legibus templi, civitatis, patriæ, & reipublicæ, & circum Moddinas castra fecit.

15 Deinde data suis tessera, DEI VICTORIÆ, cùm juvenibus optimis delectis invadens noctu castra ad aulam regiam, sustulit quasi bis mille viros; & elephatum qui primas tenebat, cum multitudine impostam ipsi domum habitante, adjecit illis.

16 Denique

16 Deniq; postquam metu & perturbatione implevissent castra, prosperè discesserunt.

17 Hoc autem factum fuerat cum jam dies illucesceret, propter protectionem Domini, quæ supernè defendebat ipsum.

18 Rex autem ut percepit gustum Jehudæorum audaciæ, loca tentavit artibus.

19 Cumq; ad Beth-tzuram munitum Jehudæorum præsidium accederet, in fugam vertebatur, offendebat, minuebatur:

20 Jehuda verò ad eos qui intus erant, mittebat res necessarias.

21 Quarum rerum arcana hostibus renuntiavit Rhodocus e Jehudæorum exercitu, sed quæstione habita prehensus atque conclusus est.

22 Tum rex secūdò cum Bethzuranis sermonem habuit, dexteram dedit, accepit, abiit; congressus est cum Jehudæ copiiis, inferior fuit.

23 Ut autem accepit descivisse Philippum, qui relictus fuerat Antiochiæ gerendis negociis, confusus est, Jehudæosq; hortatus submisit se ipsum, & juravit in omnes justas leges: reconciliatusq; sacrificium obtulit, templum honoravit, & locum humaniter coluit.

24 Macbæum etiam amplexatus reliquit ducem a Ptolemaide usq; ad Gerrenos maximum. *a Græc. ducem.*

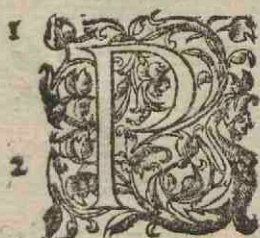
25 Inde veniente illo Ptolemaida, cum graviter ferrent Ptolemenses conventiones illas (nam indignabantur, eò quòd voluissent Jehudæi conditiones irritas facere)

26 Venit in tribunal Lysias, defendit rem commodè, persuasit, sedavit, & effecit benevolos, deinde jungens Antiochiam reversus est: ita successit profectio & reversio regis.

A N N O T A T I O.

a Græcis id est, ex alienigenis, prout jam sæpe diximus. *3 Menelau* de quo supra 4. & 5. cap. *Cum Indibrio* quo gentem suam nefariè traducebat. *4 Beream* de qua 1. Mac. 7. 19. & 9. 4. nos enim similem locum 1. Mac. 7. ex Josepho emendavimus, & quæcunque hic de turri illa prædicantur, ea nos cum fovea fuisse conjuncta statuimus. Est enim *pyrgos* non tantum elata turris, sed etiam omnis structura instar turris, ut est porta cum fastigiato tympano & acroteriis, ut infra 14. 41. sive edita, sive in terram depressa; atque custodia omnium, ut Phavorinus explicat. *15 Tessera* vide supra 8. 23. *Adjecit illis* id est, prostravit æquè atq; illos bis mille. *19 Cumq;* historiarum hujus vanitatem qui volent cognoscere, compareret cum 1. Mac. 6. 31. & sequentibus; & cum Josephi historia. Nam qui hæc scripsit, in eo tantum laboravit, ut miracula, & victorias, quo jure, quæve injuria prædicaret. Quod itaque hic præter morem *ovvrouς*, optimo jure facit, ut breviora sint mendacia. *23 Humaniter coluit* scilicet qui mandatum dedit ut murus everteretur circumquaque, 1. Mac. 6. 62. *24 Gerrenos* id est, a summis finibus Itraëitarum ad imos usque Egypti & Pelischææ, ubi est Gerrum mons ad Pelusium in finibus Egypti situs, Ptolemaeo teste. *25 Eò quòd vol.* paralepsis est in his verbis. q. d. eò quòd cum Jehudæi tanta rebellionese gessissent in regem, rex tamen ipsorum conditionibus constituit pacem: quod & rege indignum, & sibi incommodum esse cogitabant.

C A P U T XIII.

OST tempus autem triennii, perlatum est ad Jehudæum Demetrium Seleuci filium per Tripolitanum portum navigio advenisse cum multitudine valida & classe:

1. Mac. 7.

Et occupasse regionem, postquam Antiochum & procuratorem ejus Lysiam sustulisset.

Alcimus autem quidam (qui antè fuerat sacerdos summus, sed voluntariè inquinatus confusionis temporibus) cum reputaret nulla ratione sibi salutem esse, neq; amplius accessum ad sanctum altare,

a Græc. eb-mixtionis.

4 Venit ad regem Demetrium anno centesimo quinquagesimo primo, afferens ei coronam auream, & palmam, ac præterea ramos, qui templi esse putabantur; & quietè se continuit die illo.

b Grac. proprie demen-
te coope-
rans.

5 Sed cum tempus sumpsisset dementiae suæ commodum, arcessitus in concilium a Demetrio, & interrogatus, quò instituto consilioq; Jehudæi constitissent, respondit ad hæc:

6 Qui ex Jehudæis dicuntur^a Aschidæi, quorum dux est Jehuda Macbæus, bella & seditiones fovent, non finentes ut regnum bonam constitutionem assequatur.

7 Quamobrem ego majorum gloria spoliatus, nempe sacerdotio summo, huc nunc adveni;

c Grac. ger-
manè.

8 Primùm quidem de rebus ad regem pertinentibus^a optimè cogitans: deinde verò etiam propriis civibus dans operam. Etenim istorum quos modò dixi pravitate rationem averfante, universum genus nostrum non mediocres calamitates accipit.

9 Cum aut tu, ô rex, singula ista cognoveris; & regioni & obfesso generi nostro prospice pro ea^a comi humanitate quã omnib. exhibes.

d Grac. benè
occurfabili.

10 Tantisper enim dum Jehuda superest, fieri non potest ut pacem negotia hæc consequantur.

11 Atque hæc postquam ab illo dicta sunt, confestim amici reliqui in res^a Jehudæ insensissimi, Demetrium ampliùs accenderunt:

e Grac. dirè
habentes
contra Je-
hudam.

12 Qui statim accersens Nicanorem, qui magister elephantorum erat, & ducem Jehudææ designans eum, misit;

13 Datis literis ut & Jehudam tolleret, & comites ejus dispergeret, & Alcimum sacerdotem summum templi maximi constitueret.

14 Gentes verò quæ ex Jehudæa fugerãt Jehudam, miscebant se gregatim Nicanori, misérias & casus Jehudæorum putantes fore^a sibi ipsis felicissimos.

f Grac. pro-
prias felici-
tates.

15 Sed cum audivissent Jehudæi Nicanoris adventũ & accessionem gentium, conspersi terra supplicaverunt ei qui in eternũ constituit populum suum, & semper cum illustri apparitione defendit partem suã.

16 Postea præcipiente duce, statim movens inde exercitus, cum illis ad vicum Dessau miscuit pugnam.

17 Schimhhon verò Jehudæ frater cum Nicanore quidem congressus est, sed de repentina adversariorum disparitione brevi tempore facta fuit consternatus.

18 Verumtamen audiens Nicanor strenuitatem qua erat Jehuda, & felicitatẽ in certaminibus susceptis pro patria, metuebat^a armis experiri:

g Grac. judi-
cium per
sanguines
facere.

19 Quamobrem misit Posidonium & Theodotum Matthiamque, qui darent^a fidem atque acciperent.

h Grac. dex-
tras; synec.

20 Quibus de rebus cum plurima fuisset deliberatio, & cum turbis dux communicavisset, visa concorde sententia annuerunt conventio- nibus:

- 21 Et præstituto die quo privatim unà venturi essent, adveniēti utriusque sella positæ sunt: Græc. in idem.
- 22 (Disposuerat autem Jehuda armatos *homines* paratos opportunis locis, ne fortè ab hostibus repēte maleficium existeret) & convenientem habuerunt sermonum inter se communicationem.
- 23 Tum moratus Nicanor Jeruschalaimis nihil fecit absurdi, dimissis turbis gregariis quas antè coegerat:
- 24 Sed Jehudam semper ferebat oculis, adeò ex animo in virum hunc propendebat: Græc. habebat in facie.
- 25 Eoq; hortante ut ducta uxore liberos gigneret, duxit quiete usus, & communem vitam instituit. Græc. inclinabat.
- 26 Alcimus autem ut vidit unius in alterum benevolentiam & conventiones factas, sumptis comitibus venit ad Demetrium, & dixit Nicanorem res alienas a negotiis regis cogitare: nam (inquit) insidiatorem regni ipsius Jehudam successorem designavit.
- 27 Itaque rex furore abreptus, & sceleratissimi istius calumniis inflammatus, scripsit Nicanori, cum sedicens de conventionibus graviter ferre, tum jubens ut citò Macbæum vinctum mitteret Antiochiam. m Græc. accidissent.
- 28 Quæ cum ad Nicanorem perlata essent, confusus erat, & iniquè ferebat, quòd res compositas irritas facturus esset, maximè cum nullam vir ille fecisset injuriam.
- 29 Sed quandoquidem non erat unde resisteret regi, opportunum tempus observabat, ut stratagemate illud perficeret.
- 30 Macbæus verò cognoscens Nicanorem austeriùs semper agere erga se, & solitam conversationem agrestiore exhibere, cogitavit austeritatem istam ex optimo animo minimè proficisci; & coacervatis nò paucis suorum comitum se a Nicanore occultavit.
- 31 Alter autem agnoscens se generosè a viro stratagemate delusum esse, adveniēns ad maximum & sanctum templum, cum sacerdotes convenientia offerrent sacrificia, virum imperavit tradi:
- 32 Illis autem dicentibus cum juramento se nescire ubi locorum is sit qui queritur, protendens dextram in templum, juravit ista:
- 33 Nisi vinctum mihi tradatis Jehudam, istud Dei fanum complanabo, & altare suffodiam, & templum hîc illustre Libero patri instituum:
- 34 Atq; his dictis abiit; sacerdotes verò manus in cælum protendentes eum invocabant qui semper fuit propugnator gentis nostræ, dicētes ista:
- 35 Tu Domine universitatis, nullius rei indigens, voluisti templum habitationis tuæ apud nos fieri:
- 36 Nunc ergo, ô sancte omnis sanctificationis Domine, conserva impollutam in secula hanc domum quæ nuper purificata est.

356. Macbæorum lib. II.

37 Rezaja autem quidam e senioribus qui erant Jeruschalaimis, vir amans civitatis, & perbene audiens, adeoq; propter benevolentiam Jehudæorum pater appellatus, ad Nicanorem delatus est.

38 Hic enim antegressis temporibus iudicium continentiae in Jehudaismo reportaverat, & corpus animumq; pro Jehudaismo cum omni constantia exposuerat.

*in Græc. quâ
in Jehudæos
habebat.*

39 Volens itaq; Nicanor diritatem qua in Jehudæos vehebatur manifestò testatam facere, milites amplius quingentos misit qui eum comprehenderent:

40 Putabat enim comprehenso illo, se Jehudæis cladem effecturum.

41 Cùm autem turbæ occupaturæ turrim vestibuli januam pulsaret vi, & ignem afferri juberent, januasq; incendi, deniq; cùm jam penè comprehensus esset, sibi ipsi subjecit gladium,

42 Generosè mori exoptans potius, quàm sceleratis istis subijci, & indignas generosa conditione sua contumelias perpeti.

43 Sed cùm plagam non intulisset ictu certo, propter contentionis festinatione, turbæ autè illæ intra januas irrumperent, incurres in murum generosè, se ipsum dedit præcipitem in turbas illas viriliter:

44 Quæ cùm citò retulissent gradum, effecto spatio processit in medium incumbens ventri;

*in Græc. ani-
mis.*

45 Et cùm adhuc spiraret animoque inflammatus esset, surgens (quamvis ferretur salientium more sanguis, & gravia essent vulnera) cursu pervasit turbas,

46 Et super quamdam petram præruptam consistens, planè jam exanguis effectus, protulit intestina, & capiens ambabus manibus, coniecit in turbas: tandemq; invocans eum qui vitæ & spiritus dominium obtinet, ut ea sibi iterum redderet, hoc pacto migravit e vita.

ANNO TATIO.

4 *Quiete se con.* i. nihil primo congressu in gentem suam protulit. 6 *Aschidas* vide 1. Mac. 2. 42. 14 *Genes* de quibus 1. Mac. 2. 44. 16 *Postea* hæc & sequentia ferè omnia (ut in præcedens caput observavimus) aut 1. Mac. & Josephi autoritatem convellunt, aut illorum contrà autoritate (quod mihi certo videtur certius) convelluntur. 17 *Confermatum* nesciens videlicet quò spectaret tam subita discessio, aut quid portenderet. 33 *Libero patri* qui superstitione maxima colebatur a Syris, ut vidimus supra 6. 37 *Rezaja* historiam hanc ab autore quidè laudari non miror, tanquàm si aliquid præclarum ab hoc homine gestum esset: sed si quis ex veritate judicare velit, nò poterit hoc factum non improbare ex verbo Dei; quemadmodum de hac ipsa hypothesi judicat Augustinus optimè in epist. 61. ad Dulcitium, & lib. 2. contra secundam Gaudentii epistolam cap. 23. tum etiam universè de thess. lib. 1. de civitate Dei. 41 *Turba* nempe istorum quingentorum militum: quemadmodum reliquo capite de istodem intelligenda est hæc appellatio.

CAPUT XV.

1 **N**ICANOR autem ut percepit Jehudæ esse in partibus Schomronis, consilium iniit, ut die quietis cum omni cautione eos invaderet.

2 Cùmq; Jehudæi qui ex necessitate eum prosequerentur, dicerent, nequaquam ita horridè & barbarè perdas illos, sed gloriam tribue diei illi, qui olim sanctè ab eo fuit honoratus qui intueretur omnia:

*in Græc. cum
sanctitate.*

3 Interrogavit ille sceleratissimus, an esset in cælo princeps, qui præcepisset diem sabbathi celebrari.

4 Quibus respõdentibus, Dominum viventem eum principem in cælo esse qui jusserit diem septimum observari:

5 Ego

- 5 Ego verò, inquit, alter sum princeps in terra, qui præcipio capi arma & regis negotia confici: verumtamen non obtinuit ut miserum cõsiliu suum perficeret.
- 6 Ac Nicanor quidem iste cum omni jactatione cervices efferens, decreverat commune tropæum de castris Jehudæ statuere:
- 7 Macbæus verò indefinenter confidebat cum omni expectatione, se defensionem consecuturum a Domino:
- 8 Itaq; hortabatur suos ne formidarent adventum gentium; sed habentes in mente ea auxilia quæ antè fuerant ipsis e cœlo facta, nunc etiam expectarent victoriam sibi ab omnipotente affuturam:
- 9 Et consolabatur eos ex lege & prophetis; & præterea revocans in memoriam ipsis etiam certamina quæ perfecerant, alacriores eos efficiebat, animosq; eorum excitabat.
- 10 Atq; hic denuntians ista simul ostendebat irrita facta a gentibus fœdera, juramentorumq; transgressionem:
- 11 Deniq; eorum quemq; non tam clypeorum lancearumq; munitione armabat, quàm adhortatione sermonibus optimis; ad quos adjiciens somnium fide dignum omneis affecit lætitia summo opere.
- 12 Fuit autè illius visio hujusmodi: Oniam, qui summus sacerdos fuerat, virum optimum, reverendum quidem aspectu; sed moribus mitem, & sermones decenter efferentem, qui deniq; a puero laborem cõsumpserat in rebus omnibus quæ virtutis sunt propriæ; hunc protendentem manus vota fecisse pro toto Jehudæorum cœtu:
- 13 Deinde eodem modo apparuisse virum canitie & gloria præstantem, cujus admirabilis quædam & decentissima erat circumstans eum excellentia.
- 14 Tum respondentem Oniam dixisse, hic est humanus ille propheta Dei Jirmeja, qui multis oravit pro populo & civitate sancta.
- 15 Jirmejam verò protendisse dextram, & gladium aureum dedisse Jehudæ; cumq; daret, pronuntiasse ista,
- 16 Accipe sanctum gladium donum a Deo, quo frangas adversarios.
- 17 Tum accipientes hortationem ex his Jehudæ verbis, bonis planè, quæ juvenum animos & ad virtutem incitare poterant, & viriles efficere; decreverunt non esse castra metandum, sed generosè irruendum, & cõgressu toto animo ac virili factò, de rerum summa decertandum, quandoquidem & civitas & locus sanctus & templum periclitabatur:
- 18 Nam de uxoribus liberisq; itemq; fratribus, & cognatis periculum minore loco habebatur; sed maximus & primus insidebat eis de templo sanctificato metus.
- 19 Iis verò qui in civitate detinebantur non mediocris erat sollicitudo, sed congressus sub dio faciendi cogitatio eos conturbabat.
- 20 Ut autem omnes jam futurum certamen exspectabât, & jam miscebant *prælium* hostes & acie disposita, & bestiis in opportuna parte constitutis, & equitatu ad alas disposito,

6 Grac. bellis
& bonis: Hel
lenisimus.

6 Grac. cor-
nua.

21 Conspiciens Macbæus turbarum adventum, & variam armorum apparationem, bestiarumq; ferocitatem, protendit manus in cælum, & mirificum Dominum invocavit, agnoscens non armis esse; sed pro ut apud seipsum Dominus judicaverit, conficere dignis victoriam.

22 Invocans autem dicebat hoc modo, tu Domine misisti Angelum tuum tempore Chizkijæ regis Jehudææ, qui sustulit e castris Sanche-ribi ad centum octoginta quinq; millia.

23 Nunc autem, ô princeps cælorum, mitte bonum Angelum ante nos ad timorem & terrorem;

24 Magnitudine brachii tui percellantur isti, qui cum blasphemia contra sanctum populum tuum advenerunt; atq; his dictis desit.

25 Qui autem erant a Nicanore cum tubis & pæanibus invehebantur:

26 Qui verò a Jehuda, cum invocatione & votis *prælium* cum hosti- bus miscuerunt;

27 Ita manibus quidem pugnantes, sed cordibus orationem fundē- tes apud Deum, prostraverunt non minus triginta quinq; millibus, maximè latantes hac illustri Dei præsentia.

28 Ut autem ab opere cessantes cum gaudio revertebantur, agnove- runt antè cecidisse Nicanorem cum tota armatura sua.

Græc. & tur- ba: v. dicitur 29 Ita exclamatione turbulenta facta, benedixerunt Deo principi suo paterna lingua.

30 Præcepit autem ille primus civium suorum propugnator, qui omnino corpus & animam suam abjecerat, & atate sua benevolentiam in suos gentiles conservaverat, ut rescissum caput Nicanoris & manus cum humero deferretur Jeruschalaima.

31 Quò cum advenisset, & convocatis gentilibus suis ac sacerdoti- bus ante altare constitisset, advocavit eos qui erant in arce:

Sup. 14. 31. 32 Et ostendens profani Nicanoris caput manumq; blasphemi qua- extenta in sanctam omnipotentis domum cervices extulerat,

33 Cum linguam Nicanoris impii abscidisset, dixit se eam minutatim daturum avibus; præmia verò dementiæ ex adverso templi suspensurum.

34 Itaq; omnes in cælum aspicientes, benedixerunt illustri Domino, dicentes, benedictus sit qui conservavit locum suum impollutum.

35 Tum suspendit Nicanoris caput de arce, ut manifestum esset om- nibus, & evidens signum auxilii a Domino.

36 Itaq; decreverunt omnes decreto communi, nequaquam diem hunc incelebrem sinendum esse;

37 Sed haberi celebritatem die decimo tertio mensis duodecimi, qui Atlar Syra lingua dicitur, die uno ante diem festi Mordecaici.

38 Cum igitur res Nicanoris ita successerint, & ab illis temporibus civitatem Hhebræi obtinuerint, hinc ego quoq; finem sermonis faciã.

Græc. & be- ne contin- genter cõ- positioni. 39 Ac si quidem bene & prout compositionem perstringi convenit præstitero, hoc etiam ipse volui; sin autem exiliter atq; tenuiter, hoc ta- men est quod potui assequi.

40 Nam ut vinum seorsim bibere, similiterq; etiam aquam, utrumq;
variè aduersum est, contrà verò ut vinum aqua commixtum suavem & ^{f. Græc. e di-}
delectabilem gratiam efficit: ita etiam sermonis apparatus delectat au- ^{verso.}
res legentium compositione sua. atq; hic finis futurus est.

A N N O T A T I O.

2 *Ex necessitate* Id est coacti. *Horridè* hæc verba, quibus Jehudæi refringere Nicanoris impetū conabantur, nō spectant indignitatem facti in Jehudam, sed tantum violati sabbathi; etsi consilium erat Jehudæorum, ut religionis specie afferrent moram: quasi dicat, non decet nos tanquam feras religionis expertes, aut tanquam barbaros, diem sabbathi negligere. 5 *Alter* nempe secūsus a rege; nam Dei nulla ratio. 30 *Ille* periphrasis Jehudæ Macbæi. 37 *Mordecai* de quo vide Esther 9. 39 *Prout* id est, quemadmodum lex historiarum postulat narrationes variis ex rebus confectas atque compositas, convenienter temperatis: sic exulat autor suam infantiam. 40 *Utrumq; Sa-*
uare id est aduersatur valetudini; generosum quidem vinum uno modo, aqua verò altero offendens constitutionem corporis, quibus aptè inter se mixtis atq; temperatis potus salubris & suavis efficitur. Atque hoc pacto hic gravissimus Macbæorum encomiastes a convivio orsus est narrationem suam, & a potu terminavit.

Quintæ partis Bibliorum, sive librorum
Apocryphorum, finis.

πάντοτε δὲ α. Θεῶ.

FRANCOFURTI AD MOENUM,
APUD ANDREAM WECHELUM,
ANNO SALUTIS M. D. LXXIX.

In Apocryphis errata.

Pag. 6. in vers. 15. pro in Babyloniam, lege e Babylonia Jeruschalaima. p. 8. in vers. 1. pro Jehu-
dx, l. Jehudæa. p. 14. vers. 47. post jIsraëlitis, l. in civ. p. 72. vers. 1. pro Tobjelis filii Channaneelis,
l. Tobijelis filii Chananeelis. p. 75. in vers. 10. pro regione, l. regionem. p. 92. vers. 28. pro Cha-
tzar-allem l. Chatzar-allom. p. 9. in vers. 6. pro Ragan, l. Ragau. p. 99. vers. 18. pro Berizzo l.
Perizzo. p. 113. in vers. 10. pro lineo l. ligneo. p. 119. in vers. 1. pro Jehojakini, l. Jehojacinis. p.
146. in vers. 10. pro tam l. tum. p. 149. in vers. 7. post praterfluere, l. led in. p. 160. vers. 9. pro atte-
tere, l. atterendi. p. 162. vers. 27. pro verum l. verum. p. 173. vers. 1. pro sapientia, l. lapientia.

